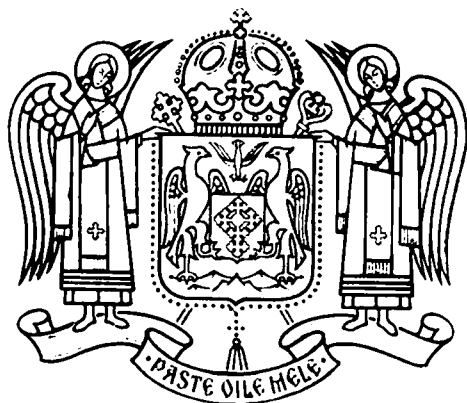

PI-4

de mîs.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXV, Nr. 1—6, IANUARIE—IUNIE, 1997

S U M A R

PASTORALE

Pastorală la Duminica Ortodoxiei	3
Pastorală la Învierea Domnului	6
Cuvânt pastoral al Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (1 iunie 1997)	11

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Schimb de scrisori irenice</i> între Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Întâistătători ai Bisericilor creștine, precum și cu alte personalități creștine, cu prilejul sărbătorii Învierii Domnului 1997	15
<i>Participarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului</i> la intronizarea Prea Fericitului Sale Petru al VII-lea în scaunul de Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa	41
<i>Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române</i> la lucrările celei de a doua Adunări ecumenice europene de la Graz (Austria)	44
<i>Biserica Ortodoxă Română și mișcarea ecumenică</i>	51
Festivitatea lansării celei de a doua tranșe a ediției jubiliare a <i>Bibliei de la București</i> (1688) și a <i>Pentatehului</i> , traducere, note și comentarii a I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania al Clujului (Gheorghe Vasilescu)	57
Cuvântări rostite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist marcând evenimente importante din viața bisericească :	
— « <i>Sub harul binecuvântării și înnoirii</i> » — cuvânt pastoral rostit la întâlnirea cu preoți, profesori și credincioși din Capitală, în sala sinodală a reședinței patriarhale, 1 ianuarie 1997	63
— « <i>Rugăciunea, calea reconcilierii</i> » — cuvânt rostit la închiderea săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștină — Catedrala Patriarhală, 25 ianuarie 1997	70
— « <i>Urmarea Păstorului Bisericii</i> » — cuvânt rostit la ziua sa de naștere, 7 februarie 1997	74
— « <i>Aduceți-vă aminte de înaintașii voștri</i> » — cuvânt rostit la slujba parastasului de 20 de ani de la trecerea la cele veșnice a patriarhului Justinian Marina, Biserica mănăstirii Radu Vodă, 22 martie 1997	78
— « <i>Chemări pascale</i> » — cuvânt rostit la întâlnirea cu preoții Capitalei în prima zi de Paști — 27 aprilie 1997	82
— « <i>Darurile Învierii Domnului</i> » — cuvânt rostit la sărbătorirea hramului bisericii Sf. Gheorghe din orașul Giurgiu, 28 aprilie 1997	88
— « <i>Oastea cea iubitoare de Ilristos</i> » — cuvânt rostit la sărbătoarea Sf. Gheorghe, patronul spiritual al orașului Giurgiu, Garnizoana brigăzii de grăniceri, 28 aprilie 1997	94
— « <i>În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt</i> » — cuvânt rostit la slujba de pomenire a eroilor neamului, Mormântul Eroului Necunoscut — Parcul Carol din Capitală, 5 iunie 1997	97

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXV, Nr. 1—6, IANUARIE—IUNIE, 1997
BUCUREȘTI

12.583
BIBLIOTECA ECUMENICĂ
"PĂRINTELE STANILOAE"
P1-4

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. S. TEODOSIE SNAGOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. DAMASCHIN Severineanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactori : *Pr. CONSTANTIN DRĂGUȘIN
Pr. DUMITRU DIMA*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Facultăților de teologie, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

PASTORALE

PASTORALA

SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
LA DUMINICA ORTODOXIEI

SFÂNTUL SINOD AL BISERICII ORTODXE ROMÂNE
PREA IUBITULUI CLER ȘI DREPTMĂRITORILOR CREȘTINI
DIN CUPRINSUL PATRIARHIEI ROMÂNE HAR, MILĂ
ȘI PACE DE LA DUMNEZEU-TATĂL, IAR DE LA NOI
ARHIEREȘTI BINECUVÂNTĂRI

Iubiți fii duhovnicești,

Între duminicile de peste an, un loc deosebit îl ocupă cea dintâi duminică a Sfântului și Marelui Post al Paștilor. După o săptămână de pregătire duhovnicească, cu post și rugăciune, cu stăruință în săvârșirea binelui și participarea la slujbele sfinte rânduite acestei perioade a anului bisericesc, toate călăuzindu-ne la mai multă evlavie și smerenie, poposim la această duminică într-un moment deosebit din istoria Ortodoxiei. În primul rând, aceasta ne aduce aminte de biruința credinței celei adevărate asupra ereziei, prin reșezarea cultului sfințelor icoane în Biserică. Această credință stă la temelia vieții creștine și a lucrării Bisericii lui Hristos în lume. Este o zi de aleasă bucurie duhovnicească, întrucât în ea, după ani de persecuții și frământări religioase, s-au cristalizat prin cultul sfințelor icoane, atât întreaga învățătură, cât și adevărata trăire creștină ortodoxă.

Sărbătoarea Duminicii Ortodoxiei a fost rânduită de Biserică la 11 martie 843, după ce au fost biruite rătăcirile tuturor ereziilor și hulitorilor de icoane. Acum s-a statornicit pentru totdeauna învățătura că sfințele icoane trebuie cinstitute. Cinstirea icoanelor se îndreaptă spre ceea ce este înfățișat pe ele. Prin sfințele icoane mărturisim și întărim în Biserică dreapta credință ortodoxă, arătând comuniunea noastră cu toți sfinții din ceruri, iar pe pământ cu toți cei care cred și mărturisesc pe unul și adevăratul Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

Noi ne închinăm în fața sfințelor icoane și le sărutăm, arătându-ne astfel iubirea noastră față de Dumnezeu și sfinții Săi. Astfel, sfințele

icoane sporesc, în chip deosebit, rugăciunea către Dumnezeu și dorul după viața veșnică. Ele așază în fața ochilor noștri sufletești, modele de virtute și viață creștină, plăcută lui Dumnezeu. Prin ele Biserica noastră, trăiește cuvântul Mântuitorului, «*veți vedea cerul deschizându-se*» (Ioan 1, 51), ca și pe acela al Sfântului Apostol Pavel, care arată : «*Credința este dovedirea lucrurilor celor nevăzute*» ale lui Dumnezeu (Evrei 11, 1).

Iubiți credincioși,

În Postul Sfințelor Paști, căutând mai cu stăruință pe Dumnezeu, preocuparea noastră de căpetenie este legată de găsirea căii celei adevărate spre comunicarea cu El, în credință, ca «*taină a iubirii veșnice a lui Dumnezeu pentru oameni*» — cum afirmă un teolog ortodox — și în faptele bune, ca manifestări ale acestei credințe. În acestea se află înțelesul cel mai adânc al Sfintei Duminici pe care o prăznuim astăzi.

Textul din pericopa Apostolului citit astăzi (Evrei 11, 24—26 ; 32—40), arată puterea credinței dovedită în viața multor drepți din Vechiul Testament. Toți aceștia au trăit prin făgăduința împlinirii viitoare. Prin credința în Dumnezeu, Biserica a rămas neclintită «*ca o casă zidită pe stâncă*» (Matei 7, 25) și va dura în veci. Prin credință omul se află în legătură permanentă cu Dumnezeu. El crede că Cel neapropiat se face apropiat și Cel nemărginit, Cel nevăzut ia chip de om, pentru ca omul văzându-L față către față, să rămână veșnic în legătură cu Dumnezeu.

Ortodoxia se prezintă printr-o expunere clară de credință, pe înțelesul tuturor, care este Simbolul Credinței alcătuit, tâlmăcit și întărit de Sinoadele Ecumenice. În acesta găsim adevăruri necesare mântuirii și anume credința într-un singur Dumnezeu, în Sfânta Treime : Tatăl-Creatorul, Fiul-Mântuitorul și Duhul Sfânt-Sfințitorul. Toate se întemeiază pe tâlcuirea corectă a Sfintei Scripturi și pe experiența de veacuri a Bisericii, oglindită în Sfânta Tradiție.

Din această credință izvorăsc faptele cele bune : «*căci precum trupul fără de suflet mort este, astfel și credința fără de fapte moartă este*» (Iacob 2, 26). Dreapta credință este strâns unită cu buna viațuire, în care strălucesc, asemenea mărgăritarelor, faptele cele bune. Sfântul Apostol Pavel însuși a încurajat pe credincioșii din vremea sa, să ajute pe cei ce erau în necazuri și suferințe zicând : «*Facerea de bine și întrajutorarea nu le dați uitării ; căci astfel de jertfe sunt bineplăcute lui Dumnezeu*» (Evrei 13, 16).

Biserica, următoare sfatului apostolesc, îndeamnă, așadar, pe credincioșii ei la împreună-lucrare și întrajutorare frățească. Cei care urmează această chemare primesc binecuvântarea Domnului Iisus Hristos, Care zice : «*Intrucât ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut*» (Matei 25, 40).

Dreptmăritori creștini,

Biserica noastră românească dă cu prisosință mărturia păstrării cu sfințenie a Ortodoxiei, primită dintru început prin predica Sfântului Apostol Andrei, cel dintâi chemat de Mântuitorul la misiunea cres-

tină. Evlaviei credincioșilor ortodocși li se datorează sfintele locașuri și mănăstiri care împodobesc pământul românesc. Ele sunt recunoștința fapturii către Dumnezeu pentru ajutorul dat și semn al speranței tuturor credincioșilor. Ea ne-a învățat meșteșugul scrisului și cititului, căci primele scrieri și tipărituri au văzut lumina în mănăstiri, iar cei dintâi alcătuitori ale lor au fost slujitorii Sfințelor Altare. Ea ne-a dat cele mai frumoase realizări și monumente de arhitectură și pictură în tradiția românească, monumente care sunt astăzi mândria noastră națională, la care se adaugă nenumăratele splendori ale artei noastre bisericești de la o margine la alta a țării. Toată această zestre materială și spirituală, se cere și astăzi, păstrată cu scumpătate și sporită cu râvnă.

Iată de ce, Sfânta noastră Biserică Ortodoxă Română se îndreaptă cu stăruință spre inimile credincioșilor ei, pentru a le deschide și mai mult către dragostea de aproapele și totodată față de cerințele ei misionare. Sunt cunoscute și laudate faptele de milostenie pe care credincioșii ortodocși români le-au dovedit față de nevoile fraților din Basarabia, Bucovina și din alte părți, precum și ale sinistraților din diferitele zone ale țării.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ne cheamă iarăși, în această Duminică a Ortodoxiei, să împletim credința cu fapta cea bună, pentru ca rugăciunea în vremea Sfântului Post în care ne aflăm, să se înalțe mai fierbinte la ceruri. Cei din școli, orfeline, case de bătrâni, așezăminte de handicapați, spitale, penitenciare, familiile cu copii mulți sau nevoiașe, așteaptă un semn al dragostei noastre. Tot așa, mănăstirile și schiturile nou înființate, bisericile în construcție sau reparație din parohiile mai sărace așteaptă ajutorul nostru.

Încredințați că, și de această dată, veți răspunde la apelul nostru părintesc, pentru ca Biserica să continue lucrarea ei sfântă, rugăm pe Iubitorul de oameni Dumnezeu, Care a zis : *«Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui»* (Matei 5, 7), să-și reverse darurile Sale cele bogate, peste noi toți, spre împlinirea tuturor nevoilor acestea. De asemenea, încredințându-vă de faptul că și în acest an, ca și în trecut, contribuția tuturor la Fondul Central Misionar al Bisericii Ortodoxe Române, este întrebuițată cu multă chibzuință spre binele comun, vă mulțumim pentru chipul ales al jertfelniciei prin care mărturișiți credința moștenită în toată curăția, din moși strămoși. Împărtășindu-vă binecuvântarea și iubirea noastră părintească, ne rugăm Bunului Dumnezeu să propășiți totdeauna în dreapta credință și în fapta cea bună plăcută Lui.

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toți» (II Cor. 13, 13). Amin !

PREȘEDINTELE SFÂNTULUI SINOD
† TEOCTIST
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

DE LA CRUCE LA BUCURIA ÎNVIERII

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI 1997

«Veniți toți credincioșii să ne închinăm Sfintei Învierii lui Hristos că, iată, a venit prin cruce bucurie la toată lumea» (Din troparul «Învieria lui Hristos»).

Iubiți fii și fiice duhovnicești,

La această strajă a nopții celei sfinte a Învierii din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, vă privesc pe toți cu ochii minții, cuprinzându-vă într-o îmbrățișare a dragostei de care e pururi stăpânit sufletul meu de părinte duhovnicesc. Aprinzând lumânarea de Paște din candela credinței noastre strămoșești, primită și păstrată cu evlavie și sfințenie de înaintașii noștri de la Sfântul Apostol Andrei, aș năzui să o port către fiecare fiu și fiică a Bisericii noastre, spre a le vesti adevărul nostru mântuitor :

«HRISTOS A INVIAT !»

și pentru a primi mărturisirea credinței fiecăruia dintre ei

«ADEVĂRAT A INVIAT »

Având înaintea ochilor chipurile dumneavoastră ale tuturor, inundate de lumina cea negrăită a Praznicului praznicelor, vă chem împreună cu sfânta Biserică pentru a ne regăsi toți laolaltă, uniți în binefacerea jertfei de pe cruce și a bucuriei pascale : *«Veniți toți credincioșii să ne închinăm Sfintei Învierii lui Hristos, că, iată, a venit prin cruce bucurie la toată lumea».*

Dreptmăritorilor creștini,

Aceste cuvinte ale cântării Sfințelor Paști ne amintesc de legătura strânsă, dintre crucea iertării păcatelor noastre, realizată de Iisus Hristos prin jertfa Sa și mormântul gol care vestește tuturor Învieria cea de a treia zi, biruind moartea, *«vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit»* (I Cor. 15, 26). Văzând cu duhul împlinirea făgăduinței dumnezeiești de mântuire a neamului omenesc, Sfântul Prooroc Isaia scrie : *«Disprețuit era și cel din urmă dintre oameni, om al durerilor și cunoscător al suferinței..., disprețuit și neluat în seamă. Dar El a luat asupra-Și durerile noastre și cu suferințele noastre S-a împovărat... și, prin rănile Lui, noi toți ne-am vindecat»* (53, 3, 4, 5).

Aceasta este, iubiții mei, pricina bucuriei noastre de acum : pătimirile firii omenеști au fost vindecate, o dată pentru totdeauna, în Hristos, *«Care trebuia să pătimească și să învieze din morți»* (Fapte 17, 3), pentru a se împlini cuvântul : *«moartea a fost înghițită de viață»* (I Cor. 15, 54), iar puterea urii și a răutății se nimicește în

adâncul necuprins al iubirii dumnezeiești. *«Căci Dumnezeu atât de mult a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică»* (Ioan 3, 16). Înainte de crucea și jertfa lui Iisus Hristos s-a aflat iubirea cea nesfârșită a lui Dumnezeu, Cel ce a gândit din veci planul de mântuire a omului. Dar nu numai omul se va bucura de roadele cele îmbelșugate ale crucii și jertfei lui Iisus Hristos, ci și firea întreagă se împărtășește de aceste roade : *«Câteva picături de sânge, spune Sfântul Grigorie de Nazianz, înnoiesc toată zidirea»*. *«Și făptura însăși, scrie Sfântul Apostol Pavel, se va izbăvi din robia stricăciunii, pentru ca să fie părtașă la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu»* (Rom. 8, 21).

Domnul nostru Iisus Hristos a împlinit, pe cruce, ceea ce nici un om nu ar fi putut îndeplini prin puterile sale, deoarece toți oamenii erau sub păcat. Numai Hristos, ca mare Arhiereu și Fiul lui Dumnezeu fiind *«întru toate asemenea nouă, în afară de păcat»* (Evrei 5, 15), S-a adus pe Sine Însuși ca jertfă neprihănită pe cruce, pentru ca să poată, apoi, birui moartea. Căci Mesia, Unsul lui Dumnezeu, nu putea să fie lăsat *«să vadă stricăciune»* (Fapte 2, 27). De aceea, psalmistul și prorocul David, *«mai înainte văzând, a vorbit despre Învierea lui Hristos, căci n-a fost lăsat în iad sufletul Lui și nici trupul Lui n-a văzut putreziciune»* (vezi Fapte 2, 31).

Iubiți frați creștini,

Atât crucea, cât și Învierea Domnului nu sunt numai momente împlinite ale planului dumnezeiesc de mântuire a neamului omenesc, ci și acte ale revelației celei mai presus de fire din care ne îndestulăm mereu cu învățăminte necesare purtării noastre în societate și în lume, spre a dobândi roadele mântuitoare ale Învierii. Primind în inimă bucuria Învierii Domnului, se cuvine să o însoțim cu bucuria întoarcerii de pe drumul rătăcirii la învățătura Bisericii, statornicită de Sfinții Părinți și pecetluită cu jertfele martirilor din cei aproape două mii de ani de creștinism. Din pilda acestor mărturisitori ai Învierii lui Hristos să renunțăm și noi la individualismul pururea înșelător, care ne înstrăinează de semenii și incită egoismul nemăsurat, sursă de tensiuni, vrajbe, lăcomie, întunecând astfel atmosfera sfântă de comuniune a iubirii între semenii. Lipsa acestor valori nemuritoare, care definesc viața și ființa omului ca făptură a lui Dumnezeu, face ca această sărbătoare a biruinței vieții să găsească omenirea și anul acesta divizată și înțeleștată de capcanele morții ; sutele de mii de ființe umane care pribegesc cu disperare dintr-o țară în alta, victime la acest sfârșit de mileniu foametei, bolilor și nesfârșitelor suferințe.

Pentru aceasta să ne îndreptăm gândul către Mântuitorul «*Cel ce a zdrobit porțile iadului*», rugându-L să Se milostivească spre izbăvirea lumii de războaie, uneori fratricide, de cataclisme aducătoare de sărăcie, trimitând în sufletele conducătorilor de popoare o rază de înțelepciune din lumina Sfintei Învieri spre a fi slujitorii dreptății, adevărului și dragostei față de toți. În fața acestor nesfârșite pierderi de vieți omenești din lume, putem rosti și noi împreună cu Marta, sora lui Lazăr, către Mântuitorul Hristos : «*Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit*» (Ioan 11, 21).

Iubiți credincioși,

Dar, iată în această noapte de lumină, Domnul Hristos Cel Înviat este cu noi. El vine în mijlocul nostru, cu iubirea și darul cu care, și acum aproape două mii de ani, S-a înfățișat apostolilor spre a-i încredința de învierea Sa. Cu trupul Său îndumnezeit, El deschide ușile sufletelor noastre încuiate de indoială, de frică sau de nepăsare spre a le deschide față de suferințele trupești sau sufletești ale multora dintre semenii noștri, bolnavi, orfani, săraci, marginalizați și însingurați de o societate îndreptată spre tragedia secularizării. Acești «*frați prea mici*» ai Săi la care se adaugă cei aflați în penitenciare, în spitale, sau acele chipuri de prunci și copii abandonati de părinții lor, așteaptă o rază de speranță, o privire mângâietoare ca cea a lui Iisus, o mână iubitoare, care să-i smulgă din înlănțuirea suferințelor, redându-i societății. Dar Hristos Cel ce a biruit păcatul și cu rana Lui ne-a vindecat voiește acum și totdeauna, ca prin grija, fapta și rugăciunea noastră a slujitorilor și credincioșilor Bisericii, să vindece rănilile cele greu de purtat ale celor lipsiți în viață de cărma învățăturilor Sale, ale sărmanelor mame ucigătoare de prunci, practică prea des întâlnită la noi, ca și cea a consumului de droguri, a păcatului contra firii sau a desfrânării cuprinzând din nefericire și pe unii tineri. De aceea, combătând această primejdie nimicitoare de familie și de integritate a ființei umane, Biserica noastră a intervenit în repetate rânduri pe lângă forurile legiuitoare ale Țării de a nu legifera anormalitatea, ci promovarea unei educații și renașteri moral-creștine. Dacă cei ademeniți în păcate ca acestea au rămas adesea înstrăinați de sfânta Biserică și de darurile ei dătătoare de nemurire, și lipsiți de căldura inimilor noastre, ca slujitori ai sfintelor altare, purtăm și noi, cu toții, Trupul cel văzut al lui Hristos, povara rătăcirii lor. Dar privim acest tablou al durerilor umane nu numai cu întristarea, ci și cu încredințarea că Iisus Cel ce le-a purtat pe acestea în preacuratul Său Trup, jertfindu-Se de bună-

voie pentru viața și mântuirea lumii, ne va ajuta să nu trecem nepăsători pe lângă aceste chipuri cuprinse de suferință morală și deseori fizică. Aceștia ne cheamă stăruitor, ca prin ei, să-L slujim pe Însuși Hristos așa cum ne-a lăsat pildă Sf. Ierarh Calinic de la Cernica. Spre mângâierea noastră a tuturor, în această slujire a fraților, s-au și implicat cu dăruire creștini și creștine, împreună cu preoții și ierarhii lor. De multe ori în mod tainic, monahi, studenți și elevi, credincioase din comitetele parohiale au cercetat și au alinat pe copiii părăsiți sau alungați, i-au scos din ascunzișuri dându-le curaj să accepte ospitalitate, școlarizare, să fie botezați și împărțișiți cu Sfintele Taine. Cu cât această slujire a îmbrăcat forme neașteptat de pilduitoare, înscriindu-se în domeniul știut mai mult de Dumnezeu, cu atât socotim că ea trebuie să devină, iubiți părinți slujitori și frați creștini, fapte de însemnătate a comuniunii în dragoste și nădejde, ca și cea liturgică, de la parohie până la patriarhie. Sfântul Iacob, primul episcop al Ierusalimului definește astfel această lucrare: *«Evlavia curată și neintinată înaintea lui Dumnezeu și Tatăl aceasta este: să cercetăm pe orfani și pe văduve în necazurile lor și să ne păzim pe noi fără pată din partea lumii»* (1, 27).

Iubiți fii și fiice în Domnul Hristos,

Dincolo de toate încercările prin care trece omenirea și cărora suntem supuși și noi în societatea în care trăim, bucuria și biruința vieții asupra morții pe care le revarsă Învierea Domnului trebuie să ne stăpânească în viață cu toate darurile lor mântuitoare. Rămânând ca și strămoșii noștri pe temelia de neclintit pusă vieții noastre de Cel ce a biruit moartea prin Sfânta Sa Înviere și pe temelia poruncii celei mari a iubirii, și noi, cei de acum vom dobândi puterea de a birui și a trece peste toate încercările întâmpinate, întru slujirea unității Bisericii și Neamului nostru, chemări permanente și sfinte pentru noi toți, fiii acestei țări. Unitatea și împlinirea idealurilor ei de afirmare în fața popoarelor lumii trebuie să însuflețească responsabilitatea, capacitatea și devotamentul fiecăruia dintre noi, mai presus de opiniile personale. La slujirea *«acestei nădejdi vii»* ne cheamă stăruitor însăși conștiința noastră de fii ai unui popor creștin din naștere, îndreptat acum cu maturizare creștină și civică să ofere culturii și civilizației Europei, valorile și cultura sa îndestulate secol după secol la izvoarele sfinte ale creștinismului nostru apostolic. Cetele de martiri ai lui Hristos, *«prietenii Mirelui»* (Ioan 3, 29), în rândul cărora sunt și sfinți români, care au învins moartea în cele aproape două milenii, Sfintele lor Moaște

și Altarele de unde se înalță neîncetat jertfa cea fără de sânge, împărtășind cu hrana nemuririi milioanele de creștini, ca și viața lor de rugăciune și evlavie sunt mărturii vii «că atât predica apostolilor, cât și credința noastră n-au fost zadarnice» (I Cor. 15, 14). Cu această moștenire și cu aceste mărturii, adeverate și reînnoite neîncetat, prin jertfe și răbdare sfântă de înaintașii noștri, Biserica Ortodoxă Română ne călăuzește către aurora celui de al treilea mileniu. Cu fiecare Liturghie, cu fiecare botez, Sf. Taine și cinstitie a Sfinților, Biserica își reînnoiește viața ei și a fiilor ei înălțându-i, călăuzindu-i, sfințindu-i neîncetat prin apă și prin duh, făcându-i părtași dumnezeieștii firi.

Recunoscători pururea lui Dumnezeu pentru toate darurile Sale revărsate asupra Țării și fiilor ei, înrădăcinați dintru începuturi pe teritoriul dăinuirii lor bimilenare, binecuvântat cu bogății spirituale, cu dărnicia brazdei și avuțiile dintru adâncuri, să avem încredințarea că numai uniți cu toții în slujirea refacerii ei cu valorile sufletelor noastre, cu tot ceea ce avem mai bun și mai sfânt ca vocație și responsabilitate, vom depăși cu bine greutățile actuale după pilda moșilor și strămoșilor noștri împodobiți sufletește cu valorile ortodoxiei, ale culturii și artei mâinilor lor și ale văzului lor lăuntric de iubire, blândețe și înțelepciune față de toți. Cu această simțire, acum când îl avem între noi pe Hristos Cel înviat, îmbrățișez pe toți frații Ierarhi ai Bisericilor din țara noastră, de naționalități diferite, chemându-i să facem pași, în lumina Învierii lui Hristos spre pace și împăcare în dragostea Sa, și într-un singur cuget, ca fiii ai Aceluiași Părinte ceresc, să cântăm împreună imnul bucuriei, iertării și comuniunii: «Ziua Învierii! Să ne luminăm popoare cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem: fraților, și celor ce ne urăsc pe noi; să iertăm toate pentru Înviere!». În nădejdea acestor sfinte împliniri, vă încredințez, iubiiții mei fii duhovnicești, și în această zi a Paștilor noastre străbune, de rugăciunea și iubirea mea, îmbrățișându-vă în Domnul pe toți cei din cinul preoțesc și călugăresc, pe toți binecredincioșii creștini și creștine, pe copii și tineri, primăvara Sfintei noastre Biserici. Alăturându-mă prin acest cuvânt pastoral veseliei duhovnicești a fiecărei familii, vă doresc sărbătorire creștinească și românească în deplină sănătate, vestindu-vă tuturor,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru Părinte duhovnicesc,

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CUVÂNTUL PASTORAL AL SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE*

«Precum sunt săgețile în mâna celui viteaz, așa sunt copiii pentru părinții tincri» (Ps. 126, 4).

**Iubiți credincioși,
Părinți ai fiilor Bisericii noastre,**

Ne bucurăm că suntem cunoscuți și apreciați pentru credința noastră, pentru tradițiile noastre și pentru felul în care ne manifestăm la marile praznice și sărbători creștine. Aceste aprecieri se întemeiază pe o realitate vie și obiectivă a vieții și spiritualității noastre creștine, numai că ne paște un mare pericol: acela de a crede că toate lucrurile merg bine. Nu ne referim de data aceasta la aspectul material al vieții, fiindcă este limpede pentru oricine cu câte lipsuri și greutateți se confruntă credincioșii în această perioadă de timp, ci ne referim la trăirea noastră creștină, la aspectul duhovnicesc al vieții noastre.

Sunt nenumărate relele care macină vlaga sufletului și trupului poporului român, dar una le întrece pe toate, pentru că pătrunde până la rădăcina tainică a vieții: *este vorba de avort, de pruncucidere*. Acest păcat strigător la cer curmă viața la aproape un milion de copii în fiecare an. Evident că pentru justificarea suprimării vieții, înainte de naștere, se invocă numeroase motive legate de starea materială a omului și anume: sărăcia unora dintre tinerii căsătoriți, lipsa locuințelor, o lege post-decembristă mai permisivă decât oriunde în favoarea avortului. Se uită însă cel mai serios motiv, care este absența unei convingeri creștine puternice, referitoare la rostul familiei și al copilului și care trece dincolo de greutatețile materiale și greutatețile traziției.

Căsătoria creștină, ca Taină a iubirii este un act sfânt, de origine dumnezeiască în care, prin preot, se împărtășește harul Sfântului Duh, unui tânăr și unei tinere ce se unesc liber în căsătorie, care sfințește și înalță legătura naturală a căsătoriei lor la demnitatea reprezentării unirii duhovnicești dintre Hristos și Biserică. Iubirea dintre soți rodește în Taina căsătoriei multe daruri, între care cel mai mare este acela al nașterii de prunci. Fericirea celor doi este deplină și binecuvântată de Dumnezeu, atunci când apar și pruncii: «*Fericit este omul care-și va umple casa de copii*», spune Proorocul David (Ps. 126, 5). Iubirea este energie creatoare, ea cheamă la viață și îmbogățește viața. Comuniunea

---

* Text adoptat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de Ziua Copilului, 1 iunie 1997.

dintre soț și soție nu impune numai nedefacerea acestei legături, divorțul constituind o grea și dureroasă boală morală a vremurilor noastre, ci aduce cu sine puterea ziditoare pentru început. Consfințită în Taina căsătoriei, iubirea își găsește expresia în reciproca și tainica dăruire a celor două ființe chemate la desăvârșire spirituală și urmează o lege universală, ieșită din plinătatea darurilor dumnezeiești : «*nașterea de prunci*». Această iubire, însă, ieșind de la Dumnezeu se întoarce tot la El, nu singură, ci cu spor de viață nouă și sfințită de o altă taină : copiii. Lumina din sufletul copilului pregătește cu anticipare venirea Împărăției lui Dumnezeu. De aceea Mântuitorul vede în copil prototipul cetățeanului Împărăției cerurilor : «*Adevărat zic vouă : de nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția cerurilor*» (Matei 18, 3).

A avea copii, înseamnă a primi binecuvântarea lui Dumnezeu în casa ta și în sufletul tău. Cei ce nu iau aminte și disprețuiesc o familie cu copii, sunt oameni fără frica lui Dumnezeu. Când vezi o mamă cu pruncul în brațe, ai în față icoana Maicii Domnului cu Dumnezeiescul Prunc Iisus Hristos în brațe și te gândești la cuvintele Mântuitorului : «*Cine va primi un prunc ca acestu în numele Meu, pe Mine Mă primește*» (Matei 18, 5).

Nașterea de prunci atrage după sine în fiecare familie o mare responsabilitate. Părinții lăcrimează și trudesec tainic la soarta copiilor lor cărora le dau naștere, aducându-i în trup care este lăcașul sufletului. Se îngrijesc de cele necesare creșterii trupesti, dar sunt profund responsabili și de formarea lor duhovnicească. Copiii moștenesc de la părinți nu numai particularități fizice, ci și trăsături morale. Copiii poartă în ei calitățile și, din păcate, și unele defecte ale părinților. De aceea, și răspunderea viitorului părinte este foarte mare. De aceea, o viață curată până la căsătorie este premisa nașterii de copii sănătoși, sufletește și trupește, care vor fi mai târziu bucuria părinților lor.

Iubiții noștri fii sufletești,

Cu durere vedem că în lumea noastră nu toți oamenii sunt cu frica lui Dumnezeu și, încercați de greutateți, sau ispitiți de o viață mai ușoară, uită lesne de poruncile lui Dumnezeu. Așa se face că până și rostul căsătoriei poate fi răstălmăcit până la pervertire. Mulți văd în ea fie doar un mijloc lesnicios de a dobândi plăceri, fie o asigurare împotriva neputințelor de la bătrânețe și nicidecum o Taină sfântă a comuniunii și a iubirii. Nu-și dau seama de faptul că menirea căsătoriei este desăvârșirea personală a soților și nașterea de prunci. Uitarea acestui lucru generează egoismul dus până la limită, uneori întemeiat pe argumentul sărăciei materiale și îi determină pe unii dintre semenii noștri să nu-și dorească prunci. Tragic pentru ei și pentru neam este că, dacă totuși ei se zămislesc în pânțece, recurg cu o iresponsabilă ușurință la oribila crimă a *avortului*. Ba se întâmplă uneori și, din păcate tot mai frecvent ca, tinerii luați de valul păcătoșeniei, ce-l revarsă puterea celui rău în lume, greșind înainte de căsătorie, și aflându-se în fața

unei sarcini să recurgă cu ușurință tot la această fărădelege. Porunca a 6-a din Decalog spune limpede : «*Să nu ucizi !*» (Ieșire 20, 13). De aceea, nu numai oamenii Bisericii, ci și medicii, antropologii și biologii cinstiți, ne spun că avortul, din moment ce întrerupe o viață cu identitate separată, este crimă. Embrionul, din momentul conceperii, este viață cu existență, cu identitate de sine, individ cu toate drepturile.

Consecința acestui principiu fundamental — și anume că embrionul este o persoană din momentul conceperii — este aceea că femeia care avortează copilul, cu voie, săvârșeșteucidere ; iar complicitatea la avort a bărbatului și a medicului ginecolog, este complicitate la crimă. Pentru Biserica Creștină avortul nu este un oarecare act nepermis, ci este, fără nici o nuanțare, omor ; omor mai grav și mai oribil decât altele pentru că ia dreptul la viață unei ființe omenesti înainte de a fi gustat din aceasta și mai ales înainte de a se învrednici de Sfântul Botez.

Lipsurile materiale nu sunt un argument serios pentru a justifica avortul. Poți ucide pe altul ca să trăiești tu ? Iar pe de altă parte, Dumnezeu îi dă fiecăruia pâinea cea de toate zilele. Ba s-a observat și faptul că aversiunea față de copil crește odată cu avuția. Iată de ce s-a și constatat că în zonele bine situate economic, există de multe ori o natalitate scăzută.

Tinerii căsătoriți, soții în general, ducând o viață de familie cum-pătată, trebuie să primească binecuvântarea cerului, născând și crescând copii. N-am dorit să intrăm, cu îndrăzneală, în cea mai intimă taină a iubirii : comuniunea dintre soț și soție. Dar ne-am văzut siliți, în calitate de părinți sufletești, care ne adresăm unor părinți, să vă împărtășim aceste gânduri, pentru că deși suntem un popor creștin și evlavios, batem un trist record în lume cu întreruperile de sarcină și cu familiile destrămate prin divorț, care se înmulțesc de la o zi la alta.

Iubiții noștri, fii și fiice sufletești,

Toate păcatele sunt urâte de către Dumnezeu. Crima, însă, din rândul căreia face parte și avortul, este un păcat din categoria celor strigătoare la cer. Sângele vărsat strigă la Dumnezeu pentru răzbunare. Nici un atentat împotriva copilului nu rămâne fără urmări. Nu numai avortul, dar și contracepția, au urmări grave și dureroase. Violarea legilor naturale, așezate de Dumnezeu, prin practici anticoncepționale presupune și expunerea la sancțiuni ulterioare. Natura nu se lasă înșelată fără ca sănătatea femeii, mai ales, să nu resimtă loviturile răz-bunătoare ale ei.

Dincolo de consecințele tragice ale avortului asupra mamei în particular și asupra familiei în general, acest păcat are urmări catas-trofale, cu consecințe de nebănuit și pe țărâm național. De aceea, considerăm că acest aspect l-ar putea observa cu mai multă atenție și forurile legiuitoare, reanalizând condițiile liberalizării avortului. Noi am fost un neam sănătos și viguros, însă nu după mulți ani, dacă vom

continua așa, vom deveni o țară îmbătrânită, lipsită de vlagă și perspectivă, aducând atingere gravă ființei biologice și spirituale proprii. Ne place să ne lăudăm cu înaintașii noștri, și nu e rău, dar ei aveau o altă mentalitate. Oricât de greu le-ar fi fost, ei aduceau copii pe lume și-i creșteau în frică de Dumnezeu. Când iudeii se lăudau cu strămoșul Avraam, Mântuitorul le-a zis: «dacă ați fi fiii lui Avraam, ați face faptele lui Avraam» (Ioan 8, 39).

Nădăjduind că aceste frământări și tristeți din sufletele noastre vor ajunge la inimile frăților voastre, mame și tați, tineri și bunici și că împreună vom medita serios asupra perspectivei noastre vremelnice și veșnice, atât ca Biserică, cât și ca neam, vă împărtășim părintești binecuvântări și ne rugăm Bunului Dumnezeu ca pruncii și nepoții să vă crească frumoși și sănătoși «*ca niște vlăstare tinere de măslin, împrejurul mesei voastre*» (Ps. 127, 3).

PREȘEDINTELE SFÂNTULUI SINOD

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

• VIAȚA • BISERICESCĂ •

SCHIMB DE SCRISORI IRENICE ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ȘI ÎNTĂISTĂTĂTORI DE BISERICI CREȘTINE ȘI ALTE PERSONALITĂȚI CU PRILEJUL SĂRBĂTORII ÎNVIERII DOMNULUI DIN ANUL 1997

Ca în fiecare an, sărbătoarea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos a prilejuit, și în 1997, un schimb tradițional de scrisori irenice între Întăistătătorii Bisericilor creștine. Pe lângă bucuria Sărbătorii și urări arhieresti de sănătate și sporire duhovnicească, pe care Întăistătătorii Bisericilor creștine și le-au adresat reciproc, atât personal, cât și ierarhilor, clerului și fiilor duhovnicești ai Bisericilor pe care le păstoresc, aceste scrisori scot în evidență și bogăția de evenimente pe plan bisericesc a anului 1997, fiind în același timp un prilej de retrospectivă a contactelor directe dintre conducătorii bisericești și Bisericile creștine din întreaga lume în acest an.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis îndătinată scrisoare irenică Întăistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, celor ai Bisericilor Ortodoxe Orientale, *Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea*, Președintelui Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi-catolici, Arhiepiscopului de Canterbury, Primatul Comuniunii Anglicane din întreaga lume, conducătorilor Bisericilor Luterane din diferite țări, conducătorilor organizațiilor ecumenice internaționale, unor ierarhi ce păstoresc în diaspora ortodoxă, unor cardinali romano-catolici cu care Prea Fericirea Sa a avut contacte directe, precum și ierarhilor români din diaspora.

Redăm, în continuare textul scrisorii trimise de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist Sanctității Sale Bartolomeu I, Arhiepiscopul Constantinopolului* — Noua Romă, Patriarhul ecumenic :

Sanctitatea Voastră,

Cu bucurie sfântă izvorâtă din taina Mormântului gol al Mântuitorului lumii, salutăm frățește pe Sanctitatea Voastră și pe toți clericii și credincioșii ce-i aveți în păstorire cu vestirea cea sfântă : «*Hristos a Înviat !*».

Cu «*Adevărat a Înviat Hristos !*». În lumina acestui adevăr — singurul mântuitor — abordăm propria noastră viață, viața Bisericii, viața lumii. O lume în general insensibilă față de taina *Învierii*. Căci moartea este pretutindeni prezentă.

Întreaga noastră credință este fundamentată, însă, pe adevărul că, prin moartea Sa, Hristos a schimbat însăși natura morții. Aceasta devine trecere — *Paște* — spre *Împărăția lui Dumnezeu*. «Cu moartea pe moarte călcând», Hristos devine «Începătura celor adormiți» (I Cor. 15. 20), transformând tragedia morții în cea mai luminată izbândă.

În lumina acestui crez și a acestei speranțe, singurele care dau sens luptei Bisericii în năzuința de propovăduire a adevărului și de regăsire a unității creștine, dorim Sanctității Voastre ajutorul lui Dumnezeu întru strădania ce o depuneți pentru slava Numelui Său.

TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

Scrisori irenice similare au fost adresate de către Prea Fericirea Sa și celorlalți Întâistătători de Biserici Ortodoxe, precum și șefilor de Biserici creștine și personalităților ecumenice :

1. Prea Fericirea Sa *Petru VI*, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi ;
2. Prea Fericirea Sa *Ignatie IV*, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient ;
3. Prea Fericirea Sa *Diodor I*, Patriarhul Ierusalimului ;
4. Sanctitatea Sa *Alexei II*, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii ;
5. Sanctitatea Sa *Paule*, Patriarhul Serbiei ;
6. Sanctitatea Sa *Maxim*, Patriarhul Bulgariei ;
7. Sanctitatea Sa *Ilic II*, Patriarhul Catolicos al întregii Georgii ;
8. Prea Fericirea Sa *Chrysostomos*, Arhiepiscopul Noii Justiniana și al întregului Cipru ;
9. Prea Fericirea Sa *Serafim*, Arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia ;
10. Prea Fericirea Sa *Anastasiu*, Arhiepiscop de Tirana și a toată Albania ;
11. Prea Fericirea Sa *Vasile*, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia ;
12. Prea Fericirea Sa *Dorotei*, Mitropolitul Cehiei și Slovaciei ;
13. Eminența Sa *Ioan*, Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda ;
14. Prea Fericirea Sa *Theodosius*, Arhiepiscop de Washington, Mitropolit al întregii Americi și al Canadei ;
15. Eminența Sa *Theodosios*, Arhiepiscop de Tokio, Mitropolit al întregii Japonii ;
16. Eminența Sa *Ieremia*, Mitropolitul Franței, Exarh de Iberia ;
17. Eminența Sa *Damaskin*, Mitropolitul Elveției ;
18. Eminența Sa *Panteleimon II*, Mitropolit de Tesalonic ;
19. Prea Fericirea Sa *Vladimir*, Mitropolit al Kievului și al întregii Ucraine ;

20. Înalt Prea Sfinția Sa *Victorin*, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada ;
21. Înalt Prea Sfinția Sa *Serafim*, Mitropolitul Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală ;
22. Prea Sfinția Sa *Nathaniel*, Episcopul Episcopiei Ortodoxe Române din Detroit-America ;
23. Sanctitatea Sa *Karekin I*, Patriarh Catolicos Suprem al tuturor armenilor ;
24. Sanctitatea Sa *Aram*, Catolicos armean al Ciliciei ;
25. Sanctitatea Sa *Senuda III*, Papă și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Copte ;
26. Sanctitatea Sa *Abbuna Paulos*, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Etiopiene ;
27. Sanctitatea Sa *Moran Baselius Marthoma Mathews II*, Patriarh Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene ;
28. Sanctitatea Sa *Ignatius Zakka I Ivas*, Patriarh Ortodox Sirian al Antiohiei ;
29. Sanctitatea Sa *Mar Dinkha IV*, Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului ;
30. Eminența Sa *Antonius Jean Glazemaker*, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Conferinței Internaționale a Episcopilor Vechi Catolici ;
31. Sanctitatea Sa *Papa Ioan Paul II* ;
32. Eminența Sa *Karl Lehman*, Președintele Conferinței Episcopilor Catolici din Germania ;
34. Grația Sa *George Leonard Carey*, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și al Comuniunii anglicane din întreaga lume ;
35. Excelența Sa *Dr. Klaus Engelhard*, Președintele Bisericii Evanghelice din Germania ;
36. Eminența Sa *Karl Gustav Hammar*, Arhiepiscop de Uppsala și Primat al Bisericii Luterane din Suedia ;
37. Revd. Dr. *Konrad Raiser*, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ;
38. Revd. Dr. *Jean Fischer*, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene ;
39. Revd. Dr. *Milan Opocensky*, secretarul general al Alianței Mondiale Reformate ;
40. Mr. *Ishmael Noko*, secretarul general al Federației Mondiale Luterane.

La rândul său, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit scrisori irenice de la Întâistătorii și conducătorii de Biserici mai sus menționați, precum și de la alte personalități ecumenice.

Redăm în continuare, scrisorile irenice primite de către *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, cu prilejul mării sărbători a Învierii Domnului, din anul acesta.

Sanctitatea Sa *Bartolomeu I*, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului-Noua Romă :

*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, căldures îmbrățișându-Vă în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri !

«Bucurați-vă popoare și vă veseliți !
Înger a stat pe piatra mormântului
Și nouă ne-a vestit :
«Hristos a înviat din morți,
Mântuitorul lumii».
Pe toate le-a umplut de bună-mireasmă,
Bucurați-vă popoare și vă veseliți !»

Nu există, Prea Fericite și prea cinstie frate și împreună liturghisitor, veste mai îmbucurătoare decât vestea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, deoarece aceasta este vestea biruinței asupra morții, a putinței de a dobândi în Hristos viața veșnică, a triumfului dragostei care pe sine se jertfește, asupra urii care ucide, a slavei Celui Care Se supune prin ascultare față de voia lui Dumnezeu până la moarte, și a înălțării și șederii Lui de-a dreapta Tatălui, ca cel dintâi între mulțimile de oameni care îi vor urma.

Pentru că s-a îndepărtat de Dumnezeu, a arătat neîncredere în făgăduințele Lui și a întors dragostea față de Dumnezeu și de semenii numai spre sinea egoistă, lumea se luptă cu frica de moarte, deoarece aceasta face fără rost toate realizările îndelungatelor și grelelor sale eforturi. Pentru a recăpăta elanul sufletesc în viață și pentru «a-și injecta» o doză de optimism existențial în ceea ce privește viitorul, lumea creează continuu noi teorii rătăcite, prin care încearcă să se convingă că depășește moartea fizică, dar se înșală !

Cu toate acestea, există un fapt confirmat din punct de vedere istoric, care nu decepționează, un fapt trăit neîntrerupt de cei care de atunci până astăzi au crezut, un fapt care constituie singurul răspuns satisfăcător și complet la asemenea tendințe și dorințe ale existenței umane, care, aflată într-o situație tragică, se confruntă cu faptul inexorabil al morții ce distruge totul : este faptul Învierii lui Hristos, prin care pentru toți cei ce cred în El, moartea se omoară. De multe ori acesta a fost adevărat de Domnul, de nenumărate ori a fost trăit de sfinți și neîncetat este trăit în Sfânta noastră Biserică Ortodoxă. Cel care crede în Dumnezeu, Care L-a trimis pe Domnul în lume, s-a mutat de la moarte la viață și încă la viața veșnică.

De aceea nu ne surprinde nicidecum elanul spiritual foarte puternic prin care imnografiile Bisericii se exprimă atunci când este vorba despre acest fapt, simțind Învierea în toată profunzimea și extensiunea semnificației ei. Cuvântul îngerului «Hristos a înviat din morți» a umplut totul de bună mireasmă. Gura Femeilor-de-mir-purtătoare s-a umplut

de bucurie când a grăit : «Înviat-a Domnul !». Prin învierea din morți a Domnului toate imaginile lumii s-au luminat !

Aceasta este vestirea credinței noastre, care pe toate le umple de negrăită armonie spirituală și face să amuțească zarva și zbuciumul existenței aflate în agonie. Pentru că Hristos a înviat, moartea s-a omorât și dezintegrarea văzută a vieții fizice nu constituie — pentru cel credincios — nimic altceva decât trecerea de la moartea acesta la viața veșnică, adică la viața în Dumnezeu, preschimbată în duh, viață în plinătatea ei, covârșită de bogăția negrăită a trăirilor adevărate și de desfătarea duhovnicească a tuturor dorințelor binecuvântate ale fiecărei existențe personale, a fiecăruia dintre noi.

Așadar, toate s-au umplut de bucurie atunci când au trăit taina Învierii. Trăirea faptelor aducătoare de bucurie, dintre care cel mai mare este Învierea, în comuniunea de credință cu prea iubita și mult prețuita Voastră Prea Fericire și cu ceilalți frați Arhieriei ne face să simțim și mai puternic această bucurie de nespus.

De aceea, și noi ne bucurăm împreună cu frații și cu împreună-liturghisitorii care se bucură, prăznuim împreună cu toată pleroma Bisericii cu prilejul Învierii Domnului și, aflându-ne în această stare sufletească, prin această frățească Scrisoare Patriarhală pascală, comunicăm cu Prea Fericirea Voastră, prea iubite frate ! Astfel trăind împreună bucuria învierii Domnului, să ne bucurăm de indoita ei desfătare duhovnicească. Petrecând în acest fel Învierea, să vedem cum inima noastră se întoarce prea plină deoarece, prin fericirea de a da bucurie, se vede bogăția dumnezeieștii răsplătiri.

Încheiem cu inima săltând de bucurie și cu gura vestind taina Învierii.

Îmbrățișăm cu pascală îmbrățișare pe prea cinstita Voastră Prea Fericire și împreună cu Prea Sfânta Biserică aflată sub arhipăstoria Prea Fericirii Voastre, cu cinstita Ierarhie, cu alesul Cler și credinciosul popor, strigăm cu mare glas : «Hristos a înviat din morți, Mântuitorul lumii !».

Al prea cinstitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

† BARTOLOMEU I AL CONSTANTINOPOLULUI
Sfintele Paști 1997»

Prea Fericirea Sa Petru VI, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi :

*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună-liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre !

Ziua aleasă și sfântă, cea una a sâmbetelor a sosit și cu vrednicie «cerurile să se veselească» doarece «Hristos S-a sculat și întregii lumii a dat lumina biruitoare».

Ziua cea una a sâmbetelor a alungat întunericul păcatului, iar mântuirea care a răsărit lumii din mormântul cel purtător de viață al Domnului, umple de bucurie și nădejde inimile tuturor fiilor credincioși ai Bisericii, chemându-i să se îmbrățișeze unii pe alții, grăind cu mare glas :

HRISTOS A INVIAT !

Aceasta este vestea îmbucurătoare adusă de îngeri, aceasta este credința veșnică a Bisericii întru care s-a întărit zidirea ei, pe care nu au putut s-o zdruncine nici împrejurările grele, nici crizele și nici situațiile dificile prin care trece lumea aceasta, pentru că «Iisus este același și ieri și azi și în veci» (Evr. 13, 8).

«Sărbătoarea sărbătorilor și al praznicelor praznice cu binecuvântare umple de bucurie inimile tuturor, fiindcă dăruitu-s-a «harul lui Dumnezeu cel de mântuire tuturor oamenilor» (Tit 2, 11) și «lumina cea fără de început tuturor a strălucit trupește din mormânt», încredințându-ne că «există Fiul lui Dumnezeu, Cel ce mântuiește neamul omenească».

În această zi, când «toate s-au umplut de lumină», și noi ne-am învrednicit, împreună cu prea cucernicul cler și poporul cel credincios al lui Dumnezeu, să Vă cercetăm cu gândul întru veselia duhului și bucuria inimii pe mult dorita Voastră Prea Fericire. Astfel, de aici, din scaunul sfântului slăvitului Apostol și Evanghelist Marcu, ne rugăm Mântuitorului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos să dăruiască Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române bunăstare și pace, iar prea cinstitei Voastre Prea Fericiri să Vă dea ani mulți în care să prăznuiți cu bucurie duhovnicească Învierea de-viață-purtătoare a Domnului și, cu veselie, să stați înaintea tainei sfinte a ospățului credinței.

Cu acestea, împreună cu ingerii, cu mare glas Vă adresăm pascala salutare de bucurie aducătoare «Hristos a înviat!» și călduros îmbrățișându-Vă încă o dată cu sfântă sărutare, rămânem prea plecat,

Al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† PETRU AL ALEXANDRIEI

În marea cetate a Alexandriei, la Sfintele Paști 1997»

Prea Fericirea Sa *Ignatie IV*, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient :

*Prea Fericite Teoctist
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună-liturghisitor cu Smerenia noastră, frățește îmbrățișându-Vă în Domnul, cu aleasă bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre !

Străbătând vremea nevoințelor postului și sporirii în virtuți, ajungem la Sfânta Înviere de lumină dătătoare în mijlocul războaielor, cutremurelor, potopului, ciumei, foametei, într-o vreme în care toată lumea trece printr-o gravă criză spirituală și morală. Nesiguranța și neîncre-

derea pun stăpânire peste popoarele pământului. Mii și mii de nenorociri, ateismul, materialismul hedonist, parareligiile și satanismul se năpustesc asupra societății națiunilor. În mijlocul acestei stări de lucru se ridică solidar toți cei care cred cu fermitate în Mântuitorul pentru ca, cu o gură și o inimă să înalțe dumnezeiești cântări de prea slăvire Cuvântului lui Dumnezeu întrupat, Care pentru noi S-a răstignit și a înviat a treia zi din Mormânt spre a milui zidirea Sa cea afundată în adâncul păcatului și neînfrânării.

De aceea, Noi, Întăistătorii Bisericilor Autocefale, aflați în fruntea poporului evlavios al Domnului, îl păstorum și îl călăuzim pe acesta la lăcașurile mântuirii. În lupta duhovnicească suntem primii și, ca niște buni cârmaci, ducem corabia Sfintei Biserici a lui Hristos la limanul cel lin al mântuirii prin Învierea Mântuitorului.

Cu aceste gânduri în minte, în această aleasă zi a Învierii Mântuitorului Hristos, zi care ne aduce toată bucuria duhovnicească, din tot sufletul urăm prea iubitei și mult prețuitei Voastre Prea Fericiri, zile îndelungate, sănătate trainică și înlărire de la Izbăvitorul Care a înviat, în exercitarea îndatoririlor arhipăstorești spre binele Prea Sfintei Biserici a României, a Sfintei noastre Ortodoxii și a întregii lumi.

Cu acestea, încă o dată, îmbrățișăm călduros cu sfântă sărutare în Iisus Hristos Cel înviat pe Prea Fericirea Voastră prietenă și urăm Î.F.PP.SS. și P.P.SS. Arhieriei din jurul Prea Fericirii Voastre, distinsului Cler și binecredinciosului popor al Prea Sfintei Biserici Ortodoxe al cărei Întăistător sunteți un Paște fericit cu dragoste și pace.

Cu aleasă dragoste,

Al mult prețuitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos Cel înviat și întru toate de tot binele voitor,

† IGNATIE AL IV-LEA al Antiohiei
Damasc, Sfintele Paști 1997»

Prea Fericirea Sa *Diodor I*, Patriarhul Ierusalimului :

† DIODOR I,

din mila lui Dumnezeu Patriarh al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și al întregii Palestine,

Prea Fericitului Teoctist

Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Locțiitor al Cezareii Capadociei,

Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilui,

sfântă îmbrățișare în Hristos Iisus, Cel ce cu slavă din morți a înviat !

După ce m-am închinat cu toată evlavia prea cinstitelor Patimi ale Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos și am primit prin ele puterea de la Dumnezeu în lupta ce ne stă înainte împotriva începătorilor și stăpânilor veacului acestuia, cu credință adâncă și nezdruncinată mărturisim că «ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său» (Rom. 5, 10). De aceea, prăznuim cu toată bucuria slăvita Sa înviere din morți, prin care a dăruit neamului omenesc nesticăciune și viață.

Trăind această mare minune de-a lungul veacurilor pe pământul Sfânt-de-Dumnezeu-umblat le vestim mai înainte tuturor celor care vin aici «de la miazănoapte, de la apus și dinspre mare» și le arătăm ca pe o mărturie palpabilă a Învierii, Mormântul gol — dar de viață purtător — și le aducem vestiri inspirați de constatarea fermă a Îngerului : «nu este aici, ci s-a sculat» (Luca 24, 6).

Nu numai acestea, ci, făcându-ne părtași Patimilor Sale, pe care Făcătorul și Stăpânul a toate le-a primit pentru noi, neîncetat luăm de la El putere sufletească și trupească și mai ales în împrejurările grele și dureroase care s-au abătut asupra noastră în ultimul timp. Primim această putere spre mângâierea mult încercatului popor al prea Sfintei noastre Biserici a Sionului, Maica tuturor, supusă acum unor noi greutăți. Totodată, noi transmitem tuturor celor din jurul nostru nădejdea izbăvirii și-i încredințăm că harul lui Dumnezeu împărățește prin dreptate spre viață veșnică prin Iisus Hristos «Domnul nostru» (Romani 5, 21).

De aceea, cu prilejul Învierii Domnului cea aducătoare de veselie duhovnicească, comunicăm bucuroși cu prea cinstita Voastră Prea Fericire, cu frățească dragoste Vă adresăm călduroasele noastre felicitări și urări pascale. Vă încredințăm că, în smeritele dar fierbințile rugăciuni pe care le înălțăm de la Prea Sfântul Mormânt de viață purtător, pomenim cinstitul nume al Prea Fericirii Voastre și al ÎI.PP.SS. și PP.SS. iubiți frați Arhieriei din jurul Prea Fericirii Voastre, cerând de la Domnul Care a înviat să sfințească prin binecuvântarea Sa de har izvorătoare, viața și lucrarea arhipastorală a Prea Fericirii Voastre, și să Vă trimită de sus tot darul desăvârșit spre mântuirea poporului numit cu numele lui Hristos, popor ce V-a fost încredințat.

Cu acestea, sărbătorește Vă adresăm salutarea «Hristos a înviat!», Vă îmbrățișăm cu frățesc dor întru Izbăvitorul sufletelor noastre și rămânem,

Al iubitei Voastre Prea Fericiri,
Iubit frate în Hristos,

† DIODOR I, Patriarhul Ierusalimului
Sfânta Cetate a Ierusalimului
Sfintele Paști 1997»

Sanctitatea Sa *Alexei II*, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii :

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Domnul și coliturghisitor
în fața tronului lui Dumnezeu,*

În această «sfântă și aleasă zi», slăvind-L pe Hristos, de viață dătătorul «care sălășluiește în lumina veșnică» și care a înviat din morți, Vă salut din toată inima, Prea Fericirea Voastră, cu cuvintele sfântului mesaj pascal :

HRISTOS A INVIAT!

Biserica lui Hristos sărbătorește Sfintele Paști în bucuria spirituală și respectul față de taina Învierii. «Acum toate s-au umplut de lumină, cerul și pământul și cele dedesubt», întrucât «El va înlătura moartea pe vecie» (Isaia 25, 8), închisorile iadului vor fi sfărâmate și multe locuri în casa lui Dumnezeu pregătite de El de la întemeierea lumii vor fi deschise celor binecuvântați (Matei 25, 34). Speranța noastră este deplină, întrucât Dumnezeu Atotputernic «ne va învia și pe noi prin puterea Sa» (I Cor. 6, 14) pentru ca noi să intrăm în bucuria Domnului (Matei 25, 23).

Fie ca Mântuitorul Înviat să ne lumineze cu lumina Slăvitei Sale Învieri și să dea harul Său nemărginit Prea Fericirii Voastre, înzecindu-vă puterea în slujirea patriarhală pentru binele Sfintei Ortodoxii. Cu dragoste în Hristos Înviat,

† ALEXEI,

Patriarh al Moscovei și Intregii Rusii»

Sanctitatea Sa *Pavle*, Patriarhul Serbiei :

Iubit frate intru Hristos și împreună-slujitor al smereniei noastre, Teoctist, salutăm respectuos pe Prea Fericirea Voastră și Vă sărutăm frățește !

În așteptarea luminosului Praznic al Praznicelor, Învierea lui Hristos Mântuitorul, Vă adresăm sincere felicitări și doriri de bine, adresându-vă cu bucurie urarea pascală :

HRISTOS A INVIAT !

«Căci pentru mine a vieții este Hristos, iar a muri este câștig», zice Sfântul Apostol Pavel (Filipeni 1, 21). A trăi după învățătura lui Hristos, adică a duce o viață dreaptă și curată, înseamnă a trăi în conformitate cu învățăturile evanghelice despre adevăr, dreptate, credință, morală, nădejde și dragoste. Mântuitorul spunea : «Eu am venit ca lumea viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan 10, 10). El însuși a biruit răul și păcatul în om, a învins răul în lume. Dar cel mai mare rău este moartea ca «plată pentru păcat». Hristos e singurul în istoria neamului omenesc Care poate să spună «Eu sunt învierea și viața ; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi» (Ioan 11, 25). Învierea lui Hristos este dovada biruinței asupra diavolului, suferinței și morții. El este un exemplu pentru om că și el este capabil de a înlătura răul și împreună-slujitor în Hristos Cel Înviat.

† PAVLE,

Patriarhul Serbiei»
Belgrad, Sf. Paști, 1997

Sanctitatea Sa *Maxim*, Patriarhul Bulgariei ·
«*Prea Fericitului Teoctist*,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române
București

Prea Fericirea Voastră,
Iubit în Domnul și Stăpânul nostru,

HRISTOS A INVIAT !

Vă salut, cu frățească dragoste, cu ocazia luminoasei sărbători a Învierii lui Hristos. Având binecuvântarea lui Iisus înviat : «Pace vouă. Bucurați-vă !» (Ioan 20, 19 ; Matei 28, 9), slăvim, în aceste sfinte zile pascale, împreună cu fiii duhovnicești ai Sfintei Biserici Ortodoxe, marea biruință a Binelui asupra Răului, a Vieții asupra mortalității și morții, întrucât «Hristos a înviat din morți, fiind începătură a învierii celor adormiți» (I Cor. 15, 20).

Luminați de bucuria nemărginită adusă de sărbătoarea sărbătorilor, de biruința biruințelor — Învierea biruitoare a lui Hristos, sufletele noastre se bucură cu mare încântare. Cuvintele sfinte ale Mântuitorului : «Eu sunt învierea și viața. Cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi» (Ioan 11, 25) ne încurajează în propovăduirea sfintei credințe Ortodoxe, dau un înțeles vieții noastre pământești și ne ajută spre înălțarea spirituală pe scara creșterii duhovnicești. Ele ne întăresc în speranța mântuirii și vieții veșnice în Împărăția Cerurilor.

În această credință curată și sfântă trăire spirituală mă rog ca Dumnezeu să dea Prea Fericirii Voastre putere și sănătate și să Vă ajute în slujirea Sfintei Voastre Biserici pentru binele Sfintei Ortodoxii.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămânem, al Prea Fericirii Voastre credincios frate și coliturghisitor în Domnul,

† MAXIM,
Patriarhul Bulgariei
Sofia, la Sfintele Paști 1997»

Sanctitatea Sa *Ilie II*, Patriarhul Catolicos al întregii Georgii :

Prea Fericirea Voastră, iubit frate în Hristos,

HRISTOS A INVIAT !

După săvârșirea Tainei Divine a Mântuirii omenirii, inimile noastre sunt pline de cea mai mare bucurie a Învierii lui Hristos. Toate tainele Domnului sunt de neconceput pentru mintea umană, însă ele sunt limpezi și apropiate oricărui credincios cu inimă iubitoare.

Ne rugăm Domnului să ne dăruiască posibilitatea de a depăși cu răbdare și dragoste toate durerile și dezastrele cu care suntem confrunțați astăzi.

Vă felicităm plini de speranță și de bucurie cerească la aniversarea slăvită a Paștelui.

Fie ca Domnul nostru Iisus Hristos să Vă dea viață lungă pentru binele Bisericii Voastre și al întregii Ortodoxii.

ADEVĂRAT A INVIAT !

Vă îmbrățișăm cu dragoste în Hristos și rămânem,

ELLA II, Patriarh Catolicos al întregii Georgii»

Prea Fericirea Sa *Chrysostomos*, Arhiepiscop de Noua Justiniana și al întregului Cipru :

*Prea Fericite Teoctist, Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al României,
prea iubit și mult dorit frate în Hristos,
călduros îmbrățișându-Vă frățește întru Domnul,
cu deosebită bucurie ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea
Fericiri !*

Lumea întreagă pleacă genunchi smerit înaintea smereniei necuprinse a Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, Care a venit să sufere de bună voie crucea și moartea pentru a ne spăla de păcate și a ne da putința întoarcerii la frumusețea cea dintâi. Tot pământul prăznuiește cu prilejul Învierii celei de a treia zi din morți a lui Hristos răstignit, al Înălțării Lui la Cer și șederii de-a dreapta scaunului măririi lui Dumnezeu Tatăl.

Cerul și pământul și cele dedesubt luminat prăznuiesc slăvita Înviere a Mântuitorului nostru Iisus Hristos prin care viață ne-a dăruit. Ca sentimente de triumf și slavă, bucuria și veselia se revarsă din belșug în inimile creștinilor de pe tot pământul din pricina acestui fapt mai presus de fire și lumii de mântuire.

Cu sufletele pline de bucuria Învierii și cu chipurile luminate de lumina ei neînserată, și noi aducem cântări de slavă Domnului Hristos care a zdrobit legăturile iadului și a biruit puterea morții. Totodată, adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri salutarea dumnezeiască și de-duhovnicească-bucurie-aducătoare «Hristos a înviat!» și Vă urăm sănătate trainică întru cât mai mulți ani, fericire în toate și putere din belșug de la Cel de Sus spre împlinirea gândurilor bune pe care le aveți față de Sfânta Ortodoxie

Dumnezeu să dăruiască bunăstare și întru toate bună sporire prea sfintei Biserici Ortodoxe Române pe care El a încredințat-o prea înțeleptei arhipăstorii a Prea Fericirii Voastre.

Rugându-Vă să transmiteți omagiile și urările noastre pascale iubiților și cinstiților ierarhi frați care alcătuiesc Sfântul Sinod din jurul Prea Fericirii Voastre, încă o dată Vă îmbrățișăm cu sfântă sărutare și rămânem

Al prea cinstitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos,

CHRISOSTOMOS AL CIPRULUI
În sfânta Arhiepiscopie a Ciprului,
Sfintele Paști 1997»

Prea Fericirea Sa *Serafim*, Arhiepiscop al Atenei și a toată Grecia :
*Prea Fericite Teoctist,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarh al României,*

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună-liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre !

Acum, când trăim zilele mântuitoarelor patimi ale lui Hristos Dumnezeu nostru, zile ce ne aduc adevărat folos sufletesc, slăvim Învierea Lui din morți cea de a treia zi, prăznuim cu bucurie, împreună cu cetele iubitoare de praznic, purtând în mâini făclie și săltând de duhovnicească veselie laudăm pe Dumnezeu Cel ce S-a preaslăvit, pe Cel Unul al Părinților și Pricinătorul a toată zidirea.

Așadar, primind bunele vestiri de bucurie, în duh venim înaintea Prea Fericirii Voastre, și, adresându-Vă creștineasca salutare «Hristos a Înviat!», Vă îmbrățișăm frățeste cu frățescă sărutare în Hristos Cel Înviat.

Felicitând pe Prea Fericirea Voastră cinstită de Dumnezeu, din suflet ne rugăm lui Hristos, Celui ce a înviat din Mormântul de Viață dătător, să Vă învrednicească întru cât mai mulți ani să întâmpinați și să prăznuiți cu sănătate și bucurie această împărăteasă a sărbătorilor și al praznicelor praznic, să călăuzească pe calea Lui cea dreaptă strădaniile și purtarea de grijă a Prea Fericirii Voastre pentru buna stare și renumele prea Sfintei Sale Biserici spre slava prea laudatului Său Nume. Cu dor nețărmuit, încă o dată Vă îmbrățișăm călduros cu sărbătorească sărutare în Hristos Cel ce a înviat din morți!

SERAFIM AL ATENEI al întregii Elade

Sfintele Paști 1997»

Prea Fericirea Sa *Anastasiu*, Arhiepiscop de Tirana și a toată Albania :

*Prea Fericirea Voastră,
iubit frate și coliturghisitor în Hristos,*

*«Și toate sunt de la Dumnezeu, Care
ne-a împăcat cu Sine prin Hristos și
Care ne-a dat nouă slujirea împăcării»*

(2 Cor. 5, 18)

Nevoia de reconciliere rămâne oportună în toate timpurile pentru toți oamenii, în special în această perioadă critică prin care trec țările noastre. Sărbătoarea pascală revelează într-un mod unic sursa și puterea reconcilierii dorite. Prin jertfa de pe Cruce și prin Învierea Domnului, Dumnezeu a împăcat «printr-Insul toate cu Sine, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri» (Col. 1, 20). Această împăcare privind relațiile dintre Dumnezeu și omenire este extinsă la întreaga creație spirituală și materială cu care omenirea este interdependentă.

Încredințându-i-se slujirea reconcilierii, Biserica vestește adevărul Evangheliei în libertate și fără teamă sau grabă, îi apără pe cei care suferă nedreptăți, se luptă pentru adevăr și fraternizează cu oamenii. La acest Sfânt și fericit Paște Biserica declară tuturor : «Împăcați-vă cu Dumnezeu. Căci pe El, Care n-a cunoscut păcatul, L-a făcut pentru noi păcat, ca să dobândim, întru El, dreptatea lui Dumnezeu» (2 Cor. 5, 20—21).

Bucurându-ne de reconcilierea inefabilă pe care Dumnezeu ne-a dat-o prin Iisus Hristos, să-L rugăm să ne facă pe toți cei ce slujim Sfânta Sa Biserică demni de a sluji «cuvântul împăcării» ca soli ai lui Hristos, Domnul dragostei și păcii în jurisdicția noastră, precum și în cadrul ecumenismului.

Urăm Prea Fericirii Voastre, ierarhilor, clericilor și aleșilor Sfintei Biserici a României să sărbătorească, cu sănătate și bucurie spirituală Paștele, sărbătoarea reconcilierii universale și Vă îmbrățișăm cu dragoste pascală.

HRISTOS A INVIAT !

ANASTASIE,

Arhiepiscop al Tiranei și al Întregii Albanii
Tirana, la Sfintele Paști 1997»

Prea Fericirea Sa Vasile, Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia :

*Prea Fericirea Voastră, Iubit întru Domnul
Prea Sfânt Vlădică,*

HRISTOS A INVIAT !

«Și s-au deschis ochii lor și L-au cunoscut : și El S-a făcut nevăzut de ei. Și au zis unul către altul : oare, nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale și când ne tâlcuia Scripturile?» (Luca 24, 31—32). Ard și inimile noastre, asemenea Apostolilor Cleopa și Luca, atunci când citim în bisericile noastre Ceasurile din Săptămâna Patimilor.

Cum se face că, uneori, noi nu simțim acest foc ?

Stăpânul lumii acesteia, diavolul mincinos și tatăl minciunii, întunecă inimile credincioșilor și slujitorilor, născând în ei deșertăciune și mahnire.

Focul divin să ardă cu putere atotbiruitoare, distrugând hățișurile potrivnice lui Dumnezeu. «Pace vouă !» a spus Domnul Sfinților Apostoli, «primiți Duh Sfânt... Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacurilor» (Matei 28, 20).

Ingerul a vestit Celei pline de har : «Prea Curată Fecioară, bucură-te !» și noi din nou vom zice : Bucură-te, Prea binecuvântată Fecioară Maria, Domnul este cu Tine și cu noi în vecii vecilor !

Bucurați-vă, Prea Fericirea Voastră, cu o bucurie deplină, așa cum a promis Iisus Hristos tucenicilor, pentru că această bucurie vine prin Cruce pentru întreaga lume. Amin.

Cu multe sărutări în Domnul Cel Înviat și rugăciuni doritoare de bine pentru Sfânta Voastră Biserică, rămân cu dragoste al Prea Fericirii Voastre.

CU ADEVĂRAT A INVIAT !

Al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

VASILE,

Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia
Paștele 1997»

Prea Fericirea Sa *Dorotei* Mitropolitul Cehiei și al Slovaciei :

Prea Fericirea Voastră mult respectată,

«Să ne veselim dumnezeiește, căci a înviat Hristos!»

Cu aceste cântări și altele asemănătoare, cântă și laudă Biserica lui Hristos biruința Învierii asupra morții. Acest imn solemn ne însușește până în adâncul sufletului. În el se exprimă atât de poetic izbânda lui Hristos, iar cel învins este diavolul și cu el a fost înfrântă toată nedreptatea, care îndepărta pe om de la Dumnezeu. Cunoaștem cum a fost obținută biruința. Ea a fost înfăptuită prin dragostea jertfelnică față de om a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Cunoaștem și cu ce armă l-a învins pe diavol, fiind călcat în picioare de neamul omnesc prin Crucea lui Hristos. Sub greutatea ei, Mântuitorul Însuși a căzut istovit fizic pentru păcatele noastre.

Toți cei care L-au urmat sincer pe Hristos și au luat în numele Lui cu dragoste asupra sa și-și poartă crucea pe propria Golgotă ne amintesc cu ce cumplite chinuri ne-a răscumpărat Mântuitorul și ne-a făcut fiii ai Tatălui Ceresc. Să nu uităm acest lucru, căci aceste gânduri ne conduc pe noi la pocăință și iertarea greșelilor și spre mântuirea noastră.

Credința noastră și dragostea jertfelnică față de Biruitorul Hristos ne umple inimile de bucuria negrăită a Învierii lui Hristos. Căci multiseculara «noapte e pe sfârșite și ziua este aproape» (Rom. 13, 12). Să mulțumim lui Dumnezeu împreună, năzuind într-o viață creștină evlavioasă, având în rugăciune permanent numele lui Dumnezeu. La acest mare praznic al Paștilor, mă grăbesc să împărtășesc cu Prea Fericirea Voastră această imensă bucurie. Din tot sufletul Vă felicit cu prilejul Învierii lui Hristos. Fie ca totdeauna inima Prea Fericirii Voastre să se umple de bucuria izvorâtă din Mormântul dătător de viață al lui Hristos.

Cu adevărat a înviat Hristos și va împărăți în veci !

Rămân al Prea Fericirii Voastre cu dragoste în Hristos și sărutare întreită,

DOROTEI,

Arhiepiscop de Praga

Eminența Sa *Ioan*, Arhiepiscop al Kareliei și a toată Finlanda :

HRISTOS A INVIAT !

Vă salut cordial, Prea Fericirea Voastră, în aceste zile luminoase ale Sfințelor Paști. Mesajul Învierii Domnului și Mântuitorului nostru ne dă speranța și bucuria care ne întăresc.

În rugăciune și cuget sunt alături de Sfânta Voastră Biserică, participând, astfel, în duh, la aniversarea sărbătorii sărbătorilor.

HRISTOS A INVIAT! ADEVĂRAT A INVIAT!

Rămân,

Al Vostru, în Domnul Înviat,

IOAN,

Arhiepiscop al Kareliei și al Întregii Finlande
Sfintele Paști 1997»

Eminența Sa *Panteleimon II*, Mitropolit al Tesalonicului :

Prea Fericite Părinte și Stăpân,

Cu prilejul Sfintelor Patimi și al de-lumină-purtătoarei Învieri a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu adâncă smerenie, adresez iubitei și neprețuitei Voastre Prea Fericiri urările mele fiești izvorâte din adâncul inimii.

Cu aceasta, așteptând rugăciunile părintești cele de Dumnezeu ascultate și binecuvântările Prea Fericirii Voastre, rămân

Cu respect și dragoste în Domnul,

PANTELEIMON II AL TESALONICULUI»

Prea Fericirea Sa *Theodosie*, Arhiepiscop de Washington, Mitropolit al întregii Americi și al Canadei :

Prea Fericirea Voastră, Patriarh Teoctist,

HRISTOS A INVIAT! ADEVĂRAT A INVIAT!

Aceste cuvinte care răsună acum în Bisericile noastre, ne oferă nouă și lumii întregi bucuria nemărginită a biruinței lui Hristos asupra păcatului și morții. Întreaga creație este reînnoită prin cele trei zile ale Paștilor Mântuitorului nostru. Prin intrarea noastră în taina acestei Sărbători suntem invitați să îmbrățișăm cu cugetul și cu inima Vestea cea Bună ce radiază din mormântul gol. Suntem chemați, odată cu femeile mironosițe, să ne bucurăm de vestea dată de înger că locul morții s-a transformat în templul vieții veșnice.

Scriind despre Învierea Domnului, Sf. Pavel se folosește de Psalmul 67 : «când s-a suit la înălțime, robii-a mulțime, luat-a daruri de la oameni» (Efeseni 4, 8). Suindu-Se la înălțime, Mântuitorul a coborât în adâncurile iadului, făcându-și cunoscută prezența și domnia universală. Într-adevăr, El se află pretutindeni. Într-adevăr, lumina Sa divină și necreată a pătruns temnița întunecată a morții păcătoase și îngrozitoare. Astăzi noi, care am fost robi ai acestei închisori, suntem eliberați de Cel a cărui moarte creatoare înalță moartea noastră de la mortalitate la imortalitate. Cel care ne-a iubit înainte de toți vecii se oferă să ne îmbrace cu darul nescricăciunii. El ne cheamă acum să mărturisim dragostea Sa universală care dorește să ridice întreaga

omenire la nivelul Lui în ziua fericită și luminoasă care nu va mai asfinți.

Astăzi, toți cei care slăvesc cu adevărat crucea și mormântul gol primesc Vestea cea Bună a dragostei și libertății veșnice. Să propovăduim într-un glas biruința Dumnezeului Om în fața unei lumi dezorientate și înfricoșate, întrucât El este «Cel Care va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre ca să fie asemenea trupului slavei Sale, lucrând cu puterea ce are de a-Și supune Sieși toate» (Filipeni 3, 21).

Iubite frate în Domnul Vă îmbrățișez cu sărutare pascală și Vă transmit cele mai bune urări pentru fericita sărbătoare a Învierii Domnului. Fie ca slava, înțelepciunea, puterea și tăria marelui dar al Învierii Domnului să ne călăuzească în mărturisirea în lume a biruinței vieții asupra morții.

Cu dragoste în Domnul Înviat, al Vostru frate și coliturghisitor,

† THEODOSIUS, Arhiepiscop de Washington,
Mitropolit al Intregii Americi și al Canadei»

Eminența Sa *Theodosie*, Arhiepiscop de Tokio, Mitropolit al întregii Japonii :

Paștele Domnului 1997

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A INVIAT!

«Și toate sunt de la Dumnezeu, Care
ne-a împăcat cu Sine prin Hristos și Cate
ne-a dat nouă slujirea împăcării».

(2 Cor. 5, 18).

Să ne amintim în bucuria Învierii Domnului nostru Iisus Hristos că Dumnezeu Tatăl a dat omului mila Sa nemărginită prin Învierea Fiului Său. Astfel, ne-a împăcat cu El Însuși. Bucuria Învierii este marea noastră răscumpărare, iar mila dată nouă prin ea ne slăvește pe toți. Să fim slăviți în Lumina Învierii.

Cu dragoste frățească în Hristos,

† THEODOSIUS,
Arhiepiscop de Tokio și Mitropolit
al Intregii Japonii»

Sanctitatea Sa *Karekin I*, Patriarh Catolicos Suprem al tuturor armenilor :

Iubite frate în Hristos,

Mă alătur Prea Fericirii Voastre la cel mai fericit eveniment prilejuit de sărbătoarea Învierii, transmitând mesajul de viață dătător al biruinței Domnului nostru asupra răului și morții.

Paștele este sărbătoarea care dă speranță și curaj tuturor creștinilor din toate părțile lumii. Marele Apostol al Învierii, Sf. Pavel ne spune că la Paște, ca în toate zilele vieții noastre, ni se amintește de prima noastră îndatorire, aceea de a «căuta cele de sus, unde se află Hristos» (Col. 3, 1).

Să ne unim în mărturisirea cu tărie, în fața întregii lumi, a faptului că viața nu este tot ceea ce se trăiește pe pământ. Suntem chemați să mărturisim realitățile cerești către toți cei care trăiesc în prezent în această lume dominată de opinii materialiste și secularizate asupra vieții. Mărturisirea noastră va fi mai eficientă dacă o facem împreună, uniți în El, Care prin Învierea Sa ne-a unit în speranța nemuririi.

Vă salut de la Sfântul Etchmiadzin, din Armenia, în aceeași credință în Învierea Domnului nostru. Fie ca Domnul înviat să Vă întărească, Prea Fericirea Voastră, împreună cu toți clericii și laicii din Biserica Voastră.

Cu dragoste frățească și rugăciuni,

† KAREKIN I,

Catolicos al tuturor armenilor»

Sanctitatea Sa *Aram*, Catolicos armean al Ciliciei :

Iubite frate în Hristos,

Vă salut cu mare bucurie în taina Paștelui.

De fapt, Învierea este biruința vieții asupra morții. Drept pentru care, ea este punctul central al credinței creștine și fundamentul mărturisirii noastre.

Prin Crucea Sa nu numai că Hristos ne-a dat viață, dar El rămâne izvorul vieții, viață «din belșug».

Paștele este mesajul adresat nouă, tuturor, de a învinge răul și nedreptatea, violența și moartea prin fapte drepte și de dragoste.

Fie ca Hristos Înviat să Vă ajute în viață și în slujirea Împărăției Sale.

Cu dragoste frățească,

† ARAM I,

Catolicos al Ciliciei»

Sanctitatea Sa *Abbuna Paulos*, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Etiopiene :

Prea Fericirea Voastră,

Salutări în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh !

Am primit scrisoarea cu bune urări a Prea Fericirii Voastre, prin care eram, de asemenea, chemați să realizăm unitatea între Bisericile Ortodoxe surori prin cooperare sporită și dorința fermă de întărire a înțelegerii reciproce în vederea diminuării diferențelor dintre noi. Prea

Fericirea Voastră, cred că numai în felul acesta Biserica Ortodoxă ar putea contribui la pacea lumii și la securitatea sa economică și spirituală.

Urez Prea Fericirii Voastre sănătate, pace și putere tot anul în curs și pentru anii următori.

Al Vostru în Hristos,

† ABBA PAULOS,
Patriarhul Etiopiei»

Sanctitatea Sa *Ignatius Zakka I Iwas*, Patriarh Ortodox Sirian al Antiohiei :

*Prea Fericirea Voastră,
Salutări în numele Domnului nostru, Iisus Hristos.*

Lăudăm pe Domnul că putem aniversa marea sărbătoare a mării biruințe a Domnului nostru asupra morții. Acest slăvit eveniment ne amintește, de asemenea, de mântuirea omenirii din sclavia păcatului și a diavolului. Să ne convingem că noi, în calitate de mesageri ai Săi, ne vom strădui neîncetat să vestim lumii biruința și mântuirea pe care Domnul nostru ne-a dat-o prin Învierea Sa.

Cu dragoste frățească și bucurie transmitem Prea Fericirii Voastre și Bisericii Voastre cele mai bune urări pentru Paște. Fie ca Atotputernicul să vă dea sănătate, bucurie și viață îndelungată.

Al Vostru în Domnul,

† IGNATIUS ZAKKA I IWAS,
Patriarh al Antiohiei
și al Intregului Orient
Conducător suprem al Bisericii
Ortodoxe Universale Siriene»

Sanctitatea Sa *Mar Dinkha IV*, Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului :

«HRISTOS A INVIAT! ADEVĂRAT A INVIAT!»

Slăvita Biserică a lui Iisus Hristos rostește cu mândrie cuvintele de speranță. Sunt cuvintele auzite la încheierea Postului. Sfânta Înviere ne dă mărturisirea solemnă a lui Iisus Hristos : El este «începătură (a învierii) celor adormiți» (I Cor. 15, 20). El s-a ridicat dintr-un mormânt pecetluit. El dă viață și speranță tuturor celor ce au încredere în El.

Hristos a înviat ! Aceste cuvinte pline de măreție sunt transmise Prea Fericirii Voastre împreună cu confirmarea plină de recunoștință pentru timpul dat nouă ca rezultat al dragostei, păcii și slujirii lui Iisus Hristos în Sfânta Sa Biserică. Sfânta Înviere ne prezintă importanța dialogului activ și continuu, folosindu-se liniile directe date de Iisus Hristos, în rugăciunea lăsată credincioșilor săi «pentru ca toți să fie una» (Ioan 17, 11, 22). Iisus Hristos, Domnul nostru, dorește ca noi să fim una ; bineînțeles, acest lucru va aduce bucurie Domnului nostru

intrucât ne vom supune sfintelor Sale porunci. El este într-adevăr Capul Bisericii; Iisus Hristos este piatra din capul unghiului pe care este construită Biserica.

Permiteți-ne să Vă mulțumim, Prea Fericirea Voastră, pentru minunatele fapte rezultate din slujirea Sfintei Biserici a lui Iisus Hristos, în numele celor care se simt mângâiați de deosebita caritate și grijă spirituală pe care le manifestați. Transmitem salutări Prea Fericirii Voastre și tuturor celor care au apelat la înțelepciunea și slujirea Voastră. Amin.

Transmitem salutări și urări de bine în numele Sfintei Biserici Apostolice și Sobornicești a Răsăritului, cu ocazia sărbătoririi Sfintei Învieri. Vă asigurăm de toată dragostea noastră frățească.

Hristos a înviat! Adevărat a înviat!

† HANANIA MAR DINKHA IV,
Patriarh Catolicos
Biserica Asiriană a Răsăritului
Morton Grove, Illinois,
Învierea Domnului 1997»

Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II :

«Iisus Hristos, ieri și azi și în veci,
este același» (Evrei 13, 8).

Prin învierea Sa din morți, Hristos ne-a fost arătat de către Duhul Sfânt în plinătatea puterii Sale divine de Fiu al lui Dumnezeu (cf. Rom. 1, 4). Hristos Cel Înviat este Cel care ne-a fost vestit, Cel pe care L-am primit prin credință, Cel de care rămânem legați și prin Care vom fi mântuiți dacă ținem Evanghelia așa cum am primit-o (cf. I Cor. 15, 1—2).

În fiecare an, Biserica ne îndrumă să contemplăm această taină care este cheia de boltă a istoriei mântuirii. Ea ne cheamă să ne reînnoim credința în această Evanghelie. Ne îndeamnă să o aprofundăm printr-o lectură neîncetată și însoțită de rugăciune a Cuvântului lui Dumnezeu, îndeosebi în acest an de pregătire a marelui Jubileu când vom aniversa 2000 de ani de la venirea printre noi a Fiului lui Dumnezeu, unicul nostru Mântuitor. Această credință este comună tuturor creștinilor. Trebuie să o mărturisim împreună. Marele Jubileu este un prilej pe care Dumnezeu ni-l oferă pentru a binevesti împreună întregii lumi Evanghelia mântuirii. Hristos Cel înviat este singurul în care trebuie să ne mântuim noi (cf. Fapte 4, 12).

Reînnoirea părtășiei noastre la această taină fundamentală a credinței noastre este pentru noi izvorul unei nădejdi care ne umple de bucurie. Preaslăvind împreună pe Domnul nostru înviat, Îl rugăm să

ne conducă, prin Duhul Său, către acea deplină unitate pe care voiește să o vadă realizată între ucenicii Săi și a cărei mărturie va deștepta credința lumii.

Vă asigur, Prea iubit frate, de adâncă mea dragoste frățească.

† IOAN PAUL II

Vatican, 20 martie 1997»

Eminența Sa *Karl Lehman*, Președintele Conferinței episcopilor catolici din Germania :

«Prea Fericirea Voastră, Iubit frate în Domnul,

Am primit cu mare bucurie urările pe care mi le-ați trimis mie și tuturor catolicilor din Germania la Sărbătoarea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Din toată inima Vă transmit Dumneavoastră aceleași urări. Fie ca lumina Domnului nostru Celui Înviat să lumineze întunecarea inimilor oamenilor și să lase să crească întru ei speranța de depășire a răului în lumea noastră. Fie ca Duhul lui Dumnezeu să ne apropie de împlinirea dorinței noastre ca membri ai Trupului lui Iisus Hristos și să facem din nou vizibilă unitatea dintre creștini și să depășim piedicile pe care ni le-a așezat în cale nedesăvârșirea omească, pentru împlinirea acestui scop, cu răbdătoare dragoste.

Cu atașament întru Domnul nostru Cel Înviat, Vă salut
Al Dumneavoastră,

† Episcop KARL LEHMAN»

Eminența Sa *Antonius Jean Glazemaker*, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Conferinței internaționale a episcopilor vechi-catolici :

Prea Fericirea Voastră,

Amintindu-ne de Noe care a primit o frunză verde în mijlocul unei mări nefârșite ca semn al unui nou pământ și al unui viitor, binecuvântat de Dumnezeu (Facerea 8, 11), Vă transmit salutări personale cu ocazia sărbătoririi Paștelui.

Într-o lume plină de imagini haotice și în mijlocul unor valuri îngrozitoare careucid oameni aflați atât în mizerie, cât și în bogăție, ne putem încuraja reciproc și transmite salutări de pace în Domnul nostru înviat. R nasc noile speranțe iar ochii noștri se deschid pentru a găsi locuri de reconciliere și o viață nouă.

Cartea Facerii nu ascunde faptul că după noul început copiii lui Noe s-au simțit rușinați de tatăl lor (Facerea 9, 21, 23). De multe ori trebuie să mărturisim că imaginea arătată de noi în calitate de Biserici unii față de alții nu este vrednică de vocația la care suntem chemați (Efeseni 4, 1—6).

Fie ca harul de viață dătător al Domnului nostru sărbătorit la Paște să facă din Bisericile noastre și din noi înșine un semn verde de speranță în mijlocul omenirii.

† ANTONIUS JEAN GLAZEMAKER,
Arhiepiscop de Utrecht»

Grația Sa *George Leonard Carey*, Arhiepiscop de Canterbury, Primatele Angliei și al Comuniunii anglicane din întreaga lume :

«*Prea Fericirea voastră,*

«*El care a suferit odată pentru păcatele oamenilor
Aici, pe pământ, pe cruce
Ne-a mântuit ; Ne-a dat viață,
Și lăcaș în ceruri*»

Profit, încă o dată, de marea sărbătoare a Paștelui pentru a Vă saluta în numele Domnului și Mântuitorului nostru Înviat ; versurile poemului anglo-saxon din secolul al IX-lea «*Visul Crucii*» ne amintesc de realitatea noastră în Înviere. În ciuda diviziunilor din cadrul creștinismului suntem cu toții uniți atunci când afirmăm că Hristos a înviat — Adevărat a înviat !

Dar pentru mulți oameni din lumea noastră realitatea Învierii, punctul central al credinței noastre, este o iluzie. Ei spun, asemenea lui Toma : «*Dacă nu voi vedea, în mâinile Lui, semnul cuielor, și dacă nu voi pune degetul meu în semnul cuielor, și dacă nu voi pune mâna mea în coasta Lui, nu voi crede*».

Adevărul pe care îl trăim în Înviere ne arată o realitate care depășește cu mult ceea ce poate fi dovedit numai prin evidența fizică. Ea ne vorbește de imensitatea dragostei lui Dumnezeu și de biruința vieții asupra morții, a adevărului asupra minciunii, a luminii asupra întunericului. În cruce vedem cum împărtășește Dumnezeu cu noi, ființele umane, suferințele și temerile noastre. Pentru mulți viața din lume este trăirea Crucii și a durerii. Dar în calitatea noastră de creștini, trăind speranța învierii, privim întotdeauna spre zorile dimineții de Paște, încredințați că El s-a ridicat din mormânt pentru a ne arăta calea spre noua viață.

Din punct de vedere ecumenic, ne putem spune povestea realității noii vieți a lui Dumnezeu în Hristos. Mă bucur de felul în care credința pascală ne apropie tot mai mult. Anul trecut anglicanii și luteranii din nordul Europei s-au angajat să realizeze comuniunea deplină. Dar la multe alte niveluri convergența în credință continuă. Vizita mea din decembrie la Papa Ioan Paul II a constituit un moment semnificativ pentru anglicani, întrucât ospitalitatea și prietenia arătate au reprezentat un semn îmbucurător de ceea ce Sfântul Părinte a numit «*o comuniune reală dar imperfectă*». Tot ce este real poate fi împărtășit și oficiat ; ce este «*imperfect*» poate fi un catalizator pentru un dialog ulterior și pentru o comuniune mai profundă. Mă gândesc din nou la relațiile călduroase pe care le avem cu familia ortodoxă, precum și cu tradiția Bisericii libere. Într-o lume căzută și sfărâmată trebuie să găsim căi de a ne îmbrățișa unii pe alții în dragostea și mărturisirea a ceea ce avem în comun.

Intrucât sărbătorim împreună această mare realitate și speranță profundă, mă rog lui Dumnezeu pentru binecuvântarea slujirii Voastre și pentru toți cei pe care îi conduceți în slujirea Domnului nostru Înviat.

Al vostru în Hristos,

† GEORGE CAREY,
Arhiepiscop de Canterbury»

Excelența Sa Dr. *Klaus Engelhard*, Președintele Bisericii Evanghelice din Germania :

«La sărbătoarea Învierii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Vă adresăm din inimă urări de sănătate și binecuvântare.

Fie ca biruința lui Dumnezeu asupra puterilor întunericului și ale morții să dăruiască Bisericii Voastre nădejde și putere.

† Episcop Dr. KLAUS ENGELHARD,
Președintele Consiliului
† Episcop Dr. ROLF KOPPE,
conducătorul Sectorului pentru Ecumenism
și Relații Externe
† HEINZ KLAUTKE,
Consilier Superior Bisericesc,
Referent pentru Bisericile Ortodoxe»

Revd. Dr. *Jean Fischer*, Secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene :

«*Prea Fericirea Voastră*,

Vă mulțumim din suflet pentru frumoasele cuvinte adresate nouă cu prilejul slăvitului Praznic al Învierii Domnului, Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos din morți, precum și pentru tradiționala urare de «Hristos a înviat!».

În Iisus Hristos a împăcat Dumnezeu Tatăl pe toți oamenii cu Sine Însuși și ne-a dat prin El împăcarea sau reconcilierea (cf. II Cor. 5, 19). În lumina și bucuria Învierii lui Iisus Hristos din morți, prin care am obținut împăcarea cu Dumnezeu, ne străduim să organizăm împreună cu toate Bisericile creștine din Europa cea de a doua Adunare Ecumenică Europeană (2AEE) la Graz, în Austria, între 23—29 iunie a.c., cu tema : «Reconcilierea — dar al lui Dumnezeu, izvor de viață nouă». Cu acest prilej toți creștinii din Europa se vor ruga și vor medita împreună asupra realizării între oameni a reconcilierii pe care Dumnezeu ne-a dat-o în dar. Reconcilierea noastră cu Dumnezeu, la care ne cheamă Sfântul Apostol Pavel, trebuie să o concretizăm prin împăcarea cu semenii noștri.

Doresc să folosesc acest prilej pentru a Vă felicita pe Prea Fericirea Voastră pentru frumosul exemplu pe care l-ați dat, ca un semn de pregătire pentru Adunarea de la Graz, prin publicarea unui text de reconciliere între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-Catolică din România, după cum s-a menționat în presa ecumenică internațională.

Prin astfel de inițiative suntem încredințați că Duhul Sfânt ne va călăuzi și lumina în desfășurarea lucrărilor întrunirii de la Graz, ca astfel darul reconcilierii de la Dumnezeu să devină cu adevărat izvor de viață nouă pentru creștinii din Europa și din întreaga lume.

Vă rog, Prea Fericite Părinte Patriarh, să primiți expresia celor mai alese sentimente de prețuire, pe care o port față de Prea Fericirea Voastră.

† JEAN FISCHER,
Secretarul general al Conferinței
Bisericilor Europene»

Revd. Dr. *Milan Opocensky*, Secretarul general al Alianței Mondiale Reformate :

«*Prea Fericirea Voastră,*

Vizita din noiembrie trecut a rămas o amintire foarte frumoasă pentru mine. Am fost mulțumit de asigurarea că veți continua să cooperați cu alte Biserici. Înțelegeți că situația Bisericii Reformate din România continuă să mă preocupe.

Vă mulțumesc pentru amabila scrisoare trimisă la Paște. Mă rog ca Dumnezeu să binecuvânteze slujirea Prea Fericirii Voastre și cea a Bisericii Ortodoxe Române.

Cu multe urări de bine, al Prea Fericirii Voastre,

† Dr. MILAN OPOCENSKY,
secretar general»

Pe lângă Întâistătătorii și conducătorii de Biserici mai sus menționați, și alți ierarhi au adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist felicitări cu ocazia sărbătorii Învierii Domnului :

Î.P.S. *Spiridon*, Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Grecești din America :

Paștele 1997

«*Prea Fericirea Voastră,*

Hristos a înviat ! Ce bucurie să mă rog și să vă transmit cele mai bune urări cu ocazia Învierii Domnului și Mântuitorului nostru ! Într-adevăr, «*Cerurile să se veselească și pământul să se bucure... și toată lumea să sărbătorească, că Hristos a înviat spre bucurie veșnică*» (Utrenia de Paște).

An de an, nu încetez să mă mir cum amintirea minunatului eveniment al Învierii ne renaște și ne reînvie cu bucurie, pace și dragoste, atât individual, cât și în familia bisericească. Această dragoste reînnoită, împreună cu angajamentul reciproc pe care îl inspiră, face din realitatea veșnică a Învierii o realitate tangibilă în viața noastră de zi cu zi. La fel, această dragoste și acest angajament reînnoit dau credit Evangheliei pe care o propovăduim și care spune că în Înviere lumea întreagă își găsește mântuirea.

Fie ca Mântuitorul înviat al lumii, care stă de-a dreapta Tatălui, să Vă binecuvânteze cu mila și dragostea Sa. Fie ca harul Său să se reverse asupra tuturor credincioșilor aflați în grija Voastră spirituală, și fie ca slujirea Voastră să fie în continuare plină de bucuria profundă care vine din cunoașterea faptului că Dumnezeuul nostru este cu adevărat în mijlocul nostru.

Al Prea Fericirii Voastre,

† SPIRIDON,
Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești
din America»

I.P.S. *Iakovos* (fostul Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Grecești din America) :

Sf. Paști, 1997

«*Prea Fericirea Voastră,*

HRISTOS A INVIAT !

Aceste simple trei cuvinte ne indică începutul unei noi creații în care suntem chemați să creștem, vestind sfârșitul morții și domnia vieții veșnice.

Aceste trei cuvinte constituie salutul meu plin de bucurie și de dragoste către Prea Fericirea Voastră acum când, pătrunși de credință, ne continuăm slujirea smerită în lumea de azi.

Mă rog din suflet să răspundem spuselor lui Iisus că «Iată, toate lucrurile sunt noi» cu mintea luminată și hotărâți să acceptăm provocarea de a lupta cu mai multă râvnă pentru reînnoirea poporului nostru, astfel ca puritatea de cristal a minții și inimii să acopere drumul spre cel de al treilea mileniu al Împărăției Sale pe pământ.

Al Vostru în Domnul înviat,

† Arhiepiscop IAKOVOS»

I.P.S. Mitropolit *Kiril* de Smolensk și Kaliningrad :

Moscova, la Sf. Paști, 1997

Prea Fericirea Voastră,

Acum, când aniversăm plini de bucurie Învierea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și când ne împărtășim din binefacerile fericirii pascale, Vă rugăm să acceptați cele mai sincere felicitări cu ocazia acestei sfinte și mari sărbători :

HRISTOS A INVAT !

Slava Domnului, care a iluminat Biserica, ne face părtași la marea taină a reînnoirii firii umane și a întregii creații : cerul și pământul, îngerii și oamenii se bucură, întreaga lume transfigurată slăvește Învierea Mântuitorului iar noi, plini de bucurie spirituală, mărturisim

într-un glas și un cuget, împreună cu pleroma Bisericii : «Astăzi este mântuirea lumii : că a înviat Hristos ca Cel Atotputernic».

Fie ca această bucurie să ne slujească în lucrarea mântuitoare de informare a lumii despre adevărul biruitor al Învierii lui Hristos și fie ca Prea Fericirea Voastră să aveți parte de ea în înalta slujire la care sunteți chemat.

Cu profund respect și dragoste în Hristos înviat,

† KIRIL,
Mitropolit de Smolensk și Kaliningrad
Conducătorul Departamentului de Relații
externe-bisericești al Patriarhiei
Moscovei»

P. S. Episcop Ioan, de Michailovsky :

Sf. Paști, 1997

«Iubite frate în Hristos,

HRISTOS A INVIAT !

Hristos a înviat în ceasul întunecat al nopții care ne cheamă la o nouă zi. Câmpurile de bătălie tac în momentul în care clopotele bisericii vestesc cu bucurie biruința lui Hristos asupra morții.

Ne rugăm cu toții pentru pace în întreaga lume. Împărtășiți cu iubirii voștri enoriași, în numele Său, speranța că relele zilei de azi se vor sfârși. Insuflați-le un nou curaj și o nouă credință, pentru ca ei să poată combate răul și învinge neputința și teama.

ADEVĂRAT A INVIAT !

Cu dragoste în Domnul nostru înviat,

† IOAN,
Episcop de Michailovsky»

Din țară, s-au primit numeroase mesaje de felicitare prilejuite de praznicul Învierii Domnului, venite din partea membrilor Sfântului Sinod, protopopilor, preoților, stareților de mănăstiri, credincioșilor și studenților.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mai primit felicitări cu ocazia Sfintelor Paști și de la alte personalități ale vieții bisericești, culturale, economice și politice din țară și din străinătate, dintre care menționăm :

Eminența Sa Cardinalul Edward Idris Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru unitate creștină — Vatican ;

Mons. Albert Rauch, Institutul pentru Bisericele răsăritene, Regensburg, Germania ;

Dl. Alfred Stirnemann, președinte al Fundației «Pro Oriente», Austria ;

Pr. Marc-Antoine Costa de Beauregard, Franța ;

Dl. Prof. Ion Ungureanu, Republica Moldova ;

E.S. Dl. Christos G. Alexandris, ambasadorul Greciei la București ;

E.S. Dl. C.M. Van Hanswijck de Jonge, ambasadorul Olandei la București ;

E.S. Dl. Jose Augusto Seabra, ambasadorul Portugaliei la București ;

E.S. Dl. Valery Keniaikin, ambasadorul Federației Ruse la București ;

E.S. Dl. Niko Bezmalinovici, ambasadorul Republicii Croația la București.

Între cei care l-au felicitat pe Prea Fericirea Sa, se numără și preoții Bisericii noastre de la parohiile ortodoxe române din străinătate. Între aceștia amintim :

P. Cuv. Arhim. Mitrofor Dr. Germania ;	
Vasilache, S.U.A. ;	Pr. Simion Felecan, Germania ;
P. Cuv. Arhim. Justinian Dalea, S.U.A. ;	Pr. Radu Mironovici, Germania ;
P. Cuv. Arhim. Felix Dubneac, S.U.A. ;	Pr. Dr. Nicolae Dura, Austria ;
Pr. Dr. Theodor Damian, S.U.A. ;	Pr. Prof. Dr. Ioan Saucă, Elveția ;
Pr. Mihai Iancu, S.U.A. ;	Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță, Elveția ;
Pr. Vasile Hațegan, S.U.A. ;	Pr. Vergil Vâlcu, Elveția ;
Pr. Remus Grama, S.U.A. ;	Pr. Petre Coman, Italia ;
Pr. Ion Gherman, S.U.A. ;	P. Cuv. Arhim. Ioachim Giosanu, Franța ;
Pr. Cezar Vasiliu, Canada ;	Pr. Vasile Iorgulescu, Franța ;
Pr. George Chișcă, Canada ;	Pr. Vasile Palade, Belgia ;
Pr. Ion Jifcu, Canada ;	Pr. Matei Petre, Cipru ;
Pr. Costică Popa, Venezuela ;	P. Cuv. Arhim. Mihail Filimon, Grecia ;
Pr. Dumitru Coman, Australia ;	Diac. Drd. Eugen Moraru, Grecia ;
Pr. Dr. Gabriel Popescu, Australia ;	P. Cuv. Stareț Ierom. Petroniu Tănase, Sf. Munte Athos ;
Pr. Ion Constantinescu, Australia ;	Pr. Vicar Pavel Ardelean, Ungaria ;
Pr. Gheorghe Speranță, Noua Zeelandă ;	Pr. Florin Olteanu, Ungaria ;
Pr. Mihai Radu, Suedia ;	Pr. Neluț Oprea, Bulgaria ;
Pr. Enache Culai, Suedia ;	Pr. Ionel Mojic, Iugoslavia.
Pr. Cezar-Gavriil Dumitrescu, Danemarca ;	
Pr. Prof. Dr. Mircea Basarab,	

Cu siguranță că urările transmise cu această ocazie sunt o dovadă vie a dragostei și prețuirii de care se bucură Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST și Biserica Ortodoxă Română, în țară și în străinătate, atât din partea personalităților bisericesti, cât și a celor politice, sociale, culturale.

PARTICIPAREA I.P.S. MITROPOLIT NICOLAE
AL BANATULUI LA ÎNTRONIZAREA
PREA FERICIRII SALE PETRU al VII-lea
ÎN SCAUNUL DE PAPĂ ȘI PATRIARH AL ALEXANDRIEI
ȘI A TOATĂ AFRICA

Înalt Prea Sfințitul *Mitropolit Nicolae al Banatului*, ca reprezentant al Patriarhiei Române, a participat la festivitățile prilejuite de intronizarea Prea Fericii Sale Petru al VII-lea în Scaunul de Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, în ziua de 9 martie 1997.

Ajunși la Alexandria, toți oaspeții au vizitat *sâmbătă, 8 martie*, centrul patriarhal aflat într-o clădire maiestuoasă, fostă școală, precum și catedrala patriarhală. A avut loc și o întâlnire cu noul patriarh, care s-a întreținut cu toți oaspeții; aceștia, la rândul lor, au profitat de ocazie spre a-i oferi daruri personale.

În ziua următoare, *duminică, 9 martie*, Sfânta Liturghie — oficiată de un singur arhiereu localnic, cu șase preoți și doi diaconi — a început la ora 7,30 și s-a încheiat la ora 10,00. În acest timp au sosit la catedrală oaspeții și o mare mulțime de credincioși localnici. Dintre oaspeți amintim delegații Bisericilor Ortodoxe surori: S. S. Patriarhul Maxim al Bulgariei, ierarhi, preoți și mireni din Constantinopol, Antiohia, Ierusalim, Rusia, Gruzia, Serbia, România, Cipru, Cehia și Albania; S. S. Șenouda al III-lea, Papă și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Copte, reprezentanți ai Vaticanului și ai Bisericii greco-catolice locale, ca și pe președinții Greciei și Ciprului, vicepreședintele Egiptului, primul ministru al Camerunului (țara unde a funcționat ca mitropolit noul patriarh), ministrul de externe al Greciei.

La orele 10,00 au sosit ierarhii Patriarhiei Alexandriei, în frunte cu noul patriarh, preoți diaconi și un grup de protopsalți. După ce s-a săvârșit ritualul instalării Prea Fericitului Patriarh Petru (conform tipicului prestabilit), Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dionisie de Khartum a rostit un cuvânt ocazional, la care a răspuns noul patriarh. După ceremonia instalării, oaspeții oficiali au mers în sala festivă a clădirii patriarhale unde reprezentanții Bisericilor neortodoxe și personalități laice au felicitat pe noul patriarh.

Pe parcursul zilelor cât Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului s-a aflat împreună cu delegații bisericesti la instalarea noului patriarh al Alexandriei, a avut posibilitatea să se întrețină cu toți ceilalți participanți, remarcând interesul și simpatia lor față de Biserica Ortodoxă Română.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a prezentat mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, oferind, totodată, din partea Prea Fericii Sale, în dar, o icoană, Prea Fericitului Patriarh Petru.

Iată textul acestui mesaj :

*«Iubiți membri ai Sfântului Sinod al Patriarhiei
Alexandriei și a toată Africa,
Onorată asistență,*

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o
Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim
într-însa» (Psalm 117, 24).

Cu inima plină de bucurie duhovnicească suntem alături de Prea Fericirea Voastră și de ceilalți ierarhi, clerici și credincioși ai Patriarhiei Alexandriei și a toată Africa, mulumind cu recunoștință Bunului Dumnezeu pentru momentul sfânt al întronizării Prea Fericirii Voastre în sfânta slujire de Papă și Patriarh al acestei Biserici Apostolice.

Am fi voit să ne împărtășim împreună, față către față, de aceste clipe de comuniune frățescă, însă multele rosturi bisericești din această vreme au făcut ca să nu putem da curs personal, acestei invitații și de aceea am încredințat acest mesaj al nostru Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

Sunt binecunoscute legăturile frățesti tradiționale statornicite de veacuri între Bisericile noastre. La acest ceas de trăire sfântă, se cuvine să ne reamintim, în mod deosebit, de înaintașul Prea Fericirii Voastre, vrednicul de pomenire Patriarhul Partenie III, personalitate cu totul remarcabilă în contextul relațiilor panortodoxe, ecumenice și inter-religioase ale lumii de astăzi, de a cărui prietenie ne-am bucurat personal. Prezența Prea Fericirii Sale în România, cu mai multe prilejuri, ultima dată la manifestările aniversare ale Bisericii Ortodoxe Române din luna octombrie 1995, a constituit, de fiecare dată, un moment de aleasă comuniune și trăire duhovnicească. Personal, păstrăm în amintire, neșters, chipul blând și plin de înțelepciune al Patriarhului Partenie.

Suntem pe deplin încredințați că și noul Întâistătător al Patriarhiei Alexandriei și a toată Africa, ales prin voința lui Dumnezeu să păstorească turma cea cuvântătoare pe calea mântuirii, va continua, cu aceeași râvnă și pricepere, lucrarea plină de împliniri a înaintașilor săi. Rămânem alături de Prea Fericirea Voastră și de întregul popor cel binecredincios al Bisericii Apostolice a Alexandriei, rugând pe Bunul Dumnezeu să Vă călăuzească și să Vă întărească în marea și atât de importanta misiune, ca păstor duhovnicesc al Marelui și Veșnicului Arhiereu, Iisus Hristos, Cel care V-a chemat la această slujire sfântă.

Cu nădejdea că, și de acum înainte, viața duhovnicească a Patriarhiei Alexandriei și a toată Africa va continua să se dezvolte, iar legăturile frățesti tradiționale dintre Bisericile noastre se vor amplifica și mai mult, Vă urăm multă sănătate și sporire întru toate, spre slava

lui Dumnezeu și sporul duhovnicesc al credincioșilor încredințați Prea Fericirii Voastre spre păstorie.

Cu frățescă întru Hristos îmbrățișare și urare de mulți ani de arhipăstorie,

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ulterior *P.F. Părinte Patriarh Teoctist* a primit următoarea scrisoare din partea Prea Fericirii Sale Părinte Patriarh Petru al VII-lea al Alexandriei și a toată Africa :

«Slavă și laudă înălțăm lui Dumnezeu, Celui în Treime închinat, pentru că, din nețărnumita Lui milă, a chemat pe Smerenia noastră pe prea sfântul Scaun Apostolic al Sfântului Slăvitului Apostol și Evanghelist Marcu, ca urmaș al pururea-pomenitului Papă și Patriarh Partenie, cel întru fericită adormire săvârșit la 23 ale lui iulie, anul trecut. Dumnezeu ne-a chemat prin participarea clerului și poporului și prin alegerea canonică făcută de Sfântul Sinod al Bisericii Alexandriei, ca, din această mare cetate, să ne îngrijim de toate Sfintele Biserici ale lui Dumnezeu, aflate în pământul Egiptului și în toată Africa.

La zece ale lui martie 1997, din necuprinsa milă a Mântuitorului Hristos, Arhipăstorul nostru, am fost înscăunat și am luat răspunderile păstoririi și cărmuirii istoricului Scaun Apostolic al Sfântului Marcu. Umblând după străvechiul dreptar și oficiu apostolic, cu adâncă și nețărnumită mulțumire vestim prin această scrisoare irenică tuturor iubiților frați Întăistătători ai Prea Sfintelor Biserici Ortodoxe Autocefale chemarea ce s-a făcut nouă și harul ce ni s-a dat de la Domnul.

Așadar, fiind miluiți de către Domnul nostru Iisus Hristos, Dumnezeu nostru, mărturisim cu toată smerenia acest har și ne legăm din tot sufletul și cu toată inima că vom păzi credința Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Apostolice mărturisită de Sfinții Apostoli, de Părinții de Dumnezeu-purtători și de cinstitele soboare ecumenice ; o vom păzi neștirbită, neclintită și neprihănită. Comoara sfântă pe care am primit-o de la înaintașii noștri iluștri și binecredincioși (Marcu Apostolul, Alexandru, Atanasie și Chiril până la Meletie Pigas, Chiril Lukaris, Meletie Metaxalcis până la cel din urmă, pururea pomenitul Papă și Patriarh Partenie) o vom păstra nevătămată și o vom transmite mai departe neprihănită.

Aflându-ne acum pe Scaunul Sfântului Marcu, dorim să Vă încredințăm, după datorie, pe prea cinstita Voastră Prea Fericire că vom păzi nezdruccinată legătura întru unitatea de credință cu Scaunul Patriarhal al României și cu celelalte Biserici Ortodoxe, comunicând, tot mai direct și colaborând din inimă pentru promovarea și soluționarea problemelor interortodoxe și interbisericești în duhul dragostei și al concordiei.

Avem credința că Dumnezeiescul Intemeietor al Bisericii o va călăuzi pe aceasta și o va păzi de tot necazul și împrejurarea potrivnică, revărsând peste ea din belșug duhul păcii, dragostei și unității.

Cu adâncă dragoste, Vă aducem la cunoștință acestea, încredințându-ne pe noi și Scaunul nostru Apostolic și Patriarhal rugăciunilor Prea Fericirii Voastre, celor cu multă trecere la Dumnezeu. Vă urăm ca Domnul să vă dăruiască ani cât mai îndelungați și de mântuire-aducători Prea Fericirii Voastre, Sfântului Sinod, cinstitului cler și de Dumnezeu-iubitorului popor al Bisericii Ortodoxe Române.

† PETRU al Alexandriei
iubit frate în Hristos

În Marea Cetate a Alexandriei
la 15 ale lui martie 1997

Noul Patriarh Petru al VII-lea s-a născut la Synghari, în Cipru, la 3 septembrie 1949. A studiat — mai întâi — la seminarul «Apostolul Barnaba», în insula sa natală și s-a călugărit la mănăstirea Macheria. Hirotonit diacon în anul 1969, a plecat, în anul următor la Alexandria pentru a sluji ca diacon pe lângă patriarhul Nicolae al VI-lea. În 1978 și-a încheiat studiile teologice la Atena, în același an fiind hirotonit preot. În 1983, petrecând o perioadă în Episcopia din Johannesburg (Africa de Sud), a fost hirotonit episcop titular de Babilon. În 1990 a fost ales ca titular pentru sediul din Accra și Vestul Africii. Vorbește greacă, engleză, franceză și arabă.

MIRCEA-ALEXĂ UȚA
(Sectorul Relații externe bisericești)

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMĂNE LA LUCRĂRILE CELEI DE A DOUA ADUNĂRI ECUMENICE EUROPENE DE LA GRAZ — AUSTRIA

În zilele de 23—29 iunie 1997 s-au desfășurat în localitatea Graz, din Austria, lucrările celei de a doua Adunări ecumenice europene, care a avut ca temă: *Reconcilierea — dar al lui Dumnezeu și izvor de viață nouă*.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de o importantă delegație, condusă de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și din care au făcut parte II.PP.SS. Mitropoliți Nestor al Olteniei și Serafim al Germaniei și Europei centrale, PP.SS. Nifon al Sloboziei și Călărașilor și Teofan Sinaitul, vicar patriarhal, PP.CC Prof. Dumitru Popescu și Nicolae Necula, Pr. Michael Tița, consilier patriarhal, Pr. Petru Buburuz, din cadrul Mitropoliei Basarabiei, monahia Maria Bălan, Dan Cojan și Dan Săvan și domnișoarele Anne-Marie Vișoianu și Adriana Preda.

La lucrările Adunării au participat peste 600 de delegați oficiali, care au reprezentat atât Bisericile Ortodoxe și Protestante, membre ale Conferinței Bisericilor Europene, cât și Conferințele Episcopale Catolice din Europa. Au mai participat încă aproximativ zece mii de persoane reprezentând diverse organizații bisericești și ecumenice naționale sau internaționale, reprezentanți ai mass-media, vizitatori și pelerini.

Din țara noastră au mai participat delegați și ai altor Biserici și Confesiuni creștine (Biserica Romano-Catolică, Bisericile Luterană și Reformată) constituind o delegație numeroasă de aproximativ 1200 de persoane (poate cea mai numeroasă dintre toate delegațiile).

Se poate aprecia că această Adunare a fost cea mai mare adunare creștină de la sfârșitul secolului nostru.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, care a făcut parte din Comitetul pregătitor al Adunării, în calitate de copreședinte, a fost ales și în Comitetul de conducere al Adunării aducând o contribuție deosebită, atât la pregătirea cât și la desfășurarea lucrărilor Adunării. Membrii delegației Bisericii noastre au avut, de asemenea, contribuții semnificative în grupurile tematice în care au fost repartizați, în cadrul momentelor de rugăciune ecumenică și în alte manifestări.

Prezentăm, în continuare, câteva din aprecierile I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei*, în legătură cu importanța și cu rezultatele acestei manifestări creștine.

1. «Pirma remarcă în evaluarea Adunării ecumenice de la Graz este tocmai constatarea că într-o vreme în care se vorbește de criza ecumenismului, totuși românii, în special tinerii, se arată ecumenici. Cum se explică aceasta? În primul rând, românii nu doresc să mai trăiască în izolare; apoi, prin însăși constituția lor spirituală, românii au vocația dialogului dintre Răsărit și Apus. Cele două întâlniri naționale ale românilor la Graz, în mare majoritate ortodocși și greco-catolici, s-au desfășurat într-o atmosferă caldă, frumoasă, aproape frățească, desigur, mult diferită de atmosfera de acum din țară, foarte tensionată. Cele două întâlniri naționale ale românilor la Graz au fost coprezidate de I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei și de Episcopul greco-catolic de Oradea, P. S. Virgil Bercea. Momente-simbol acolo pentru o speranță de reconciliere acasă?! Poate, atmosfera generală de acolo, tema adunării, rugăciunile și meditațiile biblice, toate au contribuit la o deschidere sufletească deosebită!

2. Adunarea a fost bogată în abordarea diferitelor probleme ale Europei de azi: căutarea unității vizibile, dialogul între religii și culturi, implicarea Bisericilor în opera social-filantropică, reconcilierea între etnii și state, implicarea creștinilor în rezolvarea problemelor legate de mediul inconjurător, împărțirea echitabilă a resurselor, noi mișcări și secte religioase în Europa, problema rasismului și a xenofobiei etc.

3. Adunarea a fost bine organizată din punct de vedere practic: conferințe, forumuri, ateliere tematice, auditorii, expoziții, locuri de rugăciune în comun și pe diferite confesiuni, concerte muzicale în diferite piețe ale orașului, programe pentru copii și tineret cu posibilități de servire a mesei.

4. Adunarea de la Graz a scos în evidență faptul că reconcilierea și unitatea între Biserici în Europa sunt un ideal frumos, dar și o lucrare grea. Faptul că Prea Fericitul Alexei II, patriarhul Rusiei, nu s-a întâlnit cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea la Viena și faptul că Sanctitatea Sa Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului, nu a participat, cum se spera, la adunarea de la Graz, anulându-și vizita oficială în Austria, au umbrit mult atmosfera luminoasă a adunării consacrată tocmai reconcilierii!

* Vezi «Candela Moldovei», nr. 7—9, 1997, p. 3.

De asemenea, oratorii ortodocși din Europa răsăriteană, în frunte cu Patriarhul Moscovei și cu Sanctitatea Sa Karekin II, catolicosul suprem al armenilor, au deplâns la Graz prozelitismul pe care-l practică printre ortodocșii din Europa răsăriteană unele Biserici sau unele grupări creștine occidentale.

În plus, vestea retragerii Bisericii Ortodoxe a Georgiei din organizațiile creștine internaționale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Bisericilor Europene, sub presiunea unor grupuri conservatoare din Georgia, a făcut și mai evidentă imaginea dificultăților existente pe calea apropierii între Biserici și cooperarea lor în Europa. Afirmarea libertății și cultivarea unității de credință și de acțiune sunt azi imperative evidente, dar dificil de menținut împreună!

Adunarea de la Graz a arătat că a trecut timpul visurilor idealiste în privința realizării rapide a unității creștine. Pe de altă parte, ea a fost, totuși, un semn de speranță, deși marcat de realismul crucii eforturilor dificile pentru a birui păcatul dezbinării și al lipsei de iubire între creștini.

Adunarea de la Graz a arătat nu numai că reconcilierea între diferite confesiuni creștine este dificilă, ci și că, uneori, în interiorul aceleiași Biserici, chiar și în Ortodoxie, slăbește înțelegerea și comuniunea frățească. În Occident, tensiunea dintre liberalism și conservatorism, dintre mentalitatea secularizată și religiozitatea crispată ia forme acute. Secularismul relativizant este o tentație crescândă. Lui i se opune adesea o religiozitate intolerantă și chiar sectară. De aceea, criza ecumenismului este nu atât o criză de diplomatie internațională, cât reflexul crizei spirituale a civilizației contemporane: fragmentarea interioară și dezintegrarea spirituală a omului de azi. Fenomenul este complex și necesită o analiză duhovnicească atentă și profundă.

De aceea, criza ecumenismului de azi trebuie studiată în contextul crizei spirituale profunde a acestui sfârșit de veac în care drama libertății fragmentate, a vieții persoanei și a societății se învecinează, în mod paradoxal, cu dorul după o identitate consolidată, nu atât în ceea ce oferă prezentul, ci, fie în căutarea originilor (tradiției), fie în inovația radicală, adesea sincretistă și confuză.

Așadar, o alternativă la ecumenismul de azi nu poate fi decât un ecumenism mai bun, care înseamnă o spiritualitate creștină mai matură și mai aprofundată. Speranța vine din adevăr și sfințenie. Iar sfințenia vine din pocăință sinceră și din apropierea de Dumnezeu.

Criza de azi ne cheamă să ne apropiem mai mult de Hristos. Cât timp ecumenismul a avut ca centru focalizator taina Persoanei lui Hristos, el a fost mai puternic și mai convingător. Mărturisirea comună a lui Hristos a fost idealul și etosul marilor personalități ecumenice atât protestante și catolice, cât și ortodoxe. Când aceasta a fost însă trecută pe plan secund de problematica politico-socială, s-a slăbit și idealul pentru unitate și entuziasmul pentru social. De fapt, numai în Hristos cosmosul poate fi perceput ca unificat. Fără legătura intimă cu Hristos, omul nu poate avea în raport cu lumea decât o experiență a fragmentării interioare.

De aceea, șansa unică a revigorării mișcării ecumenice nu este căutarea vreunei noi ideologii de unitate sau unioniste de tip antropocentric și cosmocentric, confesionalist sau universalist, ci reafirmarea inteligentă și intensivă a centralității lui Hristos, adevăratul izvor al reconcilierii și al unității creștine. Numai El, Care ne-a împăcat cu Dumnezeu, ne poate face cu adevărat slujitori ai împăcării, atunci când Duhul Lui locuiește în noi».

Documentul final adoptat la încheierea lucrărilor Adunării de la Graz a scos în evidență greutățile prin care trece ecumenismul în zilele noastre îndeosebi datorită amplificării acțiunilor prozelitiste de sorginte occidentală în țările Europei răsăritene, dar din alte cauze.

Documentul final a mai pus în evidență sentimentul coresponsabilității Bisericilor pentru viața și unitatea Europei de azi și de mâine, accentuându-se că reconcilierea este un dar al lui Dumnezeu și o lucrare greu de înfăptuit într-o lume marcată de păcat și de tot felul de dezbinări. De aici rezultă și mai pregnant îndatorirea Bisericilor din Europa de a sluji Evanghelia împăcării și de a întări speranța oamenilor de azi în realizarea acestei împăcări.

Publicăm în continuare, în anexă, mesajul final adoptat de a doua Adunare ecumenică europeană, Graz (Austria), 23—29 iunie, 1997.

MESAJ FINAL

1. Experiențe

1. Au trecut opt ani de la cea dintâi Adunare ecumenică europeană de la Basel, prima de acest fel și fericită pregustare a schimbărilor radicale ce aveau să se petreacă în curând în Europa, printr-o extindere a libertății odată cu încheierea «războiului rece». Atunci când ne-am adunat la Graz, în Austria, pentru cea de-a doua Adunare ecumenică europeană, în 1997, euforia dispăruse. Afirmăția documentului final de la Basel privind «Pacea și Dreptatea pentru întreaga creație», și anume: «Lumea confruntată cu un ansamblu de probleme interdependente care pun în pericol supraviețuirea omenirii» (par. 8) a fost confirmată de fapte. Până și atrocitățile războiului au reapărut în Europa, iar rănilile sunt departe de a fi cicatrizate.

2. Interpeლაți și inspirați de tema «Reconcilierea : dar al lui Dumnezeu și izvor de viață nouă», am venit la Graz, bărbați și femei de toate vârstele, reprezentând numeroasele Biserici din Răsăritul și Apusul, din Nordul și din Sudul Europei. Se aflau de asemenea printre noi și reprezentanți ai altor religii și ai altor regiuni ale lumii. Creștini aparținând Bisericilor încă dezbinăte, avem aceleași temeri, tensiuni, probleme și piedici ca și concetățenii noștri europeni, ca toate făpturile omenești. Dar purtăm în suflet nădejdea neștrămutată de a înainta pe calea reconcilierii și această nădejde a fost întărită de prezența activă a numeroși participanți foarte tineri.

3. Îndemnați de credința noastră și de voința de a trăi darul acestei reconcilieri care vine de la Dumnezeu, am venit la cea de-a doua Adunare ecumenică europeană cu nădejdea că, dacă ne lăsăm călăuziți de acest dar în viața noastră zilnică, în viața Bisericilor noastre și cea a continentului nostru, vom putea face să progreseze unitatea Bisericii și a omenirii.

4. Dumnezeu ne-a dăruit cu generozitate binecuvântarea Sa în aceste zile. Slujba zilnică a ocupat un loc central în cadrul întrunirii, fiind temelul comuniunii noastre. Rugându-ne împreună, am devenit și mai conștienți de milostivirea și de credincioșia Tatălui nostru Care este în ceruri și în Care credem că niște fii și fiice. Meditând la Cuvântul lui Dumnezeu, am resimțit puterea harului lui Dumnezeu în Evanghelie care ne schimbă modul de a gândi și ne dăruiește o viață nouă, adunându-ne și pe unii și pe ceilalți în jurul Aceluiași Domn. Duhul Sfânt «de viață Dătătorul» a creat atmosfera de încredere și de colaborare care ne-a îngăduit să ne deschidem inimile și mintea unii față de alții. De asemenea, am suferit din pricina dezbinărilor persistente care subliniază cât este de greu să trăiești reconcilierea pe care o proclamăm. Iubirea lucrătoare s-a dovedit indispensabilă pentru a organiza o adunare atât de mare, numărând delegați și conducători din peste 150 de Biserici, și pentru a primi mai bine de 10.000 de persoane de diverse origini. Am trăit atât experiența muncii dificile pe care o implică o astfel de întrunire ecumenică cât și bucuria unei unități crescânde. În realitate, mișcarea ecumenică însăși este deja o cale către reconciliere.

2. Reflecții

5. La Graz, am putut intui realitatea reconcilierii în Hristos și binecuvântările care îi jalonează calea: binecuvântarea de a ne reaminti rădăcinile iudaice ale credinței noastre (Romani 11, 16—18), de a ne redescoperi aproapele, de a reclădi prietenia și încrederea reciprocă, în măsură să ne schimbe și pe unul și pe celălalt. Am putut astfel să creștem împreună și să edificăm un viitor comun. În viziunea noastră despre Europa, nu există Biserici, cetățeni, state sau rase superioare sau inferioare. Toți membrii familiei europene au dreptul la cuvânt în această Europă conștientă de responsabilitățile sale și deschisă către celelalte continente. Un angajament reinnoit și puternic al tuturor Bisericilor de a înfăptui rugăciunea Domnului nostru: «Ca toți să fie una...» (Ioan 17, 21—22) ar contribui, desigur, la nașterea unei Europe cu adevărat unite. Credem că această viziune ar trebui să ne cucerească și să ne determine să perseverăm în calitate de creștini.

6. Am venit la această întrunire ecumenică nu numai pentru a face schimb de idei și de experiențe, ci și pentru a trece dincolo de cuvinte la măsuri concrete, conștienți că dezbinările și dușmăniile noastre continuă să provoace conflicte și ne împiedică să facem văzut darul reconcilierii. Rugăm pe Dumnezeu să ne ierte pentru aceasta și ne exprimăm regretul față de cei pe care i-am putut răni. Recunoaștem, cu durere, existența acestor dezbinări nu numai între Bisericile noastre,

și chiar și între membrii Bisericilor noastre, între bărbați și femei. Dar fiind că purtăm aceste greutăți în noi și în Bisericile noastre, reconcilierea trebuie să pornească de la schimbarea săvârșită în inimile și în mentalitățile noastre de către Duhul lui Dumnezeu în Hristos.

7. Recunoscând avantajele mondializării, știm că prin aceasta bărbați și femei pot fi victime ale unor interese economice și unor decizii care le scapă de sub control. Prăpastia între bogați și săraci se adâncește tot mai mult în întreaga lume și de asemenea în numeroase regiuni ale Europei. Exploatarea fără milă a resurselor epuizabile, poluarea mediului inconjurător și rupțura ecosistemelor provoacă astăzi pagube uriașe și amenință bunăstarea generațiilor viitoare și a întregii creații.

3. Provocări

8. Noi, creștinii și Bisericile din Europa, înfruntăm aceste provocări, conștienți de slăbiciunea noastră cât și de sminteala dezbinării dintre noi. Nu avem soluții simple de propus. Ceea ce ne motivează, este viziunea noastră creștină asupra reconcilierii. Darul reconcilierii în Hristos ne îndeamnă să ne angajăm :

— să vestim, să aducem popoarelor din Europa Vestea cea Bună că : «Dumnezeu era în Hristos, împăcând lumea cu Sine însuși» (2 Corinteni 5, 19) ;

— să căutăm neobosit unitatea văzută ; pentru aceasta, va trebui să analizăm din nou dezbinările noastre întrebându-ne dacă nu sunt cumva rădăcinile deosebirilor care odinioară erau socotite sursă de dezbinare, dar care astăzi pot apărea drept o îmbogățire reciprocă ;

— să demarăm procesul de vindecare a memoriilor, în respectul istoriei ;

— să favorizăm colaborarea în toate domeniile, cum ar fi misiunea, dialogul, și, respectând libertatea de conștiință a fiecăruia, să evităm realitatea distrugătoare ;

— să afirmăm egalitatea statului și drepturilor Bisericilor și popoarelor minoritare ;

— să incurajăm asociațiile locale, instituțiile publice și organismele europene în munca lor de reconciliere ;

— să continuăm la modul cel mai serios dialogurile interreligioase, fără să uităm că, în Europa chiar, bărbați și femei, ba chiar și Biserici continuă să sufere din cauza credinței lor ;

— să organizăm întruniri ecumenice la nivel local și regional pentru a continua experiența de la Graz ;

— să facem tinerii să ia parte la aceste întruniri, încredințându-le viziunea ecumenică pentru viitor și continuarea procesului conciliar «Dreptate, Pace și Salvagardarea Creației».

Bisericile, la rândul lor, se angajează :

— să proclame și să apere fără echivoc drepturile persoanei umane și procesul democratic ;

- să coopereze în vederea eliminării oricărei forme de violență, îndeosebi față de femei și copii ;
- să se opună oricărei forme de discriminare în sânul Bisericilor ;
- să promoveze statutul și egalitatea femeilor în toate domeniile, inclusiv în instanțele decizionale, păstrând în același timp identitatea distinctă dintre bărbat și femeie ;
- să-și exprime limpede angajamentul în materie de dreptate socială și solidaritatea cu victimele oricărei nedreptăți sociale ;
- să promoveze măsuri autentice de protecție a mediului, în domeniul activităților lor specifice ;
- să se opună sistemelor economice care provoacă efectele perverse ale mondializării.

Propriul nostru angajament față de acest proces de reconciliere ne determină să cerem stăruitor tuturor responsabililor politici și tuturor cetățenilor :

- să promoveze demnitatea persoanei umane și sfințenia oricărei vieți omenești ;
- să restabilească sau să mențină întâietatea persoanei umane asupra intereselor economice, ceea ce implică, printre altele, combaterea șomajului și în special a celui care-i privește pe tineri ;
- să apere demnitatea și drepturile refugiaților, emigranților și ale persoanelor dezrădăcinate și să garanteze dreptul refugiaților la azil și la libertatea de instalare ;
- să încurajeze dezarmarea și promovarea metodelor non-violente de soluționare a conflictelor și să susțină cu toată urgența negocierile pentru eliminarea totală a armelor nucleare, potrivit Tratatelor de neproliferare ;
- să anuleze, începând de acum până în anul 2000, în spiritul biblic al Anului sabatic, datoriile insolvabile ale țărilor celor mai sărace, asigurându-se că de aceasta va beneficia în primul rând poporul respectiv ;
- să ia măsurile necesare pentru a inversa actualul curent care tinde spre distrugerea ecologică și epuizarea resurselor lumii, și să creeze condițiile care să permită o viață stabilă pentru întreaga creație.

9. Noi afirmăm cu tărie rolul indispensabil al eticii și al dreptății în domeniile politic, economic, tehnologic și al mass-media, astfel ca reconcilierea să devină realitate în viața tuturor oamenilor.

10. Reconcilierea, ca dar al lui Dumnezeu și izvor de viață nouă, cere din partea noastră o solidaritate activă față de frații și surorile noastre care sunt persecutați și marginalizați pe criterii de rasă, de sex, de origine etnică, de vârstă sau de religie, în vederea edificării unei comunități umane autentice. O spiritualitate a reconcilierii implică opo-

ziția față de individualismul egocentric; deosebiri sunt un dar lui Dumnezeu care ne ajută să descoperim minunata diversitate a lumii Sale celei una.

11. Ca Biserici și creștini europeni, ne angajăm să ne arătăm mai solidari cu cei și cele care se află în nevoie, care sunt marginalizați și respinși de lumea în care trăim cu toții. Fiecare ființă umană este un frate sau o soră pentru care Hristos a murit și a înviat. Suntem creați după chipul lui Dumnezeu Cel Unul în Treime*.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI MIȘCAREA ECUMENICĂ

În anul 1998 se vor sărbători 50 de ani de la înființarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În vederea sărbătorii acestui jubileu, Secretariatul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a solicitat tuturor Bisericilor și organizațiilor membre să întocmească documente în care să se facă evaluarea activității de până acum a acestui for ecumenic, exprimându-se în același timp, puncte de vedere asupra perspectivelor de viitor ale mișcării ecumenice, în general și ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în special.

În vederea întocmirii acestui document, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a solicitat Facultăților de teologie ortodoxe din București, Sibiu, Iași și Cluj întocmirea unor referate, trimițând și documentația existentă. În urma studierii acestor referate, Comisia pentru relații interbisericești și colaborare teologică cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor a întocmit un proiect de document care a fost prezentat Sfântului Sinod în ședința din 27-29 mai 1997. În urma discuțiilor care au avut loc în legătură cu acest proiect de document s-a apreciat că el, exprimă, cât mai veridic, punctul de vedere al Bisericii noastre în legătură cu activitatea și importanța Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al mișcării ecumenice pentru lumea creștină contemporană și a hotărât ca el să fie trimis Secretariatului general al C.E.B., spre a se face cunoscută atitudinea Bisericii Ortodoxe Române în această privință.

Redăm în cele ce urmează conținutul acestui document :

Considerații, reflecții și recomandări ale Bisericii Ortodoxe Române privind mișcarea ecumenică, în general Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în special.

1. Prezentul studiu constituie punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române vis-à-vis de mișcarea ecumenică, în general, și de Consiliul Ecumenic al Bisericilor în special, în perspectiva împlinirii, în anul 1998, a 50 de ani de la înființarea acestui for ecumenic.

* Documentul a fost adoptat cu 563 de voturi pentru, 8 împotriva și 21 de abțineri.

Demersul acesta a fost făcut ca urmare a inițiativei C.E.B. de a propune Bisericilor membre analiza critică a activității sale de la creare, în 1948, în perspectiva jubileului din 1998, cu scopul declarat de inițiere a unui proces de redefinire a locului și rolului C.E.B. în viața Bisericilor creștine, în actualul context intercreștin și interreligios.

Prin intermediul prezentului studiu Biserica Ortodoxă Română încearcă să facă o evaluare a ultimelor cinci decenii de activitate ecumenică și face unele propuneri pentru orientarea — în viitor — a activității C.E.B.

2. Mișcarea ecumenică rămâne una dintre manifestările cele mai caracteristice ale celui de-al XX-lea veac. Este pentru prima dată în decursul celui de al doilea mileniu, cunoscut ca mileniul dezbinării creștine, când Bisericile divizate au început să treacă de la o atitudine de confruntare, la o atitudine de reconciliere în Hristos. Cu toate criticile care se aduc mișcării ecumenice, trebuie recunoscut că ea a permis diferitelor Biserici creștine să înceapă să se cunoască mai bine între ele și să promoveze curentul de circulație reciprocă al valorilor confesionale. Ortodoxia a avut posibilitatea să contribuie astfel și la îmbogățirea ecumenismului contemporan cu valori care îi sunt specifice și de mare importanță pentru misiunea Bisericilor în lumea contemporană. Este suficient să amintim de teologia Sfintei Treimi, de conceptul de comuniune, de conceptul de har ca energie, de dimensiunea cosmică a mântuirii în Hristos, pentru a ne da seama de impactul pe care Ortodoxia l-a avut asupra ecumenismului contemporan.

În același timp trebuie arătat și faptul că Bisericile Ortodoxe care, în majoritatea lor, se află pe teritorii aparținând fostului spațiu al regimului comunist-ateu au avut, în C.E.B., un sprijin în depășirea unor bariere de comunicare ce le-au fost impuse de sistemele totalitare. Astfel, prin participarea la activitățile C.E.B. s-a diminuat mult izolarea la care erau supuse Bisericile Ortodoxe din acest spațiu, atât în relațiile dintre ele cât și în raporturile cu alte confesiuni creștine. De menționat și faptul că Bisericile Ortodoxe au primit din partea C.E.B., atât înainte cât și după căderea regimurilor comuniste, sprijin moral și material.

3. Conform principiilor eclesiologice după care se conduce Biserica Ortodoxă, prin implicarea ei în cadrul mișcării ecumenice, nu caută unitatea «per se» a Bisericii-Trupul tainic al Domnului, căci aceasta este deja dată în Hristos al cărui Trup este Biserica. Biserica este una în ființa ei, unitatea Bisericii fiind un dar dumnezeiesc realizat în Hristos (I Cor. 12, 27). Participarea Bisericii Ortodoxe la mișcarea ecumenică are drept rațiune căutarea realizării unității văzute a Bisericii lui Hristos. Această unitate văzută a Bisericii este o misiune de realizat de către creștini sub puterea unificatoare a Sfântului Duh, este o deschidere a creștinilor spre darul dumnezeiesc al unității.

Participarea Bisericii Ortodoxe la mișcarea ecumenică a avut ca țel tocmai acest efort comun al persoanelor care cred în Hristos și care aprțin diferitelor confesiuni în vederea realizării unității lor vă-

zute într-o singură Biserică. Aceasta este condiția ca misiunea Bisericii să fie credibilă în interiorul ei, dar mai ales în afara ei : «Ca toți să fie una, pentru ca lumea să creadă» (Ioan 17, 21).

4. Dacă se poate vorbi despre multe aspecte pozitive ale mișcării ecumenice, unele din acestea fiind menționate și în prezentul document nu este mai puțin adevărat că ecumenismul a cunoscut și cunoaște perioade de criză evidente. Cauzele acestei situații trebuie căutate în repetatele tentative ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care este parte din această mișcare, de a propune, în decursul celor cinci decenii de existență și activitate, modele de unitate creștină fabricate în laboratoarele proprii, cu scopul vădit de a salva mai mult identitatea denominațiilor creștine care alcătuiesc Consiliul, decât să constituie o bază puternică a unității creștine. Cu alte cuvinte, am putea spune că s-a încercat mereu să se pună diversitatea confesională deasupra unității Bisericii lui Hristos. Această tendință se poate observa în strădania anumitor cercuri ecumenice de a prezenta această diversitate, care nu vrea să știe de unitate, ca dar al lui Dumnezeu. Pe această cale se ridică însă bariera de netrecut în calea unității creștine, care rămâne scopul primordial al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și se încurajează indirect prozelitismul, cu toată strădania mișcării ecumenice de a lupta împotriva acestuia. Nu se poate trece cu vederea peste faptul că mulți predicatori occidentali, care au sosit în Răsăritul ortodox în ultimii ani, fac parte din Biserici și confesiuni membre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Problema mișcării ecumenice nu este unitatea, ci desunitatea Bisericii lui Hristos. Parte a acestei mișcări mai largi, Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu este un scop în sine, ci un instrument valoros pentru întâlnirea Bisericilor, singurele capabile să realizeze unitatea. Este însă evident că, dincolo de menirea sa, Consiliul Ecumenic al Bisericilor manifestă, prin unii reprezentanți ai săi, o tendință de super-Biserică, încercând să impună Bisericilor membre propria sa viziune teologică. Or, din perspectiva Bisericii Ortodoxe, care participă la mișcarea ecumenică și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor după criterii specifice, unitatea creștină nu înseamnă nici pluralitate confesională, nici centralizare juridică, ci unitate de viață și credință exprimată sacramental și canonic. Restaurarea unității văzute a Bisericii este o problemă ce vizează în esență unitatea în credință, întrucât dezacordurile dintre diversele comunități creștine există nu numai la nivelul formulărilor teologice, ci mai ales la cel al conținutului învățăturii de credință. De aceea, unitatea de credință trebuie să depășească pluralismul confesional actual bazat pe diversitatea doctrinară. În acest sens, există o relație organică între unitatea de credință și comuniunea euharistică prin aceea că Sfânta Euharistie este expresia vizibilă sacramentală a unei Biserici locale, care face aceeași mărturisire de credință cu cea a unei alte Biserici locale. Comuniunea euharistică este deci expresia unității și nu un mijloc spre unitate.

Dacă se pornește mereu de la cuvintele Mântuitorului, «ca toți să fie una» (Ioan 17,21) pentru a se da noi imbolduri mișcării ecumenice, atunci nu vedem motivul pentru care nu se amintesc și cuvintele Mântuitorului exprimate în același context : «Precum, Tu, Părinte, în Mine și Eu în Tine, așa să fie și ei în Noi una, ca să creadă lumea că Tu M-ai trimis» (Ioan 17, 21), cu atât mai mult cu cât baza Consiliului este o bază cu conținut trinitar. Marea diferență dintre noțiunea de comuniune care circulă astăzi cu intensitate sporită în cadrul mișcării ecumenice și comunitatea trinitară descoperită de Mântuitorul constă în faptul că, în timp ce prima se bazează pe legăturile exterioare între persoane, cea din urmă presupune legăturile interioare dintre persoane, existența unei persoane prin altă persoană, și trebuie subliniat cu toată intensitatea că această comuniune trinitară, astfel înțeleasă, a stat la temelia unității creștine din primul mileniu, concepută ca unitate sobornicească și conciliară. Până la descoperirea acestui sens profund al comuniunii, considerăm că este potrivit ca în cadrul mișcării ecumenice să se vorbească mai mult de comunitate frățească decât de comuniune. Temelia unității creștine poate să fie doar comuniunea, sinodalitatea sau sobornicitatea, așa cum a fost ea înțeleasă de Biserica nedespărțită a primului mileniu de istorie creștină, în lumina trinitară. Acest model de unitate va rămâne permanent valabil, fiindcă nu este model fabricat de om, ci descoperit de Dumnezeu.

În acest sens, C.E.B. nu poate dobândi calitatea de organism în interiorul căruia se realizează experiența comuniunii depline între Bisericile membre. Cu alte cuvinte, C.E.B. nu poate pretinde un statut eclesial. El rămâne un forum în care Bisericile membre găsesc sprijin în căutarea lor pentru restabilirea unității și a comuniunii depline. Bisericile însele trebuie să prezinte punctele de vedere și să descopere ceea ce le unește deja și să depășească divergențele. În luarea de decizii în materie de realizare a comuniunii, responsabilitatea aparține în exclusivitate Bisericilor și nu Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

5. La baza ecumenismului contemporan se află două mișcări bine cunoscute, una care poartă numele de «Credință și constituție» și cealaltă cu numele de «Viață și acțiune». Fiecare dintre aceste două mișcări a înregistrat progrese atât în materie de doctrină, cât și în probleme de slujire. S-au elaborat studii edificatoare în materie de credință prin atenția acordată Crezului niceo-constantinopolitan, care a ajuns să fie rostit astăzi de majoritatea creștinilor fără adaosul «Filioque» s-au depus eforturi considerabile pentru elaborarea documentului cunoscut sub numele «BEM», care a încercat pentru prima oară să prezinte o doctrină asupra Botezului, Euharistiei și Ministeriului (Procotsan) acceptabilă pentru Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; există, de asemenea, numeroase studii elaborate de Comisia «Credință și constituție» referitoare la Tradiție, și multe altele. Dar și în domeniul slujirii s-au realizat lucruri deosebit de importante prin lupta dusă împotriva nedreptăților sociale, prin combaterea rasismului, prin acțiuni menite să promoveze drepturile omului și să depășească rivalitățile etnice.

Cu toate acestea, trebuie remarcat că nici până astăzi nu s-a reușit depășirea separației dintre cele două mișcări amintite, Consiliul Ecumenic al Bisericilor fiind criticat pentru preocupările lui mai mult orizontale decât verticale. De fiecare dată, s-a căutat să se corecteze astfel de excese și să se țină un echilibru mai mult sau mai puțin stabil între cele două dimensiuni ale mișcării ecumenice. Dar nu s-a căutat, cel puțin până astăzi, să se descopere cauzele mai profunde ale acestui fenomen, care privește nu numai relația dintre credință și acțiune, ci chiar noțiunea de Biserică ca sacrament și realitate istorică. Or, la originea unor astfel de fenomene se află disocierea dintre Biserica văzută și cea nevăzută, specifică lumii eterodoxe. Este vorba, pe de o parte, de o Biserică spirituală nevăzută, ruptă de Biserica văzută, care favorizează fuga credincioșilor de lume și izolarea lor în turnul de fildeş al pietismului, iar pe de altă parte, de o Biserică văzută separată de cea spirituală, care determină creștinii să se angajeze în acțiuni sociale și să-L lase în umbră pe Dumnezeu. Dar separația dintre Biserica văzută și cea nevăzută diluează și subminează și caracterul sacramental, și caracterul istoric al Bisericii, fie că se pune accentul pe Biserica nevăzută, fie că se accentuează până la exagerare caracterul sacramental al Bisericii, acesta fiind confundat în cele din urmă cu magia.

Din punct de vedere ortodox, nu există o Biserică văzută și o alta nevăzută, ci este vorba doar de două aspecte ale aceleiași Biserici, un aspect văzut și unul nevăzut care nu rămân exterioare unul față de celălalt, ci coincid, așa cum s-a arătat în ziua Cincizecimii.

Biserica e o realitate istorică concretă, sacramentală, relațională și eshatologică. În această lumină, rolul Bisericii nu este acela de a favoriza fuga de lume, nici scufundarea credincioșilor în lume, ci transfigurarea lumii în Hristos. Până nu se va depăși disocierea dintre «cele două Biserici» și până nu se va descoperi coincidența și legătura internă dintre ele, nu se va putea depăși nici oscilația dintre vertical și orizontal, oscilație care constituie o constantă a mișcării ecumenice contemporane și nici nu se va descoperi dimensiunea sacramentală și istorică a Bisericii. Credem că acesta trebuie să devină unul din subiectele ce trebuie discutate în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, fiindcă este salutar pentru progresul mișcării ecumenice. Ortodocșii pot aduce în acest domeniu contribuții extrem de valoroase.

Preocupările actuale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru dreptate, pace, integritatea creației sau dialogul interreligios, deși valoroase în intenție, relevă, pe de o parte, o deplasare de la scopul statutar de realizare a unității creștine, iar pe de altă parte o preferință pentru dimensiunea orizontală a Bisericilor.

Acestea sunt motivele pentru care Biserica Ortodoxă Română, fără a deveni indiferentă pentru mișcarea ecumenică, manifestă reticență față de unele orientări actuale ale Consiliului Ecumenic.

6. Trăim într-o lume secularizată care exercită o puternică influență asupra Bisericilor creștine atât prin atacul pe care-l declanșează

împotriva valorilor morale creștine, cuprinse în Sfânta Scriptură, cât și prin devalorizarea noțiunii de «păcat», care a început să dispară și din vocabularul unor Biserici. Există chiar și situații în care anumite comunități creștine, organizații ecumenice cochetează cu homosexualitatea și evită să o considere ca fiind împotriva firii și a Scripturii. Pe de o parte, se face caz de Scriptură, dar pe de altă parte se trece peste Scriptură. Biserica Ortodoxă este deschisă unor noi înțelesuri ale cuvântului Sf. Scripturi descoperite în lumina Tradiției. Aceste sensuri noi ale textelor scripturistice aduc răspuns la cerințele spirituale ale omului modern care-și caută mântuirea în condițiile caracteristice timpului nostru. Aceasta nu înseamnă însă că Biserica Ortodoxă poate fi de acord cu adoptarea interpretării Sf. Scripturi unor cerințe de moment, unor ideologii, unor culturi și cutume contrare fidelității depline față de cuvântul sfânt în litera și spiritul lui. De asemenea, se practică o relativizare în plan teologic, eliminându-se conceptul de erezie, înlocuindu-se cu acela de dar dumnezeiesc al diversității. În acest sens, deși Biserica Ortodoxă nu insistă asupra conceptului de unitate creștină ca uniformitate, ea afirmă cu tărie că există limite obiective ale unei divergențe legitime, dincolo de care nu se poate trece. Toate acestea își au izvorul într-o concepție deistă care a dus la ideea autonomiei lumii și a pierderii relației sale cu Dumnezeu. Se pretinde uneori că rostul creștinismului ar fi cel de a seculariza lumea ; fiindcă se pornește de la o premisă teologică eronată, care confundă transcendența lui Dumnezeu cu absența Sa din creație.

Pe de altă parte există în Consiliu Ecumenic al Bisericilor tendința de a scoate în evidență valoarea neprețuită a creației și de a o pune în relația cu Duhul lui Dumnezeu, cum s-a întâmplat la Adunarea generală a C.E.B. de la Canberra (1991). Faptul este cu totul remarcabil, mai ales că este pentru prima dată când tema unei Adunări generale a C.E.B. nu mai are conținut hristologic, așa cum s-a întâmplat cu Adunările precedente, ci unul pnevmatologic. Din nefericire, însă, s-a pornit de la existența unui Duh al lui Dumnezeu despărțit de Hristos și s-a ajuns să se confunde Duhul Sfânt cu alte «duhuri» din creație, căzându-se astfel într-o concepție aproape panteistă.

Ne găsim astfel confrunțați în mișcarea ecumenică cu o concepție deistă, care favorizează secularizarea lumii, și cu o concepție cu tendințe panteiste care ar dori să sacralizeze lumea. Noi credem că această dilemă poate fi despășită numai dacă se afirmă în același timp atât transcendența lui Dumnezeu față de creație, din punctul de vedere al naturii divine, dar și prezența lui Dumnezeu în creație prin lucrarea Duhului, așa cum rezultă din Sfânta Scriptură și așa cum ne învață Părinții de la început și până astăzi. Ortodocșii sunt chemați să aducă aceste teme în discuția mișcării ecumenice, pentru a face față secularizării care vine din Apus și panteismului care ne amenință de la Răsărit. Din păcate, nu rareori se întâmplă ca abordarea teologică și spirituală de către ortodocși a diferitelor probleme, puse în dezbatere, pare a fi pentru mulți membri ai C.E.B. lipsită de relevanță pentru Occidentul

modern, rațional, fundamentat pe valorile umaniste pe care le consideră universale.

Fără a da atenția cuvenită mărturiei ortodoxe venită din partea unei Biserici păstrătoare a adevărului de credință de-a lungul veacurilor, actualele tendințe ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, tendințele sincretiste și laicizante, de a deveni un forum fără bază creștină autentică, se pot radicaliza. Datorită faptului că dezacordurile nu sunt numai de formă, ci și de conținut, ne este din ce în ce mai dificil să ne rugăm împreună, în pofida eforturilor depuse. Numai discutând împreună, pe baza credinței și a spiritualității creștine, problemele sociale, politice, etnice și ecologice cu care ne confruntăm toți, mișcarea ecumenică mai are un viitor.

În același timp, Biserica Ortodoxă regretă faptul că ponderea sa în luarea deciziilor în cadrul C.E.B. este insuficientă în fața unei lumi protestante și neoprotestante care își impune punctul de vedere datorită majorității de care dispune. Dacă se voințește progresul pe calea unității creștine, fiindcă aceasta este scopul principal al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, atunci ar trebui să se pună o anumită stavilă în calea acestei diversități debordante și ilegitime din cadrul Consiliului (sunt admise denominațiuni care nu vor să știe de Biserică) și să se acorde reprezentanților lumii ortodoxe locul cuvenit».

Redacția

**FESTIVITATEA LANSĂRII CELEI DE A DOUA TRANȘE
A EDIȚIEI JUBILIARE A BIBLIEI DE LA BUCUREȘTI
(1688) ȘI A PENTATEUHULUI TRADUCERE, NOTE ȘI
COMENTARII A I.P.S. ARHIEPISCOP BARTOLOMEU-VALERIU
ANANIA AL CLUJULUI**

Tranșa a doua a ediției jubiliare, a *Bibliei de la București*, numită și *Biblia lui Șerban*, a fost lansată joi, 29 mai 1997, în Rotonda Palatului Patriarhal, împreună cu *Pentateuhul*, tradus și comentat de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania al Vadului, Feleacului și Clujului, tipărite la tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Prima ediție jubiliară a Bibliei lui Șerban, tipărită în condiții grafice deosebite la tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, cu două texte paralele — unul cu literă chirilică și altul cu literă latină — a fost lansată, după cum se știe, în noiembrie 1988, prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care și-a asumat atunci, împreună cu un grup de specialiști, răspunderea pregătirii pentru tipar și reeditării acestei capodopere românești. Epuizându-se repede, dată fiind cererea mare a iubitorilor de limbă românească, dar și tirajul redus, impus de autoritățile comuniste, care nu îngăduiau tipărirea Bibliei în ediții de masă, iată că, după aproape zece ani, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a inițiat editarea, unei a doua tranșe a acestei cărți epocale, căutată cu insistență atât în țară cât și peste hotare.

Tot acum, a fost lansat *Pentateuhul* (adică primele cinci cărți ale Vechiului Testament), în traducerea Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania, care se înscrie într-o nouă traducere românească a Bibliei, pe care și-a propus să o realizeze Înalt Prea Sfinția Sa și din care a mai apărut până acum *Noul Testament* în întregime. Este o ediție revizuită, dar în fond o traducere nouă, confruntată cu alte traduceri similare din literatura română, dar și din alte părți, un text explicat cu note, care îl face accesibil cititorilor de astăzi. *Pentateuhul*, care se adaugă Noului Testament, vine acum să completeze și să se apropie de traducerea integrală a Bibliei, asumată de Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania, care va marca și ea un moment important în cultura neamului nostru.

Așadar, cele două apariții editoriale, a doua ediție jubiliară a Bibliei lui Șerban și *Pentateuhul*, datorat Î.P.S. Bartolomeu Anania, au fost anunțate publicului în cadrul unei festivități, ce s-a transformat într-un veritabil simpozion, atât prin caracterul teologic al lucrărilor de cuvânt, cât și prin valoarea asistenței, alcătuită din membri ai Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, profesori de teologie, filologi, lingviști, istorici și slavisti, specialiști în literatura veche românească, editori de carte rară și cunoscători ai artei tiparului, bibliofili, oameni de cultură, precum și preoți, studenți și elevi. Printre participanți s-au numărat: Dl. Ion Diaconescu, Președintele Camerei Deputaților, parlamentari, alte personalități ale vieții publice românești. Rolul de moderator și l-a asumat Î.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, care, după ce a pus în lumină importanța evenimentului, subliniind valoarea excepțională a celor două reușite editoriale, a invitat pe Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania, să expună câteva considerații privind traducerea Bibliei românești. În continuare, Î.P.S. Sa a dat cuvântul profesorilor Mihai Moraru și Nicolae Mitu, de la Universitatea din București, și cercetătorului științific Zamfira Mihail — trei cunoscători ai scrisului nostru vechi bisericesc, care au trudit, alături de regretații profesori Ion Chițimia și Pandele Olteanu, împreună cu alte 25 personalități ale culturii românești, la transcrierea și adnotarea în alfabet latin a textului chirilic al Bibliei lui Șerban — precum și acad. Virgil Cândea și pr. prof. Dumitru Gh. Popescu de la Facultatea de Teologie din București, care au pus în evidență faptul că poporul nostru, sensibil la valorile credinței, a excelat în traduceri exemplare ale Bibliei, cunoscute ca atare, nu numai în cultura românească, dar și în cultura universală.

Înceind șirul cuvântărilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a spus :

«Nu pot să uit fiorul ce m-a cuprins în anul 1984 când, începându-se pregătirea pentru tipar a primei ediții jubiliare a «Bibliei de la București» din 1688, numită și «Biblia lui Șerban», patriarhul Iustin m-a rânduit să prezidez un sobor de cărturari, sub atenta sprijinire a marelui învățat și profesor, acad. Ion Chițimia. Printre aceștia s-a aflat și regretatul meu profesor Pandele Olteanu, care m-a învrednicit și de prietenia sa personală în timpul studiilor seminariale de acum aproape șase

decenii. Socoteam o asemenea încredințare de prezidare a comisiei de transliterare greu de îndeplinit, neavând până la acea dată experiență în această privință. A trebuit să reiau cu domnii profesori lucrarea de unde a lăsat-o Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu, dar fără a cunoaște cele ce s-au făcut înainte. Am început prin repartizarea materialului după preferința persoanelor, întrucât ediția jubiliară a Bibliei trebuie să apară în noiembrie 1988, la împlinirea a trei sute de ani de la apariția ei. Am avut marea șansă de a primi de la acești colaboratori, într-o vreme când noi slujitorii Bisericii eram marginalizați și ignorați de societatea civilă, nu numai nădejde și curaj, dar și multă punctualitate și devotament pe tot timpul lucrării.

Cu același fior ca în 1984 și ca pe un dar de la Dumnezeu întâmpin evenimentul din această seară, ca și pe cel la care s-a referit Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Nu dezvălui mai mult despre strădaniile depuse atunci de acești ostenitori la transliterarea textului, cu totul pilduitori de sacrificiu și de jertfă, decât că eram cu toții însuflețiți de a termina lucrarea la timp. Am simțit dăruirea tuturor, deși împlineau un lucru migălos. După aceea, mi-am dat seama cât de conștiincios s-a muncit și ce operă minunată a rezultat într-un timp, când asemenea împliniri nu erau de dorit.

Iată, Dumnezeu ne-a răsplătit și personal trăiesc această bucurie pentru a doua oară, după lansarea primei ediții, în 1988, care, în acele momente de înfrigurare, a avut totuși loc, într-un cadru restrâns și cu o listă de participanți controlată de cei în drept. La simpozionul de la Institutul Teologic, Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu a rostit prelegerea principală deosebit de documentată, ca și doamna acad. Zoc Dumitrescu-Buşulenga, Dl. prof. Alex. Elian și alți specialiști dintre cei care au ostenit, inclusiv academicianul Ion Chițimia. Este o șansă unică pentru cel implicat într-un asemenea act de cultură și de artă, să-l poarte în brațe, să-l atingă, să-l vadă neîncetat, cu tot tirajul mic al primei ediții, de numai 6.000 exemplare, din cele 12.000 de exemplare propuse inițial, epuizate repede, dat fiind cererea mare din țară și de peste hotare.

De aceea, socotesc că numai iubirea lui Dumnezeu față de mine personal să lansez pentru a doua oară, cea de-a doua ediție, să facem această celebrare a Cuvântului, a Logosului întrupat în viața lumii și în viața neamului nostru românesc, împlinindu-se astfel, Cuvântul Sf. Ap. Pavel: «Și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu» (Filip. 2, 11). Este apoi o bucurie să iim și de data aceasta împreună cu Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu și cu

decenii. Socoteam o asemenea încredințare de prezidare a comisiei de transliterare greu de îndeplinit, neavând până la acea dată experiență în această privință. A trebuit să reiau cu domnii profesori lucrarea de unde a lăsat-o Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu, dar fără a cunoaște cele ce s-au făcut înainte. Am început prin repartizarea materialului după preferința persoanelor, întrucât ediția jubiliară a Bibliei trebuie să apară în noiembrie 1988, la împlinirea a trei sute de ani de la apariția ei. Am avut marea șansă de a primi de la acești colaboratori, într-o vreme când noi slujitorii Bisericii eram marginalizați și ignorați de societatea civilă, nu numai nădejde și curaj, dar și multă punctualitate și devotament pe tot timpul lucrării.

Cu același fior ca în 1984 și ca pe un dar de la Dumnezeu întâmpin evenimentul din această seară, ca și pe cel la care s-a referit Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Nu dezvălui mai mult despre strădaniile depuse atunci de acești ostenitori la transliterarea textului, cu totul p'lduitori de sacrificiu și de jertfă, decât că eram cu toții însuflețiți de a termina lucrarea la timp. Am simțit dăruirea tuturor, deși împlineau un lucru migălos. După aceea, mi-am dat seama cât de conștiincios s-a muncit și ce operă minunată a rezultat într-un timp, când asemenea împliniri nu erau de dorit.

Iat, Dumnezeu ne-a răsplătit și personal trăiesc această bucurie pentru a doua oară, după lansarea primei ediții, în 1988, care, în acele momente de înfrigurare, a avut totuși loc, într-un cadru restrâns și cu o listă de participanți controlată de cei în drept. La simpozionul de la Institutul Teologic, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu a rostit prelegerea principală deosebit de documentată, ca și doamna acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Dl. prof. Alex. Elian și alți specialiști dintre cei care au ostenit, inclusiv academicianul Ion Chițimia. Este o șansă unică pentru cel implicat într-un asemenea act de cultură și de artă, să-l poarte în brațe, să-l atingă, să-l vadă neîncetat, cu tot tirajul mic al primei ediții, de numai 6.000 exemplare, din cele 12.000 de exemplare propuse inițial, epuizate repede, dat fiind cererea mare din țară și de peste hotare.

De aceea, socotesc că numai iubirea lui Dumnezeu față de mine personal să lansez pentru a doua oară, cea de-a doua ediție, să facem această celebrare a Cuvântului, a Logosului întrupat în viața lumii și în viața neamului nostru românesc, împlinindu-se astfel, Cuvântul Sf. Ap. Pavel : «Și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slăva lui Dumnezeu» (Filip. 2, 11). Este apoi o bucurie să fim și de data aceasta împreună cu Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu și cu

membri ai Sfântului Sinod spre a lansa tot acum și «Pentateculul», primele cinci cărți ale Vechiului Testament, versiune revizuită, redactată și comentată, foarte necesară pentru preoțime, studenți, specialiști și în general pentru credincioși. Cu atât mai mult, cu cât această ediție dispune și de un aparat critic, teologic, științific filologic, deosebit de prețios.

În această lucrare de editare a Bibliei lui Șerban din 1988, s-a arătat mâna lui Dumnezeu, căci I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu a fost cel care, înainte de anul 1981, ca director al Editurii Institutului Biblic, a inițiat editarea Bibliei de la București, cum a mărturisit într-un articol apărut mai târziu, în anul 1990. Necunoscând acest demers, în «Cuvântul înainte» la ediția din 1988, din recunoaștere n-am menționat această situație. Cu acest prilej socotim necesar a se preciza acum ceea ce în 1988 s-a omis din neștiință.

Acum și aici, aș vrea să ne mângâiem cu toții, că celebrăm în această rotundă lansarea celei de a doua ediții jubiliare a Bibliei de la București, acum a Sf. Patriarhii, cum am spus mai înainte, cu mulțumiri domnului Ion Diaconescu — președintele Camerei Deputaților — și celorlalți demnitari de stat care au răspuns invitației noastre. Asemenea manifestări legate de credința, cultura și obârșia noastră ca popor va adăposti această clădire. De la Învierea Domnului încoace, de două ori pe săptămână aici s-a iăcut auzit Cuvântul lui Dumnezeu și valorile nemuritoare ale istoriei neamului nostru. O mărturie a ajutorului lui Dumnezeu este și faptul, că am inaugurat oarecum această Aulă cu acest adevărat simpozion închinat Bibliei lui Șerban, împreună cu primele cinci cărți ale lui Moise, o lucrare rară și foarte necesară Bisericii noastre, la a cărei împlinire trudește cu sârg. răbdare și pricepere Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, ierarh dăruit și intru traducerea textului după Spetuagintă, însoțindu-l cu comentarii lămuritoare și trimiteri necesare înțelesului cuvântului sfânt atât de răstălmăcit cu rea intenție de către sectanți. Și tocmai de aceea e bine să avem o asemenea ediție cu trimiteri, date și comentarii spre a potoli dorința de adâncire a cunoașterii Sf. Scripturi, repetându-se cu fiecare generație întrebarea celor doi «călători», Luca și Cleopa: «Oare, nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale și ne tâlcuia Scripturile?». Așadar, istoria textului biblic continuă să trăiască în lăuntrul comunității de credincioși, iar acest text rămâne pururea Cuvântul lui Dumnezeu, viu și ziditor, pe care tâlmăcitorul trebuie să-l vestească. Iată modelele unei munci stăruitoare, ce se constituie într-un frumos dar făcut limbii și credinței noastre strămoșești.

Trăim, distinsă asistență, momente deosebit de frumoase, momente de entuziasm duhovnicesc, asemenea înaintașilor noștri din vechime. Aceștia au crezut în Hristos cel răstignit și înviat, L-au preamărit și I s-au închinat în această limbă înainte de «Scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung» din 1521 și de la apariția Bibliei lui Șerban din 1688. Ei au vorbit la vetrele lor frumoasa noastră limbă latină. Vom avea deci în curând o nouă *Biblie românească* în limba vorbită în actualitate, la nivelul exprimării gândului datorită unuia din ierarhii Bisericii noastre. Este și acesta un dar de la Dumnezeu și o spun cu responsabilitatea de slujitor al Sfântului Altar și din ascultarea la care am fost chemat. Este, apoi, o șansă pentru clerul și credincioșii Bisericii noastre, pentru noi toți, pentru tineretul iubitor de credință și limbă cultă, să avem versiunea *Bibliei* redactată și comentată spre înțelegerea tainei cuvântului inspirat al Sfintei Scripturi.

Ascultându-vă, mă gândeam la strămoșii noștri, care, din vremurile cele mai îndepărtate au vorbit o limbă atât de frumoasă, ca cea din Biblia lui Șerban. Trecem în mileniul al treilea cu această limbă frumoasă, acum îmbogățită în proză și în poezie, prin editarea unor opere teologice sau de cultură universală. Sunt destule cărți sfinte, mărturii ale maturității și creației poporului nostru, care deși divizat sute de ani de o istorie vitregă în provincii separate, a rămas unit în grai, unit în credința ortodoxă de la Sfântul Apostol Andrei în limba latină, unit pe brazda în care a viețuit din generație în generație, făcând din creasta carpatică o adevărată cetate de dăinuire veșnică a neamului românesc. Toți cercetătorii acestui domeniu au scos în evidență păstrarea unității limbii noastre de obârșie latină și a unității de credință din izvoarele Ortodoxiei.

Nu spun un lucru nou, când vă împărtășesc adevărul că dintre toate Bisericile Ortodoxe numai noi ne rugăm la Sfântul Altar în aceeași limbă pe care o vorbim cu toții și în care se scriu cărțile, ziarele și revistele. La popoarele slave, de pildă, se liturghisește în limba slavă veche, în slavona bisericească, aproape neînțeleasă de credincioși. La fel, în aria limbii grecești există o limbă cultă, a Sfântului Altar și altă limbă a poporului. Și în Biserica Armeană, limba sfântă, limba bisericească este diferită de limba în care scrie și vorbește poporul. Iată minunea existenței și dăinurii noastre. Desigur, este un lucru prea cunoscut că Biserica a păstrat credința, limba și unitatea conștiinței de neam. Dumnezeu ne-a învrednicit să avem acum Biblia în limba vorbită acum, plină de profunzimea teologică și de balsamul poetic pe care

I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu dăltuiește Cuvântul Sf. Scripturi, spre descoperirea înțeleșului ei mântuitor.

O nouă versiune românească este totdeauna binevenită. Coborător din graiul latin al strămoșilor noștri, cuvântul a însumat de la fiecare traducător și a evoluat apoi, generație după generație, potrivit cu credința și darul fiecărui slujitor și ostenitor al traducerii. Fiecare dintre versiunile ortodoxe românești a adus farmecul și prospețimea epocii și a zonei culturale a traducătorilor cu erudiția și talentul lor, versiuni care au avut darul să păstreze unitatea între învățătură, textele liturgice și identitatea cu Biserica Apostolilor și a Părinților. Este cu totul semnificativ că în ciuda crizei materiale Biblia și cartea teologică este căutată de credincioși îndeosebi de tineri.

Adresez un cuvânt de prețuire pentru harnicii noștri tipografi care, în decenile dictaturii comuniste, ne-au fost colaboratori deosebit de prețioși, lucrând cu evlavie, cu dragoste și cu talent, lăsându-ne între altele și ediția jubiliară a Bibliei de la București, o lucrare ce mărturisește frumusețea cea dumnezeiască. Editura și tipografia au dat la iveală, de-a lungul anilor, opere de mare valoare teologică, la nivel european, în fruntea tuturor aflându-se *Filocalia*, Operele Sfinților Părinți și Scriitori bisericesti și multe alte cărți și reviste de teologie, un adevărat tezaur existent la fiecare parohie. Impărtășesc recunoștință deosebită lucrătorilor tipografi, P.S. Episcop Vincențiu Ploieșteanul, părintelui consilier Sabin Verzan, care ostenește de aproape trei decenii la conducerea și înzestrarea Tipografiei, domnului Aurelian Marinescu, directorul Editurii, cu care am chibzuit cea de a doua ediție a Bibliei, cu gândul de a recupera ceea ce n-am putut să realizăm ca tiraj în 1988.

În încheiere, mulțumesc tuturor pentru prezență și cuvânt. Subliniem în mod deosebit, frățește și duhovnicește, truda jertfelnică a I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania al Clujului care nu dă dormitare genelor și lucrează cu timp și fără timp, la noua traducere a Sf. Scripturi. Este o șansă mare că am bucuria să binecuvintez și această lucrare.

HRISTOS A INVIAT !»

Evenimentul editorial care s-a desfășurat într-un cadru atât de atrăgător, și prin intervenții pertinente, rostite cu adâncă simțire, a fost un act de cinstire a monumentului nepieritor care este Biblia de la București din 1688, prima traducere integrală a Sfintei Scripturi în limba română.

GH. VASILESCU

CUVÂNTĂRI ROSTITE DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST, MARCÂND EVENIMENTE IMPORTANTE DIN VIAȚA NOASTRĂ BISERICESCĂ :

SUB HARUL BINECUVÂNTĂRII ȘI INNOIRII.

*«Toți aceștia (Apostolii), într-un cuget,
stăruiau în rugăciune».*

(Fap. Ap. 1, 14).

*Domnule Ministru,
Domnule Consilier prezidențial,
Iubiții mei,*

Mulțumim Bunului Dumnezeu că am petrecut încă un an cu profunde schimbări în viața socială a țării noastre și pășim într-un An Nou cu nădejdea sporită în slujirea Sfintei Biserici. Mulțumim apoi Domnului Academician Prof. Virgil Cândea pentru cuvântul rostit la început de an, când preoțimea Capitalei, colaboratori și credincioși, prezenți după datină, ne bucură pe noi și pe Prea Sfințiii Episcopi Calinic al Argeșului, Teofan, Vincențiu și Teodosie cu imne, urări și flori.

Biserica a găsit întotdeauna și găsește vremea și înțelepciunea, sub harul Sfântului Duh, să-și întărească lucrarea ei sfântă. Această întărire a lucrării ei misionare o vedem atât la preoțimea Capitalei, cât și la toți ceilalți slujitori ai altarelor, deși societatea se află mereu într-o continuă prefacere, care duce implicit și la fenomene acute de secularizare. Iată, unul din semnele acestui spor duhovnicesc este și Corala preoților din București care, în această seară, ne-a intonat atât de frumos tradiționalele colinde și cântări bisericesti, reimprospătându-ne sufletele, însetate de pacea și bucuria Betleemului.

Corală preoților continuă o tradiție din cele mai frumoase, prin concerte de colinde sau muzică bisericască, dezvoltând și ducând faima acestei arte dincolo de hotarele țării. Aceste concerte aveau loc câteodată nu numai în lăcașul sfânt, ci și în marile săli ale culturii noastre naționale, ca Ateneul Român, Opera Română etc., care însă au deranjat anumite straturi politice comuniste fiind astfel interzise. Corala preoților din Capitală și alte formațiuni corale au putut susține concertele de autentică artă bisericască numai în biserică. Deceniu după deceniu au împlinit adevărate acte de cultură, mai cu seamă că orân-

---

Cuvântul pastoral rostit la întâlnirea cu preoții din Capitală, profesori și credincioși, în Sala sinodală a Reședinței Patriarhale, 1 ianuarie 1997.

duirea politică de atunci căuta să distrugă tot ceea ce însemna valoare creștină, valoare ortodoxă. Un concert în străinătate era aprobat și susținut cu foarte mare greutate și trebuiau să aibă loc numai pe bază de invitație specială. În ciuda acestei stări, tradiția acestor concerte a rămas foarte vie și dorită. Credincioșii din toate păturile societății se bucurau că, în preajma sfintelor sărbători, de la Nașterea Domnului până la Bobotează, să audă colinde adevărate și cântări bisericești. Era singura desfătare sufletească și mulțumire pentru toți, trăite de ei, care se luptau din greu cu ideile unei filosofii impuse de orânduirea politică de atunci. Deși această ideologie lovea Biserica și fiii ei, totuși sfintele slujbe, dumnezeiasca Liturghie mai ales, ca și colindele străbune se puteau auzi spre folosul cel de obște.

După evenimentele jertfelnice din Decembrie 1989, tradiția acestor concerte, nu numai că a fost continuată, dar, în condițiile libertății de exprimare, colindele noastre adevărate și cântările bisericești au putut fi auzite pe scenele de cultură, la radio și televiziune. La fel, au fost reluate și întâlnirile cu preoțimea Capitalei din prima zi a noului an, când această Corală execută în fața tuturor, valori muzicale de o ne-grăită frumusețe din comoara Ortodoxiei. Și cât de necesare sunt aceste întâlniri, mai ales în aceste vremi de schimbare, când totul se produce atât de repede. Biserica Ortodoxă Română este Biserică națională, Biserică a poporului dreptcredincios. După cum se știe, credința în Hristos este cea care a plămădit ființa neamului nostru, care i-a dat o cultură și o spiritualitate unice între popoarele Europei și chiar ale lumii. Lăcașurile sfinte, bisericile și mănăstirile, au fost adevărate izvoare de cultură și de duhovnicie în perioadele grele prin care a trecut poporul nostru. Adevărata școală a poporului a fost la început «tinda bisericii», unde credincioșii cei mai tineri se hrăneau cu pâinea vieții veșnice : credința și limba română. În tinda bisericilor și a mănăstirilor s-a dezvoltat graiul nostru românesc ; cel dulce al «vechilor Cazanii» auzit și învățat aici, menținându-se unitatea graiului, a datinilor, a rânduielilor creștinești precum și cea a unității neamului.

La biserică își găseau alinare, sfat și îmbărbătare domnitorii, dregătorii și credincioșii de rând. Prin Biserică, toată cultura și arta noastră, dobândesc menirea lor specială, aceea de a fi înduhovnicite, de a căpăta pecete creștină. Cultura neamului nostru dobândește o valoare inestimabilă prin pecetea și puterea pe care i le insufflă Biserica Mântuitorului Hristos cu puterea harului dumnezeiesc. Aceste valori ale culturii neamului nostru trebuie redescoperite, reevaluate și folosite din plin, căci acea cultură are valoare, atât în fața lui Dumnezeu, cât

și a oamenilor și rămâne nepieritoare, care este străbătută de puterea harului, de binecuvântarea și lucrarea Bisericii. Cultura adevărată nu este cea în afara lui Dumnezeu, în afara Bisericii sau care lucrează contra Bisericii. Acea cultură rămâne peste veacuri și are putere ziditoare pentru oameni, când adună și înmulțește valorile credinței. Iar Ortodoxia oferă fiecărei generații valori inepuizabile, care ajută la formarea și zidirea generațiilor sănătoase din punct de vedere moral și duhovnicesc, adevărindu-se spusele Apostolului neamurilor despre «*făptura cea nouă*» în Iisus Hristos (Gal. 6, 15). «*Cel ce se alipește de Domnul este un Duh cu El*» (I Cor. 6, 17).

Aceasta face ca Biserica Ortodoxă Română să fie o Biserică națională, zădărniciind afirmațiile tendențioase ale unora că acest fapt ar fi adică naționalism. Bisericile Ortodoxe nu sunt naționaliste în disprețul altor neamuri conlocuitoare de secole în țara noastră, ci «naționale», care-și împletesc viața lor cu cea a poporului român. Biserica noastră a fost alături de popor chiar de la nașterea lui. A fost împreună cu el și l-a călăuzit pe calea lui Hristos, care este «*Calea, Adevărul și Viața*» (Ioan 14, 6). Țelul Bisericii a fost și acela de a-și crește fiii în Hristos, Izvorul tuturor valorilor morale, de a face să trăiască în Hristos, netrecând însă cu vederea să-i învețe și iubirea semenilor și chiar să cânte cu cei de alte graiuri și credințe : «*Cât de bine este și cât este de frumos să locuiască frații împreună...*» (Psalm 132, 1). Astfel, Biserica a fost a poporului și a rămas în viața lui loc sfânt pentru creșterea, binecuvântarea și înflorirea valorilor neamului : grai, etnie, cultură, spiritualitate. Întâlnirea noastră tradițională din această seară de Anul Nou este o binecuvântare. Întâlniri de acest fel au loc la fiecare eparhie ; păstorul sufletesc, mitropolit sau episcop, se întâlnește cu preoții pe care-i păstorește direct, întâlnire când preoții află gândurile ierarhului, cu noutăți de ordin pastoral-social, imogățindu-se reciproc râvna slujirii sfinte.

În crugul vremii, iubirii mei, Biserica se înnoiește neîncetat. Ea este în lume realitatea divino-umană care, sub razele Duhului Sfânt se întărește mereu, se înnoiește slujindu-i și sfințindu-i pe credincioși. Ea este ca apele unui izvor cristalin a căror limpezime se păstrează generație de generație ; acesta nu seacă niciodată și nici nu se tulbură, păstrându-și aceeași prospețime și aceeași putere de potolire a setei. Biserica nu se învechește niciodată, nici în doctrină, nici în practică, nici în slujire. Învățătura și misiunea date ei de Mântuitorul Hristos se păstrează și se transmit peste veacuri, dar se actualizează mereu, în funcție de cerințele credincioșilor. Și aceasta cu puterea Sfântului Duh

care le sfințește pe toate și le face purtătoare de daruri duhovnicești. Izvorând de la Mântuitorul nostru Iisus Hristos, de unde-și are temelia, Biserica nu este veche, nu rămâne învechită, nu poate fi depășită de vremi, ci se păstrează permanent în curăția dată de Intemeietorul ei, în noutate și actualitate. Permanent, Biserica rămâne nouă și innoitoare. Precum corabia lui Noe a văslit pe valurile uriașe ale potopului salvând pe toți cei aflați înspre limanul vieții, al existenței lor — după cuvântul lui Dumnezeu, tot astfel și Biserica are puterea să-i izbăvească pe toți cei aflați în ea, ducându-i nu la un liman pământesc, ci la cel ceresc, la împărăția lui Dumnezeu. Acesta este și scopul suprem al Bisericii în lume, de a duce pe oameni la viața cea veșnică, la Împărăția lui Dumnezeu, care începe de aici, din viața, credința și faptele noastre. *«Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă»* (Matei 6, 33), ne îndeamnă Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Biserica urmărește Împărăția lui Dumnezeu pentru cei ce o slujesc și pentru cei ce cu credință intră și se roagă într-însa, ca lăcaș de închinăciune, cum rostim la Sfânta Liturghie, pentru cei care îi apără valorile. Astfel, Biserica devine loc de exprimare a trecutului, prezentului și viitorului. Timpul își păstrează valoarea sacrală, spațiul, dimensiunea lui cosmică, iar materia, predispoziția ei spre binecuvântare și înnoire. În acest loc sfânt, în biserică, fiii ei își regăsesc țelul adevărat al vieții lor.

Iată, iubiții mei, în această seară, dacă am lua în seamă doar vrednicia Coralei preoților care a exprimat, prin muzică, valorile Ortodoxiei românești duse peste hotare, este mare lucru! Această Corală a făcut cunoscute o parte din inestimabilele valori ale Ortodoxiei românești în lumea catolică și în cea protestantă, în lumea europeană, care le-a primit și nu mare le-a fost mirarea să constate că aceste valori au o deschidere ecumenică și europeană rar întâlnită. Căci valorile Ortodoxiei nu sunt vechi, nu sunt închise sau depășite, ci purtătoare de un veșnic nou, de o permanentă actualitate. De aici deschiderea lor spre universal, spre cultura europeană, care, la origini, tot creștină este, oricât ar fi de secularizată. Ortodoxia imbină armonios trecutul cu prezentul valorilor noastre care promovează existența umană, spre un viitor înrădăcinat în adevărata credință și trăire în Hristos. Mulțumim Părintelui Prodecan Prof. Nicolae Necula, care a vorbit atât de frumos despre valorile Ortodoxiei exprimate și în muzica bisericească, valori care trebuie cunoscute în toată frumusețea lor și aici, la noi, dar și în străinătate unde, uneori, din păcate există o imagine nefavorabilă despre români. Mulțumim de asemeni Părintelui Ioan Bănățeanu pen-

tru eforturile sporite de a reorganiza această Corală a preoților din Capitală, pentru ca ea prin muzica și eforturile depuse, să exprime valorile veșnice ale Ortodoxiei.

Fiecare dintre noi, iubiți frați, actualizăm aceste valori ale Ortodoxiei. Din păcate, acestea s-au denaturat la orașe și s-au păstrat totuși în integritatea lor, în curăția lor, doar la sate. Aceasta l-a făcut pe marele poet-filosof al culturii românești, Lucian Blaga, să spună că «veșnicia s-a născut la sat». Satul este cel care păstrează tradițiile, datinile și credința, așa cum țăranul își face sfânta cruce când începe ziua de lucru, când începe și termină lucrul său, merge duminica și în sărbători la sfânta Biserică, se spovedește și se împărtășește, merge cu colindatul și plugușorul, se cunună în Biserică, își botează copiii în credința cea adevărată primită de la moșii și strămoșii lui. Din păcate, la orașe, deși lumea vine spre biserică, știți mai bine că bisericile sunt arhipline în duminici și sărbători, nu se mai păstrează aceste obiceiuri și datini din străbuni. Desigur, că la aceasta contribuie și procesul tragediei secularizării omului contemporan, condițiile diferite în care trăiește el și caracterul cosmopolit pe care-l are azi un oraș.

Într-adevăr, există un mare decalaj de datini și obiceiuri între sat și oraș! Poporul nostru a fost încreștinat, acum două mii de ani, de unul din cei doisprezece Apostoli ai Mântuitorului; astfel, credința noastră este de origine apostolică și s-a păstrat în toată frumusețea și integritatea ei, ceea ce dă spiritualității noastre o unicitate aparte. Aceasta face ca poezia, colindele, muzica, plugușorul, ca și diferite datini și obiceiuri, să fie exprimate sugestiv, cu toată bogăția, la sate. Dacă am lua de pildă colindele, vom vedea că în textul și muzica lor sunt exprimate adevărurile de credință ale Bisericii noastre în toată profunzimea lor, ca și adevăruri de trăire duhovnicească. Colindele duc, din casă-n casă, mesajul de pace, de trăire în înțelegere și reconciliere, în ajutorare și în apropiere, în frățietate și iubire jertfelnică. Aceste adevăruri le găsim în colindele românești, care se cântă în această perioadă în sfintele biserici. Colindele exprimă și adevărul formării și creștinării noastre, ființarea noastră ca popor creștin, cultivarea valorilor evanghelice, care au caracterizat neamul nostru întotdeauna în istorie.

Personal, am trăit aceste momente de bucurie a întâlnirilor la început de an cu preoții, mai ales pe timpul vrednicului de pomenire, Patriarhul Justinian. Întâlnirile de Anul Nou ne aduceau bucurie în suflete, ne întăreau și ne dădeau puteri sporite pentru slujirea, care nu era ușoară în acele vremuri. În trecutul nu prea îndepărtat, aceste

întâlniri erau supravegheate cu strictețe de către cei care slujeau ateismul comunist, dar noi făceam eforturi și tot le țineam, în ciuda faptului că nu erau dorite. Găseam motivele potrivite pentru a le ține, deși știam că ele nu sunt voite. Am avut ierarhi și preoți de cultură europeană deosebită, care aveau cunoștințe vaste, pe care le împărțeau atât credincioșilor, cât și păstorilor. Am avut întotdeauna ierarhi și preoți care au făcut o adevărată misiune în rândul intelectualilor cu care au putut comunica tocmai pentru faptul că au avut o cultură la nivel european. Părintele dirijor Constantin Drăgușin, Părintele Decan Dumitru Popescu, Părintele Vicar Constantin Pârvu, ca și alții care sunt prezenți aici, în Sala sinodală a Reședinței Patriarhale, știu bine că pe atunci când Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu Anania era asistent la Facultatea de Teologie din București, ne-am străduit cu toții să actualizăm și să menținem datinile și obiceiurile din străbuni, chiar dacă acestea nu era agreate de stăpânirea de atunci. Aceste manifestări ale credinței, prilejuite de Nașterea Domnului exprimă cele mai adânci și nobile sentimente pe care românii le-au avut și le-au dat strălucire prin: apropierea și înțelegerea între semeni, unirea, iubirea de adevăr și de frumos, ajutorarea semenilor etc.

Pe de altă parte, este înocputul anului 1997. Se poate vorbi mult despre sporuri sau de scăderi, de critici sau de laude. Se cunoaște însă că există multe probleme de rezolvat în toate compartimentele societății românești după evenimentele din decembrie 1989, deci, și în cadrul Bisericii, care trebuie să fie mereu în pas cu vremea, în sensul cel bun al cuvântului schimbărilor în bine din viața societății noastre. De aceea, cred că este foarte important ca noi, slujitorii Bisericii să ne implicăm mai mult în împlinirea misiunii noastre. Datorită schimbării, iată, acum după multe decenii pentru prima dată avem între noi pe Dl. doctor Nicolae Constantinescu, consilier prezidențial, cu probleme de culte și pe Dl. profesor universitar Virgil Petrescu, Ministrul Învățământului, fii ai Bisericii Ortodoxe Române. În această calitate ei ne-au ajutat mult și până acum, înainte de a fi numiți în demnitatea în care se află acum. Un ajutor neprețuit ne-a fost dat la admiterea amendamentelor la Legea învățământului, privitoare la predarea Religiei în școală. Legea a consfințit reintroducerea învățământului religios în școlile de stat, fapt deosebit de important pentru revitalizarea moral-creștină a societății. Mulți dintre preoți predau religia în școli. Ați constatat cu câtă dragoste participă copiii și tinerii la ora de religie, cât de receptivi sunt, iar părinții sprijină cu multă căldură frecvențarea orelor de religie. Aici ei află adevărurile de credință, de felul

cum trebuie să se comporte în familia, în societate, cu profesorii și colegii lor. Dorim ca la noua Lege a Învățământului, orei de religie să i se dea statutul integral pe care trebuie să-l aibă în viața unui popor creștin aproape de două mii de ani. Nădăjduim că în cadrul operei de schimbare a mentalităților, de prefaceri în societate și de revenire la starea normală a lucrurilor, și Religia își va recăpăta, firească, drepturile ei în învățământ.

Ca slujitori ai Bisericii, se cuvine să pășim mai cu curaj în societatea noastră, în miezul problemelor care o frământă în această perioadă mai dureroasă de tranziție. Credincioșii nu ne așteaptă numai la biserică sau numai la sfântul altar ca liturghisitori ai Tainelor și Ierurgiilor, ci și ca slujitori ai culturii și ai lipsurilor credincioșilor așa cum erau odinioară înaintașii noștri: ierarhi, preoți, diaconi etc. Sunt cunoscute operele sociale filantropice ale Sf. Vasile cel Mare, a Sfinților Ierarhi români Antim Ivireanul, Calinic de la Cernica și alții, pildă de cultură, cu o largă deschidere europeană. Și pildele pot fi date, în istoria noastră, cu chipuri de preoți și diaconi. Să ne gândim numai la diaconul Coresi sau la preoții din cinul monahal sau de mir, care au trudit la traducerea sau tipărirea unor cărți de cult sau de învățatură. În aceeași măsură ei au ajutat săracii, bolnavii, orfanii și în general pe toți cei suferinzi trupește sau sufletește.

În noul context, cel al slujirii lumii pe diverse planuri, să dăm mai multă importanță slujirii sociale a semenilor noștri, care sunt frații noștri, după cum ne învață Sfânta Evanghelie. Să-i avem mereu în atenția noastră pe cei suferinzi, pe cei neajutorați, pe cei ce au nevoie de ajutorul nostru material și duhovnicesc. Prezența noastră trebuie să fie mai activă în zilele, orfelinatelor, în școli de reeducare, la copiii străzii, pentru a le da tuturor un ajutor, chiar dacă uneori este destul de mic. Toți acești frați ai noștri nu trebuie lăsați în derivă, în descumpănire sau deznădejde. Biserica, prin slujitorii ei, trebuie să le dea un sfat, o îmbărbătare, un ajutor, să-i mângâie în suferința și neajutorarea lor.

Schimbarea de orientare creștină din țara noastră ne bucură și ne dă noi nădejdi de mai bine pentru țară. Dar această schimbare ne și îndatorează, deoarece ea trebuie slujită. Fiecare dintre noi trebuie să treacă de la cuvinte frumoase la fapte grăitoare. Să adeverim că fără fapte credința este moartă. Schimbarea trebuie concretizată printr-un mod nou de a gândi și de a ne împlini îndatoririle față de credincioși. Trebuie să punem umărul cu toții ca acest dar dumnezeiesc al libertății, de care ne bucurăm din plin, să rodească unitate, cinste,

demnitate, disciplină desăvârșită. Chiar dacă unele acțiuni apar grele, acestea pot fi învinse prin stăruință și prin voința de a sluji binele pentru cei mulți. Sărăcia nu pleacă fără eforturi și stăruință.

Biserica noastră se află pe plan panortodox în comuniune cu întreaga Ortodoxie și este apreciată de celelalte Biserici Ortodoxe surori. Aceste aprecieri au fost grăitoare și cu prilejul aniversării Autocefaliei și Patriarhatului în octombrie 1995 și cu prilejul vizitelor patriarhilor ortodocși din toamna aceasta. Cei prezenți în România au văzut spiritul responsabil al clerului nostru față de societate: evlavia credincioșilor, mănăstirile, bisericile, monahii și preoții. Cunoscând această situație nutrim conștiința că aparținem unei Biserici slujitoare, care poate avea un rol important în lumea creștină.

Biserica Ortodoxă Română are valorile ei și nu are nevoie să se afirme triumfalist, așa cum apar alte confesiuni sau secte din ziua de astăzi. Acestea duc o ofensivă de prozelitism nemaiîntâlnită până acum. Diferiți așa ziși predicatori agresează credincioșii cu concepțiile lor, uneori foarte ciudate. Prin concepții și practici ciudate, ei nu se ostenesc pentru adevărul lui Hristos, nici pentru binele credincioșilor, ci urmăresc scopuri financiare condamnable. Preoțimea trebuie să fie foarte atentă pentru apărarea credincioșilor și combaterea prozelitismului. În asemenea clipe, ne amintim de ierarhii, preoții și credincioșii care au căzut jertfă pentru credință în cei 45 de ani de dictatură comunistă. Fără jertfele lor și cele ale martirilor din decembrie 1989, nu ar fi putut exista astăzi clipele de libertate. Să mulțumim lui Dumnezeu pentru bucuria acestor clipe. Să lucrăm în ogorul Sfintei Biserici cu mai mult curaj și responsabilitate, cu tot cuvântul bun, cu pilda cea vie și cu faptele noastre, spre creșterea duhovnicească a păstorilor noștri și a tuturor semenilor.

RUGĂCIUNEA, CALEA RECONCILIERII CATEDRALA PATRIARHALA, LA VECERNIE

«Cu bucurie mulțumind Tatălui, Cel ce ne-a scos de sub stăpânirea întunericului și ne-a strămutat în împărăția Fiului iubirii Sale»

(Col. 1, 12—13).

Ne găsim în cea de-a opta zi de rugăciune, la începutul acestui an, al șaptelea de când noi am reînceput Rugăciunea noastră ecumenică. Symbolismul acestui număr, șapte, și tema rugăciunii din acest an, dar

---

Cuvântare la închiderea săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor, în prezența conducătorilor și a reprezentanților Cultelor din București și a corpului diplomatic. Profesori, studenți, elevi și credincioși — 25 ianuarie 1997.

și înțelesul rugăciunilor noastre din fiecare an, fac să simțim, din an în an, tot mai apropiat glasul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prezența Sa, a Sfintei Treimi, în viața și în lucrarea noastră.

Așa după cum ne spune Sfântul Apostol Iacob, credința fără fapte este moartă (Iacob 2, 17), rugăciunea fiind cea dintâi faptă, începutul sau rădăcina oricărei fapte bine plăcute lui Dumnezeu. Rugăciunea este calea, este arma duhovnicească a regăsirii cu noi înșine și a unuia cu celălalt. Este calea reconcilierii și a păcii între oameni. Când ne rugăm ne depășim pe noi înșine, ne dezbrăcăm de eul nostru și trăim pentru celălalt, iar acest lucru îl putem face în special prin rugăciunea pentru aproapele nostru. Acesta este și scopul Săptămânii de Rugăciune pentru Unitatea Creștină, ca să ne infrumusețăm după cuviință cămara sufletului cu iubirea de semenii, să vedem în cel de lângă noi, mai clar, mai lămurit «chipul lui Dumnezeu». Să fim încredințați că spre acest liman ne va călăuzi totdeauna rugăciunea caldă și smerită, asemenea vameșului care zice : «Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului» (Luca 18, 13).

Și dacă adăugăm la aceasta faptul că luna ianuarie, la începutul căreia, în fiecare an, cu puterea Duhului Sfânt, noi ne adunăm în bisericile noastre pentru rugăciunea ecumenică, Biserica cinstește sfinți atât din Apus, cât și din Răsărit, începând cu Sf. Vasile cel Mare, al cărui cuvânt despre Sfânta Treime s-a citit aici și cu Sf. Silvestru, Episcopul Romei, continuând cu Sf. Părinți ai Pustiei, Teodosie cel Mare și Antonie cel Mare, și cu mari teologi ai Creștinătății primelor secole, ca Sf. Grigorie de Nisa și Sf. Grigorie de Nazianz, prăznuit astăzi, urmați de Sf. Trei Mari Ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan, toate sunt tot atâtea chemări la unitate pentru noi, slujitorii Bisericilor noastre. Din partea lor și din partea Bisericii, pe care Sfintele Sinoade și întreaga Creștinătate au zidit-o pe cohortele de martiri, de mucenici, avem, așadar, toate temeiurile să ne rugăm pentru unitatea noastră.

Apoi, ținând seama că suferințele și prigoana pentru credință n-au încetat nici până în zilele noastre, în unele părți ale lumii, cu atât mai mult, aceste chemări ne îndeamnă să ne rugăm și pentru iertarea păcatelor noastre din vina cărora ne rugăm numai în mijlocul bisericii și nu izbutim să avem curajul să ne apropiem cu toții de acea Frângere și de acel Potir al mântuirii noastre, al tuturor. Adevărata împăcare între creștini aceasta va fi, prevăzută, descrisă, teologhisită pentru noi încă din vremea Sf. Părinți, a marilor vizionari și gânditori de Dumnezeu. În ciuda multor greutăți și a multor rătăcirii care au intervenit în viața Bisericii, încă din primele secole, pentru care Sfintele Sinoade au trebuit să hotărască asupra purității credinței și a dogmelor ei,

rătăcirii, care apar și în vremea noastră, cu și mai multă intensitate, iată, cu harul lui Dumnezeu, noi am stabilit împreună un timp și un spațiu de rugăciune în sfintele noastre lăcașuri. Acest timp și acest spațiu de rugăciune ne arată că Dumnezeu, în bunătatea și iubirea Sa de oameni, nu ne dă pieirii, ci ne așteaptă, ca pe fiul care a plecat de acasă, însetat după grijile trupești și după tentațiile lumii, pierzându-și avuția materială și spirituală.

Așadar, recunoscători Bunului Dumnezeu că ne-a descoperit aceste posibilități, ne aflăm astăzi în această Catedrală voievodală, devenită în secolul al XVII-lea reședința Mitropoliei țării, cu istoria ei, cu durerile ei, pentru că Biserica Mântuitorului Iisus Hristos, ca însuși Întemeietorul ei, a trebuit să treacă prin suferințe ca să străbată până la lumina Învierii. Fiecare Biserică a trăit catacombele, închisorile și lagărele și suferă azi pentru durerile lumii în care trăiește.

Tema Săptămânii de Rugăciune de anul acesta este *Împăcarea*. Și ea n-a fost aleasă întâmplător de cei care au alcătuit programul, pentru că este de mare actualitate și nu poate aduce decât foloase. Însuși Sf. Apostol Pavel, cum cunoașteți atât de bine, consacră capitolele 4 și 5, din Ep. II Corinteni, Împăcării lumii cu Dumnezeu, care s-a făcut prin întruparea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Dar această împăcare continuă să fie mereu actuală, pentru că omul greșește de fiecare dată în fața lui Dumnezeu. Pentru a se păstra împăcarea stabilită de Mântuitorul Hristos, prin întruparea, patimile și răstignirea Sa, ea trebuie să fie împărtășită de fiecare creștin, prin imitarea vieții, a suferințelor și smereniei Domnului Iisus Hristos.

Împăcarea cu Dumnezeu presupune înainte de toate disponibilitate. Sfântul Apostol Pavel, adresându-se credincioșilor din Corint, îi îndeamnă: «Împăcați-vă cu Dumnezeu» (II Cor., 5, 20), pentru că împăcarea cu Dumnezeu aduce roade în viața omului și în raporturile cu semenii lui. Cine nu este, mai întâi, împăcat cu Dumnezeu, nu poate să se împăce nici cu semenii săi, pentru că îi lipsește, în cazul acesta, iubirea, despre care știm că este roada întrupării Fiului lui Dumnezeu pe pământ, a Ipostasului dumnezeiesc, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, om adevărat și Dumnezeu adevărat.

Sf. Grigorie de Nazianz, pe care-l sărbătorim astăzi, aduce în ajutorul nostru învățătura îndumnezeirii omului, a omului care tinde să se asemene lui Dumnezeu, ca sfinții, până la cel mai înalt grad al îndumnezeirii. Iar lumea de azi, secularizată, buimăcită și frământată de diferențele sociale, dorește și însetează după acest om al împăcării, al căutării asemănării lui cu Dumnezeu, prin credința și faptele sale.

La întâmpinarea acestei lumi însetată de dreptate, de adevăr, de iubire, de frățietate, iată, Biserica vine cu această valoare a sa, nemăsurat de importantă, care face din om cu adevărat coroana creației lui Dumnezeu. Când un om care tinde către Dumnezeu se împacă în mod sincer cu Dumnezeu, acela reușește să aducă în jurul său pace, bucurie, îndelungă-răbdare, toate darurile Duhului Sfânt. De aceea, fiecare din noi medităm și este foarte frumos ca noi, credincioși cuvântului lui Dumnezeu de împăcare, ne străduim ca și în viața noastră să rodească această sete după împăcare și căutăm a descoperi în fiecare semen chipul lui Dumnezeu, în stare către îndumnezeire, către sfințenie.

Bunul Dumnezeu ne va ajuta. Împreună avem, iubiți părinți și frați, o experiență dureroasă de 45 de ani, pe care i-am străbătut cu multe dureri, fiecare în felul său. N-a rămas vreun slujitor sau credincios al Bisericii fără suferințe. Experiența cea mai dureroasă parcă din rândul țărilor care au trecut prin această cerere, după cuvântul Mântuitorului Hristos (Luca 22, 31), sub dictatura comunistă am fost noi românii. Dar vremurile acestea, care s-au mai repetat în trecutul nostru istoric, sub o altă formă, și nu atât de dure, au fost învățăminte pentru înaintașii noștri. Fiecare am învățat că, din suferința răbdătoare creștinească și înțelegătoare pentru credință în Hristos și cu iubire față de El, Dumnezeu a răsplătit. Dumnezeu ne-a răsplătit și nouă, pentru că, știți bine, înainte am fost împiedicați să avem aceste frumoase momente de duhovnicie, de înălțare sufletească, așa cum le avem astăzi.

Suntem cu adevărat în ziua a opta a Săptămânii noastre de Rugăciune din cel de-al șaptelea an de când am reluat Rugăciunea noastră pentru unitatea creștinilor. Această dorință de unitate trebuie să o întâmpinăm cu multă răbdare, cu multă încredere față de Dumnezeu, pentru că nu întotdeauna Dumnezeu împlinește rugăciunile celor care se roagă, dar ele zidesc unitatea. Dumnezeu ține cont de toate acestea și de aceea stăruim în rugăciune, cum ne învață și Sfântul Apostol Pavel, urmând cuvântul Mântuitorului Hristos : «Rugați-vă neincetat și faceți mereu rugăciuni pentru toți oamenii» (I Tes., V, 17, 25 ; Col., IV, 2, 3).

Să ne ajute Bunul Dumnezeu, iubiți frați și surori în Domnul, să continuăm această lucrare și să ne învrednicim să-i dobândim și roadele ei, căci rugăciunea temeinică deschide calea către împăcarea noastră și cu Dumnezeu și cu semenii noștri.

Așa să ne ajute Bunul Dumnezeu !

URMAREA PĂSTORULUI BISERICII

«Iată vin. În sulul cărții scris este despre mine. să fac voia Ta, Dumnezeu»

(Evrei, 10, 7).

Iubiți frați și surori în Domnul,

Pentru mine această zi este deosebit de însemnată și nu m-am așteptat să am astăzi în jurul meu atâtea personalități, slujitori ai culturii și învățământului, membri ai Academiei, ai Corpului Diplomatic, reprezentanți ai diferitelor așezăminte din viața noastră românească, în continuă prefacere spre mai bine. Într-adevăr, sensul vieții fiecăruia dintre noi este apropierea de binele suprem care este Dumnezeu, de frumosul suprem, care este Dumnezeirea, de adevărul suprem, care este învățătura Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Pentru această prezență, având alături de mine și membri ai Sfântului Sinod, profesorii de teologie, tinerii studenți și elevi ai școlilor noastre teologice, cu dragoste părintească, vă mulțumesc tuturor.

Noi învățăm că Biserica este Trupul Domnului și este alcătuită din cei ce slujesc la Sfântul Altar, prin chemarea Duhului Sfânt, și cei ce participă la Sf. Taine și se împărtășesc din ele. Această învățatură este atât de clară pentru viața noastră creștinească, încât este deopotrivă înțeleasă și de cel care nu știe să scrie și să citească și de înțeleptul care confruntă gândirea cu tainele cunoașterii. Dar, atunci când ne aflăm la un loc, ca astăzi când din chivotul ființei mele vă privesc în jurul meu, îmi dau mai bine seama de această mare taină a creștinătății, a credinței noastre și a Bisericii ai cărei fii și slujitori suntem cu toții. Apoi, rugăciunea, care ne leagă între noi și, ca o scară spre cer, ne deschide porțile cele veșnice către Bunul Dumnezeu, are în viața noastră, a celor credincioși, o actualitate permanentă.

Biserica a rânduit, aici și la fiecare eparhie, ca ziua de naștere a Ierarhului să fie însoțită îndeosebi de rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu și de ajutor pentru cele ce urmează să fie împlinit. Rugăciunea aceasta, pe care o facem împreună și nu individual, cum procedează fiecare, atunci când imploră ajutorul lui Dumnezeu ca să poată străbate prin valurile lumii, este taina viețuirii și a unității noastre în Hristos. În Biserică, iată, fiecare din noi pornim în viață prunci, chemați din înțelepciunea lui Dumnezeu, apoi, prin Taina Sf. Botez, nu mai

rămâne nimeni singur, ci este înconjurat de nași, de părinți, de frați și surori, nu numai după trup, ci și după duh și tocmai aceste adevăruri după duh sunt cele veșnice în viațuirea noastră.

Am ascultat astăzi pericopa chemătoare la unitate și la rugăciune din Epistola Sfântului Apostol Pavel către Evrei, dar și Evanghelia însăși, cuvintele Mântuitorului Hristos, numindu-se pe Sine păstor pentru noi toți. El este Păstorul Bisericii. Cu dumnezeirea Sa Mântuitorul Hristos a prevăzut creșterea Bisericii, jertfele celor credincioși, cerințele lor de a avea păstori și iată, în această Sfântă Evanghelie ne spune, nouă, mai întâi, celor care suntem rânduiți să fim păstori duhovnicești ai credincioșilor, că El este Păstorul cel Bun, care cunoaște oile Sale și este urmat de ele (Ioan, 10, 14). Dar, în același timp, ne atrage luarea aminte că există și un fur și tâlhar, care caută să dezbine, să risipească și să piardă oile (Ioan, 10, 10).

De atunci și până astăzi, timp de aproape două mii de ani, Biserica trăiește acest adevăr. Pe de o parte, învățătura veșnică și dătătoare de viață a Păstorului cel Bun, a Mântuitorului Iisus Hristos prezent în Biserica Sa, iar pe de altă parte, existența furului și tâlharului, ce caută să atragă la sine, ca să dezbine și să piardă. Responsabilitatea înfricoșată a unui păstor de suflete tocmai aceasta este, să apere turma de furi și tâlhari, sub toate formele, păstrând unitatea de credință. Păstorul este bun atunci când merge în fruntea credincioșilor. El le arată drumul cel bun. El are grijă să-i călăuzească la izvoarele de apă vie, la Sfintele Taine. Păstorul cel cu milă le îngrijește ranele sufletești prin Taina Mărturisirii, îi apără de fiarele sălbatice, de lupii răpitori de suflete, păstrându-i în unitatea dreptei credințe. Fiecare Biserică deci asigură această unitate prin Sfântul ei Sinod. Învățătura aceasta pe de o parte și producerea dezbinărilor de către furii și tâlharii timpului au prilejuit întotdeauna răni în viața Bisericii Mântuitorului Hristos, situație adevărată de rolul hotărâtor al Sfintelor Sinoade Ecumenice. Biserica s-a aflat așadar neîncetat în stare de veghe, prin sfintele sinoade de apărare și de rugăciune, pentru ca turma lui Hristos, incredințată la început Sfinților Apostoli și apoi urmașilor lor, să rămână întreagă.

Această îndatorire de căpătâi și permanentă o avem împreună, Sfântul Sinod al Bisericii noastre, profesorii, preoții și credincioșii ortodocși români. Este vorba nu numai de staulul spiritual, geografic al Bisericii, ci și de cel sufletesc, personal, căci fiecare credincios este un păstor al ființei sale, un păzitor al familiei, un străjer, care nu îngăduie să pătrundă păcatul, ura în inima lui. Iată, actualitatea acestei Sf. Evanghelii, care ne reamintește tuturor că Păstorul cel Bun este cu noi și,

pentru a avea conștiința limpede că Mântuitorul Hristos este cu noi, trebuie să fim în legătură permanentă cu Biserica și învățătura ei, exprimată practic în Sf. Liturghie și Ierurgii, în această minunată și sfântă comuniune în Hristos, alcătuind toți un trup, iar Trupul lui Hristos nu este vulnerabil altor doctrine, care duc spre dezbinare. De aceea, datoria noastră este ca împreună cu Sf. Sinod, cu toți fiii Bisericii noastre, să păstrăm întreg Trupul văzut al lui Hristos pe pământ, sub acoperământul Bisericii stramoșești.

Este, iubiții mei frați, o mare încurajare pentru mine prezența de astăzi în această catedrală, ierarhi, colaboratori și credincioși spre a ne ruga împreună și a îndrepta toată nădejdea noastră către Păstorul nostru cel Bun, «Marele Păstor al oilor prin sângele unui testament veșnic să ne înzestreze cu tot ceea ce e bun spre a-I face voia, lucrând între noi ceea ce e bineplăcut înaintea Lui» (Evrei 13, 20—21). Dacă Mântuitorul Iisus Hristos ar fi lipsit o clipă din viața neamului nostru, atât de încercat, sau din viața omenirii, aceasta s-ar fi prăbușit până acum. Însă undeva a existat, într-o chilie de mănăstire, într-o casă modestă de credincios, în biroul de lucru al unui om de cultură sau de știință, acolo a existat și există conștiința prezenței Păstorului cel Bun, acolo s-a șoptit rugăciunea inimii, rugăciunea lui Iisus și Dumnezeu ne-a izbăvit de rele și ne-a adus la aceste zile de mai multă lumină în suflete și de mai multă nădejde în biruința greutăților. Această stare nouă creată în societate prin opțiunea democratică cere însă de la fiecare din noi un plus de efort, în toate privințele: intelectual, material, și duhovnicesc, pentru a adăuga la frumusețile dumnezeiești ale învățaturii, frumusețea faptelor noastre personale; Sf. Părinți ai Bisericii ne îndreaptă atenția spre izvoarele de frumuseți ale gândirii și scrierilor lor încă din secolele II—IV și următoarele. Acestea luminează cugetele tuturor celor ce în zilele noastre au trebuință de hrană sufletească. Lumina gândirii lor trebuie să fie neconținut aprinsă și în viața noastră, îndatorați fiind să ducem această lumină în familia creștină, să o punem la îndemâna tinerilor, dornici de cuvântul lui Dumnezeu.

S-a vorbit aici și de o vârstă, la care se referă și psalmistul. Acest crâmpel de existență, care este viața noastră, este darul din iubirea cea fără margini a lui Dumnezeu. Ea ne este dată ca noi să aducem în existența noastră și a semenilor un strop de mai bine, de mai frumos, de mai mult adevăr în lumea aceasta. Cu multă smerenie, mulțumesc în primul rând, Bunului Dumnezeu că mi-a dăruit în viață ceea ce, după înțelepciunea Lui, a socotit a fi de folos pentru slujirea Bisericii și a neamului. Știu că de felul cum am folosit acești ani am de dat

răspuns în fața lui Dumnezeu și chiar în fața credincioșilor. Punându-ne sarcini de purtat, știm iarăși că El ne ajută, cu lucrarea Duhului Sfânt, care este prezentă în Biserica noastră. Această forță nevăzută a Duhului Sfânt ne-a adunat și astăzi și ne arată că ne găsim într-un moment sfânt din viața Bisericii noastre, din viața mea personală.

Văd în jurul meu personalități care, privind spre Biserică, spre Hristos, privesc și la noi, la slujitorii Lui, de multe ori nevrednici în viață, dar înzestrați de a fi întruchiparea Păstorului cel Bun a păstorilor neamului nostru, ce au ținut de-a lungul secolelor luminoasă candelă simțirilor românești. Pe urmele și în calea păcii lor trebuie să pășim neîncetat. Nu fără greutateți, fără suferințe pentru că Biserica, după pilda Mântuitorului Hristos, întâmpină obstacole și piedici de tot felul, dar cu puterea și cuvântul Lui, care răsună neîncetat în lume și astăzi: «Nu vă temeți» (Matei, 28, 10), le învinge. Creștinii trebuie să asculte cuvântul de incurajare rostit de Păstorul cel Bun și să se teamă. Câtă vreme Mântuitorul Hristos se află la cârma Bisericii Sale și Îl avem în suflete, câtă vreme clopotele răsună și cheamă la biserică enoriașii care cu frică și cu dragoste vin și se apropie de Sf. Potir spre dumnezeiasca împărtășire, n-avem de ce să ne temem.

Această slujire a noastră, ca și cea a strămoșilor noștri, este îndreptată întotdeauna spre pace, spre ospitalitate, spre dragoste, spre iubire, mai ales, pentru că Dumnezeu nostru este iubire. Orice act pe care-l facem în viața noastră creștină trebuie să poarte unul din aceste daruri ale Duhului Sfânt. De aceea, noi toți avem menirea să aducem în viața semenilor acel strop de mângâiere, de adevăr, de iubire a lui Hristos, să ne apropiem unii de alții cu gând de pace, cu dragoste, cu un cuvânt bun, așa cum au viețuit strămoșii noștri. Ei, secole de-a rândul, au trăit și s-au rugat împreună cu diferite neamuri de diferite graiuri. Cu această iubire creștinească ei au biruit vitregiile vremurilor și ne-au lăsat un stil de conviețuire. Într-o asemenea împrejurare ca cea de astăzi, se cuvine să ne gândim și la aceste îndatoriri de căpetenie ale noastre. Să ne învrednicească Dumnezeu pe toți cei chemați de Duhul Sfânt să fim păstori sufletești, să împlinim această chemare cu roade cât mai îmbelșugate.

Vă mulțumesc tuturor cu multă recunoștință și dragoste, pentru această prezență. Vă doresc sănătate dumneavoastră și familiilor dumneavoastră și vă invit să ne întâlnim și altă dată cu sănătate și mulțumiri duhovnicești.

«ADUCEȚI-VĂ AMINTE DE ÎNAINȚAȘII VOȘTRI» * (Evrei 13, 7)

«Totul e al vostru... fie viața, fie moartea»

(1 Cor. 3, 21—22)

Iubiți credincioși,

Timpul necruțător a făcut ca cel care a purtat toiagul păstoriei în Biserica noastră ca preot, episcop, mitropolit și patriarh, Justinian Marina, să adauge vieții sale din ceruri încă două decenii. În așteptarea invierii celei de obște, cel ce a iubit Biserica Ortodoxă Română se află în mormântul pregătit de el însuși în această biserică, închinată Prea Sfintei Treimi.

În tezaurul ei de învățătură și de practică ortodoxă, Biserica noastră strămoșească trăiește comuniunea sfinților la zilele cinstirii lor, dar și a slujitorilor și credincioșilor Bisericii, precum și a tuturor celor ce din veac au apărat credința, în diferite chipuri, pomenindu-i în rugăciunile ei. Datorită acestei rânduiei, Biserica trăiește până la sfârșitul lumii împreună cu cei ce au trecut pragul acestei vieți. Aceasta face ca în Biserică succesiunea timpului să slujească și să promoveze misiunea ei sfințitoare într-un continuu prezent. Ca urmare, toți cei ce au trecut pragul vieții rămân pururea în rugăciunile Bisericii, după cum ei nu dispar nici din dragostea celor apropiați. Ei sunt, așadar, prezenți în viața de familie și în cea bisericească. Nu există Sfântă Liturghie fără rugăciunile de pomenire a tuturor. Din tot ceea ce a creat geniul omenesc pentru păstrarea valorilor trecutului — între care și memoria strămoșilor —, nimeni n-a reușit să cinstească vrednicia celor ce nu mai sunt, în felul în care Biserica a statornicit. Cei ce au trecut pragul vieții, credincioși sau slujitorii Bisericii ca și sfinții, martirii, eroii, toți sunt readuși în prezent, în lumina lui Hristos, în lumina cea veșnică. Fiecare moment al Sfintei Liturghii cheazășiuește veșnicia numerelor fiilor Bisericii, a slujitorilor ei, ca și a sfinților lui Dumnezeu.

Iată pentru ce, memoria unui patriarh, care a călăuzit Biserica noastră în vremuri nespuse de grele, ca un adevărat păstor după pilda Mântuitorului, merită cu prisosință din partea noastră cinstire și recu-

---

* Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, la slujba paras-tasului de 20 de ani de la trecerea la cele veșnice a Patriarhului Justinian Marina, 22 martie 1997, Biserica mănăstirii Radu Vodă, în prezența a numeroși ierarhi, a fiicei Patriarhului, Silvia Stoian, consilieri, profesori, credincioși și elevi ai Seminarului Teologic.

noștință. Am putea zice chiar, că patriarhul Justinian ne-a adunat astăzi în această biserică, închinată Prea Sfintei Treimi, prin forța lui sufletească, prin cunoscuta lui energie, prin iubirea sa jertfelnică pentru Biserica noastră strămoșească și pentru fiii ei și ai săi. Mănăstirea aceasta își datorează existența patriarhului Justinian, ca și alte nenumărate și mari împliniri ale Bisericii noastre din vremea păstoriei sale.

Pentru a putea vorbi despre o personalitate de o asemenea înzestrare sufletească de care se bucura Patriarhul Justinian și a fi înțeleasă această vorbire, ar trebui cunoscută însăși viața, părinții, satul și problemele bisericesti și sociale cărora el a trebuit să le facă față, să le pătrundă cu responsabilitate, să le înfrunte pe cele neprielnice, și să le afle dezlegările celor ce se iveau în calea slujirii Bisericii. Orice câmpuri din viața și strădania sa, orice fărâmă de scris, de inițiativă sau de fapte și mai cu seamă împlinirile sale bisericesti ca Patriarh al Bisericii noastre, rânduită să-și îplinească misiunea ei sub un regim totalitar ateu, numai cunoscute, știute și cumpănite toate acestea, se va putea zugrăvi chipul și dăruirea sa față de Biserica lui Hristos, slujită de el pe durata întregii sale vieți. Ca cel rânduit să-i fiu colaborator, decenii de-a rândul, — ca și alți ierarhi și preoți — și ca martor și părtaș, cred că viața și lucrarea Patriarhului Justinian au trecut ireversibil din veacul acesta în cel veșnic. O astfel de viață și o astfel de slujire «ziua și noaptea în Biserica lui Dumnezeu» (Apoc. 7, 15), viață plină de suferințe, știute de Tatăl cel ceresc, dar creatoare de valori, această slujire se prelungește și dincolo de mormânt, în fața Prea Sfintei Treimi, unde «faptele celor vrednici vin după ei» (Apoc. 14, 13).

Dacă inițiativele sale, devenite fapte, îl defineau ca atare, ca om al împlinirii și al realității, statura sa spirituală de slujitor al Altarului ca păstrător al Pravilei și neîntrecut iubitor al monahismului, această din urmă zestre personală n-a fost trecută cu vederea, nu numai de către mari profesori și teologi, ca părintele Dumitru Stăniloae, ci și de cei din aria Ortodoxiei europene. În plină luptă cu ateismul comunist, cunoscutul teolog Paul Evdochimov de la Paris, pe Patriarhul Justinian îl dădea exemplu de păstrător al isihasmului în Biserica Ortodoxă Română. Arătând experiența și roadele rugăciunii într-o lume secularizată, Paul Evdochimov îl citează pe Patriarhul Justinian, dintr-un cuvânt rostit către monahi în anul 1953: «Rugați-vă pentru cei ce nu știu, nu vor și în special, pentru cei ce nu s-au rugat niciodată».

N-am putea, într-o asemenea zi, să nu amintim, măcar în trecut, doar câteva din vredniciile, care l-au așezat pe Patriarhul Justinian

Marina în catapeteasma cinstirilor noastre românești și ortodoxe. De aceea, mai mult decât a făcut Sfânta Liturghie și rugăciunea de astăzi, mai mult decât ați făcut dumneavoastră cei ce ați venit să poposiți o clipă la mormântul pe care el însuși l-a ales și l-a rânduit în cele mai mici detalii, așa cum vedeți, în locul acesta, mai mult și mai durabil nu s-ar putea face.

Această minunată ctitorie voievodală, care este mănăstirea Radu Vodă, a fost salvată ca multe altele prin înțelepciunea și străduința Patriarhului Justinian, ca și clădirile de alături, unde a întemeiat seminarul mitropolitan despre care vorbim deseori, așezând aici reședința episcopului vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. S-a asigurat în felul acesta durabilitatea acestui așezământ monahal într-o vreme, când aceste vetre de evlavie dispăreau unele după altele, ca și persoanele. Iată o vrednicie despre care istoria va vorbi, atunci când se va scrie această perioadă atât de grea, ce a însemnat o teribilă înclștare între forțele întunericului comunist și între îngerul luminii credinței, cum doar în Vechiul Testament (Osea 12, 4) găsim în viața patriarhilor în luptă cu Satana învins în cele din urmă și rușinat. Așa s-a luptat părintele nostru Justinian, ca preot, ca episcop și mitropolit la Iași, apoi, patriarh la București, până în clipa trecerii pragului acestei vieți.

Îndemnul lui, de dincolo de zările acestui veac, adresat nouă tuturor, ierarhilor, dintre care numeroși s-au bucurat direct de binecuvântarea, de grija și dragostea sa, clerului, credincioșilor și monahilor, care l-au purtat în sufletele lor și iubiți de el, este ca, acum, în sfânta libertate, să continuăm slujirea Ortodoxiei și a neamului românesc cu mai multă râvnă. Sfințiile voastre, preoții tineri, mai ales, elevii și studenții teologi, să luptați cu curaj, pentru că forțele diavolului nu au dispărut o dată cu proclamarea libertății de credință. Diavolul nu se lasă și, atunci când este biruit, cum spun Sfinții Părinți, își adună mai mulți slujitori și aduce ispite și mai grele, de care nu suntem scutiți. De aceea, lupta trebuie dusă cu dârzenie și stăruință, dar totdeauna cu credință puternică în Dumnezeu.

Patriarhul Justinian respira parcă, și inspira celor din jur, credința în Dumnezeu, revărsând-o neconținut prin cuvânt, prin muncă, prin evlavie, stăruință și dinamism. N-a existat nici o clipă din zi, ca el să nu se fi gândit la rosturile Bisericii, cum s-o apere, cum s-o slujească mai bine... Astăzi, nu mai sunt piedicile de atunci, din vre-

mea sa, cei mai grei ani — 1945—1977 — dar au apărut altele, tot atât de periculoase, pe care trebuie să le evităm și să le depășim cu ajutorul lui Dumnezeu și cu trezvia noastră de slujitori și fii ai Bisericii. Suntem cu toții chemați de Duhul Sfânt la preoția cea universală, cea împărătească (I Petru 2, 5—9) și constituim noul popor al lui Dumnezeu. Primind acest «*har de multe feluri al lui Dumnezeu*» (I Petru 4, 10) putem cuprinde dimensiunile misionare și pastorale ale lucrării noastre, de care o clipă nu s-a îndepărtat Patriarhul Justinian, deși condițiile acestor slujiri erau cu totul vitrege. Acestea figurează totuși în actualul Statut al Bisericii ca atribuții ale clerului și credincioșilor la capitolul și atribuțiile consiliului și comitetului parohial. Trebuie să acordăm mai multă atenție rolului credincioșilor, al mirenilor în împlinirea cerințelor parohiale: gospodărești, cele de vestire a Evangheliei, a organizării activității de ajutorare a bolnavilor trupești și sufletești. După cum prezența credincioșilor la Sfânta Liturghie împlinește imaginea Bisericii ca Trup al lui Hristos, tot astfel este necesar ca această imagine trebuie să fie vie și lucrătoare oricând și oriunde se cere zidirea Bisericii nevăzute dinlăuntrul nostru. De acest mod de pastorație, fericitul de pomenire, Patriarhul Justinian era stăpânit în întreaga sa viață și activitate.

De aceea, pomenirea sa de astăzi trebuie să ne aducă aminte mai mult de îndatoririle noastre, ale ierarhilor și ale preoților, pentru păstoria credincioșilor, pentru călăuzirea lor pe calea cea sfântă a lui Hristos, în înfruntarea cu atâtea grupări sectare, cu atâtea învățături și tendințe tulburătoare de suflet, unele tendințe de secularizare în rândurile noastre, care îngreunează viața și slujirea Bisericii.

Îndreptând astăzi acest cuvânt de recunoștință pentru părintele Justinian, al Bisericii noastre din perioada 1948—1977, rugăm pe Dumnezeu să ne dea și nouă curajul, statornicia și voința lui de nezdruccinat, forțele sufletești, cu care și-a împodobit viața și educația dobândită încă din casa părinților săi din Suiestii Vâlcii, ca să slujim și noi Biserica și neamul românesc cu credință și cu roade îmbelșugate.

Tuturor celor ce ați fost astăzi aici să vă răsplătească Dumnezeu osteneala și să vă ajute să sluiți cu dăruire jertfelnică această Biserică biruitoare în vremuri foarte grele.

Dumnezeu să-l ierte și veșnică să-i fie pomenirea.

CHEMĂRI PASCALE

«Luați aminte la voi înșivă și la toată turma în care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi» (Fapte 20, 28).

*Înalt Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Preu Cucernici Părinți,*

Ne-am adunat astăzi, în acest loc, luminat, acum, de Dumnezeu cu lumina Sfintei Învieri, pentru un popas scurt din indeletnicirile noastre, dar semnificativ, simbolic pentru unitatea noastră de credință și pentru unitatea noastră de lucrare.

Totdeauna, s-a spus cu bună dreptate, că Învierea Domnului, printre multe alte semnificații, o are și pe aceea de a aduce bucurie în sufletele tuturor creștinilor. Dar această bucurie se împlinește prin modul cum o simțim fiecare și cum o împărtășim celor din jur. De aceea, ca bucuria Sfintei Învieri să aducă roade trebuie să fie reînnoită mereu și împărtășită de cât mai mulți, pentru că, în timp ce păcatul, răul se înmulțesc cu ușurință păgubitoare, virtutea, frumusețea sporesc cu efortul și participarea noastră a tuturor. Deci, bucuria Învierii, cu cât este mai mult împărtășită, cu atât are valoare, este mai deplină, cum limpede a spus, de mai multe ori, Mântuitorul Hristos. Bucuria aceasta, pentru noi, izvorăște și din aceste întâlniri și ea este mai deplină când ne reunim în lumina Învierii sau a Nașterii Domnului. De data aceasta, cum vedeți, ne-am întâlnit aici, datorită eforturilor ce le-am depus și înțelegerii pe care am găsit-o la factorii de răspundere, fiindcă ne aflăm pe un pământ sfințit de înaintașii noștri, de strădaniile și de rugăciunile lor. Când s-a construit această clădire, la începutul secolului nostru, Mitropolitul Conon și-a exprimat durerea, întristarea și iată, s-a adevărit și în cazul acesta învățătura noastră că suferința, atunci când este suportată cu credința în Dumnezeu, aduce după sine dreaptă răsplătire. Desigur, datori suntem — și eu în primul rând — să facem să rodească acest spațiu, spre folosul Bisericii Mântuitorului Hristos, a imaginii ei în societatea noastră și în afară. Fiecare din încăperile pe care le vedeți și din toată clădirea trebuie să primească o destinație precisă, pentru ca lumina și adevărul Învierii lui Hristos să aducă roade în sufletele credincioșilor noștri.

Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la întâlnirea cu Preoții Capitalei în prima zi a Sf. Paști, 27 aprilie, 1997, Palatul Patriarhiei.

Avem mare nevoie de catehizarea credincioșilor, de învățarea mai sistematică a normelor de credință. Un început l-am făcut cu copiii, în școala primară, dar trebuie să continuăm cu toate categoriile de vârstă, cu tineretul, mai ales, cu adulții, în formele noastre specifice. Ne gândim să organizăm chiar aici adunări creștinești, cu participarea preoților și credincioșilor, așa cum fac deja Frăția Ortodoxă și Asociația Tineretului Creștin Ortodox.

Transmiterea gândirii și lucrării Bisericii noastre numai pe calea scrisului, a literaturii teologice, a cărților, revistelor și altor publicații bisericești se dovedește insuficientă. Comunicarea trebuie să fie și verbală, prin dialog, cu întrebări spontane și răspunsuri corecte, potrivit învățaturii noastre de credință, istoriei și vechimii creștinismului la noi.

În ședințele Sfântului Sinod discutăm mereu despre reînnoirea pastoratului nostru, despre manualele de religie pentru clasele primare, pe care le avem, dar care trebuie îmbunătățite, despre întocmirea manualelor pentru celelalte trepte de învățământ, pentru școlile pe care noi le-am înfiripat în ultimii ani și așteaptă să fie consolidate, despre manualele și cursurile pentru seminariile și facultățile de teologie, care se cer revizuite și actualizate. Este o muncă uriașă, o lucrare anevoioasă, dar necesară, de renaștere a cunoștințelor noastre teologice.

Tendința Bisericilor creștine de a-și stabili identitatea din punct de vedere teologic este tot mai evidentă astăzi în întreaga lume. Ecumenismul, deși are o vechime de peste opt decenii, n-a reușit să aducă clarificări importante, dimpotrivă, a șubrezit oarecum, căci dialogul teologic n-a dat până acum roade concrete. Pentru aceasta, Ortodoxia trebuie să se prezinte cu formule și poziții noi și realiste, care să corespundă aspirațiilor contemporaneității.

De aceea, va trebui ca și noi, cu posibilitățile pe care le avem, să facem catehizare, parcă tot evit cuvântul evanghelizare, însă, aici, la noi, s-ar potrivi, pentru că bunii noștri credincioși au foarte multă nevoie de asistența noastră și de explicarea Sf. Evanghelii. La radio, în cadrul unor emisiuni de întrebări și răspunsuri, de pildă, unii credincioși cer lămuriri despre noțiuni elementare ale învățaturii noastre de credință, care nouă ne sunt familiare, dar pe care ei nu le știu și vor să le cunoască. Chiar dialogul este folosit diferit în formele de comunicare socială, iar din punctul nostru de vedere este necesar ca dialogul teologic să fie bine gândit, pentru a servi la catehizarea credincioșilor.

În cele cinci decenii de dictatură ateistă noi n-am putut să desfășurăm o lucrare pastorală sistematică și cu metode pedagogice moderne, pentru a-i învăța pe credincioși, tineretul mai ales, rânduielile și foloa-

sele Ortodoxiei. De aceea, trebuie să răscumpărăm această rămânere în urmă. Voi apela la părinții profesori de la Facultatea de Teologie ca să pornim chiar de aici această lucrare. Practic, mă gândesc, dacă-i posibil începând chiar cu săptămâna aceasta, să organizăm aici un ciclu de expuneri despre mărturiile Învierii Domnului. De acum, de la Înviere și până la Înălțare, în fiecare joi, la orele 18,00, părinții profesori de la Facultatea de Teologie și de la Seminarul Teologic, preoții din București se vor întâlni cu credincioșii, cu tineretul și, după prezentarea subiectului, potrivit tematicii care se va întocmi, vor răspunde la întrebările lor. Este rodnică și necesară această formă de dialog cu credincioșii, pentru că dă posibilitatea conferențiarului să răspundă la o mulțime de întrebări venite din partea auditoriului. Setea aceasta de cunoștințe teologice este foarte mare, mai ales la tineret și dialogul, ca formă de catehizare, se practică astăzi peste tot în lume.

În spațiul acesta, care este generos, ne gândim să valorificăm, tot spre folosul credincioșilor, tezaurul nostru bisericesc: cărți și manuscrise, obiecte și icoane vechi, într-un cuvânt mărturiile noastre creștine străvechi, după modelul altor instituții din țară și din străinătate, încât vom avea ce face cu această clădire.

Știți cu toții că societatea românească așteaptă de la noi mai mult decât am făcut până acum și putem răspunde acestei cerințe, pentru că suntem o Biserică Ortodoxă cunoscută în lume prin păstrarea neștirbită a dreptei credințe, prin trăirea creștină vie și dinamică a credincioșilor noștri, prin viața monahală unică în Ortodoxie. După revoluție, cum știți, s-a înregistrat o izbucnire de mănăstiri și schituri, urmare inițiativei preoților de mir și credincioșilor, care și-au donat bunurile lor pentru a întemeia noi așezăminte monahale. Este extraordinar lucrul acesta și ar fi păcat ca noi să nu răspundem acestei chemări.

Există, apoi, latura aceasta, resimțită foarte mult în societatea noastră de astăzi și de totdeauna în Biserică, a activității filantropice și caritative. Avem roade frumoase în acest domeniu, pe care le-am cunoscut și personal. Sunt preoți și credincioși care uimesc prin puterea lor de dăruire în alinarea suferințelor aproapelui. Dar trebuie să ne organizăm mai bine, să intensificăm și noi, la Arhiepiscopia Bucureștilor, această activitate. La Administrația Patriarhală am înființat o secție numită Diaconia, care trebuie însă restructurată, ca să fie în stare să coordoneze asistența social-caritativă din toate eparhiile.

Prin urmare, este necesar ca fiecare preot să identifice toate cazurile de suferinzi din parohia sa: bătrâni neajutorați, bolnavi, săraci, copii orfani și abandonați, handicapați, pentru a ajuta instituțiile de

asistență socială care iau naștere și se organizează acum. UNICEF-ul și celelalte instituții care se îngrijesc de sănătatea publică și de asistența socială în casele de copii, în căminele de bătrâni, în penitenciare, solicită sprijinul nostru, care nu implică neapărat mijloace materiale, de care noi suntem lipsiți, ci deschidere și bunăvoință. Avem pilda acelor preoți care deja lucrează foarte rodnic cu aceste instituții, dar trebuie să ne implicăm toți, împreună cu Consiliul și Comitetul parohial. Concret, la fiecare parohie trebuie să existe o evidență clară a tuturor celor aflați în suferință, spre a le putea veni în ajutor.

Biserica noastră trebuie să se prezinte în fața societății și a celorlalte Biserici creștine cu toate îndatoririle ei. Fără grija față de săraci și orfani, n-a existat Biserică în istoria Creștinismului. Primele comunități creștine, cum știți, i-au avut în grijă pe cei nevoiași. Noi am avut de la credincioșii noștri foarte multe semne de sensibilitate în această privință. După calamitățile naturale din anii trecuți, de pildă, P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, care-i de față, a folosit o metodă foarte bună, pe care n-am popularizat-o suficient. A făcut colecte de alimente, de haine și de bani și le-a distribuit cu colaboratorii săi la fața locului, la propunerea preotului respectiv, ce cunoștea situația exactă a celor care trebuiau ajutați. Vă inchipuiți ce impresie și ce folos a adus lucrul acesta în parohiile respective, decât dacă distribuia altcineva aceste ajutoare și la cine nu trebuia, cum s-a întâmplat de atâtea ori.

Așadar, trebuie să adâncim, iubiți frați și părinți, să organizăm mai bine asistența socială a Bisericii noastre. Avem acum și o Facultate de Teologie de Asistență Socială. Noi am luat legătura cu ministerele de resort și am cerut ca absolvenții acestei Facultăți să intre în posturile ce trebuie pregătite pentru ei în apostolatul acesta. Sunt o mare șansă pentru noi acești copii ai nimănui, această mulțime de oameni săraci, care oferă câmp larg activității noastre, în care ne putem distinge, ajutându-i cu ceva.

Biserica noastră, cum vedeți, se confruntă cu multe probleme, unele interne, greu de rezolvat. Ni se vorbește, greșit și tendențios, despre lăcașurile de cult din 1948, acum, cu credincioși ortodocși. Biserica Ortodoxă nu deține lăcașuri de cult care au aparținut în 1948 Bisericii Greco-Catolice. Ea are lăcașuri de cult folosite de aceiași credincioși din 1948. Este o mare diferență. Tendențios se afirmă în presă și la televiziune că lăcașurile de cult din 1948 ale Bisericii Greco-Catolice se află în stăpânirea Bisericii Ortodoxe. Ar fi foarte trist lucrul acesta,

dacă ar fi adevărat. Lăcașurile de cult pretinse de Biserica Greco-Catolică sunt ocupate și astăzi de aceiași credincioși din 1948, dar care, de atunci și până astăzi, sunt ortodocși. Sunt, deci, aceiași credincioși, nu alții. N-au fost alungați și aduși în locul lor credincioși ortodocși. Ei și-au reparat și întreținut bisericile, le-au amenajat și înfrumusețat, și-au făcut din nou clopotnițe și case parohiale și toate cele necesare cultului ortodox. Cum e și firesc, ei trebuie să se pronunțe, dar nu se acceptă dialogul și se cer mereu și cu insistență bisericile.

Cum poate fi scoasă în stradă o majoritate de mii de credincioși ortodocși și să intre în biserică câteva zeci de greco-catolici? Este neferesc lucrul acesta și realitatea trebuie bine cunoscută. Din păcate, constatăm că problema este greșit înțeleasă, poate și pentru faptul că noi n-am explicat limpede cum stau lucrurile. Este dureros pentru noi să știm că mai sunt frați români care până acum nu au biserici. Au fost cazuri când ortodocșii, în majoritate fiind, ca în Episcopia Maramureșului și Sătmarului, de pildă, n-au ripostat la ocuparea cu forța a bisericii și, decât să se bată, cum s-a mai întâmplat, au cedat și și-au făcut o altă biserică, iar de biserică cedată se folosesc puțini credincioși uniți.

Ne confruntăm, deci, și cu probleme de acestea. Dar viața nu stă pe loc și trebuie să lucrăm intens, să avem mai multă activitate la parohie și mai mult spirit de jertfelnicie. Sfânta Înviere este sărbătoarea jertfei, iar noi preoții trebuie să ne jertfim pentru fratele nostru, să avem pentru el mai multă înțelegere, mai multă iubire. Avem în București neînțelegeri între preoți, care n-ar trebui să fie. În loc să lucrăm ceva folositor, trebuie să facem cercetări, să facem anchete. Când e vorba de ocuparea postului al doilea și al treilea de preot, avem întotdeauna greutăți și enoriașii se dezbină. Nu sunt multe cazuri, dar sunt grele și pătrund ca un ghimpe în sufletul credincioșilor. De aceea, fiecare dintre frățiile voastre trebuie să înțeleagă și să aprecieze situația concretă și să contribuie la rezolvarea ei.

Iată câteva din gândurile care trebuie spuse, pentru că purtăm împreună responsabilitatea Bisericii noastre. Trebuie să luăm aminte că acțiunea de tămăduire a corupției, care se duce în prezent, este dreaptă și necesară, cum ați văzut atâtea cazuri, pentru că fiecare preot este gestionar, iar la unele parohii gestiunea lasă de dorit, căci nu participă la lucrările gestionare Consiliul parohial, potrivit Regulamentului nostru, nu se simte rolul credincioșilor, ca izvor al comuniunii noastre. Este o trăsătură a Ortodoxiei cum știți, această colaborare pe toate planurile cu credincioșii, cu elementul mirean, cu intelectualita-

tea. Dar comuniunea fără Sf. Spovedanie și fără Sf. Potir, cum am spus în predica de la Înviere, nu se poate imagina. Comuniunea noastră cea adevărată are ca model Sf. Treime și se bazează pe legătura de dragoste, de armonie dintre noi și în această comuniune rolul credincioșilor este mare, pentru că ei apără credința, sunt pavăza preotului și de aceea, trebuie să cunoască bugetul parohiei și cheltuielile care se fac cu diferite lucrări. Bisericele sunt ale credincioșilor și noi trebuie să sporim participarea lor la activitățile misionare, la cele gospodărești și în general la tot ceea ce ține de viața parohiei.

Legat de acest aspect, dar și de alte cerințe ale lucrării noastre, ne-am propus, cum știți, să revedem și să îmbunătățim Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române. Dar, până acum, la Arhiepiscopia Bucureștilor, n-am pornit acțiunea de strângere de la preoți a propunerilor pentru Statutul îmbunătățit și ea trebuie declanșată cât mai repede, pentru că, după ce se va vota noua Lege a Cultelor, Sfântul Sinod va fi chemat să prezinte Statutul Bisericii noastre. De aceea, fac apel la părinții profesori, la părinții consilieri și la toți preoții noștri ca să ne înainteze propuneri în acest scop, chiar în vara aceasta, izvorâte din experiența pe care o are fiecare, pentru că, dacă societatea se rează și se restructurează și noi trebuie să facem același lucru. Biserica nu este o instituție statică și rigidă, cum ne acuză cei care nu ne cunosc, ci se reînnoiește neîncetat, pentru că ea vede, cu smerenie, în suferința Mântuitorului Hristos pe cruce, izvorul creșterii, al devenirii noastre, renașterea din nou, la care trebuie, însă, să fim și noi lucrători.

Mulțumesc părinților din corală și domnului profesor dirijor, care ne-au îndulcit sufletele, în această zi de sărbătoare, cu cântări așa de frumoase.

Mă bucur că ne-au onorat astăzi cu prezența P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, reprezentând simbolic pe Ierarhii sufragani ai Mitropoliei noastre, precum și domnul Prof. Virgil Petrescu, ministrul învățământului, personalitate distinsă a culturii românești, care arată toată înțelegerea pentru școlile noastre teologice și domnul profesor Gh. Anghelescu, secretarul de stat pentru culte, de asemenea, cu multă disponibilitate pentru rezolvarea problemelor noastre bisericesti.

Vă mulțumesc tuturor pentru aceste clipe și vă doresc o viață reînnoită de Sfintele Paști.

Hristos a Înviat ! și La Mulți Ani !

DARURLE ÎNVIERII DOMNULUI

«Toți aceia care au fost unși cu Sântul Mir au devenit preoți» (Origen).

Așa cum a arătat Prea Sfințitul Episcop Teodosie prin Jertfa de mulțumire — Sf. Liturghie — și părintele protopop în cuvântarea de adineauri, cea de-a doua zi a Învierii Domnului Hristos ne adună după o tradiție mai nouă în municipiul Giurgiu, de pe malul stâng al Dunării, cu un trecut atât de măreț în istoria noastră națională, care deține ca pe o comoară sfântă, în cripta eroilor de lângă catedrala orașului, osemintele luptătorilor pentru neam și integritatea pământului românesc. Existenței acestor Moaște, rămășițelor pământești ale vitejilor, care au luptat pentru credință și neam, li se datorează și salvarea bisericii catedrale, în primejdie de a fi demolată. În intervențiile stăruitoare ce le-am făcut atunci pe lângă autorități, am menționat nu numai că ea este monument istoric, dar străjuiește și osemintele sfinte ale ostașilor români, la fel de tineri ca Sf. Gheorghe, ostași care ne-au apărat țara împotriva otomanilor.

Așadar, Giurgiu este un oraș demn de toată prețuirea și am spune de toată evlavia noastră, a slujitorilor Sf. Altar și a reprezentanților autorităților locale, care își împlinesc cu cinste responsabilitățile și misiunea lor, înlesnind întărirea vieții noastre bisericești prin înființarea de școli teologice, construirea de biserici noi și iată, în această zi, prin prezența noastră, a mea și a P.S. Episcop Teodosie, pentru a doua oară, într-un interval scurt de timp. Împotriva dorinței credincioșilor din București de a mă vedea slujind la catedrala Sf. Patriarhii, am considerat potrivit, legat de îndatoririle pastorale ce le am, să fiu astăzi la Giurgiu.

Toate aceste semne de bucurie pentru mine, pentru preoții și credincioșii orașului, care ne-au întâmpinat cu flori, pentru ostașii care ne-au salutat la sosire și pentru tinerii școlari, care ne-au oferit pâine și sare, simbolul acestei câmpii mănoase a Dunării, izvor de hrana cea de toate zilele, toate sunt roade ale credinței și adevăresc Învierea Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Cu aceste roade ale credinței ne-am născut, ca popor și am rămas statornici pe vatra strămoșească, rotundă ca și colacul ce ne-a ieșit înainte la intrarea în biserică și din care

---

Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST la sărbătorirea hramului bisericii Sf. Gheorghe din orașul Giurgiu, 28 aprilie 1997, a doua zi de Sf. Paști, în prezența autorităților locale. Sf. Liturghie fiind slujită de P. S. Episcop Teodosie Snagoveanul.

ne-am împărtășit împreună ca expresie a unității noastre de credință și de neam. Această statornicie a noastră în credința ortodoxă, exprimată într-un mod atât de frumos și de pilduitor, a făcut să ne păstrăm ființa etnică daco-romană și să dăinuim peste veacuri ca Biserică de limbă latină și dar de credință răsăriteană, sinteză originală a culturii romano-bizantine. Imperiul bizantin a fost, cum știm, o continuare a Imperiului roman de răsărit, iar limba noastră română este o limbă romanică, este singura urmașă directă a latinii vorbite, păstrată în provinciile Imperiului roman, îndeosebi în Dacia Fericită, ocupată efectiv de Traian și de urmașii lui peste două sute cincizeci de ani.

Iată, pe plaiurile acestui județ, ca și pe celelalte vetre de cultură din Dacia, au venit numeroși misionari creștini odată cu ostașii romani, așa cum tot atunci a poposit și Sf. Ap. Andrei în orașul Tomis și în provincia de la Dunărea cea Mare. Dar ceea ce constituie misiunea Învierii lui Hristos și a neamului nostru este faptul că tot în aceste părți s-a păstrat neștirbită credința cea dreaptă în Dumnezeu. Toate formele noastre tradiționale de viață, de la viața de familie și până la cea de stat, își au izvorul în învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, în spiritul de unitate în pluralitate a Sf. Treimi, adevăr care trebuie pus în practică în societatea noastră organizată acum pe principiile pluralismului democratic. Dumnezeu a rânduit ca principiul pluralismului de idei, de opinii — care se arată binefăcător în lume, la popoarele civilizate — să renască și în viața noastră obștească, pentru că mai multe păreri în consens duc întotdeauna la adevăr.

Principiul acesta al unității în diversitate, exercitat însă în duhul credinței și al învățăturii noastre despre Sfânta Treime, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, cum au stabilit Sf. Părinți la sfintele sinoade ecumenice, acest principiu poate fi model de armonie în diversitate. Deși mărturisit de Biserică și aplicat în lucrarea ei mântuitoare, el nu aduce roadele chiar și în viața Bisericilor. Din nefericire, există dezbinări între Biserici și înăuntrul aceleiași Biserici, din cauza nevređniciei celor stăpâniți de duhul mândriei. Bisericile ortodoxe, ca Biserici naționale, respectă cultura, limba și tradițiile poporului pe care îl slujesc, dar păstrează unitatea de credință, de cult și organizare cu Ortodoxia ecumenică. În organizarea Bisericii Ortodoxe există o unitate în diversitate, fiecare Biserică zidește viața în Hristos cu mijloacele sale. Și principiile sociale ar trebui să se întemeieze pe acest principiu democratic, care unește și nu dezbină, prin folosirea libertății omului de a sluji credința și neamul. În fața apărării neamului, a pământului strămoșesc și a credinței noastre ortodoxe, toate părerile care ne deosebesc:

trebuie să ne unească. Astfel viața se va desfășura într-un mod mult mai folositor pentru toți, când ea se rânduiește potrivit învățaturii Bisericii. Acestea sunt unele din darurile Învierii Mântuitorului Iisus Hristos.

Tot astăzi se sărbătorește Sf. Mare Mucenic Gheorghe, Ocrotitorul acestui oraș. Când această zi, 23 aprilie, cade în Săptămâna Sfințelor Patimi, ca anul acesta, timp în care Biserica străbate zile de durere, concentrată în coborârea de pe cruce și petrecerea spre mormânt a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ziua Sf. Gheorghe se prăznuiește a doua zi a Sf. Paști. El a fost învrednicit de Dumnezeu cu harisma martirajului. A refuzat îndeplinirea ceremonialului închinării în fața statuii împăratului. Acest curaj i-a atras anchete, cercetări și chinuri. Ca demnitar în armata romană din vestitul oraș Thesalonic, cum aflăm din viața lui, a fost supus prigonitorilor și condamnat la moarte martirică pentru credința în Hristos. De altfel, slujba în cinstea Sf. Gheorghe, una din cele mai frumoase, se apropie foarte mult de cântarea bucuriei Învierii lui Hristos. Martirii pentru credință, ca Sf. Gheorghe, sunt tineretea Bisericii. De două mii de ani, Biserica înregistrează mereu cete de martiri din rândul clerului și credincioșilor, care prin mărturisirea lor au ocupat raiul lui Dumnezeu. În deceniile comunismului ateu din țara noastră, idolatria a făcut nenumărați martiri, pomeniți la fiecare Sf. Liturghie. Toți cei ce i s-au împotrivit au plătit cu temnițe, chinuri, deportări și chiar cu prețul vieții lor.

Așadar, trăim astăzi o zi însemnată prin sărbătorirea Învierii Domnului și a Sf. Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință. În această zi de 28 aprilie se împlinesc 540 de ani de la încoronarea pe tronul Moldovei a domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt. S-a bucurat de o domnie lungă, până la 2 iulie 1504. A zidit mai mult de 47 de biserici și mănăstiri, după câte războaie a purtat, cu ajutorul Sf. Gheorghe, la care se ruga oriunde se afla. Istoria noastră înseamnă un șir neîntrerupt de războaie de apărare, suferințe, de dor și de biruință. Biserica ne învață că un popor, care își întemeiază existența și dăinuirea pe jertfele eroilor și martirilor pentru credință și neam, acel popor agonisește un tezaur nemuritor și își asigură un viitor în lume. Noi, românii, creștini de la începuturile noastre ca popor, am dat, secol după secol, cete de martiri și mărturisitori ai credinței, adevărate izvoare de viață și de sfințenie pe pământul țării noastre, împodobit cu mormintele și monumentele lor demne de cinstirea noastră. Pentru contribuția sa la apărarea creștinătății, la zidirea de biserici și apărarea hotarelor strămoșești, domnitorul Ștefan cel Mare a fost canonizat și trecut în rândul

sfinților, ca și domnitorul Constantin Brâncoveanu și cei patru fii ai săi, în iunie 1992.

Aflându-ne în lumina acestui adevăr de credință al colaborării, deschidere și consens, în înfăptuirea binelui, se cere să apărăm credința ortodoxă, agresată de proliferarea sectelor. Venind de dimineață, am întâlnit cum în comuna Călugăreni, o singură familie de sectanți zidește fără aprobare un locaș de cult, încălcând astfel legile ce rânduiesc asemenea construcții, o jignire la adresa Bisericii noastre.

Dar asupra Bisericii noastre s-au abătut și alte greutăți. În Transilvania frații noștri greco-catolici pretind biserici zidite și îngrijite de credincioșii ortodocși. În frunțașă localitate maramureșeană Rozavlea, cunoscută prin frumusețea folclorului, datinelor și prin ortodoxie, cum adeverește biserica veche de lemn, monument istoric, credincioșii și-au construit după 1948 o nouă biserică de zid, adevărată catedrală de mare valoare. Cum aş putea eu, ca patriarh sau Prea Sfințitul Justinian să o ofere unei minorități greco-catolice, lăsând fără lăcaș de rugăciune mii de ortodocși? Am propus ca în asemenea cazuri să apelăm la enoriași, care să hotărască asupra folosirii bisericii. Potrivit unui document numit Balamand-Liban — o mănăstire unde s-a hotărât felul cum să se folosească bisericile după reînființarea Bisericii Catolice de rit bizantin în țara noastră. Acest document studiat îndelung a fost semnat de reprezentanții Ortodoxiei și Catholicismului, inclusiv de frații catolici din România. Nerespectându-l, ei ocupă prin violență bisericile ortodoxe deși sunt în minoritate în toate localitățile. Și iată timp de șapte ani, preoții și credincioșii, în loc să se iubească și să-și unească eforturile în catehizarea tinerilor și poporului spre a-i apăra de sectanți și de alte rele sociale, ei se află în certuri și ură fratricidă. Cu toate apelurile la frățietate, dreptate și adevăr asupra înțelegerii a unei situații și realități bisericesti din cei cincizeci de ani de dictatură comunistă, frații catolici de rit bizantin nu vor să înțeleagă realitatea că nimeni n-are dreptul să schimbe credința milioanele de credincioși ortodocși.

Pe lângă multe alte confuzii de ordin social și economic, iată întâmpinăm și această stare de scandaluri dintre frați. Este foarte dureros. De aceea, iubiți părinți și frați, nu putem rămâne într-o atitudine pasivă față de adevărul credinței noastre. Să fim permanent în stare de veghe în apărarea credinței noastre ortodoxe. Vrăjmașul creștinilor, satana, caută mereu să ispitească, abătându-i în primul rând de biserică, de sfintele Taine. În același timp, noi toți, ca slujitori și fii ai Bisericii trebuie să ne îndreptăm cu iubire spre semeni. Trebuie să ne

implicăm mai mult în viața societății, să ne intensificăm misiunea sfântă de ajutorare a celor bolnavi, copii orfani, cei lăsați pe străzile orașelor, a celor săraci și fără sprijin. Preotul trebuie să-și cunoască enoriașii și problemele care-i frământă. Și nu numai cele ale credinței, dar și cele sociale, legate de familie, bântuită de furtuni sufletești și lipsuri materiale până la distrugere. Slujitorul altarului să privească părintește și coresponsabil cu părinții, copiii și tinerii parohiei. Este dator să contribuie la formarea și educația lor, mai ales prin predarea religiei atât în școală, cât și la biserică, prin lecții practice, stabilind timpul necesar și în cursul săptămânii. Astfel, în sufletul lor curat va prinde viață ideea de Biserică, de învățatura ei, de pilda sfinților tineri, mărturisitori ai credinței. Vedem cu mâhnire înmulțirea și la sate a localurilor de petrecere, pentru tineret îndeosebi, așa-numitele discoteci sau baruri de noapte, cu muzică sălbatică, băuturi alcoolice provocatoare de păcate, de bătăi și comportament degradant pentru un tânăr. În unele sate sunt mai multe cărciumi și localuri de pierzanie decât biserici, școli, biblioteci sau muzee. În timp ce localurile de distracții sporesc, bisericile sunt neîncăpătoare; credincioșii se înghesuie în biserică. Preoții, împreună cu fruntașii satelor, cu conducătorii comunelor și orașelor, ar avea un cuvânt de spus în privința înmulțirii la sate a lăcașelor de cultură pentru tineret: cămin cultural, bibliotecă etc. S-a pierdut rolul căminelor culturale de altădată, care trebuie să dobândească acum rolul de completare a cunoștințelor de la școală, unde tinerii să adâncească istoria și credința, să practice tradițiile și folclorul nostru atât de frumoase și de variate.

Între Biserică și Școală, între preoți și profesori sau reprezentanții autorităților locale și centrale, nu trebuie să fie nici o distanță. Împreună slujim țara, de la altar, de la catedră, de la înălțimea instituțiilor publice și răspundem de viitorul ei. Avem datoria să nu lăsăm vlăstarele neamului să-și irosească cei mai frumoși ani ai vieții. Tinerețea este dumnezeiască, și ea este sfințită ca atare prin formarea caracterului. Tinerii sunt frumoși ca îngerii lui Dumnezeu, înzestrați cu cunoștințe, cu vigoare și entuziasm și de aceea ei trebuie să-și cultive integritatea și demnitatea morală, păstrând legătura cu școala, cu preotul și cu Sf. Taine ale Bisericii.

Biserica fiind chemată să se implice mai mult în latura orientării morale și a celei de asistență socială. După dorința credincioșilor și a multor intelectuali, lucrarea preotului nu se mai poate limita doar la săvârșirea slujbelor și îngrijirea sfântului locaș, ca în anii comunismului, când era oprit să facă mai mult, ci trebuie să fie întregită cu activi-

tatea socială și cea culturală. Pentru aceasta, preotul este dator, pe de o parte să cunoască hotărârile Sfântului Sinod, să participe la conferințele preoțești și să citească presa și revistele bisericești, spre a se informa în legătură cu ce are de îndeplinit, iar pe de altă parte, să desfășoare în parohie o susținută lucrare pastorală, venind în întâmpinarea nevoilor credincioșilor, după pilda Sf. Părinți ai Bisericii și care au întemeiat așezăminte pentru ajutorarea săracilor. Avem și în tradiția Bisericii noastre asemenea înfăptuiri, pe care însă trebuie să le reinviem și să le amplificăm. Sf. Ierarh Antim Ivireanu, de pildă, ctitorul mănăstirii Antim din București, pe care o păstorește astăzi părintele arhimandrit Sofian Boghiu, prezent aici, a lăsat în testamentul său ca mănăstirea să întrețină din veniturile ce le avea atunci un număr de orfani, fete și băieți, și să-i ajute și pe săraci.

Anul acesta, prin lucrarea Duhului Sfânt, s-a nimerit să prăznuim în aceeași zi Învierea Domnului Hristos, pe Sf. Mare Mucenic Gheorghe, hramul acestei biserici, patronul orașului Giurgiu și aniversarea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, a cărui domnie a umplut jumătate de veac din istoria noastră și din istoria culturii europene. Se vorbește foarte mult astăzi de o integrare europeană. Dar Ștefan cel Mare era bine cunoscut chiar de Papa de la Roma, care l-a numit «Atletul lui Hristos», încât nu este nici o noutate a tinde către structurile europene. După cum se știe, Europa își datorește trecutul și înflorirea culturală și civilizație Creștinismului. Țările Române au fost stavilă, secole de-a rândul, înaintării devastatoare a puterii otomane spre centrul continentului. De aici, de la cetatea Giurgiu, de pe Dunăre și până la porțile Vienei despresurată de primejdia cuceririi de otomani în 1683, prin contribuția domnitorilor Șerban Cantacuzino din Țara Românească și Gh. Duca din Moldova. Avem deci chiar de atunci calea deschisă spre structurile europene. Oferim Europei arta, spiritualitatea, frumoasele noastre tradiții, credința în Dumnezeu și echilibrul propriu Ortodoxiei noastre latine.

Deceniile de dictatură comunistă s-au soldat și la noi cu suferințe și jertfe de vieți pentru credință. Părinții pe care-i vedeți de-a dreapta și de-a stânga mea, părintele arhimandrit Grigore Băbuș de la catedrala Sfintei Patriarhii și părintele arhimandrit Sofian Boghiu, starețul mănăstirii Antim, au făcut ani grei de închisoare pentru credință, nu pentru altceva, pătimind în numele tuturor. Comuniunea noastră în Hristos însemnează și suferința unora pentru ceilalți, așa cum Sf. Gheorghe, cel ce a murit pentru Hristos, a întregit suferința Mântuitorului Hristos în trupul lui cel omenesc.

Iată cum Sf. Paști ne aduc o bogăție de învățături. Vă mărturisesc bucuria că mă aflu pentru a doua oară în mijlocul dumneavoastră și văd semnele înnoirii de care vorbeam. Nădăduiesc că părinții vor pune la inimă cele ce am spus, aducându-le la îndeplinire. Dumnezeu ne va ajuta, mărturisind Învierea Sa și adevărind-o neîncetat prin rugăciuni și prin viața noastră morală în familie, în Biserică și în societate. Avem cu toții mari responsabilități mai ales în ce privește renașterea spirituală a neamului nostru și refacerea imaginii văzute a trupului lui Hristos cel Înviat.

Cu aceste gânduri și nădejdi, mulțumesc domnului prefect și domnului primar pentru tradiționala primire ce ni s-a făcut la sărbătoarea patronului orașului Giurgiu, pentru a ne bucura și noi de bucuria localnicilor. Să ne ajute Domnul Hristos să ne bucurăm, căci primele Sale cuvinte după Înviere, când s-a întâlnit cu Apostolii, au fost de bucurie.

Știu că aveți credință statornică în ajutorul lui Dumnezeu. Sprijiniți preoții în lucrările de la biserici și în ajutorarea săracilor. Bucurați-vă că aveți în acest oraș o școală teologică de unde vor ieși slujitorii viitori ai Bisericii. Dumnezeu ne va ajuta, pentru că nu suntem niciodată singuri, ci împreună cu Mântuitorul Hristos. O rugăciune către El, către Maica Domnului, către Sf. Gheorghe și către toți sfinții lui Dumnezeu, are darul să ne întărească și să ne procure o bucurie în suflet. Această bucurie, îl rog pe Mântuitorul Hristos Cel Înviat să sălășluiască în inimile și viața tuturor.

Hristos a Înviat !

OASTEA CEA IUBITOARE DE HRISTOS

*Domnule comandant,
Onorate autorități,
Iubiți ostași,*

Am venit în orașul Giurgiu, stăpânit de o deosebită prețuire și dragoste pentru trecutul istoric al acestui oraș, pentru vrednicia preoților și credincioșilor de aici. Astăzi, mai ales, la Garnizoana brigăzii de grăniceri, pentru voi dragi ostași ai țării, în frunte cu căpeteniile armatei care veghează la straja țării de la tărâmul Dunării, voi ostașii pregătiți să ne dați onorul ostășesc nouă și conducătorilor orașului și județului Giurgiu, sunteți urmașii, ca într-o succesiune neîntreruptă,

---

Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST la sărbătoarea Sf. Mare Mucenic Gheorghe, patronul spiritual al orașului Giurgiu, 28 aprilie 1997, Garnizoana brigăzii de grăniceri din Giurgiu.

a armatelor lui Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare și Sfânt și celorlalți Domnitori înscriși în istoria apărării neamului cu fapte mărețe de mare rezonanță chiar în istoria universală.

Biserica Ortodoxă Română, mama duhovnicească a poporului român, cum a numit-o neîntrecutul nostru poet Mihai Eminescu, prețuiește orice atenție îndreptată spre ridicarea armatei române la nivelul armatelor europene, așa cum înțelegem că a început să se procedeze de o bună bucată de timp. Dar mai presus de pregătirea tehnică și de luptă, înzestrarea armatei trebuie să țintească și valorile credinței noastre, cele de pe timpul lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, deopotrivă de străluciți și în calitatea lor de ostași creștini de ținută europeană, ca și Sf. Mare Mucenic Gheorghe, ocrotitorul armatei și patronul spiritual al orașului Giurgiu. Este foarte important ca voi tinerii ostași, fiii credincioșilor noștri de la orașe și sate, să cunoașteți că ceea ce avem mai scump noi românii, ca popor și țară, este credința în Dumnezeu, un adevărat tezaur de valori agonisit de strămoșii noștri, valorificat de ei pe câmpul deselor războaie, când vitejii ostași se orientau în vâlvătaia luptelor după drapelul armatei române, pe care se afla icoana Sf. Mare Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință.

De acest gând creștin și de chipul tineresc al ocrotitorului de ostași, Sf. Gheorghe s-au călăuzit și domnitorii Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare și Sfânt. Pe acesta îl pomenim astăzi la împlinirea a 540 de ani de la urcarea lui pe tronul Moldovei, când a fost uns de mitropolitul țării în această misiune istorică pentru Moldova. Nu suntem o grupare oarecare, o sectă, o mișcare religioasă, ci, noi românii suntem Biserică Națională Ortodoxă care își trage seva din izvorul apostolic al prediciei Sf. Andrei, care a sădit în Dobrogea noastră, acum aproape două mii de ani, adevărul Învierii lui Hristos, roditor pe pământul țării noastre.

Așadar, iubiți ostași, suntem un popor al învierii și al bucuriilor ei. Am cunoscut în istoria noastră suferințe nenumărate, am urcat, de asemenea, multe Golgote, dar am biruit prin credința în Dumnezeu, prin Sf. Cruce, după cum Sf. Mare Mucenic Gheorghe, tânăr de vârsta dumneavoastră, a disprețuit toate strălucirile lumii, care îl năpădeau în vestita cetate de cultură latină răsăriteană Thesalonic, străluciri trecătoare ale păcatului și pierzaniei, a decăderii și idolatriei. Tânărul comandant de oști, Gheorghe, însă nu le-a luat în seamă, ci le-a disprețuit. Având din familia sa, de la părinții săi taina credinței în Hristos, și pe El ca Stăpân al lumii și vrednic de închinare, a refuzat în fața mulțimii să aducă jertfă împăratului, obligatorie în acel timp pentru

toți demnitarii de stat. Acest curaj și această bărbăție creștină i-a adus cununa cea netrecătoare a martirajului. Iată, iubiți ostași, ce pildă de credință și de bărbăție aveți în misiunea frumoasă de apărători ai granițelor țării, dar și apărători ai granițelor sufletului împotriva atacurilor dușmanilor credinței ortodoxe, a sectanților și chiar a ispitelor păcatelor tinereții. Sectele și curentele religioase luptă pentru degradarea credinței noastre ortodoxe și instaurează în realitate un fel de idolatrie, la fel de periculoasă ca și bogăția exagerată și alte lucruri nefirești din lumea aceasta, pe care învățătura Mântuitorului Hristos le echilibrează. Nici bucuria prea mare nu este sănătoasă, dar nici suferința apăsătoare, ce duce la deznădejde, nu sunt admise de Biserică, ci ea le echilibrează în sufletul și viața celui ce cade pradă acestor curse sufletești.

Ostașii noștri români, ca cei din cripta eroilor sub catedrală, sau cei căzuți la Mărășești, Oituz, unii morți vitejește și în alte locuri din Europa, unde există cimitire cu numele militarilor români. Toți acești ostași au luptat și s-au jertfit cu nădejdea învierii neamului și țării. Mulți dintre ei au fost găsiți cu cruciulițe la gât, cu iconița Maicii Domnului sau a mamelor lor la piept, ceea ce arată credința lor puternică în Dumnezeu. Suntem, deci, un popor și o țară vrednică de a intra în comunitatea popoarelor și țărilor europene, cu valorile noastre tradiționale, cu credința, arta și cultura noastră ortodoxă.

De aceea, cuvântul pe care vreau să-l așez acum la inima dumneavoastră tânără, curată și aprinsă de ideal, este acela de a vă păstra credința în Dumnezeu, demnitatea, încrederea și entuziasmul. Să fiți cu luare aminte că, chiar aceste însușiri firești ale tinereții sunt supuse și ele multor încercări din viață ce pot duce la alunecare de la îndatoririle ostășești, la atracțiile materiale, la plăcerile nefirești ale tinereții și la viață ușoară. Credința în Dumnezeu și pilda Sf. Gheorghe vă cheamă să rămâneți tari în virtuțile noastre strămoșești, apărând adevărul, libertatea și demnitatea.

Prin rostul și prin glasul meu, Biserica neamului nostru vă binecuvântează. Ea prețuiește și se roagă, cum auziți la fiecare slujbă, pentru iubitoarea de Hristos oaste română, pentru ocârmuitorii țării, ai orașelor și satelor noastre. Între Biserică și neam este o deplină identitate de ființă și de cultură atât în prezent, cât și în viitor, așa cum a fost și în trecut. Păstrați acest adevăr și îmbogățiți-vă sufletul cu virtuți, cu statornicie și cu conștiința curată ostășească, respectând disciplina și legile care ocârmuiesc oastea română creștină.

Ne rugăm pentru frații voștri plecați în misiune în Africa, în Bosnia și recent în Albania. Este o dimensiune nouă a oștirii române, corespunzătoare vocației poporului român de a sluji pacea lui Hristos, de a ajuta la instaurarea dreptății acolo unde se cere. Iată comuniunea noastră de credință, de viață, de slujire a țării, a neamului și a Sfintei noastre Biserici.

Să ne ajute Bunul Dumnezeu să cântăm întotdeauna imnul învierii lui Hristos, imnul biruinței vieții, iar dumneavoastră să fiți florile și primăverile părinților voștri și ale tuturor celor care ne aflăm astăzi aici.

Hristos a înviat !

ÎN CASA TATĂLUI MEU MULTE LOCAȘURI SUNT

Domnule Președinte al României,

Stimați ostași,

Înalți dregători de stat,

Iubiți copii și frați creștini,

Acum, de ziua Înălțării Domnului la cer, credința apostolică și însuși Cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos, lucrător în viața neamului nostru românesc, au făcut ca fiii acestui pământ, care s-au jertfit de-a lungul secolelor pentru dreptate și libertate, pentru credință și adevăr, să fie readuși în memoria noastră. Astăzi românii de pretutindeni, nu numai de pe vatra părintească, dar și din largul lumii, se adună în jurul mormintelor celor scumpi ai lor spre a înălța o rugăciune, a aprinde o lumânare și a înclina fruntea lăsându-le flori la mormântul lor. La noi acasă, ne adunăm tot în acest scop la cimitirele cu sfințele lor rămășițe pământești ale ostașilor noștri neînfricați, cei ce din veac și până-n veac, și-au dat viața și sângele pentru pământul strămoșesc, pentru libertatea și demnitatea națională.

Acum ne aflăm în jurul Mormântului Eroului Necunoscut, a acestui mormânt sfânt al neamului nostru cu dimensiuni teologice și naționale, mormânt unic, simbol al dăinuirii Neamului, dătător de viață, dătător de nădejde. Prin el, cuprindem în mintea noastră chipurile milioanei de eroi români, care și-au dat viața pentru credință în Dumnezeu și apărarea țării. Un popor din care am odrăslit, este un popor încreștinat prin predica Sf. Apostol Andrei, cel dintâi chemat la Apostolie, nu

---

Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST la Slujba de Pomenire a Eroilor Neamului, 5 iunie 1997, la Mormântul Eroului Necunoscut, Parcul Carol din Capitală.

putea să facă din viața lui, din vrednicia lui, din slava lui, altceva decât operă dumnezeiască, jertfa vieții pentru noi toți, urmașii lor. Neamul nostru a adunat în decursul istoriei vredniciile tuturor înaintașilor, generație după generație. Dacă mulți dintre ei și-au găsit sfârșitul târâți până pe malurile râului Volga sau în Munții Tatra ori în alte părți din Europa, n-au făcut-o nicidecum din spirit de cucerire, de lăcomie, ci din conștiința că doborând comunismul săvârșesc un lucru sfânt, apărând vatra noastră strămoșească. Ei au intuit bine rostul omului în lume, care nu se rezumă doar la ceea ce vede și la ceea ce aude, de ordin trecător, ci cuprinde și adevărurile pe care le percepe numai ochiul credinței și le simte numai inima plină de Duhul Sfânt.

Cu acești ochi ai credinței și cu această inimă plină de Duhul Sfânt, eroii români și vitejii domnitorilor noștri martiri și sfinții au apărât civilizația și cultura europeană. Nu facem afirmații de ocazie sau din considerații deșarte, ci din smerenie și recunoștință adâncă pentru neamul nostru, care a făcut din existența și dăinuirea lui în istorie o existență de valoare veșnică, din cultura lui, o cultură veșnică, din arta lui, o artă veșnică, o artă ce cântă până astăzi în bisericile și mănăstirile Bucovinei adevărurile dumnezeiești, în arhitectură și pictură, în vechimea zidurilor mănăstirii Râmeț din Transilvania, din secolul al XIV-lea, în pridvoarele brâncovenesti etc. Prin jertfa vieții lor, Eroii noștri au împlinit ceea ce Mântuitorul Hristos a spus: «Mai mare iubire decât aceasta nimeni nu are: să-și pună cineva viața pentru prietenii săi» (Ioan 15, 13). Ca «prietenii» ai Marelui Hristos (Ioan 15, 14), sufletele Eroilor se află în fața Prea Sfintei Treimi, acolo unde Iisus le-a pregătit loc «în casa Tatălui Său unde sunt multe locașuri» (Ioan 14, 2). De această încredințare au fost stăpâniți pururea strămoșii și eroii noștri, și cu această dragoste pentru libertatea noastră, urmașii lor, ei și-au dat viața, cunădejdea că jertfa lor pe câmpul de luptă pentru viitorul neamului le va aduce viața cea veșnică așa cum îi cinstim astăzi în ziua sfântă a Înălțării Domnului. N-a existat teamă de moarte pentru ei, căci adevărul Înălțării Domnului ne asigură că moartea nu mai are putere asupra vieții acesteia care este transfigurată prin dumnezeiasca Liturghie. Această viață, această încredere, acest triumf împotriva morții sunt darurile hărăzite oricărui fiu al Bisericii noastre.

Noi, românii, am dezvoltat Cultul Eroilor cu smerenie și cu dragoste, ca pe un izvor de iubire, de virtute și de credință. De aceste valori avem nevoie astăzi, mai ales, în căutările noastre și în căutările lumii întregi după un nou mod de viață pătruns de Adevărul cel veșnic, Iisus Hristos. Numai acest adevăr ne va face vii (Ioan 14, 19). Acest

adevăr dumnezeiesc și aceste valori, iată, le descoperim în aceste zile sfinte, în aceste clipe de regăsire cu sfinții noștri, eroi și înaintași.

Și în această zi de cinstire a Eroilor, să ne îndestulăm sufletește din harul lor și din bucuria lor, deoarece chinurile, suferințele și sacrificiul vieții, s-au împlinit după pilda Mântuitorului Hristos. De aceea au fost răsplătite de El prin moștenirea vieții veșnice, fiind aducătoare de bucurie nouă, celor ce am moștenit o țară frumoasă, împodobită cu frumusețile veșnice ale credinței : mănăstiri, biserici, artă, cultură și istorie. Credința aduce bucurie chiar și atunci, când trebuie să o păstrăm cu încercări, cu dureri, cu obstacole, așa cum s-a întâmplat în istoria neamului nostru și a omenirii. Întâlnirea în rugăciune cu Eroii, acești sfinți înaintași ai noștri, să ne fie spre nădejde vie, spre mai multă iubire, mai multă deschidere spre frații noștri români de pretutindeni, de un grai și de un sânge, dar și către toată lumea sfântă în durerile unei nașteri de sus.

Să nu uităm că în fața Prea Sfintei Treimi, ei mijlocesc pentru noi, ca și Eroii noștri din decembrie 1989, continuând lanțul nesfârșit al istoriei noastre plină de strălucire în lumina veșniciei și a pomenirii lor sfinte. Dar acest lanț însoțește viața țării și a fiilor ei în istorie și fericiți vor fi păstrătorii ei în credința în Dumnezeu. Lui să ne rugăm în această zi sfântă a Înălțării Fiului Său la cer și a cinstirii Eroilor ca să ne învrednicească și pe noi, urmașii lor, fie că slujim altarele bisericilor, rosturile înalte ale țării sau ale culturii, să le urmăm pilda și credința, și să închinăm neamului sufletul, viața și existența noastră, ca jertfă de bună mireasmă.

Veșnica lor pomenire.

IN MEMORIAM : *Pr. Dr. SABIN VERZAN,* *CONSILIER PATRIARHAL*

Vineri 30 mai 1997, în mod cu totul neașteptat, s-a stins din viață preotul Sabin Verzan, consilier patriarhal, timp de 33 de ani și preot la parohia «Sf. Ioan Botezătorul» — Ferentari, din anul 1955 (timp de 42 ani).

La slujba înmormântării care a avut loc în biserica parohială în ziua de 3 iunie, au luat parte : Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de P. S. Episcopi-vicari patriarhali, precum și mulți preoți din Capitală, oaspeți de peste hotare, din partea Societăților Biblice și a Institutului ecumenic catolic din Regensburg (Germania) și o mulțime de credincioși ai parohiei din Ferentari. După săvârșirea slujbei, a luat cuvântul, mai întâi, Părintele Constantin Drăgușin, slujitor la această biserică. Prezentând chipul preotului și teologului Sabin Verzan, P. C. Sa a spus :

«Petrecem pe ultimul său drum pământesc, către locul de veșnică odihnă, aici lângă Sfântul locaș al Parohiei Ferentari, pe cel care a fost, părintele duhovnicesc al acestei enorii, timp de 42 ani.

Aș dori ca în acest moment să-l înfățișez, în câteva ipostaze, pe acest neostenit slujitor al Bisericii noastre strămoșești.

Preotul Sabin Verzan s-a născut la 1 mai 1928, în comuna Negoești, județul Gorj. Tatăl său a fost preot, iar mama sa, casnică. Școala primară a urmat-o în satul natal, iar între 1939—1947 a urmat cursurile Seminarului teologic «Sfântul Nicolae» din Râmnicu-Vâlcea. În toamna anului 1947 s-a înscris la Facultatea de teologie, devenită un an mai târziu Institutul teologic de grad universitar din București, obținând, în anul 1951, titlul de licențiat în Teologie. Între anii 1952—1955 a urmat cursurile de doctorat la același Institut teologic, secția Biblică, specialitatea principală — Studiul Noului Testament, având ca îndrumător pe profesorul Iustin Moiescu — (Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române între anii 1977—1986) și promovând examenul aprofundat de admisibilitate, în luna octombrie 1955.

Titlul de doctor în Teologie l-a obținut în anul 1988, la 30 aprilie, prezentând lucrarea: «*Epistola I către Timotei a Sfântului Apostol Pavel*» — introducere, traducere și comentariu, lucrare pe care a elaborat-o sub îndrumarea P. C. Preot Prof. Dr. Constantin Cornițescu.

În anul 1955 s-a căsătorit cu Florina Rădulescu, profesoară de fizică și a fost hirotonit preot pe seama bisericii Sfântul Ioan Botezătorul — Ferentari din București. Împreună au doi copii Nicolae și Costin, astăzi amândoi medici apreciați puși în slujba tămăduirilor trupești ale semenilor. Din anul 1979 i s-a încredințat și oficiul parohial al acestei biserici, de care s-a îngrijit, efectuând reparațiile capitale necesare după avariile suferite de acest locaș la cutremurul din martie 1977 și realizând o nouă pictură, originală, contemporană, apreciată în mod deosebit de Părintele Wilhelm Nyssen, în lucrarea sa «Flacăra mântuirii», și, de asemenea, considerată de Părintele profesor Dumitru Stăniloae drept un «comentariu îmbogățit al dogmelor ortodoxe». Tot aici a construit anele care se văd: clopotnița, cancelaria, magazia etc.

Din anul 1961 până în anul 1964 a funcționat ca protoieru al Protoieriei a II-a Capitală, iar din anul 1964 a fost numit consilier administrativ patriarhal la tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, funcție pe care a îndeplinit-o, cu rezultate deosebite, până în ultima zi a vieții sale — 30 mai 1997. În această calitate Preotul Sabin Verzan a depus eforturi remarcabile pentru a dota tipografia cu tehnică modernă, obținând sprijinul firmei «Bruders Henn» din Viena, al Institutului ecumenic din Regensburg, precum și al Societăților Biblice, fără ajutorul cărora, mai ales până în decembrie 1989, n-ar fi fost posibil să se realizeze nenumărate tipăriri, în condiții grafice remarcabile. Aici s-au tipărit aproape toate cărțile de slujbă și, în primul rând, Biblia în sute de mii de exemplare anual, iar în anul 1988 și anul acesta (1997) ediția jubiliară a Bibliei de la 1688, lucrare de o mare dificultate tehnică, realizată cu mult profesionalism.

Prin dispariția Preotului Sabin Verzan apreciem că tipografia Institutului Biblic pierde pe cel mai devotat și mai competent slujbaş al său, căreia și-a dăruit întreaga energie și pricepere, timp de 33 de ani.

Dar Preotul Sabin Verzan nu s-a remarcat numai ca preot în parohia Sf. Ioan Botezătorul din Ferentari, precum și ca un foarte competent conducător al tipografiei Institutului Biblic, ci el s-a făcut cunoscut ca un foarte valoros teolog, ale cărui studii, lucrări științifice și tratate teologice, din ce în ce mai importante și mai voluminoase, au apărut mai ales în ultimii 9—10 ani.

Dintre acestea, aș menționa câteva titluri ale unor importante studii, publicate de preotul Sabin Verzan în revistele noastre bisericești, pe timpul celor patru decenii de activitate. Printre aceste studii cele mai multe sunt în legătură cu studiul Noului Testament. Aș aminti, dintre studiile sale publicate, următoarele :

- Familia în lumina învățaturii Noului Testament* (M. O. nr. 9—10/1954);
- Credința și faptele bune, condiții ale mântuirii, în epistolele Sfântului Apostol Pavel* (St. teol., nr. 9—10/1954);
- Cârmuirea Bisericii în epoca apostolică* (St. teol., nr. 5—6/1955);
- Slujirea preoțească după epistolele Sfântului Apostol Pavel* (M. O. nr. 5—6/1955);
- Predica apostolică. Tema, planul, izvoarele* (G. B. nr. 11/1958);
- Cronologia manuscriselor de la Marea Moartă* (St. teol., nr. 1—2/1960);
- Câteva probleme ale teologiei cumranite și creștinismul primar* (G. B. nr. 1—2/1960);
- Importanța manuscriselor pe papirus pentru studiul Evangheliei după Ioan* (M. O. nr. 7—8/1960);
- Predica de pe munte, izvor de învățătură pentru viața creștină* (G. B. nr. 1—2/1967);
- Sfinții Apostoli, martori de încredere ai Învierii lui Hristos* (G. B. nr. 5—6/1967);
- Sfânta Scriptură, teme, izvor și reflectare în pictura bisericească* (St. teol., nr. 1—2/1992);
- Câteva date introductive asupra Sfintei Scripturi* (St. teol., nr. 34/1992);
- Faptele Apostolilor (capitolele 1 și 2). Note exegetice* (O. nr. 1/1994);
- Sfânta Scriptură cu ilustrații — Introducere, antologie de texte și ilustrații alese* (lucrare sub tipar);
- 50 de ani (1 nov. 1925) de la înființarea Patriarhiei Române, 90 de ani (1885—1975) de Autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române* (București 1975, E.I.B.);
- «Le origini cristiane in Romania» (în «Balcania», storia, cultura, politica, anno III (1984) no. 4);
- Nestle-Aland, Novum Testamentum Graece. Introducere, traducere în limba română a acestei introduceri în notă introductivă* (St. teol., nr. 5—6/1985);
- Biblia în cultura teologică românească* (B.O.R. nr. 3—4/1986);
- Monah și apropiat colaborator al Patriarhului Justinian (P. S. Teoctist Botoșăneanul, episcop vicar patriarhal (5 martie 1950 — 28 iulie 1962), în vol. «Autocefalie, Patriarhie, Slujire sfântă. Momente aniversare în Biserica Ortodoxă Română» (București 1995).*

La aceste studii de mai mică întindere, trebuie să adăugăm cele patru lucrări de mari dimensiuni și cu o valoare deosebită pentru teologia ortodoxă românească, adevărate tratate de teologie biblică. Mai întâi amintesc lucrarea de doctorat : *Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel* (612 p.) apărută în mai multe numere ale revistei Studii teologice 1988—1989, și publicată și în extras în 1990. Lucrarea a fost apreciată ca «o contribuție valoroasă atât prin investigarea exhaustivă a materialului bibliografic, cât și prin concluziile personale, care se impun ca un fapt firesc la îmbogățirea tezaurului teologic, în general, și la interpretarea Sfintei Scripturi, în special».

O altă lucrare, de asemenea, valoroasă prin conținutul său este intitulată : *Preoția ierarhică sacramentală în opera Apostolică*. Aceasta a fost publicată în revistele noastre și într-un extras apărut în anul 1992 (736 pagini).

O a treia lucrare de importanță deosebită pentru teologia biblică este intitulată : *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Tit*. Ea a fost tipărită în anul 1994 și are 416 pagini. Autorul s-a oprit asupra acestei epistole pauline, pentru că ea conține enunțuri și idei teologice care, într-o formă sau alta, se referă la toate capitolele importante ale teologiei creștine : Sfânta Treime, păcatul strămoșesc, mântuirea obiectivă și subiectivă, sfintele Taine, eshatologia etc.».

«Caracteristic pentru Epistola către Tit — spune preotul Sabin Verzan — este faptul că în toate cele trei sinteze teologice, cărora Apostolul Neamurilor le dă expresie, se regăsește, într-o formulare memorabilă, ideea că întreaga strădanie spirituală creștină dobândește supremul său sens în agonisirea vieții veșnice. Această perspectivă apare, nu numai atrăgătoare, ci și conformă cu natura umană, aflată într-o neîncetată căutare a posibilității de a cuceri viața de veci. Acesta este, totodată, mijlocul de intrare în comuniune neîngrădită și iubitoare cu Dumnezeu, care ne-a chemat la moștenirea sa, conform planului divin al mântuirii, urzit dinainte de veci» (Conform Tit 1, 2).

În sfârșit, a patra lucrare de mare întindere elaborată de preotul Sabin Verzan și tipărită în 1996, este : *Sfântul Apostol Pavel. Viața și activitatea Apostolului Neamurilor*.

Aceasta nu este însă și ultima sa lucrare realizată, căci din câte cunoaștem noi cei mai apropiați colegi ai săi, există o a cincea lucrare gata de tipar al cărei subiect nu l-a făcut cunoscut nimănui, până acum.

Plecarea dintre noi a Preotului Sabin Verzan lasă un gol imens în familia sa, în parohia «Sfântul Ioan Botezătorul» — Ferentari, în Tipografia Institutului Biblic, care era — așa cum îi plăcea să spună «familia sa mai mare», alcătuită din specialiști, tehnicieni și muncitori tipografi de care nu s-a despărțit timp de 33 ani. O și mai mare pierdere însă, prin acest sfârșit pământesc al preotului Sabin Verzan o va simți teologia biblică românească, domeniul de preocupare științifică pentru care în tot timpul său liber, adică în nenumărate seri și nopți, în toți anii vieții sale, începând din perioada studiilor universitare și până în ultima sa zi din viață, s-a preocupat cu o pasiune puțin obișnuită și cu o meticulozitate și rigoare de adevărat savant.

Prin toate strădaniile sale Preotul Sabin Verzan și-a agonisit viața veșnică, pe drumul căreia a pornit, cu totul neașteptat și nebănuit pe cineva, în seara zilei de 30 mai 1997. Rămân în urma sa toate înfăptuirile cunoscute sau mai puțin cunoscute, pe planurile vieții familiale și obștești, realizări remarcabile și apreciate atât de cei care l-am cunoscut mai îndeaproape, cât și de cei care vor lua cunoștință de ele, mai ales din studiile sale, deja tipărite sau care se vor tipări în anii următori. Astfel Preotul Sabin Verzan va fi mereu în sufletele noastre, căci el nu a murit, ci s-a dus la Domnul unde credem că va fi așezat în rândul celor drepecți, așa cum merită pentru toate faptele sale bune, căci au fost foarte multe fapte bune pe care le-a făcut în viața sa și pe care numai Bunul Dumnezeu le știe !

Preotul Sabin Verzan, prin toate înfăptuirile vieții sale s-a străduit să intre în comuniunea neîngrădită și iubitoare cu Dumnezeu, care acum l-a chemat la moștenirea Sa «conform planului divin al mântuirii, urzit dinainte de veci». Noi avem încredințarea că Dumnezeu îi va da după cum merită — locul de odihnă veșnică între toți aceia care l-au slujit, toată viața lor, cu râvnă și cu credincioșie.

Dumnezeu să-l odihnească în pace !».

În continuare a luat cuvântul Părintele Deszo Adorjani, din partea Societăților Biblice, care a exprimat prețuirea sa pentru strădaniile remarcabile ale Părintelui Sabin Verzan, în cadrul acestei societăți, omagiiindu-i personalitatea prin cuvinte emoționante.

A luat, apoi cuvântul Părintele dr. Albert Rauch de la Institutul ecumenic catolic din Regensburg-Germania, care a spus :

«Prietenul nostru, de multă vreme, Preotul consilier dr. Sabin Verzan, în mod neașteptat, a încetat din viață. El trebuia, ca de atâtea ori, să conducă o grupă de vizitatori, ce urma să sosească în august pentru două săptămâni de ședere la noi (în Germania).

De 30 de ani suntem legați, atât în timpurile grele cât și după. El a rămas consecvent, în drumul său, în slujba sa de consilier al Patriarhiei și conducător al Tipografiei Institutului Biblic. Pentru aceea a putut rezista și după «schimbare». Părintele Verzan a fost «Pater familias» atât pentru întreaga obște de la Tipografie cât și pentru familia sa. A fost un «pater spiritualis» în parohia sa timp de 40 de ani, a fost un «pater» și director pentru mulți angajați în timpurile grele, încât se îngrijea chiar să le ofere o călătorie la Regensburg și o ședere acolo, a fost un «pater pontifex», ca și un constructor de poduri dintre Est și Vest, dintre confesiuni și țări.

Dar noi nu ne luăm acum rămas bun în același timp și pentru că el ne așteaptă acolo unde ne vom îndrepta și noi».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist «luând cuvântul, după aceea, a exprimat întreaga prețuire a Bisericii noastre pentru strădaniile și realizările Consilierului Sabin Verzan, precum și dureroasa surpriză a plecării sale dintre noi. Redăm în continuare

CUVÂNTAREA PREA FERICIRII SALE :

*«Insetat-a sufletul meu de Dumnezeu
cel viu» (Ps. 41, 2)*

Iată, părintele consilier Sabin Verzan, în drumul său către Împărăția lui Dumnezeu, drum luminat acum de lumina Sf. Învieri și de prezența pe pământ, în timpul celor 40 de zile, a Mântuitorului Hristos, ne-a adunat să-l privim și, totodată, să-i adresăm din vistieria gândurilor și inimilor noastre cele convenite la trecerea sa de pe pământ la cer.

Dacă pentru fiecare dintre dumneavoastră, fiii săi duhovnicești, credincioși ai parohiei «Sf. Ioan Botezătorul» — Ferentari, constituie o mahnire dispariția pământească a părintelui Sabin Verzan, dacă pentru clerul Capitalei și pentru clerul Bisericii noastre este o durere neașteptată și o despărțire vremelnică, surprinzătoare, și dacă pentru celelalte Biserici creștine, al căror cuvânt l-am auzit aici, rostit de reprezentanții lor, plecarea dintre noi a părintelui consilier Verzan înseamnă nu numai un regret adânc, pentru mine, care l-am cunoscut ca tânăr student, în anul 1950, apoi, în ultimii zece ani, sfetnic competent în lucrarea noastră bisericească de la Sfânta Patriarhie, deosebit de importantă, această pierdere nu poate fi exprimată în cuvinte. Ea îmi lasă acum o greutate, un fel de piatră căzută pe inima și pe cugetul meu, știind că mă lipsesc de slujirea și lumina, credințioșia și priceperea sa personală dăruite Sfintei Biserici, nu numai ca teolog și om de cultură, cum ați auzit, dar și ca înzestrat cunoscător și chivernisitor al tipografiei noastre. Plecarea lui neașteptată dintre noi rămâne pentru mine și pentru Institutul Biblic și de Misiune un mare gol, zăvorât pentru o bună bucată de vreme. Nu știu cum voi putea să dau la o parte această piatră spre a afla un urmaș de dimensiunea sa și de cuprinderea sa rară. În cele peste trei decenii de activitate, cunoscută și peste hotare, nu s-a ivit în calea sa un colaborator sau ucenic îndreptățit să continue o strădanie editorială și tipografică susținută și îmbogățită de răposatul în Domnul până la culmile culturii și artei bisericești.

Nădejdea întru această continuare este Mântuitorul Iisus Hristos. El este pacea și liniștea, El este «Calea, Adevărul și Viața noastră» (Ioan XIV, 6). Acolo, unde noi nu putem să rostim cuvânt, nu putem lua o măsură, nu putem rezolva o situație, în aceste grele situații ne întâmpină lumina lui Hristos, ajutorul Duhului Sfânt, care pe cele slabe le împuternicește. Noi slujitorii, responsabilii dumnezeiescului Așezământ, suntem încă slabi, până ne vom echilibra mijloacele și eforturile marilor noștri înaintași. Duhul Sfânt, însă, Cel ce ne-a chemat

la slujirea Bisericii El ne va călăuzi, va face ca moștenirea lăsată de părintele consilier Sabin Verzan în ortodoxia noastră românească să nu se întrerupă, ci să indetuleze mai departe foamea sufletească a slujitorilor și credincioșilor Bisericii noastre.

Adresez îndureratei familii cuvânt de prețuire, de curaj, de nădejde, deoarece părintele Sabin și-a împărțit grija cuvenită familiei proprii, cu cea a familiei duhovnicești, enoriașii care ne înconjoară acum, aici, în fața bisericii Ferentari. Cartier vestit altădată prin sărăcie și izolare, lucrarea pastorală a părintelui paroh Sabin Verzan a fost scos la lumină, restaurând și impodobind această biserică cu pictură, o adevărată artă a pictorului de mare talent monahul Firmilian Ciobanu. Cu această pictură și catapeteasmă, Ferentarii au ajuns să fie cunoscuți în Europa și în lume, de Bisericile Ortodoxe surori și de alte Biserici creștine.

Regret mult această fulgerătoare trecere de pe pământ la viața cea veșnică a părintelui Verzan, întâmplată tocmai acum, când aveam mai mare nevoie de ajutorul său, când rosturile Bisericii noastre s-au înmulțit, iar zăgazarile îngrădirilor de altădată nu mai sunt în calea noastră și putem face mai mult. Mi-a fost student și colaborator, dar și prieten, unul dintre cei mai distinși și mai devotați, cum l-am cunoscut în ultimii zece ani, depășind împreună pragul trecerii de la întunericul comunismului la lumina libertății. În acești ani, părintele Verzan a dovedit devotament și spirit creator de o uimitoare prospețime și tinerețe. Dăruit din fire cu avântul și curajul gorjenesc, al acestui ținut cu relief stâncos, prielnic dănuirii neamului cu frumusețile sufletești ale fiilor lui, cinstitori de sfinte datini și primitori de mari duhovnici, neobositul meu colaborator, pregătea surprize plăcute prin procurări de inventar tipografic modern sau apariții de cărți și opere de valoare teologică.

Am străbătut în lung și în lat plaiurile Gorjului, ca mitropolit al Olteniei și i-am cunoscut bine pe locuitorii lui, oameni neliniștiți, plini de inițiative, în permanentă căutare de inițiative și înfăptuiri. Părintele Verzan a adus la București această zestre, acest neastâmpăr creator. Nu avea odihnă, întotdeauna era în căutare de ceva nou. Astfel a sfințit postul de consilier, făcând din acesta o fereastră de lumină pentru Biserica noastră ortodoxă și pentru toți românii de peste hotare. Nu obosea, nu dădea înapoi niciodată și oricât de mari ar fi fost piedicile, întotdeauna le biruia.

Nu voi înceta să-i păstrez vie amintirea, pentru că, dacă Biserica noastră a făcut un modest pas înainte în aceștia ani de libertate, s-a

datorat și tipografiei, mai ales, tipăririi Bibliei și cărților sfinte pe care le-a difuzat în țară, și peste hotare. Pierdem, într-adevăr un apostol, un mare slujitor al Ortodoxiei și al culturii noastre naționale. Dumnezeu, în înțelepciunea Sa, ne va călăuzi în continuare suntem siguri, așa cum, cu decenii în urmă, inspirat, patriarhul Justinian a dat tipografia în brațele părintelui Verzan, care a făcut din ea râuri ale izvoarelor Ortodoxiei de pretutindeni, dar nu trecea cu vederea necesitatea calendarelor, cărților liturgice, de rugăciuni, a revistelor și alte publicații bisericești, când acestea se tipăreau numai la Tipografia Patriarhiei.

Cu multă nădejde și cu credință în Dumnezeu, iubiții mei, bucurându-mă de prezența multor preoți și episcopi, datori suntem să urmeze fiecare pilda entuziasmului, a devotamentului, statorniciei, disciplinei și respectului, valori întruchipate în viața de părintele consilier Sabin Verzan, atât în cele mărunte cât și în responsabilitățile mari ale vieții noastre bisericești.

Trăim vremuri de mari responsabilități și fiecare preot și credincios, de orice treaptă și har, este chemat să-și pună toată visteria gândirii și lucrării sale în slujba Bisericii strămoșești și a credincioșilor. Viața plină de virtuți ale strămoșilor noștri a însemnat un urcuș presărat cu daruri și bucurii, dar și cu suferințe aducătoare de mântuire, adevăruri izvorâte din Învierea lui Hristos. Însoțit de aceste daruri a gândit și a lucrat și părintele consilier Sabin Verzan.

Fiți mângâiați, iubiți credincioși, fii și fiice ale acestei parohii, pentru că ați avut un păstor duhovnicesc în adevăratul înțeles al cuvântului. Să-i urmați pilda de credință, de dăruire, de înțelepciune și jertfă. Să nu-i uitați chipul și numele său, pomenindu-l în rugăciuni. Fiecare avem această datorie, căci pe toți ne unește credința în Mântuitorul Iisus Hristos, Sfintele Taine ale Bisericii și dragostea în rugăciune și faptă. Însuși Mântuitorul Hristos a spus: «Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi» (Ioan XI, 25). Nu există, deci, moarte în calea vieții noastre, ci numai viață și de aceea părintele Sabin trece de pe pământ la cer, din somnul acesta, la viața cea fără de moarte, hărăzită tuturor celor care ne împărtășim cu Sfintele Taine, spre iertarea păcatelor și viața de veci.

Iubite părinte Sabin, ca ieri ne-ai povestit cu recunoștință grija medicilor de la spital și ne-ai arătat prisosul de bucurie al tipăririi celei de-a doua ediții a Bibliei de la București. Vineri în cursul dimineții, ne-am văzut în biroul meu. Nu mă deranjai des. Dar aduceai întotdeauna vești bune și bucuria împlinirilor și a devotamentului tipografilor noștri. Ultimele noastre clipe și schimburi de cuvinte au fost

legate de acea minunată lansare a noii ediții și textului cărții Pentateuh, versiune revizuită, redactată și comentată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolmeu Anania al Clujului. În fața unui numeros public fiind prezenți demnitari de stat și intelectuali, festivitatea a fost o celebrare a cuvântului ca o Liturghie, prima de acest fel din Rotonda Palatului Patriarhiei, de joi, după amiază, cu participarea membrilor Sfântului Sinod. Ți-am citit pe față și în inimă trăirea bucuriei. Așa te privesc și acum, și să ne ajute Dumnezeu să te găsim acolo, pregătindu-mi calea cu aceeași bucurie în suflet cu care ne-am despărțit vinerca trecută în biroul meu.

Mergi în pace, iubite părinte Sabin! Noi ne vom ruga, te vom însoți cu dragostea noastră și cu prețuirea noastră.

Veșnica pomenire!

Hristos a Înviat!

Trupul neinsuflețit al celui ce a fost consilier (sfetnic) a trei patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și, timp de peste patru decenii, duhovnic al credincioșilor din parohia Sf. Ioan Botezătorul — Ferentari a fost îngropat în curtea bisericii parohiale, într-un mormânt nou, pregătit de credincioșii parohiei, care se vor ruga neconținut pentru iertarea păcatelor lui, amintindu-și — cu pioșenie — de viața și realizările sale de aici de pe pământ.

Pr. CONSTANTIN DRĂGUȘIN

C R O N I C Ă

Miercuri, 1 ianuarie 1997 -- *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a săvârșit Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Vasile cel Mare și Te-Deum-ul la Anul Nou în catedrala patriarhală, rostind cuvânt de binecuvântare;

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit, în aceeași zi, pe Excelența Sa, dl. M.R. Morshedzadeh, ambasadorul Republicii Islamice Iran la București;

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit la reședința patriarhală, preoțimea din București, părinții consilieri, protoierei și profesori, numeroși credincioși. După un concert de colinde susținut de corala preoțească «*Te-Deum laudamus*», Prea Fericitul Sa a răspuns cuvintelor de felicitare, rostite de P.C. pr. prof. dr. Nicolae Necula, prodecanul Facultății de teologie și de dl. acad. prof. dr. Virgil Cândea. Între cei prezenți s-au aflat domnii dr. Nicolae Constantinescu, consilier prezidențial și prof. Virgil Petrescu, ministrul învățământului.

- Vineri, 3 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Karl Bandhauer, membru al Consiliului parohial al Parohiei ortodoxe române din Offenbach, Germania.
- Sâmbătă, 4 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe P.P.S.S. Episcopi Calinic al Argeşului, Nifon al Sloboziei şi Călăraşilor, Galaction al Alexandriei şi Teleormanului, Teofan Sinaitul şi Vincenţiu Ploieşteanul, vicari patriarhali, şi Teodosie Snagoveanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, împreună cu Prea Cucernicii părinţi consilieri, protopopi şi preoţi, care l-au felicitat cu ocazia prăznuirii *Cuviosului Părinte Teoctist*.
- Duminică, 5 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit un grup de monahii de la diferitele mănăstiri din Grecia, grup însoţit de P. Cuv. Arhim. Melchisedec Velnic, stareţul mănăstirii Putna şi P. Cuv. Maica Benedicta Tatulici, stareţa mănăstirii Moldoviţa.
- Vineri, 10 ianuarie* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. prof. univ. dr. Victor Crăciun, preşedintele Ligii culturale pentru unitatea românilor de pretutindeni, împreună cu P.C. pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, în legătură cu vizita pe care o vor întreprinde în Republica Moldova.
- Marti, 13 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P.C. Pr. Costică Popa de la Parohia ortodoxă română din Caracas, Venezuela, în legătură cu lucrările de montare a noii biserici a parohiei ;
— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. prof. univ. dr. George Muntean, împreună cu scriitorii Mihail Prepelită şi Anatol Ciocanu din Bucovina.
- Vineri, 17 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Dimitris Avramopoulos, primarul general al Atenei.
- Luni, 20 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe domnii Iancu Daniel, Cătălin Constantin, Dumitru Burcea şi pe d-na Gabriela Radu, reprezentanţi ai Confederaţiei 23 Metrou, Asociaţiei Revoluţionare 16—21 Decembrie, Ligii Naţionale a Participanţilor la Revoluţia din Decembrie 1989, care au înmănat Prea Fericirii Sale *Diploma de onoare* cu ocazia aniversării a şapte ani de la Revoluţia din Decembrie 1989.
- Marti, 21 ianuarie 1997* — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Gérard Pétard, preşedintele «Fundaţiilor pentru o lume nouă» (Franţa), însoţit de reprezentanţi ai acestui organism internaţional : dl. Patrick François (Franţa), dl. Patrick van der Planke (Belgia), dl. Maurice Krak (Belgia), dl. Philippe Huisson, membru al Vicariatului pentru unitate creştină al Arhidiecezei Versailles (Franţa). Grupul a fost prezentat Prea Fericirii Sale de

Pr. lector Vasile Grăjdan de la Facultatea de teologie «Andrei Șaguna» a Universității Sibiu.

Joi, 23 ianuarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. prof. univ. dr. Radu Florescu de la Universitatea din Boston, Statele Unite ale Americii.

Sâmbătă, 23 ianuarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la slujba ecumenică săvârșită în catedrala patriarhală, în cadrul *Săptămânii de rugăciune pentru unitate creștină*, adresând reprezentanților Cultelor prezente, membrilor Corpului diplomatic și tuturor celor de față, mesajul de dragoste frățească, în Hristos, al Bisericii Ortodoxe Române.

Luni, 27 ianuarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe I.P.S. Natanail, mitropolit de Nevrocop din Patriarhia Bulgară.

Marti, 4 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vizitat, împreună cu PP.SS. Episcopi-vicari Teofan Sinaitul, Vincențiu Ploieșteanul și Teodosie Snagoveanul, Palatul Patriarhiei Române, în legătură cu pregătirea desfășurării lucrărilor Adunării Naționale Bisericești.

Joi, 6 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Eugen Pitei, președintele asociației «Pro Basarabia și Bucovina», filiala Prahova, însoțit de P.C. Pr. Ioan Scărlătescu, în legătură cu participarea acestora la sfințirea bisericii cu hramul «Sfântul Dimitrie» din comuna Poieni, regiunea Cernăuți, Ucraina.

Vineri, 7 februarie 1997 — Cu prilejul zilei sale de naștere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în parclisul reședinței patriarhale, hirotonind pe P.C. Diac. Dinu Florin-Cătălin, pe seama parohiei Chiajna, protoieria Ilfov.
— în aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a asistat la slujba Te-Deum-ului săvârșit în catedrala patriarhală de către P.S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului și a răspuns cuvântului de felicitare adresat, în numele Sfântului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, de către I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei. Tot în această zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a sfințit Crucea domnitorului martir Constantin Brâncoveanu — replica celei originale de la anul 1713, care a fost așezată, aproximativ, pe același loc, la poalele Dealului Patriarhiei.

Miercuri, 12 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Adunării Naționale Bisericești, ce s-au desfășurat în aula mare a Palatului Patriarhiei Române.

Joi, 13 — sâmbătă 15 februarie 1997, — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Sfântului Sinod.

- Vineri, 14 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* împreună cu toți membrii Sfântului Sinod, a avut o întrevedere cu dl. prof. univ. dr. Emil Constantinescu, președintele României.
- Miercuri, 19 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. dr. Zoltan Albu, pastorul bisericii reformate «Calvineum» din București, în legătură cu unele acțiuni ecumenice ; — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit în aceeași zi, pe dl. George Papaeftimiu și a acordat un interviu postului de radio și revistei «Pireiki Ecclesia», ale Mitropoliei Pireului, Grecia.
- Joi, 20 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* s-a întâlnit cu dl. dr. Gheorghe Anghelescu, noul secretar de Stat al Secretariatului de Stat pentru Culte, cu dl. dr. Radu Negrei, consilier prezidențial și cu dl. prof. univ. dr. Remus Rus, în legătură cu preluarea acestei însărcinări guvernamentale ; — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit, în aceeași zi, pe dl. prof. dr. arh. Sorin Vasilescu și pe dl. lect. arh. Sorin Gavriș, în legătură cu proiectul noului cămin pentru pelerinii români de la Ierihon.
- Miercuri, 26 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a avut o întrevedere cu dl. Victor Ciorbea, prim-ministru al Guvernului României. Au participat PP. SS. Episcopi-vicari Teofan Sinaitul, Vincențiu Ploieșteanul și Teodosie Snagoveanul, analizându-se posibilitatea rezolvării unor probleme ale Bisericii Ortodoxe Române.
- Vineri, 28 februarie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit pe P. C. Pr. Ioan Pițura, vicarul Vicariatului ortodox ucrainian-Sighet.
- Sâmbătă, 1 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* s-a întâlnit cu Majestatea Sa Regele Mihai I, împreună cu familia și cu suita, având convorbiri, între altele, și în legătură cu situația Mitropoliei ortodoxe române din Germania.
- Luni, 3 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe prințul Dimitrie Sturdza și pe dl. Cristian Popișteanu, directorul revistei «Magazin istoric», în legătură cu acordarea unor ajutoare pentru copiii orfani din București.
- Marti, 4 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Stylianos Sofianos, directorul adjunct al Sucursalei București a Băncii Naționale a Greciei.
- Miercuri, 5 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Rizo Chkheidze, președintele «All Georgian World Congress», pe dl. Gabiskiria Gurami Gizo, directorul Studioului de film «Freska», pe dl. Chochonelidze Giuli, actor și pe d-na Zaina

Calciu-Samhara, în legătură cu realizarea unui film despre viața Sfântului Ierarh Antim Ivireanul.

Miercuri, 12 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. C. Pr. dr. Francesco Pilloni, președintele «Asociației internaționale pentru întâlnirea tradițiilor creștine» și d-na Antonella Cattani, președinta Fundației internaționale «Anastasi» din Italia, însoțiti de dl. Andrea Tridichio, consilier pentru probleme politice al Ambasadei Italiei la București, în legătură cu proiectul cultural «Renașterea».

La discuții a participat P. S. Episcop-vicar Teodosie Snagoveanul.

Luni, 17 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. prof. dr. Victor Crăciun, președintele executiv al Ligii Culturale pentru unitatea românilor de pretutindeni, însoțit de P. C. Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, președinte de onoare, în legătură cu invitația de a participa la sărbătorirea a 79 de ani de la unirea Basarabiei cu Patria-Mamă.

Vineri, 21 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Constantin Simitis, prim-ministru al Guvernului Republicii Elene, însoțit de o delegație oficială.

Sâmbătă, 22 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit, în biserica mănăstirii Radu Vodă, Sfânta Liturghie și slujba Parastasului — la împlinirea a 20 de ani de la mutarea la cele veșnice a Patriarhului Justinian Marina. La slujbă au participat, PP.SS. Episcopi Gherasim al Râmnicului, Epifanie al Buzăului, Casian al Dunării de Jos, Nifon al Sloboziei și Călărășilor, Teofan Sinaitul, Vincentiu Ploieșteanul și Teodosie Snagoveanul. Prea Fericirea Sa a rostit un pios cuvânt de pomenire.

Marti, 25 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat la slujba de târnosire a noii biserici, construită în parohia Izvorani, Protoieria S.A.I., și la Sfânta Liturghie, săvârșită de P. S. Episcop-vicar Teodosie Snagoveanul, adresând credincioșilor cuvânt de binecuvântare.

Miercuri, 26 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit delegația parlamentară, condusă de dl. Cristobal Fernandez Dalo, președintele Senatului și al Congresului național din Venezuela.

Joi, 27 martie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Apostolos Tsohatzopoulos, ministrul Apărării Naționale al Republicii Elene.

Miercuri, 2 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Gerald Carroll, președintele fundației umanitare «Carroll» din Irlanda.

- Vineri, 4 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Alekos Michailidis, ministrul de Externe al Ciprului. La discuții a participat și P. S. Episcop-vicar patriarhal Teofan Sinaitul.
- Luni, 7 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. prof. univ. dr. George Muntean, în legătură cu sprijinirea credincioșilor ortodocși români din Bucovina de Nord.
- Marti, 8 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe preotul militar Stan Cârstea de la Brigada mecanizată «Tudor Vladimirescu» pentru binecuvântarea înainte de a pleca în Albania, împreună cu trupele românești de sprijinire a transporturilor de ajutoare umanitare ;
În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. dr. Kenneth McAll, din Marea Britanie, însoțit de P. C. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, în vederea conferinței de la «Frăția Ortodoxă Română».
- Miercuri, 9 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. dr. Wolfgang Schussel, vicecancelar și ministru federal de externe al Austriei. La discuții a fost prezent P. S. Episcop-vicar patriarhal Teofan Sinaitul.
- Miercuri, 16 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de lucru a Consiliului Național Bisericesc ;
— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit, în aceeași zi, pe dl. Zoran Marcovici, președintele firmei «Number One».
- Joi, 17 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Saim Orhan, realizator la Televiziunea Națională a Turciei, căruia i-a acordat un interviu. A participat, la Palatul Patriarhiei Române, la concertul de cântări din Săptămâna Mare, susținut de corala «Nicolae Lungu» a Patriarhiei Române, urmat de meditația d-lui acad. Virgil Cândea și binecuvântarea Prea Fericirii Sale.
- Luni, 21 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. ambasador Nicolae Micu, din cadrul Ministerului de Externe, cu un mesaj din partea Sanctității Sale, Patriarhul ecumenic Bartolomeu al Constantinopolului.
- Marti, 22 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a transmis un mesaj pascal, prin intermediul postului de televiziune «Tele Europa Nova».
- Duminică, 27 aprilie 1997 —* Împreună cu P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, cu PP.SS. Episcopi Vicari Teofan Sinaitul, Vincențiu Ploieșteanul și Teodosie Snagoveanul, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit, la Palatul Patriarhiei Române pe Prea Cucernicii Părinți Consilieri, profesori, preoți și credincioși din

Capitală, cu care prilej corala «Te Deum laudamus», a oferit un program de cântări de Paști prezentat de P. C. Pr. prof. dr. Nicolae Necula, prodecanul Facultății de teologie, iar Pr. lect. dr. Ștefan Buchiu a rostit cuvântul ocazional. Prea Fericirea Sa a mulțumit tuturor celor prezenți.

Luni, 28 aprilie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist însoțit de Prea Sfințitul Episcop vicar Teodosie Snagoveanul, a participat la festivitățile prilejuite de prăznuirea patronului spiritual al municipiului Giurgiu, Sfântul Mare Mucenic Gheorghe. Prea Fericirea Sa a asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica «Sfântul Gheorghe» din Giurgiu și a rostit cuvânt de binecuvântare; a vizitat apoi unitatea militară de grăniceri, binecuvântând militarii și adresându-le cuvânt de învățătură. La întoarcerea spre București, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a vizitat parohiile Călugăreni și Frățești din Protoieria Giurgiu Sud.

Vineri, 2 mai 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, la palatul Cotroceni, la o consfătuire a șefilor de Culte din România cu dl. Emil Constantinescu, Președintele României.

Luni, 5 mai 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit un grup de pastori și diaconese din Decanatul Brackenheim și Diaconatele din Stuttgart și Schwäbisch Hall, din cadrul Bisericii Evanghelice din Germania, grup condus de consilierul evanghelic Manfred Wagner și însoțit de dl. Radu Preda doctorand la Universitatea din Heidelberg;

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit, în aceeași zi, pe Eminența Sa Mons. Vincenzo Paglia, președintele *Întâlnirii internaționale «Oameni și Religii»*, în legătură cu desfășurarea celei de-a XI-a ediții a «Întâlnirii internaționale de rugăciune pentru pace» (Padova, Italia, 5—7 octombrie a.c.).

La discuții a participat și P. S. dr. Casian Crăciun, episcopul Dunării de Jos.

Miercuri, 7 mai 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Dean Milhovan din Statele Unite ale Americii. În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Arie M. Ooslander, raportor al Parlamentului european privind lărgirea Uniunii Europene, însoțit de d-na Mariana Stoica, președinta Comisiei Parlamentului României pentru integrare europeană.

Miercuri, 14 mai 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Î.P.S. Mitropolit Eustathios de Monembasia și Sparta (Grecia), aflat în drum spre Iași.

Vineri, 23 mai 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa, dl. Volkan Boscir, ambasadorul Repu-

blicii Turcia la București, în legătură cu judecarea unui ierarh al Patriarhiei ecumenice pentru care a intervenit Patriarhia Română.

Euni, 26 mai 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la recepția oferită de Ambasada Ungariei la București în onoarea d-lui Arpad Göncz, Președintele acestei țări.

Joi, 29 mai 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat la lansarea celei de a doua ediții jubiliare a *Bibliei de la 1688* și a *Pentateuhului*, tradus de Î.P.S. Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, eveniment ce a avut loc în rotonda Palatului Patriarhiei Române în prezența membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a numeroase personalități ale vieții culturale, preoți și credincioși, adresând cuvânt de încheiere și de mulțumire tuturor ostenitorilor.

Marti 27 — joi 29 mai 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Vineri, 30 mai 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. C. Preot Petru Buburuz și dl. Vlad Gubreakov, membri ai Consiliului eparhial al Mitropoliei Basarabiei, privind dialogul cu Patriarhia Moscovei.

Duminică, 1 iunie 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit, în curtea Palatului Patriarhiei Române, câteva sute de copii de la Casele de copii nr. 1 — «Sfânta Fecioară Maria», nr. 2 — «Sfinții Apostoli Petru și Pavel», nr. 4 — Grădina Icoanei și de la Școala de ambliopi, cărora le-a împărtășit, cu părintească dragoste, cuvânt de binecuvântare și numeroase daruri, cu ocazia Zilei Internaționale a copilului. Grupuri de copii și actori ai Teatrului «Ion Creangă» din București, au prezentat scurte momente artistice.

Luni, 2 iunie 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Monseniorul Dr. Albert Rauch, de la Ostkirchliches Institut Regensburg, Germania, și dl. Rainer Henn, directorul Tipografiei Bruder Henn din Viena, Austria, aflați în România cu ocazia înmormântării P. C. Pr. Sabin Verzan.

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit, în aceeași zi, pe Î.P.S. Mitropolit Chrysostomos de Zakynthos și pe Î.P.S. Mitropolit Chrystodoulos de Konitsa, aflați în țara noastră, pentru a participa la hramul mănăstirii Neamț.

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, tot în această zi, la recepția oferită de Ambasada Republicii Italiene la București, cu ocazia aniversării Zilei Naționale a Italiei.

Marti, 3 iunie 1997 — *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a asistat la slujba înmormântării P. C. Pr. Sabin Verzan, con-

silier patriarhal, săvârșită la biserica parohiei «Sfântul Ioan Botezătorul» din Ferentari din Capitală, rostind necrologul.

Duminică, 8 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe participanții la seminarul «Biserica și SIDA», conduși de P. C. Pr. dr. Ioan Sauca, secretar executiv al Unității II a Consiliului Ecumenic al Bisericilor «Bisericile în misiune».

Miercuri, 11 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de P. S. Episcop vicar patriarhal Teofan Sinaitul, a participat la recepția oferită de Ambasada Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, cu ocazia Zilei Naționale.

Joi, 12 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Înalt Prea Sfințitul Antonio Mattiazzo, Arhiepiscop, romano-catolic, de Padova, însoțit de reprezentantul Comunității San Egidio — Italia, în legătură cu organizarea Întâlnirii internaționale «Oameni și Religii», ediția a XI-a (Padova, Italia, 5—7 octombrie 1997);

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a primit, în aceeași zi, pe P. Cuv. Maica prof. Theonymfi, stareța mănăstirii «Adormirea Maicii Domnului» din Koropion, Grecia, și D-na Mairy D. Fournaraky.

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, a luat parte, tot în această zi, la recepția oferită de Ambasada Federației Ruse cu ocazia Zilei Proclămării Suveranității Federației Ruse.

Vineri, 13 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe membrii delegației Societăților Biblice Unite din Ungaria conduși de Episcopul Dr. Harmati Bela.

— În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. prof. univ. dr. Chrystos Marcopoulos, președintele Federației balcanice pentru pace și cooperare și pe dl. George Douliantis, din partea aceleiași federații, însoțiți de dl. acad. Ștefan Milcu, președintele Alianței pentru pace din România.

— Tot în această zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a acordat un interviu Televiziunii Române, exprimând protestul ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, în legătură cu votul Senatului României pentru «retrocedarea» unor locașuri de cult Bisericii catolice de rit bizantin.

Joi, 19 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut o întâlnire și discuții cu dl. Emil Constantinescu, Președintele României și cu Grația Sa David Hope, arhiepiscop de York, aflat în vizită în țara noastră, în legătură cu sprijinirea căminelor de copii din partea Comunității Bisericilor Anglicane.

— *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a avut o convorbire cu I.P.S. Mitropolit Daniel Ciobotea al Moldovei și Bucovinei, înaintea plecării la cea de-a doua Adunare Ecumenică Europeană (Graz, Austria, 23—29 iunie) și la cea de-a XI-a Adunare Generală a Consiliului Bisericilor Europene (Graz, 30 iunie — 4 iulie).

Duminică, 22 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală, rostind cuvânt de învățătură și hirotonind preot pe P. C. Diac. Gabriel Cristea, licențiat în teologie, pentru parohia Sfântul Gheorghe-Giurgiu. La Sfânta Liturghie a asistat și Grația Sa, David Hope, arhiepiscop anglican de York, pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh l-a prezentat credincioșilor.

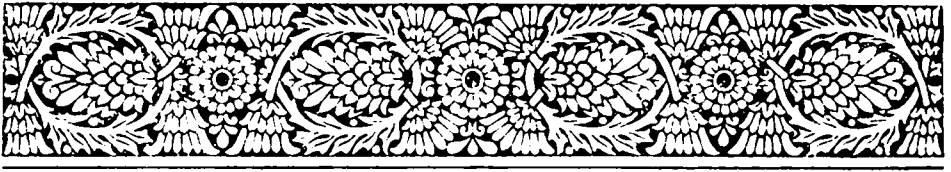
— Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a oferit, la reședința patriarhală, o recepție în onoarea Grației Sale, David Hope, arhiepiscop de York, cu participarea unor ierarhi, membrii ai Ambasadei Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și a altor oficialități.

Marti, 24 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Jose Sarney, senator, fost președinte al Republicii Federative a Braziliei, însoțit de E. S. dl. Jeronimo Moscardo, ambasadorul Braziliei la București.

Joi, 26 iunie 1997 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Jean Spautz și pe dl. Guillaume Wagner, președintele, respectiv secretarul general, ai Parlamentului din Luxembourg, însoțiți de dl. Alexandru Dumitrescu, secretarul general al Senatului României.

Diac. NICOLAE VLADU,
secretarul Cabinetului patriarhal

• D O C U M E N T A R E •

CTITORIILE BISERICESTI ALE LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

«Prea iubitorul dă Hristos domnu (Constantin Brâncoveanu) avea mare râvnă și tierbinte dragoste spre a zidi și intrumuseșa lăcașurile lui Dumnezeu». (Radu lo-gofățul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod*, cap. 101).

Domnia și opera voievodului Constantin Brâncoveanu îi apăreau lui *Lucian Blaga* ca un «minunat amestec de renaștere și bizantinism, de baroc și orientalism, altoit pe românism și creștinism, o aluzie reconfortantă la ceea ce ar fi putut să fie o epocă de adevărată «istorie românească»¹. În aceeași ordine de idei, un alt mare cărturar român, arhitectul *G. M. Cantacuzino*, făcea următoarele constatări: «Epoca brâncovenească apare pe cerul mohorât al istoriei noastre ca un șir de arcade grațioase și zvelte». Și, mai departe: «O bogată sculptură ornamentală se dezvoltă, influențând toată «moderatura» arhitecturii noastre, iar pictura primește și dânsa o ultimă înviorare. Brâncoveanu a depășit cadrul programului constructiv al predecesorilor lui. La dânsul, ca și la părinții Renașterii, credința este o temă, aș zice chiar un pretext creator și nu un scop ultim, o rugăciune devenită formă...; perioada brâncovenească este aceea în care sufletul românesc a intrat în stăpânirea posibilităților sale creatoare... domnia brâncovenească... însemnează începutul maturității noastre artistice»².

În cele ce urmează ne vom limita la prezentarea ctitoriilor bisericesti ale lui *Constantin Brâncoveanu*, în ordinea vechimii lor, începând din anul când încă nu era domn al Țării Românești (1683), până ina-

1. L. Blaga, *Spațiul mioritic*, în *Trilogia culturii*, ed. D. Ghișe, București, 1969, p. 236. Cf. Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern*, vol. II, București, 1987, p. 64.

2. G. M. Cantacuzino, *Brâncoveanu sau izbânda oltenească*, în *Izvoare și popasuri*, ed. A. Anghelescu, București, 1977, p. 139—143. Cf. R. Theodorescu, *op. cit.*, p. 105, nota 1.

înca sfârșitului său ca martir pentru credință și neam (15 august 1714). Vom examina mai întâi ctitoriile «din temelie» de pe întinsul Țării Românești ale marelui voievod, după care vom înfățișa îmbunătățirile, adaosurile, înnoirile și obiectele dăruite de Brâncoveanu la diferite monumente bisericesti de pe același teritoriu. Vom continua cu prezentarea pe scurt sau numai cu menționarea ctitoriilor, îmbunătățirilor și darurilor făcute de același domnitor la ctitorii bisericesti din Transilvania, alte ținuturi și centre ortodoxe și vom încheia cu cercetarea ctitoriilor bisericesti ale Doamnei Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu.

A. CTITORII DIN TEMELIE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

1. Biserica palatului de la Potlogi (1683)

Cea mai veche ctorie a lui Constantin Brâncoveanu este biserica «Sfântul Dumitru» de la Potlogi, jud. Dâmbovița, înălțată de el în 1683, cu cinci ani înainte de a ajunge domn, ca paraclis al vechii curți boierești din acel loc, unde mai târziu va fi ridicat palatul brâncovenesc pentru fiul său Constantin (1698). Biserica este pe plan dreptunghiular, cu dimensiunile exterioare de $20,82 \times 13,50$ m, asemănător cu al bisericii Doamnei din București, construită de Șerban Cantacuzino în același an, și cu cel al bisericii palatului de la Mogoșoia (1688), cu deosebirea că aceasta de pe urmă are și pridvor. Spre răsărit biserica se termină cu o absidă semicirculară în interior și cu cinci laturi la exterior, folosită pentru altar. În dreapta și în stânga absidei se văd obișnuitele nișe pentru proscomidie și diaconicon. Naosul, aproape pătrat, era probabil acoperit de o calotă închisă pe pandantivi, care, în 1904, când a fost refăcută partea superioară a întregii construcții, a fost străpunsă, pentru înălțarea actualei turle de scânduri învelite cu tablă a Pantocratorului. Naosul era despărțit de pronaos prin trei arcade susținute de două coloane de piatră, care, pentru mărirea spațiului interior, au fost surprinse cu prilejul aceluiași lucrări de refacere din 1904. Pronaosul, acoperit de o calotă sferică asemănătoare cu cea a naosului, avea deasupra un turn — clopotniță, la care conducea o scară exterioară, închisă într-un turn pentagonal, anexat pe latura de nord. Pridvorul mai îngust de pe latura de vest a fost adăugat în 1904. La exterior fațadele tencuite sunt împărțite în două de un brâu median și decorate cu obișnuitele panouri mari dreptunghiulare în jumătatea inferioară și panouri mai mici, arcuite sus, în jumătatea superioară. Între cornișe și aceste panouri arcuite s-au păstrat slabe urme din decorația geometrică pictată.

În interior, sub pictura din 1904, se ascunde probabil pictura originală, din care a apărut o parte în tabloul votiv, cu Brâncoveanu și fiii săi, de pe peretele de vest al pronaosului³.

3. Ștefan Bals, *Curtea Brâncovenească din Potlogi*, București (Meridiane), 1968, p. 26—27; Gh. Sion, Comunicare la sesiunea DPCN/20 febr. 1976 (manuscris).

2. Biserica palatului de la Mogoșoaia (1688)

Construită ca paraclis al vechii curți boierești de la Mogoșoaia, în prezent biserică a comunității comunei suburbane cu același nume a municipiului București, biserica cu hramul «Sf. Gheorghe» a fost înălțată de Constantin Brâncoveanu pe când era mare logofăt și terminată la 20 septembrie 1688 (data pisaniei), cu o lună și nouă zile înainte de a ajunge domn și cu 14 ani înainte de zidirea actualului palat (1702), azi Muzeu de artă brâncovenească. Față de somptuosul palat, biserica se prezintă ca o construcție mult mai modestă, aflându-se în imediată apropiere, dar nu în interiorul incintei, fapt semnificativ pentru concepția mai puțin teologică despre lume și viață a vremii respective. Clădirea bisericii este de plan dreptunghiular, cu dimensiunile de 25×8 m, măsurate la exterior, asemănându-se mai mult cu bisericile din timpul lui Matei Basarab (1632-1654) decât cu cele care vor fi construite sub domnia lui Constantin Brâncoveanu. La origine biserica avea o clopotniță de zid deasupra pronaosului, care s-a prăbușit în decursul timpului, locul ei luându-l un turnuleț de scânduri, înălțat pe latura de nord, deasupra scării ce ducea la turnul-clopotniță de altădată.

În ansamblu, biserica este de proporții scunde, dominată de liniile orizontale. Absida altarului, semicirculară în interior și cu cinci laturi la exterior, este prevăzută cu obișnuitele nișe pentru proscomidie și diaconicon în zidurile de nord și de sud, altarul fiind separat de naos printr-un iconostas de lemn sculptat, cu un bogat decor vegetal și zoomorf, adevărată capodoperă de artă sculpturală de tip «arhaic» brâncovenească (1705). Naosul și pronaosul, încăperi aproape pătrate, despărțite prin doi stâlpi zidiți, sunt acoperite de câte o calotă sferică și au bolțile sprijinite, nu pe console, ca în bisericile de același tip, aparținând noului stil de la sfârșitul scolului al XV-lea, ci pe picioare verticale situate la cele patru colțuri. Dimpotrivă, pridvorul, susținut de opt coloane groase de cărămidă, din care două angajate în zid, are bolțile propțite în console, dar prin faptul că cele două calote sferice ce-l acoperă sunt despărțite printr-un arc larg situat în axul principal al bisericii, se deosebește de bisericile noului stil amintit. La exterior fațadele sunt împărțite în două registre de către un brâu în formă de tor simplu, fără nici un decor, registrul inferior fiind decorat cu panouri mari dreptunghiulare, iar cel superior cu arcaturi interpenetrate, ca la biserica mănăstirii Sărăcinești (1687) și la bolnița mănăstirii Hurezi (1699). Chenarele de piatră ale ferestrelor sunt sculptate cu frunze de acant de jur împrejur. Ușa de lemn de la intrarea bisericii este frumos sculptată cu ornamente vegetale⁴.

4. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a patra, în *Bulet. Com. Mon. Istorică*, XXIX (1936), fasc. 87—90, p. 61—62, fig. 205—214; N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 235—236; *Inscripțiile medievale ale României*, I: *Orașul București*, 1965, nr. 190; Dm. Lăzărescu, în *Istoria artelor plastice în România*, II, București, 1970, p. 42—43; V. Drăguț-N. Săndulescu, *Artă brâncovenească* București, 1971, fig. 7, 8 și 82; Florentina Dumitrescu, *Sculptura în lemn brâncovenească*, în *Pagini de veche artă românească* III, București, 1974, p. 49—50, fig. 39—43.

Pictura originară, în decursul timpului înnegrită de fum, lasă să se întrevadă continuarea programului iconografic al bisericilor mai vechi din Țara Românească. Limba inscripțiilor presupune mâna vreunui zugrav grec. În cupolă, Hristos Pantocrator, îngeri, iar mai jos, spre est, «Gătirea Tronului». Conca absidei altarului este ocupată, ca de obicei, de Maica Domnului tronând, cu Iisus pe genunchi, între doi arhangheli prosternându-se. Pe peretele arcuit al absidei, în registrul superior, se află Cortul mărturiei și Împărtășirea apostolilor; în cel de la mijloc, medalioane cu figuri de episcopi (Porfirie, Nichifor, Mitrofan, Epifamie, Policarp, Silvestru ș.a.), iar în cel de jos, sfinții autori de liturghii și alți mari ierarhi (Atanasie, Chiril, Nicolae, Spiridon), flancați de arhidiaconii Ștefan și Roman. La proscomidie, «Vedenia episcopului Petre al Alexandriei» și Hristos în mormânt. În registrul superior al naosului sunt înfățișate Spălarea picioarelor, Cina, Intrarea lui Iisus în Ierusalim și Înviera lui Lazăr (la sud); Plângerea lui Iisus, Înviera și Pogorârea Sf. Duh (la nord); Nașterea, Adormirea și Prezentarea la templu a Maicii Domnului (pe peretele de vest). În registrul inferior al naosului, pe toate cele trei laturi, se află figuri de sfinți martiri. În general se observă lipsa din naos a reprezentărilor de scene cu minuni ale lui Hristos, cu excepția Învierii lui Lazăr. În schimb, atrag atenția reprezentările închinat Maicii Domnului. În calota sferică a pronaosului apare Maica Domnului Platytera, însoțită de îngeri, iar pe pereți sunt zugrăvite Sinoadele ecumenice și figuri de sfinți. În partea de jos a peretelui de vest sunt înfățișate portretele ctitorilor: Constantin Brâncoveanu și soția sa prezentând macheta bisericii. Într-una din calotele pridvorului se văd Iisus Emanuel și simbolurile evangheliștilor; Hristos inger al Marelui Sfat și serafimi cu ripide, iar în timpanul de deasupra intrării, icoana hramului: Sfântul Gheorghe omorând balaurul⁵.

3. Mănăstirea Hurezi (1690—1697)

«Întru acest an s-au apucat mânia sa de mănăstirea de la Hurez din temelie a o face, cu multă osârdie și cheltuială, ispravnic trimițând pre Pârvul Cantacuzino vel stolnic, de au căutat loc ca acela să s-au pus temelia de s-au lăcut mănăstirea»⁶.

În 1690, la mai puțin de doi ani după venirea la domnie, Constantin Brâncoveanu a început construirea celui mai mare complex monastic din Țara Românească, mănăstirea Hurezi, «cea mai desăvârșită realizare a artei brâncovenești» (V. Drăguț), a cărei biserică a fost înălțată

5. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1932, texte, p. 188—190.

6. Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688—1714)*, cap. 13, ed. Aurora Iliș, București, 1970, p. 72; V. Drăguț-N. Săndulescu, *op. cit.*, p. 19.

în 1692 și terminată de zugrăvit la 20 septembrie 1694, zidirea celorlalte clădiri continuând și după aceea, până în 1697 și chiar mai târziu, în primii ani ai secolului al XVIII-lea. Prin noul complex mănăstiresc, unic pe pământul Țării Românești, situat într-o frumoasă vale de la poalele Carpaților Olteniei, pe teritoriul de azi al târgului Hurez (Horezu), jud. Vâlcea, Brâncoveanu urmărea crearea unui mare centru monastic, cu o viață monahală cât mai bine organizată, care să poată face față noilor cerințe ale culturii teologice ortodoxe și să întărească prestigiul Bisericii și al Țării sale. Totodată el voia să creeze în liniștea de la Hurezi un loc de popas, de repaus și de reculegere, în viața frământată de toate zilele și în cele din urmă unul de odihnă pentru totdeauna atât pentru sine cât și pentru familia sa, ceea ce ar fi avut loc dacă nu intervenea tragicul sfârșit din august 1714 de la Istanbul.

Executarea întregii lucrări a fost incredințată unei echipe de mari meșteri, pe ale căror nume din fericire le cunoaștem: Manea, «vâtaful de zidari» (arhitectul), Vucașin Caragea «pietrarul» și Istrate «lemnarul.» Ansamblul arhitectural al mănăstirii se compune dintr-un vast patralater (85×65 m), cu biserica principală în centru, un zid masiv, în trecut prevăzut cu drum de strajă și metereze, pe latura de est, și construcții cu două nivele pe celelalte trei laturi. Pe latura de sud se află intrarea în incintă, cu clopotnița deasupra, stăreția, biblioteca și palatul domnesc, cu încăperi mari și elegante, deasupra unor pivnițe adânci și înalte, acoperite cu cupole; pe latura de vest — trapeza, cu un paraclis deasupra ei, chilii, «foisorul lui Dionisie», cu coloane și balustradă de piatră frumos sculptate, sub influența stilului baroc, executat la cererea starețului Dionisie Bălăcescu, de pietrarul Iosif (1752—1753), iar la extremități, în colțurile incintei, bucătăria și brutăria și pe latura de nord, chilii cu lungi cerdace pe arcade.

Biserica principală, cu hramul «Sfinții împărați Constantin și Elena», reproduce, cu unele modificări, planul triconc al bisericii lui Neagoe de la Argeș; fiind mai mare decât aceea (32×14 m la exterior). În loc de simple nișe de o parte și de alta, Altarul are două mici încăperi boltite, luminate direct de afară, care îndeplinesc funcția de proscomidie și diaconicon. Naosul, încununat de o cupolă pe pandantivi, este despărțit de pronaos printr-un perete plin, cu o singură intrare la mijloc, caz unic pentru o biserică cu pronaosul lărgit. Pronaosul, aproape pătrat și mai larg decât naosul, este acoperit cu o cupolă, care nu se mai sprijină pe 12 coloane, ca la Argeș, ci numai pe două și pe perețele despărțitor dintre naos și pronaos. Cele două turle mici, răsucite, care la Argeș se înalță pe colțurile de sud-vest și nord-vest, la Hurezi au fost înlocuite cu două bolți mănăstirești. În plus, la vest de pronaos a fost adăugat un pridvor cu coloane de piatră sculptată, care apără și pune în evidență fațada principală și intrarea. Pridvorul este acoperit de trei calote sferice. Coloanele scurte și masive care-l susțin, sunt legate sus prin câte o arcadă în semicerc și se sprijină pe un soclu înalt, întrerupt pe fiecare din cele trei fațade în câte un punct pe unde se face intrarea. Frumoasa decorație pictată, impregnată de motive populare, de pe arcadele pridvorului, are rolul de a su-

blinia aceste părți de arhitectură. La exterior, înălțimea pridvorului este mai mică decât a bisericii propriu-zise, acoperișul lui tăind ca o bară orizontală fațada de vest a pronaosului. La intrarea de pe fațada principală a fost adăugat mai târziu un mic baldachin boltit, susținut de doi stâlpi înalți de piatră. Privită din afară, biserica se impune prin proporțiile sale și armonia liniilor, producând impresia unei deosebite stabilități. Fațadele tencuite și văruițe ale bisericii sunt împărțite în două registre de către un brâu alcătuit dintr-un tor în stuc, modelat cu flori și frunze și încadrat între două rânduri de cărămizi așezate în formă de dinți de fierăstrău. De menționat că folosirea stucului în locul pietrei sculptate este un procedeu întâlnit aici pentru prima dată la un monument din Țara Românească. Registrul inferior al fațadelor este împodobit cu panouri dreptunghiulare, mărginite de toruri duble, iar cel superior cu arcade. Chenarele de piatră ale ferestrelor, cu arcu de sus în formă de acoladă turtită, aproape identice cu cele de la biserica Doamnei din București, se datorează influenței celor de la biserica Stelea din Târgoviște. O tendință nouă vădese ornamentele vegetale în relief foarte puțin pronunțat, ale capitulurilor și bazelor coloanelor tronconice de la pridvor. Cel mai frumos sculptat este chenarul din marmură albă de la intrarea principală, care cuprinde și pisania. El este bogat împodobit cu un lujer sinuos continuu, cu ficri și frunze în relief, tratate naturalistic, în stil propriu «brâncovenesc». Deasupra arcuului în acoladă din partea de sus a intrării sunt sculptate în stânga acvila cu crucea în cioc, stema Țării Românești, iar în dreapta acvila bicefală, încoronată, stema bizantină a Cantacuzinilor, familia imperială, din care descindea, prin mama sa, Constantin Brâncoveanu⁷. Ușile de lemn în două canate, de la aceeași intrare, sunt sculptate cu admirabile impletituri de motive vegetale stilizate (începutul sec. XVIII). Panourile celor două canate sunt decorate identic între ele și identic cu cele de pe ușile de la intrarea în trapeza mănăstirii.

Tâmpla (iconostasul) ce separă altarul de naos este o capodoperă de sculptură în lemn, în care se îmbină elementele ornamentale geometrice, vegetale, zoo și antropomorfe. Tehnica de sculptură este aceea a reliefului puțin înalt și ajur, lemnul fiind acoperit cu preparație de ipsos, aurit și colorat cu albastru-vânăt și roșu-aprins (1694). De asemenea, de mare valoare artistică sunt cele două jilțuri de lemn sculptate, din naos, cel domnesc și arhieresc, primul decorat și cu acvila bicefală încoronată, iar cel de-al doilea numai cu motive vegetale stilizate (începutul sec. XVIII)⁸.

7. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 80—82, fig. 515—540; Cr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965, p. 96—99 și 166; Idem, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982, p. 374 și 394—397; Dm. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 43—46; Vasile Drăguț, *Între arhitectul Ion Mincu și Manea vătăiul de ziduri*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 33 (1986), p. 13—52 și îndeosebi p. 48—51.

8. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 35—36, fig. 9—13 (iconostasul); p. 64—65 (ușile de la intrare) și p. 66—67, fig. 77—81 (jilțurile domnesc și arhieresc).

Pictura murală a bisericii mari de la Hurezi, ansamblul cel mai important al Țării Românești, atât prin întinderea suprafețelor pictate, cât și prin calitatea și unitatea întregului decor, în ciuda faptului că, așa cum menționează pisania pictată la 30 septembrie 1694 deasupra intrării în naos, este opera a șase zugravi: Constantinos și Ioan, Andrei, Stan, Neagoe și Ioachim, se păstrează destul de bine, cu excepția anumitor porțiuni deteriorate de vreme și de umezeală. Programul iconografic respectă normele tradiționale ale picturii secolelor XIV—XVII din Țara Românească, dar pe de altă parte se adaptează realităților politice și culturale ale epocii respective, deschizând o nouă cale în evoluția artei de la sud de Carpații meridionali, cu înrăuriri puternice și asupra artei din Transilvania. Un rol important în alcătuirea programului iconografic al picturii de la Hurezi l-a avut arhimandritul Ioan, primul stareț al mănăstirii, bun cunoscător al culturii teologice și al vieții bisericesti.

Cupola naosului este dominată de chipul Pantocratorului, deteriorat de vreme și intemperii, înconjurat de serafimi și îngeri. Pe cilindru se văd îngerii lăncieri, prooroci și apostoli, dedesubtul lor liturghia îngerească și medalioane de sfinți, iar în pandantivi, cei patru evangheliști. Distribuirea temelor amintește ordinea de la biserica mănăstirii Caluiu (1593—1594), biserica Patriarhiei din București (1654—1658) și Domnească din Târgoviște, ultima cu picturi executate de același Constantinos de la Hurezi, în timpul lui Brâncoveanu (1699). Tematica picturii din altar este predominant liturgică, asemănându-se mult cu cea a bisericii Doamnei din București, zugrăvită mai înainte de Constantinos și Ioan (1683), zugravii principali de la Hurezi. În conca absidei altarului apare «Maica Domnului a Întrupării», aceeași temă fiind figurată prin reprezentarea Rugului arzând. Jertfa este simbolizată prin Sacrificiul lui Abraam, Sf. Agneț, Vedenia lui Petru al Alexandriei și Iisus în mormânt («Extrema umilintă»), ultimele două la proscomidie. Scenele «Melismos» și Împărtășirea Apostolilor sunt înfățișate ca imagini ale Sfintei Euharistii. Mai sunt reprezentate Sf. Treime, Învierea, scene evanghelice în legătură cu Învierea și cu apariția lui Iisus după aceea, Înălțarea și Pogorârea Sf. Duh. În medalioanele de pe boltă sunt zugrăviți profeți. Sfinții ierarhi Vasile cel Mare, Atanasie, Chiril, Ioan Gură de Aur, Andrei Criteanul, Spiridon, Ioan Milostivul, la care se adaugă și Sf. Grigore Decapolitul, ale cărui moaște se aflau la mănăstirea Bistrița din apropiere, țin în mâini rotuli cu rugăciuni din Sf. Liturghic,, în limba greacă.

În naos, pe bolta absidei laterale de nord, este zugrăvită scena Învierii, sub forma obișnuită în arta bizantină a *Coborârii la iad*, una din cele mai reușite reprezentări ale ansamblului pictural de la Hurezi, care amintește în parte aceeași scenă de la Arnota, fiind reprodușă în 1711 și la Govora, fără să atingă nivelul artistic al modelului. Pe bolta absidei de sud este înfățișată *Duminica tuturor sfinților*. Pe pereți, în cele două registre de sus, sunt zugrăvite scene din viața lui Iisus și minuni ale Mântuitorului. Pe peretele de apus, Adormirea și proslăvirea Maicii Domnului (trei scene). Pe peretele de nord, două

teme în legătură cu Sf. Ioan Botezătorul (Banchetul lui Irod și Dansul Salomeei). Apostolii Petru și Pavel încadrează iconostasul (tâmplă), iar Arhangheliu Mihail și Gavriil intrarea dinspre pronaos. În registrul de jos, la sud, se află Deisis și sfinți militari; la nord sfinți militari și la vest sfinții împărați Constantin și Elena, patronii lui Brâncoveanu și ai mănăstirii Hurezi. De remarcat lipsa reprezentării Patimilor, cu excepția crucii purtând pe Iisus răstignit, pe care o țin între ei sfinții Constantin și Elena. Unele scene prezintă anumite particularități iconografice inspirate din texte apocrife sau din literatura patristică. Altele, mai puțin obișnuite, par a concretiza o preferință specială a ctitorului. Astfel este reprezentarea ca pandant al sfinților Constantin și Elena, pe peretele de vest al naosului, a sf. militar Eustațiu Plakida, cu soția și cu cei doi copii ai lor, a căror soartă îi apărea lui Constantin Brâncoveanu asemănătoare cu a familiei sale, îndeosebi a copiilor. De menționat că nu cu mult înainte, în 1682, Dosoftei, mitropolitul Moldovei, tradusese din limba greacă «Viețile sfinților», în care apărea pentru prima dată în limba română legenda Sf. Eustațiu Plakida, pe care putuse s-o cunoască direct ctitorul Hurezilor. Aceeași reprezentare se mai întâlnește la loc privilegiat ca și la Hurezi, în alte ctitorii sau picturi refăcute din inițiativa lui Brâncoveanu: Mogoșoaia, Mamul, Cozia, Surpatele, Doicești. Tot o preferință specială a lui Brâncoveanu pare să fi fost reprezentarea marii scene «Duminica tuturor sfinților», în bolta absidei de sud a naosului, loc rezervat de obicei unuia din marile praznice împărătești. Această temă, rar întâlnită în pictura murală, lipsește din Erminii, aflându-se pe icoane de la Athos și cretane. La Hurezi, tema îi dădea prilej ctitorului să reprezinte la loc de mare cinste pe sfinții patroni Constantin și Elena, care în această scenă apar în fruntea tuturor sfinților, ținând la mijloc crucea lui Hristos.

În pictura pronaosului, destinat să devină necropolă domnească, continuă aceeași idee, accentul căzând pe pictura istorică. Pe peretele de est, deasupra ușii, este zugrăvită «Legenda sfântului Constantin», omonimul și patronul lui Brâncoveanu, compusă din patru episoade, cu momentul principal «Lupta de la podul Milvius», reprezentată în timpanul central al peretelui, ca simbol al victoriei creștinismului asupra păgânismului. Această scenă manifestă tendința narativă, pronunțate trăsături laice și încercarea de a face pictură istorică a zugrăvirilor bisericii, poate chiar la sugestia ori cu știrea ctitorului acesteia. Nu întâmplător în imediata vecinătate a Legendei Sf. Constantin, în jumătatea de sud a aceluiași perete, într-un loc bine luminat, este zugrăvit tabloul votiv, impresionant prin măreția ansamblului și prin frumusețea detaliilor: Constantin Brâncoveanu cu cei patru fii — Constantin, Ștefan, Radu, Mateias — și Doamna Maria cu cele șapte fiice — Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Bălașa și Smaranda, toți în haine de mare ținută și cu coroană pe cap. Domnitorul și Doamna înalță chivotul bisericii. În colțul din stânga sus, apare figura Mântuitorului binecuvântând pe ctitori și ctitoria lor. Portretele par a fi fost executate pe observația modelelor vii. Dintre copii atrag îndeosebi atenția Radu,

care ține în mâini o carte deschisă, cu o invocare către Maica Domnului, în limba greacă, și admirabilul portret al Smarandei, fiica cea mai mică, cu figura roză și ochii ca două mărgele negre, anticipând cu peste două secole ochii copiilor din tablourile lui Nicolae Tonitza. Portretele sunt opera unui singur și mare artist, care a știut să compună tabloul în ansamblul lui și să execute cu aceeași măiestrie fiecare figură în parte, toate chipurile impresionând prin înrudirea lor și vioiciunea privirilor.

În calota cupolei pronaosului se află portretul Maicii Domnului ornată, la baza cilindrului Sfinții Părinți ai Bisericii, iar pe arcele mari ale boltii, scara lui Iacob, scara dreptilor (a Sfântului Ioan Scărarul) și scene din viața proorocului Ilie. Pe boltă și în registrele superioare ale pereților sunt zugrăvite scene din Sinaxar, ce duc cu gândul la biserica mare de la Cozia. În registrul inferior se revine la pictura laică, locul obișnuitei teorii de sfinți luându-l galeria de numeroase portrete înfățișând, după cum arată inscripția zugrăvită deasupra ușii de intrare, «dunga cea mare, bătrână și blagorodnă a rodului și neamului său, atât după tată cât și după mamă» — un fel pledoarie în favoarea ideii de dinastie ereditară, al cărei ultim reprezentant era Constantin Brâncoveanu. Se întâlnesc aici potretele strămoșilor și părinților domnitorului, pentru a căror reprezentare s-a folosit foarte probabil și friza de ctitori, azi dispărută, de la biserica lui Neagoe de la Argeș. Tot aici, la extremitatea de vest a pereților laterali ai pronaosului, sunt zugrăvite cele două personaje, care au supravegheat lucrările de construcție a mănăstirii: Ioan arhimandritul, egumenul Hurezilor și Pârveu Cantacuzino, primul ispravnic al mănăstirii. În pronaos mai apar figurile sfinților Varlaam și Ioasaf, eroii romanului mistic tradus de Udriște Năsturel și ale lui Nicodim cel sfânt de la Tismana, reorganizatorul vieții monahale din Țara Românească, și Grigore Decapolitul, ale cărui moaște au fost aduse în secolul al XVI-lea la mănăstirea Bistrița.

În cele trei calote sferice ale pridvorului sunt zugrăvite teme de glorie a Maicii Domnului și a lui Iisus, iar deasupra arcadelor scene din Geneză, Apocalips și sinoade ecumenice. Pe perețele de est se desfășoară ampla temă a Judecării de apoi și este zugrăvită icoana hramului (Sfinții Constantin și Elena), iar în partea stângă, jos, se află portretele supravegheților și construcției Badea, Apostol și ispravnicul Cernica Știrbei Izvoranu, mare armaș, urmașul lui Pârveu Cantacuzino și ale celor trei meșteri amintiți la început: Manea, «vâtaful de zidari», Vucașin Caragea «pietrarul» și Istrate «lemnarul». Portretele lor arată prețuirea de care se bucurau meșterii și lucrătorii în timpul lui Brâncoveanu.

Pictura bisericii principale a mănăstirii de la Hurezi este una din realizările cele mai importante din istoria picturii secolului al XVII-lea. Cu excepția unor scăderi în ceea ce privește compoziția (lipsa de concepție monumentală, desenul incorect, goluri supărătoare, linii care se contrazic), pictura încântă prin farmecul culorilor, prin peisajul și ornamentul care ocupă locul principal, punând în valoare ilustrația. Ea se

caracterizează prin predilecția pentru povestire și ornament. De cea mai mare valoare sunt portretele, pline de expresie și viață, executate cu talent și multă grijă, pe observația modelelor vii. Farmecul armoniilor tonale, compuse din aur, albastru și roșu, bazate pe juxtapuneri îndrăznețe de culori, gustul portretului și decorul floral, sunt cele trei mari calități ale «școlii de pictură de la Hurezi», care a înlocuit stilul monumental cu unul pitoresc, stil ce se va răspândi în Țara Românească și în Transilvania până în secolul al XIX-lea. Meșterii lui Brâncoveanu și ucenicii lor au izbutit să introducă note locale și viață în pictura bisericească, contribuind prin aceasta la răspândirea ei în mediul țărănesc și la crearea unei arte naționale. Marele bizantinolog Charles Diehl considera mănăstirea Hurezi «poate cel mai frumos monument dintre toate în România», iar despre frescele sale afirma că «sunt printre cele mai remarcabile pe care le-a produs arta românească și în același timp ele dovedesc continuitatea artei românești și a artei bizantine, ele arată strălucirea extraordinară pe care a dat-o artelor domnia lui Constantin Brâncoveanu»⁹.

Paraclisul, cu hramul «Nașterea Măicii Domnului», zidit cam în același timp cu biserica principală și zugrăvit în 1697, se află la mijlocul laturii de vest a patruleterului mănăstirii, deasupra trapezei. Situat la un nivel superior, el domină cu silueta sa zveltă toate clădirile, curtea și grădina dimprejur, înălțându-se chiar mai sus decât biserica mare și clopotnița de la intrare, într-o înfățișare foarte pitorească. Planul este în formă de dreptunghi, cu dimensiunile interioare de 7,50 × 5 m, terminat spre răsărit (spre curtea interioară) cu absida altarului, semicirculară în interior și poligonală la exterior. Naosul este pătrat, acoperit de o cupolă pe pandantivi, mărginit spre vest, unde se află grădina mănăstirii, de un pridvor deschis cu arcade sprijinite pe coloane de piatră. Fațadele exterioare sunt separate în două registre de un brâu orizontal în formă de tor, între două rânduri de cărămidă în dinți de fierăstrău. Registrul inferior este decorat cu panouri dreptunghiulare, iar cel superior cu arcaturi, atât unele cât și celelalte încadrate de ciubuce rotunjite în relief. Construcția mică și elegantă este dominată de turia admirabil proporționată, cu opt fețe cu câte o fereastră lungă și îngustă pe fiecare din ele, sprijinită pe o bază pătrată înaltă. Două scări laterale de piatră fac legătura între galeria de la etajul superior al chiliilor și pridvorul paraclisului¹⁰.

Interiorul a fost împodobit cu picturi de zugravii Preda și Marin. Pantocratorul din calota cupolei bust în mantie de aur, este încadrat de îngeri, mai jos, pe cilindrul cupolei, fiind reprezentați prooroci și

9. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 182—188; Idem, *Arta feudală în Țările Române. Pictura murală și icoanele de la origini până în secolul al XIX-lea*. Timișoara, 1981, p. 146—153; Teodora Voinescu, în *Istoria artelor plastice...*, *op. cit.*, p. 68—70; V. Drăguț-N. Săndulescu, *op. cit.*, p. 25—26 și fig. 101—103; Anca Vasiliu, *Pictura murală brâncovenească*, I—II, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 29 (1982), p. 19—36; și 30 (1983), p. 12—25; Corina Popa, *Pictura bisericii mănăstirii Hurezi — realitate artistică și culturală în vechiul al XVII-lea, ibidem*, 33 (1986), p. 13—30; Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor...*, II, p. 89—90.

10. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 51, fig. 1—7.

apostoli, în picioare sfinți părinți, în medaliaone, iar în pandantivi evangheliștii cu simbolurile lor. Bolta absidei altarului este dominată de figura Maicii Domnului tronând, cu Iisus pe genunchi, între doi arhangheli, Cel vechi de zile și 12 prooroci. Împărțășirea apostolilor de pe hemiciclul absidei se caracterizează prin gestul brutal al lui Iuda, care, întors cu spatele la altar, leapădă împărțășania care-i arde gura. Mai jos sunt zugrăvite medaliaone cu busturi de episcopi, iar în ultimul registru sfinții ierarhi Grigorie Teologul, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Atanasie, Chiril și Spiridon, încadrații de arhidiaconii Ștefan și Prohor. În cadrul ferestrei celei mari de la răsărit, Iisus pe disc și scri-fimi cu ripide. La proscomidie, Vedenia Sf. Petru al Alexandriei și Pietă, iar pe arcul triumfal, Hristos în «lumina necreată», încadrat de teme din Evanghelia apocrifă a lui Ioan. În naos sunt înfățișate praznice împărătești, minuni ale Mântuitorului și figuri de sfinți. Pe perețele de vest este ilustrat imnul «De tine se bucură...», iar în registrul inferior portretele ctitorilor. În pridvor sunt zugrăvite teme din Acatistul Bunei Vestiri și scene din viața Sfântului Ioan Botezătorul. O mențune aparte merită scena «Cortul (Pocrovul sau Acoperământul) Maicii Domnului», în care, sub acoperământul protector al Născătoarei de Dumnezeu apare un mare număr de personaje, în costume de epocă, reprezentând diferite categorii sociale: clerici, boieri, popor de rând. Tema este specific rusescă și se mai întâlnește în pictura exterioară de la Sucevița, în Moldova. În ultimul registru se disting chipuri de pustnici și portretul mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei¹¹.

Din interior ne atrag atenția în mod deosebit tâmpla de lemn brâncovenească și ușile în două canate de la intrare, de tip «clasic» brâncovenesc, a căror decoratie sculptată, alcătuită din ornamente vegetale stilizate, se distinge prin finețea execuției¹².

Biserica bolniței mănăstirii Hurezi, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», ctitorita din anii 1695—1699, a Doamnei Marica, soția lui Constantin Brâncovcanu, este situată în afara incintei mănăstirii, pe un tâșpan din partea de est și înconjurată de o incintă din ziduri înalte de piatră. Alături de ea se află ruinele fostei infirmerii a mănăstirii, iar împrejur cimitirul. Clădirea, de mici dimensiuni (14 × 6,50 m, la exterior), se compune dintr-un naos pătrat, având la est absida semicirculară a altarului, iar la vest pridvorul. Pronaosul lipsește. Naosul este încununat de o cupolă largă și scundă, sprijinită pe patru picioare masive de zidărie. Pridvorul, acoperit de o calotă centrală, răzimată pe arce și pe console, este susținut de șase frumoși stâlpi de piatră și doi angajați în zid, octogonali în secțiune, uniți în partea de sus cu largi arcade semicirculare, sprijinite pe capitele cu abac masiv. În afară de intrarea principală din axul bisericii, mai există o intrare secundară pe latura de nord a pridvorului, care făcea legătura cu clădirea din această parte a bolniței.

11. I. D. Ștefănescu, *Arta feudală...*, p. 151—152; Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 71.

12. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 65, fig. 14—17 și 75.

La exterior biserica bolniței atrage atenția prin proporțiile sale scunde, în contrast cu paraclisul zvelt și înalt al mănăstirii. Fațadele sunt împărțite în două de către un brâu median, jumătatea inferioară fiind decorată cu chenare dreptunghiulare în relief, iar cea superioară cu arcaturi fine, în semicerc, întretăiate două câte două în partea superioară. O particularitate rar întâlnită o constituie profilul frânt în unghi, nu rotunjit în semicerc (în forma de tor), al ciubucelor de la panouri și arcaturi, soluție adoptată de constructori poate pentru a compensa aspectul greoi al acestui monument funerar de proporții scunde. Turla, scundă și așezată pe o bază lată, are zece laturi și tot atâtea ferestre, încadrate de arce cu zimți. Intrarea principală este mărginită de un chenar de piatră, decorat cu ornamente vegetale stilizate, iar ușa de lemn sculptat, în două canaturi, alcătuite din panouri dreptunghiulare bogat împodobite cu împletituri de ramuri și flori. Tâmpia, în rândul ei, este una din cele mai reușite sculpturi în lemn de epocă brâncovenească (1699)¹³.

Pictura, executată de zugravii Preda, Nicolae și Ianache (1699), se păstrează în bună stare, distingându-se prin calitatea sa și prin unele particularități iconografice, nemaiintâlnite la alte biserici din Țara Românească. Ca de obicei, scenele din altar sunt consacrate intrupării și jertfei Mântuitorului, cele două condiții ale mântuirii. Pe bolta absidei se află Maica Domnului tronând, înconjurată de proroci, care au vestit venirea lui Hristos. Peretele arcuit al absidei ne înfățișează patru scene din viața Maicii Domnului, pe care le mai întâlnim în secolul al XVI-lea pe peretii bolniței de la Cozia. În altarul bolniței de la Hurezi se întâlnește însă și a cincea scenă, în care apare Maica Domnului tronând și purtând pe Iisus. În apropierea acestei scene se vede crucea Golgotei, stăruindu-se prin aceasta asupra ideii de jertfă și de mântuire. În apropierea scenei înfățișând împărțirea Apostolilor este zugrăvită Înălțarea, reprezentare ce apare și în altarul bolniței de la Cozia, alături de Înviere. Se pare că este o orânduire iconografică specifică bolnițelor, care sunt totodată și biserici de cimitire. Unele scene din naos au la bază aceleași idei ca și cele din altar — ideile de intrupare și de jertfă. Astfel sunt: Nașterea Maicii Domnului și Nașterea lui Hristos, din timpanele mari de nord și de sud; Cina cea de Taină și scenele în legătură cu Patimile, de pe pereți. Minunile înfățișate pe aceiași pereți arată dumnezeirea lui Hristos. În pridvorul care îndeplinește și funcția de pronaos, cinci scene reprezintă viața și Adormirea Maicii Domnului, urmată de înălțarea ei la cer. În calota centrală este zugrăvită Maica Domnului ornată, înconjurată de îngeri, serafimi și tronuri, iar în pandantivi apar sfinții melozi Iosif, Ioan Damaschin, Cosma și Theofan. Pe perețele de est, în registrul inferior, se află portretul lui Ioan, primul stareț al mănăstirii Hurezi și reprezentarea marelui ascet Pahomie. Tot aici este zugrăvită scena alegorică despre *viata adevăratului călugăr*, deasupra căreia apare Hristos ținând două coroane însoțite

13. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 51—52 și fig. 8—19; Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 41—42 și fig. 26.

de inscripția : «Să-mi fii credincios până la moarte și eu îți voi dărui viața veșnică». Pe peretele de sud este reprezentat martiriul arhidiaconului Ștefan, primul martir creștin. Sfânta Treime privește din înaltul cerului. Îngeri strâng în coșuri pietrele aruncate asupra sfântului și le duc în ceruri. Adormirea sfântului Efrem, de pe peretele de vest, amintește aceeași scenă complexă de la mănăstirea Dochiariu de la Muntele Athos. Pe peretele de nord este reprezentată următoarea scenă alegorică, întâlnită pentru prima dată în pictura bisericilor din țările Române : *Corabia credincioșilor*, condusă de Hristos, plutește pe ape. Sfântul apostol Petru ține ancora. Arie, Nestorie, Eutichie și alți eretici renumiți urmează corabia pe mal și caută s-o împingă înainte cu ghionderele (prăjinile) lor. Dioclețian, Iulian Apostatul și alți necredincioși, înarmați cu sulite, se avântă, călare. În ultimul plan, pe uscat, episcopii liturghisesc : pe sfânta masă se vede Evanghelia. De o parte tronează Antichrist, părând că veghează la strădaniile partizanilor lui. Scena amintește reprezentarea Apocalipsei din trapeza mănăstirii Dionisiu de la Muntele Athos, zugrăvită de asemenea în vecinătatea Adormirii Sfântului Efrem ¹⁴.

Biserica schitului «Sfinții Apostoli» este situată la circa 350 m NE de mănăstirea Hurezi, în marginea pădurii. Zidită în 1698 de către Ioan, primul arhimandrit al mănăstirii, cu ajutor de la Constantin Brâncoveanu, biserica se înalță în mijlocul unei incinte patrulateră, de laturile căreia, spre interior, au fost alipite chilii. Clădirea, de plan dreptunghiular și puțin mai mică decât biserica bolniței (14 × 6 m, la exterior), este bine proporționată și cu interiorul împărțit în altar, naos și pronaos, la care se adaugă un mic pridvor. Altarul se compune din trei mici absidiole, cea de la mijloc fiind mai dezvoltată decât cele laterale, acoperite de o boltă în formă de semicalotă elipsoidală, amintind altarul bisericii Sân-Nicoară de la Curtea de Argeș. La interval de timp de numai trei ani, un altar asemănător, inspirat probabil de cel de la biserica schitului «Patruzeci de Izvoare» din satul Costești-Pietreni (1701), din apropiere de mănăstirea Hurezi. Naosul este un patrulater, cu patru stâlpi masivi la colțuri, ce susțin cupola pe pandantivi, din mijloc. Pronaosul, mai mic, este acoperit de o calotă sferică răzimată pe arce și console. Naosul este despărțit de pronaos prin trei arcade pe patru stâlpi, joase și în formă de acoladă, prototip ce va fi reproduș mai târziu la alte biserici, mai ales în a doua jumătate a secolului următor. La intrarea bisericii se află un mic pridvor, de plan pătrat, acoperit de calotă sferică, sprijinită pe doi stâlpi de piatră, octogonali în secțiune, și pe două console încastrate în zidul de vest al clădirii. La exterior, biserica este împodbită cu două registre de panouri dreptunghiulare, despărțite de un brâu, toate de proporții foarte reușite și de o unitate perfectă ¹⁵.

14. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie...*, p. 192—195; Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 63 și 70.

15. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 52—53, fig. 20—29; Dinu V. Rosetti, în *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, 1962, p. 103—105.

Interiorul bisericii a fost zugrăvit în anul 1700 de ierodiaconul Iosif și Zugraful Ion, într-o viziune dominată de ornamente florale cu un colorit bogat și variat. Din punct de vedere iconografic, pictura originală a bisericii schitului Sf. Apostoli, restaurată în mare parte în secolul al XIX-lea, se deosebește în oarecare măsură de celelalte ansambluri picturale de la Hurezi. În calotă și pe cilindrul cupolei pictura inițială a fost înlocuită cu ornamente florale. Numai la baza cilindrilor se păstrează medalioane de sfinți apostoli și episcopi, iar în pandantivi figurile evangheliștilor. În conca altarului, Maica Domnului tronând, cu copilul Iisus pe genunchi, între doi arhangheli, iar pe peretele hemicicului, episcopi. În naos, pe peretele de sud, Sf. Treime, pe cel de nord Pogorârea Sf. Duh și pe cel de vest Adormirea Maicii Domnului. În registrele inferioare, figuri de sfinți episcopi și martiri. În calota din pronaos Sf. Ioan Botezătorul purtându-și capul, iar pe pereți portrete de sfinți și de ctitori. Pe timpanul ușii de la intrare, icoana hramului : cei 12 sfinți Apostoli. În general, stilul grafic al picturii, peisajul delicat și vegetația aleasă a decorului arată arta unor zugravi familiarizați cu ilustrația tipăriturilor. Dintre ei ierodiaconul Iosif, nepotul arhimandritului Ioan, unul din cei mai harnici și mai originali zugravi din «școala» de la Hurezi, a și ajuns în cele din urmă conducătorul tipăriturilor Episcopiei de Râmnic ¹⁶.

Schitul «Sfântul Ștefan» de la mănăstirea Hurezi, se înalță în zăvoiul apei Romani, care curge pe lângă această mănăstire și a fost zidit de către Ștefan, fiul lui Constantin Brâncoveanu, în anii 1702—1703. Biserica schitului, înconjurată de o incintă patrulateră, are numai 12 × 5 m, la exterior, și este de plan treflat, cu o turlă pe naos. Interiorul este împărțit în altar, naos și pronaos. Altarul ocupă absida de răsărit, mai adâncă decât un semicerc și cu șapte laturi la exterior. Naosul este o încăpere dreptunghiulară, spațioasă, flancată spre nord și sud de câte o absidă mai mică decât absida altarului, ambele semicirculare în interior și cu câte cinci laturi la exterior, deasupra căruia se înalță obișnuita cupolă pe pandantivi. Pronaosul, mult mai mic decât naosul, este despărțit de acesta printr-un zid, cu intrare la mijloc și acoperit de o semicalotă sferică. Privită din afară, biserica are un aspect plăcut, bine proporționat. Fațadele sunt decorate cu panouri dreptunghiulare în jumătatea inferioară și cu arcaturi cu ciubece în relief, în cea superioară, despărțite la mijloc printr-un brâu în formă de tor. Turla, elegantă, se înalță pe o bază mică pătrată și are opt laturi străbătute de ferestre cu chenare în formă de arcade concentrice duble, cu câte două rânduri de zimți împrejur. Chenarul intrării principale se termină sus în formă de acoladă, deasupra căreia se află pisană, iar mai sus nișa cu icoana hramului ¹⁷.

Pictura interioară a fost executată de zugravii Ianache, Istrate și Hranite (1703), în stilul celorlalte picturi brâncovenești. Chipul Doamnei Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu, zugrăvit în pronasul biseri-

16. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 203; Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 68 și 71.
17. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 68—69, fig. 320—329.

cuței schitului Sf. Ștefan, este unul din portretele cele mai expresive și mai pline de rafinement ale epocii¹⁸.

Măreția și strălucirea artei brâncovenești s-a manifestat nu numai în domeniul artelor majore (arhitectură, pictură, sculptură), ci și în cel al artelor somptuoare sau minore. Numeroase icoane de cult, țesături și broderii liturgice, odoare bisericești (chivoturi, ferecături de evanghelii, potire, anafornițe, ripide, candelă, cădelnițe, cățui), de obicei de argint aurit, unele executate chiar în cuprinsul mănăstirii Hurezi, care devenise cel mai important centru de creație artistică din Țara Românească, altele (argintăriile) în ateliere din Sibiu și Brașov sau din Veneția și Constantinopol (unele broderii), ori în diferite ateliere românești sau străine, împodobeau lăcașurile de cult sau palatele domnești, contribuind la fastul și strălucirea oficierilor liturgice sau a ceremoniilor de curte. În general, ele se caracterizează prin materialul scump și strălucitor din care sunt confecționate și prin decorația abundentă ce le împodobește, căutând totuși să păstreze tradiția artei bizantine mai vechi. Ca și în pictura murală, accentuarea barocă a elementelor de decor, costum, podoabe, este în dauna conținutului transcendental al reprezentărilor. Personajele reprezentate vor dobândi însă o înfățișare mai apropiată de realitate, adesea chiar plină de realism.

Unele piese din importanta colecție de obiecte bisericești din epoca brâncovenească, aparținând mănăstirii Hurezi, se mai află încă la mănăstire. Cele mai multe însă și cele mai valoroase atât din punct de vedere material cât și artistic, se păstrează la Muzeul de artă din București și la Muzeul de artă brâncovenească de la palatul Mogoșoaia. Din rândul acestora amintim mai întâi câteva broderii: o frumoasă *beder-niță* (epigonation), cu reprezentarea Bunei Vestiri, pe un fond de cetate complicată, întreaga piesă având un chenar floral; *epitrahile*, *orare* și *epimanikia* (mănecuțe), pe fonduri de catifea, cu bogate broderii de aur și decorații florale. Dintre toate cea mai aleasă piesă este *epitrahilul* brodat cu fir de aur, argint și mătase colorată, pe fond de atlas roșu, de Despineta din Constantinopol, pentru mănăstirea Hurezi, din porunca lui Constantin Brâncoveanu. În jurul gâtului se află un bogat motiv floral. În centru, Maica Domnului ornată. De sus în jos, sub arcade polilobate: Deisis, Maica Domnului tronând între doi arhangheli, Sf. Petru și Pavel, Constantin și Elena, și, în continuare, grupați doi câte doi, apostoli și sfinți. Pe poale, în genunchi, Constantin Brâncoveanu cu doi băieți și Doamna Maria cu două fete, toți în costume de paradă, cu coroane pe cap. De jur împrejurul reprezentărilor, bogate motive florale, în stil baroc, și șiruri de perle aplicate. O inscripție în limba greacă arată numele artistului și anul execuției (1695). Tot din porunca lui Brâncoveanu, Despineta a lucrat pentru mănăstirea Hurezi o pereche de mănecuțe.

Toate aceste broderii sunt «capodopere de răbdare», executate cu măiestrie și precizie până în cele mai mici amănunte. Figurile reprezen-

18. Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 68; Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 169; Anca Vasiliu, *op. cit.*, în *Sf. și cerc. de istoria artei*, 30 (1983), p. 23—24, fig. 26.

tate păstrează din hieratismul consacrat de pictura murală a epocii, iar chenarele care le înconjoară sunt împodobite cu o bogată ornamentație vegetală, florală și geometrică, cusută cu fir de aur și argint, printre care strălucesc fluturi mărunți de metal aurit, ce continuă să împodobască până în zilele noastre iile țărănești¹⁹.

Dintre «argintării» cel care se impune în primul rând atenției noastre este *chivotul* de la biserica principală a mănăstirii Horezu, azi la Muzeul de artă al României (Inv. M. 1462). Obiectul, de argint ciocănit, aurit, cu unele părți aplicate, turnate și smălțuite, are forma unei biserici treflate, cu lungimea de 0,370 m, lățimea de 0,195 m și înălțimea de 0,445 m, cântărind 6,870 kg. Biserița are câte o turlă pe naos și pronaos și două turnulețe la colțurile de vest ale pronaosului, toate înălțate pe baze cubice și încununate de câte o cruce mare. Întreaga suprafață a chivotului este decorată cu motive vegetale. Un brâu răsucit împarte fațadele în două registre: în cel inferior, cu nișe înalte, arcuite în plin cintru și despărțite prin colonete, se află figuri de apostoli în picioare, pe fond de smălț colorat, iar în cel superior, cu nișe arcuite mult mai scunde, reprezentarea praznicelor împărătești, deasupra fiecărei scene, pe fond de smălț albastru, fiind înscris titlul ei, în limba slavonă. În mijlocul fațadei principale se află ușa tăiată în arc trilobat, deasupra căreia se citește, în limba română, inscripția de danie cu numele lui Constantin Brâncoveanu și al Doamnei Maria, din anul 7200 (= 1691—1692)²⁰.

Două *ferecături* de argint aurit, una făurită de meșterul Georg Helthner din Brașov, în 1691—1692, iar cealaltă de meșterul Johannes Henning din același oraș, în 1692, constau din plăci metalice, aplicate pe scoarțe de lemn, îmbrăcate prima în catifea de mătase vișinie, iar cea de a doua în țesătură de mătase brodată cu motive florale de culoare roșiatică. Pe fața celei dintâi, într-un medalion de argint aurit, aplicat în centru, este reprezentată Învierea, sub forma occidentală a înălțării lui Iisus din mormânt, iar în medalioanele din colțuri evangheliștii scriind. Pe fața celei de a doua, acoperită în întregime de o placă de argint aurit, se află Învierea sub forma Coborârii la iad, într-un chenar dreptunghiular în relief, crestă, iar pe margini medalioane cu figurile celor 12 apostoli și scene în legătură cu Învierea. Pe coperta din spate a fiecăreia din cele două Evanghelii sunt înfățișați Sf. Constantin și Elena de o parte și de alta a crucii, deasupra căreia apare bustul lui Hristos binecuvântând, iar dedesubt inscripția de danie cu numele aceleiași voievod și al soției sale. O a treia *ferecătură de Evanghelie*, dăruită mănăstirii Hurezi de către Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria, în 1708—1709, azi la Muzeul Mogoșoaia (Inv. Tp. 29), a fost făurită de meșterul Sebastian Hann din Sibiu, din aur ciocănit și cizelat. Plăcile

19. M.-. Musicescu, *Broderia medievală românească*, București, 1969, nr. 60; Eadem, în *Istoria artelor plastice, op. cit.*, p. 85 și fig. 91; V. Drăguț-N. Sandulescu, *op. cit.*, p. 29, fig. 113 și 115—116.

20. Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în Țările Române (sec. XIV—XIX)*, București, 1968, nr. 202, fig. 129; Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 96 și fig. 154.

de metal prețios sunt aplicate pe scoarțe de lemn, care imbracă o tetraevanghelie greco-română tipărită la București în 1693. Pe față se află scena Învierii sub forma Coborării la iad, înconjurată de scene din viața lui Iisus și în colțuri cu cei patru Evangheliști, iar pe coperta din spate, în mijloc, Sfinții Constantin și Elena ținând între ei crucea cu Hristos răstignit, de o parte și de alta fiind înfățișați sfinții Procopie și Ștefan, sus Nașterea și Adormirea Maicii Domnului, jos Sf. Apostoli Petru și Pavel și Sf. Ioan Botezătorul, iar în cele patru colțuri câte un cap de înger înaripat²¹.

Tot de la mănăstirea Hurezi provin : un *potir* de argint din atelier venețian (1685); un *potir* de argint, parțial aurit, lucrat de meșterul Georg May II din Brașov și dăruit de Doamna Maria bolniței de la mănăstirea Hurezi (1696—1697); o *anaforniță* de argint aurit, făcută dar de aceeași Doamnă aceleiași bolnițe (1697); alte două *anafornițe* de argint aurit (1691—1692 și 1692); o pereche de *ripide* de argint aurit (1696—1697); o *cruce* de lemn sculptat, îmbrăcată în argint, cu aplicații de email albastru și verde și pietre semiprețioase (1691—1692); două *sfeșnice* de argint parțial aurit (1692); două *cădelnițe* de argint, una parțial aurită (1695 și 1696—1697) și o *cătuie* de argint, parțial aurită (1691—1692), cele mai multe lucrate la Brașov, mai rar la Sibiu sau în ateliere din Țara Românească²².

4. Biserica fostei mănăstiri Mamul, jud. Vâlcea (1696)

Biserica cu hramul «Sf. Nicolae» a fostei mănăstiri Mamul se înalță pe malul drept al pâraului cu același nume, între dealuri plantate cu vii, la circa 10 km SV de orașul Drăgășani, pe teritoriul comunei Lungestii, jud. Vâlcea. Ea a fost zidită în anii 1695—1696, de Constantin Brâncoveanu, pe locul unei alte biserici de lemn. Ansamblul mănăstiresc, inclusiv biserica, a fost reparat în repetate rânduri, astăzi aflându-se în stare destul de bună. Biserica, de plan triconc, cu dimensiunile de 20 × 7 m, la exterior, este împărțită în altar, naos, pronaos și pridvor. Altarul, cu peretele arcuit în interior și poligonal la exterior, are nișa proscomidiei mult mai dezvoltată decât a diaconiconului. El este separat de naos printr-un iconostas (tâmplă) de lemn, acoperit cu preparație de ipsos și aurit, valoroasă operă sculpturală de tip «clasic» brâncovenesc, cu un bogat decor din motive vegetale (1699). Naosul, de

21. C. Nicolescu, *op. cit.*, nr. 349, 350, 359 și fig. 242, 243 și 254—257; Eadem, *Arta metalelor prețioase în România*, București, 1973, nr. 63; T. Voinescu, *op. cit.*, p. 96 și fig. 156; V. Drăguț-N. Săndulescu, *op. cit.*, p. 29 și fig. 119. Reprezentarea Sf. Constantin și Elena, patronii lui Constantin Brâncoveanu și ai mănăstirii Hurezi, ținând între ei crucea Răstignirii, apare nu numai în pictura murală și pe icoanele de Evanghelie, ci și în miniaturi brâncovenesti, ca de exemplu, *ms. gr. nr. 68*, f. 1^r, de la biblioteca Acad. Române, din anul 1692, și *Pomelnicul Mănăstirii Hurezi*, din 1698 (Bibl. Acad. Române, nr. 77, f. 2^v). G. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, București, 1981, nr. 150 și 154.

22. C. Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 109, 112, 161, 162, 166, 227—228, 238, 239, 251 și 318—319; Eadem, *Arta metalelor...*, nr. 67—68; *Inscripțiile medievale, op. cit.*, nr. 788.

proporții elegante și frumoase, este acoperit de o cupolă pe pandantivi, refăcută în 1910—1915. Boltile sunt clasice, simple, fără console. Pronaosul, despărțit de naos printr-un zid cu deschidere la mijloc, este de plan pătrat, are deasupra o cupolă cu arce pe console, așezate la colțuri. Pridvorul, dreptunghiular, sprijinit pe stâlpi zidiți, masivi și greoi, poligonali în secțiune, este acoperit de o boltă în cruce, răzimată la colțuri pe console mici, iar deasupra are o clopotniță, de o înfățișare masivă și greoaie, cu câte o deschidere mare, arcuită, pe fiecare din cele patru laturi. Un turnuleț care nu se ridică mai sus de cornișa bisericii, este alipit pe latura de nord, în dreptul zidului despărțitor dintre pronaos și pridvor, adăpostind scara exterioră care conduce la clopotniță, fără să comunice cu interiorul bisericii. La exterior, fațadele sunt decorate, ca de obicei, cu panouri dreptunghiulare în jumătatea inferioară și cu arcaturi în cea superioară, separate de un brâu mediu orizontal. Profilele ciubucelor de la fațade nu sunt rotunjite în formă de toruri, ca în majoritatea cazurilor, ci cu o muchie la mijloc, care le desparte în două suprafețe, una în lumină și cealaltă în umbră, întocmai ca la bolnița mănăstirii Hurezi, zidită aproximativ în același timp, poate sub conducerea aceluiași meșter zidar, ipoteză pentru care pledează și proporțiile asemănătoare ale celor două biserici. Soclul este frumos profilat, ca la Hurezi, iar cornișa de cărămidă, în dinți de fierăstrău. Ferestrele, destul de largi și înalte, au chenare de piatră cu profile în stil «gotic muntenesc», inspirate de cele de la biserica Stelea din Târgoviște, ca și cele de la Hurezi. În nișa de deasupra intrării în pridvor este zugrăvită icoana hramului, iar în arcadele ce o flanchează, figuri de sfinți în picioare²³.

Interiorul a fost zugrăvit în 1699—1700 de Pârvu Pârvescu, poreclit Mutu și ajutorul său Radu. În ansamblul ei, pictura nu prezintă caractere speciale. Cupola a fost pictată din nou în 1912. Pe peretele arcuit al absidei altarului, în registrul inferior, apar, în jumătatea de nord, ierarhii Chiril, Grigorie Teologul și Ioan Hrisostom, iar în cea de sud, Vasile cel Mare, Atanasie, Nicolae și Spiridon. De o parte și de alta, la extremități, diaconii Ștefan și Romanos. În naos este de observat, ca un lucru deosebit, reprezentarea temei Schimbarea la față, în conca absidei laterale de sud, cel mai vechi exemplu cunoscut în Țara Românească, amintind, prin locul pe care-l ocupă, mănăstirea Dochiariu de la Muntele Athos. În conca absidei de nord a naosului este reprezentată Învierea, sub forma Coborârii la iad: Mântuitorul întinde mâinile lui Adam și Evei, care se ridică din mormânt : doi îngeri apar în zbor ; în adâncimea tabloului se vede un număr mare de personaje. Reprezentarea Sf. Treimi pe arcul triumfal amintește aceeași temă din biserica vecină de la Stănești (1536). Pe peretele de sud, în registrul superior, sunt zugrăvite Nașterea, Prezentarea lui Iisus la templu, Botezul, Învierea lui Lazăr și Intrarea în Ierusalim ; la vest, Răstignirea, înfățișată deasupra scenei cu Adormirea Maicii Domnului, care are de o parte

23. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 104—105 și fig. 883—895 ; N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, Craiova, 1966, p. 990—991 ; Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 40—41, fig. 24—25.

și de alta Nașterea și Prezentarea Fecioarei la templu. Pe peretele de nord al naosului, în registrul superior, sunt zugrăvite, ca și la Hurezi, scene în legătură cu Sf. Ioan Botezătorul. Două scene apar în stânga și în dreapta iconostasului (tâmplei): Iisus la templu, între învățați, pe peretele de nord, și Arătarea lui Iisus celor două Marii, după Înviere, pe cel de sud. În registrul de mijloc (al doilea) al naosului, se văd medaloane cu busturi de sfinți martiri. În registrul inferior (al III-lea) al naosului, la sud, se află: Deisis, sfinții Gheorghe, Dumitru, Elena și arhanghelul Gavriil; la vest, sfinții Constantin și Eustațiu, iar la nord: arhanghelul Mihail și sfinții Artemie, Procopie, Teodor Tiron și Teodor Stratilat. Sfinții Ioachim și Ana încadrează iconostasul. În pro-naos, calota cupolei este ocupată de Maica Domnului orantă, cu Iisus copil la piept, împrejurul căreia apar serafimi cu ripide și patru sfinți melozi, iar în primele două registre sunt zugrăvite cele 24 de scene ale Imnului Acatist. Mai jos se văd medaloane cu busturi de sfinți martiri, iar în registrul inferior (al IV-lea), sfinții Teodosie, Sava de la Athos, Theodor, Grigorie Decapolitul și Nicodim cel sfințit. Tot aici apar, ca de obicei, portretele ctitorilor: Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria cu copiii, boierul Preda și soția sa Păuna. Chipul stareței Platonida, zugrăvit aici, este unul din cele mai expresive portrete de călugărițe din opera zugravului Pârnu Mutu. Pictura pridvorului, unde apar scene din viața Sf. Nicolae, patronul bisericii și Judecata din urmă, este mult mai târzie²⁴. Dintre obiectele de preț dăruite de Brâncoveanu mănăstirii, se mai păstrează la biserică o ferecătură de Evanghelie de argint²⁵.

5—6. Bisericile mănăstirii Brâncoveni, jud. Olt (1699, 1700)

Mănăstirea din Brâncoveni, satul de baștină al Brâncovenilor, vast și important ansamblu monastic, rezidită și fortificată de Matei Basarab în 1634—1635, a fost refăcută de Constantin Brâncoveanu, pentru a cinsti memoria părinților săi înmormântați aici. El a reconstruit biserica mare în 1699, zugrăvind-o în 1702 și a clădit în imediata vecinătate a incintei o nouă bolniță, în 1700. Mănăstirea a ars parțial între 1716—1718, a fost avariata de cutremurul din 1838, fiind refăcută în 1842 și restaurată în 1950—1951 și ultima dată în 1973—1975. De-a lungul laturilor de sud și de nord ale incintei, aproximativ dreptunghiulare, se înșiră clădirile mănăstirești: bucătăria, trapeza, chiliile și alte anexe gospodărești. În colțul de NV se afla casa egumenească, edificiul cel mai reprezentativ al întregului complex — o clădire impunătoare cu două nivele și foișor²⁶.

24. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 190—192; Teodora Voinescu, *Pârnu Mutu zugravu*, București, 1968, p. 22; Eadem, în *Ist. artelor plastice, op. cit.*, p. 68.

25. I. Barnea, *O nouă legătură de Evanghelic de la Brâncoveanu în Revista istorică română XIV* (1944), p. 407—410.

26. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 152—163; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii, op. cit.*, p. 119—120, fig. 79; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 69; Idem-N. Săndulescu, *op. cit.*, fig. 30; *Eparhia Râmnicului și Argeșului*, monografie, 2, Râmnicu Vâlcea, 1976, p. 535.

Biserica mare, cu hramul «Sf. Nicolae», rezidită de Constantin Brâncoveanu pe locul alteia clădită de Matei Basarab, are 27 m lungime $\times$ 7,50 m lărgime și este de plan triconc, cu turlă pe naos, pro-naos pătrat și pridvor pe șase coloane de piatră frumos sculptate, asemănătoare cu cele din interiorul stăreției de la mănăstirea Hurezi. Chenarul de piatră de la intrare, decorat cu motive vegetale în stil brâncovenesc, este unul din cele mai frumoase din perioada respectivă ce ni s-au păstrat. În același stil sunt sculptate chenarele de piatră de la ferestre, care se aseamănă mult cu cele de la ferestrele bisericii Sf. Gheorghe Nou din București și cu chenarul pietrei de mormânt al domniței Ancuța Brâncoveanu din biserica mănăstirii Hurezi. Aceste sculpturi sunt atribuite lui Pesena Levino, sculptor italian al lui Constantin Brâncoveanu, care a murit de ciumă în 1707 și a fost îngropat la mănăstirea Brâncoveni, unde i se păstrează mormântul, cu o frumoasă cruce de piatră la cap. Sculpturile lui Pesena Levino se disting prin desenul lor fin și nervos, care le deosebește de sculpturile sârbului sau dalmatinului Vucașin Caragea, care a lucrat mult pentru Brâncoveanu și al cărui chip este zugrăvit în pridvorul bisericii mari de la Hurezi²⁷. Dintre odorele bisericii mari de la Brâncoveni se păstrează la Muzeul de artă din București o cupă de potir de argint aurit, singura care a mai rămas dintr-un «discopotir» dăruit de Constantin Brâncoveanu în anul 1686, pe când era mare spătar²⁸.

Mica biserică a bolniței (14 $\times$ 5 m, la exterior), cu hramul «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil», are un plan triconc asemănător cu cel al bisericii schitului «Sf. Ștefan» de la mănăstirea Hurezi (v. mai sus). Fațadele sunt simple, văruite, încinse cu un brâu la mijloc. Ușa și ferestrele au chenare de piatră simple, nesculptate²⁹.

Interiorul păstrează pictura murală originală, inspirată din iconografia secolului al XVII-lea. Spălări și uşoare repictări mai târzii nu i-au alterat caracterul inițial. În cupola naosului dominată de figura lui Hristos-Pantocrator, înconjurat de îngeri, se observă Gătirea Tronului (Hetimasia), la est, iar pe cilindru, de sus, în jos: profeți, reprezentați din față; apostoli, în mers, spre dreapta sau spre stânga, și medalioane cu busturi de episcopi. În pandantivi, evangheliștii: Matei, la NE; Ioan, la SE; Luca, la SV și Marcu, la NV. Picturile din conca absidei altarului nu se mai păstrează. Pe peretele arcuit al absidei, în registrul superior, este zugrăvită Împărțășirea Apostolilor; la mijloc, medalioane cu chipuri de episcopi, iar jos, în al treilea registru, sfinții ierarhi: Clement al Romei, Iacob, fratele Domnului, Grigore Teologul, Ioan Hristostom, Vasile cel Mare, Atanasie, Grigore Dialogul și Nicolae. Prezența Sf. Clement, papă al Romei, alături de ceilalți ierarhi orientali amintește unele biserici mai vechi din Țara Românească: bolnița de la Cozia (1542—1543), bisericile de la Snagov (1563), Căluu (1593—1594), Bră-

27. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 69 și fig. 334—346; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 83 și 118; fig. 79; I. Dumitrescu, *Capitelul în arhitectura din Țara Românească în Pagini de veche artă românească*, IV, București, 1981, fig. 167.

28. C. Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 110.

29. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 69 și fig. 330—333.

deștii-Bătrâni, jud. Dolj (sfârșitul sec. XVI) și mănăstirea Dintr-un lemn (1646), unde, la baza cupolei de deasupra naosului apar busturi de papi, reprezentări neobișnuite în bisericile ortodoxe din Țara Românească. În conca absidei laterale de sud a naosului se află Schimbarea la față, iar în cea de nord, Învierea sub forma Coborării la iad. Pe perețele de vest, în registrul de jos, sunt pictați Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, hramul bisericii, iar în colțul de SV, Sfinții Împărați Constantin și Elena, de o parte și de alta a Crucii Răstignirii. În pronaos, Acatistul Bunei Vestiri este rezumat la numai două scene: Buna Vestire și Întâlnirea Maicii Domnului cu Elisabeta, mama Sf. Ioan Botezătorul — caracteristică a picturii bisericilor secolului al XVIII-lea din Țara Românească, unde se va reduce numărul scenelor Imnului Acatist. Pe pereții de sud, nord și vest, în registrul inferior, sunt zugrăvite portretele ctitorilor : Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu și alte personaje din aceeași familie voievodală³⁰.

7. Biserica palatului din Doicești (1705—1706)

La *Doicești* (sat, municipiul Târgoviște, jud. Dâmbovița), în apropierea celei de a doua capitale a sa, pe locul unor curți boierești pe care le-a cumpărat de la familia Bălăceanu, Constantin Brâncoveanu a ridicat o reședință domnească, azi în ruină, și, în cadrul ei, o biserică-paraclis, cu hramul «Nașterea Maicii Domnului». Pisania bisericii este din 20 septembrie 1706, iar pe un clopot se află o inscripție din septembrie 1705. Deci, data zidirii ei : 1705—1706. Biserica, de plan dreptunghiular, cu dimensiunile, la exterior, de 25 × 8 m, este împărțită în altar, naos, pronaos și pridvor. Altarul, semicircular în interior și cu cinci laturi la exterior, acoperit de obișnuita semicalotă, sferică, este prevăzut cu două mici nișe laterale, egale între ele, pentru proscomidie și diaconicon. Tâmpla este de zid. Naosul, mai mare decât pronaosul, este acoperit, ca și acesta, de o calotă sferică pe pandantivi, sprijinită pe câte patru picioare puternice de zidărie, înălțate în colțurile fiecăreia din cele două încăperi. Un perete plin, întrerupt la mijloc de o intrare, separă naosul de pronaos. Deasupra calotei pronaosului se înalță turnul-clopotniță, la care se urca pe o scară adăpostită de un mic turn de pe latura de nord, poligonal la exterior și circular în interior. Spre deosebire de alte biserici din aceeași perioadă, accesul la turnul-clopotniță se făcea din interiorul pronaosului. Pridvorul, acoperit de o calotă sferică, pe pandantivi, mai mică, rezimată pe console, se distinge prin arcadele elegante în trilob, susținute de șase coloane de piatră bine proporționate, cu fusul canelat în spirală și cu capiteluri largi, pătrate, decorate cu foi de acant sculptate. Bazele se aseamănă ca formă și decor cu capitelurile, cu deosebirea că sunt răsturnate (cu decorul în sus), fusurile coloanelor răsărind din câte o tulpină de foi de acant. Chenarul de piatră al ușii de la intrare, terminat în partea de sus cu acolada frântă

30. I. D. Ștefănescu, *La pictură...*, p. 201—203; Idem. *Arta feudală...*, p. 155—156.

cunoscută pentru această perioadă, este frumos decorat cu un ornament vegetal specific sculpturii brâncovenești.

La exterior, două contraforturi laterale, în dreptul colțurilor de SV și NV ale naosului, se presupune de unii că au fost adăugate cu prilejul unei reparații mai târzii. Tabloul votiv arată însă că ele au existat de la început. Un brâu orizontal acoperit de urme de zugrăveli, încinge biserica mai sus de mijloc, ridicându-se și mai mult în dreapta pridvorului. Urme de zugrăveală se mai văd pe fațada de sud a bisericii propriu-zise și pe toate cele trei fațade ale pridvorului. Se pare că zugrăvelele exterioare, mai puțin dezvoltate în epoca brâncovenească, au fost refăcute și completate mai târziu, către sfârșitul secolului al XVIII-lea, când a fost acoperită cu zugrăveli și cornișă. Ferestrele mari au un chenar simplu. În schimb, ferestrele mici, de deasupra brâului median, sunt acoperite cu câte o placă de piatră ajurată, frumos sculptată.

Interiorul bisericii păstrează zugrăveala originară, asemănătoare cu a bisericii mari domnești din Târgoviște, reimprospătată mai târziu, care încă n-a constituit obiect de studiu special. Deosebit de interesant este tabloul votiv cu Constantin Brâncoveanu, Doamna Maria, cei patru fii și șapte fiice, toți la o vârstă mai înaintată³¹. Probabil de la biserica palatului din Doicești provine o frumoasă icoană pe lemn reprezentând «Intrarea în biserică a Maicii Domnului», azi la Muzeul de artă al României. Un sfeșnic de lemn frumos sculptat a ajuns în biserica mare domnească din Târgoviște³².

8. Biserica mănăstirii «Sfântul Ioan cel Mare» sau «grecesc» din București (1703), dăruită

Biserica mănăstirii cu hramul «Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul», cunoscută sub numele de «Sf. Ioan cel Mare» sau «grecesc», una din mănăstirile mari din Țara Românească, renumită pentru vindecările de boale ce se făceau «într-acest sfânt lăcaș», a fost construită din temelie de Constantin Brâncoveanu, pe locul bisericii mai vechi, «foarte întunecoase», ctitorie a marelui vistier Andrei, socrul lui Preda Buzescu, de la sfârșitul secolului al XVI-lea, care se dărâpăna. Pridvorul bisericii lui Brâncoveanu avea stâlpi frumoși de piatră. Parte din sculpturile în piatră ale acestei biserici se păstrează în lapidariul de la biserica Stavropoleos. La 1846, călătorul rus Uspenski o descrie ca fiind o «biserică mare și frumoasă», remarcând în mod deosebit «despărțitura dinspre apus, construită pentru femei». Biserica și clădirile dimprejur au fost dărâmate în 1895—1896, pel ocul lor ridicându-se actualul

31. Virgiliu N. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. 1714—1914. Lăcașurile voevodului și viața lui. Ochire arheologică și istorică*, București, 1914, p. 92; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 60, fig. 180—188; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 80 și 166, fig. 113; Em. Lăzărescu, în *Istoria artelor plastice, op. cit.*, p. 46; T. Voinescu, *ibidem*, p. 88, fig. 108; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 129.

32. Idem — N. Săndulescu, *op. cit.*, fig. 53, 57 și 104; N. Stoicescu-Cristian Moisescu, *Târgoviștea și monumentele sale*, București (Meridiane), 1979, p. 107—114, fig. 149—166.

palat al Casei de Depuneri (CEC)³³. Din zestrea fostei mănăstiri se mai păstrează în colecțiile Muzeului de artă din București două odoare de argint aurit, dăruite acesteia de Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria, la 1 și 3 mai 1703. Prima piesă este o *anaforniță* făurită de meșterul Petrus Hiemeschi II din Brașov și are forma unui taler, cu fundul adâncit (diam. 0,335 m, greutatea 0,732 kg). În medalionul central de pe fața interioară se află bustul înaripat al sfântului Ioan Botezătorul, iar pe margine un bogat ornament vegetal în relief și inscripția de danie în limba română, cu litere chirilice. A doua piesă este o *ferecătură de Evanghelie* semnată de meșterul Stephanus Weltzer din Brașov. Plăcile de argint aurit aplicate pe scoarte de lemn, îmbracă o Tetraevanghelie greco-română, tipărită la București, în 1693. Pe placa din față, în centru, este reprezentată în relief *Coborîrea la iad*, iar de jur împrejur, în chenare mici dreptunghiulare, scene în legătură cu Patimile, cu excepția chenarelor de la cele patru colțuri, în care sunt înfățișați evangheliștii, la masa lor de lucru. Placa din spate este dominată de figura sfântului *Ioan Botezătorul*, hramul mănăstirii, reprezentat din față, înaripat, gesticulând cu mâna dreaptă, iar în cea stângă ținând un rotulus desfășurat. În dreapta sfântului, puțin mai înapoi, și reprezentat mai mic, un copac, de care este răzimată o secure, ilustrare a cuvintelor Înainte Mergătorului: «Iată și securea stă la rădăcina pomilor și tot pomul care nu face roadă bună, se taie și se aruncă în foc» (Matei 3, 10). De jur împrejur, scene din viața Sf. Ioan Botezătorul, iar în partea de jos, inscripția de danie în limba grecească³⁴.

9. Mănăstirea «Sf. Sava» (1707—1709), dărmată

Pe locul statuii lui Mihai Viteazul din fața Universității din București, se înălța, începând de la sfârșitul secolului al XVI-lea — începutul celui de al XVII-lea, o mică mănăstire, cu hramul «Buna Vestire», cunoscută sub numele de «Sf. Sava», după mănăstirea cu același nume de lângă Ierusalim, căreia îi era închinată. Constantin Brâncoveanu încercând să o repare, clădirea «foarte slabă fiind... s-a surpat», ca și biserica Sf. Ioan. Brâncoveanu a dărîmat-o de tot și în locul ei a zidit altă mănăstire «iscusită și frumoasă, adăugând pe lângă dânsa și alte case» pentru școală, totul fiind gata la 20 iulie 1709 (data pisaniei ce se păstrează la Muzeul de artă al României). La 13 sept. 1710, Radu Dudescu, mare sluger, ispravnic al lucrărilor de construcție, înștiința pe Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului, că «a luat sfârșit clădirea sfintei biserici și e fără lipsă de toate, atât la zugrăvit, cât și la așternerea de lespezi, catapetasma și alte lucrări de nevoie». Unele lucrări au mai continuat însă și în anii imediat următori, când mănăstirea era apreciată ca «foarte frumoasă». În clădirile mănăstirii a funcționat prima școală superioară din Țara Românească, înființată în 1695 de Constantin Brâncoveanu. După repetate incendii și refaceri, pe la mijlocul seco-

33. N. Stoicescu, *Repertoriul...*, București, op. cit., p. 287—289; *Inscripțiile medievale*, op. cit., nr. 453.

34. Corina Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 169, fig. 104 și nr. 356, fig. 249.

lului al XIX-lea, biserica și clădirile dimprejur ajunseseră într-o stare greu de refăcut, temelile lor fiind îngropate sub nivelul străzii. De aceea, în jurul anului 1870, au fost dărâmate, pe locul lor înălțându-se actualul palat al Universității și statuia mai sus amintită³⁵.

10. Biserica «Sf. Gheorghe Nou» din București (1707)

Pe locul actualei biserici Sf. Gheorghe Nou din București fusese construită în secolul al XVI-lea o mănăstire cu o biserică având aceiași hram, despre care Constantin Brâncoveanu arăta la 1 sept. 1707 că «fiind de multă vreme zidirea ei, cât se vedea mai mult spre surprare» (Acad. R., XI/31). În secolul al XVII-lea mănăstirea era închinată la Sf. Mormânt. În timpul domniei lui Antonie Vodă din Popești (1669—1672), Panaiotachi Nikosios, marele dragoman al Porții, a început să zidească în jurul vechii biserici noi clădiri și chilii, ispravnic fiind viitorul domn Șerban Cantacuzino, pe atunci mare spătar. Murind Nikosios, clădirile au rămas neterminate. Așa cum se afla, mănăstirea Sf. Gheorghe a fost închinată Patriarhiei de Ierusalim (1673), în casele ei locuind patriarhii când veneau la București. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, chiliile și casele mănăstirii au fost terminate de Dositei, patriarhul Ierusalimului, cu ajutorul bănesc al Voievodului și al negustorului Apostol, ispravnic fiind marele agă Ianache Văcărescu (1698). Patriarhul Dositei îl rugase pe domn să refacă și biserica pe măsura noilor clădiri ale hanului. Constantin Brâncoveanu «den râvna cea cătră Dumnezeu și den evlavia cea ce pururea acest blagocistiv domn avea, s-au îndemnat dă au stricat și au sfărâmat acea ci să zice mică și întunecoasă biserică și den temelie au zidit-o mare și prea frumoasă mănăstire, care poci zice că asemenea ei raru să să poată afla în lume»³⁶. Vechea biserică a fost dărâmată în 1705, iar în 1705—1706 pe locul ei a fost construită alta «mare și minunată și frumoasă», cu tâmplă «minunată» și cu pardoseală de marmură. Meșterii au fost aceiași care lucraseră și la mănăstirea Hurezi: Manea, vătaful de zidari, Vucașin Caragea, pietrarul și Istrate lemnarul, biserica fiind zugrăvită de Pârvu Pârvescu, zis «Mutu». La 29 iunie 1707, biserica terminată a fost târnosită cu mare pompă, în prezența patriarhului Hrisant Nottara al Ierusalimului³⁷.

La 1 iulie 1707 Constantin Brâncoveanu arăta că, din câte biserici erau (în București), noua ctitorie era cea mai înaltă, cea mai mare și mai împodobită. La 28 aprilie 1713, mitropolitul Ierotei afirma că era cu puțin mai prejos decât «preafumoasa» biserică Sf. Sofia din Constantinopol. Clericul rus Ipolit Vișevski, care o văzuse în 1711, mărturisise că «biserica e foarte frumoasă și-i făcută cu multă cheltuială,

35. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 295—296; T. G. Bulat, *Daniile lui Constantin Vodă Brâncoveanu pentru Orientul ortodox*, în «Biserica Ortodoxă Română», 82 (1964), nr. 9—10, p. 940—941; *Inscripțiile medievale, op. cit.*, nr. 585.

36. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, p. 162; *Inscripțiile medievale, op. cit.*, nr. 382.

37. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 281—282; T. C. Bulat, *op. cit.*, p. 941.

mai mult decât oricare alta», iar Anton Maria del Chiaro, cunoscutul secretar al lui Constantin Brâncoveanu, folosea pentru aceeași clădire calificativul «bellissima». Însă nu la mult timp după ce fusese târnosită, o serie de calamități au început să se abată asupra bisericii și clădirilor din jurul ei. În martie 1718 mănăstirea a ars, după care a fost reparată. Cutremurul din 1802 a lăsat biserica fără turle. În august 1804 — biserica și hanul au ars din nou, fiind iarăși reparate, dar întregul complex a fost distrus de marele incendiu din 23 martie 1847. În urma lucrărilor conduse de arhitectul Villacrosse, biserica a fost refăcută și transformată (1853), interiorul fiind pictat din nou de C. Lecca și Mișu Popp³⁸. În ultimii ani, monumentul, după ce suferise și de pe urma cutremurelor din 1940 și 1977, a fost readus la forma din timpul lui Brâncoveanu, în limita posibilităților, urmând ca interiorul să fie zugrăvit din nou în stilul picturii brâncovenesti.

Biserica Sf. Gheorghe Nou din București reproduce aproape întocmai, dar la dimensiuni mai mari, planul bisericii principale a mănăstirii Hurezi, meșterii care le-au construit și înfrumusețat pe amândouă fiind, după cum s-a arătat, unii și aceiași³⁹. Ambele reproduc în mare planul și structura monumentală a bisericii lui Neagoe de la Curtea de Argeș, înscriindu-se împreună cu bisericile mănăstirilor de la Căldărușani (1638), Cotroceni (1680), Văcărești (1722) și cu catedrala patriarhală din București (1658), în grupa bisericilor de plan trilobat, cu pronaosul supralărgit și fragmentat, cu puncte de sprijin izolate pentru susținerea boltilor⁴⁰. Măsurată la exterior, biserica are 40 × 16 m, fiind una din cele mai mari din București. Întocmai ca la Hurezi, două mici încăperi boltite, folosite pentru proscomidie și diaconicon, flanchează absida altarului. Pronaosul, mult mai larg decât naosul, era despărțit de acesta printr-un zid, cu intrare la mijloc, care a fost dărâmat, locul lui luându-l un mare arc. În urma ultimelor cercetări s-a observat că pronaosul era de tip central, cu patru stâlpi și boltire în cruce greacă, ca la Văcărești și deosebit de Hurezi. Între pronaos și naos era o mare arcadă, pe două coloane. Deci, în interiorul bisericii se aflau șase coloane, din care patru în centrul pronaosului și două aparținând celor trei arcade dintre pronaos și naos. Pridvorul, astăzi mult transformat, era la început mai spațios decât al bisericii Patriarhiei din București. După cum se vede la Hurezi, el era mai scund decât corpul bisericii, cornișa lui aflându-se imediat peste brâul orizontal. Arcadele, în formă de semicerc, se răzimbau pe coloane de piatră groase și de proporții scunde, sculptate cu caneluri în spirală și cu balustrade ajurate între ele. Coloanele erau în număr de șapte pe fațada principală și câte trei pe fațadele laterale. Din decorul exterior se mai păstrează brâul gros, decorat cu motive florale și chenarele sculptate ale ferestrelor, deco-

38. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 284—285.

39. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii, op. cit.*, p. 69 (idem, *Arhitectura...*, p. 374), atrage atenția că, măsurată în interior, distanța de la intrarea în pronaos până sub fereastra absidei altarului este la «Sf. Gheorghe-Nou» din București de 30 m, în timp ce la Hurezi aceeași distanță este de 23,50 m.

40. *Ibidem*, p. 93 (*Ibidem*, p. 372).

rate cu motive vegetale, în genul celor de la biserica mănăstirii Antim (1715). Așa cum se văd astăzi, chenarele ferestrelor sunt mai mari decât cele de la origine ⁴¹.

Tâmpla (iconostasul) de lemn sculptat, acoperit cu preparație de ipsos și aurit (1705—1706), este de asemenea foarte asemănătoare cu cea a bisericii mari de la mănăstirea Hurezi, atât în ceea ce privește arhitectura, cât și decorația sculptată. Ea este ornamentată cu motive vegetale, geometrice, zoomorfe și antropomorfe. În mijlocul arhitravei este sculptat arborele lui Iesei, sub formă redusă (numai cu rădăcina, Iesei). Balustrada și timpanele arcelor de la icoanele prăznicare sunt decorate cu motivul capului de înger între două sau opt aripi. În mijlocul brâului decorativ, împodobit cu motive vegetale, se află un medalion cu reprezentarea vulturului bicefal. Ușile împărătești sunt noi ⁴².

Din interiorul bisericii mai trebuie amintite în mod special țespedea împodobită cu ornamente vegetale și cu stema Țării Românești, fără nici o inscripție, ce acoperă osemintele lui Constantin Brâncoveanu, aduse din insula Halki și înmormântate în taină de Doamna Maria în biserica Sf. Gheorghe Nou, în 1720, și candela de argint în stil brâncovenesc, decorată cu floarea soarelui ajur, agățată deasupra mormântului. Candela poartă următoarea inscripție: «*Această candelă, ce s-au dat la s(ve)ți Gheorghe cel Nou, luminează unde odăhnescu oasele fericitului Domnu Io Costandin Brâncoveanu Basarab Voevod și iaste făcută de Doamna Mării Sale, Mariia, carea și Măriia Sa nădăjduiaste în Domnul, iarăși aici să i se odihnească oasele. Iulie în 12 zile, leat 7228*» (= 1720) ⁴³.

Dintre obiectele bisericesti de mare valoare materială și artistică, ce se adăugau la strălucirea monumentului brâncovenesc, s-au mai păstrat unele broderii și țesături, din rândul cărora fac parte o pereche de mânecute cu reprezentarea Bunei Vestiri, poale de icoane de pluș roșu cu stema Țării, țesute la Veneția ș.a. ⁴⁴. O mențiune aparte merită o pereche de ripide și o legătură (ferecătură) de Evanghelie de argint aurit. Primele datează din anul 1702 și sunt împodobite pe o față cu reprezentările: Deisis (în centru), Gătirea Tronului, Evanghelistii, Sf. Constantin și Elena, îngeri, profeți, și pe cealaltă cu: Sf. Gheorghe călare, omorând balaurul (în centru), Învierea, simbolurile evanghelistilor, îngeri, iar în partea de jos, Constantin Brâncoveanu cu Doamna Maria și patru din copiii lor rugându-se în genunchi. Ferecătura de Evanghelie, executată de meșterul Georg May II din Brașov, în 1707, constă din două plăci de argint aurit, aplicate pe scoarțe de lemn care îmbracă o Tetraevanghelie greco-romană tipărită la București în 1693.

41. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 85, fig. 570—577; Șt. Bals, în *Bulet. mon. istorice și de artă*, 2/1981, p. 83—88.

42. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 50—51, fig. 44—46.

43. Virg. Drăghicescu, *Mormântul lui Constantin Brâncoveanu Basarab voevod*, în *Bulet. Com. Mon. Istorice*, VII (1914), p. 111—126; *Inscripțiile medievale*, *op. cit.*, nr. 386.

44. Virg. N. Drăghiceanu, *În amintirea...*, p. 72; M.-A. Musicescu, în *Ist. artelor plastice*, *op. cit.*, p. 85.

În medalionul central al plăcii din față este reprezentată Coborârea la iad, ca simbol al Învierii; în chenarul dreptunghiular al acestuia, 14 scene în legătură cu Patimile și Învierea, iar în cele patru colțuri ale chenarului, Evangheliștii scriind la masă. Pe coperta din spate, în chenarul dreptunghiular bogat înflorat, din centru, se află figura sfântului Gheorghe reprezentat din față, în atitudine de orant, cu cruce în mâna dreaptă. Doi îngeri în zbor susțin deasupra capului sfântului o coroană. Pe trei laturi ale plăcii, în chenare mici, cincisprezece scene cu reprezentări din viața sfântului, iar în partea de jos, ingenunchiați față în față, Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria, rugându-se. De o parte și de alta tulpini cu flori de lalele; sus, inscripția cu numele Domnitorului și al soției sale, iar jos, indicarea datei «leat 7215» (= 1706—1707)⁴⁵.

11. Biserica fostei mănăstiri «Adormirea Maicii Domnului» din Râmnicu Sărat (1691—1697)

Împreună cu unchiul său, marele spătar Mihail Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu a zidit din temelie mănăstirea cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» din orașul Râmnicu Sărat și pentru că era la hotarul de răsărit al Țării, în calea năvălirilor «și mai mult a tătarilor, drept aceea, măria sa pus-au nevoiță dimpreună cu unchiul mării sale ce s-au zis mai sus, de o au făcut cu tărie, ca multora scăpare și apărare să fie; caré cu mile întărind-o și cu toate cum să cade împodobind-o, la sfânta și dumnezeiască mănăstire de la muntele Sinai o au închinat, spre vécinica pomenire»⁴⁶. Mănăstirea avea o incintă patru-lateră, cu ziduri înalte de opt metri, prevăzute cu drum de straje și metereze, iar la colțuri cu turnuri puternice de apărare. În mijlocul incintei a fost înălțată biserica de plan triconc, cu turlă pe naos, pronaos fără turlă și pridvor pe coloane de piatră. Altarul ocupă absida adâncă dinspre răsărit, puternic arcuită în interior și cu cinci laturi la exterior, fiind prevăzut spre N și S cu două mici încăperi pătrate, construite în afara perimetrului bisericii, pentru proscomidie și diaconicon. Tâmpla este de zid. Naosul este acoperit de o cupolă pe pandantiv (refăcută în întregime) și are absidele laterale străbătute de câte două ferestre, ceea ce constituie o inovație. Pronaosul, mai larg decât naosul, este despărțit de acesta prin patru coloane de piatră elegante, din care cele două din mijloc sunt libere, iar cele două laterale angajate în zid, toate pe pedestal înalt, zidit, cu baze și capiteluri frumos sculptate, iar fusul decorat în torsadă cu lujeri și flori în relief. Deasupra încăperii aproape pătrate a pronaosului, prevăzută spre N și S cu câte două ferestre, ca și naosul, se află o calotă sferică pe pandantivi, răzimată la colțuri pe patru picioare de zidărie cu capite-

45. N. Iorga, «Arginturile» lui Constantin Brâncoveanu, în *Bulet. Com. Mon. Istorice*, VII (1914), p. 100, fig. 13—14; p. 101, fig. 19; Corina Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 357, fig. 250—251; Eadem, *Arta metalelor prețioase...*, nr. 61; *Inscripțiile medievale, op. cit.*, nr. 262, 385 și 904.

46. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 40, p. 116; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 938.

luri sculptate. Pridvorul, partea cea mai elegantă și mai decorativă a întregii construcții, este prevăzut cu largi arcade susținute de coloane subțiri de piatră, pe postament de zid. Bazele, fusurile cu ornament în torsadă și capitellurile coloanelor sunt bogat împodobite cu motive vegetale. El este acoperit de două mici calote sferice, așezate transversal, răzimate pe console. Cea mai aleasă podoabă a pridvorului este portalul către pronaos, socotit «cea mai elaborată și mai izbită realizată operă de acest gen din întreaga epocă brâncovenească» (V. Drăguț). Usciorii portalului sunt bogat împodobiți cu vrejuri în relief. Fiecare uscior este hublat de câte un mic pilastru cu ornamente asemănătoare cu ale uscioarelor. La baza și pe coronamentul pilastrilor sunt sculptate simbolurile evangheliștilor, pe care le vom întâlni nu mult mai târziu la portalul bisericii Colțea din București (cca. 1700), ctitorie a aceluiași mare spătar Mihail Cantacuzino, ctitor împreună cu Brâncoveanu la biserica Adormirii din Râmnicu Sărat. Deasupra arcului trilobat cu acoladă centrală al portalului, se află pisania cu litere excizate, deasupra căreia, la mijloc, apare, cu aripile întinse, acvila bicefală, simbolul Cantacuzinilor de origine bizantină. Mai sus, într-un chenar special, cu ornamente în stil baroc, este reprezentată acvila conturnată, stema Țării Românești. Întreaga lucrare presupune mâna unui meșter pietrar, stăpân pe meseria lui și admirabil interpret al aparatului ornamental și heraldic stabilit de ctitori. Minunata operă sculpturală a portalului și a întregii biserici este atribuită pietrarului Mira (?). Tot lui i se datorează probabil chenarele de piatră frumos sculptate cu ornamente vegetale și cu câte un cap de înger înaripat dedesubt, ale ferestrelor bisericii⁴⁷. În schimb, un stâlp-atlant de la aceeași mănăstire, ajuns în Muzeul de artă brâncovenească de la Mogoșoaia, reprezentând pe Samson în lupta cu leul, este opera sculptorului Lupu Sărățan⁴⁸.

Pictura interiorului, executată de cel mai bun zugrav de biserici român al epocii, Pârvu Pârvescu-«Mutu», se încadrează în tradiția secolului al XVII-lea, ducându-ne cu gândul mai departe în trecut, la biserica domnească «Sf. Nicolae» de la Curtea de Argeș. Marele zugrav a respectat canoanele iconografice tradiționale, dar a și adus mai multe elemente noi, acordând o deosebită atenție temelor biblice în care a putut să introducă unele aspecte din realitatea înconjurătoare și mai ales portretelor de ctitori. În altar sunt înfățișate Cortul mărturiei, Cel vechi de zile, unele praznice împărătești, două teme din viața Fecioarei Maria (Nașterea și Intrarea în biserică), Jertfa lui Abraam și Împărtășirea Apostolilor, cu două sfinte mese și Hristos reprezentat de două ori. Pe peretele de nord apare parabola celor zece fecioare, temă izolată și nelegată de celelalte scene. În registrul de jos al absidei altarului, de la nord spre sud, sunt zugrăviți marii ierarhi: Nichifor, Iacob,

47. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 45—46, fig. 469—480; V. Drăguț, *Tradițiile ctitoricești la Curbura Carpaților*, în *Spiritualitate și istorie la Intorsura Carpaților*, vol. II, Buzău, 1983, p. 166—168 și pl. IV, 19, 20.

48. Pavel Chihaia, *Un sculptor român din epoca brâncovenească: Lupu Sărățan*, în *Revista Muzeelor*, V, 1968, 1, p. 17—22.

Grigore și Nicolae. În conca absidei de nord a naosului este reprezentată Coborârea la iad, iar în cea de sus Înălțarea. Pe pereți, scene în legătură cu minunile și învățătura Mântuitorului; pe peretele de vest, ca de obicei, Adormirea Maicii Domnului. La nord-vest, în registrul superior, se văd: Banchetul lui Irod, Dansul Salomeei, Predica de pe munte și Înmulțirea pâinilor. În al doilea registru, pe peretele de sud, se află Buna Vestire, Nașterea, Tăierea Împrejur și Botezul lui Iisus; pe cel de nord: Schimbarea la față, Învierea lui Lazăr, Intrarea în Ierusalim și trei scene în legătură cu Patimile, iar în unghiul de nord-vest, Arhanghelii Mihail și Gavriil. Într-un cadru de fereastră apare Iisus «Înger al marelui sfat». În calota pe pandantivi a pronaosului tronează Maica Domnului cu Iisus pe genunchi; pe boltă, în mici tablouri, este desfășurat Acatistul Maicii Domnului, iar pe pereți, Calendarul (Monologiu) și portretele ctitorilor, printre care primul loc îl ocupă Constantin Brâncoveanu cu familia sa. În pridvor, pe peretele de răsărit, fragmente din Judecata din urmă: drepti, episcopi, apostoli, raiul, Maica Domnului, patriarhi, fluviu de foc.

Pictura bisericii «Adormirea Maicii Domnului» de la Râmnicu Sărat este una din primele opere de maturitate ale zugravului Părvu Mutu, în care acesta se vădește ca un maestru desenator și colorist, iscusit făuritor de compoziții figurative și neîntrecut portretist. Monumentul în întregime este cel dintâi edificiu la care stilul brâncovenesc s-a afirmat din plin: în arhitectură, în plastica decorativă sculptată și în pictura murală⁴⁹.

B. ÎMBUNĂTĂȚIRI, ADAOSURI, ÎNNOIRI ȘI DARURI LA CTITORII BISERICEȘTI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

1. *Mănăstirea Bistrița*, jud. Vâlcea ctitorie a boierilor Craiovești (1492—1494), rude dinspre tată ale lui Constantin Brâncoveanu, a fost reparată de acesta în 1683, pe când era mare spătar. În 1688, pe când era mare logofăt, viitorul domn a dăruit mănăstirii o frumoasă ușă de lemn în două canaturi, sculptată cu motive geometrice, vegetale și zoomorfe, pe care se află și o inscripție în limba română, pe mai multe rânduri, menționând numele donatorului, data și pe meșterul Basili Iarock Shigir. Un canat cu începutul inscripției se află azi la mănăstirea Arnota, iar celălalt, cu continuarea și sfârșitul ei, la biserica Țigănia din Bistrița⁵⁰. În 1683, marele spătar Constantin Brâncoveanu a dăruit mănăstirii o *Evanghelie* tipărită la Mitropolia din București în 1682 și făurită cu plăci de argint aurit de meșterul E. V. din Brașov. Pe placa din față este reprezentată Învierea, scenă încadrată de medalioane cu figurile apostolilor. Pe verso, Iisus pe cruce, încadrat de Maica Domnului și Sf. Ioan Evanghelistul, în medalioanele din chenar

49. I. D. Ștefănescu, *La peinture...*, p. 195—199; Idem, *Arta feudală...*, p. 141—142; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 167—168, pl. IV, 19.

50. N. Stoicescu, *Bibliografia...*, *Țara Românească, op. cit.*, p. 138; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 56; *Eparhia Râmnicului...*, 1, 1976, p. 174; Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 58, fig. 60.

figuri de profeți și în cele patru colțuri simbolurile Evangheliștilor. Doi ani mai târziu, în 1685, Brâncoveanu a dăruit mănăstirii Bistrița două *anafornițe* de argint aurit, făurite de același meșter E. V. din Brașov. Una are în centru Adormirea Maicii Domnului, icoana hramului mănăstirii, și pe margine medalioane cu busturile apostolilor. Cealaltă poartă în centru figura Maicii Domnului cu coroană pe cap, și cu pruncul Iisus pe brațul stâng, ținând în mâna dreaptă un sceptru și călcând peste un șarpe care înconjoară globul pământesc — reprezentare neobișnuită în iconografia ortodoxă (v. aceeași scenă mai jos). Pe margine, de jur împrejur, opt medalioane cu figuri de profeți, legate între ele prin bogate motive florale. În același an (1685), mănăstirea a primit în dar de la Constantin Brâncoveanu, mare spătar, o pereche de *ripide* de argint aurit, semnate tot cu siglele E. V. și bogat împodobite cu reprezentări religioase pe ambele părți: Nașterea, Prezentarea la templu, Buna Vestire și Adormirea Maicii Domnului; opt scene din viața lui Iisus, Schimbarea la față, simbolurile Evangheliștilor, arhanghelii Mihail și Gavriil, profeți, sfinții Nicolae și Grigore Decapolitul, ale cărui moaște se află la Bistrița. Două *sfenice* de argint, parțial aurit, lucrate de meșterul Thomas Klosch din Brașov, în 1687, pe când Constantin Brâncoveanu era mare logofăt, și o *candelă* de argint ajurat, cizelat și aurit, de același meșter, în 1689—1690, când Brâncoveanu era deja Domn, completează seria odoarelor bisericești dăruite de el mănăstirii Bistrița și care se păstrează în prezent la Muzeul de artă al României⁵¹.

2. *Mănăstirea Dintr-un Lemn*, zidită în 1635 de Preda Brâncoveanu, nepot de văr al lui Matei Basarab și bunicul lui Constantin Brâncoveanu, a fost printre cele pe care «de-au mai adaos măria sa și le-au întărit cu mile și cu podoabe scumpe de biserică»⁵². În calitatea sa de urmaș al ctitorului, Constantin Brâncoveanu s-a afirmat tot timpul ca mare binefăcător al mănăstirii Dintr-un Lemn. Dintre numeroasele danii făcute de el la această mănăstire, cea mai veche pe care o cunoaștem este o *ferecătură de Evanghelie* din 1684, pe când Brâncoveanu era mare spătar. Plăcile de argint aurit, făurite de meșterul E. V. din Brașov, sunt aplicate pe scoarțe de lemn care îmbracă o tipăritură românească din 1682, făcută la Mitropolia din București. Pe față, în cîmpul central, Coborârea la iad. În chenarul împodobit cu medalioane în stil baroc, apostolii; sus, Invierea sub forma occidentală a lui Hristos ieșind din sarcofag, iar jos, sarcofagul gol, păzit de înger și femeile mironosițe la mormânt. Pe coperta din spate, Maica Domnului cu pruncul Iisus pe brațul stâng și cu sceptru în mâna dreaptă, strivește cu piciorul capul unui șarpe încolăcit în jurul globului pământesc — temă occidentală, întâlnită printre statuile gotice (v. aceeași scena mai sus). Pe margini, profeți; la colțuri simbolurile evangheliștilor, în medalioane, ca și cele de pe coperta din față.

51. Corina Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 159—160, 223—224, 278, 316—317 și 347; Eadem, *Arta metalelor prețioase...*, nr. 65, 79 și 87.

52. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, p. 106.

La 25 iulie 1684, marele spătar Constantin Brâncoveanu însemna cu propria mână pe șase file diferite ale Evangheliei că aceasta este a mănăstirii Dintr-un Lemn, nu a mănăstirii Bistrița, cum a «zmintit» meșterul, scriind pe ferecătură numele acesteia⁵³. Într-un document inedit, de la începutul Domniei (5 februarie 1689), Constantin Brâncoveanu, întărind «slobozia» de 30 de case acordată mănăstirii de Matei Basarab și pierdută mai târziu, precizează că această milostivire o face «fiind această sfântă mânăstire înălțată din temelii ei de răposatul moșul domnii mele Preda vornicul»⁵⁴. O anaforniță de argint aurit, lucrată de meșterul Petrus Hiemesch II din Brașov, în 1692—1693, și împodobită cu aceeași scenă a Maicii Domnului ca și cea de pe coperta din spate a Evangheliei precedente, a fost dăruită mănăstirii Dintr-un Lemn de Doamna Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu. Un frumos vas pentru aghiasmă, din argint, lucrat de meșterul Georg Heltner din Brașov, a ajuns la aceeași mânăstire ca dar al Domnitorului (1695)⁵⁵. Spre deosebire de aceste trei «argintării» existente la Muzeul de artă din București, un policandru de aramă, lucrat la Veneția în 1695, tot un dar al lui Constantin Brâncoveanu, se află astăzi în pronaosul Bisericii. O *dveră* și *două poale de icoane*, brodate cu fir de aur și argint, purtând numele «Io Costandin voevod» și «Mariia Doamna» și data 1696, sunt alte obiecte de mare preț ale mănăstirii Dintr-un Lemn. O mână mare de aur, având într-un deget un inel cu un rubin încadrat de două diamante și purtând o inscripție cu anul 1711 și numele meșterului Gerolamo Campagnan, este probabil tot un dar al lui Constantin Brâncoveanu, ca și alte piese valoroase din aceeași perioadă, pe care nu este însemnat vreun nume⁵⁶.

3. *Mânăstirea Govora*, rezidită de Vlad Călugărul și Radu cel Mare înainte de 1496, a fost înnoită în timpul lui Matei Basarab, care a refăcut chiliile, instalând în ele o tiparniță, unde a apărut «Pravila de la Govora» (1640). Din pisania pusă la intrarea bisericii aflăm că aceasta a fost «prefăcută din temelii și înfrumusețată cu zugrăveală și cu toată podoaba ei», în zilele lui Constantin Brâncoveanu, stareț al mănăstirii fiind Paisie ieromonahul, care s-a îngrijit de aceste lucrări, al căror «ispravnic și ostenitor» a fost popa Dobre, nepotul său, ambii zugrăviți în tabloul ctitorilor. Lucrările începute în 1701 s-au terminat în 1711. Biserica refăcută în timpul lui Brâncoveanu este frumos proporționată, elegantă și sobră, «un adevărat juvaer de artă brâncovenească» (V. Drăguț). Planul triconc este aproape identic cu cel al bisericii mănăstirii Surpatele, construită cam în același timp (1703—1706), iar dimensiunile (19 × 7 m, la exterior), puțin mai mari decât ale acesteia din urmă. Altarul ocupă absida adâncă de la răsărit, cu șapte laturi la exterior și prevăzută cu obișnuitele nișe în grosimea zidului pe laturile

53. Radu Crețeanu, *Mânăstirea dintr-un Lemn*, București, 1966, p. 32—34; C. Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 348, fig. 241.

54. R. Crețeanu, *op. cit.*, p. 12.

55. *Ibidem*, p. 34; C. Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 163 și 211; *Eadem*, *Arta metalelor pretioase...*, nr. 29.

56. R. Crețeanu, *op. cit.*, p. 31 și 35—36.

de nord și sud, pentru proscomidie și diaconicon. Naosul este suprapus de o cupolă pe pandantivi și are absidele laterale mai mici decât absida altarului, semicirculară în interior și cu câte cinci laturi la exterior. Un zid plin, cu intrare la mijloc, îl separă de pronaos, încăperea mică, dreptunghiulară, dispusă transversal spre vest de naos și acoperită de o calotă hemisferică pe pandantivi. La intrare se află un larg și elegant pridvor pe coloane de piatră, acoperit de o calotă hemisferică. Bolțile de la pronaos și pridvor, în loc să se sprijine pe console, ca de obicei în această perioadă, sunt în așa fel dispuse încât două din ele stau direct pe zid, iar celelalte două se razimă pe umerii celor dintâi. La exterior biserică n-are nici panouri, nici arcade. Brăul este alcătuit din trei toruri paralele, cel din mijloc fiind mai gros, toate decorate cu zugrăveli, ca și fâșiile plate ce le separă, precum și arcele și timpanele pridvorului. Este probabil că la început era decorată cu zugrăveli și cornișa profilată simplu a bisericii. Chenarul de piatră al ușii de la intrarea în pronaos este decorat cu ornamente vegetale sculptate în stil brâncovenesc. Ferestrele au chenare de piatră cu profile întretăiate, ca în epoca lui Matei Basarab, dublate de alte chenare zugrăvite cu ornamente vegetale⁵⁷. Din interiorul bisericii merită să fie amintită în mod deosebit *tâmpla* (iconostasul) de lemn sculptat cu o bogată ornamentică geometrică și vegetală, în relief și ajur, poleită și colorată cu albastru-vânăt și roșu, cu icoane pictate de «Neculae zugrav». În aceeași tehnică sunt sculptate ușile împărătești, pe care este zugrăvită scena Bunei Vestiri (1711)⁵⁸.

Interiorul bisericii a fost împodobit cu prețioase picturi murale, în anul 1711, de zugravii Iosif ieromonah, Hranite, Teodosie și Ștefan ieromonah, executate în spiritul perioadei barocizante a stilului brâncovenesc. Iconografia respectă tradiția mai veche a picturii bisericilor din secolele XIV—XVII. În cupola naosului, Hristos Pantocrator este înconjurat de serafimi, tronuri și îngeri. Gătirea Tronului, cu Evangelia și porumbelul Sfântului Duh, apar în partea de est a cupolei, iar pe cilindrul cupolei, profeți, apostoli și medalioane cu sfinți. Această orânduire iconografică amintește monumente din secolul al XIV-lea, în primul rând biserică mănăstirii Cozia. Reprezentarea Celui Vechi de zile, încadrat de profeți, pe intradosul arcului bolții din altar, continuă de asemenea tradiția monumentelor din secolul al XIV-lea. Scena Împărțirii Apostolilor, flancată la nord de Iisus și femeia samaritană și la sud de minunea vindecării slăbănogului, se întâlnește la fel în picturile de la Căluș și Hurezi. Pictura din naos reproduce iconografia bisericilor din secolul al XVII-lea. În conca absidei de sud se află Schimbarea la față, iar în cea a absidei de nord, Coborârea la iad. Pe pereți, Praznice împărătești și Filoxenia lui Avraam. Pe peretele de vest, Adormirea Maicii Domnului, în trei scene: sosirea apostolilor,

57. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 71 și fig. 375—399; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 675—677; Radu Florescu, *Mănăstirca Govora*. București (Meridiane), 1965, p. 6, 20—22 și 28—29; fig. 4, 7 și pl. IV; V. Drăguț-N. Stănculescu, *op. cit.*, fig. 28—29; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 156—157; *Eparhia Râmnicului...*, *op. cit.*, p. 195.

58. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 44—46, fig. 32—33.

Adormirea și Înălțarea la cer a sufletului Maicii Domnului. De o parte și de alta a iconostasului (tâmplei), sfinții Ioachim și Ana, iar în colțurile de NV și SV, arhanghelii Mihail și Gavriil. În calota pronaosului, Maica Domnului și profeți. Pe perețele de est, Maica Domnului, profeți, melozi, sfinții împărați Constantin și Elena și figurile lui Varlaam și Ioasaf. Pe pereții de sud, vest și nord, opt portrete votive: Antim, mitropolitul Ungrovlahiei, Constantin Brâncoveanu, Catalina, Radu cel Mare, Paisie ieromonah, popa Dobre, nepotul lui, Ilarion arhimandrit și Damaschin, episcopul Râmnicului. În calota pridvorului apare Hristos Emanuel, înconjurat de îngeri, iar în pandantivi sunt zugrăvite simbolurile Evangheliștilor. Pe perețele de est, în locul Judecării de apoi este zugrăvit «Pocrovul (Acoperământul) Maicii Domnului», temă specific rusească, pe care am mai întâlnit-o în pridvorul paraclisului de la Hurezi. Aici, de asemenea, figură înaltă și subțire a Fecioarei, acoperă cu mantia ei purpurie, elegant întinsă peste capetele celor îngeunchiați, mulțime de credincioși de diferite categorii sociale, clerici și laici, îmbrăcați în costume de epocă. Pe timpanele și arcadele pridvorului, alte reprezentări, unele în legătură cu Geneza, altele cu Judecata din urmă, în care apar, ici și colo, elemente din mediul și lumea înconjurătoare⁵⁹.

Dintre construcțiile existente în incinta mănăstirii mai sunt atribuite epocii lui Brâncoveanu turnul-clopotniță foarte înalt, de plan pătrat, cu două etaje intermediare între gangul boltit de jos și camera clopotelor de sus, asemănător cu cel de la mănăstirea Dintr-un Lemn (1715) și cu alte turnuri-clopotniță brâncovenesti, și frumosul foișor cu arcade pe stâlpi, situat în colțul dinspre NE al clădirilor mănăstirești⁶⁰.

4. *Mănăstirea Arnota*, ctitoria din 1634—1637 a lui Matei Basarab, împreună cu Preda Brâncoveanu, mare spătar (1636—1644), bunicul lui Constantin Brâncoveanu, s-a bucurat, după cum era de așteptat, de o atenție deosebită din partea acestui mare voievod și martir pentru legea străbună, încă din perioada când era mare spătar (1682—1686). El s-a îngrijit de înnoirea construcțiilor întregii mănăstiri, «rămasă la mare pustiire și surpare, datorită întâmplării și vremurilor», adăugând la intrare pridvorul actual, delimitat perimetral de șase arcade înalte, cărora li se adaugă una mai scundă, în axul longitudinal al clădirii. Pridvorul are pe fațadele de E, V și N, trei frontoane curbe, corespunzătoare în interior tot atâtor arce pe console, care susțin o turlă scundă, octogonală în secțiune, străpunsă de câte o fereastră pe fiecare din laturi. Între alte construcții efectuate prin grija lui Constantin Brâncoveanu la mănăstirea Arnota, este și refacerea, în 1694, a vechii fântâni rămase de la Matei Basarab, despre a cărei apă Paul Alep spune că era adusă «din vârful muntelui, de la o depărtare de o sută

59. I. D. Ștefănescu, *La pictură...*, p. 84—87; Idem, *Arta feudală...*, p. 120—121; R. Florescu, *op. cit.*, p. 29—32.

60. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 71—72 și R. Florescu, *op. cit.*, p. 26.

și patruzeci și patru de stânjeni»⁶¹. În interiorul bisericii, pictura executată în 1644 de zugravul Stroe din Târgoviște, a fost parțial refăcută în 1705—1706, de Ianache zugravul. Tot Brâncoveanu a dăruit clopote mănăstirii și a înzestrat biserica cu splendida tâmplă (iconostas), o capodoperă de sculptură în lemn (1705—1706), ce se păstrează la Muzeul de artă brâncovenească de la Mogoșoaia, împreună cu icoanele care îi aparțin⁶².

5. *Biserica mare (catoliconul) mănăstirii Cozia* (1387—1391), singura biserică de plan triconc din sec. XIV, de pe teritoriul Țării Românești, ajunsă în întregime până în zilele noastre, a fost mărită prin grija lui Constantin Brâncoveanu, cu un frumos *pridvor*, element de arhitectură specific brâncovenesc, adăugat pe latura de vest (1706—1707). Pridvorul, deschis, cu arcade mari în semicerc, este susținut de șase coloane elegante de piatră și încununat cu o calotă hemisferică centrală mai mare și două laterale mai mici, acoperișul fiind mai jos decât al bisericii propriu-zise, cu un mic fronton semicircular pe latura de vest, ce apare ca un ecou al frontonului mai mare de pe aceeași latură a pronaosului. Odată cu pridvorul, la intrarea în pronaos a fost fixat un monumental portal de piatră, împodobit cu o bogată ornamentică vegetală, sculptată în stil brâncovenesc. În exterior, ferestrele altarului și naosului au fost prelungite sub nivelul brâului inferior al bisericii, chenarele de piatră originare depășind acest brâu cu adaosuri sculptate cu ornamente vegetale în același stil caracteristic epocii brâncovenești⁶³.

Cea mai importantă contribuție la biserica mare de la Cozia, au adus-o însă meșterii zugravi ai lui Constantin Brâncoveanu, care, în afară de pridvorul abia construit, au repictat întreaga biserică, mai puțin pronaosul, a cărui pictură originală s-a păstrat aproape în întregime până în ziua de astăzi. În general însă a fost respectată iconografia picturii din secolul al XIV-lea, zugravii de la începutul secolului al XVIII-lea revenind de obicei culoare peste culoare. Pridvorul (exonarthexul), zugrăvit din nou în 1707—1708, înfățișează în calota mare din mijloc pe Cel Vechi de zile, înconjurat de îngeri, profeți și împărați, facerea lumii și scene ale martiriului apostolilor. În calota mai mică din stânga se află figura Maicii Domnului tronând și ținând pe Iisus Prunc în brațe, înconjurată de îngeri și patriarhi, iar în cea din dreapta, Maica Domnului purtând pe Iisus, flancată de simbolurile ce-

61. Cristian Moiescu, *Etape evolutive din istoria ansamblurilor monumentale de la Arnota*, jud. Vâlcea, în *Bulet. mon. ist. și de artă*, 1/1987, p. 17—19.

62. Cornelia Pilat, *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, București, 1980, p. 18—21 și 88; Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 52—53 și fig. 47—49. Tot aici, p. 71 și fig. 90, două sfeșnice de lemn sculptate, de tipul «clasic» brâncovenesc, de la mănăstirea Arnota (începutul sec. XVIII). Despre icoanele tâmpelii de la Arnota: I. D. Ștefănescu, *Arta feudală...*, p. 169—170.

63. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, 1959, p. 191—193; Gr. Ionescu, *Arhitectura...*, p. 168; Teodora Voinescu, *Observații asupra stilului brâncovenesc. Portalul*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, t. 15 (1968), nr. 1, p. 17 și fig. 12; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 110; Corina Popa, *Arta creștină în România*, 3, București, 1983, pl. 27—30.

lor două Biserici și înconjurată de sfinți Părinți ai Bisericii. Pe perețele de răsărit este reprezentată *Judecata din urmă*: în partea de sus, doi îngeri în zbor desfășoară un rulou pe care sunt zugrăvite semnele zodiacului; alți doi susțin un rulou desfășurat, pe care se văd scenele Deisis și Gătirea Tronului. Adam și Eva, în genunchi, se roagă cu mâinile întinse spre Tronul de Judecată. De o parte și de alta a scenei centrale, apostolii șed pe bănci cu spătare înalte și opt îngeri înarmați cu lănci stau de gardă înapoia lor. În stânga intrării (dreapta scenei), profeți, episcopi și martiri, grupați câte șase, nouă sau zece, apar din nori, care-i acopăr până la mijloc. Jos, Paradisul — o incintă poligonală, cu ziduri având turnuri la colțuri, în interiorul căreia se văd palmieri, chiparoși și alți copaci mai mici. În mijlocul incintei, Maica Domnului flancată de doi îngeri, tâlharul cel bun purtându-și crucea și patriarhii Isaac, Avraam și Iacob; Avraam ține în brațe sufletul lui Lazăr. Fecioarele înțelepte sunt zugrăvite în incinta Paradisului, iar cele nebune în afara acesteia, plângând. În partea dreaptă a intrării (stânga scenei), un înger suflând în trompeta Judecării din urmă și alegoriile Timpului, Pământului și Mării. Se mai văd: Moise în fruntea unui grup de evrei, mâna lui Dumnezeu susținând balanța, un înger împingând cu lanca pe un diavol care se agită și fluviul de foc, în care apar bogatul nemilostiv, eretici îmbrăcați episcopi, tirani încoronați, negustori de vinuri cu butoiul atârnat de gât, morari cu o piatră de moară de gât, vicioși. Satan ține în brațe un bogat și toastează ridicând mâna dreaptă. În partea de jos a scenei se află Antichrist și femeile adultere. Pe intradosul arcului care leagă coloanele pridvorului, data de 1707 și numele zugravilor Andrei, Constantin și Gheorghe, cu litere grecești. La exterior, în nișa de deasupra intrării, Filoxenia lui Avraam (Sf. Treime), hramul bisericii, având de o parte și de alta reprezentarea jertfei lui Avraam ⁶⁴.

6. *Biserica mănăstirii Strehaia*, jud. Mehedinți, ctitorie a lui Matei Basarab (1645), îi datorează lui Constantin Brâncoveanu *pridvorul* pe stâlpii zidiți de cărămidă, cu arcade largi în acoladă (cu vârful ascuțit), adăugat pe latura de vest a bisericii, în 1690. Este o construcție joasă, greoaie, mai largă decât biserica și care contrastează cu turnul-clopotniță masiv și foarte înalt de deasupra pronaosului ⁶⁵. Pe o piatră existentă deasupra unei uși din curtea mănăstirii se află o inscripție care arată că respectiva construcție a fost înălțată (în zilele) «luminatului Domnul Io Costandinu Basarabu Voivod și cu toată osteneala egu(menului) Silvestru, 7201» (= 1693) ⁶⁶.

64. I. D. Ștefănescu, *Contribution à l'étude des peintures murales valaques*, Paris, 1928, p. 19—26; Idem, *La peinture...*, p. 68—75; Idem, *Arta feudală...*, p. 118—120; V. Drăguț *loc. cit.*

65. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia, partea a III-a: Veacul al XVII-lea (Bulet. Com. Mon. Istorice, XXV, 1933, fasc. 71—74)*, p. 44—45, fig. 86—99; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 285—286; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, 2, București, 1981, pl. IV.

66. Virg. N. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, III, în *Bulet. Com. Mon. Istorice*, XXVII (1934), fasc. 81, pl. 107—108.

7. *Biserica mănăstirii Sadova*, jud. Dolj, ctitorie de lemn, din jurul anului 1500, a boierilor Craiovești, pe locul căreia Matei Basarab a înălțat în 1633 o biserică de zid, a fost un alt monument către care Constantin Brâncoveanu și-a îndreptat atenția, zidind aici o biserică-bolniță, cu hramul «Intrarea în biserică» (1692—1693). Monumentul, refăcut între anii 1793—1801, a ajuns în stare de ruină, fiind supus unor lucrări de restaurare în deceniul trecut ⁶⁷.

8. *Mănăstirea Tismana*, jud. Gorj, străvechi centru de cultură și artă religioasă, întemeiat de călugărul Nicodim (1375—1378), reconstruit de Radu cel Mare (1495—1508), a cărui biserică a fost împodobită cu picturi de o înaltă valoare artistică de Dobromir cel Tânăr din Târgoviște (1564) și restaurată de Matei Basarab, care i-a adăugat un parclis, a fost vizitată în luna iunie a celui de al VII-lea an de domnie (1695) de Constantin Brâncoveanu ⁶⁸. Ușile de lemn sculptat ale acestei biserici, executate în anul 1698 de «Nichita» meșter, în stil brâncovenesc, cu un bogat decor vegetal și mai puțin geometric, sunt o capodoperă a genului, azi în păstrare de Muzeul de artă brâncovenească de la Mogoșoaia ⁶⁹. Din bogatul tezaur de obiecte religioase ale mănăstirii, unele păstrate pe loc, dar cele mai multe și mai importante aflate în păstrare de Muzeul de artă al României, există în colecția acestui Muzeu o pereche de ripide de argint, bogat împodobite, care sunt o copie din anul 1689, într-un atelier din Țara Românească, a ripidelor din 1685, executate la Brașov, din comanda lui Constantin Brâncoveanu, mare spătar, pentru mănăstirea Bistrița (v. mai sus) ⁷⁰.

9. *Mănăstirea Polovragi*, jud. Gorj, situată sub o culme împădurită, într-o poziție pitorească de pe malul stâng al Oltetului, în fața cheilor acestui râu, a fost întemeiată în sec. XV—XVI și rezidită de logofătul Danciu Pârâianu în 1647, care, fără s-o termine a închinat-o Sfântului Mormânt. Începând să se ruineze, domnitorul Constantin Brâncoveanu a închinat-o mănăstirii Hurezi, care urma s-o repare și s-o termine. Biserica a fost terminată, zugrăvită și i s-a adăugat un pridvor, între anii 1698—1703, de toate aceste lucrări, menționate în lunga pisanie zugrăvită în pronaos, deasupra intrării, îngrijindu-se Ioan, arhimandritul Hurezului. Armonios proporționată, cu o înfățișare oarecum rustică, biserica mănăstirii Polovragi este de plan triconc, cu turlă pe naos și are pe latura de vest un pridvor deschis, tipic brâncovenesc, susținut de opt coloane, octogonale în secțiune, cu baze și capitele pătrate și unite în partea de sus prin arcade simple, împodobite cu ornamente florale zugrăvite.

Pictura interioară a fost executată de zugravii Constantinos, Andrei, Gheorghe, Simion, Istrate și Hranit(e), toți din școala de la Hurezi,

67. *Ibidem*, p. 101—103; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 510—511; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 265.

68. Radu Logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 34, *ed. cit.*, p. 106; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 759—762; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 299—300.

69. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 59, fig. 61—62; V. Drăguț-N. Săndulescu, *op. cit.*, fig. 75—76.

70. C. Nicolescu, *Argintăria...*, p. 212, nr. 225—226.

și este considerată «o capodoperă de artă brâncovenească» (V. Drăguț). Cupola naosului este dominată de figura Pantocratorului, înconjurat de cetele îngerești, sub care se află profeți și cei 12 apostoli, iar mai jos, deasupra pendativilor, 15 medalioane cu busturi de sfinți (episcopi ș.a.). În conca absidei altarului este zugrăvită ca de obicei, Maica Domnului tronând, cu Iisus copil pe genunchi, între doi îngeri îmbrăcați în alb, iar mai jos, Împărțășirea apostolilor. În șase medalioane de pe bolta absidei sunt reprezentate busturile lui Moise, Aron, Daniil, David, Solomon și Iacov, iar pe arcul triumfal, Nașterea și Intrarea în biserică a Maicii Domnului, minunile vindecării celui îndrăcit, a slăbănogului și a orbului și Dumineca Samarinencii. O inscripție zugrăvită la proscomidie are următorul cuprins : «Pomenește, Doamne, Andrei, Simion, Istrate, Hranit, zugravii care au fost Av(gust) 15, leat 7211» (— 1703). În conca absidei de sud a naosului este înfățișată Învierea, iar în cea de nord, Schimbarea la față. În registrele superioare ale pereților sunt zugrăvite scene în legătură cu viața și activitatea Mântuitorului. O deosebită atenție este acordată Ciclului Patimilor. Din registrul inferior al naosului merită să fie semnalată ca neobișnuită pentru locul unde se află, reprezentarea Maicii Domnului tronând, cu Iisus copil pe brațul stâng, între arhanghelii Mihail și Gavriil purtând lănci, pe peretele arcuit al absidei laterale de nord, înspre altar, făcând pandant temei Deisis de pe același perete al absidei laterale de sud. O altă variantă a aceleiași scene am întâlnit în conca absidei altarului, unde o astfel de reprezentare apare în mod obișnuit. Pe perețele de vest al naosului, deasupra intrării, unde de obicei se află Adormirea Maicii Domnului, aici este zugrăvită Pogorârea Duhului Sfânt, aceasta pentru că scena Adormirii apare ca iconă a hramului, deasupra intrării din pridvor în pronaos.

Pe bolta și în registrele superioare ale pronaosului se desfășoară Acatistul Maicii Domnului. Pe timpanul peretelui de est apare «Iisus în slavă», iar dedesubt, profeți, apostoli și mai jos, sfinții Constantin și Elena, de o parte și de alta a crucii Răstignirii, urmați de grupe de sfinți și sfinite. Pe timpanul peretelui de vest al pronaosului este reprezentată «Preamărirea Maicii Domnului, iar dedesubt, în două registre suprapuse, «Soborul sfinților». În registrul inferior, pe cei patru pereți, sunt zugrăviți ctitorii : «Jupan Danciul Pârâianul, vel post(elnic)», Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria cu cei patru fii : Constantin, Ștefan, Radu și Matei. La aceștia se adaugă : Ioan, arhimandritul de Hurezi, Teodosie, mitropolitul Ungrovlahiei și patru boieri din neamul lui Danciu Pârâianu.

Bogată, variată și deosebit de interesantă este iconografia pridvorului adăugat de Brâncoveanu. În calotă apare Hristos Emanuel, înconjurat de cetele îngerești, iar în pandantivi, simbolurile evangheliștilor. Pe intradosul celor două arce laterale sunt zugrăviți prooroci, în timpanele de deasupra arcelor de la coloanele pridvorului, scene din martiriul apostolilor, iar în spațiile unghiulare dintre arce, scene inspirate din Geneză. Pe peretele de est, în luneta de deasupra intrării în pronaos, este zugrăvită Adormirea Maicii Domnului, hramul bisericii, iar dedesubtul scenei, caz rar, dacă nu unic, o inscripție pictată, în limba slavă

veche, reproduce troparul Adormirii. Un ornament floral împodobeste arcul care încadrează scena Adormirii. Mai sus, pe arcul de est al boltei, Maica Domnului într-un medalion susținut de doi ingeri, este flancată de două grupuri de sfinți ocrotite de câte un inger. De o parte și de alta a intrării în pronaos, pe suprafețele ocupate de obicei de scena Judecării din urmă, aici apare pancrama Sfântului Munte, cu toate mănăstirile, reprezentare unică, însoțită de inscripțiile «Muntele Sfetagorii despre amiază», în stânga și «Muntele Sfetagorii despre răsărit», în dreapta. La exterior, pe fațada de vest, deasupra intrării în pridvor, este zugrăvită o scenă în mijlocul căreia apare Maica Domnului ca ocrotitoare a omenirii, deasupra ei aflându-se o invocație semnată de «Constantin zugr. 7220» (= 1712), ceea ce arată că respectiva scenă, dacă nu pictura întregului pridvor, sunt mai târzii, despre construirea pridvorului marea pisanie de deasupra intrării în pronaos indicând clar că a fost terminată în 1703⁷¹.

Din interiorul bisericii trebuie amintită în mod special frumoasa tâmplă de lemn sculptat, de tip «clasic» brâncovenesc, decorată cu motive vegetale și mai puține geometrice, în relief și ajur. Ușile împărătești sunt pictate în partea de sus cu scena Bunei Vestiri, iar în rest sculptate cu motive florale și de benzi împletite și cu câte un mare fleuron la mijloc. Dintre cele două mari icoane împărătești de la tava tâmplei, cea înfățișând pe Mântuitorul este semnată de «Istratie zugr. leat 7213» (= 1705) și cea reprezentând pe Maica Domnului, de «Hranit zug. leat 7213» (= 1705). Icoana cu Adormirea Maicii Domnului, hramul bisericii, din dreapta tâmplei, este semnată de «Ioan, egumenul de la Hurezi, la leatu 7207» (= 1699)⁷².

10. *Biserica fostei mănăstiri Jitianu*, satul Balta Verde, com. Podari, municipiul Craiova, jud. Dolj, zidită între 1654—1658, era «miluită» de Constantin Brâncoveanu, care-și amintea de «strămoșul» său Matei Basarab⁷³, iar mai târziu, în 1701, pe latura de vest a bisericii înălța un masiv turn-clopotniță, ca o culă ce urma să servească drept loc de refugiu și de apărare, în caz de primejdie. Câte un turn-clopotniță mai mic fusese zidit mai înainte deasupra pridvorului adăugat de Brâncoveanu la mănăstirea Arnota (1682—1686) și deasupra celui construit odată cu biserica mănăstirii Mamul (1696). Prin proporțiile și funcția sa, turnul-clopotniță de la Jitianu amintește în primul rând turnul-clopotniță de la intrarea în incinta mănăstirii Govora și pe cel cu puțin mai

71. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, partea a III-a, op. cit., p. 53, fig. 193—202; Victor Brătulescu, *Mănăstirea Polovragi*, în *Bul. Com. Mon. Istorice*. XXXIII (1940), fasc. 106, p. 5—34 și pl. I—VI; N. Stoicescu, op. cit., p. 160—161; V. Drăguț-N. Săndulescu, op. cit., fig. 17—18; V. Drăguț, op. cit., p. 239—240; I. D. Ștefănescu, *Arta feudală...*, p. 141; M. Păcurariu, op. cit., p. 239 și pl. V.

72. Victor Brătulescu, op. cit., p. 7, 8 și 26—27, fig. 29—30 (la p. 7, nota 4, în loc de «7217 adică 1709», a se citi: «7207, adică 1699»); Florentina Dumitrescu, op. cit., p. 42—43 și fig. 27—29.

73. Fr. Tailliez, *Jitianul: un chrysobulle de 1689 de Constantin Brâncoveanu*, în *Orientalia Christiana Periodica*, XVI, 1950, p. 137—176 + 1 facs.; Idem, *Postscriptum à l'article «Jitianul 1689»*, *ibidem*, XVII, 1951, p. 217—220; N. Stoicescu, op. cit., p. 836—837; V. Drăguț, op. cit., p. 184; Răzvan Theodorescu, op. cit., p. 88.

târziu, de la mănăstirea Dintr-un lemn (1715). Pridvorul, de plan pătrat și acoperit de o calotă hemisferică, are intrarea pe latura de sud, către colțul de SE și este prevăzut cu două arcade largi și joase pe latura de vest. Pe latura de N, în grosimea zidului, se află scara care duce la etajele superioare. Turnul-clopotniță de deasupra pridvorului este înalt și masiv, patrulateral, cu camera clopotelor sus și cu încăperi intermediare sub aceasta. Camera clopotelor are câte o deschidere largă, arcuită în partea de sus, la mijlocul fiecăreia din cele patru laturi. Brăul bisericii, cu firidele registrului superior, se prelungeste și împrejurul turnului-clopotniță adăugat mai târziu, iar acesta este prevăzut mai sus cu alte trei brăie orizontale și cu un rând de arcade cu ciubuce rotunjite, care-i înconjoară cele patru laturi ⁷⁴.

11. *Mănăstirea Gura Motrului*, com. Butoiești, jud. Mehedinți, întemeiată de către marele logofăt Harvat, în timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521), a fost reconstruită în 1653 de marele vornic Preda Brâncoveanu, bunicul lui Constantin Brâncoveanu și zugrăvită în 1704—1705 de acesta din urmă. Biserica este de plan triconc, cu o turlă pe naos și două pe pronaos și de un pridvor deschis, pe stâlpi de cărămidă, octogonali în secțiune și cu arcade în semicerc. Ușa de la intrare în pridvor are un chenar de piatră decorat cu baghete încrucișate, în spiritul goticului moldovenesc. Pridvorul este boltit ca și pronaosul, cu deosebirea că cele două spații pătrate care se formează nu sunt acoperite cu turlă, ci cu calote sferice pe pandantivi. Ferestrele au chenare gotice, inspirate de cele de la biserica Stelea din Târgoviște ⁷⁵.

Din pisania bisericii aflăm că aceasta a rămas nezugrăvită mai bine de 50 de ani, până când «luminatul și înălțatul Io Constantin Brâncoveanu Basarabu Voevod, nepotul lui (al lui Preda Brâncoveanu) de fecior, într-al șaptesprezecelea anu al Domniei Sale, o au zugrăvit și o au înfrumusețat cumu să veade, la leatu 7213 (= 1705). Septemvrie...30...». La 1737, prăbușindu-se chiliile și bolta bisericii, aceasta a rămas pustie peste o sută de ani, până în 1842—1852, când a fost refăcută și zugrăveala «reparată după stilul original» prin «osârdia» arhimandritului Eufrosin Poteca, starețul mănăstirii, de zugravul Niță Stoienescu (pisania zugrăvită în pridvor) ⁷⁶. În general, lucrările de «reparație» de la mijlocul secolului al XIX-lea au reimprospătat pictura brâncovenească culoare peste culoare, respectând iconografia originală. Totuși, acolo unde pictura veche era mult deteriorată (în altar), s-a procedat la înnoiri care n-au mai putut fi la înălțimea originalului. Din nefericire, unele chipuri sfinte și mai ales portretele ctitorilor au fost desfigurare, iar coloritul ansamblului, de un albastru rece și un galben pământiu, nu e socotit deloc artistic.

74. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 37 și 70—71, fig. 346—352; Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 103—104.

75. Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 105—107; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 34 și 60—61, fig. 271—281; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 682—683; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 157—158.

76. Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 105—106; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 682.

Iconografia cupolei și a altarului, cu Înălțimea și Pogorârea Duhului Sfânt pe bolta absidei, amintește pe cea a bolniței de la Cozia, cu deosebirea că la Gura Motrului, scena Învierii apare sub forma obișnuită a Coborârii la iad, în conca absidei de nord a naosului. Reprezentarea vieții Maicii Domnului în mai multe scene, atât la Gura Motrului, cât și în biserica bolniței de la Cozia, este un alt motiv iconografic care apropie cele două monumente. Orânduirea iconografică a scenelor privind viața Mântuitorului de pe pereții naosului, duce cu gândul la ordinea liturgică a pericopelor evanghelice. Se observă însă și o încălcare a ordinii, despre care nu se știe dacă este de atribuit pictorilor lui Brâncoveanu sau mai curând restauratorilor din secolul al XIX-lea. De o parte și de alta a intrării dinspre pronaos, sunt zugrăviți arhanghelii Mihail și Gavriil, sfinții Constantin și Elena cu crucea Răstignirii între ei și sfinții Eftimie și Sava. În pronaos, pe o calotă apare Maica Domnului orantă, iar pe cealaltă Iisus-Emanuel. În registrele superioare ale pereților este zugrăvit Acatistul Domnului și pe peretele de vest, deasupra intrării, Iisus dormind, vegheat de Maica Domnului, scenă care amintește de biserica mănăstirii Protaton de la Muntele Athos, zugrăvită de renumitul Panselin (sec. XIV). În ultimul registru se văd portretele ctitorilor: Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria, prezentând chivotul bisericii (pe peretele de vest). Lângă ei, Preda Brâncoveanu cu soția sa Păuna. Pe peretele de sud, Matei Basarab și Stanca, mama lui Constantin Cantacuzino, iar pe peretele de nord Papa, tatăl lui Constantin Brâncoveanu. Dintre marii călugări și asceți este nelipsit sfântul Grigore Decapolitul de la Bistrița. Într-o calotă de pe bolta pridvorului este înfățișat Cel vechi de zile, iar în cealaltă, Hristos, înger al Marelui Sfat. Pe arcul cel mare, Hristos, Gătirea Tronului și îngeri. Pe peretele de est, Judecata din urmă, iar pe ceilalți pereți, viața Cuvioasei Paraschiva, hramul bisericii ⁷⁷.

O cădelniță de argint «afierosită sfintei mănăstiri de la Gura Motrului de Constantin B.B. Voevod și de Doamna lui Marie», poartă data 7221 (= 1713). O anaforniță de argint de la aceeași mănăstire reprezintă pe Cuvioasa Paraschiva, într-un medalion, cu cruce în mână, înconjurată de un decor vegetal și la mijloc un vultur cu crucea în cioc și coroană pe cap. Pe ea sunt înscrise inițialele D.G., foarte probabil un meșter argintar necunoscut din Transilvania și I.K.B.B.V. (=IO Constantin Basarab Brâncoveanu Voevod). O piesă deosebit de importantă este un clopot turnat la Sibiu, pe care se află vulturul cu crucea în cioc și coroană pe cap, între doi sori, și următoarea inscripție în limba latină, pe care Constantin Brâncoveanu poartă titlul de «Principe al Sfântului Imperiu Roman și al Valahiei Transalpine»: † *CONSTANTINUS BASSARABA DE BRANCOVAN, Dei Gratia Sacri Romani Imperii ET VALACHIAE TRANSALPINE PRINCEPS, 1712, ME FECIT MORITZ LANG, HERMANSTAD* ⁷⁸. Acest titlul i-a fost

77. I. D. Ștefănescu, *La peinture...*, p. 173—176; Idem, *Arta feudală...*, p. 140.

78. Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 106—107 și Idem, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, VI (1914), p. 195. Pentru inițialele D. C. a se vedea și C. Nicolescu, *Argintăria...*, p. 368 (Indice).

acordat lui Constantin Brâncoveanu și fiului său mai mare, la 30 ianuarie 1695, de către împăratul Leopold I al Austriei, pentru serviciile aduse de voievodul Țării Românești mai ales pe cale diplomatică⁷⁹.

12. *Mănăstirea Curtea de Argeș*, ctitorită de Neagoe Basarab (1512—1517), a fost, de asemenea, în atenția lui Constantin Brâncoveanu. Radu logofătul Greceanu ne informează că în luna iunie, 1695, domnitorul «mers-au la mănăstirea Tismana și de acolo au mersu la mănăstirea mării sale la Hurez. Și au șăzut, făcând câteva zile și făcând și sâm-Pietrul acolo. După aceea sculându-se de acolo, au mersu la mănăstirea De-un Lemnu și de acolol a mănăstirea Argeșului, pre care sfinte mănăstiri le-au mai adaos măria sa și le-au întărit cu mile și cu podloabe scumpe de biserică»⁸⁰. Din păcate, pentru mănăstirea Curtea de Argeș nu avem deocamdata dovezi concrete care să ilustreze afirmațiile cronicarului muntean.

13. *Mănăstirea Negru Vodă* din Câmpulung-Muscel a fost rezidită de Matei Basarab, în 1633—1636, care a înălțat în incinta mănăstirii o «casă domnească». În aceeași incintă Constantin Brâncoveanu ar fi construit «casa stăreției»⁸¹. La 16 noiembrie 1706 Constantin Brâncoveanu a dat egumenului Iosif și tuturor călugărilor de la mănăstirea Negru Vodă o carte de întărire penru jumătate de vamă de la schela Rucăr și Dragoslavele și pentru judecata acestor două sate, «ca să-i judece schilerii și să-i prade, iar părcălabii lor să n-aibă nici o treabă a se amesteca în obiceiul lor»⁸². În anul 1712, Constantin Brâncoveanu văzând starea de decădere a mănăstirii Negru Vodă, a adus de la mănăstirea Cozia pe egumenul Mihail, un priceput gospodar, care timp de doi ani, a înălțat un etaj la «casa domnească» și a construit o nouă locuință cu foisor la sudul turnului-clopotniță. Tot el s-a îngrijit de zidirea unui «amvon» în fața bisericii și a altuia mai mic pentru paraclisul bolniței. Este probabil că tot în acest interval de timp s-au făcut și unele îmbunătățiri la clădirea mai veche a «casei stăreției»⁸³.

14. *Biserica mare domnească din Târgoviște*, construită de domnitorul Petru Cercel în 1583, despre care Paul de Alep scria în 1653 că era o biserică «prea frumoasă» și «de mari dimensiuni», fusese avariată din cauza vremii și a răzmerițelor. Constantin Brâncoveanu, a cărui domnie constituie ultima perioadă de mari refaceri a curții domnești și

79. Virg. Drăghiceanu, *Constantin Brâncoveanu, conte al regatului ungar și principe al sacralui imperiu roman*, în *Convorbiri literare*, 1915, nr. 9, p. 1—10; Stefan Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1969, p. 168—169; Pavel Chihaiia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 91.

80. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 31, *ed. cit.*, p. 106.

81. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 291—293; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 97—98. Gr. Ionescu, *Ist. arhitecturii*, *op. cit.*, p. 139; Idem, *Arhitectura*, p. 390, fig. 242, datează casa egumenească în jurul anului 1650. După Pavel Chihaiia, *op. cit.*, p. 257, «casa domnească» a fost înălțată odată cu cea «egumenească», înainte de turnul-clopotniță (deci înainte de 1647).

82. I. Răuțescu, *Câmpulung-Muscel*, 1943, p. 89.

83. Pavel Chihaiia, *op. cit.*, p. 265—266.

a oraşului-capitală de pe apa Ialomiţei, a restaurat şi câteva din vechile biserici în ruină sau pe cale de a se ruina : biserica curţii domneşti (biserica mare domnească), mitropolia, Sf. Dumitru Buzinca ş.a. Despre biserica mare domnească pisania din anul 1698 şi Radu Greceanu, cronicarul lui Brâncoveanu, ne informează că domnitorul «o au împodobit cu zugrăveală peste tot», făcându-i pardoseală şi «toate trebuinţele», «cu multă cheltuială şi foarte frumos o au înfrumuseţat, precum să vede». De asemenea, a fost reparată clopotniţa de la poartă şi a fost dăruit un clopot bisericii. Biserica reparată şi zugrăvită de Brâncoveanu a fost restaurată de fosta Comisie a Monumentelor Istorice în 1907—1910 (arhitectul N. Ghika-Budeşti) şi ultima dată în 1961—1966, de fosta Direcţie a Monumentelor Istorice, care a redat monumentului toată splendoarea sa de altădată, salvând de la distrugere unul din cele mai valoroase monumente româneşti din secolul al XVI-lea⁸⁴.

Pictura murală a fost executată în cea mai mare parte în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, de o echipă de zugrăvi condusă de Constantinos, din care făceau parte Ioan, Ioachim şi Stan, şi este una din marile realizări ale epocii. Ea se distinge prin varietatea temelor iconografice, armonizarea culorilor şi expresivitatea figurilor. Trebuie remarcate de asemenea bogăţia detaliilor şi a motivelor florale, precum şi unitatea stilului, în ciuda faptului că a fost executată de mai multe mâini. În general, a fost respectată iconografia secolului al XVI-lea. În cupolă sunt de remarcat următoarele patru note caracteristice : reprezentarea Maicii Domnului ca ornată printre prooroci, prezenţa lui Iisus printre apostoli, liturghia îngerească şi, în registrul inferior, medalioanele cu figuri de episcopi. În conca absidei altarului, Maica Domnului tronând, cu Iisus copil pe genunchi, între doi arhangheli şi 12 profeţi. Pe bolta absidei se află reprezentarea Sfintei Treimi, iar în cele două registre superioare ale peretelui arcuit al altarului, câte 12 scene ale Acatistului Bunei Vestiri. Unele repictări ulterioare au produs tulburări în al treilea registru, unde, alături de Împărtăşirea apostolilor, este zugrăvit Cortul mărturiei : lipsesc Moise, Aaron şi altarul. În încăperea proscomidiei sunt înfăţişate patru teme din ciclul Patimilor : Pilat spălându-se pe mâini, Drumul crucii, Răstignirea şi Pietă, dedesubtul căreia sunt înscrise numele celor patru zugrăvi amintiţi mai înainte. În încăperea diaconiconului apar figuri de îngeri şi de profeţi, teme din Vechiul Testament, printre care Rugul arzând şi chipuri de episcopi însoţiţi de diaconi. Iconografia naosului aminteşte biserica domnească de la Argeş şi Snagovul. Măcelul pruncilor, temă rară în Ţara Românească, dar obișnuită în bisericile de la Muntele Athos, se întâlneşte de asemenea în naosul bisericii domneşti de la Târgovişte. Pe peretele de est al naosului, deasupra uşii de intrare în încăperea proscomidiei, este zugrăvită «Nunta din Cana Galileii», scenă în care o cercetare mai nouă a văzut nunta domniţei Maria, fiica lui Constantin Brâncoveanu, cu Constantin Duca, viitorul domn al Moldovei (1693), pictată sub impresia

84. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 43, *ed. cit.*, p. 125 ; N. Stoicescu-Cristian Moisescu, *Târgoviştea şi monumentele sale*, Bucureşti, 1976, p. 25, 54, 83—87 ; Cristian Moisescu, *Târgovişte...*, p. 192—200 şi 213—215.

puternică produsă de moarte prematură a tinerei domnițe. Pe balustrada tribunei (cafásului) din partea de apus a naosului, tribună care comunica la început cu palatul domnesc și de unde membrii familiei domnitoare, după moda bizantină, asistau la Sf. Liturghie și erau împărtașiți, o scară cu balustradă făcând legătura cu mijlocul bisericii, — erau zugrăvite diferite scene, printre care se disting Înmulțirea pâinilor, «figură» a Sfintei Euharistii și Jertfa lui Avraam (sub balconul cafásului). Pe perețele de vest al pronaosului se văd portretele repictate a nouă voievozi, dintre care patru : Matei Basarab, Neagoe Basarab, Constantin Brâncoveanu și Petru Cercel, în chip de ctitori, ținând modelul bisericii în mâini, iar restul de cinci : Mihai Viteazul, Radu Șerban, Constantin Șerban Cantacuzino și Mihnea Voievod, ca simpli donatori sau înrudiți cu ctitorii și aparținând aceleiași dinastii. În pridvor, pe perețele de est, deasupra intrării, Maica Domnului tronând, cu Iisus copil pe genunchi, între doi arhangheli, dedesubtul căreia, doi îngeri în zbor prezintă un medalion cu vulturul, stema Țării Românești. Pe perețele de vest, doi îngeri în zbor încadrează inscripția pictată cu ocazia restaurării bisericii de către Brâncoveanu. La exterior, deasupra intrării, Adormirea Maicii Domnului, hramul bisericii ⁸⁵.

Din interiorul bisericii o mențiune specială merită balustrada scării care urcă din naos în tribuna domnească, a cărei fațadă a fost sculptată în timpul refacerilor lui Constantin Brâncoveanu, cu motive orientale, asemănătoare cu ornamentele de pe fațadele bisericii Fundenii Doamnei din București (1699) și din încăperile palatului de la Potlogi (1698). Tâmpla (iconostasul) bisericii, cu ușile împărătești, capodoperă de sculptură în lemn, în care predomină, ca de obicei, ornamentica vegetală, la care se adaugă unele motive geometrice, zoo-și antropomorfe, executate într-o tehnică fină, ce dă impresia de broderie, a fost de asemenea lucrată din porunca lui Constantin Brâncoveanu (1697). Un tetrapod de la începutul secolului al XVIII-lea este sculptat în același stil cu tâmpla ⁸⁶.

15. *Mitropolia din Târgoviște* — biserică de la începutul secolului al XV-lea, refăcută și mărită de Neagoe Basarab (circa 1518), zugrăvită de Radu Paiste (1537) și arsă de tătari (1658), a fost zugrăvită din nou în timpul lui Brâncoveanu (1707—1709), dărâmată și înlocuită cu altă construcție nouă de Leconte du Noüy (1889—1890). Tot sub Brâncoveanu (1707—1709) s-a adăugat în fața intrării un mic pridvor, pe 4 coloane de piatră și cu balustrade frumos sculptate, din care se păstrează unele fragmente în lapidariul Muzeului din Târgoviște. Pe lângă partea mai veche a bisericii, atunci s-a zugrăvit și exteriorul acesteia. Tâmpla, lucrată în anii 1707—1708, în stil «mixt» brâncovenesc, azi păstrată parțial, la Muzeul de artă al României, este sculptată cu motive vege-

85. I. D. Ștefănescu, *La peinture...*, p. 134—145; Idem, *Arta feudală...*, p. 134—135; N. Stoicescu-Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 90; Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 201—208.

86. N. Stoicescu-Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 89 și 90; Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 37—38 și 69; fig. 18—21 și 86; Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 206—208, fig. 322—328.

tale, geometrice zoo-și antropomorfe, o operă sculpturală în lemn de mare valoare artistică, foarte asemănătoare cu tâmpla bisericii Sf. Gheorghe Nou din București (1705—1706)⁸⁷. O *anaforniță* de argint aurit, lucrată de Georg May II din Brașov, cu Maica Domnului Platitera în centru, iar împrejur cu opt medaloane cu busturi de profeți, legate între ele cu motive florale și lujeri de acant, a fost dăruită Mitropoliei din Târgoviște în 1695, azi la Muzeul de artă al României⁸⁸. (V. și mai jos, nr. 19).

16. *Biserica Sf. Dumitru-Buzinca*, din Târgoviște, ctitoria lui Dumitru Buzinca, mare sluger (1639), a fost de asemenea refăcută și zugrăvită din nou de Constantin Brâncoveanu (1697—1698), aproximativ în același timp cu biserica domnească (1698). Despre aceste lucrări ne informează tot Radu Greceanu : «Atuncea s-au isprăvit și biserica domnească din Târgoviște de zugrăvit... Și tot atunci s-au isprăvit și biserica lui Sfeți Dimitrie din Târgoviște, care era de tot stricată și bolta surpată. Iar măriia sa pre lângă alte multe ce au făcut în Târgoviște și aceia au pus de o au dres și o au grijit de tot, de au făcut slujbă într-însa, în ziua de Sfeți Dimitrie» .Avariată de cutremurul din 1940, biserica a fost reparată în 1942⁸⁹.

17. *Biserica Sf. Vineri* sau «domnească mică» din Târgoviște (sec. XV), ruinată la începutul secolului al XVI-lea (înainte de 1517) și arsă cu o parte a curții domnești în 1712, este foarte probabil că a fost reparată de Constantin Brâncoveanu odată cu aceasta (cu curtea domnească). Biserica are pe latura de vest un pridvor deschis și prezintă un parament foarte îngrijit, decorat cu discuri de ceramică smălțuită⁹⁰.

18. *Mănăstirea Dealul* (lângă Târgoviște, jud. Dâmbovița), existentă în prima jumătate a secolului al XV-lea (înainte de 1431), a fost refăcută de Radu cel Mare în 1499—1501, biserica fiind zugrăvită de Neagoe Basarab (1512—1521). Într-un document din 20 iunie 1691 Constantin Brâncoveanu arată că mănăstirea a fost jefuită de nemți, tătari și curuți (cruți), ostași ai lui Emeric Thököly, principe al Transilvaniei. O pisanie din 1713, publicată în ultimul timp, ne informează că același voievod văzând că «de multă vreme învechindu-se, multe să stricase și să dărâ-mase..., toate cele ce era prea învechite a pus de le-au dres și le-au tocmit, ca de iznoavă (din nou) mai toate». La aceste refaceri neprecizate se adaugă că Constantin Brâncoveanu a împodobit biserica cu o nouă zugrăveală «peste tot», precum și cu o tâmplă nouă. Se dau și

87. N. Stoicescu, *Bibliografia...*, p. 748—749; Idem — Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 170, 181, 188—189; Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 55—56, fig. 54—57; Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 186.

88. C. Nicolescu, *Argintăria*, nr. 164, fig. 98.

89. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 43, *op. cit.*, p. 125; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 750; Idem — Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 203; Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 93—95.

90. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 102, *ed. cit.*, p. 199; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 752—753; Idem — Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 70, 73; V. Drăgut *Dicționar...*, p. 301; Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 121—128.

numele zugravilor : Costandin, Preda, Nicolae și Radu, cam aceiași echipă care zugrăvise și mitropolia din Târgoviște. Știrile sunt confirmate de Radu Greceanu, cronicarul oficial al domnitorului, care adaugă și unele date noi pentru același an (1713) : «Iar domnul printre atâtea supărări și valuri ce au avut și într-acest-timpu, având pururea gândul și inima spre cele dumnezeiești, îndeamnatu-s-au și au învălit mănăstirea Dealului păste tot cu table dă aramă și o au înfrumusețat pre cum pre dinlăuntru cu zugrăvele și cu alte odoară, așa și pă dinafară». Același lucru îl consemnează pe scurt un Pomelnic din 1738 : (Constantin Brâncoveanu) «au zugrăvit biserica a doua oară și o au acoperit cu aramă»⁹¹.

19. *Biserica «Buna Vestire»*, numită și «biserica mare» sau «biserica de jos» a Curții vechi din București (str. 30 Decembrie nr. 33), cea mai veche biserică cunoscută din capitala României, zidită de Mircea Ciobanul și fiii săi, Pătrașcu, Radu și Mircea, înainte de 1559, avea un turn-clopotniță înălțat în timpul domniilor lui Grigore Ghica și Șerban Cantacuzino, care a ars, lovit de trăsnet, la 25 iunie 1691. Constantin Brâncoveanu a refăcut acest turn-clopotniță, căruia i-a pus și «ceasnic»⁹². Tot el a dăruit aceleiași biserici, în 1694—1695, o *anaforniță* de argint aurit, lucrată de meșterul Georg May II din Brașov, decorată cu Maica Domnului Platitera într-un medalion central, și cu busturile a opt profeți în medalioane legate cu motive florale și vreji de acant, situate jur împrejur. Piesa este identică cu alta dăruită de același domnitor, în același an, Mitropoliei din Târgoviște (v. mai sus), păstrându-se, ca și aceea, la Muzeul de artă al României⁹³.

20. *Biserica «Sf. Ioan Botezătorul»*, a doua biserică a Curții Vechi din București, cunoscută în secolul al XVII-lea sub denumirea de «biserică dinspre doamna» și în al XVIII-lea sub cel de «biserică de sus», a fost construită în timpul domniilor lui Grigore Ghica (1659—1664; 1672—1673) și Gheorghe Duca (1673—1678), fără turlă, «numai așa boltită», după cum arată Radul Greceanu. Același cronicar ne informează că Constantin Brâncoveanu «i-au făcut turnul și tindă bisericii și cu tâmple și cu zugrăvitori și cu alalte toate împodobindu-o»⁹⁴. Se pare că această biserică a fost puternic avariată de cutremurul din 1802, pentru că la începutul secolului XIX nu mai este amintită de nici un document⁹⁵.

21. *Biserica Patriarhiei*, înălțată de Constantin Șerban voievod (1654—1658), pe locul unei biserici mai vechi de lemn, a fost terminată de urmașul său la domnie, Mihail Radu (1658—1659), și zugrăvită în timpul domniei lui Radu Leon (1664—1668), care a și hotărât ca aici să fie mitropolia țării, «cum iaste și cea din Târgoviște». În locul vechii

91. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 108, *ed. cit.*, p. 211; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 504—506; Constantin Bălan, *Mănăstirea Dealu*, București, 1965, p. 11 și 24; N. Stoicescu-Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 264—265.

92. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic...*, București, *op. cit.*, p. 195.

93. N. Iorga, «*Arginturile*...», p. 100, nr. 4 și 103, fig. 12; C. Nicolescu, *Argintăria*, nr. 164.

94. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 13, *ed. cit.*, p. 72.

95. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 197—198.

clopotnițe, care se afla la intrarea dinspre apus (lângă paraclis), Constantin Brâncoveanu a zidit alta înspre răsărit, unde a făcut și a doua intrare în curtea bisericii mitropoliei, apropiată de palatul său din Piața Unirii de astăzi. Pe latura de vest a clopotniței se păstrează pisania de piatră, fixată la 20 septembrie 1698, în al nouălea an de domnie a lui Brâncoveanu. În 1958 clopotnița a fost restaurată și supraînălțată⁹⁶.

La Muzeul de artă brâncovenească de la Mogoșoaia se păstrează acoperământul de mormânt al lui Radu Iliăș, fiul lui Iliăș voievod și ginerele lui Constantin Brâncoveanu, mort la București și îngropat în biserica Patriarhiei. Acoperământul este o broderie din fir de aur și argint, pe fond de catifea verde, cu un lat chenar floral. În partea de sus se află o arcadă polilobată, care dă piesei aspectul unui covor de rugăciune oriental. Într-un medalion oval din câmpul central se află stema Moldovei având deasupra o inscripție în limba română, cu litere chirilice, care menționează numele răposatului și anul 1704⁹⁷.

C. CTITORII, ÎMBUNĂTĂȚIRI ȘI DARURI LA CTITORII BISERICESTI DIN TRANSILVANIA, ALTE ȚINUTURI ȘI CENTRE ORTODOXE

Strânsele legături politice, economice și culturale dintre Țara Românească și Transilvania, în general, dintre prima și Țara Făgărașului, în special, asupra căreia stăpânirea domnilor Țării Românești s-a întins pentru o perioadă de timp, s-au manifestat și în domeniul construcțiilor religioase (biserici, mănăstiri, schituri), din rândul cărora numai în Țara Făgărașului au fost identificate în ultimul timp 32 de monumente de zid din secolele XV—XIX. Dintre acestea un prim loc îl dețin ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu, în frunte cu biserica «Sf. Nicolae» din Făgăraș și, în al doilea rând, biserica mănăstirii Sâmbăta de Sus, care au dus la crearea unei adevărate școli de arhitectură românească locală, caracterizată prin sinteza elementelor de arhitectură bizantină din Țara Românească, cu cele de tradiție constructivă transilvăneană⁹⁸.

Biserica «Sfântul Nicolae» din Făgăraș, str. Tudor Vladimirescu nr. 76, a fost înălțat «din temelie» de Constantin Brâncoveanu, la rugămintea făgărășenilor, între 17 iunie 1697 — 30 septembrie 1698, «ispravnic» (supraveghetor) al lucrărilor fiind pitarul Neagoe Rătescu (pisania bisericii și Radu Greceanu). Clădirea este de plan dreptunghiular alungit, cu dimensiunile exterioare de 30 × 10 m, împărțită în altar, naos, pronaos și pridvor. Altarul ocupă absida dinspre răsărit, decroșată, semi-circulară, alungită în interior și poligonală, cu șapte laturi, la exterior. În mod excepțional altarul este acoperit de o calotă pe pandativi, susținută de patru arce. Arcul dublou de vest, care separă naosul de altar,

96. *Ibidem*, p. 241 și 247; *Inscripțiile medievale...*, op. cit., nr. 236.

97. M.-A. Musicescu, *Broderia...*, p. 46, nr. 62.

98. Ioana Cristache-Panait, *Cu privire la unele monumente din Țara Făgărașului în lumina relațiilor cu Țara Românească*, în *Buletinul Mon. Istorice*, 2/1970, p. 30—32; Eugenia Greceanu, *Țara Făgărașului, zonă de radiație a arhitecturii de la sud de Carpați*; *Ibidem*, p. 33—50.

se sprijină pe console cu retrageri succesive ; aceleași console formează suportul arcelor longitudinale de pe laturile de nord și de sud ale absidei. Calota nu este circulară, ca de obicei, ci urmărește laturile pătratului de bază, rotunjindu-se la colțuri în dreptul pandantivilor. Naosul este acoperit de o calotă pe pandantivi, alcătuită din două segmente cu rază diferită și sprijinită pe patru arce, cărora le corespund pile de colț cu imposte profilate. Pronaosul este acoperit de o calotă pe pandantivi, care se înscrie într-o elipsă. El este despărțit de naos printr-un zid, în care se deschid trei arcade cu arhivoltele retrase, sprijinite pe zidurile longitudinale și pe două pile octogonale. Pilele (stâlpii) se opresc la înălțimea unui parapet întrerupt în dreptul arcadei centrale. În zona capitelor celor două pile, trecerea de la octogon la planul pătrat al impostei se face printr-o asiză în care cărămizile sunt așezate în formă de cruce cu brațele egale. Deasupra pronaosului se înalță turnul-clopotniță, de plan octogonal, pe bază pătrată. Accesul la camera clopotelor, acoperită cu o boltă din panouri curbe, se face din pronaos, pe o scară în spirală cu trepte masive de lemn, adăpostită într-un turnuleț de pe latura de nord a bisericii, circular în interior și poligonal, cu cinci laturi, la exterior, după modelul bisericilor de la Strehăia (1645) și Mogoșoaia (1688). Pridvorul este deschis, pe stâlpi de zidărie octogonali, cu arcade înalte, acoperit de două calote pe pandantivi, despărțite la mijloc printr-un arc dublou răzimat pe console. Ușa de la intrarea în pronaos are un portal simplu, în acoladă. Fațadele sunt simple, încinse cu un brâu median, alcătuit dintr-un ciubuc încadrat de două șiruri de cărămizi în dinți de fierăstrău ; soclul are un profil simplu, iar cornișele sunt în formă de zimți, atât la corpul bisericii, cât și la baza pătrată a turnului-clopotniță, la prismele poligonale ale turnului-clopotniță și ale turnulețului cu scara în spirală. Ferestrele au chenar cu baghete intersectate de profile în acoladă și cu bazele montanților împodobite cu motive vegetale. În comparație cu ctitoriile brâncovenești din Țara Românească, biserica Sf. Nicolae din Făgăraș se distinge prin economia și simplitatea modului de împodobire ; prin amploarea și perfecțiunea proporțiilor, ea apare ca o adevărată ctitorie domnească⁹⁹.

Pictura altarului și a naosului a fost executată de Preda, fiul lui Preda din Câmpulung-Muscel, aparținând școlii de zugrăvi de la Hurezi și, în afară de o deosebită valoare artistică, prezintă unele particularități iconografice importante. În calota naosului Hristos Pantocrator este înfățișat șezând pe tron și binecuvântând cu amândouă mâinile, ceea ce constituie o raritate. În conca absidei altarului sunt zugrăviți profeți în mers, ținând în mâini rulouri ; patru îngeri înarmați cu lănci poartă monograma cu numele lui Hristos. Reprezentarea profetilor în acest loc amintește pictura bisericii curții domnești de la Târgoviște și pe cea a catoliconului mănăstirii Hurezi. Pe peretele arcuit al absidei altarului se află trei scene din viața Maicii Domnului în registrul superior și alte

99. N. Ghika-Budești, *Evoluția...*, IV, p. 61 și fig. 189—190 ; Eugenia Greceanu, *op. cit.*, p. 39—44, fig. 12—15 ; Ioana Cristache Panait și Eugenia Greceanu, *Biserici românești din Țara Făgărașului*, în «Mitropolia Ardealului», XVI (1971), nr. 7—8, p. 567—571 ; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 230 și pl. VIII.

trei în legătură cu Patimile, dedesubtul acestuia, primele trimițându-ne la biserica bolniței de la Cozia, iar cele de al doilea la mai multe biserici din Țara Românească (Cozia, Căluui ș.a.).

La proscomide, Cel vechi de zile și porumbelul, simbol al Sfântului Duh, sunt înfățișați deasupra lui Hristos în mormânt, scena prezentându-ne Sfânta Treime și amintindu-ne unele rugăciuni, de la Sfânta Liturghie. Reprezentări asemănătoare se întâlnesc la biserica Domnească de la Argeș, la Snagov și la mănăstirea Dochiariu de la Muntele Athos. În registrele trei și patru de pe peretele arcuit al absidei sunt zugrăviți mai mulți ierarhi, încadrați de diaconii Ștefan și Laurențiu, dintre care remarcăm, ca mai puțin obișnuiți, pe Sf. Tarasie, Porfirie, Martin, Leontie, Ambrozie, Amfilochie și Ipolit. Pe veșmântul Sf. Spiridon ținând în mână cărămida în flăcări (ultimul registru), este semnat «Preda zugrav sân Predii zugrav ot Dolgopole» (Câmpulung). În naos predomină scenele în legătură cu Patimile și Învierea. Împotriva obiceului, Adormirea Maicii Domnului nu este zugrăvită pe peretele de vest, ci pe cel de sud, în al doilea registru. Pe arcul triumfal sunt înfățișate Botezul, Schimbarea la față și Înălțarea. În apropierea iconostasului (tâmplei), la sud, Zaharia și Elisabeta purtând pe Sf. Ioan Botezătorul copil și la nord, Ioachim și Ana purtând pe Fecioara Maria copil. La biserica bolniței de la Cozia părinții Maicii Domnului sunt pe peretele altarului iar la capela curții domnești de la Târgoviște, în unghiul de sud-est format de naos și iconostas. Pictura pronaosului a fost făcută după anul 1772, de un alt meșter zugrav¹⁰⁰.

Tâmpla bisericii, de tip «clasic» brâncovenesc (1698), decorată cu motive predominant vegetale și mai puține geometrice, și acoperită cu preparație de ipsos aurit și colorat în albastru-vânăt și roșu, este o operă de sculptură în lemn de mare valoare artistică. Biserica mai păstrează un clopot și icoane de la Brâncoveanu¹⁰¹.

Biserica mănăstirii Brâncoveanu din Sămbăta de Sus (com. Voila, jud. Brașov), este situată pe moșia pe care Constantin Brâncoveanu a moștenit-o de la bunicul său, vornicul Preda Brâncoveanu, unde acesta a început să ridice în anul 1657 o mănăstire, care a fost terminată în 1700—1701, de nepotul său, domnitorul Țării Românești. Biserica mănăstirii, cu dimensiunile de 18 X 6 m, are planul clasic al bisericilor trilobate din Țara Românească, cu turlă pe naos și un decor al fațadelor caracteristic secolului al XVII-lea. Absida altarului, mai largă decât cele laterale, ale naosului, este alungită printr-o travee dreptunghiulară, marcată în exterior printr-o retragere și acoperită cu o boltă semicirculară. În pereții de nord și de sud se află câte o nișă pentru proscomidie și diaconicon. Naosul este flancat de câte o absidă semicirculară în interior și poligonală, cu câte cinci laturi la exterior, acoperite cu câte o jumătate de calotă sferică. Deasupra, în mijloc, se înalță turla, circulară

100. I. D. Ștefănescu, *La peinture...*, p. 281—284; Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 32.

101. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 39—40; Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 144—145; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 139—140.

în interior și poligonală în exterior, susținută, prin intermediul pandantivilor, de patru arce, care se sprijină pe pile dreptunghiulare de colț. În pilele de apus sunt amenajate nișele înalte, care amintesc de vechiul plan sârbesc, întâlnit la biserica mare a Coziei. Pronaosul, despărțit de naos printr-un perete gros, cu o intrare la mijloc, este o încăpere mică, dreptunghiulară, dispusă transversal pe axul bisericii și acoperită cu o calotă pe pandantivi ce se sprijină pe zidurile transversale și pe două arce dublouri, răzimate pe console. Nu se cunoaște precis forma originară a pridvorului. Când a fost restaurat prima dată, în secolul nostru, el a fost refăcut cu arcade înalte, pe pile octogonale de zidărie, ca la biserica Sf. Nicolae din Făgăraș, ținându-se seama și de elementele de fațadă păstrate la corpul bisericii. Mai târziu, pilele de zidărie au fost înlocuite cu coloane de piatră bogat sculptate, iar parapetul de zid cu panouri traforate, ca la palatul de la Mogoșoaia. Privită din afară, biserica apare ca un monument admirabil proporționat. Corpul este încins cu un brâu format dintr-un tor între două șiruri de cărămizi așezate în dinți de fierăstrău. Registrul inferior este decorat cu lezene, al căror aspect a fost modificat cu ocazia restaurării, iar cel superior cu arcade în formă de ocnite. Cu prilejul unei reparații din anii 1766—1767, biserica a fost zugrăvită cu cheltuiala lui Manolache și Nicolae Brâncoveanu, de către popa Ionașcu și zugravul Pană Mihai.

Fiind mai greu de realizat decât planul dreptunghiular și mai puțin obișnuit în Transilvania, unde exista tradiția mai veche a bisericii-sală, tipul de plan triconc al bisericii mănăstirii de la Sâmbăta de Sus a rămas ca un caz izolat în Țara Făgărașului, unde prototipul preferat a fost biserica «Sf. Nicolae» din Făgăraș. În schimb, biserica mănăstirii Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus a devenit modelul a numeroase biserici trilobate de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din primele decenii ale secolului al XIX-lea, din Țara Bârsei, de pe valea Târnavei și din regiunea Sibiului, aceasta îndeosebi după bombardarea ei din ordin habsburgic în anul 1785, de când a continuat să fie privită nu numai ca un centru puternic al ortodoxiei în Ardeal, ci și ca un simbol al rezistenței împotriva încercărilor de deznaționalizare a românilor din partea monarhiei austriece. Un secol și jumătate biserica a rămas părăsită, cu boltile ruinate, până în 1946, când restaurarea întregii mănăstiri brâncovenești de la Sâmbăta de Sus a fost terminată prin grija fostului mitropolit al Ardealului, Nicolae Bălan¹⁰².

Biserica Brâncoveanu «de sus», cu hramul «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil», din Ocna Sibiului, a fost la început o ctitorie a lui Mihai Viteazul (1600), de plan dreptunghiular, cu absidă decroșată și cu fațadele decorate în genul bisericilor din Țara Românească în perioada respectivă. Constantin Brâncoveanu a refăcut biserica în 1701, arhitectura monumentului constituind o mărturie a relațiilor artistice dintre Țara Românească și Transilvania. Biserica a rămas în folosința comuni-

102. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 75, fig. 458—459; Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 30 și 32; Eugenia Greceanu, *op. cit.*, p. 38—39, fig. 8—11; V. Drăguț, *Dicționar...*, p. 277—278; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 142—144.

tății ortodoxe până în 1761, când, în urma amenințării cu dărâmarea de către generalul von Bukow, a fost cedată iezuiților. Începând din 1948, ea aparține din nou ortodocșilor.

Situată în partea de sus a orașului, pe terenul de la întretăierea străzii principale cu strada Ion Creangă, biserica este de tip dreptunghiular, cu dimensiunile exterioare 18×5 m, fără turla, asemănătoare ca plan cu bisericile Fundeni din Câmpulung-Muscel (sec. XVII) și din Turbați, jud. Ilfov (1693). Spre răsărit se termină cu o absidă semicirculară în interior și poligonală la exterior. Intrarea se află pe latura de sud a pronaosului. La exterior, un brâu puternic, format dintr-un tor între două rânduri de cărămizi așezate în dinți de fierăstrău, încinge corpul clădirii la mijloc. Jumătatea inferioară a fațadelor este decorată cu arcade oarbe geminate, imediat deasupra brâului aflându-se o friză de ocnițe pătrate, edificiul suferind o supraînălțare în secolul al XIX-lea.

Interiorul bisericii a fost zugrăvit în anul 1723. La «restaurările» din 1895 și 1932 întreaga pictură a fost acoperită cu un strat de var, mai puțin tabloul votiv de pe peretele de vest al pronaosului, unde este reprezentat Constantin Brâncoveanu față în față cu «popa Ioan» (?) din Ocna Sibiului, sub primul aflându-se înscris anul 1700, iar sub cel de al doilea 1723. Alături, inscripția: «fiind ispravnic popa Iion ot Viz Ocna la acest lucru». Cu prilejul restaurărilor amintite, a fost înlocuit iconostasul original al bisericii, care se presupune că era de zid, și s-a creat un pronaos artificial despărțit de naos prin două panouri de lemn, cu o largă intrare la mijloc. În «pomelnicul» din 1725 al bisericii figurează numele a 61 de persoane, printre care și cel al lui Constantin Brâncoveanu¹⁰³.

Biserica «Nașterea Sf. Ioan Botezătorul» din Poiana Mărului, jud. Brașov, a fost construită de Constantin Brâncoveanu, în anul 1707, când a cumpărat acest sat, în locul bisericii de lemn mai vechi, care a fost vândută ortodocșilor din Viștea de Jos (jud. Brașov). În anii 1760—1762 lăcașul apare cu 127 familii ortodoxe. Într-o însemnare pe un Penticostar tipărit la București în 1764, dăruit bisericii «la anii de la Hs. 1777, noiembrie zile 20, la târnosirea bisericii», este consemnată data refacerilor pe care construcția le-a suferit până atunci. Până în zilele noastre biserica a fost supusă unor transformări atât de mari, încât numai eventuala descoperire sub tencuieli a unor urme de bolți sau unui decor al fațadelor ar putea să indice formele originare. Astăzi construcția se prezintă fără bolți, cu pridvorul modificat radical, cu turnul de deasupra pridvorului refăcut pe schelet de lemn și cu ferestrele mărite. Analiza mai amănunțită a planului a dus pe specialiști la concluzia că zidurile aparțin etapei de reconstrucție din anul 1777. Același lucru îl arată prezența contraforturilor. Se speră că la primele reparații ce vor fi întreprinse la biserică să se efectueze o cercetare atentă a paramentului și să fie aduse la lumină elemente care să adauge la valoarea istorică a

103. Corneliu Creangă, *Contribuția lui Constantin Brâncoveanu la zidirea unei biserici în Ocna Sibiului*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 1—3, p. 146—155; V. Drăguț, *op. cit.*, p. 217; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 145—146; Idem, *Istoria Bisericii, op. cit.*, p. 235 și pl. VIII.

monumentului și pe aceea de reprezentant al influențelor de arhitectură din Țara Românească¹⁰⁴.

În afară de ctitoriile de mai sus, Constantin Brâncoveanu a ajutat cu cărți și odăjdii pe unii mitropoliți ai Bălgradului (Alba Iulia) și cu bani și moșii mitropolia Transilvaniei, pe care aceștia o păstoreau. Astfel, mitropolitului Teofil, cu prilejul hirotonirii lui la București, la 18 septembrie 1692, i-a dăruit următoarele odăjdii: «un stihar de lastru galben cu flori de mătăasă, un patrafir de sarasir cu 4 nasturi, sârmă albă, cu marjanuri roșii în vârvu, cu 5 cănaci sârmă, o pereche naraclițe de lastru verzi și un sacos de sarasin hatai roșii cu flori deasă, mari și mici, de hir, albe, pe laturi cu 18 nasturi suciți de argint auriți, căptușiți(i) cu atlas de naragiu». Mitropolitul Atanasie Anghel, la hirotonirea lui tot la București, în ziua de 22 ianuarie 1698, Constantin Brâncoveanu i-a dăruit cărți, un rând de odăjdii arhieresti, un sacos cu fir de aur și o pereche de mănuși cu mărgăritare, pe lângă dania tradițională de 6000 de dinari. În același an, la 25 mai 1698, Brâncoveanu întărea printr-un hrisov special această danie, care putea fi ridicată în fiecare an, la 1 septembrie. Scopul daniei era arătat la sfârșitul actului: «Ca să fie sfântii Metropolii de-ntărire și de ajutoriu, iar domniei mele și răposaiților părinților Domniei mele vecinică pomenire». Doi ani mai târziu, la 15 iunie 1700, același voievod dăruia aceleiași mitropolii satul Merișani din jud. Argeș, «cu tot venitul ce ar fi». În hrisov se arăta că această danie se făcea știut fiind că Mitropolia Ardealului «să învăluiaște ca o corabie în mijlocul valurilor mării, aflându-se între multe feluri de limbi streine, fiind și lipsită de ceale ce sunt de ajutoriu sfintii Mitropolii...». Dania era făcută «ca să fie sfinții Mitropolii de-ntărire și de ajutor, iar Domniei mele și răposaiților Domniei mele vecinică pomenire...»¹⁰⁵ Biserica ortodoxă din *Maieri-Alba Iulia* (1713) prezintă forme arhitectonice muntenești și resturi de pictură murală de stil brâncovenesc, executată de Iosif ierodiaconul (1716)¹⁰⁶. Cu moșii, bani și obiecte de preț a fost ajutată și străvechea biserică «Sfântul Nicolae» din *Șcheii Brașovului*¹⁰⁷.

Logofătul Radu Greceanu, istoricul domniei lui Constantin Brâncoveanu, ne informează că în același an (1698) cu zidirea bisericii «Sf. Nicolae» din Făgăraș, voievodul Țării Românești a înălțat o biserică cu hramul «Sf. Gheorghe» la *Ismail* (R.S.S. Moldovenească) și alta, cu hramul «Sf. Nicolae», în cartierul *Galata* de la Istanbul, în locul bisericilor arse din cele două locuri. Prima a fost construită la rugămintea ierarhului local și a creștinilor «ce se afla lăcuitori acolo», iar a doua la

104. Ioana Cristache-Panait și Eugenia Greceanu, *Biserici românești din Țara Făgărașului*, op. cit., p. 577.

105. Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania...*, p. 151, 153 și 155; T. G. Bulat, op. cit., p. 937—938.

106. V. Drăguț, op. cit., p. 15.

107. M. Păcurariu, op. cit., p. 150—151 și 156—157; Nicolae Șerbănescu, în «Biserica Ortodoxă Română», CII (1984), nr. 8—10, p. 671.

rugămintea patriarhului Calinic al II-lea al Constantinopolului și a «creștinilor poporului aceuia»¹⁰⁸.

Un sprijin material aproape neîntrerupt a acordat Constantin Brâncoveanu celor patru patriarhii ortodoxe răsăritene, din Constantinopol, Ierusalim, Antiohia și Alexandria, mănăstirilor de la Muntele Athos, mănăstirii «Sfânta Ecaterina» de la Muntele Sinai, mai multor mănăstiri și biserici din Grecia continentală și insulară, din Asia Mică, Georgia, Bulgaria, Serbia, Albania și ale ținuturi ortodoxe¹⁰⁹. Dintre acestea ne vom îndrepta atenția numai asupra construcțiilor și a obiectelor de cult cunoscute sau, cu alte cuvinte, asupra monumentelor și obiectelor de artă creștină legate de numele lui Constantin Brâncoveanu, lăsând la o parte daniile în bani sau alte bunuri materiale, inclusiv tipăriturile făcute de domnitorul român pentru locurile arătate.

În Muzeul Topkapi Sarayi, Sala armelor, din *Istanbul* și în Tezaurul Sf. Mormânt de la *Ierusalim*, se păstrează câte o sabie a lui Constantin Brâncoveanu, cu mânerul de fildeș și lama curbată, pe care le menționăm pentru reprezentările creștine de pe ele. Pe lama de oțel a fiecăreia sunt încrustate în aur două sfeșnice aprinse, iar deasupra lor, într-un medalion, Maica Domnului purtând pe brațul stâng pe Iisus copil și mai sus, doi îngeri susținând o coroană cu pietre nestemate, după care continuă inscripția, în limba greacă, de asemenea, cu litere de aur: † Ὁ βασιλεὺς ἀήττητος, Λόγιος Θεοῦ παντάναξ («Tu, Rege neînvins, Cuvinte al lui Dumnezeu, Atotstăpânitorule», ajută-mă). Cum vor fi ajuns cele două săbii în locurile unde se află, nu se știe precis. Despre cea din Tezaurul Sf. Mormânt se presupune că va fi fost dăruită de Constantin Brâncoveanu vreunui din patriarhii Ierusalimului care veneau deseori în Țara Românească, pentru a-l vizita sau a cere milostenie domnitorului român¹¹⁰.

În anul 1691 s-a întâmplat să aibă loc asupra Țării Românești o mare invazie de lăcuste. Aducându-și aminte de moaștele sfântului Mihail al Sinadelor, păstrate la *mănăstirea Lavra* de la Muntele Athos, care mai fuseseră aduse în țară într-o astfel de împrejurare în timpul lui Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu a scris egumenului de la Lavra să aducă din nou moaștele sfântului, pentru a scăpa țara de flagel. După izbăvirea de invazie, Brâncoveanu a donat în continuare mănăstirii suma tradițională de 6.000 aspri anual și 300 pentru cheltuieli de drum, iar în semn de recunoștință și mai mare, a făcut pentru

108. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 43, *ed. cit.*, p. 124; I. Rămureanu, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 927; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 935 și 937.

109. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 923—930; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 931—944; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 282—294 și 641—660 (cu bibliografia).

110. Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, ed. a II-a, București, 1937, p. 115—116, cu fotografii alb-negru și în culori; Virgil Cândea-Constantin Simionescu, *Prezențe culturale românești*, București, 1982, p. 18 + fig. (Istanbul) și Ierusalim; fig. în culori, nenumărată.

moaștele sfântului Mihail un chivot împodobit «cu aur mult, cu argint și cu pietre prețioase, întru tot minunat, ceea ce este o podoabă foarte scumpă și deosebită în amintirea evlaviei lui», cum se exprima Ioan Comnen, medicul Voievodului. În plus, Brâncoveanu a îmbrăcat mâna Sf. Ioan Gură de Aur de la aceeași mănăstire, într-un relicvar de argint aurit, în formă de biserică dreptunghiulară alungită, cu cinci cupole, decorate pe față cu figurile Sf. Constantin și Elena, între Sf. Nicolae și Haralambie, iar la extremități Sf. militari Teodor Stratilat și Gheorghie, călare, toate încadrate de ornamente vegetale și florale în stil baroc¹¹¹.

La mănăstirea Sf. Pavel de la Muntele Athos, Constantin Brâncoveanu a înălțat și mai mult turnul zidit de Neagoe Basarab, a reparat chiliile și trapeza și a construit, în anul 1708, un paraclis cu hramul Sf. Împărați Constantin și Elena, unde este zugrăvit ca ctitor, picturile păstrându-se destul de bine până în ziua de astăzi¹¹².

Pentru suma de 20.000 de aspri anual și încă 1.000 aspri «cheltuieli de drum», sumă întreită față de ajutorul bănesc acordat altor mănăstiri de la Athos și din Orient, în general, Constantin Brâncoveanu este socotit printre ctitorii mănăstirii *Vatoped* de la Muntele Athos¹¹³.

În frumoasa insulă *Patmos* din arhipelagul Sporadelor, celebră pentru exilul la care împăratul Domițian l-a constrâns pe evanghelistul Ioan în anul 95, împăratul bizantin Alexios I Comnenul a întemeiat în 1088 o renumită mănăstire. Într-un diptih al bisericii de aici se păstrează numele unor voievozi ai Țării Românești, printre care și al lui Constantin Brâncoveanu și al Doamnei Maria, soția Voievodului, împreună cu însemnarea: «Aceste nume le aduse părintele Ghedeon din Valahia la 16 iulie 1698, mai aduse și marea icoană a Teologului și sfânta Evanghelie împodobită și o cană și un potir și un trimorf și scriem aci pe milostivitorii din locuri diferite ale Valahiei». Frumoasa icoană a Sf. Ioan Teologul (Evanghelistul) se află în partea dreaptă a iconostasului, iar în biblioteca mănăstirii se păstrează Evanghelia din anul 1697, cu o artistică legătură în argint de meșterul sas din Brașov Georg May al II-lea, ambele daruri din timpul lui Constantin Brâncoveanu. Coperta din față a Evangheliei are în centru scena Învierii, sub forma Coborării la iad, iar pe margini scene mai mici în legătură cu

111. Marcu Beza, *op. cit.*, p. 46 și 57; T. Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 101; Gh. Moiescu, *Contribuția românească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, p. 246—247; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 933—934.

112. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 261—262; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 261—262; Virgil Căndea-Constantin Simionescu, *Mont. Athos. Présences roumaines*. București, 1979; Saint Paul (pag. nenumerotată și fig. următoare, în culori).

113. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 123 și «Tabloul 1» de la sfârșit; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 934; V. Căndea-G. Simionescu, *op. cit.*, p. Vatopedi.

Patimile și Învierea și în cele patru colțuri figurile Evangheliștilor. Pe coperta din spate este înfățișată Adormirea Maicii Domnului, încadrată de figurile profeților Vechiului Testament, iar dedesubt următoarea inscripție în limba greacă: «S-a dăruit dumnezeiasca și sfânta Evanghelie mănăstirii Sfântului slăvitului Apostol și Evanghelist Ioan din insula Patmos, prin milostenia evlavioșilor creștini și ostenelele monahului Ghedeon, 1697». Un manuscris existent în aceeași bibliotecă cuprinde versuri de laudă către Constantin Brâncoveanu ¹¹⁴.

În Muzeul Benaki din Atena (vitrina XX, nr. 10) se păstrează o *Evanghelie* cu ferecătură de argint aurit, reprezentând pe coperta din față Răstignirea și Învierea, iar pe cea din spate Buna Vestire și Nașterea Domnului. Pe o foaie a *Evangheliei* se află însemnarea: «Leat 1711, martie 31. Acest Tetravanghel au fost a lui Ianache Clucer, cel bătrân, omul cel bun și sluga cea bună și dreaptă care i-au petrecut într-această zi, care era Sâmbăta cea mare al sfintelor Paști». Iar pe altă foaie: «Leat 1712, mai, întâia zi. S-au ferecat și s-au înfrumusețat acest sfânt Tetravanghel de Io Constantin BB: Voevod». Mai jos urmează o însemnare în limba greacă, din care aflăm că *Evanghelia* se afla mai înainte la *Ghiumușhana*, orașul *Arghiropolis*, spre Trapezunt ¹¹⁵.

Mănăstirea «Sf. Eoaterina», întemeiată de împăratul Iustinian (527—565) la *Muntele Sinai*, căreia Mihail Cantacuzino, unchiul lui Constantin Brâncoveanu, după pelerinajul făcut împreună cu mama sa în acel loc (1682), i-a închinat mănăstirea ctitorită de el pe valea Prahovei (1690—1695), ceea ce a avut ca urmare crearea toponimului «Sinaia» — s-a bucurat de o deosebită atenție și din partea lui Constantin Brâncoveanu — dovadă faptul că i-a închinat aceleași mănăstiri de la Marea Roșie ctitoria sa și a unchiului său, mănăstirea «Adormirea Maicii Domnului», de la Râmnicu Sărat (1691—1697). Aceasta explică în parte prezența la mănăstirea Sinai a portretului în culori de reală calitate artistică al lui Constantin Brâncoveanu, realizat în 1696, pe când avea 42 de ani, după care o copie se află la Muzeul de Artă al României. Sus, în colțul din dreapta al tabloului, se află stema Țării Românești, iar în stânga, legenda: *Constantinus Brankovan / Supremus Valachiae Tran — salpinae Princeps. (Ae(ta) tis 42. / A(nn)o D(omi)ni 1696*» ¹¹⁶.

114. M. Beza, *op. cit.*, p. 184—186; V. Căndea-C. Simionescu, *Prezențe culturale românești: Patmos* (pag. și fig. în culori nenumerotate).

115. M. Beza, *op. cit.*, p. 194, cu două fig. alb-negru, la p. 196.

116. *Ibidem*, p. 12—13, cu planșă în culori; V. Căndea-C. Simionescu, *op. cit.*, p. 11, cu două planșe în culori.

D. CTITORIILE BISERICESTI ALE DOAMNEI MARIA, SOȚIA LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

«Asemene mării sale și luminata și prea creștina lui Doamnă, Maria, cu acea rată și către cele dumnezești râvnă fiind, măcar că și alte multe zidiri, biserici au făcut și cu dă toate podoabele minunat le-au înfrumusețat și le-au grijit» (Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, cap. 101).

Cea mai veche și, poate, cea mai importantă ctitorie a Doamnei Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu, este *biserica bolniței mănăstirii Hurezi* (1695—1699), care a fost prezentată în cadrul marelui complex de la acea mănăstire (v. mai sus, p. 15—17). După aceea, în ordinea vechimii, urmează :

Biserica Dintr-o zi (1702)

Situată în București, pe strada Academiei, nr. 22, biserica se numește «Dintr-o zi», pentru că prima biserică, cu hramul «Sfântul Nicolae», o construcție de lemn de la începutul secolului al XVII-lea, a fost târnosită în aceeași zi a anului următor celui în care i s-a pus temelia. Ea este menționată de câteva ori în cursul secolului al XVII-lea. La sfârșitul acestui secol, «fiind o bisericuțe dă lemnu, mititică foarte și veche dă mai cădea», Doamna Maria «dă piatră o au zidit, foarte iscusită și gingașă făcându-o, o au înfrumusețat atât pă dinlăuntru, cât și pă dinafară, precum să și vede», ispravnic al lucrărilor fiind Enache Văcărescu¹¹⁷. La un an după clădirea noii biserici, mahalaua în care ea se afla era numită «de la biserica Doamnei ce se cheamă Dintr-o zi». Biserica era înconjurată de ziduri și avea patru chilii, în care, pe la jumătatea secolului trecut, a locuit scriitorul Nicolae Filimon, fost dascăl la biserică, chilii ce au dispărut la sfârșitul secolului al XIX-lea. Aflându-se în spatele reședinței domnești de pe Podul Mogoșoai, unde au locuit Caragea și Grigore Ghica, la începutul secolului al XIX-lea a fost biserică domnească. După ce focul din 1825 i-a ars acoperișul și i-a degradat pictura, biserica a fost refăcută în 1826—1827. A fost reparată din nou și i s-a spălat pictura în 1915 și 1958¹¹⁸.

Joasă, dar bine proporționată, biserica este de tipul obișnuit al bisericilor Țării Românești din a II-a jumătate a secolului al XVII-lea și printre puținele exemplare bucureștene cu plan dreptunghiular și absida altarului poligonală la exterior. Altarul, semicircular în interior și cu nișele pentru proscomidie și diaconicon destul de adânci, este

¹¹⁷ Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 101, ed. cit., p. 198; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, București, p. 200; *Inscripțiile medievale...*, *op. cit.*, nr. 583 (pisană).

¹¹⁸ N. Stoicescu, *loc. cit.*

acoperit de o boltă cilindrică, terminată cu o semicalotă pe console. Naosul este incununat de o calotă sferică pe pandantivi, susținută de 4 arce ce coboară până jos. Între naos și pronaos se află un arc dublou care coboară până la nivelul pardoselii. Pronaosul este acoperit de o cupolă susținută de arcul dublou amintit și de doi pilaștri de pe latura de vest. Deasupra lui se înalță turnul-clopotniță, la care conduce o scară închisă într-un turnuleț anume zidit pe fațada de nord. Pe latura de vest se află pridvorul sprijinit pe zece stâlpi de cărămidă și comunicând cu pronaosul printr-o intrare mărginită de un chenar de piatră cu o bogată sculptură de motive florale, deasupra căreia se află pisania de la refacerea din 1827, cea originară aflându-se parte la Muzeul de artă, parte în lapidariul de la biserica Stavropoleos. Exteriorul, cu ferestrele mărite, a fost refăcut la ultimele restaurări¹¹⁹. Biserica păstrează clopotul original, cu inscripție din anul 7212 (= 1703—1704), în care se arată că «iaste făcut de Doamna Mariia a luminatului domnu Io Costandin B(râncoveanu) Basarab voevod și l-au închinat sf(i)ntei besérici unde iaste hramul S(ve)tăi Nicolae, den București, care iaste făcută din temelie de măriia sa...». La fosta biserică a Ienii din vecinătate se păstra potirul de argint aurit de la aceeași biserică a Doamnei Maria, purtând data «de la facerea lumii 7211» și alături anul de la nașterea lui Hristos 1703, seria cu cifre arabe¹²⁰.

Mănăstirea Surpatele, jud. Vâlcea (1706)

Biserica cu hramul «Sfânta Treime» a mănăstirii Surpatele, comuna Frânțești, jud. Vâlcea, construcție de lemn de la începutul secolului al XVI-lea, refăcută de Buzești și reparată în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a fost reclădită din zid, împreună cu toată mănăstirea, de Doamna Maria, soția lui Brâncoveanu, în anul 1706. După ce relatează despre construirea bisericii Dintr-o zi, Radu Greceanu continuă: «După aceia și în județul Vâlcii, unde să chiiamă Surpatele, dân temelie iarăși au zidit o mănăstioară, cu toată cheltuiala mării sale, foarte frumoasă, făcându-i și curte dă zid împrejur și chilioare și dă toate, precum să și vede, împodobindu-o și cu odăjdii și alte odoară bisericesti scumpe și foarte frumoase și cu bună zestre, moșii, vii și altele, o au întărit, unde să odihnescu cu bună viață călugărițe»¹²¹. Mănăstirea a fost restaurată între 1927—1935 și 1958—1959¹²².

Biserica, exemplar tipic de arhitectură brâncovenească, este de plan triconc, cu turlă pe naos și pridvor deschis, armonioasă ca proporții, cu dimensiunile exterioare de 18 × 6 m. Altarul ocupă absida de răsărit, mai mare decât cele laterale și cu șapte laturi la exterior, iar în interior cu obișnuitele niște pentru proscomidie și diaconicon,

119. *Ibidem*, p. 200—201; Gr. Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, București, 1938, p. 105—106.

120. *Inscripțiile medievale*, nr. 116 și 162.

121. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 101, *ed. cit.*, p. 199.

122. N. Stoicescu, *Bibliografia...* p. 545—546; *Eparhia Râmnicului...*, vol. I, p. 212.

prima fiind mai mare decât cea de a doua. Naosul este spațios, flancat spre N și S de câte o absidă semicirculară în interior și cu câte cinci laturi la exterior. El este despărțit de pronaos printr-un perete plin, cu intrare la mijloc, în axul bisericii. Pronaosul este o încăpere dreptunghiulară mică, dispusă transversal pe ax și acoperită de o calotă pe pandantivi. Pridvorul, mai dezvoltat decât pronaosul, se sprijină pe șase stâlpi de zid, octogonali în secțiune, și este acoperit de o calotă sferică între arce răzimate pe console. Arcele ce leagă stâlpii pridvorului în partea de sus sunt în acoladă. Fațadele bisericii sunt simple, încinse la mijloc cu un brâu în formă de tor, lucrat din stuc și decorat cu ghirlande de foi în relief, încadrat de două toruri mai mici, cel inferior oprindu-se în dreptul pridvorului. Cornișa profilată a bisericii și a turlei, precum și arhivele arcelor de la pridvor sunt zugrăvite cu motive florale și geometrice policrome. Ferestrele au chenare de piatră cu profile gotice moldovenești, în genul celor de la Stelea din Târgoviște și cu arcul în acoladă, dar sunt dublate de chenare de stuc în relief, cu ornamente de inspirație orientală pictate. Pe fațada principală, într-o firidă de deasupra intrării, este zugrăvită icoana hramului. Turla, de proporții înalte, are zece laturi la exterior, fiecare cu câte o fereastră ¹²³.

Pictura, executată de Andrei, Iosif ieromonahul, Hranite și Ioan ierodiaconul, din școala de zugrăvi de la Hurezi, păstrează tradiția iconografică a secolului al XVI-lea. Dovadă în acest sens sunt următoarele reprezentări: «Cel Vechi de zile», Nașterea și Botezul, de pe bolta absidei altarului; Cortul Mărturiei și Jertfa lui Avraam, de pe perețele arcuit al acesteia. Jertfa lui Melchisedec, zugrăvită alături, inspirată din Geneză, XIV, 17—21, amintește iconografia paleocreștină și se întâlnește pentru prima dată într-o biserică din Țara Românească. În scena Împărțirii Apostolilor, din registrul median, figura lui Hristos-Arhiereu apare de două ori. În conca de nord a naosului este zugrăvită Coborârea la iad, iar în cea de sud Înălțarea. Pe perețele de sud, în registrul superior, Filoxenia lui Avraam (Cina de la Mamvri), cu cei trei îngeri — simbol al Sfintei Treimi, hramul bisericii, se desfășoară în patru tablouri: călătoria îngerilor, sosirea la Mamvri, odihna la masă și despărțirea. Pe perețele de vest se află Răstignirea lui Hristos și Adormirea Maicii Domnului, în trei scene: sosirea apostolilor, cortegiul înmormântării și despărțirea. În pronaos domină scene ilustrând imne închinare Maicii Domnului. Portretele ctitorilor: Matei Basarab, Antonie Vodă și Constantin Brâncoveanu cu familia, amintesc aceleași portrete de la Hurezi, oferind în plus avantajul deosebit de valoros că n-au fost retușate, ca acelea. Ele se disting prin execuția deosebit de îngrijită și preocuparea de a reda asemănarea cu persoanele pe care le înfățișează. În pridvor, calota este împodobită cu figura

123. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 70, fig. 359—374; N. Drăguț, *op. cit.*, p. 290.

lui Hristos-Emanuel, înconjurat de îngeri înarmați cu lănci, iar pândantivii cu simbolurile evangheliștilor. Pe peretele de est, într-o firidă, deasupra pisaniei, este zugrăvită icoana hramului : Cina de la Mamvri, simbol al Sfintei Treimi, hramul bisericii. De remarcat : pilda bogatului nemilosiv (Luca, XVI, 19—31) și parabola neghinei (Matei, XIII, 24—43), ilustrate prima pe peretele de sud, iar a doua pe cel de vest, în legătură cu Judecata din urmă, al cărei Drept Judecător apare pe ultimul perete menționat. Pe peretele de nord este reprezentat martiriul arhidiaconului Ștefan, primul martir creștin ¹²⁴.

Biserica posedă un *iconostas* (tâmplă) de lemn bogat sculptat cu motive vegetale, geometrice și antropomorfe, în stil «clasic» brâncovenesc (1706—1707) și uși de lemn la intrare stilizate, sculptate de «Filip tâmplariu», ambele opere de mare valoare artistică ¹²⁵. Dintre icoanele mănăstirii se păstrează la Muzeul de artă a României o *ferecătură de Evanghelie* având pe coperta din față Coborârea la iad, încadrată de scene în legătură cu Patimile și cu Învierea, iar în colțuri cei patru Evangheliști, și pe cea din spate o admirabilă reprezentare a Cinei de la Mamvri, cu cei trei îngeri — simbol al Sfintei Treimi, hramul bisericii, încadrată de scene din Vechiul Testament, figuri ale jertfei și o *anaforniță*, în centrul căreia este reprezentată Sfânta Treime sub forma occidentală, iar în medalioanele de pe margine busturile celor 12 apostoli — ambele de argint aurit, lucrate de George May II din Brașov (1707—1708) și dăruite mănăstirii Surpatele de Doamna Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu. De la aceeași mănăstire provin : o altă *anaforniță* de argint, lucrată într-un atelier de la Veneția și dăruită în anul 1710 aceleiași mănăstiri de marele vornic Șerban Cantacuzino și soția sa Adriana, și o *candelă* de argint aurit, oferită ctitoriei Mariei Brâncoveanu de fiica sa Ancuța, în anul 1733, după decesul mamei (1730) ¹²⁶.

Mănăstirea Vîforâta

Situată în partea de nord-est a municipiului Târgoviște, a fost construită de Vlad Vodă cel Bătrân sau Vlad Înecatul, fiul lui Radu cel Mare, în anul 1530. Cunoscută și sub numele de «Vihorăști», este adeseori amintită în documente din prima jumătate a secolului al XVII-lea, când un călător străin o descrie ca pe o mănăstire de maici, cu o biserică «frumoasă». În schimb, Radu Greceanu, cronicarul lui Brâncoveanu, ne informează că în anul 1713 ajunsese «o mănăstioară

124. I. D. Ștefănescu, *La peinture...*, p. 131—134; *Album*, pl.63—65; Idem, *Arta feudală...*, p. 153—154.

125. Florentina Dumitrescu, *op. cit.*, p. 54—55, fig. 52—53 și p. 62—63, fig. 69—72.

126. C. Nicolescu, *Argintăria...*, nr. 170, 173 și 358, fig. 105, 107, 252—253; Eadem, *Arta metalelor prețioase...*, nr. 62, fig. 79—80 și nr. 70, fig. 86; T. Voinescu, în *Istoria artelor plastice...*, *op. cit.*, p. 96, fig. 157. Pentru întregul monument și tot ceea ce ține de el, fundamental este studiul lui Radu Crețeanu, *Mănăstirea Surpatele*, în *Buletinul Mon. Istorice*, 4/1972, p. 15—24.

dă călugărițe, unde doară numai sfânta bisericuce era, și foarte proastă, întunecoasă, nezugrăvită, fără clopotniță și fără curte, cu 2—3 chilioare numai, ce șide bietile călugărițe și alt nimic, biserică veche foarte, care s-au mai dires odată dă un Radul vodă» (probabil Radu Leon, 1664—1669, fiul lui Leon Tomșa). «Și măriia sa (Doamna Maria) văzând și cuprinzându-se dă dumnezeescu năstav (îndemn, imbold), cu multă pohtă se-au îndemnat și sârguind cu toată inima, se-au apucat întâi dă sfânta biserică dă i-au mai lărgit ferestrele, o au zugrăvit frumos, o au pardosit cu lespezi și o au grijit precum să cade, făcând și toată orânduiala odăjdiilor foarte frumoase, și cuviincioase, înpodobitu-o-au și pă dinafară cu chilii frumoase de piatră și tot cu zid o au încunjiurat, făcând și clopotniță, lucru foarte gingaș și cuvies, precum în ochii tuturor să vede»¹²⁷.

După gravele distrugerii provocate de cutremurele din 1802 și 1838, mănăstirea a fost reparată pentru a doua oară în 1848, cu refacerea părților superioare în paiantă și lemn și cu repictarea porțiunilor distruse ale bisericii. Alte refaceri și transformări a suferit după cutremurul din 1940. Actuala biserică, este de plan triconc, cu absida altarului mai dezvoltată decât cele laterale, prevăzută cu obișnuitele nișe largi pentru proscomidie și diaconicon, cu naosul despărțit de pronaos printr-un zid străpuns de trei goluri, un pronaos spațios pătrat și un mic pridvor, mărginit spre vest de patru stâlpi, adăugat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, de când datează și turlele de pe naos și pronaos, refăcute din scândură și paiantă, ca și decorarea cu pilaștrii de factură neoclastică a fațadelor. Din zugrăveala brâncovenească a bisericii mai apar unele porțiuni, restul fiind o repictare din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cu prilejul lucrărilor de spălare și completare a picturilor, efectuate în 1913, sub portretele banului Grigore Brâncoveanu și a soției sale Safta, care au refăcut biserica după cutremurul din 1802, au apărut chipurile lui Constantin Brâncoveanu, Doamnei Maria și al lui Vlad Încatul, ctitorii mai vechi. Dintre obiectele de valoare artistică deosebită ale mănăstirii remarcăm două icoane pe lemn de epocă brâncovenească, reprezentând una Nașterea Maicii Domnului, iar cealaltă, din anul 1698, înfățișând pe Sfântul Gheorghe omorând balaurul¹²⁸.

După tradiție, Doamna Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu, este ctitorul bisericii din *Berivoii Mari, comuna Recea, județul Brașov*, satul fiind pe moșia sa¹²⁹.

Diac. prof. dr. I. BARNEA

127. Radu logofătul Greceanu, *op. cit.*, cap. 101, *ed. cit.*, p. 199.

128. N. Stoicescu-Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 290—294; Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 174—176, fig. 261—265.

129. Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 32.

BISERICI ROMÂNEȘTI ÎN SATELE DIN OSTROAVELE DUNĂRII (sec. XVIII—XIX)

Pe Dunăre, îndeseobi în zona în care marele fluviu atinge teritoriul românesc, au existat din totdeauna ostroave, limbi de pământ, unele de întinderi apreciabile, situate între ape. La 1783, căpitanul Lauterer, unul dintre ofițerii însărcinați de guvernul austriac cu cercetarea cursului Dunării de Jos, remarca faptul că, începând de la Turtucaia, «fluviul este în această regiune plin cu insule»¹ și, la fel, mai jos de Silistra, unde apele «fac numeroase insule»². Aceeași constatare apare, pentru porțiunea din dreptul orașului Turtucaia, și la sublocotenentul Mihanovici, însărcinat de asemenea, în același an, cu explorarea cursului final al Dunării³.

Numărul ostroavelor pe toată această zonă a fluviului a fost într-adevăr foarte mare, dar nu toate au avut o existență lungă. În raportul «Comisiei cercetării drepturilor asupra pământurilor întoarse Prințipaturilor de la turci», instituită în anul 1830, se arăta că aceste ostroave erau «cea mai mare parte supuse la câteva vărsături de ape peste an». Se precizează că «ostroavele marelui canal al Dunării sânt la mari prefaceri, atât în mărimea lor și în figură, precum și întru însuș starea lor; căci la facerea cercetărilor la fața locului s-au luat seama că acest mare canal, nu mai mult decât în curgere de 50 de ani, schimbând la unele locuri curgerea sa în depărtare mai mult de una mie stânjini, au închipuit din nou ostroave», ceea ce făcea ca unele să dispară, iar altele să fie alcătuite «din nou»⁴. De aceea, unele și-au încetat de mult existența, altele se găsesc încă în ființă și în zilele noastre.

Mai multe ostroave dunărene, în decursul vremii, au fost locuite, având așezări stabile, bine întocmite. În același raport se vorbea de «ostroavele ce sânt lăcuite și nu sânt supuse înneacăiunii», iar între ele unele erau «foarte însemnate, atât după a lor mărime, precum și după bunătatea lor de a să lăcui cu oameni»⁵. Aveau, de altfel, condiții foarte prielnice pentru existența umană. Într-un document din 1831 se menționa că multe dintre «aceste ostroave înfățișează livezi frumoase, dau mult fân și au pădurile sălcii și crânguri care acoperă din toate părțile marginile ramurilor Dunării», adăugându-se că «sânt cu totul acoperite de trestii, din care o parte foarte mare să întrebuințează... la acoperișurile caselor». Totodată, «satele, fiind așezate de-a lungul râului celui mare al Dunării, lăcuiitorii lor să indeletnicesc și la pescărie», ostroavele având, în plus, în interior, «bălți destul de mari care copriind pește

1. N. Docan, *Explorațiuni austriece pe Dunăre la stârșitul veacului al XVIII-lea*, în «Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice», seria II, tom. XXXVI (1913—1914), p. 629.

2. *Ibidem*, p. 630.

3. *Ibidem*, p. 667.

4. *Protocoloale redactate în 1830 în vederea demarcațiunii frontierelor formate de Dunăre între Imperiul otoman, Rusia și Principatele Dunărene*, București, 1903, p. 57. (În continuare se va cita *Protocoloale...*)

5. *Ibidem*.

foarte mult». De asemenea, sătenii semănau grâne și creșteau «foarte multe vite»⁶, iar unii se ocupau cu albinăritul. În toamna anului 1832, într-un ostrov din dreptul satului ilfovean Rasa se găseau șase stupini ale localnicilor⁷. La 7 martie 1833, Ocârmuirea județului Ialomița raporta că în ostroave rămăseseră 130 de stupi ai locuitorilor care fugiseră de acolo în Dobrogea⁸.

Unele sate din ostrovele dunărene au avut și biserici, dar carența izvoarelor istorice permite urmărirea existenței și evoluției numai pentru câteva dintre ele. Începând din anul 1720, în mai multe documente de arhivă este pomenit satul din ostrovul Piscu Ciorii, aflat în dreptul localității Vlădeni din județul Ialomița⁹. Așezarea, așa cum se arată într-un document, data din timpul domniei lui Gheorghe Duca (1673—1678)¹⁰, fiind atestată apoi și în vremea domnilor Șerban Cantacuzino (1678—1688), Constantin Brâncoveanu (1688—1714) și Ștefan Cantacuzino (1714—1715)¹¹. În deceniul al treilea al secolului al XVIII-lea, satul posedă, în mod sigur, o biserică, menționată, în mod expres, în măturile unor localnici¹², dar care exista, fără îndoială, mai demult.

Ostrovul și, implicit, satul era stăpânit atunci de către două mănăstiri din Țara Românească — Sfântul Ioan din București și Slobozia lui Enache din actualul oraș Slobozia — care își aveau acolo unele acareturi, ceea ce dovedește o suprafață apreciabilă. Curând problema acestei stăpâniri a provocat un diferent între cele două așezăminte monahale, ajungându-se la judecată în Divan, proces care a durat multă vreme. Domnia a poruncit efectuarea de cercetări la fața locului și luarea de mărturii, sub jurământ, de la mai mulți localnici, dar și de la unii locuitori din acel drept din județul Ialomița și de la câțiva români din Dobrogea¹³. Unul dintre aceștia era «Albul feciorul Popii Costandin de la Piscul Ciorii»¹⁴, foarte probabil fiul unui preot de la biserica din sat. La 17 septembrie 1735, mai mulți localnici, împreună cu doi români dobrogeni, dădeau mărturie în această pricină «în sfânta biserică ot Piscul Ciorii, de am jurat cu toții pe sfânta evanghelie»¹⁵. Procesul s-a încheiat la 10 noiembrie acel an, când domnul Grigore II Ghica ia hotărârea definitivă în Divan, în favoarea Mănăstirii Sf. Ioan¹⁶.

În februarie 1744, în urma unei plângeri a domnului Țării Românești, Mihai Racoviță, era emis un firman al sultanului Mahmud I, în care se arăta că pe Dunăre, în zona dintre Nicopol și Rusciuc, se aflau șapte ostroave aparținând Imperiului otoman. De la un timp, veniseră oameni din Țara Românească, «făcând case din stof și întărindu-se

6. Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 109, f. 124.

7. *Ibidem*, fond Vornicia din Lăuntru, dosar 1904/1832, f. 17, 50, 71.

8. *Ibidem*, fond Vistieria Țării Românești, dosar 3200 BI/1831, f. 674.

9. *Ibidem*, fond Mănăstirea Sf. Ioan din București, V/35.

10. *Ibidem*, V/48.

11. *Ibidem*, V, 34, 46, 48.

12. *Ibidem*, V/34.

13. *Ibidem*, V/33, 34, 42, 44, 46, 47, 48, 51.

14. *Ibidem*, V/34.

15. *Ibidem*, fond Episcopia Argeșului, XXII/19.

16. *Ibidem*, colecția Peceti I, nr. 97.

acolo». Când urma să li se perceapă dările pentru fiscul otoman, ei refuzau să plătească, zicând «noi suntem supuși ai Țării Românești». De asemenea, când veneau cei care strângeau dările pentru domnie, ei fugeau «la casele pe care le-au construit pe insulele menționate». Se poruncea ca acești locuitori «să fie prinși și mutați și așezați în pământul Țării Românești, care este patria lor adevărată»¹⁷.

În decursul vremii, ostroavele dunărene care aparțineau Țării Românești au fost încălcate de către dregătorii turci, îndeosebi de către cei din Dobrogea, și trecute în stăpânirea Imperiului otoman. La cererea domnilor români, Poarta a acceptat verificarea și îndreptarea hotarelor pe linia Dunării la 1667 și la 1717. Într-un document din 21 aprilie 1764 se arată că «la aceste numite 2 veleaturi... iarăși să asuprise aceste hotară dă către Dunăre și dă către nazărul Dârstorului»¹⁸. În acel an, a fost efectuată o nouă hotărnicie, cea mai importantă dintre toate, la solicitarea domnului Ștefan Racoviță. A fost emis, special, un hatîșerif din partea sultanului Mustafa III pentru a se îndrepta «hotarele țării pã toată marginea, de la Adakalesi până la Brăila». Din partea Porții a fost desemnat în acest scop Mimiș Aga Turnagi Bașa, iar din partea Țării Românești serdarul Nicolae Obedeanu¹⁹. Atunci, unele ostroave au fost restituite principatului²⁰, dar cele mai multe au rămas, în continuare, sub stăpânire otomană.

Una dintre acțiunile acestei comisii a constatat în stabilirea limitelor dinspre Dunăre ale moșiei Vlădeni a Mănăstirii Sf. Ioan din București. În actul încheiat se arată că hotarele țării «iarăși s-au fost asuprit... de către nazării Dârstorului». Sunt amintite mai multe ostroave dunărene din acel drept, printre care și Piscu Ciorii. Totodată, se menționează că satul dobrogean Scrofeni, aflat în posesia mănăstirii, a fost ars și locuitorii, care plăteau birul, fiind deci supuși ai domnului român, au fost mutați «în pământul țării»²¹. Nu se putea admite ca o așezare din Dobrogea, așadar din cuprinsul Imperiului otoman, să ajungă în stăpânirea Țării Românești și, de aceea, satul a fost distrus, rămânând dispărut pentru totdeauna²². După această dată, nici despre Piscu Ciorii nu mai apar informații în documentele scrise sau în izvoarele cartografice. Este sigur că, la o dată și din cauze pe care nu le cunoaștem, acest ostrov și-a încetat existența și, împreună cu el, satul și biserica pe care le adăpostea.

În urma războiului ruso-turc din 1828—1829, prin «Tratatul separat între Rusia și Poartă relativ la Principatele Moldovei și Valahiei», semnat la Adrianopol în septembrie 1829, Sublima Poartă se angaja, printre altele, să respecte hotarele celor două țări și să înfră-

17. Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești*, București, 1984, p. 282.

18. Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeșului, XXII/19.

19. *Ibidem*, colecția Manuscrise, nr. 847, f. 18.

20. *Ibidem*, colecția Manuscrise, nr. 846, f. 128, 130, 143, 146 etc.

21. *Ibidem*, fond Mănăstirea Mărgineni, XI/5.

22. Tudor Mateescu, *Un sat dobrogean în stăpânirea Mănăstirii Sf. Ioan din București (sec. XVIII)*, în «Biserica Ortodoxă Română, XCII (1975), nr. 3—4, p. 371—376.

neze orice incursiune pe teritoriul lor. Se făcea, de asemenea, în mod expres, următoarea precizare : «Vor fi considerate ca făcând parte integrală din acest teritoriu toate insulele ținând de malul stâng al Dunării și șenalul (talvegul) acestui fluviu va forma limita celor două principate de la intrarea sa în statele otomane până la confluența cu Prutul»²³.

În acest scop a fost instituită o comisie mixtă ruso-otomană, care și-a început activitatea în august 1830, de la granița cu Imperiul austriac²⁴ și care, prin cercetări amănunțite la fața locului, a stabilit apartenența fiecărui ostrov de pe Dunăre²⁵. În final, 88 de ostroave au fost atribuite Imperiului otoman²⁶, iar 79 Țării Românești²⁷. Pe baza acestor constatări s-a alcătuit un «Catastih al ostroavelor din canalul cel mare al râului Dunării ce se cuvin Principatului Valahiei», cu menționarea denumirii românești și turcești, a poziției a suprafeței, vegetației și cu precizarea numărului caselor pentru cele locuite²⁸.

Despre ostrovul Șimian, situat puțin mai jos de Turnu Severin, se arătau următoarele : «Cu un sat de mijloc și biserică. Locul este înalt, cu arături și livezi»²⁹. În marea hartă statistică rusă elaborată în timpul războiului din 1828—1829 și tipărită în anul 1835, este însemnat, la județul Mehedinți, satul «Șimieanul», cu 151 de case³⁰. Este sigur că și în alte sate din ostroave existau atunci biserici, deși acest fapt nu a fost consemnat în «catastih».

Astfel la Ostrovu Corbului («Corbovii»), aflat imediat în continuare, apare următoarea mențiune : «Cu un sat (până la 80 case) ; locul este înalt, cu locuri de arături și fânețe și niște locuri unde se află stuf», fără a se preciza dacă avea biserică³¹. Acest ostrov, cu indicarea că avea sat, este menționat și în însemnările ofițerilor austrieci amintiți mai sus : la căpitanul Lauterer în 1779³² și la sublocotenentul Mihanovici în 1783³³, ultimul figurându-l și în harta anexată raportului, cu

23. *Protocoale...*, p. 1.

24. *Ibidem*, p. 5.

25. *Ibidem*, p. 6—30.

26. *Ibidem*, p. 41—42.

27. *Ibidem*, p. 42—44.

28. *Ibidem*, p. 133—139.

29. *Ibidem*, p. 133.

30. Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, București, 1957, p. 249. Este vorba de satul Șimian de pe malul oltean al Dunării, dar credem că în această cifră este inclusă și populația ostrovului cu același nume. Construcția bisericii din acest sat a început în primii ani ai secolului al XIX lea, dar «din răzvrătirea cu cărbalii au stătut doi ani pustie»; apoi s-a continuat cu cheltuiala mai multor boieri, terminându-se în octombrie 1814. Vezi Ghenadie [Enăceanu], *Vizite canonice însoțite de note istorico-arheologice. Anii 1890—1891*, București, 1892, p. 142. Informația se referă, desigur, la biserica de pe malul stâng, nu la cea din ostrov. Pe la 1900, comuna Șimian din județul Mehedinți cuprindea trei sate, dar și ostrovul cu aceeași denumire, situat mai jos de Podul lui Traian. (*Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1902, p. 518).

31. *Protocoale...*, p. 133.

32. N. Docan, *op. cit.*, p. 621.

33. *Ibidem*, p. 653.

semne simbolizând casele³⁴. În marea hartă statistică rusă tipărită în 1835, este trecut, la județul Mehedinți, satul Ostrovu Corbului, cu 50 de gospodării³⁵. Așezarea a avut, în mod sigur, o biserică, datând mai demult, foarte probabil din secolul al XVIII-lea. La 16 iulie 1833, carantina Cerneț raporta către Comitetul Carantinelor «pentru preotul Stancu ot Ostrovul Corbovii». Se dovedise, după cercetările carantinei, că la acel sat «să află familii cincizeci și trei, unde are și biserică și că alt preot nu mai este decât arătatul mai sus, căruia i s-au luat și copii după cartea sa de preoție cu care au venit»³⁶.

O situație aparte este cea a satului Ostrov (Ostrovu Mare, Ostrovu Silistriei) din actualul județ Constanța. Numele, care, la prima vedere, pare un nonsens pentru o așezare de pe «terra ferma», arată limpede că, inițial, satul a fost situat într-un ostrov al Dunării. Turcii l-au numit și ei *Adaköy* (Satul de pe insulă). Cauze diferite, dar cel mai probabil vreo inundație puternică, i-a silit pe locuitori să se mute pe malul dobrogean al fluviului, mult mai bine apărat de furia apelor. Un caz similar este cel al satului omonim din actualul județ Tulcea, ca și al satului Popina din fostul județ Durostor («popină», «pochină» = ostrov înalt)³⁷, ambele situate, de asemenea pe malul Dunării, unde, potrivit unor știri precise, au existat biserici românești înainte de 1877³⁸.

Intr-adevăr, în harta austriacă a lui Specht din 1790—1791, este figurată pe Dunăre, imediat după cetatea Silistriei, o insulă denumită *Ostrov*, cu semne reprezentând case, simbol al unei așezări umane. Apare mențiunea că se află în «Bulgaria»³⁹, pe atunci o expresie geografică generală și imprecisă, cuprinzând și Dobrogea, dovadă că ostrovul și localitatea respectivă aparțineau Imperiului otoman. Ulterior, la o dată pe care nu o cunoaștem, din motivele arătate mai sus, locuitorii s-au mutat pe malul dobrogean, dând noului sat tot denumirea de Ostrov, mărturie sigură a originii lui insulare.

În mai multe documente scrise și izvoare cartografice din prima jumătate a secolului al XIX-lea, pe locul ostrovului din harta lui Specht, exact în dreptul satului Ostrov din Dobrogea, este atestată o insulă numită Plosca sau Tilchia (tc. *tilki* = vulpe). La delimitarea din 1830 efectuată de comisia mixtă ruso-turcă, acest ostrov, fiind mai aproape de malul stâng, a fost atribuit Țării Românești⁴⁰. Acolo trebuie să fi fost locul inițial al așezării dobrogene, deoarece la scurt timp după

34. *Ibidem*, harta II.

35. Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX...*, p. 248.

36. Arh. St. Buc., fond Comitetul Carantinelor, dosar 2537/1833, f. 111.

37. Const. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, [Constanța], [1966], p. 51. Pentru originea românească a numelui Popina vezi și Virgil Nestorescu, *Note de toponimie dobrogeană*, în «*Studii de slavistică*», vol. I, p. 145—146.

38. Tudor Mateescu, *Slujitori ai bisericii românești din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, în «*Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*», V, Galați, 1989, p. 161—162.

39. Biblioteca Academiei Române, Hărți, D. XXVII, 6.

40. *Protocoloale...*, p. 22, 43.

aceea, locuitorii satului Ostrov au revendicat dreptul de proprietate asupra acestei insule, intrând chiar în conflict cu autoritățile românești. Diferendul a durat decenii în șir, până la 1878, când, odată cu revenirea Dobrogei la România (actualele județe Tulcea și Constanța), localitatea Ostrov a devenit și ea parte integrantă a teritoriului țării.

Încă din perioada existenței pe insula dunăreană, satul Ostrov a posedat, în mod sigur, o biserică. Așa se explică faptul că la lăcașul construit după mutarea în Dobrogea s-au aflat cărți românești de cult aduse de la stânga Dunării, datând multe din secolul al XVIII-lea și de la începutul celui următor. Astfel, s-au găsit, de la tiparnița din Râmnic, un *Penticostar* din 1743, un *Antologhion* (1745), *Mineiele* pe toate cele 12 luni, tipărite între 1776—1780, apoi o *Evanghelie* imprimată la 1794, cu o însemnare din 31 iulie 1820 : «Această ivanghelie este a sfintei biserici ot Ostrov Mare și s-au legat a doua oară de roleul lui Dumnezeu Gheorghe»⁴¹. Altele au fost aduse după 1800 : o *Psaltire* (Brașov, 1810), cu însemnări, una din 1821 ; un *Octoih* (Buda, 1811)⁴², apoi mai multe cărți din vremea când satul și biserica erau situate în Dobrogea⁴³ și când existența lăcașului și a slujitorilor lui este atestată de numeroase documente.

În ostroavele din Balta Brăilei au existat, de asemenea, mai multe sate. La 1764, în «cartea» veliților boieri adresată lui Mimiș Aga Turnagi Bașa, delegatul Porții la hotărnicia efectuată în acel an, se vorbește de două ostroave aflate «în pământul țării... între Dunăre și între bălțile țării», cu precizarea că «acele pământuri era(u) slobode și moșie a Mănăstirii a Văcăreștii, care să cheamă Berteasca». În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, «cu voința mării sale», aceste ostroave au fost date unor dregători otomani din Dobrogea «să le fie numai pentru pășunea dobitoacelor». Însă «de doi trei ani încoace, strângând oameni din țară, i-au făcut sate, numite Stoenеști și Frecăței, pe care le stăpâneau «subașa» (jandarmul turc) și «voivoda» (cârmuitorul local) din satul dobrogean Dăieni. Se adaugă faptul că «puțin mai jos, tot într-acele bălți, la ostrovul ce să cheamă Măcuroaia», pe moșiile Pecineaga și Dălbănu ale Mănăstirii Arhimandritu, «este alt sat, făcut ca de un an și să stăpânește de dumnealui Ibrail nazâr, și până acolo este Dunărea hotar cu Țara Rumânească»⁴⁴. În alt loc se menționa, de asemenea, că «pe ostrovul Măcuroaia este sat care să stăpânește de turci și acest sat să află pe pământul cuvenit la moșia Pecineaga»⁴⁵. Tot atunci, în actul de hotărnicie al serdarului Nicolae Obedeanu pentru moșia Pecineaga se arată că «hotarul acestei moșii, începând din malul Dunării și pân'ostrovul Măcuroaia merge peste veriga ce este din Dunăre și merge pân'Movila Boului și să înjugă lungul moșii cu hotarul Brăilii... și merge prin Peștii Rumânești»⁴⁶.

41. Constantin Cioroiu, Aurel Mocanu, *Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877*, Constanța 1978, p. 53—56.

42. *Ibidem*, p. 57.

43. *Ibidem*, p. 57—60.

44. Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 847, f. 21.

45. *Ibidem*, nr. 846, f. 145—146.

46. *Ibidem*, f. 146.

Mai târziu, la 28 octombrie 1775, din porunca domnului Țării Românești, Alexandru Ipsilanti, are loc hotărnicia moșiilor generalului maior cneaz Mihai Cantacuzino. Erau cinci moșii, învecinate cu raiaua Brăilei, cuprinzând și ostroave din baltă, în care, după știri de mai târziu, au existat și sate : «Pecineaga, ce este pe din jos rezașă cu hotar(ul) Brăilii, pă apă, și pă uscat; Dâlbănu, ce este pă susul Pecineagi(i); Săpățeni, ce sânt pă din susul Dâlbănuului; Gurgueții, ce sânt pă din susul Săpățenilor; Călianca, ce este pă din susul Gurgueților, care aceasta să răzorește pă din sus cu moșiia Ghiormăneana a d-lui pahar(nic). N. Dedulescu, atât pă apă cât și pă uscat». Se mai făcea următoarea precizare : «Aceste cinci moșii toate să încep din Dunărea Veche și până la ostrovul Măcuroaia, care deosebește pă Pecineaga de către hotar(ul) Brăilii și trec toate bălțile, ezările și privalurile până ce cele cinci la câmp, și pă câmp câte cinci dau capetile deopotrivă în coastele moșii Cășcioarelor»⁴⁷.

La 16 februarie 1833, Ocârmuirea județului Brăila raporta că locuitorii ostroavelor Frecăței și Stoienești fugiseră la dreapta Dunării cu ajutorul celor din satele dobrogene Dăieni și Gârliciu, în număr de aproape 300, «rumâni intrarmați», veniți cu care⁴⁸. La 6 martie același an, ocârmuirea înainta o «Listă de suma familiilor fugite din ostroave, cu arătare care au fost adevărați ai prințipatului și care dă decindea și de cei în ființă». Unii erau originari din Muntenia, alții din Dobrogea și cei mai mulți erau fugiți peste fluviu, în cazaua Hârșova. Numărul total al familiilor, pe fiecare ostrov, era următorul : 26 la Bândoiu, 20 la Stoienești, 28 la Frecăței, 6 la Detunatu, 46 la Mucuroaia și 25 la Pecineaga⁴⁹.

În urma intervenției autorităților românești pe lângă pașa-gubernator de la Rusciuc, aianul Hârșovei a acceptat restituirea fugarilor⁵⁰. În luna iulie 1833, Ocârmuirea județului Brăila întocmea noi liste cu locuitorii din ostroave, «adevărați» și «veniți de pe vremi de peste Dunăre... de decindea». La satul din ostrovul Stoienești era înscris și Miu sin Popa Costandin, «adevărat»⁵¹, fără îndoială fiul vreunui preot care slujește la biserica de acolo.

La 16 februarie 1833, Ocârmuirea județului Brăila raporta că locuitorii din plasa Bălții care depuseseră «evangelicesc jurământ» pe anul 1837, angajându-se să respecte regulile cordonului sanitar⁵². La satul din ostrovul Bândoiu apar acum 60 de familii, toți capii având nume curat românești : Roman Purice, Dima Crăciun, Enache Corăbieru, Stoica Purcaru, Radu Stârcu, Albu Mândroi, Tudose Burlacu, Ștefan Strâmbeanu, Anton Mei-Roșu, Mitu Mărăcine, Ion Jurubiță, Tudor Condeiu, Avram Cotoiu, Ion Ciupercă, Dobre Crucică, Gheorghe Furtună, Șerban

47. *Ibidem*, fond Înalta curte, Secția civilă și criminală, dosar 51/1843, f. 58.

48. *Ibidem*, fond Vistieria Țării Românești, dosar 3200 A/1831, f. 614; dosar 3200 BI/1831, f. 656—657, 725.

49. *Ibidem*, dosar 3200 BI/1831, f. 663—665.

50. *Ibidem*, f. 725, 745, 872.

51. *Ibidem*, f. 1018.

52. *Ibidem*, fond Comitetul Carantinelor, dosar 2238 C/1836, f. 1759.

Mocanu, Tudor Moroianu, Oprea Ciuceanu, Gheorghe Mocioacă, Radu Turtă-Caldă ș.a. La sfârșit se face următoarea mențiune: «Prin mine au săvârșit lăcuiitorii satului Bândoiu jurământul. Preotu Stan»⁵³. Rezultă deci că în ostrov se găsea o biserică sau cel puțin o casă de rugăciuni, unde slujea un preot. În lista pentru satul Stoienești erau înscrise 30 capi de familie, toți având, de asemenea, nume românești: Mihai Coteș, Grigore Burlacu, Tudorache Urlueală Lazăr Purece, Neculae Văcaru, Stan Dinișoru, Gheorghe Ciucea, Toader Mocanu, Tudose Mocanu, Tudose Popa, Petcu Puică-Chioară, Ion și Coman Cată-in-Coteș ș.a. La sfârșit apare aceeași mențiune a preotului Stan⁵⁴, ceea ce arată că slujea și la biserica sau casa de rugăciuni a acestui sat.

În zona Bălții Ialomiței, pe cursul principal al Dunării, au existat, de asemenea, mai multe ostroave locuite, unele având zeci de familii. Deși nu posedăm știri despre bisericile și preoții de acolo, trebuie să admitem pentru satele respective o viață religioasă cu lăcașuri și slujitori proprii sau legată de cele care se aflau pe malul muntean sau dobrogean al fluviului. În «cartea» veliților boieri ai Țării Românești adresată, la 1764, dregătorului otoman amintit mai sus, Mimiș Aga Turnagi Bașa, însărcinat de sultanul Mustafa III cu îndreptarea hotarului pe linia Dunării, se vorbește de patru ostroave din această regiune, toate locuite: Botu, Izmene Rele, Ostrovu Predii și Ostrovu lui David. Se arată că fuseseră acaparate de către dregătorii turci din Dobrogea și «acei oameni, de la o vreme încoace, să abătuse de supt stăpânirea domnilor țării». Se cerea, de aceea, ca cele patru ostroave «să să lipească iară pă pământul țării, cum știm că au fost dintru început, și oamenii să să supue domnului nostru, cum li să cuvine»⁵⁵. Ulterior nu mai apar informații despre aceste ostroave, ceea ce poate conduce la concluzia dispariției lor între timp.

O altă știre din aceeași perioadă se găsește într-un firman al sultanului Mustafa III din decembrie 1769, adresat unor dregători otomani de la Brăila și din Dobrogea. Se spunea, mai întâi, că «în insulele zise Baia și Batniș, aflate în hotarul Țării Românești, la distanță de patru ceasuri de cazava Hârșova, locuiesc și sunt statornicite cam două sute familii de sârmani supuși, și ei, văzându-și de treburile lor, se ocupă cu arăturile și semănăturile lor, cum, de asemenea, fiind smeriți și ascultători în orice privință, din partea lor nu s-a întâmplat și nu a apărut, până în această clipă, vreo faptă nepotrivită». Ei au venit la tabăra de iarnă a sultanului cu 30 de harabale cu chereștea, declarând că «au făcut legământ să depună strădanie, cu toții, pentru transportarea zaherelor miriei și îndeplinirea celorlalte slujbe, și să plătească gizia și celelalte dări și să respecte întocmai regulile privitoare la supuși», cerând însă bunăvoință, în sensul ca locuitorii Hârșovei și Rasovei să nu săvârșesc vreun abuz «împotriva bunurilor și copiilor lor», ci «să fie ocrotiți și protejați»⁵⁶. Această ocrotire, poruncită de sultan,

53. *Ibidem*, f. 1777.

54. *Ibidem*.

55. *Ibidem*, colecția Manuscrise, nr. 847, f. 21—22.

56. Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 443.

includea, de regulă, și toleranța religioasă. După aceea, nici despre aceste ostroave nu mai apar informații.

Alte ostroave locuite sunt atestate în aceeași zonă cu prilejul delimitării din anul 1830: Musait, Nicoli (Ostrovu Nicolii), Strâmba, Balaban, Atârnați, Gâsca, Costandin (Ostrovu lui Costandin), cele mai multe fiind atribuite Țării Românești⁵⁷. Curând, unii dintre locuitorii lor și-au părăsit căminele, trecând pe malul dobrogean al Dunării. Una dintre cauzele fugii a constituit-o obligațiile la care au început să fie supuși față de stat și față de boierii stăpâni ai ostroavelor, obligații pe care nu le aveau sub stăpânirea otomană. Nu aceasta a fost cauza principală, așa cum s-a susținut în istoriografia epocii comuniste⁵⁸.

Astfel, la 17 noiembrie 1730, episcopul prințesei Ipsilanti adresa, în numele stăpâncii lui, o jalbă către președintele Divanului Țării Românești, arătând următoarele: «Lăcuiitorii ostroavelor din malul stâng al Dunării, în județul Slam Râmnic, care să cuvin doamnei Ipsilanti⁵⁹, stau în cele mai rele chipuri a-și părăsi pământul pe care lăcuiau iei până acum sau să piară de foame de vor rămânea acolo, fiind popriți a cumpăra din Valahia porumbul și sarea trebuincioase la a lor hrană». Ruga, de aceea, «a să da slobozenie acestor ticăloși să cumpere aceste două articole de mai sus numai pentru a lor hrană, adică porumb și sare, fiindcă asemenea voie ieste dată unora din ostroavele de la Pioa-Pietrii»⁶⁰. La 3 iunie 1831, Vornicia din Lăuntru hotăra că «lăcuiitorii ostroavelor, fiindcă să socotesc ca niște lăcuiitori ai țării, sânt slobozi a cumpăra bucate din prințipat numai pentru a lor hrană»⁶¹.

În ceea ce privește obligațiile față de stat și boierii stăpâni, președintele Divanului emitea, la 10 iunie 1832, un ofis «atingător dă ostroavele lăcuite din canalul Dunării și întrupate acum dă oblăduirea acestui prințipat i dă voința exelenții sale spre a să erta acestor lăcuiitori capițiața pă jumătate în curgere dă trei ani, începându-să dă la zi întâiu a viitorului iulie precum asemenea pă jumătate și dreptul din clacă și dijmă, iarăș pă trei ani, care va să zică pă 1832, 1833 și 1834»⁶².

În unele cazuri, fuga peste Dunăre era determinată de legăturile strânse ale locuitorilor din ostroave cu cei din Dobrogea, mulți dintre ei, fiind rude apropiate. Erau chiar ajutați în acest scop de românii din satele dobrogene, așa cum am văzut că s-a întâmplat cu cei din ostroavele din Balta Brăilei. La 16 octombrie 1831, căpitanul plășii Stelnica din județul Ialomița raporta că, în urmă cu cinci zile, în Ostrovu Nicoli

57. *Protocoale...*, p. 42—44.

58. Vezi S. Iancovici, *Fuga locuitorilor din ostroavele Dunării din cauza exploatării boierești*, în «Studii. Revistă de istorie», XIII (1960), nr. 4, p. 159—182, unde acest fenomen este explicat exclusiv în spiritul aberantului concept marxist al «luptei de clasă».

59. Este vorba de Safta Ipsilanti, căreia, la 1831, după reintegrarea «raialei» Brăila la Țara Românească, i s-a atribuit, pe baza hrisoavelor vechi prezentate, «Moșia Mare», cuprinzând o parte din Balta Brăilei, cu ostroavele, până la Dunărea Măcinului. (*Protocoale...*, p. 67—68).

60. Arh. St. Buc., colecția Administrative vechi, dosar 235 f/1830, f. 1.

61. *Ibidem*, fond Vornicia din Lăuntru, dosar 334 B/1831, f. 717.

62. *Ibidem*, fond Vistieria Țării Românești, dosar 89/1832, f. 8 (cotă nouă)

(Niculii), unde se aflau 80 de familii, au venit din Dobrogea 11 «rumâni înarmați», cu trei luntre, «ca să ia din numitul ostrov o sută de familii, cu cuvântul hălăduitorilor, vrând a trece toți dincolo, în Țara Turcească». Datorită împotrivirii catanelor de pază, n-au putut fi luate însă decât cinci familii «cu toate ale lor»⁶³. Acțiunea s-a repetat în februarie 1833, când «nedajnicii Ostrovului Niculii» s-au înțeles cu locuitorii satelor Rasova («Răsuhată») și Cochirleni «din Țara Turcească» și, cu ajutorul celor veniți de acolo, au trecut la dreapta Dunării șase familii, rămânând doar Nicolae Mocanu, cu nevasta și copiii⁶⁴, ceea ce înseamnă că ceilalți fugiseră între timp.

În «condițiile» stabilite pentru anul 1831 pentru cumpărarea venitului din ostroavele Dunării, se menționa că ostrovul Atârnați «are un sat de acelaș nume, numărul lăcuitorilor căruia nu să știe, dar sânt într-insul cel puțin 20 familii care îmbunătățeau ostrovul semănând grâne și crescând vite, indeletnicindu-să și la pescărie»⁶⁵. La 7 august 1832, orânduitul pentru întocmirea catagrafiei locuitorilor din ostroavele județului Ialomița raporta despre situația ostroavelor Atârnați și Gâsca. Informa că cei din Atârnați «să află fugiți în Turchiia, din josul Hârșovii, la satul Varoșu, iar lăcuitorii ostrovului Gâsca sânt veniți în prințipat și înclinați cu satul Chioara»⁶⁶.

La 11 martie 1832, căpitanul plășii Stelnica raporta că «în zioa dă Mucenici» (9 martie), locuitorii ostrovului Musait «au trecut toți dincolo, în Țara Turcească... de la mai mic pân'la cel mai mare»⁶⁷. În raportul amintit, din 7 august 1832, al orânduitului «pentru facerea catagrafiei lăcuitorilor din ostroavele județului Ialomița» se relatea că acesta mersese personal în ostrovul Musait, unde nu găsise pe nimeni. Doar «trei lăcuitori dintr-acei ostroveni, precum și un fruntaș al lor, anume Simion Moldoveanu», se aflau la satul ialomițean Dudești. La întrebarea care li s-a făcut despre locul unde sunt ceilalți «și din ce pricină s-au spărgăluit acest ostrov, au arătat că sunt fugiți în Turchiia și pricina spărgăluirii lor au fost un logofăt, Ioniță Murat, carele pă acea vreme să afla zapciu și căpitan la plasa Stelnicii, în cuprinsul căreia cade acest ostrov, zicând că din slobozirea din a turcilor stăpânire s-au aflat câtăva vreme în ocrotire, apoi s-au pomenit cu numitul îndatorându-i la răspunderi cu feluri de globiri prin silnice bătai la falangă, la oiștea căruții, arătând că numai lui Simion Moldoveanu i-u luat peste tl. 1600 și altui lăcuitor dintr-ai lor doi boi, bez alte jafuri ce au mai făcut celorlalți lăcuitori, globindu-i cu sumă de bani»⁶⁸.

La 20 septembrie 1833, stolnicul Gheorghe Lehliu, deputat al județul Ialomița, raporta Vistieriei că mersese la ostrovul Costandin, unde constatase că locuitorii erau fugiți «decindea», găsind numai pe

63. *Ibidem*, fond Vornicia din Lăuntru, dosar 389/1831, f. 583; dosar 1731 II/1831, f. 597.

64. *Ibidem*, fond Vistieria Țării Românești, dosar 3200 B I/1831, f. 652.

65. *Ibidem*, colecția Manuscrise, nr. 109, f. 124.

66. *Ibidem*, fond Vistieria Țării Românești, dosar 89/1832, f. 54 (cotă nouă).

67. *Ibidem*, fond Comitetul Carantinilor, dosar 2408/1832, f. 2.

68. *Ibidem*, fond Vistieria Țării Românești, dosar 89/1832, f. 54 (cotă nouă).

doi dintre ei, Neculae Logofetelu și Apostol Nastasia, care «și aceștia au fost fugit cu ceilalți, dar s-au întors la urma lor de la martie trecut»⁶⁹. În luna noiembrie, Vistieria era înștiințată că fugarii se aflau în satele dobrogene Ulmii, Groapa Ciobanului și Dăieni⁷⁰. La 21 martie 1834, biv vel vornicul Filip Lenș (Lenj) se adresa Vistieriei în legătură cu cele 45 de familii din ostroavele Costandin și Strâmba, ținând de moșia sa Luciu din județul Ialomița, fugise în Dogrogea, rugându-se «pentru aducerea lor la urmă-le du peste Dunăre». Erau 28 de familii din ostrovul Costandin, cu nume care nu lasă nici o îndoială asupra originii lor etnice: Oancea Fluturaș, Ion Bălăceanu, Dan Ciurea, Toma Barbă-Lată, Mitu Roade-Hier, Dinu Înjugă-Ursu, Rizea Pârcălabu, Dobre Bârloiu, Costandin Jitaru, Manea Bălțatu ș.a. Alte 17 familii erau din ostrovul Strâmba, și acestea cu nume curat românești: Hristea Cojocar, Milea Ciobanu, Stan Spătaru, Simion Barbă-Albă, Iordache Sterpu, Gheorghe Caruțașu, Tudorache Surdu ș.a.⁷¹

Autoritățile de la București au făcut intervenții pe lângă aianul Hârșovei și pașa de la Rusciuc pentru întoarcerea acestor fugari⁷². În luna mai 1834, doi dintre ei se prezentau la pichetul Gura Ialomiței, arătând dorința ce aveau «toți cei fugiți din ostrovul Costandin și Strâmba, precum și alții ce sânt trecuți în urma venirii oștirilor rusești, a trece dincoace»⁷³. În septembrie același an, s-au întors câțiva dintre ei și «s-au așăzat la a lor... în ostrov(ul) Costandin». Cei mai mulți însă au rămas în Dobrogea, deoarece «nimeni nu au mai cutezat a trece din acei fugari, fiind totdeasupra supt vederea subașilor» (jandarmii turci) și «a supt strejuitorilor ce le-au pus»⁷⁴.

Un caz deosebit a fost cel al ostrovului Balaban, situat tot în zona Bălții Ialomiței, pe cursul principal al Dunării, unde a existat un vechi sat românesc. Este atestat în mai multe documente, începând din 1721, când se numea Ostrov sau Ostrovu Turcesc⁷⁵, ultima denumire fiind o dovadă că se află sub stăpânirea otomană. Printre locuitorii care apar în documentele din secolul al XVIII-lea figurează Decu Pârcălabu, Gheorghe Șalău, Radu Ureche, cu ginerele său Vrancul și nepoții Neagoe, Dobre și Bran⁷⁶. La 1830, comisia stabilirii graniței pe Dunăre l-a atribuit Imperiului otoman⁷⁷. În marea hartă statistică rusă tipărită în 1835 este trecut cu 23 de case, fiind plasat în dreptul satului dobrogean Topalu⁷⁸. Locuitorii au păstrat strânse legături cu satele din județul Ialomița, uni, dintre ei refugiindu-se acolo în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829⁷⁹.

69. *Ibidem*, dosar 3200 B II/1831, f. 1129.

70. *Ibidem*, f. 1157.

71. *Ibidem*, f. 1258.

72. *Ibidem*, f. 1195, 1218.

73. *Ibidem*, f. 1337.

74. *Ibidem*, f. 1442.

75. *Ibidem*, fond Mănăstirea Sf. Ioan din București, V/34, 35, 42, 46.

76. *Ibidem*, V/34, 42, 44, 46, 51.

77. *Protocoloale...*, p. 24, 42.

78. Biblioteca Academiei Române, Hărți, D. XIX. 1.

79. Tudor Mateescu, *Sate dobrogene dispărute în cursul secolului al XIX-lea*, II, în «Revista Arhivelor», anul LXI (1984), vol. XLVI, nr. 3, p. 301—302.

Toți aveau nume curat românești, ca de pildă: Voicu Albu, Stan Albu, Petre Mocanu, Chiru Ciprian, Vintilă Dumitrache, Petre Dragu, Dinu Gadin, Neagu sin Neagu, Dumitru Cioabă, Mihai Craiu, Stan Vulpe, Marin Pescaru, Dumitru Cârnat, Manea ciorbagiul (primarul satului) ș.a.⁸⁰.

În vara anului 1832, deoarece toți oamenii din ostrov au vrut să fugă la stânga Dunării, aianul Hârșovei a dispus strămutarea lor forțată pe malul dobrogean, la satul Topalu⁸¹. Așezarea din ostrovul Balaban nu s-a mai refăcut după aceea, dar s-au păstrat până mai târziu acolo mai multe cruci⁸², vestigii ale unui cimitir ortodox, mărturie a unei vieți religioase proprii, presupunând existența unei biserici sau, cel puțin a unei case de rugăciuni.

O problemă aparte o constituie și ostrovul Păcuiul lui Soare, situat, de asemenea, în Balta Ialomiței. În documentele comisiei care a efectuat delimitare pe talvegul Dunării la 1830, este menționat sub numele de *Pokoi*, «o insulă de cea mai mică mărime», rezultând că era nelocuit⁸³. Fiind mai cu apropiere de malul drept, a fost atribuit Imperiului otoman⁸⁴. Cu toate acestea, în două documente din 1852 este arătat ca aparținând Țării Românești. Grănicerii români au găsit atunci în «ostrovul satului numit Păcuiul lui Soare, din dreptul pichetului Derwent,... o sumă de vite ale unui Ibrahim Bei din cetatea Silistra și ale altor lăcuitori, intrate în sâlnicie în acest ostrov»⁸⁵.

Cercetările arheologice din ultimele decenii au scos la lumină, într-o parte a ostrovului, vestigiile unei cetăți bizantine datând de la sfârșitul secolului al X-lea. Plasarea la Păcuiul lui Soare, printr-o aserțiune pe cât de categorică pe atât de lipsită de temei sigur, a vestitului și controversatului oraș Vicina⁸⁶, nu poate fi luată însă în considerare. Ar însemna ca acolo, într-un ostrov de dimensiuni destul de reduse, să fi fost și sediul cunoscutei Mitropolii a Vicinei, ceea ce credem că este imposibil de admis. Trebuie să avem în vedere, ceea ce mai puțin de 20 km, în amonte, în actualul oraș Silistra, a ființat o altă mitropolie, a Dârstorului (Dristrei), care data din epoca bizantină și care și-a continuat existența în tot decursul stăpânirii otomane⁸⁷.

De-a lungul vremii, multe din ostroavele Dunării, oferind condiții favorabile vieții umane, au adăpostit sate, în cea mai mare parte românești, în zona de jos a cursului acestui fluviu, începând de la fosta

80. *Ibidem*, p. 302—303.

81. *Ibidem*.

82. Victor Morfei, *Iniiltrări românești dintr-o parte în alta a Dunărei peste Balta Ialomiței. Note antropogeografice și istorice*, în «Buletinul Societății regale române de geografie», XLVI (1927), p. 130.

83. *Protocoloale...*, p. 22.

84. *Ibidem*, p. 22, 42.

85. Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, p. 165, 170.

86. Petre Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, în «Pontica», III, Constanța, 1970, p. 287.

87. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja sous la domination ottomane*, în «Balkan Studies», XIII, Thessaloniki, 1972, nr. 2, p. 280—287.

graniță cu Imperiul austriac. Unele dintre ele au avut biserici stabile, case de rugăciuni, cimitire și, implicit, slujitori ai cultului ortodox⁸⁸. Diferite evenimente, determinate îndeosebi de variațiunile curgerii și nivelului apelor, au făcut ca multe dintre aceste ostroave să-și înceteze, după un timp, existența și, odată cu ele, și lăcașurile religioase ale așezărilor de pe teritoriile lor. Am considerat că prin scoaterea la lumină a trecutului acestor creații românești, deși minor la prima vedere, acesta merită să fie integrat în istoria generală a țării. În continuare, redăm *in extenso* textul câtorva documente inedite din secolul al XVIII-lea, pe care le-am socotit mai semnificative pentru ilustrarea temei de față.

TUDOR MATEESCU

ANEXE

1

<După 1721>, I. 1. Mărturii ale unor locuitori cu privire la stăpânirea de către mănăstirile Sf. Ioan din București și Slobozia lui Enache a ostrovului și satului Piscu Ciórii. Este menționată biserica din acest sat.

Eu Cârstea Cărăușul din Piscu Ciórii așa mărturisescu că din zilele lui Costandin vod. Basaraba tot aici la acest loc unde am arătat, Piscu Ciórii, am sărat pește, și din sus de Piscu, drept biserică, era vadul și pân acolo venia vameșii domnești, iar dă acoloa în jos iaste moșiia Mănăstiri<i> Stii Ioan. Așa știu și mărturiseau cu sufletul meu, om drept de ani. Și așa am mărturisit și înaintea dum<nealui> vl. clucer, iar hagiul, nepot lui Costandin din Perieți l-au luat pă dum<nealui> cu alte vorbe, și mărturisaniia mea n-au luat întru nimic.

Eu Cârstea Cărăușul

Ioniță sni Pavel, slujitor, care sânt șazător aici, la Piscul Ciórii, din zilele lui Basarabă vod., de când au perit soarile, aseame știu și mărturisescu cu sufletul.

Eu Ioniță slujitor

Eu Radul Cărăușul, care sânt șazător în sat la Piscu Ciórii, știu din zilele lui Șerban vod., că Piscul Ciórii iaste unde arată mai sus ceialalți oameni și unde iaste biserica. Piste prival den sus era cârciuma Mănăst<irii> Slobozii și piste prival ul den jos era casa Mănăst<irii> Stii Ioan. Și așa stăpâniia, și așa știu și mărturisescu.

Eu Radul Cărăușul

---

88. Notăm și faptul că stăpânirea unor mănăstiri din Țara Românească asupra câtorva ostroave dunărene a avut, în mod obligatoriu, și implicații religioase în viața locuitorilor de acolo. Oricum, fiind izolați în mijlocul apelor fluviului, ei erau nevoiți să apeleze, pentru trebuințele cultului, la slujitorii bisericii românești fie de pe malul drept, fie, mai ales, de pe malul stâng al Dunării.

Eu Pavel Scutelnicul care den copilăria mea fiind șazător tot aici, la Piscul Ciórii, așa știu că pân unde iaste biserica acum, den sus de Piscu, lua și ia vama Mănăs<tirea> Stii Ioan, den zilile lui Costandin vod. B., pe vremea muscalilor, iar de la biserică în sus, fiind moșia Mănăst<irii> Slobozii, lua vameșii vamă. Și acolo, drept biserică, era cârciumaru(1) Slobozii, iar alătura cu privalul ce iaste pă lângă biserică era cârciuma Mănăst<irii> Stii Ioan. Așa știu și mărturisescu.

Eu Pavel Scut

Albul, feciorul poii lui Costanndin, de la Piscul Ciorii, mărturisescu că privalul ce iaste pă lângă biserică, den sus de Piscul Ciórii, despre biserică, pe moșia Slobozeanului, iaste scaun vameșilor domnești. Iar despre prival alătura, despre Piscul Ciorii, iaste scaunul Mănăst<irii> Stii Ioan și Stii Ioan își ia vama pân acoloa, la Piscul Ciórii, lângă prival. Așa știu și mărturisescu.

Eu Albul snii popei lui Costandin

Manea Blagodescul mărturisescu cum că aici, lângă prival, dincoace de biserică, iaste Piscul Ciorii și își ia Stii Ioan vama. Așa știu și mărturisescu.

Eu Manea Blagodescul

Eu Decul Părcălabul den Ostrov * mărturisescu pentru Piscul Ciórii că de când sântem vecini pă aceste locuri am pomenit unde iaste satul acum, lângă privat, sat numit și să numește Piscul Ciorii. Aceasta știu și mărturisescu.

Eu Decul Părcălabul

Eu Mogoș Scaunul de la Scrofeni ** mărturisescu pentru Piscul Ciorii că de când sântem vecini pe aceste locuri am pomenit unde iaste satul acum, lângă privat, sat numit și să numește Piscul Ciórl. Așa știu și mărturisescu.

Eu Mogoș Scaunul den Scrofeni

Arh. St. Buc., fond Mănsătirea Sf. Ioan din București, V/34. Original.

2

<1735>, f. 1. Mărturii ale unor locuitori din județul Ialomița cu privire la stăpânirea de către Mănsătirea Sf. Ioan din București a unei părți din ostrovul Piscu Ciorii.

Milostive și luminate doamne *, să fii măria ta sănătos în luminat scaunul măria tale, în mulți, buni și fericiți ani. Cu plecata-ne scrisoare facem știre măria tale că, din luminată porunca măria tale, viind părin-

* Numit și Ostrovu Turcesc, mai târziu Balaban, aflat sub stăpânirea Imperiului otoman. Satul a dispărut ulterior.

** Sat în Dobrogea, pe malul Dunării, dispărut ulterior.

* Grigore II Ghica în prima sa domnie (5 aprilie 1733 — 16 noiembrie 1735).

tele egumenului din Stii Ioan și întrebând ca să afle oameni bătrâni din prejurul locului ca să știe pă unde au stăpănit Mănăstirea Stii Ioan mai dinainte, din bătrâni. Deci viind egumenul și cu carte dă blestem ca cine va ști să mărturisească adevărul și noi, temându-ne de păcat, așa știm și așa mărturisim înaintea lui Dumnezeu și înaintea mării tale doamne.

Eu Stroe i Vlădilă din Cegani așa mărturisim, doamne, după cum am apucat din zilele lui Costandin vodă Brâncoveanul, că pe atunci să făcea vânătorii domnești și ne lua și pe noi, că așa era obiceiul, și începeam cu vameși(i) din Oraș** vânătoarea din Dichiseani de sus și veneam cu vânătoarea în jos pe altă pân la Gura Vâlcii, din susul Cameniții, și acolo scoteam toți ariile***, fiind această Gură a Vâlcii semn și hotar Mănăstirii lui Stii Ioan, și mergeam în jos pe moșia lui Stii Ioan pân o treceam și nu o vânam, fiind milă domnească dată la mănăstire, și veneam pe gârla de laturi vânaând pân la Piscu Ciórii și acolo iar săream cu vânătoarea peste moșia lui Stii Ioan.

Și dupe aceste seamne ce știm și adevărim înaintea mării tale nu doar, doamne că umblăm cu vreo mită, ci temându-ne de păcat, am venit înaintea mării tale să mărturisim cu sufletele noastre că sânt drepte și adevărate seamne ale Mănăstirii Stii Ioan, care a stăpănit tot Stii Ioan din bătrâni pân acum, iar pă unde s-au pus pietrele acum s-au pus rău în moșia lui Stii Ioan. Și ce va fi mila mării tale.

Eu Stroe din Cegani mărturie.
Eu Vlădilă din Cegani mărturie

† Eu Vlad din Bordoșani la hotărnicia boiarilor am fost cu alți megiași dinpreună, și vrând să mărturisesc dupe cum știu din bătrâni și dupe cum mărturisesc cești din sus, nu ne-au îngăduit nimeni, și pe unde au pus pietrele le-au pus rău în moșia lui Stii Ioan.

† Eu Panait pârcaľab din Vlădeani i Panfilie i Gheorghe i Efteniie așa știm de acest piscu că iaste Piscul Ciórii și pe dânsul piscului iaste hotarul lui Stii Ioan și pân privale, pă unde au închis Vlădenii și pân Gura Vâlcii, din susul Cameniții, și de acolo tae la Dunăre pân Zătoceaoa Turcilor, care s-au surpat, tae hotarul peste Dunăre pân sat pân Scrofeani și merge pân la Corgana de Piatră****, care iaste înpotriva Gurii Vâlcii. Iar pă unde au pus acum pietrele le-au pus rău pe moșia lui Stii Ioan.

† Eu Radul din Blagodești i Părvul i Stoica așa știm de când s-au pus Costandin vod. Brâncoveanul domn și umbla mangării***** în

** Orașu de Floci.

*** Orie plasă mare de pescuit mánuită din luntre, folosită în apele curgătoare adânci.

**** În alte documente «Gorganu de Piatră».

***** Mangăr, veche monedă turcească de aramă.

țară, și era Piscul Ciórii pădure, și noi pă acea baltă ne-am hrănit și așa știm că pe dinsusul Piscului Ciórii iaste hotarul lui Stii Ioan și acum, la hotărnicie am și am vrut să mărturisim și nu ne-au luat ni-meni cuvintile în seamă, și unde au pus boiarii pietrile le-au pus în Cioara, pe moșia lui Stii Ioan.

Eu Vladul din Bordoșani mărturie.

Eu Panait păr<călab> din Vlădeani mărturie.

Eu Panfilie din Vlădeani mărturie.

Eu Gheorghe din Vlădeani mărturie.

Eu Eftenie din Vlădeani mărturie.

Eu Radul din Blagodești mărturie.

Eu Părvul din Blagodești mărturie.

Eu Stoica din Blagodești mărturie.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Sf. Ioan din București, V/33. Original.

3

<1735>, iulie 31. f. 1. Mărturii ale unor locuitori din județul Ialomița cu privire la stăpânirea de către Mănăstirea Sf. Ioan din București a moșiei Vlădeni și a unei părți din ostrovul Piscu Ciorii.

† Adec noi cei ce vom iscăli mai jos scriem și mărturisim cu sufletele noastre, viind igumenul de la Stii Ion și întrebând ca să găsească oamenii bătrâni ca să știe semnele și hotaralele cele vechi ale moșii Vlădenilor, pă unde au stăpănit Mănăstire<a> lui Stii Ion, deci noi după cum am apucat și după cum știm așa mărturisim cu sufletele noastre. Însă întâi de Gura Vâlcii den susul Cameniții, așa știm încă de mai denainte vreme, de când umblam cu vânătoarea, den zilele răposatului Costandin vod., că pă acolo venem den sus cu vânătoarea și acolo scotem, stăpânind Stii Ion în jos și fiind această Gura Vâlcii semnu între Vlădeni și între Făcăeni, așa mărturisim și așa am apucat. Așijdere și de Piscul Ciórii, care iar așa l-am apucat dân bătrâni, că acest piscu să numește Piscul Ciorăi, iar nu Piscul Robului, pă cum l-au numit acu la această hotărâre și pân acolo den sus stpăne Stii Ion, așa am apucat încă mai denainte, când era pădure și pân pădure poeni, și mergem și cosem, și pân acolo drept Piscul Ciorăi ne dijmuia omul Mănăstirii lui Stii Ion. Așa știm și așa mărturisim pentru aceste semne că pân acolo am apucat stăpânind Stii Ion, măcar că vor fi și alte semne în baltă care nu le știm, măcar că după aceste doao semne să pot îndrepta toate semnele în baltă. Aceasta știm și așa mărturisim cu sufletele noastre.

Iul. 31 — 7243 <1735>.

Eu Vlădilă din Cegani moșnean mar<tor>

Eu Vladul de la Bordoșani mar.

Eu uncheș Stroe Pieptănariul dân Cegani

care am săzut în Făcăeni, în zilele lui Costandin vod.

Eu Marcu de la Futești mar.

Eu Stoichița Cărașul ot Piscu Ciorăi

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Sf. Ioan din București, V/47. Original.

4

<1764>, aprilie 21, f. 1. Act încheiat de comisia însărcinată cu stabilirea graniței pe Dunăre între Țara Românească și Imperiul otoman privind hotarele moșiei Vlădeni a Mănăstirii Sf. Ioan din București. Sunt amintite mai multe ostroave dunărene, între care și Piscu Ciorii și, totodată, se vorbește de distrugerea satului dobrogean Scrofeni.

Io Ștefan Mihaiu Racoviță voevod, din mila lui Dumnezeu domn Țării Românești.

Această hotărâre și alegere ce s-au făcut aceștii moșii Vlădeni <a> Sfintii și dumnezeești(i) Mănăstirii Sfântul Ioan din orașu<l> domniei mele București, de către Dunăre, din prea înălțată porunca preputerniciei împărății, s-au făcut încă și mumbașir, d-lui preacinstitul turnagibașa, cu preainălțat hatîșerif, și din partea țării rânduit d-lui Nicolae Obedeianul bivvel sârdar i Mihalache vtori portar. Care la cercetarea și hotărârea ce au făcut au dovedit că hotărârea moșii sânt cum arată mai jos și vechea stăpânire, până în malul Dunării(i), după cum au dat adeverință și d-lui preacinstitul turnagibași și hogii dumnealui Cadi Efendi ot Giurgiuv. Care adeverință și hoget cuprinde toate moșiile ce să hotărăște cu Dunărea, cu Brăila și cu Giurgiuv, și s-au dat la Sfânta Mitropolie să fie la păstrare. Am hotărât și domnia mea hotărârea și alegerea aceștii moșii și hotărâm să stăpânească sfânta mănăstire după copriinderea aceștii cărți, cum au stăpânit și mai nainte vreme, că așa este și hotărârea preaputerniciei împărății, ce este dată prin luminat hatîșerif. Tolco pisah gospodstvo mi *.

Avgust 8 dni 1764.
Pecetea gospod **.

Noi cei ce am fost orânduți din luminată poruncă <a> preinălțatului nostru domn, Io Ștefan Mihaiu Racoviță voevod, ca să mergem să alegem și să hotărâm moșiia Vlădeni a Sfintii și dumnezeeștii Mănăstirii Sfântul Ioan din București, de către Dunăre, unde fiind orânduț și dumnealui preacinstitul turnagibașa cu preainălțatu hatîșerif de la preaputernica împărăție, pentru îndreptarea hotărârilor Țării Rumânești și a moșiilor de către Dunăre, arătăm dar ce semne are această moșie și cu ce moșie să hotărăște și de unde până unde. Din sus cum vine Dunărea despre Făcăeni, la Gura Vâlcii, din susul Cameniții și peste Dunăre la Scrofeni, până la Gorganul de Piiatră, unde să hotărăște Făcăenii cu Vlădenii, înpotriva ce să începe hotarul din Zătăceaua Turcilor, din baltă, vine pân vărsătură, unde au fost coșările Vlădenilor, prin jașpa Grădiștii cu purcărețile și până la privalurile ce închid Vlădenii, pân Piscu Ciorii de sus și prin Sfredele, pă la Zimnice. Și de acolo merge în coastă la câmpu și este dem erge prin Gorganul Tâmpu, și de

* «Însumi am scris domnia mea».

** Fiind o copie locul pecetii este figurat printr-un cerc care încadrează cuvintele.

acolea merge prin Gorganul lui Crăciunaș și de acolo prin Gorganul Vânătorului, până în capul ocinii, la Ciungi, și de acolo să întoarcă de lovește ocina Luminenilor și vine în jos pă lângă ocina Cornenilor și a Boldii, și de acolo să alătură cu ocina Blagodeștilor, pă la Suligatul. De acolo să pogoară hotarul la Gorganul Drăgocii și merge prin mijlocul grădinii lui Ivan și pă la Gorganul prin coada Moceniții de jos și lovește prin Gura Ivănușului, apoi lovește malul Dunări<i>, unde este piatra, și peste Dunăre, despre turci, este Gorganul Costandii. Și este în Dunăre un ostrov ce să cheamă Vlădeanul, înpotriva hotarului, cum mai pă larg adeverează aceste semne hrisovul răposatului mării sale Grigorie vodă Ghica ot leat 7242 noemvrie 6***. Care această hotărâre a țării și a moșilor de către Dunăre s-au fost mai căutat și s-au mai fost făcut încă în doao rânduri, la leat 1667 și la leat 1717, după cum ne-am adevărit și din hatișeriful preaputernicii împărății, întru care arată că și scris s-au găsit la chiutucul Dârstorului**** drept hotară ale Țării Rumânești și a moșilor la aceste doao numite velaturi, când pă acea vreme iarăși s-au fost asuprit aceste hotară de către Dunăre și de către nazării Dârstorului, care și acum. după cercetarea și hotărârea ce am făcut, tot asuprite s-au găsit.

Dar după porunca preaputernicii împărății și a mării sale lui vodă, mergând noi, împreună și cu dumnealui turnagibașa la hotarale aceștii numite moșii și dovedind că-i sânt hotarale și vechea stăpânire până în malul Dunări<i>, am dat-o și noi supt stăpânirea Sfintii Mănăstiri <a> Sfântului Ioan, ca până în Dunăre să o stăpânească, împreună cu bălțile ce are. Și un sat ce să numea Scrofeni, ce era pă locul moșii aceștii și da birul, fiind pă locul mănăstirii, l-am ars și pă oameni i-am scos în pământul țării. Carele la această hotărâre, ce acum s-au făcut, au dat adevărită și dumnealui preacinstitul turnagibașa și hoget de la d-lui Cadi-Efendi.

Drept aceia și noi încă am dat această carte a noastră sfintii și dumnezeși mănăstiri, ca să aibă a ținea și a stăpâni această numită moșie Vlădeni până în Dunăre, cu bălțile ce are, după cum s-au dovedit că au fost vechea stăpânire și mai nainte vreme. Aceasta scriem.

Aprilie 21 dni 1764.
Nicolae Obedeanul biv vel sârdar
Mihalache vtorij portar
<Insemnări ulterioare :>

S-au cercetat de către comisiie și s-au adevărit. 1831 februarie 28.
Hotarnic și inginer al comisii,

T. Paladi

*** 1733.

**** Arhiva cu caracter general de la Silistra, unde se depuneau documente de importanță deosebită.

Prezidentul Judecătorii Ilfov, Secsia 1 — iu.

Această copie, protocolindu-se cu cel în original document și fiind întocmai, să adeverează după cererea igumenului Mănăstirii Sfântului Ioan de aici din București.

1835 octomvrie 11.
Prezident, Athanasie Lăscaris aga
Grafel, Mihalache Papadopolu
Pecete Judecătorii Ilfovului **.

Această copie fiind întocmai după cea înfățișată mie de sfinția sa părintele igumenul Mănăstirii Sfântului Ioan Vechiu din București, de aceea o adeverez și ieu cu iscălitura mea.

Gheorghie hotarnicu
1835 mai 23.

Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Mărgineni, XI/5. Copie.

MONOGRAFIA BISERICII SFÂNTA VINERI-HERASCA DIN BUCUREȘTI

P R E F A Ț Ă

După dărâmarea de către conducerea comunistă din România a bisericii Sfânta Vineri-Hereasca și a tuturor anexelor sale din București, ștergându-se fără urmă un focar de credință și cultură al poporului român, s-a creat necesitatea de reînprospătarea amintirii Românilor pentru o parte a trecutului lor.

De aceea eu, care am fost consilier și epitrop timp de 44 de ani al acestei biserici, am socotit că este nevoie să dau la iveală această monografie.

În trecut s-au publicat două monografii ale bisericii; prima tipărită în anul 1906, iar a doua în anul 1915, ca o completare a primei monografii. Monografiile publicate însă, nu cuprindeau unele precizări și erau presărate cu erori referitoare la datele reale asupra acestui așezământ.

Actuala monografie a fost întocmită după cercetări istorice și pe bază de documente ce s-au găsit la Arhiva Statului și la Academia Română în anii întocmirii acestei lucrări.

ISTORICUL BISERICII SFÂNTA VINERI-HERASCA DIN BUCUREȘTI

Biserica cu hramul «Cuvioasa Parascheva», la care s-au adăugat din anul 1839 și hramurile «Botezul Mântuitorului și al Marei Mucenice Paraschevii», până la dărâmarea ei de către guvernul comunist lipsit de credință, se găsea la întretărirea străzii Sf. Vineri cu Calea Călărășilor.

Și a fost pe locul acestei biserici o bisericuță din lemn cu hramul «Sf. Petca» (în slavonă Sf. Parascheva), construită după anul 1518, când Udriște Năsturel de Herești (1436—1526), Graf al Sfântului Imperiu

German, a trecut în Țara Românească, venind din Maramureș unde era leagănul familiei sale.

Biserica «Sf. Petca» a fost construită în «ocolnica» proprietății familiei Năsturel-Herăscu, în fața caselor acestei familii, desigur ca paraclis al acestor case.

În anul 1641 când Voievodul Moldovei Vasile Lupu a adus la Iași moaștele Sfintei Parascheva, în alaiul trecerii Dunării cu moaștele Sfintei, s-a aflat și preotul Ioan de la biserica Sf. Petca din București.

În timpul domniei lui Matei Basarab (1579—1684), care era rudă prin alianță cu familia Năsturel-Herăscu, s-au construit din zidărie pe locul vechii bisericețe din lemn, o nouă biserică în anul 1645, de către Vel Aga Nicolae, cu soția sa Ioana și cu fiul lor Călin Spătarul.

Vel Aga Nicolae era de la data de 1638 sftnic în Divanul lui Matei Basarab Voievod (Studii D. Caselli). Voievodul Matei Basarab era căsătorit cu Elina, fiica Postlenicului Radu Năsturel-Herăscu (1582—1652) și sora prea învățatului Mare Ban Udriște Năsturel-Herăscu, proprietar mare în București, mâna dreaptă a Voievodului și care a contribuit mult la gloria culturală a acestuia (Ionescu Gion, Istoria Bucureștilor, pag. 705). Elina și Udriște au avut mamă pe Despina Calomfirescu, vară sau nepoată a lui Mihai Viteazul.

Locul pe care s-a construit biserica, făcea parte din «ocolul» proprietății familiei Năsturel-Herăscu, care se mărginea la nord cu Podul Vergului (Calea Călărașilor), la apus cu «Drumul care duce la Sârbi» (Calea Văcăreștilor), la răsărit cu ulița «Biserica Udricani», la sud cu strada Vasile Adamachi. Marile case ale familiei Năsturel-Herăscu erau construite în interiorul acestui ocol (Istoria Bucureștilor, Ionescu Gion, pag. 380) și anume la întretăierea Căii Văcăreștilor cu Calea Călărașilor.

În locul acestor case mai târziu, după moartea ultimului descendent al acestei familii în linie directă, Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, s-a construit fosta școală primară «General Adrian», transformată în sediul Primăriei de Negru și apoi în Judecătoria Sectorului IV.

După anul 1641 odată cu aducerea moaștelor Sfintei Parascheva la Iași, această Sfânta a început a fi venerată puternic în Țările Române, poporul numind-o Sfânta Vineri.

Familla Năstureilor văzând că mulțimea de credincioși ce vin la Sf. Parascheva devine din ce în ce mai mare, trecând ca să ajungă la biserică peste proprietatea lor, au procedat la defalcarea, pentru biserică a unei părți din proprietate în jurul bisericii, destinată a fi cimitirul familiei, locul bisericii și al acareturilor ei, creând și o uliță între biserică și casele familiei lor. Această uliță unea Podul Vergului (Calea Călărașilor) cu «Drumul care duce la Sârbi» (Calea Văcăreștilor) și prin firea lucrurilor a luat denumirea de strada Sfânta Vineri.

La 22 Februarie 1788 strănepotul lui Vel Aga Nicolae, ctitorul bisericii și anume Petre Iuzbașa, cere Divanului Țării să se hotărânească «ocolnica» bisericii «căci multă lume a călcat locul bisericii și a făcut pe ea case și nămeștii».

Făcându-se hotărnicia, se vede că în «ocolnica» bisericii erau case de școală, bolniță, azilul și cimitirul, precum și trei brutării din venitul cărora se întreținea bolnița (spitalul), iar că spre Podul Vergului, biserica era înconjurată de ziduri. Ulița Sf. Vineri la început era numai un drum de acces la biserică, dar cu vremea acest drum s-a extins, formând strada Sf. Vineri.

Nu se cunosc amănunte asupra ctitorilor bisericii și nici legăturile de rudenie cu familia Năsturel-Herăscu, dar faptul că biserica a fost construită pe proprietatea acestei familii și în imediata vecinătate a caselor ei, ne îndreptățește să credem că și ctitorii bisericii au fost tot din neamul Năsturel-Herăscu. Această convingere se întărește și prin faptul că în decursul timpului și până la sfârșitul vieții celui din urmă vlăstar al acestei familii, Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, această biserică a fost înzestrată de diverși membri ai familiei și că toți membri familiei au fost înmormântați în cimitirul acestei biserici. De altfel numele de Herăscu a și fost consacrat oficial în anul 1839 când Domnitorul Alexandru Vodă Ghica, cu ocazia refacerii bisericii, a întărit «Ctitoria Veche» a familiei Năsturel-Herăscu, după cum era scris și pe completarea la pisania din 1839 a bisericii.

Mahalaua din jurul bisericii s-a numit «Mahalaua Aga Niță», după numele ctitorului Vel Aga Nicolae și a purtat acest nume până la anul 1749 când a fost înlocuit cu numele de «Mahalaua Sf. Vineri» (Arhive, conдика nr. 5 a Mitropoliei).

În decursul timpului, biserica, de altfel a purtat mai multe denumiri, astfel: de la 1645 și până în anul 1702, câtă vreme biserica a funcționat ca paraclis al familiei ctitorului, ea purta numele de biserica lui Aga Nicolae sau popular biserica lui Aga Niță. De pe la anul 1702 și până în 1749, după ce biserica a devenit o biserică de folosință publică, a purtat numele de biserica Sf. Parascheva, așa după cum toate bisericile poartă numele hramului lor. Din 1749 și până în anul 1839, anul reconstrucției ei, biserica poartă numele oficial de Sf. Vineri, iar după anul 1839 când s-a încercat să fie eludat numele ctitorilor vechi și până la dărâmarea ei (1987), biserica prin hotărâre domnească a purtat numele oficial de «Biserica Sf. Vineri-Herasca», pentru ca să nu fie discuții asupra ctitoriei vechi a acestei biserici.

Biserica așa cum a fost construită în 1645 a dăinuit până în anul 1802 sau 1838 când în urma cutremurelor care au produs multe pagube în București, a fost deteriorată, încât a fost necesară refacerea ei.

Pisania nouă așezată deasupra intrării, pusă în anul 1839, purta următoarea inscripție:

«Această Sfântă Dumnezeiască Biserică, este zidită cu cheltuiala răposatului întru fericire Arhiepiscopul Ioanichie Stratonichias, ajutând și alți pravoslavnici creștini un bagatel și când era a se săvârși de zugrăvit la anul 1839, luna Octomvrie 30, și-au dat obștescul sfârșit, lasând îngrijirea celor din năuntru la Dumnealui Marele Paharnic Gheorghe Poenaru, Epitropul Prea Sfinției Sale, care a făcut toate precum se văd: a fost Biserica mică zidită de răposatului jupân Nicolae vel Agă, Ipac Ioana soția Dumnealui, Ipac Călin Spătarul fiul D-lor, la anul 7153, cu hra-

mul Prea Cuvioasei Paraschevei, iar fericitul ctitor Ioanichie au adăogat hramul Botezul Mântuitorului Nostru Iisus Christos și pre Marca Mucenita Paraschevei; s-au sfințit în zilele sfinților Mucenici Ecaterina și Mercurie, săvârșindu-se toată lucrarea în zilele Măriei Sale Alexandru Vodă Ghica, care în sfârșit a întărit ctitoria veche a Dumnealui Vis tierul Constantin Herăscu. 1839, Noemvrie 25».

Pisania veche nu s-a găsit până în prezent iar această pisanie nouă nu pare a fi prea fidelă cu realitatea. Astfel nu dă amănunte asupra ctitorilor inițiali ai bisericii și apoi este greu de presupus că o biserică de mărimea și arta cu care a fost construită și înzestrată, să fie făcută din averea Arhiereului Ioanichie Stratonichias. După pisanie, alți pravoslavnici au contribuit doar cu un «bagatel». De asemenea este greu de acceptat ideea că Marele Ban și General Vistierul Constantin Năsturel-Herescu, om foarte bogat și fără urmași «nici de sus nici de jos» și fiind și ultimul vlăstar al atâtor generații de sprijinitori și donatori ai acestei biserici în jurul căreia era înmormântat tot neamul său, văzând că biserica se reface chiar în fața casei sale, să nu fi contribuit cu nimic sau să fie trecut anonim între alți preavoslavnici care au dat un bagatel (vezi anexa 1). Numeroase odoare ce se aflau în interiorul bisericii cu care a fost înzestrată biserica de către Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu și de soția sa Elina, desmint aceasta, iar întărirea Domnului Alexandru Ghica, sigur în urma protestului ultimului urmaș al acestei familii, că se recunoaște «ctitoria din vechi» a bisericii familiei Năsturel-Herăscu, mare sprijinitoare a credinței și culturii neamului românesc, nu este decât un act de dreptate față de familia, căreia prin felul în care s-a redactat începutul noii pisaniei, s-a încercat să i se uzurpe un drept.

Să precizăm unele fapte: în anul 1839 în timpul când se reconstruia biserica, Arhiereul Ioanichie Stratonichias, de origine grec, era vicarul Mitropoliei din București. Arhiereul numește pe Marele Paharnic Gheorghe Poenaru ca epitrop al bisericii pentru a conduce lucrările de refacere a ei. Epitropul Gheorghe Poenaru care probabil a redactat noua pisanie, printr-un act de lingușire al Arhiereului Ioanichie, a trecut ca ctitor pe acesta. În urma întăririi Domnitorului Alexandru Ghica a «ctitoriei din vechi» a Marelui Ban și General Năsturel-Herăscu, epitropul Gheorghe Poenaru este îndepărtat din funcție și înlocuit imediat cu însuși Marele Ban și G. Năsturel-Herăscu, care a rămas epitrop până la sfârșitul vieții sale, stabilind prin testament, ca în permanență să fie epitrop un urmaș al nepotului de soră, Constantin Manu. (Anexa 2).

Este posibil ca fostul epitrop Gheorghe Poenaru să nu fi cunoscut, sau dacă a cunoscut vechea pisanie, cu atât mai rău și nici originea fondurilor adunate și puse la dispoziție de vicarul Mitropoliei pentru refacerea bisericii. Poate din servilism sau slujind o altă cauză a numit la începutul pisaniei că biserica s-a zidit numai cu cheltuiala arhiereului. Denumirea oficială de Biserica Sfânta Vineri — Herasca confirmă cele arătate mai sus.

Nu se contestă faptul că arhiereul grec Ioanichie Stratonichias, în calitate ce avea de Vicar al Mitropoliei să fi contribuit la adunarea și administrarea fondurilor date de credincioși pentru această lucrare.

Nu trebuie să neglijăm faptul că după mișcarea din 1821 a lui Tudor Vladimirescu a început în Țările Românești să se extindă curentul ostil grecilor din țară și mai ales contra călugărilor greci care acaparaseră administrarea averilor bisericilor și mănăstirilor, mai ales a celor închinăte. Acești călugări greci erau veniți în Țările Românești odată cu domniile fanarioților numiți de sultanii turci. Revoluția de la 1848 și actul Unirii Țărilor Române de la 1859 au dus la secularizarea averilor bisericesti și mănăstirești închinăte (Anexa 3).

După anul 1821, călugării greci ca să-și apere dreptul lor asupra proprietăților bisericesti și mănăstirești, au procedat în unele părți la modificarea pisaniilor vechi și a arhivelor, pentru ștergerea obârșiei acestor averi. Poate că și arhiereul grec Stratonichias să fi procedat la fel, deoarece biserica Sf. Vineri posedă moșii dăruite de vechii ctitori.

După anul 1864 când în București au luat ființă marile cimitire Belui și Sfânta Vineri, s-a dispus să se desființeze cimitirele de pe lângă biserici. Totuși au mai rămas câteva. La biserica Sf. Vineri-Herasca s-a procedat, din dispoziția Marelui Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, prin deshumarea osemintelor celor înmormântați aci, în general cei din neamul Herăștilor. Osemintele s-au adunat și reînhumate într-o criptă închisă, aflată sub podeaua bisericii. Deasupra s-a așezat o placă groasă de marmură albă pe care s-a scris istoricul familiei Năsturel-Herăscu.

Colonelul Dimitrie Papazoglu, după afirmații sa, contemporan și cum se zicea atunci «omul de casă al excelenței sale Marelui Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, este în parte autorul inscripției de pe obeliscul din biserică de la mormântul familiei Năsturelilor. După ce a extras unele date, a supus lucrarea la aprobarea excelenței sale, care a pus să o graveze pe piatră :

«Familia Domnilor Năstureli se trage din Români . . . . . , iar în urmă pentru slujbele aduse patrii sale s-au cinstit și cu cavalerie otomană și cu rang de Marele Ban». (Originea boierilor Năstureli în revista de istorie, arheologie și filologie, vol. X, Buc. 1904, fascicula I, pag. 9).

Pietrele de pe morminte s-au adunat și stivuit, păstrându-se în fostul cimitir. La 22 Februarie 1887, Mitropolia dă ordin preotului Vasile Pop, să scoată pietrele bisericii de la locurile unde sunt și să le dăruiască unor biserici sărace. În ședința din 6 Septembrie 1915 a Comisiei Monumentelor Istorice (tema 473) asupra pietrei mormântare a mamei Doamnei Elina Matei Basarab de la Sf. Vineri-Herasca, din Capitală, s-a hotărât să se ridice și să se transporte această piatră spre păstrare la Muzeul Național (anuarul Com. Mon. Ist. pe 1915, Buc. 1916, pag. 33). În ședința aceleiași Comisiuni din 3 Oct. 1915, istoricul Vasile Pârvan, roagă Comisiunea ca inscripția de la biserica Sf. Vineri-Herasca ce e depusă la Muzeul Național, să se așeze în Palatul Artiștilor, deoarece în muzeu nu mai era loc. Comisia aprobă (anuarul C.M.I. pe 1925, pag. 15).

Ultimul vlăstar al ilustrei familii și anume M.B. și General Constantin Năsturel-Herăscu (1798—1874), primul comandant al oștirii românești refăcută în anul 1832, fost aghiotant a lui Alexandru Ghica Voievod, vornic în timpul lui Bibescu Vodă și spătar al oștirii românești în timpul lui Știrbei Vodă, a fost și cel mai mare binefăcător al bisericii Sf. Vineri-Herasca și unul din cei mai sprijinitori ai culturii poporului român și al Academiei Române.

Prin diata din testamentul său din 5 Ianuarie 1855, nemaivând moștenitori «nici de sus nici de jos» (Vezi anexele 4, 5, 6, 7, 8, 9), lasă toată averea sa cuprinzând și moșia Năsturelu-Teleorman, avere în care se cuprindea și averea soției sale Elina, născută Băleanu, decedată între timp, să se dea de veci bisericii Sfintei Parascheva, cu precizarea ca moșia Năsturelu să nu fie niciodată înstrăinată de la obligațiile fixate Mării Epitropii și anume, veniturile moșiei Năsturelu să se împartă în două părți egale. Jumătate din venituri să fie folosite la întreținerea azilului pentru săraci și infirmi, pentru întreținerea bolniței (spitalului) aflată în curtea bisericii, precum și pentru întreținerea clădirilor caselor parohiale și a bisericii, a lefurilor preoților și a personalului acestei biserici. Cealaltă jumătate a veniturilor să se dea Societății Academice Române, mai târziu devenită Academia Română, pentru următoarele scopuri :

Din aceste venituri să se formeze «în Casa Societății, un fond special, care va purta numele de «Fondul Năsturel»; iar premiile diverse ce se vor acorda dintr-însul vor purta numirea de «Premii Năsturel». «Premiile Năsturel» vor fi împărțite în două serii, însă fiindcă dorința mea este ca aceste premii să fie mari, indestulătoare, încât să atragă, să îndemne și mai cu seamă să răsplătească pe scriitori, recomandând aci ca să nu se caute a economiza ci a remunera bine, pentru ca să putem avea adesea scrieri care să merite recompensă ; de aceea premiile nu vor fi niciodată mai mici decât sumele ce le fixez mai jos ca minimum, pentru fiecare specie de premiu ; și același premiu nu va putea fi niciodată împărțit între mai mulți concurenți, ci se va da întreg uneia și aceleiași persoane care-l va fi meritat.

1. Prima serie de premii se va acorda în trei ani consecutivi câte un premiu de 1000 galbeni (4000 lei noi) minimum pentru cea mai bună carte apărută în anul expirat.

2. Iar în al patrulea an se va decerna un premiu fix de 4000 galbeni (12.000 lei noi) care se va numi «Marele Premiu Năsturel», opere care va fi judecată ca o publicație de căpetenie ce va fi apărut în cursul celor patru ani precedenți. Acest premiu nu se va putea decerna unei lucrări care va fi obținut deja unul dintre premiile anuale, decât defalcând dintr-însul valoarea premiului precedent.

Materiile ce se vor referi la premiere vor fi alese pentru prima serie din următoarele subiecte :

a. Istoriei, Geografiei și Arheologiei mai ales atingătoare de Țările Române.

b. Științelor morale și politice, jurisprudenței și economiei sociale mai ales ale Țărilor Române.

- c. Limbisticii și istoriei filologice sau literare a limbii române.
- d. Științelor fizice și naturale mai ales întrucât se ating de natura fizică a Țărilor Române.
- e. Istoriei și teoriei Belle Artelor mai cu seamă în raport cu geniul și cerințele naționale române.

Nu vor fi admiși a concura la această serie de premii decât Românii din toate Țările Românești și acei din străini care vor fi dobândit în Principatul României naturalizarea cea mare sau cei care vor fi făcut studiile și vor avea diplome din Universitățile Române.

Operele ce se vor recompensa cu a doua serie de premii vor trata de preferință despre materiile următoare :

- a. Scrieri serioase de istorie și de științele accesorii ale istoriei, preferându-se cele atingătoare de istoria Țărilor Române.
- b. Scrieri de religione ortodoxă morală practică și de filozofie.
- c. Scrieri de științe politice și de economie socială.
- d. Tratatate originale despre științe exacte.
- e. Scrieri enciclopedice, precum dicționare de istorie și geografie, în care să intre și istoria și geografia României, dicționare generale sau părțile de științe exacte de arte și meserii, de administrație și jurisprudență și alte asemenea lucrări utile și bine întocmite.
- f. Cărți didactice de o valoare însemnată ca metodă și ca cuprins.
- g. Dicționare limbistici, în limba românească mai ales pentru limbile antice și orientale, adică limba latină, elenă, sanscrită, hebraică, arabă, turcă, slavonă veche și altele.
- h. Publicații și lucrări artistice de valoare serioasă, adică relative la artele plastice, arhitectura, sculptura, pictura gravura și chiar opere muzicale serioase pe care aceste toate Academia Română le va aprecia atunci când își va întinde activitatea ei asupra materiilor de Belle Arte.
- i. Scrieri de pură literatură în proză și în versuri, precum drame și comedii, mai ales subiecte naționale și oricare alte opere de înaltă literatură. Acestora mai cu seama aș dori să se acorde «Marele Premiu Năsturel» când vor fi judecate ca având un merit cu totul superior, spre a se da astfel o încurajare mai puternică literaturii naționale».

După cum se vede un program complet pentru scoaterea poporului român din obscurantism și fanariotism în care fusese cufundat prin uciderea marelui Voievod Constantin Basarab Brâncoveanu și a fiilor săi cu uneltire rusească.

Primul scriitor care a obținut acest premiu a fost Alexandru Odobescu, pentru lucrarea «Tezaurul de la Pietroasa».

Ultimele hotărâri ale Marelui Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, au fost îndeplinite cu strictețe de Epitropia Bisericii Sf. Vineri-Herasca timp de aproape un secol de la luarea în administrație a moșiei Năsturelu-Teleorman, până când moșia, datorită legiuirilor comuniste intervenite între timp, a fost confiscată de statul comunist, care, dintre multiplele premii pe care le acorda Academia comunistă, niciunul nu purta numele de «Premiul Năsturel», cu toate că prin codicilul din anul 1873, la testamentul său din 1855, Generalul Constantin Năsturel-Herăscu precizează :

«Moșia mea Năsturelul din districtul Teleorman și moșia Satul-nou din districtul Ilfov, în care răposata mea soție Dumneaei Elena Herăscu, născută Băleanu își asigurase drepturile sale zestreale, lăsând aceste drepturi și dumneaei Bisericii Sf. Vineri din București, prin testamentul său din anul 1855, le las amândouă, precum am făcut și prin testamentul meu din anul 1855, Bisericii Sf. Vineri din București, cu condițiunile și sarcinile ce urmează și cu această îndatorire că or asupra cui ar putea trece pe viitor drepturile acestui sfânt locaș, să nu-și poată însuși avea ce las prin testament, decât respectând modul întrebuițării ce printr-insul hotărâsc, considerând aceste proprietăți ca afectate pentru totdeauna la îndeplinirea sarcinilor ce mai jos se specifică».

În decursul vremii, Biserica Sf. Vineri-Herasca a mai primit și alte *legate* importante, între care notăm :

La 23 Noembrie 1729 printr-un act de danie al fraților biv-vel Comis Constantin Băleanu și Postelnicul Matei Băleanu, rude prin alianță cu familia Năsturel-Herăscu, biserica primește moșia Pupezeni din județul Ialomița cu o suprafață de 1500 ha., din care 150 ha. pădure, pe care tatăl lor, biv-vel Logofăt Grigore Băleanu, la căsătoria fiicei sale Safta Băleanu cu Postelnicul Constantin, fiul biv-vel portarului Matei, o dăduse zestre. Încetând din viață, atât sora lor Safta cât și soțul ei Postelnicul Constantin și toți copiii lor, frații Băleanu au lăsat moșia Pupezeni, după moartea mamei Postelnicului Constantin, să fie dată Bisericii Sf. Vineri, unde este înmormântat tot neamul Bălenilor, să fie pentru pomenirea neamului lor și întreținerea a șase săraci în azilul bisericii, iar ce va prisosi să fie pentru întreținerea preoților de la biserică.

În anul 1914 prisosindu-se veniturile pentru plata preoților și a personalului bisericii, s-a procedat la refacerea aspectului arhitectonic atât al clădirii bisericii cât și al clopotniței vechi, căreia din cauza diverselor cutremure i s-a dărâmat partea superioară cu clopotele și a fost reparată provizoriu din lemn. Acest provizorat a durat până în anul 1914 când odată cu refacerea aspectului exterior al bisericii s-a refăcut și aspectul clopotniței. Odată cu refacerea aspectului exterior al bisericii s-a făcut și introducerea iluminatului electric și alte îmbunătățiri.

În urma cutremurului din Noiembrie 1940, clădirea bisericii nu a avut nimic de suferit. Atunci numai clopotnița și casele parohiale au avut unele fisuri ce s-au reparat în cursul anului 1941.

După marele cutremur din Martie 1977, clădirea bisericii a fost grav avariata. Cele opt coloane din partea acoperită cu stuc, imitație de marmură, s-au forfecat la un metru deasupra podelei, s-au ivit crăpături în pereții laterali ai clădirii, iar cele două colțuri de la fațada clădirii s-au desprins de restul clădirii aplecându-se în afară, fără însă a se prăbuși, rămânând atârinate de puternicii tiranți metalici ai clădirii. Ca urmare a acestei degradări, cele trei bolți de la intrarea clădirii s-au prăbușit. Bolta centrală a căzut peste cafasul care fusese mărit cu grinzi metalice și tiranți, cu doi ani înainte de cutremur.

Cafasul a rezistat și nu a avut nimic de suferit. Au fost însă distrugerii în interiorul cafasului (amfiteatrul cântăreților, scaune și alt mobilier). Bolțile căzute au însumat circa 25 de tone de moloz.

Pentru ca slujbele religioase să nu sufere, s-a înghebat un paraclis în intrarea principală a azilului, pentru oficierea slujbelor religioase.

Conducerea comunistă luase atunci hotărârea de a demola imediat biserica. În fața acestei amenințări, conducerea parohiei a procedat la sprijinirea interiorului bisericii prin eșafodaje din lemn, cu ajutorul unor dulgheri specialiști aduși din Maramureș. S-a procedat imediat la începerea lucrărilor propriu zise de refacere a clădirii : s-au fretat stâlpi din piatră cu armătură din fier și beton, s-au refăcut cele trei bolți căzute, iar pereții exteriori și turlele s-au întărit cu stâlpi din beton armat și tiranți orizontali, totul îngropat în pereții locașului de cult. S-au refăcut colțurile căzute, terminându-se prin tencuirea din nou a tuturor reparațiilor, dându-se clădirea în funcțiune în anul 1982. Ulterior s-a procedat la repararea și refacerea picturii.

Costul reparațiilor și al instalațiilor, până la desăvârșirea lor, au costat peste 3.000.000 lei, suma ce s-a acoperit din contribuția creștinilor, precum și o subvenție de 100.000 lei din partea Patriarhiei Române, deoarece biserica nu mai avea alte venituri decât cele din vânzarea lumânărilor și a diverselor slujbe religioase, moșia Năsturelu fiind confiscată de conducerea comunistă a țării.

Toate aceste lucrări s-au executat între anii 1977—1982, paroh fiind preotul Decebal Șerpeșanu, care s-a străduit pentru colectarea fondurilor necesare lucrărilor și episcop, inginer Victor Alexandrescu care a proiectat și condus lucrările de refacere și a întocmit situațiile de plată a lucrătorilor.

Regimul comunist al țării, dușman de moarte al credinței, istoriei și tradițiilor poporului român, a dat trei lovituri de moarte bisericii. Prima a fost confiscarea moșiei Năsturel-Herăscu, împiedicând astfel să se susțină nu numai această biserică, dar și cultura poporului român prin Academia Română. Această confiscare s-a făcut prin metodele comuniste cunoscute, între anii 1948—1957. Înainte de a fi confiscată, moșia Năsturel a fost obligată să îndeplinească planuri de cultură agricolă din ce în ce mai mari, așa fel încât biserica să nu mai aibe un venit de pe urma ei și să se facă vinovată de neîndeplinirea planurilor agricole. Biserica la un moment dat s-a găsit în situația că pentru plata salariilor personalului administrativ al moșiei, să nu mai dețină fonduri.

A doua lovitură comunistă a fost în anul 1964 sub motivul că trebuie mărită stația de tramvai din fața bisericii. S-a procedat atunci la dărâmarea clopotniței, precum și a celor șapte prăvălii din strada Sfânta Vineri. Prăvăliile rămăseseră singurele aducătoare de venituri. Pe locul expropriat, excesiv de mare, administrația comunistă a construit barăci pentru comerțul de stat.

A treia și ultima lovitură de grație a fost dărâmarea bisericii la circa patru ani după completa ei restaurare, când se găsea în cea mai

mare splendoare și în cea mai mare venerație a credincioșilor din toată țara. Biserica Sf. Vineri-Herasca nu era numai locul de închinare și reculegere a parohienilor ei, căci aceștia erau numai circa o sută de suflete, dar în biserică cantitatea de lumânări ce se ardeau se măsoara cu tonele, aduse prinos de credincioșii din toată țara românească (Vezi anexele 10 și 11).

CLĂDIRIA BISERICII SF. VINERI-HERASCA ȘI ODOARELE EI

Biserica Sf. Vineri-Herasca, una din remarcabilele clădiri de biserici din București, așezată pe promontoriul de teren ce coboară de la ea spre valea Dâmboviței, către Piața Mare, poziție ce-i dădea și mai multă măreție, era construită în formă de cruce, cu zidurile exterioare de 1,40 m, surmontată de două turle octogonale: o turle mai mare deasupra încrucișării brațelor crucii, iar cealaltă nișel mai mică, spre intrarea în biserică, cu unsprezece ferestre de $0,90 \times 3,50$ m, având vitrouri prețioase lucrate la Viena. Intrarea în biserică, prevăzută cu uși duble din stejar sculptat, era protejată de un baldachin susținut de patru coloane aurite, așezat pe șase trepte largi. În dreapta și stânga ușilor erau pictați Sfinții Petru și Pavel în frescă.

Interiorul bisericii era împărțit în trei nave prin două șiruri de câte patru coloane din piatră acoperită cu stuc imitând marmura de culoare roșie. Pardoseala era făcută din mozaic venețian lucrat cu deosebită măiestrie, iar pictura interioară în parte în frescă, prelucrată în 1924 de pictorul Dimitrie Belizarie.

Catapeteasma era din lemn sculptat și aurit, împărțită în patru etaje din care cel de jos cuprindea șase icoane mari de $1,00 \times 1,25$ m, îmbrăcate în argint, aureolele sfinților fiind din aur masiv. Celelalte trei etaje erau revăzute cu 53 de icoane, de asemenea îmbrăcate în argint. În fața altarului în stânga era răzimată de sfeșnicul uriaș, icoana Sfintei Parascheva în mărime de $0,80 \times 0,80$ m, pictată în stil vechi bizantin arhaic și îmbrăcată în aur.

Cei doi stâlpi din fața altarului erau îmbrăcați până la înălțimea de 3,00 m, cu patru panouri din lemn aurit, fiecare panou prevăzută cu pictura unui sfânt. Toate icoanele mari, inclusiv cele de la stâlpi, aveau jos în față câte o iconiță ovală, pentru sărutat, de asemenea îmbrăcată în argint.

Deasupra tuturor icoanelor mari, inclusiv a celor de la stâlpi, se afla câte o candelă mare brâncovenească din argint, biserica având 14 astfel de candelă.

Părțile de sus ale coloanelor de piatră pe care se sprijineau arcurile de boltă, erau consolidate între ele cu câte o pereche de tiranți, în secțiune pătrată cu latura de 8 cm. De acești tiranți erau atârnată de lăntișoare 60 de candelă din argint, făcute ofrandă de credincioși. La repararea bisericii, aceste candelă au fost demontate și păstrate într-o ladă aflată în muzeul parohiei. După terminarea reparațiilor, în 1982, încă nu fuseseră puse la loc.

Imediat la intrarea în biserică, pe partea dreaptă, se afla piatra de mormânt de deasupra criptei ce conținea osemintele tuturor celor din neamul Herăștilor. Pe piatra masivă din marmură albă era sculptat un craniu și două oase încrucișate, cu înscrisul: «Neamul Năstureliilor». La capătul acestei pietre era un obelisc masiv din marmură albă, surmontat de o amforă. Pe cele patru fețe ale obeliscului era gravată cu litere chirilice istoria Năstureliilor. Deasupra acestui mormânt ardea veșnic o candelă mare din argint împodobită cu emblema familiei Năstureliilor. În interiorul altarului trona masa sfântă din marmură albă, pătrată cu latura de 2 metri și groasă de 25 cm. Toate obiectele de pe masa sfântă erau din aur sau argint aurit. Biserica poseda șase Evanghelii îmbrăcate în argint și una în argint aurit. Policandru cel mare având 32 de lumânări făcut din bronz avea pe el marca familiei Năstureliilor.

Parohia poseda șase epitafe, dintre care unul lucrat din pluș de mătase vișinie brodat cu măiestrie cu fir de aur, donat de Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu. Acest epitaf, având în vedere valoarea lui artistică, a fost înrămat și pus sub sticlă, montat în muzeul parohiei.

Stranele erau din stejar masiv, ele fiind dominate de tronul destinat conducerii Țării sau exarhului Bisericii Române.

La colțul din stânga intrării era construit un aghiasmătar din marmură, prevăzut cu o icoană lucrată în mozaic, lucrare măiastră realizată de pictorul Eugen Profeta.

În casele parohiale se aflau în afară de camerele azilului, locuințele preoților și ale personalului ajutător, cancelaria parohiei și muzeul bisericii. Acest muzeu poseda o importantă bibliotecă cuprinzând cărți vechi bisericești, precum și o vitrină de sticlă, cu odoare din aur și argint, bijuterii din aur, ofrande de la credincioși și monezi vechi din aur și argint între care și doisprezece «constantinași» de aur, monedă bătută de împăratul Constantin cel Mare. Tot în muzeu se află și balansierul clopotului nou donat de ctitorii de la 1645. Clopotul purta inscripții chirilice, el a fost însușit de armatele de ocupație germane în anul 1917. Balansierul clopotului era important prin faptul că era construit din lemn legat cu șbanțuri de fier bătut cu ciocanul, așa cum se lucra în anul confecționării lui. În muzeu se afla și marele sfeșnic din alamă și împodobit cu sculpturi din ceară colorată, reprezentând fapte din viața Sf. Spiridon, patronul pescarilor, sfânt sărbătorit de aceștia.

Biserica poseda patru odăjdii din mătase groasă de Lion brodate cu fir de aur. La locul de cinste din muzeu se afla portretul Marelui Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, pictat în ulei și înrămat în ramă prețioasă. Toți pereții muzeului erau împodobiți cu icoane, unele mai vechi decât altele. Un policandru din bronz mare lumina interiorul muzeului.

În timpul conducerii comuniste, acest muzeu a fost văduvit de aproape întreaga sa bibliotecă, numai o parte din aceasta fiind predată bibliotecii Arhiepiscopiei București. Pe de altă parte, obiectele din

metale prețioase, în afară de cele de cult, au fost ridicate de Banca Națională. Toate aceste predări s-au făcut fără ca biserica să fi primit vre-o dovadă. Probabil că din cauza dărâării precipitate a bisericii și a caselor parohiale, multe din bunurile bisericii s-au pierdut sau au fost însușite de cei care au luat parte la dărâmare.

Este aici cazul să punem întrebarea : care a fost soarta osemintelor din cripta subterană din interiorul bisericii unde erau adunate osemintele tuturor celor din neamul Năstureli-Herăștilor, precum și piatra de pe mormânt și obeliscul de deasupra criptei ? Dar multitudinea odoarelor, a candelor și a icoanelor din argint aflate în biserică și în muzeu ? Dar odăjdiiile scumpe ? etc.

ANEXA NR. 1

«Printre ctitorii donatori ai acestui sf. locaș, neamul Năstureliilor-Herăști are încă un loc de frunte. Ce rușenie vor fi fost Năstureli-Herăști cu ctitorii fondatori, nu prea se știe bine. Din o schiță genealogică însă a acestei familii, ar rezulta că cu toții sunt ramuri din aceeași tulpină. Iată aceasta schiță (vezi anexa nr. 1, stema familiei Năstureli-Herășcu), după pergamentul aflat în arhiva statului, care este săpată și pe monumentul de marmoră, după mormântul ce se află în biserică, unde sunt depuse osemintele răposatului General Constantin Năstureli-Herășcu, ale soției sale, ale părinților și ale altor membri din neamul D-lor». (Monografia din 1915).

«Familia D-lor Năstureli se trage din Români, care s-au cinstit cu titlul de Graf de către Împăratul Austriei Ludovic I-ii la anul 1370, și anume cel întâiu a fost Graf Henrihi, din feciorii și nepoții căruia rămași în Ungaria se văd în urmă întrebunțați tot supt aceeaș numire de Grafi. D. Ioan Năsturelu la anul 1661 în tractaturile de pace ce au încheiat Ungaria cu Leșii supt Ioan Sabieschi, din nepoții însă a lui Graf Henrichi Năsturelu, să vede expatriat din Ungaria încă de la anul 1518, Udriștea Năsturelu feciorul lui Graf Ilie Năsturelu, și strănepot al lui Grafu Henrichi Năsturelu, care au stătut Ban Mare peste tot Banatul și șef al oștirilor de atunci, au murit la anul 1526, și s-au îngropat în Mănăstirea Argeșului, născut fiind la anul 1436. Acesta trăgându-se atunci în Valahia, au cumpărat între alte moșii, precum se văd din daniile ce au făcut în urma lui, strănepoții săi la Mănăstirile Cotroceni, Văcărești,, Pantelimonul și Gruiu, după hrisoavele ce în aceste Mănăstiri, au cumpărat atunci și moșia Herăști de la boierii Herăști, ce s-au tras de atunci în Bucovina și să află și acum familia lor cu titlul de Baroni, și de atunci s-au numit Năsturelu de Heresco. La această moșie au și zidit locuința sa din lezezi de piatră la anul 1520, unde se și vede săpat Marca Familiei sale într-acestași chip».

«Un vultur cu două capete este ținut de doi Români, în năuntru echisonului se află un leu stând pe un tun, cu o cruce în labele sale, care bate pe un șarpe ce se vede ridicat împotriva lui și cu deviza latinească supt scrisă» :

«HONOR ET PATRIA»

«Acest Udriștea Năstureli au născut pe Banul Ioan Năstureli la anul 1524, care au murit la anul 1590, lasând și el fiu pe Banul Radu Năstureli ce s-au născut la anul 1582, și care au murit la anul 1652. Aceasta au avut fiu pe Banul Toma Năstureli, născut la anul 1628, carele s-au făcut Graf de iznoavă de către

Leopold I-ii Împăratul Austriei la anul 1664, și care a murit la anul 1693. Iar acesta au născut fiu pe Banul Șerban Năsturelu ce s-au născut la anul 1659, și care au murit la anul 1731, au avut și el fiu pe Banul Constantin Năsturelu, născut la anul 1682 și care a murit în anul 1752. Acest din urmă au născut pe Radu Năsturelu la anul 1750, care la botezul său s-au făcut Paharnic, și au murit la anul 1804 tot Paharnic, fiind sacat și depărtat din fire, din răvna gradurilor și slujbelor după atunci. Acesta au născut pe Logofătu Constantin Năsturelu la anul 1798, care au slujit în slujba ostășească a Roșii și aflându-se în două campanii împotriva Turcilor, au dobândit cavalerii și sabie de aur pentru vitejie, iar în urmă pentru slujbele aduse patriei sale s-au cinstit și cu cavalerie otomană și cu rang de Marele Ban».

ANEXA NR. 2

CODICIL OLOGRAF

«Pe lângă însărcinarea ce am pus asupra nepototului meu Constantin Manu, prin art. 7 din Codicilul meu din anul 1873, August 21, legalizat de Tribunalul Ilfov, Secția III, rog pe nepotul meu să se însărcineze și cu privegherea tuturor dispozițiilor din acest Codicil.

Prin urmare va avea dreptul D-sa să ia parte împreună cu persoanele de care se vorbește prin art. III din acel codicil, la arenduirea proprietăților menționate într'insul; va priveghea mai cu seamă la executarea dispozițiilor Art. I din acel Codicil în ordinea ce anume se prevede într'insul.

Va fi îndatorat ca d'n venitul ce las pentru biserica Sf. Paraschivei, să dea lui Carol Mantua și ficei sale Paulina Mantua, ce m'a servit cu credință în timp de mai mulți ani, la fiecare dintr'înșii câte 5(cinci) K, k. pe luna, cât vor trai.

(ss)General C. N. Herăscu

11 Noemvrie 1873.

Dreptul de priveghere cu care însărcinez pe nepotul meu D. Constantin Manu, prin codicilul meu Olograf după contra pagină din 11 Noembrie 1873, va trece după încetarea sa din viață, la moștenitorii săi în linie directă și bărbătească în infinit, cu chipul acesta să fie în veci unul din familia sa care să privegheze la executarea dispozițiilor cu care l-am însărcinat prin sus zisul Codicil.»

(ss)General Const. N. Herăscu

21 Noemvrie 1873.

ANEXA NR. 3

MĂNĂSTIRILE ÎNCHINATE

Principatele Române, Muntenia (Țara Românească) și Moldova nu au fost vreodată cucerite prin sabie de către Imperiul Otoman cu excepția Dobrogei care fiind cucerită cu armele a fost transformată în Pașalâc turcesc. Conducătorii, urmași ai lui Ștefan cel Mare și Mircea Basarab, zis cel Bătrân, prevăzând că nu vor putea mai departe să reziste cu armele împotriva Imperiului Otoman, dintr-o înțelepciune politică, au procedat la stabilirea mutuală a încheierii unor pacte de recunoaștere a suzeranității imperiului asupra Principatelor, în condițiile cele mai favorabile. Astfel, în schimbul unor sume de bani plătite anual, Principatele au rămas mai departe suverane pe politica lor internă, conducătorii lor fiind aleși de poporul român după legile străvechi ale lor. Principii acestor principate guvernau mai departe așa cum era tradiția țărilor, fără ca însă să aibă armată organizată, ci numai

mici trupe pentru ordinea internă a țărilor, garantarea integrității frontierelor, fiind asigurată de armata turcească. Principii români purtând titlul de «Pașe cu trei tuiuri», rămăneau stăpânitori absoluți asupra popoarelor lor, iar în caz de conflicte internaționale, ei trebuiau să ia parte cu bruma de armată ce aveau, alături de armata otomană. În schimb cetățenii turci nu aveau voie să aibă în Țările Române, proprietăți funciare și nici să construiască moschei.

Situația privilegiată a Principatelor Române față de popoarele și țările cucerite de Imperiul Otoman prin sabie și transformate în pašalâcuri, cum au fost țările balcanice și Ungaria, unde guvernarea internă era exercitată de Constantinopol, era enormă. Țările Române puteau dispune liber de toate veniturile lor și au avut astfel posibilitatea de a sprijini menținerea mai departe a creștinismului ortodox din Imperiul Otoman, care după căderea Constantinopolului pierduse puterea.

În Țările Române situația cultului ortodox era înfloritoare. Ctitorii mănăstirilor și ai bisericilor erau în general ori principii conducători ori mari boieri care posedau imense moșii și la înființarea unui locaș religios îl înzestra cu proprietăți importante pentru întreținerea lui dar și pentru a iniția focare de cultură.

Modul de ajutorare a mănăstirilor și bisericilor ortodoxe din imperiul turcesc a fost următorul: ctitorii, obligau prin dania făcută, mănăstirile sau bisericile, să defalce o parte din veniturile lor, pe care să o trimeată unei mănăstiri sau biserici ortodoxe din Imperiul Otoman, ajungând prin aceasta, existența mai departe a creștinismului ortodox din teritoriul stăpânit de turci.

Dupăuciderea principelui Constantin Basarab Brâncoveanu și a fiilor săi, Imperiul Otoman nu a mai ținut seamă de respectarea drepturilor Principatelor Române de a-și alege singure conducătorii lor, numind la conducerea Țărilor Române, după bunul lor plac, dintre Grecii bogați din cartierul Fanar al Constantinopolului sau foști dragomani de pe lângă sultan. Acești noi conducători ai Țărilor Române veneau cu o liotă de slujbași și mai ales călugări greci, care, încetul cu încetul au pus stăpânire pe conducerea mănăstirilor devenite astfel «închinate» procedând la jefuirea lor și trimetând în Grecia aproape toate veniturile acestora.

După unirea Principatelor, guvernării acestora au procedat la scoaterea «mănăstirilor închinate», din mâna călugărilor greci, prin așa numita «secularizare a averilor mănăstirești». Cu această ocazie s-a constatat că averea funciară a mănăstirilor închinate, se ridica la aproape o cincime din terenurile agricole ale Principatelor Române.

ANEXA NR. 4

COPIE DE PE DIETA BANULUI K. NĂSTUREL—HERĂSCU

5 Ghenarile, 1855.

(După actul prezentat scris cu litere chirilice).

NIFON MITROPOLIT UNGRO-VLAHIEI ADEVEREAZĂ

1855, Februarie 28.

«Având în vedere că la tot omul de obște curând sau târziu a veni sfârșitul vieții lui, după destinația Dumnezeuști pronii. De aceea încă sanatos și întru toată întregimea minților mele aflându-mă îmi fac această diată (prin care mai întâiu rog pe milostivul Dumnezeu ca să-mi ierte toate păcatele câte cu voie sau fără de voie ca om păcătos în cursul vieții mele voui fi făcut, apoi înca rog și pe toți oamenii,

rude, prieteni sau cunoscuți, asemenea să mă ierte pentru câte greșeli voiu fi făcut în potriva lor și care se compune din :

Articolul 1. Fiindcă nu am moștenitori n'ci de sus nici de jos, în puterea art. 32, al cap. al 3-lea partea a 4 din pravila țării pentru moștenire sau clironomie arăt cea mai după urmă voință a mea despre cum are a se urma cu mica mea avere ce îmi rămâne în chipul următor și anume :

Articolul 2. Pentru zestrea prea iubitei mele soții Elenca născută Băleanul și orce drepturi cuvenite D-ei și primite de mine după actul zestral și de care după pravilă poate D-ei dispoza cu desăvârșire cum va voi, las în a D-ei dispoziție a vinde spre acoperirea sus zisei stări zestrare, sau moșia mea Satui-nou din județul Ilfov, sau casele din București, care adică dintr-insele va putea îndestula desfacerea acestor drepturi, îi las apoi și toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare și care se alcătuieste din două moșii și anume : Năsturel din județul Teleorman, și Satul-nou din județul Ilfov, casele din București cu toate mobilele, argintăria multă puțină ce se va afla și echipajul, cai și orce alt obiect la sfârșitul vieții mele se va găsi în casă, ca din articolele nemișcătoare să se folosească D-ei cu venitul anual cât va trăi, iar toate cele mișcătoare le las în desăvârșita dispoziție a D-ei, a face adică cu dăusele ceace va voi și în viață-i și după moarte-i, și așa să se bucure de rodul celor nemișcătoare cum îi va plăcea în bună pace și nesupărată de nimeni din cele de alături rudele mele neavând nici un drept asupra stării mele după acest articol din pravilă a-mi preschimba dispozițiile aici coprinse, din care însă venit să mi se facă și toate cele poruncite de Sfânta noastră religie pentru căutarea sufletului meu, și aceasta într-acestaș chip. Pa dată după sfârșitul vieții mele, să ma ducă fără nici o pompa la moșia Pupezeni din județul Ialomița a bisericii Sfintei Paraschivei, și să mă îngroape afară în curtea bisericii d-acolo din dosul Sfântului Altar, puindu-mi o cruce de lemn fără nici o piatră, și după șapte ani să mi se aducă oasele și să mi le depue în mormântul din biserica Sf. Paraschivi, unde zac și toate cele ale părinților mei.

Articolul 3. După moartea D-ei leg ca moșia Năsturel să se dea de veci pentru pomenirea sufletelor a familiei noastre a se întrupa între avaturile Bisericii Sf. Paraschivi pentru care și spre neschimbată în veci urmare a mai jos arătatelor mele dispoziții, cum și pentru temeinicia și buna administrație a trebilor acestui Sf. lăcaș pă prințipul creștineștilor sentimenturi ce fiecare din noi urmează a hrăni în sineși, plecat rog pă Prea Sfântul după vremi obștesc părinte Mitropolit și cap al clirosului Valahiei și pă Excelenția sa cel după vremi Ministru și șef al Departamentului Credinții și trebilor Bisericești și care după vremi se va afla în lucrarea la aceste posturi, să binevoiască d-a nu lepăda d-asupră-le plecarea mea rugăciune care este d-a priimi asupră-le sarcina marei Epitropii peste toate averile Sf. Paraschivi după a căruia acturi de dani familia Năsturel și Băleni este ctitorită, și a înființat pă dată sfârșitul vieții soției mele chipul privegherii D-lor, prin orânduirea de Epitrop spre a cărmui venitul bisericii, și spre a se urma neschimbat cu aceeaș bună rânduială dispozițiile aici coprinse mai jos, pentru susținerea săracilor ce vor lăcu în chiliile acestei Sf. Lăcaș și pentru ostenelile D-lor în această administrație să fie pomeniți neprecurmați la Sf. Jertfelic de către preoții bisericii la toate Sf. Slujbe săvârșite acolo, și mult milostivul Dumnezeu spre a D-lor răsplătire îi va pomeni în împărăția Cerului. Spre acest sfârșit cinstita Mare Epitropie pă dată atunci luând în a sa dispoziție moșia Năsturel va binevoi a o încredința dimpreună cu sineturile ei ce se află în casa mea intru vecinica și ohavnica stăpânire

a acestui Dumnezeiesc Lăcaș din București a Sf. Paraschivi, și va rândui ca venitul acestei moșii strângându-se la un loc deosebit supț numire de paragraf de rezervă de către Epitropul îngrijitor a acestui Sf. Lăcaș privegheat de către marea Epitropie, să slujească :

a). La prefacerea de stricăciuni ce după vreme s-ar pricinui prăvăliilor d-a cărora venit după deosebitul act testamental autentic să bucura, și au a se bucura cei ce lăcuiesc și vor lăcui în chiliile acestui Sf. Lăcaș, și care prețmuiri toate sunt clădite pe locul Sf. Paraschivi, și va sluji zic al lor venit anual pentru susținerea săracilor ce vor lăcui acolo; chipul și suma de care urmează a se bucura fiecare din acest rând de oameni săraci și nevolnici va fi d-a primi pă toată luna câte lei cincizeci — 50.

b). La prefacerea chiliilor de care este vorba în litera — a — că vor lăcui săraci și nevolnici precum și a bolniții aflată tot în acest coprins al bisericii Sf. Paraschivei, i pentru căutarea bolnavilor săraci la neajungerea lor.

c). A îndeplini și lipsa de se va întâmpla din scăderea venitului prăvăliilor spre acoperirea milelor de cincizeci — 50 — lei pe lună ce dobândesc astăzi săracii care lăcuiesc în odăile aici arătate.

d). Adunându-se însă, din acest venit al moșiei Năsturelul o sumă mai însemnată după ce se vor acoperi mai întâi sus zisele trebuințe din asemenea prisosite sume și în meremetuiri a Sf. Lăcaș Sf. Paraschiva ce mai are și altă moșie, și alt venit din care poate a se ținea totdeauna în bună stare.

Articolul 4. Unul din nemișcătoarele acareturi ale mele ce va rămânea nevândut de către soția mea, precum se vorbește în articolul al 2-lea, după moartea soției mele va rămânea prea iubitei mele nepoate de soră Anica Mano.

Articolul 5. Nici într-un chip, supț nici un cuvânt chiar spre folos de s-ar socoti Sf. biserici, moșia Năsturelul ce poartă și numele familiei mele să nu se poată vinde, sau măcar prin vre-un schimb a se înstreina din averile Sf. biserici a Sf. Paraschivi, ci va rămâne în veci în îndeplinirea sfârșitului aici arătat.

Articolul 6. Toți țiganii cu toate familiile lor rămân dezrobiți dapă moartea soției mele, pentru care și li se vor da la fiecare părinte de familie act pentru a lor emancipare.

Aceasta este cea mai din urmă voință a mea, precum s-arată în această dietă, scrisă la 5 Ghenarie, anul una-mie opt-sute cincizeci și cincisprezece, drept aceea am iscălit

Ban K. Năsturel-Herăscu

În puterea articolului 32, Cap. al 3-lea, partea 4, din pravila țării pentru moștenire, sau cliromonii în privința stării date mie de părinții mei, prin act zestral, precum și al 6-lea parte din starea prea iubitului meu soț care (la caz de a înceta din viață mai înainte decât mine) după legile în ființă mi se cuvine a dobândi în desăvârșită stăpânire, deși prin art.2 din această dietă mi se asigurază cu chipul acolo prescriș. Dar fiindcă tot într-o vreme prin acest testament al D-lui mă lasă deplină stăpână pe toată starea sa, precum acolo se vorbește, și fiind și eu în unire cu D-lui și scopul meu fiind tot acela în chipul căutării sufletului meu, prin aceasta sus zisele cuvinte mie stări, în puterea dietii le depun în valoarea moșiei Satul-nou și le leg prin acesta moșia Satul-nou de veci, a se încorpora între averile

Sfintei Paraschivei. Aceasta dispoziție a mea fiindu-mi cea mai din urmă, și făcută pe când mă aflu bucurându-mă de toată întregimea minților mele, și va lua urma-rea după chipul indicat în această dietă pe dată după înțotarea noastră amându-ora din viață, și a mea adică și a soțului meu».

Eleni Herasca

ANEXA NR. 5

CODICILUL ADĂUGIT LA TESTAMENTUL MEU

Făcut la una-mie opt-sute cinci-zeci și cinci, mărturisit de Eminentă Sa Arhiepiscopul României părintele Nifon, și legalizat de către politiceasca judecătore a Ilfovului, Secția II-a tot în anul 1855 Februarie 22, spre a sluji drept formă prevăzută la art. 7 pagina 27 din Pravila în vigoare și trecută în condica acestui

Tribunal sub Nr. 5.

«Fiindca în art. 3 din acest testament al meu nu se precisa anume și modul binefacerilor de care acolo trata, ca să-mi împac cea din urmă voință a mea cu deplinitate, îl explic aici precum urmează : din venitul anual al moșiilor mele din județul Teleorman și Satu-nou din jud. Ilfovului, ce leg prin acea dietă la biserica Sfintei Vineri spre ținerea unui număr de invalizi bătrâni de ambele sexe sub directă administrare a Guvernului respectiv, se va osebii pe tot anul de către executorii testamentari care este Guvernul respectiv, câte una mie galbeni K.k. Nr. 1.000 care-i destin spre a se da în fiecare an premiiuri scrierilor ce se vor lucra, spre răspândirea luminelor în națiunea Română.

1. O scriere serioasă a Istoriei Română vechiă și nouă.
2. Scrieri de religieune ortodoxă de morală practică.
3. Dictionariu Emino-Român, Latino-Ebraic și Român.
4. Dictionar de științe exacte.
5. Dictionar de Istorie și Geografie, în care să fie și Istoria și Geografia Română.
6. Scrieri de literatură română, Drame și Comedii înalte, subiecte naționale.

Premiul acesta anual va purta numele «Premiu Năsturel».

În anii în care nu se va prezenta nici o scriere, care să merite întreaga răsplătire, capitalul de una mie galbeni sau părțile ce vor rămânea, se vor pune la dobândă, și astfel treptat se va mări și prețul ce se va destina pentru premiu; dorința mea este ca premiul să fie mare, îndestulător, încât să atragă, să îndemne și mai cu seamă să răsplătească pe scriitor.

Astfel dar, premiul va fi pe tot anul câte una mie galbeni, să nu se caute a economisi ci a răsplăti bine, ca să putem avea pe tot anul o scriere sau două care să merite răsplătire. Premiul sau premiile se vor da prin concurs; regulele prin care se vor face publicarea, propunerea subiectelor a se trata, și concursul vor fi totdeauna cele urmate în Franția de către Academia literelor și a științelor în asemenea materii. Juriul care va judeca și va hotărî, se va compune pe tot anul în modul următor: Trei membri din Consiliul superior al Instrucțiunii Publice, desemnați pentru aceasta prin alegere de către colegii lor. Trei din profesorii de cursurile superioare de litere sau de științe, după cum vor fi scrierile ce au a judeca; aceștia vor fi aleși de către Profesorii claselor superioare de la Academia din București. Trei din membri Consiliului Municipal al Bucureștilor, aleși de către ceilalți colegi ai lor, în numărul acestor trei poate fi ales și Președintele Municipality și Președintele Adunării Legiuitoare.

Acești zece vor alege prin vot secret din bărbații de litere sau de științe alți trei membri și apoi toți împreună vor compune comitetul de Jurați, care va avea să judece scrierile ce se vor prezenta și să se pronunțe asupra lor, acordând celei mai bune, premiul destinat, sau recompensele ce se vor fi hotărît de mai-nainte pentru scrierile ce nu vor dovedi întâiu premiul.

Tot acest Comitet mai înainte de a se dizolva, va hotărî concursul anului viitor, subiectul sau subiectele istorice, literare sau științifice ce le va propune a se trata, și premiul ce va destina scrierii care va dobândi aprobarea Comitetului de Jurați din anul viitor. Această lucrare făcută, Comitetul de Jurați se dizolvă, rămând ca Consiliul superior al Instrucțiunii Publice să primească scrierile ce se vor prezenta și velleze a se realege la timp Comitetul anual al Juraților.

Nu vor fi admiși a concura decât Români din toate părțile României, și cei care vor fi dobândi naturalizarea cea mare.

Atât acest articol, precum și exercitarea întregului meu testament, să supun la controlul și deplina velliare și autoritate a cei după timpi Adunării Naționale în eternitate; și Guvernele după timpi nu vor putea interveni spre a înstreina proprietățile acestea din acest așezământ, sau a-i da vre-o altă destinație decât accasta ce de la Dumnezeu mi-a venit a prescrie în ultima mea voință.

Acest act în întregul său, pe dată după încetarea mea și a consoartei mele D-nei Eleni, născută Băleanu, din viață, se va publica de către Municipalitatea Capitalei București în toate părțile României spre avizare-le ca competenții să poată profita de al lui înțeles».

1864. Februarie 18

(ss) General Constantin Năsturel-Herăscu

ANEXA NR. 6

CODICIL

«Voința-mi constantă fiind a nu se da averii mele, după încetarea-mi din viață, o altă destinațiune decât aceea ce am regulat prin testamentul meu din anul 1855, mărturisit de Eminenția sa Arhipăstorul României, Părintele Nifon și legalizat de politiceasca Judecătoria a Ilfovului, s. II, tot în anul 1855 Februarie 22, precum și prin Codicilul meu din anul 1864, legalizat de Tribunalul de Ilfov, s. III și transcris la Nr. 26 al Condiceii din anul 1864 la Februarie 22;

Convins că mai cu seamă printr-o bună și regulată administrațiune se poate atinge pe deplin scopul ce mi-am propus;

Văzând însă că după art. 3 din zisul meu testament prin cuvântul «Guvern» nu se arată într-un mod destul de lămurit nici persoana, nici modul administrațiunii acestei averi;

Rog pe Primarele după vremi a Comunei București sau pe persoana asupra căreia ar trece în viitor atribuțiunile sale să se însărcineze cu administrațiunea acestei averi, — ce se compune din proprietatea numită Năsturel din districtul Teleorman, Satul-nou din județul Ilfov și Pupezeni din districtul Ialomița, — în modul și cu formele prevăzute de art. 69 din actuala lege comunală, putând chiar trece termenul arendurii peste trei ani și trebuind în virtutea art. 72 din aceeași lege, aprobarea Domnului Ministru de Interne, pentru toate acele cheltueli de reparațiuni și îmbunătățiri prevăzute de lege, precum și pentru condițiunile arendurii.

t

Din venitul ce sus zisele imobile vor produce se va deduce pe fiecare an câte 1.000 #, adică una mie galbeni pentru scopul ce-l arăt în codicilul mai sus menționat din 1864. Acești 1.000 # pe fiecare an vor forma un fond aparte, care n-are a fi întrebuițat decât în modul ce acolo îl prevăd și astfel după cum regulez prin acel Codicil, rugând pe D-nul Ministru al Cultelor și al Instrucțiunii Publice, că dacă în veriun an nu s-ar găsi nimeni care să fi meritat acel premiu sau de nu l-ar fi meritat decât în parte (ceasta după hotărârea juriului ce arăt în Codicilul meu din 1864) acei 1000 # sau suma ce va fi rămasă să o dea cu dobândă

la Ministerul de Finanțe și atât capitalul rămas cât și dobânda să serve la spori-rea sumei de 1000 # al anului viitor și așa mai încolo.

Restul ce va rămânea din venit, scăzându-se în fiecare an suma de 1000 # arătată mai sus, va servi la îndeplinirea dispozițiilor arătate în art. 3 din testamen-țul sus citat, neputându-se întrebuința nici o sumă, chiar când ar prisosi, la o altă destinațiune decât aceea ce am regulat prin art. 3 din testamentul sus citat, ci servind aceste prisoase spre a da o mai mare întindere dispozițiilor din acel testament.

Toate celelalte dispozițiuni din testamentul și Codicilul mai sus citat, care nu sunt contrarii cu cele regulate prin acest Codicil, — rămân în toată vișoa-rea lor.

28 Iunie 1871

(ss) General Constantin Năsturel Herăscu

ANEXA NR. 7

CODICIL

«De vreme ce omul, pre cât este în vieajă, trebuie neîncetat să caute a se folosi de progresele ce se fac în societatea în care el trăiește, și totdeodată să contribuiască, pe cât va putea mai mult la înaintarea patriei și a națiunii în sânul căreia Providența i-a dat naștere și creștere, de aceea și eu, simțind astăzi necesi-tate de a pune dispozițiunile, regulate prin testamentul meu autentic din 28 Fe-bruarie anul 1855, complectat și în unele modificat prin codicilele, asemenea au-tentice, din 18 Februarie, anul 1864 și din 28 Iunie, anul 1871, de a le pune, zic, în raport cu starea actuală a dezvoltării noastre naționale și sociale, și consta-tând, pe de o parte regulata funcționare a Societății Academice Române, care nu exista pre când am exprimat eu, prin codicilul din 1864 dorința de a înființa pre-mii literarii, dar care astăzi corespunde cu totul la intențiunile mele și este în stare de a îndeplini, mai bine decât oricare altă instituțiune, voințele mele în acea privință; iar pe de altă parte, prevăzând că veniturile proprietăților mele Năstu-relul din județul Teleorman și Satu-nou din județul Ilfov, pe care le las bisericii Sf. Vineri din București, pot să crească astfel încât să indetuleze cu prisos tre-buințele sfântului locaș și ale Azilului anexat pe lângă dânsul, și să contribuiască într-un mod mai îmbelșugat la incurajările ce voesc să se dea, din acele veni-turi, științelor și literaturii românești; de aceea am decis ca, prin codicilul de față, să confirm prin unele dispozițiuni, cuprinse în sus-menționatele acte testamentare, și altele să le modific, perfecționându-le și spificându-le într-un mod lămurit.

Deci, spre a evita orice confuziune, la care ar putea da naștere interpretațiunea ultimelor mele voințe, și spre a preciza mai clar aceste ale mele voințe, făcând chiar oarecare preschimbări ce am crezut că corespund mai bine cu scopul ce-mi propusesem prin sus menționatele mele dispozițiuni testamentare, m-am hotărât a face acest nou Codicil dezvoltător și îndreptător.

Moșia mea Năsturelul din districtul Teleorman, și moșia Satul-nou, din distric-tul Ilfov, în care răposata mea soție, Dumneaei Elena Herăscu, născută Băleanu, își asigurase drepturile sale zestrare, lăsând aceste drepturi și dumneaei, bisericii Sfintei Vineri din București, prin testamentul său din anul 1885; le las amândouă, precum am făcut și prin testamentul meu din anul 1855, bisericii Sfintei Vineri din București, cu condițiunile și sarcinile ce urmează, și cu această îndatorire ca or

asupra cui ar putea trece pe viitor drepturile acestui sfânt locaş, să nu-şi poată însuşi averea ce las prin acest testament, decât respectând modul întrebuintării ce printr-insul hotărâsc, considerând aceste proprietăţi ca afectate pentru totdeauna la îndeplinirea sarcinilor ce mai jos se specifică.

Art. 1. Las ca din venitul acestor două proprietăţi, jumătate rămăind în dispoziţiunea bisericii Sfintei Vineri, să se întrebuinteze în modul următor:

a) Spre întreţinerea în bună stare a prăvăliilor ce se află clădite pe locul Sfintei Biserici şi al căror venit servă pentru susţinerea bătrânilor infirmi, ce vin a locui în chiliile acestui sfânt locaş;

b) Pentru îmbunătăţirea acestor chilii şi prefacerea lor, — atunci când venitul va permite, — astfel încât să poată ajunge a deveni cu timpul, un azil sistematic pentru un număr oarecare de bătrâni infirmi de ambele sexe;

c) Dacă venitul prăvăliilor nu va fi îndestulător pentru plata ajutoarelor ce se prevăd în testamentul meu autentic din 1855, se vor completa acestea din venitul ce las Sfintei Biserici, până la suma de douăzeci lei noi pe lună, pentru fiecare individ adăpostit în azil;

d) Dacă, după îndeplinirea dispoziţiunilor de mai sus, va fi un excident de venituri — care cu timpul se va capitaliza, — atunci acesta va servi şi spre reparaţiunile şi îmbunătăţirile sfântului locaş al bisericii Sfintei Vineri.

Art. 2. Cealaltă jumătate din venitul după vreme a' sus-ziselor două moşii Năsturelul şi Satul-nou, se va da, pe tot anul, în deplină stăpânire a Societăţii Academice Române, spre a face cu dânsa întrebuintarea ce mai jos se arată.

Sumele ce se vor răspunde pe tot anul de biserica Sfintei Vineri din Bucu-veşti, către Societatea Academică Română, împreună cu cele din aceste sume care se vor capitaliza de către această Societate, vor forma, în Casa Societăţii, un fond special, care va purta pururea numele de «Fondul Năsturel»; iar premiile diverse ce se vor acorda dintr-insul vor purta numirea de «Premii Năsturel».

Societatea Academică Română va avea singură dreptul şi îndatorirea a administra Fondul Năsturei şi a întrebuinta veniturile lui după dispoziţiile aci mai jos enunciate.

«Premiile Năsturel» vor fi împărţite în două serii, însă fiindcă dorinţa mea este ca aceste premii să fie mari, îndestulătoare, încât să atragă, să îndemne şi mai cu seamă să răsplătească pe scriitori, recomandând aci ca să nu se caute a economiza, ci a remunera bine, pentru ca să putem avea adesea scrieri care să merite recompensa; de aceea premiile nu vor fi niciodată mai mici decât sumele ce le fixez mai jos ca minimum, pentru fiecare specie de premiu; şi acelaşi premiu nu va putea fi niciodată împărţit între mai mulţi concurenţi, ci se va da întreg uneia şi aceluiaş persoane care-l va fi meritat.

Seriile de premii ce instituesc şi pe care Societatea Academică Română va avea singură dreptul a le propune, a le aprecia şi a le recerna pe tot anul, sunt în număr de două şi precum urmează:

A. PREMII PENTRU SUBIECTE PROPUSE LA CONCURS

Sa va înfiinţa cel puţin, un premiu anual de cinci mii lei noi, No. 5.000 l.n. minimum, care se va decerne celei mai bune lucrări, în limba română, asupra unui subiect propus la concurs de către Societatea Academică Română, după regulile uzitate în asemenea cazuri şi pe care lucrări Societatea Academică singură le va aprecia.

Materiile la care se vor refera subiectele propuse la concursuri vor fi alese, pe rând, în cercul :

- a) Istoriei, Geografiei și Archeologiei, mai ales atingătoare de țările române ;
- b) Științelor morale și politice, jurisprudenții și economiei sociale, mai ales ale țărilor române ;
- c) Științelor fizice și naturale, mai ales întrucât se ating de natura fizică a țărilor române ;
- d) Limbisticii și istoriei filologice sau literare a limbii române ;
- e) Istoriei și teoriei Bellelor-Arte, mai cu seamă în raport cu genul și cerințele naționale române.

Societatea Academică va determina pe fiecare an, câte un subiect ales, pe rând, din materiile sus enunțate, având facultatea de a propune pe an, și două sau mai multe asemenea concursuri cu Premii, atunci când fondul Năsturel va crește cu îndestulare.

Societatea asemenea va putea să urce aceste Premii la sume mai considerabile, fără însă de a le scădea, sud nici un cuvânt, mai prejos de un minimum de 5.000 lei noi, pentru fiecare premiu de această natură.

Nu vor fi admiși a concura la această serie de premii decât Românii din toate părțile țării românești și acei din străini care vor fi dobândit în Principatul României, naturalizarea cea mare sau cări-și vor fi făcut studiile și vor avea diplome din Universității Române.

B. PREMII PENTRU OPERE PUBLICATE

În tot anul, Societatea Academică Română va avea a premia, din veniturile Fondului Năsturel, o carte tipărită, originală, în limba românească, care se va scoti de către societate, ca cea mai bună publicațiune, apărută în cursul anului. — Însă aceste premii vor fi de două specii :

1. În trei ani consecutivi, d-a rândul, se va decerne câte un premiu de patru mii lei noi, No. 4.000 l.n., minimum, la cea mai bună carte apărută în cursul anului expirat ;

2. Iar în al patrulea an, se va decerne un premiu fix de douăsprezece mii lei noi, No. 12.000 l.n., carele se va numi «Marele Premiu Năsturel», operii care va fi judecată ca publicație de căpetenie ce va fi apărut în cursul celor patru ani precedenți. Acest premiu nu se va putea decerne unei lucrări care va fi obținut deja unul din premiile anuale, decât defalcând dintr-însul valoarea premiului precedent.

Operile ce se vor recompensa cu această a doua serie de premii vor tracta cu preferință despre materiile următoare :

- a) Scrieri serioase de istorie și de științele accesorii ale istoriei, preferându-se cele atingătoare de istoria țărilor române ;
- b) Scrieri de religie ortodoxă, de morală practică și de filozofie ;
- c) Scrieri de științe politice și de economie socială ;
- d) Tractate originale despre științele exacte ;
- e) Scrieri enciclopedice, precum dicționare de istorie și geografie, în care să intre și istoria și geografia României, dicționare generale sau parțiale de științe exacte de arte și meserii, de administrație și jurisprudență și alte asemenea lucrări utile și bine întocmite ;
- f) Cărți didactice de o valoare însemnată ca metodă și ca cuprins ;

g) Dicționare limbistice, în limba românească, mai ales pentru limbile antice și orientale, adică latină, elenă, sanscrită, hebraică, arabă, turcă, slavonă veche și altele;

h) Publicațiuni și lucrări artistice de valoare serioasă adică relative la artele plastice: Arhitectura, Sculptura, Pictura, Gravura și chiar opere muzicale serioase, pe care aceste toate Societatea Academică le va putea aprecia, când își va întinde activitatea ei și asupra tuturor materiilor de Bele-arte;

i) Scrieri de pură literatură română, în proză și în versuri, precum, drame, poeme și comedii serioase, — mai ales subiecte naționale, — și orice alte opere de înaltă literatură. Acestea mai cu seama aș dori să se acorde «Marele Premiu Năsturel» când vor fi judecate ca având un merit cu totul superior, spre a se da astfel o încurajare mai puternică dezvoltării literaturii naționale.

C. DISPOZIȚIUNI SUPLIMENTARII

De câte ori nu se vor prezenta concurenți pentru unul sau mai multe din Premiile mai sus prevăzute, sau când acei ce se vor fi prezentat nu vor fi fost judecați de către Societatea Academică Română ca demni de a obține premiile propuse, sumele destinate pentru acele premii, în alocațiunile anuale, se vor întrupa în Fondul Năsturel și se vor capitaliza, spre a mări acest fond.

Iar Societatea Academică Română, îndeplinind din Fondul Năsturel, voințele mele în privința premiilor mai sus enunțate, liberă va fi să întrebuițeze excedentul veniturilor:

a) În tipărituri, care însă voiesc să fie făcute întotdeauna în condițiuni pe cât se va putea mai perfecte, sub raportul corecțiunii, sumptuosității și caracterului artistic;

b) În organizare de misiuni științifice spre a face cercetări și explorațiuni în ramurile privitoare la activitatea ei, iar mai cu seamă în descoperiri arheologice și documentare;

c) În remunerațiuni la persoane pe care Societatea Academică le va însărcina cu lucrări științifice recunoscute necesarii;

d) În acquizițiuni de cărți, manuscrise și alte obiecte de interes istoric și științific;

e) În spese indispensabile pentru susținerea Societății Academice Române, întru îndeplinirea funcțiunilor ei științifice;

Dispozițiunile cuprinse în acest al II-lea articol se substituie celor prevăzute în codicilul meu din 18 Februarie 1864, care rămâne anulat.

Art. 3. Pentru administrarea acestei averi conform codicilului meu din anul 1871, rog pe Primarele după vreme al comunei București sau pe persoana asupra căreia ar trece în viitor atribuțiunile sale, să ia asupra-i această sarcină, în modul și cu formele prevăzute de art. 60 din actuala lege comunală, putând chiar trece termenului arendurii moșiilor peste trei ani, și trebuind, în virtutea articolului 72 din această lege, aprobarea D-lui Ministru de Interne pentru toate acele cheltueli de reparațiuni și îmbunătățiri, prevăzute în lege, precum și pentru condițiunile arendurii.

Primarele va numi un curtor la Sfânta biserică Sfintei Vineri, carele, cu autorizațiunea Primăriei, are să facă întrebuițarea venitului, prevăzută prin art. I-iu din acest Codicil.

Art. 4. Confirm, tot prin acest Codicil dispozițiunile ce am luat prin testamentele mele olografe, adică: lasă nepotului meu Constantin Ioan Manu, casele mele din București, cu tot ce se află într-insele, mobile, cai, equipaje și altele, cu osebire numai de biblioteca mea, ce o las Prea Sfinției Sale Episcopului Iosif Argeșul, și de armele mele ce le las Domnului General Ioan Cornescu, după lista ce are fiecare din Domniile lor; — las asemenea și nepoatei mele Elena Cornescu, născută Manu, casele dela proprietatea mea Satul-nou, din districtul Ilfov, cu tot ce se află într-insele, mobile și altele precum și cu împrejmuirea și cu numărul stânjelilor cuprinși în acel testament.

Art. 5. După încetarea mea din viață corpul meu să fie înmormântat la Cimitirul Șerban Vodă, în locul cumpărat de mine, și după trecere de șapte ani, oasele mele vor fi strămutate, împreună cu ale răposatei mele soții în cavoul ce se află la biserica Sfintei Vineri din București.

Art. 6. Dacă la moartea mea nu se vor găsi în casă la mine bani pentru înmormântarea mea și pentru plata datoriilor ce aș avea, atunci se va lua din venitul sus ziselor două proprietăți, Năsturelu și Satul-nou, al anului încetării mele din viață, sumele necesare pentru acoperirea acestor cheltueli și plata de datorii.

Art. 7 și ultimul. Cu executarea dispozițiilor cuprinse în articolele 5 și 6 din acest Codicil însărcinez pe nepotul meu Constantin Ioan Manu.

Aceste fiind ultimele mele voințe, prin care întăresc unele și preschimb altele din dispozițiunile cuprinse în actele mele testamentarii precedente, am subscris acest Codicil, făcut în București la douăzeci ale lunii August, anul unamie opt-sute șapte-zeci și trei».

(ss) General Constantin Năsturel-Herăscu
20. August 1873.

ANEXA NR. 8

Copie de pe Hrisovul lui Grigore Ghica V.V.,
prin care întărește bisericii Sf. Vineri din București
stăpânirea moșiei Pupezeni din judeul Ialomița.

Din anul 7243/1735.
Iunie 11.

(După actul aflat în conservarea Arhivelor Statului).

Milosteiu Bojeiu Io Grigore Ghica V.V. i Gospodar Zemlea Vlahiscol, davat Gospodstvomi sie povelinie Gospodstvomi.

«Sfinți și Dumnezeestii biserici de aici din orașul Domniei-mele din București, ce se cheamă Așaniță; unde se cinstește și se prăznuiește Hramul făcătoarei de minuni Sfintei preodobne și preoților ce se vor afla la această sfântă biserică, ca să aibă a ținea și a stăpâni moșia Pupezeni din sud Ialomița, toată partea lui Grigorie Băleanul biv-vel Logofăt, din hotar până în hotar cu bună pace, și către Matei postelnicul Băleanu feciorul lui Grigorie Logofătul Băleanu și de către tot neamul lor; pentru că această moșie fiind a lui Grigorie Logofătul Băleanul și dând-o de zestre fie-sa Safti pe care o au ținut Constandin fost al meu feciorul Mandii Portăresii, și murind fie-sa Safta și ginerile lui Constandin Postelnicul și copii lor, și îngropându-se toți la această sfântă biserică, după moartea lor au dat această moșie Constandin Comisul Băleanu și cu fratele său Matei Postelnicul, feciorii lui Grigorie Băleanu, Mandi Portăresi soacra Safti surorii lor, pentru chiverniseala ei, iar apoi murind și Manda Portăreasa și îngropându-se tot la această

sfântă biserică, și văzând Constandin Comisul Băleanu și cu frate-său Matei Postelnicul, feciorii lui Grigorie Logofătul Băleanu, că s-au îngropat soru-sa Safta și boiarul ei și copiii lor și soacra ei Manda Portăreasa tot la această sfântă biserică, au dat această moșie Pupezanii danie sfintei biserici, pentru pomenirea lor, dând și cartea lor de danie iscălită bisericii și la mâna preoților de la această sfântă biserică. Iar acum mai având Matei Postelnicul Băleanul și altă soră a lor, se sculă cu gâlceavă asupra acestor preoți căutând să ia moșia îndărăt de la sfânta biserică, zicând că acea moșie o au lăsat muma-sa să dea zestre surorii lor ceștii de pe urmă, și viind cu toții față înaintea Domniei mele la Divan, pentru mai bună încredințare pus-am Domnia mea de s-a citit acea carte de danie în Divan, întru care răspunde și adeverează că îngropându-se cu toții la această sfântă biserică, pentru pomenirea lor au dat această moșie danie sfintei biserici, la care Domnia-mea luând seama dimpreună cu toți cinstiții și credincioșii boeri cei mari ai Divanului Domniei-mele, așa am ales cu dreptate, și am judecat ca să fie sfânta biserică această moșie ce s-au zis mai sus cu bună pace după cum iaste dată și închinată danie; iar sora lor căutând vreodinioară ca să ia această moșie, să aibă a apuca pe frații ei, să-i dea dintr-alte moșii ale tătânc-său, iar cu această moșie treabă să nu aibă numai sfânta biserică să aibă a o stăpâni, după cum zice și la sfânta pravilă la cap. 117, zice Gherman Patriarhul Țarigradului, câte lucruri de ar da neștine la biserică sau la mănăstire, ori vie, moșie, grădini, dobitoace sau alte haine tot lui Dumnezeu le-au dat, și sunt nemutate și ne scoase și ne ridicate în veci și nimenea nu mai poate de aceea să le scoată, de acolo de unde s-au închinat, nici însuși cela ce le-au dat, sau feciorii lui sau altul din rudenii sau din moșneanii lui.

Drept aceea am dat această carte a Domniei-mele sfintei biserici și preoților de acolo, ca să fie și să stăpânească această moșie ce mai sus arată cu bună pace de către Matei Postelnicul Băleanul și de către tot neamul lor, după cum iaste dată și închinată danie sfintei biserici, ne oprîți și ne zaticniți de nimeni.

Pentru că după lege au rămas de judecată dinaintea Domniei-mele din Divan. Inaco danest, porecem Gospodst-vomi».

Io Grigorie Ghica
(SS) Eu Grigorie Ghica Voivoda.

Iunie 14 Dni 7243
Voivod i Gospodar.
Milosteiu Bojiu
Constandin Crețulescu Vel-logofăt.

ANEXA NR. 9

Copie de pe actul lui Constandin Băleanu biv-vel Comis
și a fraților săi, prin care dăruiesc Bisericii Sf. Vineri
moșia Pupezani de dincolo de Ialomița.

Din anul 7238,1729, Noemvrei 23.

(După actul aflat în conservarea Arhivelor Statului)

«Constandin Băleanu biv-vel Comis, împreună cu frate-mieu Matei Postelnicul Băleanul:

Adeverăm cu această scrisoare a noastră, ce am dat Sfintei și Dumnezeestei Biserici din mahalaua noastră, ce se cheamă Aganiță, unde se prăznuiește și se cinsteste hramul făcătoarei de minuni Maicăi sfinte Vineri; precum să se știe că

având tatăl nostru Grigore Băleanu biv-vel Logofăt, multe moșii în Țara Românească, de la moși, de la strămoși; și având o moșie ce se cheamă Pupezeni de cea parte de apa Ialomiții, însă pe din sus se hotărăște cu moșia Domnului Șerban Cantacuzino Vel-Vornic, cu moșia Uluiților, și pe din jos cu moșia Alexanului, care moșie iaste impetrită din hotar până în hotar, și sunt stânjeni 500, deci această moșie o au stăpânit tatăl nostru, până când i-au dat Dumnezeu de au făcut feciori și fete, și întâmplându-se de au ajuns sora noastră Safta la vârsta de căsătorie, o au măritat-o tatăl nostru Grigore Băleanu vel Logofăt, după Constandin Postelnicul fiul dumnealui Matei biv-vel Portar, și între celelalte zestre, i-au dat și această moșie ce scrie mai sus, adică Pupezeni, zestre surorii noastre Safti, și au stăpânit-o sora noastră cât au trăit cu pace. Apoi din voia lui Dumnezeu s-au întâmplat moartea surorii noastre Safti, și după moarte-i, s-au îngropat aici la această sfântă biserică ce scrie mai sus; fiind și alți frați, și surorile noastre îngropate tot acolo mai dinainte vreme și nu trecând multă vreme, i-au perit și coconi câți au avut, împreună și cumnatul nostru Constandin Postelnicul feciorul lui Matei Portarul, și murind toți, s-au îngropat la această sfântă biserică, și rămând numai muma cumnatului Constandin, Manda Portăreasa, noi am vrut să o luăm moșia de la mâna ei neavând nici o treabă a o stăpâni, iar apoi noi văzând slăbiciunea și sărăcia ei, că nu are cu ce să chivernisi, i-am lăsat această moșie cât va trăi, să-și chivernisească vieața din venitul acestei moșii, socotind că și cu dânsa va fi pomană. Iar acum întâmplându-se de au murit și ea, și nerămând nouă nepoți cu sora noastră, și cu fiul dumneaei, și îngropându-se și dumneaei tot aici la această biserică, tot la un loc, n-am vrut să luăm acea moșie ca să o stăpânim noi fiind dată zestre surori noastre ci așa am socotit de am dat această moșie sfintei biserici ca să fie pentru pomenirea neamului nostru, și al lor, și să fie de chivernisire preoților ce vor fi la sfânta biserică după vreme; și dintr-acest venit al moșiei, adică din dijma ce se va strânge de pe moșie, să aibă preoți datorie a chivernisi 6 săraci întru fiecare an, cu hrană din venitul moșiei ca să zică și aceia, Dumnezeu să-i ierte cui a dat această moșie la sfânta biserică. Iar ce va mai trece să fie pentru hrana preoților.

Drept și noi pentru mai adevărată întărire, dat-am această scrisoare a noastră de danie sfintei biserici ce mai sus s-au numit ca să aibă a stăpâni sfânta biserică, și preoți ce vor fi după vreme, această moșie ce scrie mai sus cu bună pace, pentru că o am dat de bună voia noastră danie sfintei biserici fiind a surorii noastre dată de zestre, și pentru întăritură, ne-am pus iscăliturile și peceteile noastre mai jos ca să se crează, fiind mulți boeri și mahalagii care se vor iscăli mai jos. Și am scris cu Popa Stanciul ot toți sfinții cu zisa dumnealir.

Miesiaci (Mesita) Noemvrie 23, leat. 7238

Constandin Baleanu, biv-vel Comis.

Matei Postelnicul Baleanu.

Constandin Popescu, biv-vel Armas, marturie.

Constandin Popescu, biv-vel Armas, marturie.

Matei Mogosescul, biv-vel-aga, marturie.

ANEXA NR. 10

DATE CRONOLOGICE
PRIVITOARE LA ISTORIA BISERICII SF. VINERI-HERASCA

Familia Năsturelilor este de origină română din Maramureș.

1370. Împăratul Austriei Ludovic I imobilează familia ridicând la rangul de Graf, în acest an, pe Henrichi Năsturel. Urmașii săi au purtat deasemenea rangul de grafi.

1518. Graf Udriște Năsturelu (1436—1526), fiul lui Ilie Graf Năsturelu, strănepot al lui Henrichi Graf Năsturelu, fost Mare Ban peste tot Banatul și șef al oștirilor de atunci, a trecut în Țara Românească unde a cumpărat mai multe moșii, între care și moșia Herăști de la boierii Herăști, care au plecat în Bucovina. De la această dată Graf Udriște Năsturelu se numește Graf Udriște Năsturel de Herăști.

1520. Udriște Năsturel de Herăști, zidește la moșia Herăști case din lespezi de piatră, pe care s-a săpat și marca familiei: «Boierii Năsturel-Herăști au palat la Herăști cu marmura, ferestre din lemn sculptat de toată frumusețea. Până și tainițele, adică ascunzătorile, sunt făcute cu mare și neasemuit meșteșug». (Călătorul Baksici și Lady Crawen, Voyage en Crimée et a Constantinopole, Paris, 1789). Paul de Alep descrie entuziast casa cu lespezi de marmură de la Herăști a boierilor Năstureli, unde sunt atâtea odăi mari precum și tainițe, ascunzători. (Travels etc. pag. 378, 403 și 404; Paul din Alep 1520).

1526. Moare Udriște Năsturel de Herăști și este înmormântat la Mănăstirea Argeșului.

Urmând cronologic în linie de «primogenitas», constatăm următoarea filiațiune: Udriște Năsturel-Herăscu are ca fiu pe:

1524—1590. Ioan Năsturel-Herăscu

urmează:

1582—1652. Postelnicul Radu Năsturel-Herăscu, tatăl lui Udriște și al Elenei Matei Basarab Voievod.

1628—1693. Toma Năsturel-Herăscu, investit ca Graf la 1664 de Împăratul Leopold I.

1659—1731. Șerban Năsturel-Herăscu.

1682—1752. Constantin Năsturel-Herăscu.

1750—1804. Radu (Răducanu) Năsturel-Herăscu, investit ca Paharnic chiar la botezul său. Are soție pe Anița, fostă epitrop al Bisericii Sf. Vineri între 1804—1824.

1798—1874. Constantin Năsturel-Herăscu, ofițer în armata rusă, a luat parte la două campanii în contra Turcilor, dobândind onoruri și sabie de aur din partea Imperiului Rus și apoi onoruri și din partea Imperiului Otoman. A fost Mare Ban și General. El este ultimul urmaș al acestei ilustre familii românești, ne mai având urmași, după cum spune testamentul său, «nici de sus nici de jos». A fost ultimul mare ctitor al Bisericii Sf. Vineri-Herasca și mare sprijinitor al Academiei Române și al culturii românești.

Reluând cronologia istorică constatăm:

1632. Matei Basarab V.V. care era căsătorit cu Elena Năsturel-Herăscu, se urca pe tronul Țării Românești Elena Năsturel-Herăscu, este fiica Postelnicului Radu Năsturel-Herăscu (1582—1652) și sora Marelui Ban Udriște Năsturel-Herăscu, om de mare cultură care cunoștea mai multe limbi străine. El a compus în limba

slavonă versuri dedicate stemei Țării Românești și domnilor Basarabi și a înființat școala românească de la Târgoviște. Elena și Udriște au avut mamă pe Despina Calomfirescu, vară sau nepoată a lui Mihai Viteazul. Udriște a fost Postelnicul și mâna dreaptă a lui Matei Basarab Voievod și a contribuit din plin la gloria culturală a marelui Voievod.

În revista «Traian» nr. 78/1869 și în Monitorul Oficial din acel an, Hașdeu face să se publice o poezie din vremea lui Matei Basarab în care se spune că boierii pământeni Băleni, Bălăceni, Filipești și Năstureli, îndeamnă pe Domnul Matei Basarab să risipească pe Greci și să-i piară din Țară (Ionescu Gion, Istoria Bucureștilor, pag. 289).

Doamna Elena Matei Basarab din neamul boierilor Năsturel Herăscu a luat parte la viața politică a Țării Românești. Ne-au rămas de la dânsa, datate din București două scrisori scrise în românește de mâna ei către George Racoczi, Principele Transilvaniei (3 Ianuarie și 23 Ianuarie 1633, «Columna lui Traian», pag. 170—171/1873).

«Bogăția și împodobirea manuscriselor și a raclilor moaștelor sunt capodopere ale artiștilor din Constantinopol, argintari renumiți în lucrări «à jour» (Ionescu Gion, Ist. Buc. pag. 531), o artă pe care Elena Năsturel, soția Domnului Matei Basarab și alte doamne române le-au apreciat și protejat.

1645. Vel Aga Nicolae, care era sfetnic în Divanul lui Matei Basarab la 1638 (Studii D. Caselli), soția sa Ioana și fiul lor Călin Spătaru, construiesc din zidărie în interiorul proprietății familiei Năsturel-Herăscu, de la intersecția podului Vergului (Calea Călărașilor) cu «Drumul ce duce la Sârbi» (Calea Văcăreștilor), Biserica Sf. Vineri cu hramul Sfintei Parascheva. Această biserică s-a construit în locul celei de lemn.

1650. «Drumul care duce la Sârbi», trecea pe la mahalaua Aga Niță (așa se numea atunci mahalaua Sfânta Vineri, după numele ctitorului Aga Nicolae), pe la marile case ale boierilor Năsturel-Herăscu (Arhive, cartoanele mănăstirii Zlătari). În aceste arhive apare numele uliței Lipscanilor și al multor prăvălii aflate pe această uliță, proprietatea familiei Năsturel-Herăscu. Boierii Năsturel-Herăscu aveau case foarte mari în București și au fost trecuți în Marea Condică Brâncovenească.

1651. Ghione Mustață cumpără în ulița Lipscanilor și anume de la Logofătul Radu Năsturel-Herăscu, tatăl Doamnei Elina Basarab, mai multe prăvălii (Condica Episcopiei Argeșului, pachetul 48, act. 1).

1672—1674. În a doua domnie a lui Grigore Ghica V. V., partida Giculeștilor în cap cu Grigore Băleanu și Logofătul Radu Năsturel-Herăscu, au arestat la curte sus în turn pe boierii din partida Cantacuzineștilor.

1677. În timpul domniei lui Grigore Ghica, cu ajutoare bănești de la Banul Radu Năsturel-Herăscu, se reclădește Biserica Bărăției.

1679. Șerban Vodă V.V. începe zidirea Hanului Șerban Vodă (Arhive, Mănăstirea Cotroceni, pachetul 25, act. 38 și act. 15 din 1685). Înaintea construirii acestui han, avea aci Logofătul Radu Năsturel-Herăscu, locuri cu pivnițe de piatră și prăvălii cu case (Arhive, Condica Episcopiei Argeșului, pachetul 48, act. 5—6).

1702. De la această dată, mahalaua Aga Niță se numește mahalaua Bisericii Sf. Parascheva.

1711. Biserica Cărâmidarilor de Jos este zidită de neamul boierilor Năsturel-Herăscu.

1717. Scaunul Bucureștilor are ca Ispravnic pe Marele Ban Șerban Năsturel-Herăscu.

1729. 23 Noiembrie, Biserica Sf. Vineri primește în danie moșia Pupezeni-Ialomița de la Marele Comis Constantin Bălcănu și fratele său Postolnicul Matei Bălcănu, rude prin alianță cu familia Năsturel-Herăscu; Biserica Sf. Vineri fiind în mahalaua lor și aci fiind înmormântat tot neamul lor. Din venitul moșiei trebuiau să fie întreținuți șase săraci și astfel lua ființă prima dată azilul Sf. Vineri.

1735. 14 Iunie, Grigore Ghica V.V. întărește Bisericii Sf. Vineri dania moșiei Pupezeni.

1743. 8 Septembrie, crucea de la Biserica Slobozia a fost refăcută de Marele Vistier Constantin Năsturel-Herăscu și jupâneasa lui Ancuța, care a sprijinit și repararea acestei biserici. Se știe că sub crucea Bisericii Slobozia sunt înmormântați oștenii lui Matei Basarab V.V., morți în timpul luptelor de aci dintre Matei Basarab și Leon Vodă, care venise în contra lui cu oaste străină.

1745. Marele Ban Constantin Năsturel-Herăscu (1682—1752) construiește la Biserica Sf. Vineri Azilul de bătrâni compus din șapte camere.

1749. Mahalaua Aga Niță se numește oficial mahalaua Sf. Vineri (Arhive, condica nr. 5, a Mitropoliei).

1754. 3 Ianuarie, Constantin Mihai Ceahan Racoviță V. V., reîntărește Bisericii Sf. Vineri dania moșiei Pupezeni.

1765. Marele Ban Constantin Năsturel-Herăscu, bunicul Marelui Ban și Spătar Constantin Năsturel-Herăscu, prin diata sa, lasă să se facă chilii de spital la Biserica Sf. Vineri, ființându-se astfel unul dintre spitalele de început ale Bucureștilor (al patrulea), Spitalul Sf. Vineri al boierilor Herăști (Arhive, condica Mitropoliei, XIII, pag. 5), spital pentru bolnavi sărmani. Pentru întreținerea lui se construiesc și trei brutării, tot la biserică, cu obligația de a da drept chirie câte 10 pâini pe zi pentru bolnavii sărmani.

1700—1800. Familia Năsturel-Herăscu a îngrijit și dăruit Biserica Sf. Vineri cu de toate (Ionescu Gion, Ist. Buc., pag. 224). De asemenea în acest timp a construit și reparat și alte biserici, cum s-a văzut înainte, precum și Biserica Dobroteasa, care avea în jurul ei o mahala de 102 case (idem, pag. 342).

1788. 22 Februarie, strănepotul lui Aga Nicolae, ctitorul Bisericii Sf. Vineri și anume Petre Iuzbasa, cere Divanului să se hotărânească ocolnica bisericii. Din ocolnică se vede că spre poarta de nord se afla podul Vergului și că încă din 1702 mahalaua Sf. Parascheva se numea mahalaua Aga Niță.

La Biserica Sf. Vineri, breasla pescarilor a avut ca patron pe Sf. Nicolae începând din secolul al XVIII-lea, ei având în biserică o lumânare mare special construită din bronz și ceară și care se găsea în muzeul bisericii.

1830. Se reconstruiește clădirea Bisericii Sf. Vineri, care fusese deteriorată de cutremur. Cu această ocazie se ivește problema ctitoriei din vechi a bisericii și a așezămintelor ei, deoarece epitropul ei de atunci, Marele Paharnic Gh. Poenaru numit de Ioanichie Stratonichias, Vicarul Mitropoliei în această demnitate, întocmind noua pisanie a bisericii, a trecut ca unic ctitor al bisericii pe Arhiereul Ioanichie Stratonichias. Acest fapt a făcut ca Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, urmașul vechiului șir de ctitori ai bisericii să ceară Divanului lui Alexandru Vodă Ghica, restabilirea ctitoriei din vechi a familiei Năsturel-Herăscu, fapt ce s-a făcut la 25 Noiembrie 1839. Ca urmare a acestei hotărâri domnești, Biserica Sf. Vineri s-a numit de atunci Biserica Sf. Vineri-Herăscu.

rasca, iar episcopul Gh. Poenaru a fost înlocuit cu însuși Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu, care a rămas episcop al bisericii până la sfârșitul vieții sale în 1874.

1864. Marele Ban și G. Constantin Năsturel-Herăscu face să se toarne din nou două clopote mari cu stema familiei și înscrisul necesar. Aceste clopote au fost iurate în 1917 de armatele germane de ocupație.

1855. 5 Ianuarie, Marele Ban și G. Constantin Năsturel-Herăscu, precum și soția sa Elena născută Băleanu, fac testamente prin care lasă Bisericii Sf. Vineri-Herăasca moșiile Năsturelu-Teleorman și Satul Nou Lamotești-Ilfov, cu admirabile dispoziții testamentare asupra lor în ceea ce privește mila creștină și ridicarea științei și culturii românești.

1873. Moare Elena Constantin Năsturel-Herăscu.

1874. Moare Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu și este înmormântat provizoriu la cimitirul Șerban Vodă Belu, alături de soția sa Elena.

În acest an intră în funcțiune Epitropia Bisericii Sf. Vineri-Herăasca, organizată după indicațiile date de defunct și cu specificația ca totdeauna să existe în epitropie un reprezentant al familiei Constantin Manu, un nepot depărtat de al său.

1881. Se deshumează osemintele citorilor Elena și Constantin Năsturel-Herăscu și se reînsumează împreună cu osemintele tuturor strămoșilor lor înhumați în jurul bisericii de-a lungul veacurilor, în cavoul construit în interiorul bisericii. Pe piatra de deasupra cavoului este scris: «Familia Năstureliilor», iar pe obeliscul din marmura albă, istoric al acestei ilustre familii, alcătuit de însuși Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu.

1882. Epitropia bisericii reconstruiește cele șapte prăvălii, dărâmă zidul ce despărțea biserica de Calea Călărășilor și parte dinspre strada Sf. Vineri și reface împrejmuirea cu grilaj din fier.

1890. Se dărâmă vechiul azil compus din șapte camere și se construiește noul azil etajat pentru 37 de bătrâni, prevăzut cu apartamente pentru un preot și paroh. Aripa dinspre sud, numită «Azilul Marelui Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu».

1896. Se reface vechea pictură a bisericii și se repolește tâmpla, se reface pardoseala cu mozaic venețian și se acoperă cu stucatură, imitând marmura, șase coloane ale bisericii.

1897. Se clădește aripa dinspre răsărit, denumită «Azilul Constantin și Matei Băleanu». Azilul cuprinde în afară de camerele pentru azilence și locuințe pentru doi preoți, un diacon și un paracliser.

1903. S-au clădit din nou, în curtea din fund a bisericii, pe fostul loc al cimitirului desființat: o sală pentru exercițiile corului, prevăzută cu bănci și harmonium, o infirmerie cu cinci paturi, o spălătorie sistematică pentru azil și locuința pentru servitorul și servitoarea azilului.

1914. Se reface din nou exteriorul bisericii, dându-i-se aspectul păstrat până la dărâmare, după planurile arhitectului A. I. Vărnăv, se schimbă crucile de pe cupole, se învește din nou cu tablă acoperișul, se construiește marchiza de la intrarea în altar, se construiește din nou etajul clopotniței ce fusese dărâmat de cutremurul din 1838 și refăcut atunci din lemn. În interiorul bisericii s-au refăcut din stejar strânele și tamburul de la intrare, s-a repoleit tâmpla, amvonul și cuvucionul, s-a introdus lumina electrică în biserică.

1921. Se expropriează în puterea legii de improprietărire a păturii țărănești. moșiile Pupezeni, afară de pădure, Lamotești, în total, și părțile de câmpie a moșiei Năsturelu, aici rămânând bisericile în proprietate numai terenurile inundaabile, grindurile și pădurea, precum și conacul moșiei cu casa și terenul din jur situat în vatra satului Năsturelu.

1927. Biserica este pictată din nou, în parte în frescă cu fond de aur, pictura executată de pictorul D. Belizarie. Tot în acest an se înființează la biserică o fabrică de lumânări de ceară din venitul căreia să se compenseze scăderea veniturilor prin exproprierea moșiilor și scăderea valorii rentelor obținute în urma expropriierilor.

1941. Se fac mari reparații la casele parohiale și se repară clopotnița deteriorată în urma cutremurului din 10 Noiembrie 1940. Cu acest prilej se zugrăvește și vopsește exterior și interior tot ansamblul clădirilor din jurul bisericii și însăși biserica în exterior. Clădirea bisericii nu a avut de suferit de pe urma cutremurului.

Cu un an înainte se construiește o scară de acces, cu casa ei, spre a se separa intrările de la parter și etaj a apartamentelor aflate în aripa de răsărit a caselor parohiale.

1948. Se desființează fabrica de lumânări rituale, fabricarea acestora fiind preluată de Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor.

1950. Se spală și se recondiționează pictura bisericii interior și exterior de către pictorul Gh. Popa.

1952. Biserica, prin efectul legilor comuniste, pierde dreptul de a mai face asistență socială, aceasta trecând asupra Sfatului Popular. Azilul este deci preluat de Sfatul Popular al Capitalei, azilencele sunt evacuate din încăperile azilului care sunt transformate de autorități în încăperi de închiriat, repartizate de Sfatul Popular, diversilor locatari.

1957. Epitropia, în urma legiuirilor de naționalizare a agriculturii, este silită să predea statului restul ce rămăsese din moșia Năsturelu (90 ha), partea inundaabilă, grindurile și conacul. Pădurea și lacurile de peste fuseseră luate în 1948 de Administrația Fondurilor Silvice și Piscicole (464 ha).

1964. Au fost demolate pentru sistematizarea circulației din jurul bisericii, clopotnița și cele șapte prăvălii. Astfel, din terenul bisericii spre strada Sf. Vineri și Calea Călărașilor, o suprafață de 548,73 mp a trecut în patrimoniul public.

S-a construit o clopotniță provizorie din metal și s-a refăcut împrejmuirea totală a bisericii cu gard din metal cu panouri din pânză metalică pe soclu din beton.

1966. Se construiește în interiorul bisericii un aghiasmatar din marmură albă cu încrustații de marmură colorată și prevăzut cu o icoană a Izvorului Tămăduirii, executată în mozaic venețian, de către pictorul Eugen Profeta.

1969. Se reface pictura bisericii (spălare și recondiționare) de către pictorul Eugen Profeta, cu care ocazie se pictează la locul convenit portretul Prea Fericirii Sale Patriarhul Justinian.

1970. Se reface instalația electrică din interiorul caselor parohiale, făcându-se bransamente separate pentru fiecare apartament.

1971. Se reface instalația electrică din biserică, punându-se de acord cu normativele în vigoare I.D.E.B.

1973—1975. S-a introdus încălzirea centrală în biserică și în apartamentele personalului bisericii. Inițial cazanul caloriferului era alimentat cu combustibil lichid. În 1975 se obține racordul la rețeaua de gaze, atât pentru cazanul caloriferului cât și pentru bucătăriile din apartamentele personalului bisericii. Totodată s-a refăcut rețeaua de alimentare cu apă a clădirilor caselor parohiale și s-a modernizat apartamentul nr. 1 parohial, refăcându-se ușile și ferestrele etc. sanitare, scările de la pivniță și intrare, reparându-se ușile și ferestrele etc.

1977—1982. S-a procedat la refacerea clădirii bisericii, avariata de cutremurul din Martie 1977, după cum s-a arătat în această monografie.

1987. Biserica și clădirile anexe ei, sunt dărâmate din ordinul conducerii comuniste a Țării, iar toată zestrea ei împrăștiată. Ceea ce s-a putut recupera din cauza operației de dărâmare, s-a dus la Mănăstirea Cernica.

ANEXA NR. 11

PREOȚII ȘI EPITROPII BISERICII SFÂNȚA VINERI-HERASCA

1. Preoții Bisericii Sf. Vineri-Herasca

1641. Preot Ioan.	1881. Preot Teodor Economu, paroh,
1765. „ Theodoriu.	Protoiereu.
1803. „ Ștefan.	„ Barbu Stelniceanu.
1808. „ Nicolae Sachelarie.	„ Ioan Nicolescu.
1837. „ Theodor.	„ Anastase Mirodat.
1860. „ Teodor Economu, paroh,	Diacon Ioan Dobrescu.
Protoiereu.	1883 Preot Vasile Pop, paroh, Proto-
„ Ștefan Catihitis.	iereu de Ilfov.
„ Nedelcu Popescu.	„ Barbu Stelniceanu.
„ Pandelescu Constantinescu.	„ Ioan Nicolescu.
Diacon Barbu Stelniceanu.	„ Anastase Mirodat.
1874. Preot Teodor Economu, paroh,	Diacon Ioan Dobrescu.
Protoiereu.	1887. Preot Vasile Pop, paroh, Proto-
„ Ștefan Catihitis.	iereu de Ilfov.
„ Pandelescu Constantinescu.	„ Ioan Nicolescu.
„ Barbu Stelniceanu.	„ Anastase Mirodat.
Diacon Calistrat Mirăuteanu.	„ Grigore Popescu.
1876. Preot Teodor Economu, paroh,	Diacon Ioan Dobrescu.
Protoiereu.	1894. Preot Vasile Pop, paroh.
„ Pandelescu Constantinescu.	„ Ioan Nicolescu.
„ Barbu Stelniceanu.	„ Grigore Popescu.
„ Ioan Nicolescu.	„ Ion Constantinescu Lucaci.
Diacon Calistrat Mirăuteanu.	Diacon Ioan Dobrescu.
1877. Preot Teodor Economu, paroh,	1894. Preot Vasile Pop, paroh.
Protoiereu.	„ Ioan Nicolescu.
„ Pandelescu Constantinescu.	„ Ion Constantinescu Lucaci.
„ Barbu Stelniceanu.	„ Ion Ștefănescu.
„ Ioan Nicolescu.	Diacon Ioan Dobrescu.
Diacon Ioan Dobrescu.	

1899.	Preot	Vasile Pop, paroh.	1937.	Preot	Athanase Popescu, paroh.
	"	Ioan Nicolescu.		"	Nicolae Runceanu.
	"	Ion Constantinescu Lucaci.		"	I. Constantinescu Lucaci.
	"	Ion Ștefănescu.		"	Stoica R. Ionescu.
	Diacon	Paraschiv Popescu.		Diacon	Gh. Soare.
1910.	Preot	Vasile Pop, paroh.	1939.	Preot	Athanase Popescu, paroh.
	"	Ioan Nicolescu.		"	Nicolae Runceanu.
	"	Ion Constantinescu Lucaci.		"	Stoica Ionescu.
	"	Paraschiv Popescu.		"	Gh. Soare.
	Diacon	Nicolae Runceanu.		"	D. Cristescu.
1911.	Preot	Vasile Pop, paroh.	1942.	"	D. Cristescu, paroh.
	"	Ion Constantinescu Lucaci.		"	Nicolae Runceanu.
	"	Paraschiv Popescu.		"	Stoica R. Ionescu.
	"	Nicolae Runceanu.		"	Athanase Popescu.
	Diacon	Athanasiu Popescu.		"	Gh. Soare.
1913.	Preot	Ion Constantinescu Lucaci, paroh.	1952.	Preot	Gh. Soare, paroh.
	"	Paraschiv Popescu.		"	Nicolae Runceanu.
	"	Nicolae Runceanu.		"	Stoica R. Ionescu.
	"	Stoica R. Ionescu.		"	Athanase Popescu.
	Diacon	Athanasiu Popescu.	1954.	Preot	Gh. Soare, paroh.
1923.	Preot	Nicolae Runceanu, paroh.		"	Decebal Șerpeanu.
	"	Ion Constantinescu Lucaci.		"	Nicolae Runceanu.
	"	Stoica R. Ionescu.		"	Stoica Ionescu.
	"	Athanasiu Popescu.		"	Athanase Popescu.
	Diacon	I. Vintilescu.	1982.	"	Decebal Șerpeșanu.
1924.	Preot	Nicolae Runceanu, paroh.		"	Gh. Popescu.
	"	I. Constantinescu Lucaci.		"	Gh. Bogdaproste.
	"	Stoica R. Ionescu.		"	Gh. Bogdaproste, paroh.
	"	Athanase Popescu.		"	Gh. Popescu.
	Diacon	Gh. Soare.		"	Decebal Șerpeșanu.

2. Epitropii Bisericii Sf. Vineri-Herasca

1770—1795.	Paharnicul Radu Năsturel-Herăscu.	Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.	
1795—1825.	Paharniceasa Anița Radu Năsturel-Herăscu.	1876—1885.	Președinte Gh. Isvoranu. Consilier Gh. Eftimiu. Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
1825—1839.	Logofătul Mihai Rădulescu.		
1839.	Marele Paharnic Gh. Poenaru.	1885—1892.	Președinte Gh. Isvoranu. Consilier I. Stoenescu. Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
1839—1874.	Marele Ban și General Constantin Năsturel-Herăscu.		
1874—1876.	Președinte Constantin Manu. Consilier August Treboniu Laurian.	1892—1894.	Președinte Gh. Isvoranu. Consilier Constantin Maria-nicu.

- 1894—1906. Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
Președinte Gh. Isvoranu.
Consilier N. Priboianu.
Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
- 1906—1909. Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
Președinte Gh. Isvoranu.
Consilier N. Priboianu.
- 1909—1911. Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
Președinte Gh. Isvoranu.
Consilier Traian Vasiliu.
- 1911—1912. Paroh Pr. Protoiereu Vasile Pop Economu.
Președinte Gh. Isvoranu.
Consilier N. Priboianu.
- 1912—1914. Paroh Pr. Constantinescu Lucaci.
Epitropi N. Priboianu și Gr. C. Georgescu.
- 1914—1916. Paroh Pr. Constantinescu Lucaci.
Epitropi N. Priboianu și Dr. A. Pop Avramescu.
- 1916—1921. Paroh Pr. Constantinescu Lucaci.
Epitropi N. Priboianu și Dr. A. Pop Avramescu.
- 1921—1923. Paroh Pr. Constantinescu Lucaci.
Epitropi Av. Marin Alexandrescu și Dr. Pop Avramescu.
- 1923—1924. Paroh Pr. Constantinescu Lucaci.
Epitropi Av. Marin Alexandrescu și Dr. G. C. Georgescu.
- 1924—1931. Paroh Pr. Constantinescu Lucaci (până în Nov. 1924) apoi, Pr. N. Runceanu.
Epitropi Av. Marin Alexandrescu, Traian Vasiliu și Gh. V. Rădulescu.
- 1931—1934. Paroh Pr. N. Runceanu.
Epitrop D. I. Mina.
- 1934—1938. Paroh Pr. Athanasie Popescu.
Epitropi D. I. Mina și Gh. Misailichis.
- 1938—1942. Paroh Pr. Athanasie Popescu.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu, Av. Gh. Niculescu și G. Misailichis.
- 1942—1946. Paroh Pr. D. Cristescu.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu, Av. G. Niculescu și G. Misailichis.
- 1946—1950. Paroh Pr. D. Cristescu.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu, Av. Gh. Niculescu și Instalator Gh. Șova.
- 1950—1954. Paroh Pr. Gh. Soare.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu și Av. Gh. Niculescu.
- 1954—1974. Paroh Pr. Gh. Soare urmat de Pr. Decebal Șerpeșanu din 1971.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu și Av. Gh. Niculescu.
- 1974—1978. Paroh Pr. Decebal Șerpeșanu.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu și P. Scarlat.
- 1978—1982. Paroh Pr. Decebal Șerpeșanu.
Epitropi Ing. Victor Alexandrescu și Petre Scarlat.

Ing. VICTOR ALEXANDRESCU,
fost consilier și epitrop între anii 1938—1982

TATĂL NOSTRU

VERSIUNEA LUCA STROICI

Crocovia — 1594

Mântuitorul i-a învățat pe ucenici rugăciunea *Tatăl nostru* (Πάτερ ὁμῶν — *Pater noster*), care a devenit rugăciunea de bază a creștinilor. Ea se află în două variante, cu mici diferențe la Matei 6, 9—13 și Luca 11, 2—4. S-a impus în cult și în uzul comun varianta de la Sfântul Evanghelist Matei, fiind cunoscută sub denumirea de *Rugăciunea domnească*.

Poporul român este creștin din epoca daco-romană (sec. II—VI, VII) și a folosit de la început, mai întâi pe cale orală, în limba latină, *Rugăciunea domnească*. Cuvintele: *Tatăl nostru*, pentru *pater noster*, ca și *mamă* pentru *mater*, ne trimit la latina populară vorbită, după cum ne trimit din cuprinsul rugăciunii și cuvintele *ierta* din lat. *libertare* pentru *dimitto,-ere* (*dimitte nobis*) și *rău* din lat. *reus* pentru *malo* (*malus-a, um*). Invocația populară: *Doamne, feri-ne de rău!* sau *Doamne, ferește-ne!* *Doamne, ferește!*, este însăși cererea ultimă din *Rugăciunea domnească* (*libera nos a malo*), în latina populară vorbită până astăzi. Este important de reținut că verbul *feri*, care în DLR și DEX este dat cu etimologie necunoscută, este identificat cuvânt autohton traco-dac¹, ceea ce dovedește vechimea creștinismului nostru de origine daco-romană.

În scris, cele mai vechi versiuni românești ale rugăciunii *Tatăl nostru* datează din secolul al XVI-lea. Dintre acestea, cum arată Ion Gheție și Alexandru Mares, o primă categorie o constituie cele care aparțin textului Evangheliilor: versiunea Matei în *Tetraevanghelul sibian* (1551—1553), versiunile Matei și Luca în *Tetraevanghelul coresian* (1561) și în *Tetraevanghelul* copiat de Radu de la Mănăcești (1574). O a doua categorie este reprezentată de o versiune trunchiată a rugăciunii existentă în *Apocalipsul Apostolului Pavel* din *Codicele Sturdzan*², care a rezultat cu prilejul traducerii din slavonă a apocrifului. Traducerea încorporează și textul rugăciunii în aceeași formă fragmentară, copiat în nordul Hunedoarei în intervalul 1590—1602. La baza traducerii efectuate în sud-estul Transilvaniei sau Țara Românească a stat o versiune slavonă prescurtată asemănătoare celei imprimată la Veneția de Božidar Vukovič în anul 1520. «Atât traducătorul, cât și copistul textului aparțin foarte probabil clerului ortodox de rang inferior»³. O ultimă categorie o formează versiunile rugăciunii *Tatăl nostru* cuprinse în patru tipărituri coresiene: *Catehismul* din 1560, *Molitvenicul* din circa 1567—1568, *Liturghierul* din 1570 și *Evanghelia cu învățătură* din 1581⁴, și într-o tipăritură polonă: *Statuta y Metryka Przymilejow*

1. H. Mihăescu, *La Romanité dans le Sud-Est de l'Europe*, Ed. Acad. Române, 1993, 211, 227.

2. *Codex Sturdzanus*, ed. Gheorghe Chivu, București, 1993, p. 244.

3. Ion Gheție și Alexandru Mares, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 369.

4. Idem, p. 330—333.

Koronnnych, Statutele și codicele privilegiilor de stat, Cracovia, 1594, versiunea Luca Stroici, de la a cărei tipărire se implinesc 400 de ani, în 1994, motiv care ne-a prilejuit relatarea de față.

Luca Stroici (Lupul Stroici) era coborâtor dintr-o veche familie boierească din Moldova. Schimbându-și numele din Lupul în Luca, ajunge spre sfârșitul secolului al XVI-lea, la aproximativ 30 de ani, mare logofăt al Moldovei și trăiește până pe la 1608—1609. În calitate de mare logofăt, Stroici era conducătorul cancelariei domnești. B. P. Hașdeu este cel care a pus în lumină personalitatea și opera lui Luca Stroici, în 1864, numindu-l «părintele filologiei latino-române»⁵.

În 1593, a arătat B. P. Hașdeu, Luca Stroici și Ieremia Movilă au asistat la Seimul sau Adunarea legislativă de la Varșovia, unde li s-au recunoscut, prin indigenat, prerogativele de nobili polonezi. Aici se împrietenește cu enciclopedistul polon Stanislas Sarnicki și, cu acest prilej, la cererea lui Sarnicki, Stroici îi dă *Tatăl nostru* scris în limba română cu litere latine⁶.

Incepând de pe la mijlocul secolului al XVI-lea, în Europa exista o veche preocupare de lingvistică generală, arată Emil Vărtosu⁷, aceea de a aduna mostre de limbă de la cât mai multe popoare, după un text dat, ca de pildă *Tatăl nostru*, spre a se putea constata apropierea și deosebirile dintre limbile Europei sau a popoarelor din alte continente.

În *Corpul legilor polone*, întocmit de Stanislas Sarnicki, lucrare apărută la Cracovia în 1597, B. P. Hașdeu descoperă copia după *Tatăl nostru* scris de Luca Stroici în 1593. Textul a fost reproduș de B. P. Hașdeu mai întâi în *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, București, 1864, și apoi în *Cuvenete den bătrâni*, vol. II, București, 1879, p. 118—119.

Dată și prevăzută cu numele autorului și indicația locului, această probă de limbă, afirmă Emil Vărtosu, poate fi considerată drept cea mai veche încercare românească de a scrie cu alfabetul latin și cu o ortografie apropiată, la o epocă în care, în Moldova și în Țara Românească, nu numai că se scria de toți cu alfabetul chirilic, dar oficial se scria mai ales în limba slavă, astfel că textele în limba română sunt relativ rare, afară, bineînțeles, de tipăriturile coresiene și altele din sec. al XVI-lea din Transilvania⁸.

Hașdeu a observat că în alfabetul acestuia se întâlnesc două sisteme ortografice străine: italian și polon, dar fără a reuși să înlătore dificultățile în redarea sunetelor exprimate prin semnele chirilice: ъ, ѧ, ѣ, ѡ, ѣ, ѡ, ѡ. Astfel, ѧ = a și e (mai des), ѧ = e și i; ѣ la începutul cuvintelor este redat prin i; ѣ = ce, ci (sistemul italian, de patru ori); ѣ = cz (sistemul polon, de trei ori); ѡ = ç; ѡ = ss (polon vechi); ѡ = sst și st; k = c (sistemul italian, o dată); K = K (sistemul polon, de trei ori); B = W (polon); ѣ = v (italian)⁹.

5. Boșdan Petriceicu Hașdeu, *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, București, 1864.

6. Idem, p. 10.

7. Emil Vărtosu, *Paleografia româno-chirilică*. București, 1968, p. 197.

8. Ion Gheție și Alexandru Mareș, op. cit., Institutul de lingvistică din București, *Crestomația limbii române vechi*, vol. I (1521—1639), Ed. Acad. Române, 1994.

9. Emil Vărtosu, op. cit., p. 198.

Ortografia textului este, în cea mai mare parte, polonă : *w = v* (*swincaske*); *c = t* (*secioase, swincaske, imperecia*); *k = c* (*swincaske, ke, komu*); *cz = ă* (*detorniczilor, aducze, neczij*); *j = i* (*neczij*). Apar și unele semne ale ortografiei italiene, care explică o serie de inconsecvențe : *v* alături de *w* (*vie, voia*); *c* alături de *k* (*cum*); *ce, ci* alături de *cz* (*ceru, ce, cinstia*); *ș* este redat când prin *s* (*iesti, mentuiaste*) când prin *ss* (*ssi*)¹⁰.

În sistemul grafic folosit de Luca Stroici, B. P. Hașdeu, cum am mai arătat, a distins două uzuri principale : *polon* și *italian*, a căror încrucișare s-ar putea datora, după E. Vărtosu, amestecului nemărturisit al editorului Sarnicki¹¹. Ion Gheție și Alexandru Măreș arată că explicația este plauzibilă, dar tot atât de bine amestecul celor două uzuri grafice poate fi atribuit lui Luca Stroici. Prin instrucția căpătată în Polonia, el a aflat desigur despre originea latină a românilor, idee atât de răspândită la umanistii italieni, de unde au preluat-o și învățații poloni (Martin Kromer, Stanislaw Sarnicki, Joachim Bielski etc.). Oferind lui Sarnicki o mostră de limbă românească, Luca Stroici s-a putut gândi să valorifice această idee recurgând pentru unele cuvinte la o grafie etimologică, ceea ce ar explica notațiile cu *c* : *ceriu, cum*, și *v* : *vie, voia*; cunoașterea imperfectă a etimologiei unor cuvinte l-a putut determina să scrie *c* în loc de *cz* în *cinsteu* și *vecilor*. În această ipoteză s-ar explica și grafia *astedei* (= astăzi), amestec curios între rom. *aste* «astă» și lat. *corrupt dei* (în loc de *dies*)¹². Pentru aceste motive, afirmă Emil Vărtosu, îl putem considera pe Luca Stroici drept primul român care încearcă, într-un mod sistematic și cu spirit de continuitate, să înlocuiască alfabetul chirilic prin cel latin, spre sfârșitul secolului al XVI-lea¹³.

Traducerea textului rugăciunii *Tatăl nostru* urmează cu fidelitate varianta din *Evunghelia* după Matei 6, 9—13 și este diferită de traducerea pe care o urmează versiunile coresiene¹⁴. Asupra originalului străin, care a stat la baza acestei traduceri este dificil de pronunțat. Termenul *ispită* ne trimite mai curând la o versiune latinească a rugăciunii, decât la una slavonă (cu *napasti*). S-ar putea să avem aici o influență a rugăciunii *Tatăl nostru* din ediția sibiană a *Tetraevanghelului*, care are aceeași traducere, *ispită*¹⁵. Mai probabil, este vorba de rugăciunea *Tatăl nostru* uzuală, rostită în timpul lui Luca Stroici. Textul rugăciunii publicat de Sarnicki reprezintă o traducere pentru care poate fi presupusă o anumită difuzare. În anul 1669, Nicolae Milescoiu a transcris o copie a acestei traduceri pentru Thomas Smith, capelanul bisericii anglicane din Constantinopol și viitor profesor de

10. *Crestomația romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, vol. I, București, 1962, p. 190; Ion Gheție și Alexandru Măreș, *op. cit.*, p. 167.

11. Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 198.

12. Ion Gheție și Alexandru Măreș, *op. cit.*, p. 167, 168.

13. Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 199.

14. Ion Gheție și Alexandru Măreș, *op. cit.*, p. 333.

15. *Ibidem*.

teologie la Oxford¹⁶. «Peste mai bine de o jumătate de secol, un alt boier învățat, spătarul Nicolae Miclescu, vrând să demonstreze același lucru viitorului profesor de teologie de la Oxford, Thomas Smith, pe care-l cunoscuse la ambasada engleză din Constantinopol, îi scrie aceleași rugăciune în românește, împreună cu altele. Este trăsătura care-i unește peste timp și spațiu pe cei doi români... Pe când manuscrisul lui Stroici s-a pierdut sau, în orice caz, nu se cunoaște, al spătarului Miclescu s-a păstrat la Oxford (în Biblioteca Bodleiană) iar acum poate fi consultat în reproducere și la Biblioteca Academiei¹⁷, înregistrat sub cota 481 a manuscriselor orientale. Față de versiunea lui Luca Stroici, versiunea spătarului prezintă câteva ușoare modificări: *ceruri* în loc de *ceriu*, *vie* în loc de *să vie*, *facă-se* în loc de *să fie*, *cumu în ceriu* în loc de *cum ie în ceriu*, *cea sățioasă* în loc de *sățioasă*, *după cum* în loc de *cum*, *la ispitire*, în loc de *în ispită*¹⁸.

Textul rugăciunii *Tatăl nostru* (1594), transcris de Luca Stroici cu litere latine și ortografie polonă, constituie o apariție singulară în contextul culturii moldovenești din secolul al XVI-lea¹⁹. Boierul moldovean, care își iscălea adeseori numele în actele interne cu litere latine, își făcuse instrucția în Polonia și folosea alfabetul latin în corespondența purtată în limba polonă. Prin transcrierea acestei rugăciuni, înmănată în 1593 lui Stanislaw Sarnicki, Luca Stroici a urmărit să pună la dispoziția învățaților străini un text pe baza căruia să formeze o idee despre caracterul limbii române. Încercarea de a scrie românește cu alfabet latin, pe care o datorăm marelui logofăt, nu a avut ecou în cultura moldovenească a epocii. Indirect ea constituie o primă mărturie despre prezența ideii originii latine a limbii române la un cărturar moldovean. În schimb, întrebuintarea alfabetului latin și a ortografiei maghiare în *Cartea de cântece*, tipărită la Cluj în tipografia lui Gaspár Heltai în 1571—1575 și datorată mișcării reformate românești din Banat — Hunedoara, a avut o altă soartă. În același alfabet latin și ortografie maghiară apare și Catehismul calvinesc (1648) tradus de Ștefan Fogarasi, cărțile de cântece copiate de G. Sándor Agyagfalvi (1642), de un anonim (c. 1660) și de I. Viski (1697), *Psaltirea* în versuri copiată de un anonim (c. 1660) și de I. Viski, (1697). În același alfabet este scris și Catehismul catolic, tradus de bănățeanul Gheorghe Buitu și tipărit la Bratislava (1635), precum și cele două dicționare bănățene, *Anonymus Caransebensiensi* și *Lexicon Marsilinianum*, datând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Pe când aceste tipărituri erau izvorâte dintr-un sentiment de propagandă reformată, de a atrage pe români la ideile Reformei și de a-i rupe din trupul nației române și din obștea ortodoxă românească, opera moldoveanului Luca Stroici era

16. Letiția Turdeanu, -Cartoian, *Une relation anglaise de Nicolae Miclescu: Thomas Smith*, în «Revue des études Roumaines», 1954, p. 144—152; Dalila Aramă, *Nicolae Miclescu și originile limbii române*, în «Revista bibliotecilor», XXV, 1972, 5, p. 296—297.

17. Dalila Aramă, *op. cit.*

18. Ion Gheție și Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 334.

19. Idem, p. 167—168.

pornită dintr-un sentiment curat patriotic românesc și creștin ortodox. Cum a arătat B. P. Hașdeu el este ctitorul, împreună cu mitropolitul Anastasie Crimca, ctitorul mănăstirii Dragomirna²⁰. Din catalogul bibliotecii sale, dăruită mănăstirii Dragomirna, păstrat la Universitatea din Lemberg, se constată că el știa vreo 6 limbi străine: greaca, latina, germana, italiana, polona și slava (sârbește). Lectura lui consta din operele lui Sigonio, Robertello, Munster, Camerarius, Pencer, Melanchton.

Nici un mare logofăt din Franța sau din Anglia, scria B. P. Hașdeu, n-a posedat pe atunci o instrucțiune mai întinsă și mai variată²¹. Pentru trecutul cultural al țării noastre lucrul acesta nu este puțin, și poporul român are dreptul să se poată mândri cu asemenea înaintași cărturari ai săi. Un alt aspect cultural important care trebuie să-l reținem din opera marelui logofăt Luca Stroici, este «O notă polonă asupra originii limbii noastre», care a însoțit rugăciunea *Tatăl nostru* în limba română cu alfabetul latin. Cum a arătat B. P. Hașdeu, meritul învățatului logofăt nu este atât de a fi susținut latinismul românilor, «un fapt prea evident», Luca Stroici a făcut ceva mai mult. El a urmărit istoria formațiunii limbii-surori italiene, a constatat în ce chip proto-elementul latin s-a corupt prin năvălirile goto-vandalice și, apoi afirmă că tot așa barbarii au desfigurat și graiul românesc. «Slavii fură în respectul latinilor din România ceea ce germanii, bunăoară goții și vandalii, au fost în respectul latinilor din Italia... Dezvoltând ideea logofătului-filolog, o idee fecundă, ce până la el nu venise nimănui în cap, am putea face, de pildă, următoarele comparațiuni: Precum italienii au luat de la apăsătorii nemți zicerea: «guerra», așa românii au imprumutat de la asupritorii slavoni zicerea «război» *Bandito* italian e german, *hoțul* român e slavon»²².

În perspectiva celor 400 de ani de la tipărirea versiunii Luca Stroici a rugăciunii *Tatăl nostru* în 1594 la Cracovia, momentul aniversar ne pune în față o pagină de cultură românească și pe autorul ei, un mare patriot și învățat din secolul al XVI-lea.

Din compararea versiunilor rugăciunii *Tatăl nostru* tipărite în secolul al XVI-lea, rezultă unele asemănări și deosebiri, pe baza cărora sunt identificate trei versiuni de bază:

1. Versiunea din *Evangheliul slavo-român*, Sibiu, 1551—1553, f. 10^v - 11^r;

2. Versiunea din *Catehismul* tipărit de Coresi la Brașov, în 1559—1560, f. 8^v;

3. Versiunea Luca Stroici tipărită în lucrarea lui Stanislas Sarnicki, *Statua y Metrika Przwileiow Koronnych*, Cracovia, 1594, p. 1224.

Prezentăm cele trei texte paralele, pentru a se urmări deosebirile ca și asemănările dintre ele, după Magdalena Georgescu²³: versiunile

20. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 13.

21. *Idem*, p. 15.

22. *Idem*, p. 44—45.

23. Magdalena Georgescu, *Considerații filologice asupra unui vechi text românesc*, în *Limba română*, XXVII, 1978, 1, p. 77.

din *Evanghelierul slavo-român*, Sibiu, 1551—1553, și din *Catehismul* tipărit de Coresi la Brașov, în 1559—1560, versiunea Luca Stroici după *Crestomația limbii române vechi*, vol. I (1521—1639)²⁴. Redăm *Tatăl nostru* și în greacă și latină, pentru a se urmări originalele și a se constata identitatea cu textul latin, în afara unui infim număr de cuvinte slavone și maghiare, dovadă a vechimii din perioada daco-romană.

Pr. Ion IONESCU

Evanghelierul slavo-român,

Coresi, Catehism

Tată nostr
Cine ești în cer,
Svințească-se numele Tău,
Și să vie împărăția Ta,
Și să fie voia Ta,
Cum în cer,
Așa și pre pământ.
Pita noastră sățioasă
Dă-ne astădz.
Și ne iartă noao
Datoriile noastre,
Cum iartăm și noi
Datornicilor noștri.
Și nu ne du în ispită,
Insa izbăvește-ne de rău,
Că a Ta este împărăția
Și putere și slava,
In vecie, amin.

Tatăl nostru,
Ce ești în cer,
Sfintească-se numele Tău,
Să vie împărăția Ta.
Fie voia Ta,
Cum în ceri,
Așa și pre pământ.
Pita noastră sățioasă
Dă-ne nouă astăzi.
Și iartă noao Greșalele noastre
Cum iertăm și noi
Greșiților noștri.
Și nu ne duce în năpaste.
Ce ne izbăvește pre noi de hitleanul,
Că a Ta e împărăția
Și puterea și slava,
In vecie, amin.

Luca Stroici

Părintele nostru,
Ce ești în ceriu,
Svințească-se numele Tău.
Să vie împărăția Ta,
Să fie voia Ta,
Cum e în ceru,
Așa și pre pământu,
Pâinea noastră sățioasă
Dă nouă astăzi.

Și iartă nouă
Datoriile noastre,
Cum și noi lăsăm
Datornicilor noștri.
Și nu aduce pre noi în ispită,
Ce ne mântuiaște de hitleanul,
Că e a Ta împărăția
Și puterea și cinstea
In vecii vecilor, amen.

24. Institutul de Lingvistică din București, *Crestomația limbii române vechi*, vol. I (1521—1639), Ed. Acad. Române, 1994, p. 144.

Πάτερ ἡμῶν
 ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
 Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομα σου,
 ἔλθῆτω ἡ βασιλεία σου,
 γενηθῆτω τὸ θέλημα σου,
 ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.
 Τὸν ἄρτου ἡμῶν τὸ ἐπιούσιον
 ὅς ἡμῖν σήμερον
 καὶ ἄφες ἡμῖν
 τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
 ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν
 τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.
 καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς
 πειρασμοῦ,
 ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ
 πονηροῦ.

Pater noster
 qui es in caelis,
 sanctificetur nomen Tuum,
 Adveniat regnum Tuum,
 Fiat voluntas Tua,
 sicut in caelo, et in terra.
 Panem nostrum supersubstantialem
 da nobis hodie.
 Et dimitte nobis
 debita nostra,
 sicut et nos dimittimus
 debitoribus nostris.
 Et ne nos inducas in tentationem.
 Sed libera nos a malo. Amen.

În versiunea Luca Stroici se întâlnește un singur cuvânt slavon: *ispitâ-ispiti-ispýtati* și două maghiare: *mântuiește-mântui-menteni* și *hitleanul* pentru *hitleanul-hiltlen*. *Sfințească* e continuarea lat. *sanctus-dr. sânt* cu sl. *sventu*.

UN MARE TEOLOG ORTODOX, INTELLECTUAL ROMÂN ȘI PIONIER ECUMENIC : PĂRINTELE IOAN COMAN (1902—1987)

S-a implinit zece ani de când unul din cei mai mari teologi ortodocși, intelectuali români și pionieri ecumenici de la acest sfârșit de secol, și-a terminat mersul pământesc al vieții sale la București — în ziua de 11 martie 1987 (născut în Dumbrava, județul Buzău la 27 noiembrie 1902). Oricine poate spune imediat și fără ezitare că Părintele Coman a fost nu numai autorul unei opere teologice clasice, comparabilă cu cea a părintelui Petre Vintilescu, ci și purtătorul unei moșteniri intelectuale clasice, în continuitatea marilor intelectuali români : Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Mircea Eliade.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a înscris numele Părintelui Coman printre «pelerinii ecumenici» ai mișcării spre unitatea creștinilor din acest secol (vezi *Ecumenical Pilgrinus* (Editor Ion Bria) WCC Publications, Geneva 1995, pag. 63—66). Dar mai presus de orice, pentru preoții și teologii români din această epocă, personalitatea Părintelui Coman are valoare de paradigmă. Preotul profesor Ioan Coman rămâne cea mai exemplară întruchipare a geniului Ortodoxiei românești.

Într-adevăr, teologia și spiritualitatea română au beneficiat din plin de gândirea de vast orizont a patrologului și filozofului Coman. Oricine vorbeste de această teologie nu poate, de o jumătate de secol, să nu se gândească la Părintele Coman (Institutul teologic l-a omagiat cu ocazia celei de a 80-a aniversări, la 27 noiembrie 1982 — «Romanian Orthodox Church News», 4 (1982), p. 41—43). Când preda la Catedră avea ceva din atitudinea profetilor, anunțând parcă poruncile și făgăduințele divine, cu vigoare, cu bucurie, dar și cu emoție. În anii mei

de student (licență și doctorat), în teologie (1950—1957), Părintele Coman a fost cel care a ținut vie teologia română de tip universitar. Împreună cu Teodor Popescu (1893—1973), Ioan Savin (1885—1973), Șerban Ionescu (1887—1957), Gala Galaction, (1879—1961), Grigore Cristescu (1895—1961), Emilian Vasilescu (1904—1986), Iustin Moisescu (1911—1986), a adus în Institutul teologic din București, integrat din 1948 în structura Patriarhiei Române, prestigiul și exigențele Universității, în cadrul căreia existase vechea Facultate de teologie din București. Dacă Institutul teologic din București a păstrat un nivel academic autentic, în deceniile următoare integrării, a fost datorită acestor câtorva mari profesori universitari.

Profesorul Coman este unul din ctitorii teologiei române moderne, fiind cel mai prolific autor în anii 1940—1948 (Vezi studiul său : *Préoccupation patristiques dans la littérature théologique roumaine*, în vol. «Del a Théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jour», Bucarest, 1974, p. 158—194). În 1948, a scris unul din cele mai temeinice studii despre *Biserica Ortodoxă și mișcarea ecumenică*, studiu prezentat de delegația română la Conferința interortodoxă de la Moscova în iulie 1948. În 1976 a fost una din personalitățile de prestigiu ale Congresului școlilor de teologie ortodoxă de la Atena, unde a prezentat un expozeu despre *Prezența Bisericii în lume* (Procès-Verbaux du deuxième congrès de théologie orthodoxe, Athènes, 1978, p. 249—261).

Profesor (1944—1970) și rector al Institutului teologic din București (oct. 1954 — dec. 1961), Părintele Coman a pus sigiliul universității în metoda sa didactică, pe opera sa teologică și mai ales în elocința sa. Ca nimeni altul a făcut elogiul culturii și filozofiei, al acurateței intelectuale, al nobleței prediciei, al pasiunii pentru literatură și poezie creștină. Teologia, fiind «arta artelor și știința științelor» — cum îi plăcea să repete —, are ceva esențial în comun cu estetica și filozofia. Sacerdoțiul nu este o aventură sau o sinecură, ci arta spirituală de a aprinde focul divin în comunitatea creștină, chemată să fie lumina lumii. Preotul este un stâlp de foc, un rug nestins în mijlocul parohiei sale. Părintele Coman a fost profesorul academician și sacerdotul estel prin excelență.

Opera, personalitatea și moștenirea Părintelui Coman urmează să fie prezentate și sistematizate. Această lucrare este bine pregătită de către cei ce au scris deja despre biografia și bibliografia sa (Ștefan Alexe, «Studii Teologice», 1—2 (1973), p. 98—114 ; Ioan Caraza, «Studii Teologice», 7—10 (1981), p. 542—546 ; Ioan Rămureanu, «Studii Teologice», 1—2 (1982), p. 79—80). Opera sa e vastă. În spatele acestei opere stă o viață întreagă de studiu și reflecție în multiple domenii : teologic, filozofic, istoria religiilor, cultura bizantină, limbile clasice, istoria teologiei și spiritualității române (Vezi : *Teologi și teologie în Scythia Minor, în sec. IV—VI*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8, 1976, p. 784—796 ; *Spiritualitatea patristică daco-romană și paralele occidentale contemporane* (sec. III—VII), în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8, 1983, p. 565—589), istoria literaturii și culturii române (*Literatura patristică de la Dunărea de Jos din sec. IV—VI, ca geneză*

a literaturii și culturii daco-romane și române — Ioan Cassian și Dionisie cel Mic, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8, 1981, p. 775—801). Datorită unei munci titanice, în anii '30 a fost onorat cu trei titluri de doctor: la Facultatea de teologie protestantă din Strasbourg cu teza *L'idée de Némésis chez Eschyle*, Paris 1931. Elogiile acestei lucrări le-a făcut Nicolae Iorga, însuși, în revista «Studii sud-est europene», în 1932; La Facultatea de literatură și limbi clasice a Universității din București, în 1934, cu teza despre *Concepția elenică privind originea civilizației în lumina istoriei lui Prometheus*; la Facultatea de teologie din București, în 1938, cu teza *Sf. Grigore de Nyssa despre împăratul Julian*.

Autoritatea și competența Profesorului Coman în aceste domenii sunt confirmate de participarea intensă la activitatea unor mari instituții de specialitate: Academia de Științe din Berlin — DDR, în secția Die Griechischen Christlichen Schribstellen der ersten Jahrhunderte; Bibliotheca Patristica — Bonn; Asociația Internațională de studii patristice, Roma-Oxford; Institutul de studii teologice ecumenice de la Tantur-Ierusalim; Institutul patriarhal de studii patristice de la Tesalonic. De asemenea, de colaborarea la diverse colecții de studii și reviste străine: «Studia Patristica», «Revue de l'Histoire des Religions», «Klironomia», «Contacts», «The Patristic and Byzantine Review», «Helikon», «Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuse» etc.

Părintele Coman a vrut să concentreze cercetarea sa în domeniul literaturii și teologiei patristice în tratatul de *Patrologie*, din care au apărut două volume (Editura Institutului Biblic, București, vol. I, 1984, 547 p. și vol. II, 1985, p. 570).

Lucrare de înalt nivel teologic, filozofic și literar, care face onoare Institutului Teologic din București, *Patrologia* constituie un aport extraordinar la cunoașterea și înțelegerea tradiției patristice, orientale și occidentale. Ea are o utilitate imediată, căci unele traduceri recente în limba română în colecția «Părinți și scriitori bisericești» n-au fost însoțite de introduceri clare și comentarii aprofundate. *Patrologia* ne ajută să citim și să interpretăm mai bine textele patristice traduse. Ea dezvăluie nu numai cunoașterea aprofundată a curentelor, personalităților și evenimentelor care au creat ceea ce se numește *tradiția Părinților Disericii*, din epoca ei de consolidare ecumenică, dar și capacitatea Părintelui Coman de a distila acest material patristic într-un alambic filozofic după metodele moderne ale teologiei. Două valori de distincție ale acestei lucrări: punerea în evidență a ecumenismului Părinților Bisericii (Vezi și *Aspecte ale ecumenismului Sf. Ioan Gură de Aur*, în «Telegraful Român», nr. 33—34, 1986) și caracterul ei de referință nu numai prin bogăția și conexiunea datelor, ci mai ales prin fluiditatea prezentării și noblețea stilului. Într-o vreme în care teologii caută, peste poate, să singularizeze tradiția ortodoxă și nu știu cum să facă uz de metodele moderne ale cercetării teologiei, lucrarea Părintelui Coman rămâne un model.

La apariția celor două volume din *Patrologie* (versiunea redusă intr-un volum a apărut în 1956), să ne fie îngăduit să subliniem câteva accente specifice și direcții majore ale teologiei Părintelui Coman.

Poate că cea mai importantă contribuție a sa constă în aceea că a așezat în centrul Ortodoxiei *teologia Logosului*, și, odată cu aceasta, tradiția distinctă transmisă în Evanghelia după Ioan, la rândul ei reflex al literaturii sapiențiale din Vechiul Testament. Cele mai importante lucrări ale sale au ca subiect *Logosul* și *Înțelepciunea lui Dumnezeu*. Poarta de intrare în Ortodoxie este prologul Evangheliei după Ioan, așa cum ne amintește practica liturgică pascală. Biserica începe citirea cultică a Noului Testament, la Liturghia din duminica Paștilor, cu prologul. Preferința Ortodoxiei pentru Evanghelia Logosului nu este întâmplătoare. Cuvântul care se întrupează, care acceptă de bună voie Crucea și pogorârea la iad, nu este altul decât Cuvântul creator. Logosul veșnic creator — *Logos spermatikos* — este același cu Logosul istoric — *prophorikos* — cu Cuvântul răscumpărător, cu Logosul euharistic (*La présence de l'Église dans le monde*, în «Procès-Verbaux...», p. 260). Din perspectiva Logosului, creația și răscumpărarea nu se pot despărți. Imaginea Pantocratorului redă cel mai bine această identitate.

Dacă teologia Logosului este centrală în patristica orientală, nedespărțit de această teologie este umanismul hristocentric. Profesorul Coman a scris pagini unice despre antropologia ortodoxă și umanismul patristic (Vezi, de pildă: *L'ethos humaniste des Pères*, în «Contacts», nr. 78 și 79, 1972, p. 177—213; *Éléments d'anthropologie dans les oeuvres de S. Justin*, în «Contacts», nr. 84, 1983, p. 317—337). El insistă asupra «umanizării» vieții personale și comunitare în sensul de a o elibera de trăsăturile ei distructive, în primul rând mânia, calomnia, ignoranța. Relațiile cu semenii și cu societatea, în general, au o mare valoare spirituală. Destinată a fi *locul* tuturor, prin jertfa lui Hristos, *lumea* este comparată cu o cetate-comuniune, pe care și-o apropie cu dreptate toți cei ce o locuiesc (*The World according to Orthodox Patristic Teaching*, în «The Sofia Consultation Report», WCC, Geneva, 1982, p. 61—4). Etica creștină este exigentă. Ea implică nu numai tenacitate, ci și curajul de a dezvălui situații ce sunt în contradicție flagrantă cu valorile Evangheliei. Din exemplul Sfântului Ioan Gură de Aur, Părintele Coman reține prețul ce trebuie să fie plătit pentru critica împotriva bogăției, pentru curajul de a dărâma legile imperiale nedrepte.

O altă dimensiune a teologiei Logosului este teologia *culturii*. Părintele Coman a sintetizat toate datele patristicii orientale care oferă cadrul unui dialog legitim între catedră și cultură. Doctor, în țară și străinătate (Franța), nu numai în teologie și filozofie, ci și în limba și literatura elenă, erudit în studiile clasice, în istoria religiilor și în bizantinologie (secretar al Institutului român de bizantinologie, colaborator al savantului Nicolae Iorga), profesorul Coman a dispus de toate mijloacele intelectuale pentru a propune o metodă de lucru în domeniul teologiei culturii. El propune reabilitarea înțelepciunii lumii, a rațiunii filozofice, a logosului secular nu prin condamnare și anihilare,

ci prin transcendere (epectasis) și transfigurare (theosis). Fără acest proces de transfigurare, filozofie și înțelepciunea lumii rămân incoerente și distructive. Biserica nu este deci o comunitate a-culturală, ci o comunitate a «filozofiei» autentice. Filozofii lumii antice sau pictați în pronaosul Bisericii, ca simbol al aspirației înțelepciunii lumii către înțelepciunea lui Dumnezeu. Poate fi ceva mai semnificativ, pentru dialogul între credință și cultură de azi, decât această deschidere a Bisericii? Secularizarea culturii nu este o acțiune neutră. Cultura seculară trebuie să fie readusă în pronaosul Bisericii, pentru ca acolo, prin procesul exorcizării și transfigurării, să devină o cultură irenică, a tuturor. Biserica Ortodoxă are deci o bogată experiență patristică în acest domeniu. Filozofia n-a venit în educația creștină odată cu Renașterea sau Iluminismul, ci odată cu templul Bisericii.

Profesorul Coman este creatorul unei noi discipline: patristica străromână. La congresele patristice de la Oxford, al căror membru a fost, el a făcut cunoscut acest capitol important din istoria Bisericii române. Mai mult, în acest teren a angajat majoritatea ucenicilor săi: Mitropolitul Nicolae, Mitropolitul Nestor, profesorul Ștefan Alexe. Datorită studiilor sale, noi cunoaștem mai bine rădăcinile patristice ale teologiei române, în chip special, istoria creștinismului în spațiul Dobrogei. Există o tradiție teologică locală care urcă la Sfântul Ioan Casian, despre care Părintele Coman scrie: «Socotim că e momentul ca el să fie canonizat de Biserica Ortodoxă Română, al cărei fiu este și să poarte numele de «Casian Romanul din Sciția Mică» (Ortodoxia», nr. 3/1978, p. 565).

Despre caracterul creștinismului român, Profesorul Coman scrie:

«Documentele ne spun clar că daco-romanii creștini din Scythia Minor — oricare ar fi fost numele pe care li le dau izvoarele: Sciți, goți, geți ori daci etc., — au ținut de la început de Biserica-mamă din Constantinopol, iar episcopii de Tomis erau sub obediența Patriarhiei din Capitala imperiului, din al cărei sinod local ei făceau parte. Cultul a avut de la început caracter răsăritean, deși limba era latină, sau mai târziu paleo-slavă imbinată progresiv cu elemente românești, pe măsură ce limba poporului se dezvoltă, cucerea și cultul. Cum era firesc, episcopii din Scythia Minor și probabil și din alte părți ale Daciei romanizate slujeau latinește și apoi progresiv românește, pentru că aceasta era limba poporului, dar acești episcopi știau și grecește, întrucât trăiau în zone de puternică cultură greacă, cum era țarmul Pontului Stâng, în contact permanent cu Bizanțul și cu întregul Răsărit creștin cum o știm din corespondența Sfântului Vasile cel Mare (Epistolele 155, 164, 165) cu Iunius Soranus și episcopul Vetranton de Tomis. Teotim I de Tomis, prietenul și apărătorul Sfântului Ioan Gură de Aur, slujea și vorbea foarte probabil latinește la Tomis, dar când mergea la Constantinopol slujea și vorbea grecește cu marele său prieten, iar opera sa literară, sau în formă de dialog, tot în grecește o scria. La fel procedau și alți episcopi tomitani ca Ioan, Teotim II, Timotei, Paternus sau Valentinian. Inscriptiile creștine din Scythia Minor sunt scrise și în limba latină și în limba greacă. Așa cum limba paleo-slavă

nu a slavizat, iar limba greacă nu a elenizat Ortodoxia românească, tot așa limba latină nu a catolicizat-o. Nu poate fi vorba deci, de o întoarcere a Ortodoxiei românești dinspre Roma spre Constantinopol. Lucrul acesta s-a întâmplat bulgarilor, nu și românilor. Limba latină a fost pentru creștinii daco-romani și este pentru românii de azi, o mărturie puternică a latinității noastre și un instrument de transmitere a valorilor spirituale, în frunte cu credința ortodoxă. Ea exprimă pentru noi puterea și măreția Romei lui Traian, nu a Romei papale («Ortodoxia», nr. 3 (1978), p. 562—3).

Contribuția Părintelui profesor Ioan Coman la teologia ecumenică modernă este substanțială. Am amintit deja din studiul său despre *Ortodoxia și mișcarea ecumenică* (Actes de la Conférence des Églises Orthodoxes (8—18juillet, 1948), Editon au Patriarcat de Moscou, Moscova, 1952, vol. (1, p. 5—86. El rămâne unul din marii teologi ortodocși ai mișcării ecumenice din ultimele trei decenii, mai ales prin cercetările sale asupra noțiunii de *Tradiție* în literatura patristică, asupra «receptării» definițiilor conciliare (*The doctrinal definition of the Council of Chalcedon and its Reception in the Orthodox Church of the East*», in «The Ecumenical Review», vol. XXII, nr. 4, october, 1970, p. 363—382), asupra raportului între Ortodoxie și Biserica vechilor catolici. Concluziile sale sunt extrem de importante și actuale: principiul care stă la baza teologiei patristice este principiul ecumenicității. Acest spirit ecumenic al Ortodoxiei se manifestă în principiul «iconomieii». Contrariul ecumenicității este izolarea, alienarea, sectarismul. În timp ce unii teologi ortodocși, chiar români, au transformat dogmatica și simbolică într-o teologie comparativă polemică, criticând uneori în mod exagerat și fără discernământ doctrina celorlalte confesiuni, Părintele Coman nu renunță la principiul deschiderii spre ecumenism. Cu cât Bisericile se apropie de sursa lor comună cu atât mai mult ele descoperă unitatea lor în regula de credință, diversitatea lor în domeniul istoric și cultural. Iar în materie de adevăr și ecumenicitate, instrumentele pozitive de lucru sunt nu calomniile, ci onestitatea, competența, discernământul și dragostea, temelii nezdruccinate ale vieții și în Biserică și în societate (*Sfântul Vasile cel Mare și Atarbies, sau între calomnie și onestitate, ignoranță și discernământ, izolare și ecumenicitate*, în «Mitropolia Banatului», XXXIII, 9—10, 1983, p. 555).

Parte din această deschidere ecumenică este «simfonia» Părinților, dialogul între toate părțile Bisericii. După perioada conciliară, a sinoadelor ecumenice, o teologie medievală se elaborează în Apus în afara dialogului cu Răsăritul. Scolastica confirmă pătrunderea filozofiei în teologie în detrimentul patristicii. Filozofia lui Aristotel este obligatorie pentru expunerea sistematică-științifică a dogmei, zice Toma d'Aquino. Or, «apelul la Părinți», este important nu numai pentru a recunoaște istoria dezvoltării doctrinei, ci mai ales pentru a prelua spiritul lor ecumenic și irenic. Este adevărat că la încheierea perioadei clasice a patristicii, cu Sfântul Ioan Damaschinul, marile doctrine ale Ortodoxiei erau stabilite într-un întreg care poartă numele de *Tradiție*. Damaschin are o atitudine defensivă, dogmatică față de această *Tradiție* conciliară :

Nimic să nu se adauge. Aceasta tocmai din cauză că el n-a voit ca doctrina Bisericii universale să se formuleze separat numai de o singură parte a Bisericii, în afara dialogului între Orient și Occident.

Părintele Profesor Coman a studiat mari subiecte teologice proprii tradiției răsăritene: antropologia, hristologia, eclesiologia etc. Aceste cercetări sunt adevărate izvoare ale teologiei române contemporane, nu numai prin profunzimea și modernitatea lor, ci și prin frumusețea expresiei literare. Prinși în critica ecumenismului și a celorlalte confesiuni, deranjați de exigențele teologiei moderne, teologii români încă n-au explorat suficient aceste izvoare. În timp ce unii folosesc cuvinte ce nu pot fi înțelese de alții, sau o limbă artizanală, Părintele Coman a creat un model de exprimare teologică. Este surprinzător, dacă nu regretabil, că până acum nu s-a scris o temă de amploare asupra contribuției sale teologice.

Tratatul de *Patrologie* — cel dintâi tratat care se scrie la noi după exigențele teologiei moderne și într-un stil literar «filocalic» autentic — servește în primul rând nevoile didactice și educative ale studenților în teologie. *Autoritatea* părinților Bisericii sau *apelul la părinți* constituie un element de referință pentru înțelegerea istoriei bisericești și a regulii de credință. Profesorul Coman rezumă contribuția creatoare a patristicii astfel:

1. Adoptarea erei actuale (creștine), respectată de toată planeta, eră elaborată de daco-romanul Dionisie cel Mic; 2. O nouă viziune în istoria lumii, întruchipată în speranță, muncă, rugăciune, creație și progres (epectasis); 3. Sfinții Părinți prețuiesc popoarele, zise barbare, cărora le creează cultură prin invenții de alfabet și literaturi naționale (Ulfila, Mezrob, Pahomie etc.); 4. Literatura patristică cultivă un ecumenism real, promovând apropierea și unirea Bisericilor prin sinoade ecumenice, schimburi de vizite, circulație de opere și idei, smerenie, onestitate în raporturile interbisericești; 5. Sfinții Părinți au cultul păcii, pe care o consideră drept «mama tuturor bunurilor». Ei sunt împotriva violenței de orice fel și socotesc războiul drept o «ucidere organizată și multiplicată»; 6. Patristica a creat genul literar al filocaliei sau al râvnei după însușirea frumuseților duhovnicești, care duc la desăvârșire; 7. Sfinții Părinți prețuiesc omul ca pe chipul lui Dumnezeu, dar îl și ceartă pentru păcatele sale. Umanismul patristic cultivă, printre altele, două valori-fortă: logosul-rațiunea și dragostea. Oamenii patristici își trăiesc aievea credința sau concepția lor. (*Patrologie*, vol. I, *Cuvânt înainte*, p. 5—6).

Tratatul este apoi cel mai competent ghid pentru a înțelege textele ce se traduc azi la noi în colecția «Părinți și scriitori bisericești». Mulți au tradus și vor traduce în limba română din literatura patristică. Cu tratatul Părintelui Coman, cititorii și mai ales studenții au un cadru teologic, istoric și literar în care să interpreteze textele patristice.

Părintele Coman a redat teologiei ortodoxe coeficientul ei filozofic și literar, dar și substanța ei irenică. El a reabilitat prelegerea academică și predica. Cine nu-și amintește de prelegerile sale despre scrierile de adio ale Sfântului Ignatie Teoforul, în drumul său spre a fi

«măcinat» de dinții fiarelor din arenele Romei? Sau de patosul pe care-l investea în prelegerea sa despre *Logosul la Sfântul Justin Martirul*, sau de modul în care se identifica cu părinții și scriitorii care au plătit cu sânge cuvântul și scrisul lor? Cine nu l-a înrudit cu celebrii oratori din istoria elocinței creștine, atunci când apărea ca o torță înflăcărată înaintea iconostasului din biserica «Sfântul Spiridon» din București? Nu găsec alt cuvânt pentru a exprima caracterul unic al personalității, moștenirii și operei sale decât *irini* — pace. A vorbi despre Dumnezeu, a lupta pentru adevăr, înseamnă a vorbi și lupta pentru pace. Teologia română îi este și îi rămâne recunoscătoare pentru calitatea irenică a moștenirii și operei sale: teologia irenică, umanism irenic, ecumenism irenic.

Pr. prof. Ion BRIA

T E S T A M E N T

Am ajuns și am trecut de «vârsta psalmistului», când omul simte că se apropie sfârșitul. Iar acest sfârșit impune unele recapitulări pentru mine însumi și unele hotărâri care privesc situația soției mele.

— *Fecior de țărani din părțile Buzăului n-am cunoscut alt secret în viață decât munca și râvna pentru bine, frumos, adevăr, dreptate și nădejdea schimbării lumii într-o vale a bucuriei, nu a lacrimilor. Momentan, aparențele pledează pentru lacrimi, dar am convingerea că până la urmă binele va birui. Am fost mistuit toată viața de dorința de a cunoaște și de a mă lumina pe mine și pe alții prin știința care vine din rațiune și din harul Sfântului Duh. Plec de aici cu durerea că știu așa de puține lucruri. Am fost împătimit după frumusețe și armonie sub toate formele și la toate nivelurile.*

— *Am fost profesor și rector al Institutului Teologic din București, unde am crescut inimi curate, devotate Bisericii și Țării și am stimulat multe inteligențe. Am avut acolo ne-cazuri, dar și satisfacții. Am lucrat în domeniul ecumenismului, dar mentalitatea oamenilor se schimbă greu.*

— *Ca preot am avut bucurii de negrăit din partea sufletului curat al credincioșilor. Credincioșii țin Biserica și cu credința și cu partea materială.*

— *Ca om de știință am realizat câteva lucrări în domeniul culturii greco-latine și al patristiceii, dar sunt încă departe de a-mi fi realizat planul propus la început. În afară de volumul: Patrimoniul spiritual geto-dacic și patristic în spațiul carpato-danubian, cu deosebire la Dunărea de Jos,*

care va merge curând la tipar, mai am material pentru șase volume: unul în domeniul culturii greco-latine și umaniste, în genere, intitulat: *Prométhée chez Eschyle et Platon* și cinci în domeniul teologiei patristice: 1. Teodiceea Sfinților Părinți; 2. Antropologia patristică; 3. Hristologie patristică; 4. Ecumenismul patristic și actualitatea lui; 5. Sinteze de istorie și critică literară patristică. Dacă nu reușesc să public aceste volume în timpul vieții, rog pe buna mea soție, iar în lipsa ei pe nepotul meu, preotul petre Coman, să încredințeze tot acest material părintelui profesor Ștefan Alexe și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Corneanu spre a pregăti volumele spre publicare și a le publica fie în cadrul Institutului Biblic din București, fie în cadrul Mitropoliei Banatului, cu rugămintea ca drepturile de autor să fie date soției mele, iar în lipsa ei, să se constituie un fond pentru procurarea de texte patristice la Biblioteca Institutului Teologic din București (= *Sources chrétiennes* și *Corpus-ul de la Berlin*).

— Am avut o viață de familie fericită, cum rar se găsește printre oameni. Soția mea, Irina, de o rară distincție personală, bună, cultă, inteligentă și harnică asemenea unei albine mi-a stat continuu în ajutor, mai ales în momentele critice din diverse împrejurări: boală, operație, război, nedreptate. De aceea îi rămân recunoscător în viața de aici și de dincolo.

— Pe părintele Petre Coman, pe soția lui Lucica și pe copiii lor Ionuț și Alina i-am iubit ca pe propriii mei copii. Ei vor primi din cele ale mele, prin soția mea Irina Coman, tot ce vor crede că le convine. Dacă, după adormirea mea, soția mea va fi copleșită de greutatea sărăciei și ale singurătății, rog pe părintele Petre Coman și soția lui Lucica s-o adăpostească și să o îngrijească până în ultimul ceas al vieții ei. Purtați-vă cu ea ca și cu o mamă, așa cum s-a purtat ea cu voi, iubindu-vă cum v-am iubit și eu. Dacă familiei preotului Petre Coman îi este greu sau imposibil să facă acest mic sacrificiu, atunci mă adresez, cu aceeași rugămintă, familiei Viorel Popescu, iar în caz negativ și aici mă îndrept către familia Ion Minea, ori, în fine, căminului preoteselor văduve de la Vișorâta.

— Rog călduros pe foștii mei studenți și ucenici preoți și membri în înalta ierarhie, îndeosebi pe II.PP.SS.LL. Mitropo-

liți Nicolae Corneanu și Teoctist și PP.SS.LL. Episcopi Roman, Nestor, Timotei, Gherasim Cucoșel și Gherasim Cristea, cum și pe părintele profesor Ștefan Alexe să pomenească la Sf. Proscomidie, în caide rugăciuni pentru iertarea păcatelor, pe Ioan preotul și Irina presbitera. Iar când crucea mormântului — și așa veche și din piatră poroasă și friabilă — va cere să fie înlocuită, rog pe înalții ierarhi pomeniți să-mi ridice o cruce nouă, din piatră nouă și mai luminoasă, cu aripi întinse și mai rezistente, pentru ca la parusie și la înviere să am pe ce zbura întru întâmpinarea Domnului Judecății.

— *Rog pe soția mea și pe cei ce vor îngriji mormintele noastre să-mi facă și să ne facă toate pomenirile și slujbele după datina ortodoxă.*

— *Mi-a fost dragă ca ochii din cap cultura greacă, îndeosebi poezia, arta și gândirea nemuritorului popor elen. Clasicismul greco-latin e un panteon al frumuseții, cum nu se găsește în nici o cultură a lumii. Frumusețe a rațiunii, a artei și a vieții. Sfinții Părinți sunt o liră a harului și a lacrimilor după mântuire. Paginile lor mi-au creat o viziune nouă.*

— *Plec de aici ca să mă întâlnesc acolo cu înțelepții clasici și cu Sfinții Părinți.*

Slavă lui Dumnezeu pentru toate.

ss / Pr. prof. IOAN G. COMAN
str. Traian 142, sector 3
cod 73.107 București

București,
30 ianuarie 1978
Sfinții Trei Ierarhi

conform cu originalul
Pr. prof. C-TIN DRĂGUȘIN

CONTRIBUȚII APOLOGETICE ÎN OPERA PR. PROF. DUMITRU STĂNILOAE

Orizontul extrem de larg al operei teologice a Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE oferă cercetătorului numeroase dovezi ale faptului că preocupările acestui titan al Ortodoxiei nu s-au limitat doar la disciplina pe care a ilustrat-o în chip magistral și a îmbogățit-o substanțial, peste o jumătate de veac, ci ele s-au extins permanent, în mod creator și în domeniul altor discipline teologice, mai mult sau mai puțin înrudite cu Dogmatica. Este propriu, de altfel, unui savant să abordeze probleme interdisciplinare, deoarece odată ajuns la cunoașterea în profunzime a domeniului cercetării sale, are cu siguranță intuiția exactă a interdependenței valorilor și simte nevoia să integreze cât mai multe dintre acestea în propriul său sistem de gândire.

Așa se explică, probabil, interesul pe care marele dascăl al teologiei românești l-a manifestat la un moment dat pentru tezaurul liturgic al Bisericii Ortodoxe, dând la iveală o inedită tâlcuire dogmatică a principiilor vieții liturgice eclesiale, sub titlul de acum binecunoscut «Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă» (Craiova, 1986, 440 p.).

Un alt exemplu elocvent îl constituie cursul de Ascetică și Mistică, publicat în 1981 cu titlul «Spiritualitatea ortodoxă», care este o mărturie nu doar a faptului că a fost timp de doi ani (1947—1948) titular al catedrei de Ascetică și Mistică, ci îndeosebi a abordării spirituale a doctrinei ortodoxe, de pe baze patristice, fapt confirmat și de extrem de densele note ce însoțesc volumele filocalice traduse.

Recent, un cercetător al operei Părintelui Stăniloae a descoperit și evaluat suficiente elemente ale unei teologii a religiilor, care pun în lumină aspecte inedite ale creației sale teologice¹.

La cele semnalate mai sus s-ar putea însă adăuga, cu reală îndreptățire, o altă latură, mai puțin cercetată a teologiei sale și anume contribuția apologetică, de mare profunzime și noutate în același timp. Deși ocupă un loc relativ restrâns în vasta sa operă teologică, apologetica sau teologia fundamentală a constituit o preocupare permanentă în cercetarea teologică, exprimată tot mai mult în studiile și lucrările Părintelui Stăniloae.

O explicație a interesului față de această disciplină o putem afla în biografia marelui nostru teolog², în care se consemnează că, între anii 1929—1932 și 1936—1937, a predat Apologetica la Academia teologică «Andreiană» din Sibiu. Probabil că această experiență didactică nu a rămas fără urmări și de aceea, în persoana Părintelui Stăniloae dogmatismul a fost permanent dublat de apologet. Dar mai poate fi găsită și o altă explicație, nu mai puțin plauzibilă decât prima și pe care o considerăm deplin confirmată de biografia sa: vremurile pe care le-a străbătut părintele profesor, de la secularismul incipient din perioada interbelică, până la ateismul militant ce i-a urmat în societatea noastră, l-au determinat să devină apologetul credinței în general și al Ortodoxiei în special. Și dacă totuși nu a scris o carte în mod explicit de apologetică, deși unele din operele sale pot fi îndreptățite să fie considerate ca aparținând acestei discipline teologice, e pentru că alții nu ar fi permis, într-o anumită perioadă, să apară o astfel de lucrare.

În cele ce urmează ne-am propus să analizăm unele aspecte apologetice din opera Pr. Prof. Dumitru Stăniloae și să evidențiem caracterul de noutate și de actualitate al acestora, precum și importanța lor în configurarea unei noi Apologetici ortodoxe.

1. Prof. Dr. Remus Rus, *Spre o teologie a religiilor în viziunea Părintelui Dumitru Stăniloae*, în vol. «Persoană și comuniune», Sibiu, 1993, p. 521—531.

2. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Preotul profesor și academician Dumitru Stăniloae — Câteva coordonate biografice*, în vol. cit. supra, p. 1—13.

Primele elemente de apologetică (în afara cursului menționat mai sus și la care n-am avut acces) le aflăm în cartea Părintelui Stăniloae apărută în 1939 la Sibiu cu titlul «Ortodoxie și Românism», în care, după cum se cunoaște, sunt adunate mai multe studii și articole, publicate mai întâi în «Gândirea» și în «Telegraful român». Modul în care autorul caută să dea răspuns marilor probleme cu care se confruntau Biserica și societatea românească în acea perioadă istorică este inedit, depășind reminiscentele influențelor scolastice, ce se făceau încă simțite în teologia noastră. Stilul apologetic al acestei cărți era caracterizat de un contemporan al autorului în termenii următori: «Apologetica sa nu are, desigur, sistematizarea celei a prof. Vasile Găină, a mitropolitului Irineu Mihălcescu sau a prof. Ioan Gh. Savin. Ea se apropie mai degrabă de apologetica lui Nichifor Crainic, fiind tot un fel de scrutare a problemelor vremii, în lumina învățaturii creștine»³. Tocmai în aceasta consta noutatea și anume că teologia ortodoxă românească se angaja, prin marele gânditor de la Sibiu, într-un dialog deschis cu filosofia și cultura, cu știința și arta, într-un cuvânt, cu toate componentele vieții spirituale din țara noastră.

Este drept că Nichifor Crainic se angajase ceva mai devreme în acest dialog, creator de valori, dar stilul de apologet al părintelui Stăniloae era oarecum diferit, mai apropiat de izvoarele patristice și bizantine ale spiritualității ortodoxe. De altfel, în medalionul pe care i-l consacră în cartea sa «Apologeți creștini-români și străini», prof. Emilian Vasilescu nu omite să facă și o distincție între cei doi mari teologi și gânditori: «Pe când Nichifor Crainic apăra creștinismul și ortodoxia românească, venind parcă din afară, din văltoarea vieții și a problemelor culturii, prof. Dumitru Stăniloae își face impresia că pornește dinlăuntrul teologiei, din miezul dogmatic al problemelor, proiectând lumina adevărului creștin asupra realităților culturale, sociale și naționale»⁴.

Una dintre cele mai importante teme dezbătute în cartea citată mai sus este aceea a raportului dintre creștinism și naționalism, mai concret dintre ortodoxie și românism. Soluția acestei probleme o găsește părintele Stăniloae pornind de la Revelație, conform căreia națiunile sunt realități voite de Dumnezeu. Pe baza acestui dat revelat se poate afirma în chip antinomic, propriu teologiei ortodoxe, că învățătura creștină, deși este una și unitară, rodește diferit în națiunile diverse ale acestei lumi. În acest sens, «Ortodoxia, deși universală în destinația ei transcendentă după izvorul de unde își revarsă învățăturile și puterile, n-a putut rămâne atârnată în văzduhul ce plutește pe deasupra neamului nostru, ci a pătruns în spiritul lui, operând în el anumite prefaceri»⁵. Așa se explică existența atâtor calități sau daruri în sufletul românului, în care stăruie o tainică legătură cu cos-

3. Emilian Vasilescu, *Apologeți creștini — români și străini*, București, 1942 p. 83.

4. *Ibidem*, loc. cit.

5. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și Românism*, Sibiu, 1939, p. 37.

mosul și o adâncă dragoste pentru pământul din care iese hrana, o armonie între simțire și rațiune, o minunată împletire de seninătate și duioșie⁶. Cu alte cuvinte, specificul național nu trebuie înlăturat sau negat, ci dimpotrivă transfigurat prin duhul Ortodoxiei, singurul care asigură un echilibru stabil între local și universal.

Vor trece mai bine de 50 de ani până când vremurile vor îngădui părintelui Stăniloae să revină și mai profund, mai substanțial asupra acestei probleme printr-o lucrare de mare valoare, o adevărată apologie a specificului nostru ortodox cu titlul sugestiv «Reflexii despre spiritualitatea poporului român» (Craiova, 1992). În paginile acestei lucrări este descris nu doar raportul dintre ortodoxie și românism, ci rodul însuși al imbinării caracterului latin al poporului nostru cu creștinismul ortodox, definit prin spiritul unic de sinteză complexă. «Noi nu suntem, afirmă părintele Stăniloae, nici unilateral raționaliști ca latinii din Occident, sau ca grecii, care au influențat latinitatea occidentală, nici unilateral mistici ca slavii sau ca popoarele asiatice și africane, caracterizate de un panteism total prin religiile lor impersonaliste, ci unim luciditatea rațională a latinității personaliste, cu sentimentul de taină, prezentă în toate, dar o taină luminoasă, în care se poate înainta la nesfârșit și care nu ne anulează ca persoane originale în sentimentul unității de comuniune pe care îl trăim»⁷.

Există un subcapitol în această carte intitulat «Universalul într-o superioară sinteză și umanizare», în care autorul face o incursiune în istoria spiritualității românești și reușește să demonstreze, cu fapte istorice, că ori de câte ori spiritul românesc s-a deschis spre creațiile spiritului uman de pretutindeni, s-a îmbogățit, dar prin asimilare și autohtonizare, nu prin imitație sterilă. «Tendențele și curente de oriunde, intrând în spiritul românesc într-o sinteză și osmoză superioară, devin cu adevărat un universal unitar și echilibrat, în care nici una din ele nu este intolerantă față de alta, nu caută să o excludă, nu provoacă stări de exclusivism implacabil»⁸.

Concluzia acestei evaluări a trăsăturilor esențiale și fundamentale ale poporului român este de o actualitate stringentă, tot mai mult confirmată la acest sfârșit de secol și mileniu: spiritul românesc lucid, echilibrat și în același timp de o tainică profunzime, este chemat să reprezinte o intermediere generoasă între națiuni, pe o scară mondială. «Spiritualitatea noastră poate da Occidentului forța iar Orientului claritatea unui adevărat umanism, care să se folosească și de luciditatea Occidentului și de elanul generos și inepuizabil al Orientului»⁹.

Între cele două lucrări citate anterior și de p. prof. D. Stăniloae, separate de mai bine de o jumătate de veac, se află însă una, ce reprezintă poate cel mai elocvent stilul apologetic, devenit uneori chiar olemic al marelui nostru dascăl de teologie, asupra căreia ne propunem

6. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 85.

7. Dumitru Stăniloae, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Craiova, 1992, p. 14.

8. *Ibidem*, p. 101.

9. *Ibidem*, p. 103.

să stăruim în continuare. Este o carte de tinerețe sau poate de maturitate, care a putut fi scrisă doar atunci când, la fel ca și 50 de ani mai târziu, teologii puteau să se angajeze în dialog deschis cu ceilalți oameni de cultură din societatea românească. Este vorba de lucrarea «Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie», în care părintele Stăniloae polemizează cu unul dintre cei mai cunoscuți filozofi români din acest secol. Calitatea de apologet este pe deplin confirmată de această lucrare, în care se apără, cu dovezi raționale, realitatea celor trei adevăruri, care formează obiectul Apologeticii sau al Teologiei Fundamentale Răsăritene: adevărul religiei, adevărul creștinismului și adevărul Ortodoxiei, acesta din urmă în expresia sa românească.

Citind lucrarea aceasta a părintelui Stăniloae, nu poți să nu faci comparație cu opera unui Justin Martirul și Filosoful sau Clement Alexandrinul, marii apologeți ai creștinismului din epoca persecuțiilor romane, care, cunoscând filosofia și știința timpului lor, găseau cele mai temeinice răspunsuri la atacurile filosofilor necreștini și reușeau să demonteze pas cu pas toate construcțiile lor aberante, evidențiind unicitatea și superioritatea creștinismului.

Tot astfel procedează și părintele Stăniloae, în deplină cunoștință de cauză, căci era foarte familiarizat cu filosofia germană, de care era dependent Lucian Blaga, iar în afară de aceasta și diferit de filosoful de la Cluj, el cunoștea bine și ceea ce se afla la baza acestei filosofii, adică teologia protestantă.

Spre a exemplifica modul în care se face apologetică în această lucrare, ne vom referi în cele ce urmează la ultimele două capitole ale sale. Penultimul capitol, intitulat «Ortodoxia românească și mitul d-lui Blaga», cuprinde o analiză a operei «Spațiul mioritic», în contextul mai larg al sistemului filosofic al lui Lucian Blaga. Părintele Stăniloae dovedește, fără putință de tăgadă, că cele câteva trăsături ale spiritualității ortodoxe românești, prezentate în această lucrare, nu sunt înțelese corect de filosofi, ci dintr-o perspectivă occidentală, reduționistă și simplistă. «Lucian Blaga prezintă omul ortodox ca pe o ființă total inactivă ce așteaptă într-o pasivitate completă coborârea transcendentului. Dar, afirmă părintele Stăniloae, e de remarcat că doctrina predestinaționistă n-a apărut niciodată în cuprinsul Ortodoxiei, ci este specifică protestantismului și cu deosebire calvinismului»¹⁰.

Sintagma folosită de Blaga «transcendentul care coboară» nu trebuie înțeleasă simplist, în opoziție doar cu efortul omului de a se ridica spre transcendent, așa cum înțelege catolicismul și protestantismul, ci mult mai nuanțat, în toată complexitatea ei. «Răsăritul ortodox nu e dominat numai de convingerea că transcendentul coboară, ci și de conștiința că el nu coboară decât dacă omul se silește prin eforturile proprii să se facă apt să-l primească»¹¹.

10. Dumitru Stăniloae, *Poziția domnului Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie*, București 1993, p. 93.

11. *Ibidem*, loc. cit.

Făcând dovada că nu a înțeles specificul Ortodoxiei românești, Blaga construiește celebrul, de acum, mit al Marelui Anonim, care «departe de a se coborî condescendent și iubitor spre făptură sau de a o lăsa pe aceasta să se apropie de el, veghează cu teamă la păstrarea distanței. El nici nu coboară la făptură, nici nu îngăduie făpturii să se înalțe spre el... E un Mare anonim mic și fricos. E o plâsmuire absurdă, căci o ființă supremă trebuie să aibă atributul de absolută, iar absolutul nu se poate teme și nu are de cine se teme»¹².

O astfel de concepție filosofică, ascunsă sub o mască religioasă, are fără îndoială un caracter antiortodox și deci antiromânesc, evidențiat de părintele Stăniloae și prin alte exemple: «în filosofia d-lui Blaga nu există comuniune, eul e închis în sine și în iluziile sale. Nu cunoaște nimic din realitate, nu știe de există vreun semen și nu poate recunoaște nici o datorie de a-l iubi, dacă pilda ce i-o dă Marele Anonim, care trebuie privită ca o lege fundamentală a vieții, este aceea a egoismului și a temerii de altul»¹³.

La sfârșitul acestor considerații, părintele Stăniloae își justifică demersul apologetic printr-o dublă motivație: «Pe de o parte nici un alt filosof român nu a contestat fățiș Revelația divină și dumnezeirea lui Iisus Hristos, iar pe de alta se impunea împrăștierea unui echivoc ce persistă în jurul filosofiei d-lui Blaga... Dânsul, construindu-și din termenii teologiei creștine o fațadă atrăgătoare, ispitea lumea să se apropie de un interior în care nu se mai afla aproape nimic creștin»¹⁴. Apologetul din persoana părintelui Stăniloae nu putea rămâne indiferent față de pericolul pe care îl reprezenta concepția filosofică deistă a lui Blaga, care atenta la puritatea și autenticitatea Ortodoxiei românești, așa cum altădată politeismul elenistic la noua religie, a Mântuitorului Hristos.

Vom trece acum la ultimul capitol al lucrării, intitulat «Cosmologia d-lui Lucian Blaga», în care părintele Stăniloae întreprinde o analiză pertinentă a cărții filosofului, apărută în 1940 cu titlul «Diferențialele divine». «Piatra unghiulară a cosmologiei d-lui Lucian Blaga, observă părintele Stăniloae, este teza că Marele Anonim se poate reproduce ad infinitum, fără a se istovi. Dar Marele Anonim se ferește de a descătușa aceste posibilități ale sale, ca să nu se ivească centre multiple cu existență autonomă, ceea ce ar echivala cu o adevărată anarhie... Purtat de grija egoistă de a-și salva poziția de centru unic al tuturor, Marele Anonim își reține posibilitățile majore de înfăptuire și lasă libertate de realizare numai celor mai modeste»¹⁵.

Această concepție filosofică cosmologică este, cum ușor se poate observa, aservită panteismului, căci consideră lumea o emanație din Dumnezeu. «Diferențialele divine» nu sunt altceva decât niște entități minime, reproduceri ale părților de margine ale ființei acestui «Tot divin».

12. *Ibidem*, p. 96.

13. *Ibidem*, p. 97—98.

14. *Ibidem*, p. 100.

15. *Ibidem*, p. 102.

Răspunsul apologetic al părintelui Stăniloae nu se lasă așteptat ; el capătă uneori o tonalitate polemică, impusă de gravitatea problemei. «Ce scop are lumea în concepția d-lui Lucian Blaga ? Nici unul. Totul e zădărnice fără sfârșit, un efort tantic, ce nu duce la nici o țintă. Aceasta se explică prin faptul că filosofia sa este o filosofie a lucrurilor și a forțelor impersonale»¹⁶. Tocmai de aceea, pentru a demonstra inconsistența sistemului elaborat de Blaga, părintele Stăniloae face apologia persoanei umane, create de Dumnezeu din iubire și în vederea comuniunii nesfârșite cu El. Numai prezența persistentă a iubirii de Dumnezeu în sufletul omenesc întreține viața spirituală pe pământ și creează tot ce e nobil în istorie. Iar Dumnezeu, fiind El însuși Persoana absolută, nu a creat bucățele impersonale, ci persoane cu care să stea în comuniune, pe care le-a destinat unei vieți eterne. Iubirea lui Dumnezeu face pe om ființă eternă¹⁷.

Concluzia este aceea că sistemul filosofic al lui Blaga se îndepărtează, dacă nu cumva se opune total învățaturii creștine. Cosmosul, în loc să devină tot mai transparent pentru prezența sa și lucrarea lui Dumnezeu prin el, este supus unor legi impersonale, de o repetiție monotonă și fără sens. Pierzând capacitatea de a revela pe Dumnezeu, el devine tot mai opac, tot mai greu de înțeles și amenință să-l înăbușe în sine pe om, care nu mai tinde să devină conștiința lumii, ci slavul ei.

Cât de departe de această perspectivă eronată se situează cosmologia ortodoxă, care tinde să vadă în om inelul de legătură dintre Dumnezeu și creație și în același timp conștiința și preotul cosmosului. Materia acestei lumi nu emană din ființa lui Dumnezeu, care s-ar divide la nesfârșit, în baza unei legi impersonale, căreia i se supun toate. Potrivit teologiei ortodoxe, materia se întemeiază pe spirit sau este concentrare de spirit iar prin aceasta se oferă posibilitatea ca spiritul omului, luminat de Spiritul suprem, Dumnezeu, să devină tot mai transparent prin materia trupului său și apoi prin materia lumii.

Această perspectivă luminoasă este prezentată de părintele Stăniloae în a sa «Teologie Dogmatică Ortodoxă», care se dovedește a fi nu doar o operă monumentală închinată doctrinei ortodoxe, ci și, într-o anumită măsură, o lucrare cu valențe apologetice. Vom încerca, în acest sens, să argumentăm această teză, scoțând în evidență acele elemente care ni se par a fi nu doar simplu de natură apologetică, ci oferind posibilitatea configurării unei noi apologetici ortodoxe, care ar corespunde infinit mai mult exigențelor dialogului dintre teologie și cultură, decât vechile manuale.

Să facem mai întâi o precizare de natură metodologică. Toate manualele de dogmatică românești din secolul nostru, începând cu cel al Mitropolitului Irineu Mihălcescu, dar cu excepția celui din 1958 pentru Institutele Teologice, se deschid cu o parte numită Dogmatica principală sau Dogmatica generală. Această parte reprezintă de fapt un manual condensat de Teologie Fundamentală sau Apologetică, în care

16. *Ibidem*, p. 108.

17. *Ibidem*, p. 115.

sunt tratate temele specifice acestei discipline : religia, revelația, Dumnezeu, sufletul omenesc.

Părintele Stăniloae reține pentru manualul său din 1978, care este de fapt, în opinia tuturor specialiștilor, mai mult decât un manual, o singură temă de apologetică și anume Revelație, cu care se deschide volumul I.

Manualele clasice de apologetică tratau mai întâi tema religiei, originea și ființa acesteia. Inversând locul acestor două teme, părintele Stăniloae demonstrează că de fapt aceasta este singura ordine valabilă a abordării lor. Nu se poate vorbi despre Religie ca legătură liberă și conștientă a omului cu Dumnezeu, dacă n-ar exista, primordial, actul de revelare de Sine al lui Dumnezeu, prin care se și instituie, originar, relația om-Dumnezeu. Fie că e vorba de Revelația naturală, fie că e vorba de cea supranaturală, inițiativa aparține exclusiv lui Dumnezeu și prin aceasta se pune un fundament etern și imuabil, pe care se va întemeia orice relație între creator și făptura Sa. Din această perspectivă, cosmosul, ca rod al voinței lui Dumnezeu, adus la existență din nimic, se poate intercala în dialogul lui Dumnezeu cu omul, dovedind prin aceasta că poartă pecetea raționalității pe care i-a imprimat-o Logosul divin, aceeași pecete într-un grad superior fiind imprimată și în persoana umană. Cu alte cuvinte, se poate vorbi de o raționalitate a creației, care mărturisește despre o Rațiune supremă, veșnică, ce o gândește din veci și despre o altă rațiune, cu început în voința celei dintâi, care poate gândi la rândul ei, îmbogățindu-se continuu, această raționalitate plasticizată.

Datele științei, pe care orice apologet trebuie să le cunoască, nu fac altceva decât să confirme substratul rațional al materiei prin afirmația că orice particulă din cosmos este un micro-univers informațional. Căutând să cunoască sensul sau adevărul lucrurilor, pentru a se sluji de ele, omul tinde neîncetat să cunoască sensul existenței sale și al lumii. «Iar sensul acesta, afirmă părintele Stăniloae, nu ni-l poate da decât perspectiva eternității existenței noastre. Mai mult, în conștiința noastră de noi înșine e implicată, odată cu căutarea sensului existenței noastre și voința de a persista în eternitate, pentru a adânci la nesfârșit sensul existenței noastre și al întregii realități»¹⁸.

Analizând problema Revelației, părintele Stăniloae atacă tangențial și problema Religiei. Spre deosebire, însă, de vechile manuale, el definește factorul subiectiv, omul, nu doar prin suflet sau partea spirituală a ființei, cu care acesta poate intra în relație cu Dumnezeu, ci utilizând conceptul de persoană, care ne descoperă mai mult din indefinitul de taină al omului. De aceea și Cel pe care îl caută omul, după care însetează și spre care năzuiește continuu, Dumnezeu, trebuie să aibă caracterul de persoană și anume Persoana absolută, sursă veșnică a existenței pe care o dăruiește liber din Sine. Prin aceasta însă, înțelegem că la baza Religiei stă dorința după comuniune, sădită de Dum-

18. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1978, vol. I, p. 14.

nezeu în om, singura modalitate de a crește la nesfârșit în iubire și cunoaștere. Setea de transcendent a omului n-o poate împlini decât o ființă transcendentă cu caracter personal, căci numai persoana reunește în sine în chip antinomic adâncul de taină al ființei cu descoperirea de sine, prin ieșiri binevoitoare, spre a împărtăși la nesfârșit și altora din bucuria existenței.

Deși ne vom opri aici cu analiza, care ar putea continua, putem concluziona că tratând tema Revelației naturale, cu care va trebui de aici înainte să se deschidă orice manual de apologetică, părintele Stăniloae a pus într-o lumină nouă și celelalte teme majore ale Teologiei Fundamentale, Dumnezeu, omul și religia. Aceasta pentru că, așa cum afirma odinioară prof. Emilian Vasilescu, a făcut apologetică plecând de la analiza dogmatică a adevărurilor de credință.

Sunt și alte locuri în Dogmatica părintelui Stăniloae care conțin elemente apologetice și care așteaptă să fie încadrate într-un sistem, spre a fi mai ușor accesibile celor interesați. Acestea toate constituie, considerăm, o dovadă peremptorie că prin părintele Stăniloae nu numai dogmatica a beneficiat de o substanțială îmbogățire și adâncire, ci, în egală măsură și apologetica ortodoxă românească.

Pr. Lect. ȘTEFAN BUCHIU

AURELIAN SACERDOȚEANU — OMUL

«Să nu uităm o clipă că oglinda unui stat temeinic politic și riguros cultural, stă în înfățișarea ce știe să dea arhivelor, muzeelor și bibliotecilor sale. Contribuți deci la îmbogățirea tezaurului lor».

Aurelian Sacerdoțeanu ¹

Omul A. S. a fost totuși un privilegiat de soartă. Ne referim predilect la locul de obârșie. Natura plaiurilor vâlcene conferă oamenilor o notă specifică, care concurează la manifestarea demnității lor. Zona de la sudul munților Căpățanii, cheile străbătute de apele năvalnice, dealurile molcome presărate cu păduri, livezi de pomi fructiferi și frumoasele gospodării care în anotimpul cald te încântă cu explozia de culori a vaselor cu flori ce se bucură de aer și lumină pe prispele caselor, se constituia mediul ambiant al copilăriei lui A. S. La zi de sărbătoare ești martor la o spontană paradă a portului vâlcean, la care linia și culoarea conferă purtătorilor un quantum din demnitatea amintită mai sus. Incontestabil, în deceniile acestui secol metamorfoza a contribuit și în această zonă la mutații majore și totuși există încă preocupări ca tradițiile să fie perpetuate. Am amintit fugar câteva din caracteristicile zonei vâlcene pentru ca să accentuez că în acest context zona de la poalele masivului calcaros Buila—Vânturarița, străbătută de

1. Aurelian Sacerdoțeanu, «Tezaurile noastre arhiviste», în «Conferința», anul I, nr. 9/1939, p. 8.

apele râului Bistrița cu ale ei celebre chei și peșteri presărate pe versanții abrupti s-au constituit loc de refugiu la momente de restriște, dar și de viață sihastră care a condus la afirmarea în timp a așezământului monahal Bistrița, atât pe plan spiritual cât și pe cel cultural². Prin preocuparea Craioveștilor, așezământul a prosperat, iar atunci când vicisitudinile l-au marcat s-au găsit continuatori de gând și faptă pentru a acționa să-l refacă și să-l amplifice. Pe firul acestei ape, printre vâlcele sunt presărate satele componente ale localității Costești ai căror locuitori, pe lângă activitățile de pluguri, crescători de animale, pomicultori, au deprins și transmis din generație în generație și meseria de pietrar. Realizările lor sunt componente a multor construcții monahale, boierești și orașenești. Aceasta era ambianța în care preotul Nicolae Sacerdoțeanu și-a desfășurat activitatea. A fost un adevărat sacerdot având o mare înrăurire asupra enoriașilor și a propriei familii. Exemplul de bun gospodar a constituit un stimulent pentru mulți să facă ce făcea și popa, și rău nu le-a fost. Ca o notă aparte este demn să amintim că în parohia pe care a servit-o ani de zile a introdus o formulă ca noul născut să primească la botez numele sfântului sau mucenicului zilei de naștere. Ca atare localitatea Costești se constituia în acest sens la început de secol o excepție.

A. S. s-a născut³ la 20 decembrie 1904. Școala primară a urmat-o în satul Ferigile, comuna Costești până în anul 1915. Cursul inferior al liceului l-a urmat⁴ în cadrul liceului «Alexandru Lahovari» din Râmnicu Vâlcea. Au fost anii grei ai primului război mondial, anii ocupației⁵ acestui teritoriu de către inamicul interesat de a obține cât mai mult de la populație. Pe această cale ocupanții asigurau atât necesitățile frontului cât și ale familiilor lor cu tot ce puteau stoarce de pe aceste plaiuri românești. A. S. a fost martor la multele din fărâdelegile care se petreceau zi de zi. Era ceva discrepant cu atmosfera anilor copilăriei, cu poveștile de la gura sobei sau cu cele auzite la ore de seară, fie în ambianța unei clăci ori șezători, fie la o stână. Acum la anii adolescenței îi prezenta viața cu elemente zilnice vicisitudinile și durerile pe care oamenii locului le îndurau cu credința neștirbită că trebuie să vină izbăvirea pentru neamul românesc.

A. S. s-a născut în ambianța creatoare și păstrătoare de istorie, a avut prilejul să vadă sipele cu înscrisuri doveditoare a drepturilor

2. I. Ionescu-Dunăreanu, Mihail Cristescu, «Itinerare în nordul Olteniei», Buc., 1978, p. 29—31; Costea Marinoiu, «Itinerare Vâlcene», Buc., 1987, p. 100—103; Mircea Păcurariu, «Istoria Bisericii Ortodoxe Române», vol. I, Buc., 1980, vol. II, Buc., 1981; Ioanichie Bălan, «Vetre de sihăstrie românească — secolele IV—XX», Buc., 1982, p. 273—276, 44—447, 486, 544; C. Alessandrescu, «Dicționar geografic al județului Vâlcea», Buc., 1880; Maria Soveja, Iulia Gheorghina, Marcel Dumitru Ciucă, «Îndrumător în Arhivele Centrale», vol. I, partea I, Buc., 1971, p. 38—39, 19—52 cu bibliografie.

3. A.N.-D.A.I.C., fond Aurelian Sacerdoțeanu, inv. 1715, dosar 1/1904—1932; Aurelian Sacerdoțeanu, «Memoriu de titluri și lucrări», Buc., 1937.

4. Ibidem, dosar 3/1915—1937.

5. Corneliu Tamaș, «Istoria Râmnicului», Râmnicu Vâlcea, 1994, p. 168—177; Gheorghe Dumitrașcu, Corneliu Tamaș, «Bibliografia istorică a județului Vâlcea», Râmnicu Vâlcea, 1995.

primite ca moștenire sacră, a avut posibilitatea de a citi vechi tipărituri cu caractere chirilice, toate fiindu-i treaptă pregătitoare și definitorie a drumului pe care urma să îl parcurgă în anii vieții. Venirea la București pentru a urma cursul superior al liceului l-au purtat tocmai spre gimnaziul care acum căpăta statutul de liceu⁶ ca urmare a prestigiului obținut în deceniile anterioare prin competența corpului didactic, prin rezultatele obținute de absolvenții promoțiilor premergătoare. Liceul «Gheorghe Șincai» a fost totodată școala celor cu resurse modeste, veniți să învețe și să servească societatea românească. A. S. a urmat secțiunea modernă. Suntem datori să amintim și faptul că în primele decenii ale acestui secol, gimnaziul și liceul «Gheorghe Șincai» a colaborat cu Arhivele Statului, fiind o pepinieră de cadre pentru această instituție. Ne referim la o serie de cadre didactice care își desfășurau activitatea și în această instituție, trezorieră a mărturiilor trecutului. Directorul gimnaziului și apoi al liceului, Gheorghe Nedioglu⁷, a fost ani de zile și adjunctul directorului general Dimitre Onciul. După dispariția acestuia, deși s-a retras de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, a rămas în raporturi permanente cu cei care au urmat, iar pe alți colegi i-a determinat să lucreze și la Arhivele Statului. Amintim în acest sens⁸ pe profesorul Ion Constantin Dobrescu, director adjunct al liceului «Gheorghe Șincai» și adjunct al lui Constantin Moisil și A. S. la Arhivele Statului. Tot de aici a fost «lansat» și Virgil Arbore care împreună cu Mihai Regleanu au fost primi custozii ai Muzeului Arhivelor Statului⁹, sub conducerea onorifică ca director a lui George Olazevschi¹⁰.

În anul 1924 A. S. obținea¹¹ diploma de absolvent al liceului «Gheorghe Șincai». Cele amintite anterior i-au determinat următorii ani de pregătire. S-a înscris¹² și a urmat Facultatea de Filozofie și Litere din București, concomitent frecventând¹³ și cursurile Școlii de Arhivistică și paleografie ce fusese creată în cadrul Arhivelor Statului. Setea de cunoaștere l-a determinat să participe¹⁴ și la activitățile Seminarului Pedagogic Universitar «Titu Maiorescu» din București. Toate aceste forme de învățământ le-a finalizat în anul 1927. Utile în timp s-au dovedit și cursurile libere ale anului I pe care le-a frecventat¹⁵

6. Virgiliu Z. Teodorescu, «Profesorul Gheorghe Nedioglu — Schiță de portret», în «Revista Arhivelor», anul LXIX, vol. LIV, p. 415—426; «Anuarul liceului Gh. Șincai din București pe anii 1892—1942», Buc., 1942.

7. A.N. fond D.G.A.S., State de plată.

8. Nota 6.

9. Virgiliu Z. Teodorescu, «Muzeul Arhivelor — 50 de ani de existență», în «Revista Arhivelor», anul LIII, vol. XXXVIII, p. 364—367.

10. George Olszewski, pasionat colecționar de relicve istorice, artă plastică, a avut contribuții la organizarea Muzeului Arhivelor Statului, Muzeului Toma Stelian, publicist.

11. A.N.-D.A.I.C., fond «Aurelian Sacerdoteanu», inv. 1715, dosar 3/1915—1917, Aurelian Sacerdoteanu, «Memoriu...».

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

la Facultatea de Teologie în anul 1924. Suntem datori să remarcăm că prezența la cursurile instituțiilor enunțate mai sus l-au evidențiat pentru profesorii și colegii săi ca o adevărată promisiune pentru viitorul istoriografiei românești. Ca atare, pentru depășirea dificultăților de natură materială a fost încadrat la Arhivele Statului. Edificatoare în acest sens este o cerere¹⁶ din anul 1926 a studentului A. S., din anul II și elev al școlii de paleografi-arhivari prin care arăta că neavând aite mijloace de existență solicita angajarea la Arhivele Statului. La 10 februarie 1926 rezoluția directorului general, Constantin Moisil, menționa «...se va avea în vedere la primul loc vacant...». La 17 septembrie 1926 A. S., student anul III al Facultății de Filozofie și Litere, a fost numit¹⁷ copist paleograf pe locul rămas vacant. Ulterior, la 14 decembrie 1926 A. S. solicita¹⁸ să fie înscris la examenul pentru definitivarea pe post. Au fost susținute probe la caligrafie și istorie.

Cât de interesat era A. S. de viața științifică a acelor ani credem că o demonstrează cererea¹⁹ formulată la 8 aprilie 1927 când în calitate de ajutor arhivar II solicita un concediu pentru a putea participa la Congresul de Bizantinologie care în acel an era găzduit în Jugoslavia la Belgrad. A. S. menționa că dorea să participe ca student al Facultății de Filozofie și Litere și al Școlii de Arhivistică și Paleografie. În toamna aceluiași an A. S. solicita²⁰ un nou concediu pentru a susține examenul de licență în istoria universală. La 13 februarie 1928 A. S., ajutor arhivar II, aducea²¹ la cunoștința conducerii Arhivelor Statului că «Școala Română» l-a numit membru al Școlii la Fontenay aux Roses — Paris și ca atare solicita un concediu pentru a putea rezolva formalitățile de plecare în Franța. Ulterior a formulat²² și textul demisiei, începând cu 1 martie 1928, întrucât la 25 februarie 1928 obținuse avizul conducătorului școlii, profesorul Nicolae Iorga. A fost o perioadă scurtă, dar utilă pentru a avea elemente de comparație cu ceea ce urma să constate la alții ca preocupare pentru izvorul istoric și mai ales câte se cereau pentru a fi competent slujitor al arhivelor. Timp de 2 ani a fost²³ unul din zeloșii studiosi la cursurile teoretice și cele practice, experiența dobândită fiindu-i utilă în anii de muncă care au urmat dar și la ceea ce a întreprins ulterior pentru a mări prestigiul învățământului arhivistic.

Ca și la București, la Paris a găsit timpul de a frecventa și cursurile altor instituții prestigioase. Astfel cu Cartea de auditor liber pentru anii 1927—1928, a urmărit²⁴ cursurile la «L'Ecole Nationale des

16. A.N., fond D.G.A.S., dosar 945/1926, f. 35.

17. *Ibidem*, f. 190 v.

18. *Ibidem*, f. 291.

19. *Ibidem*, dosar 954/1927, f. 55.

20. *Ibidem*, f. 167.

21. *Ibidem*, dosar 963/1928, f. 28.

22. *Ibidem*, f. 29.

23. Aprecierile directorului școlii, profesorul Nicolae Iorga, și ale colegilor fiind în acest sens concludente.

24. Nota 3; A.N.-D.A.I.C., fond Aurelian Sacerdoțeanu, dosar 6/1926—1969.

Chartes» din Paris, cursurile la Sorbona²⁵ în anul 1928, iar în anul 1929 pe cele de la «Institut du Panthéon»²⁶.

Reintors în România a participat²⁷ în anul 1930 la Iași la susținerea examenului de capacitate pentru învățământul secundar, specialitatea principală istoria și secundară geografia. În același an a susținut și examenul²⁸ la Universitatea din București care i-a conferit titlul de doctor în filozofie și litere. În același an la Paris a fost difuzată traducerea în limba franceză a tezei de doctorat²⁹.

La revenirea în țară a fost numit³⁰ profesor la Școala de Arhivistică și Paleografie, fiind încadrat inițial ca suplinitor pentru perioada 1 decembrie 1929 — 1 mai 1931 la cursul «Diplomatică Generală și Instituții Vechi Românești». La 1 mai 1931 a fost încadrat definitiv la cursul «Diplomatică Generală».

Ca profesor secundar în perioada 1 septembrie 1930 — 1 septembrie 1932 a predat³¹ la seminarul teologic «Kesarie Episcopul», din Buzău. În București, de la 1 septembrie 1932 și până la 1 septembrie 1936, a predat³² la școala elementară de băieți «N. Bălcescu». La 1 septembrie 1934 revenea³³ la seminarul pedagogic universitar «Titu Maiorescu» din București, acum însă în calitate de profesor. De la 1 septembrie 1936 a ocupat³⁴ catedra de la Școala normală de băieți din București. De fapt la această școală a predat și în anul anterior însă în calitate de detașat.

Prin Înalt Decret Regal în anul 1935 a fost promovat³⁵ ca profesor definitiv în învățământul secundar.

Apreciat pentru cunoștințele dobândite, pentru discernământul și puterea de analiză a documentelor A. S. este solicitat cu contribuții atât la presa de specialitate cât și la cea de popularizare³⁶. A fost

25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*.

28. *Ibidem*.

29. Aurelian Sacerdoteanu, «Guillaume de Rubrouck et les Roumains du milieu du XIII-e siècle», în «Mélanges l'Ecole», VII, 1929, nr. 2, p. 159—335 și extras, Paris, 1930, 177 p.; cronicile sunt menționate la: Al. Matei, «Bibliografia operei profesorului Aurelian Sacerdoteanu (1922—1974)», în «Revista Arhivelor», anul LIII, vol. XXXVIII, nr. 4, p. 451; menționăm că autorul bibliografiei publicată în acest număr, p. 450—458 a publicat în continuare în nr. următor anul LIV, vol. XXXIX partea a II-a a bibliografiei, p. 108—116 care împreună cu Necrologul «Aurelian Sacerdoteanu», în aceeași revistă, anul LIII, vol. XXXVIII, nr. 12, p. 237—238 s-a constituit un pios omagiu la adresa fostului profesor; pentru viitor atența cercetare a publicațiilor din țară și străinătate va evidenția alte multe titluri care au fost elaborate de neobositul cercetător Aurelian Sacerdoteanu.

30. A.N.-D.A.I.C., fond Aurelian Sacerdoteanu, inv. 1715, dosar 4/1922—1964.

31. Notele 3, 24.

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*.

36. Mihail Straje, «Dicționar de pseudonime», Buc., 1973, p. 622; autorul bazat pe cele relatate de Aurelian Sacerdoteanu la 20 august 1970 i-a atribuit o serie de pseudonime; cercetarea personală mi-a relevat și alte pseudonime pe care le-a folosit mai ales când avea în aceeași pagină sau număr de revistă mai multe articole.

cooptat³⁷ ca membru în «Asociația Istoricilor Români», «Asociația de Monografii Istorice N. Iorga», «Asociația Presei din județul Ialomița». Remarcabilă a fost aprecierea lui Nicolae Iorga care l-a integrat³⁸ pe A. S. în activitatea secretariatului Institutului de Istorie Universală. Au fost ani de susținută activitate științifică, A. S. fiind totodată o prezență notorie în rezolvarea acutelor probleme ale trecutului cu repercusiuni asupra societății în anii premergători celui de al doilea război mondial.

Anul 1938, a fost anul pensionării³⁹ lui Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului. Condițiile politice impuneau ca la conducerea instituțiilor de importanță națională să fie promovate persoane cu putere de muncă care să poată asigura activitatea acestora în situația declanșării unor evenimente de natură militară. În acest caz, Armand Călinescu, ministrul de Interne și ad-interim la Educația Națională l-a desemnat⁴⁰, la recomandarea predecesorului, ca nou director general al Arhivelor Statului pe A. S. De la bun început pentru desfășurarea activității A. S. s-a preocupat de câteva probleme majore. Amintim situația documentelor restituite de Uniunea Sovietică în anul 1935 și care în condițiile lipsei de spațiu au fost «depozitate»⁴¹ în încăperile Muzeului Arhivelor Statului. Era de fapt o adăpostire, considerată ca temporară, stivuirea nu permitea accesul la aceste izvoare istorice. Obiectivul a rămas însă un deziderat, condițiile din anii celui de al doilea război mondial și a anilor care au urmat nu au permis rezolvarea problemei. O altă preocupare a fost întocmirea instrumentelor de informare pentru principalele fonduri de documente, predilect cele mănăstirești. A fost prilejul de antrenat la muncă întregul colectiv al Arhivelor Statului. Suita⁴² de «Indici cronologici» a fost finalizarea acestei munci. Deși numărul angajaților era redus a căutat ca printr-o atentă antrenare a fiecărui să obțină specializarea pentru acoperirea tuturor domeniilor disciplinelor care contribuiau la activitatea arhivistică. Experiența dobândită de acest personal a valorificat-o în cadrul Școlii Superioare de Arhivistică, unde noțiunile teoretice se aplicau în practică prin prelucrarea documentelor din depozitele Arhi-

37. Aurelian Sacerdoțeanu. «Memoriu...».

38. *Ibidem*.

39. Virgiliu Z. Teodorescu, «Constantin Moisil și Muzeul Arhivelor», în «Revista Arhivelor», anul LIV, vol. XXXIX, nr. 1, 1977, p. 87—89; Emilia Poștăriță, «Constantin Moisil», în «Figuri de arhiviști», Buc., 1971, p. 265—295.

40. A.N.-D.A.I.C., fond Aurelian Sacerdoțeanu, inv. 1715, dosar 6/192—1969, 4/1922—1964.

41. «Almanahul Adevărul și Dimineața pe 1936», p. 334 referință la cele 1455 lăzi cu arhivă din tezaurul evacuat în anul 1917 la Moscova și care au fost aduse la Constanța cu vaporul «Principesa Maria» la 14 iunie 1935. Peste ani Aurelian Sacerdoțeanu ia problema documentelor evacuate, vezi A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 77/1942 și 74/1941.

42. Se ia «Indici cronologici» de la nr. 1 la 23 a apărut între anii 1947—1961 cuprinzând documente referitoare la Mitropolia Țării Românești, Episcopii, Mănăstiri și Schituri. Ulterior s-a renunțat la metoda adoptată preferându-se elaborarea unor cataloage cu rezumate ample. Azi adoptând în sistemul informatic cuvintele cheie revenim cu alte mijloace tehnice la metoda adoptată de realizatorii indicilor cronologici.

velor Statului. Prin exemplul personal a căutat să mobilizeze pe toți angajații în acțiunea publicistică. La venirea la conducerea Arhivelor Statului a avut de-a face cu o mai veche acțiune deliberată care a facilitat în timp distrugerea la nivel național a numeroase mărturii ale trecutului. Pretextul l-a constituit preocuparea pentru reintroducerea maculaturii în circuitul de fabricație a hârtiei. A fost declanșată o amplă acțiune de colectare a «maculaturii». Inițiatorii beneficiau și de protecție întrucât se preconiza ca fondurile obținute să fie folosite în scopuri caritabile. Colectorii abuzau și impuneau deținătorilor să predea tot ce era hârtie veche. Neglijența, ignoranța, comoditatea, lipsa de discernământ a făcut ca astfel multe arhive, chiar ale ministerelor și tribunalelor să fie samavolnic încredințate unor asemenea întreprinzători. Acest lucru se petrecea în deceniul când Legea Arhivelor din 1925 fusese completată cu noi prevederi în anul 1931 menite tocmai a proteja arhivele și a nu se mai pierde importante mărturii⁴³. Considerăm în acest sens concludente atât semnalul de alarmă formulat⁴⁴ de Grigore Trancu — Iași, cât și răspunsul responsabil al noului director general al Arhivelor Statului. Ambele reacții au fost incorporate în coloanele cotidianului de largă audiență în epocă, ziarul «Universul». Din păcate, cu toate măsurile luate, distrugerea a continuat să diminueze arhivele multor instituții. Putem argumenta anterioara afirmație prin citarea inițiativei⁴⁵, în aceste condiții, a unui pasionat culegător al relicvelor, inclusiv cele arhivistice. Ne referim la Alexandru Saint George, care tocmai în condițiile de expulzare din arhive a documentelor, a întreprins cu tenacitate demersurile convenite pentru a prelua la muzeul pe care îl crease aceste relicve. Sunt în acest sens, semnificative scrisorile de mulțumire pe care le adresa celor care i-au încredințat asemenea mărturii. Din multe exemple cităm situația ar-

43. O adevărată «vânătoare» a fost declanșată de achizitorii de maculatură și cum arhivele instituțiilor se constituiau cantități concentrate pentru acești profitori se constituiau prada cea mai la îndemână. Aceștia folosind oculțe intervenții și paravane obțineau chiar de la creatorii de arhive «recomandări» pentru unitățile în subordine de a preda hârtia drept maculatură eludând prevederile legale, vezi Gr. Trancu — Iași, «Verificați arhivele» în «Universul», anul 55, nr. 319 (320), 22 (23) noiembrie 1938, p. 1 amplu apel pentru salvarea documentelor susepuse unei grăbite și nejustificate acțiuni care ducea astfel la irevocabile pierderi de izvoare istorice. El afirma: «Verificați arhivele înainte de a le transforma în materie primă. Sunt materia primă a înălțării neamului nostru».

44. Pentru Aurelian Sacerdoteanu apelul lui Gr. Trancu — Iași cât și alte semnale i-a oferit prilejul de a exprima punctul de vedere al instituției abilitată să avizeze ce urma să fie eliminat în procesul de selecționare. În articolul «Pentru păstrarea arhivelor», în «Universul», anul 55, nr. 323 (335), 26 noiembrie (8 decembrie) 1938, p. 8 el revendica tuturor conducătorilor de instituții să respecte legislația în vigoare.

45. Legea din 1925 interzicea înstrăinarea sau distrugerea fără o prealabilă autorizare din partea Arhivelor Statului, completările din anul 1931 erau menite de a întări rolul Arhivelor Statului și totuși de la nivelul ministerelor au fost emise o serie de decizii care încălcau flagrant aceste prevederi. Pentru a se crea surse de venituri pentru o serie de societăți de binefacere au fost autorizate să patroneze acțiunea de recuperare a maculaturii; vezi: «Arhivele Statului — 125 ani de activitate 1831—1956», Buc., 1957, p. 98—110.

hivelor fostului Tribunal Județean Târnava Mică, hărăzite abuziv topirii, au fost preluate de acest muzeu de unde după 1948 au fost aduse la Arhivele Statului din București, iar acum se află unde se cuvine, la Târgu Mureș.

Revenind la A. S. trebuie să remarcăm preocuparea constantă manifestată⁴⁶ în timpul celui de al doilea război mondial pentru protejarea fondurilor și colecțiilor arhivistice dar și a personalului. Valorificând experiența anterioară dobândită în primul război mondial a preconizat realizarea de lăzi pentru evacuarea arhivei în bune condițiuni, depistarea spațiilor corespunzătoare pentru adăpostirea acestora precum și a personalului care le însoțea.

Dărilor de seamă anuale publicate⁴⁷ cu regularitate în coloanele Revistei Arhivelor, sunt sintetic edificatoare pentru cele întreprinse în acest sens.

Intrucât suntem în anul 125 de la nașterea lui Nicolae Iorga avem datoria să ne amintim că în anul 1940, la brutala înlăturare a aceluia care i-a fost mentor, a avut o edificatoare reacție de condamnare a acestora care l-au asasinat pe ilustrul cărturar, far și călăuză pentru neamul românesc în momentele de restriște. În necrologul publicat⁴⁸ în Revista Arhivelor din 1941, A. S. la 17 iunie își finaliza caldă evocare blamând pe toți aceia care au tratat cu indiferență o asemenea faptă. El cu durere constata: «Nici o vorbă nu s-a spus, nici un cuvânt nu s-a scris că pierdusem pe cel mai de seamă fiu al gliei românești». A. S. a avut încredere în viitor afirmând: «Dar va trece vremea. Ce este pulbere se va spulbera iar ce este temeinic va rămâne cu întreg poporul acesta, care nu e cu nimic vinovat de tulburarea apelor. Atunci numele lui Nicolae Iorga va fi de o potrivă cinstit la înălțimea operei lui. Până atunci cu adâncă venerație închinăm acest modest mănunchiu de cercetări arhivistice memoriei aceluia care, pe lângă toate celelalte, a fost și cel mai mare prețuitor și sprijinitor al arhivelor: profesorul Nicolae Iorga».

Verticalitatea l-a caracterizat și în anii care au urmat având tăria să o spună pe cea dreaptă, care de multe ori nu a fost înțeleasă și ca atare au urmat consecințele. Multe din dezideratele cu care pornise la drum ca organizator al arhivelor au fost blocate sau atenuate în

46. A.N., fond D.G.A.S., dosar 1138 vol. I/1940 confecționarea de lăzi de arhivă din lemn de brad la Liceul Industrial nr. 2 din București; A.N.-D.A.I.C., fond Departamentul Artelor, inv. 819, dosar 70/1943, f. 98 la 17 aprilie 1943 Aurelian Sacerdoteanu propunea evacuarea Arhivelor Statului în județul Vâlcea la mănăstirea Hurezu, revendicând în acest scop realizarea de lăzi de arhivă; ibidem f. 233—234, 284 măsuri preconizate la 5 noiembrie 1943 pentru protejarea documentelor de la Craiova; fond D.G.A.S., dosar 1242/1943, f. 2, 2v. un deviz întocmit la 1 septembrie 1943 pentru executarea de dulapuri metalice pentru păstrarea arhivei; fond Departamentul Artelor, din 19 ianuarie 1944, dosar 70/1943, f. 218 adresa către Marele Stat Major al Armatei, secția IV, biroul 5 referitoare la problema evacuării arhivelor de la Iași pentru care erau necesare 5 vagoane, iar pentru cele de la Cernăuți 3 vagoane pentru transportul pe calea ferată.

47. Publicate la rubrica «Informații» din «Revista Arhivelor», azi se constituie un edificator exemplu de transparență.

48. «Revista Arhivelor», IV, 2, Buc., 1941 număr dedicat «Lui Nicolae Iorga amintire» având la p. 205—213 necrologul semnat de Aurelian Sacerdoteanu.

lureșul metamorfozei societății românești după 1945. Reușise să extindă⁴⁹ Școala de Arhivistică integrând toate disciplinele care puteau forma cadre bine pregătite menite să desfășoare activități în domenii ca: arhivistica, biblioteconomia, muzeografia, grafologia ș.a. Aplicarea⁵⁰ reformei învățământului a înlăturat această instituție din rețeaua școlară de grad universitar. Pe această cale teoria nu se mai completa cu practica la sursa care o constituiau mărturiile din depozitele arhivelor. A urmat apoi trecerea⁵¹ instituției din subordonarea Ministerului Învățământului Public la Ministerul Afacerilor Interne, moment în care dosarul personal al lui A. S. îl făcea necorespunzător ca obârșie, grad de pregătire și mai ales prin ceea ce realmente îi lipsea: capacitatea de orientare politică. Demnitatea ancestrală, experiența dobândită printr-o muncă asiduă nu i-au permis să fie un servil funcționar și ca atare a intervenit îndepărtarea lui de la cârma arhivelor tocmai când capacitatea lui de bun gospodar și organizator s-ar fi putut concretiza printr-o serie de măsuri benefice pentru instituție, documente și oamenii care le îngrijeau.

Desființarea învățământului arhivistic la Arhivele Statului a impus ca în cadrul Universității să fie asigurată pregătirea viitoarelor generații care urmau să preia misiunea de trezoreri. În acest context i-a fost acceptată⁵² prezența la catedra de arhivistică pentru a asigura predarea unor discipline care se constituiau componente ale unui curs general de cunoștințe menite a-l familiariza pe tânărul student cu cercetarea izvoarelor, precum și cu cursurile speciale pentru cei din anii superiori care urmau specialitatea arhivistică.

Ca fost elev al liceului «Gheorghe Șincai», auzisem de la profesorul Virgil Arbore, directorul liceului și autor de valoroase manuale de istorie, despre fostul înaintaș. După 1948 prin anticariatul de stat am avut prilejul să am în mână volumul editat în anul 1946 de Fundația Regală pentru Literatură și Artă în seria «Biblioteca Enciclopedică», constituindu-se tomul I din «Opere complete» ale lui Dimitrie Onciul⁵³; ediție critică adnotată de A. S. Faptul că numele edi-

49—50. În anul 1938 prin prevederile legii învățământului superior Școala Superioară de Arhivistică era integrată în grupa «Școlilor speciale», dar la 11 octombrie 1941 a fost desființată provocând reacția lui Aurelian Sacerdoteanu împotriva acestei măsuri. În «Hrisovul», anul 1, 1941, p. 536—541 a publicat «Împotriva desființării Școlii de Arhivistică». Demersurile au impus ca în anul 1942 să fie reînființată. Prin reforma învățământului din 1948 a fost promovată ca «Institut de Arhivistică» ca la 9 septembrie 1950 să fie desființat; remarcabile îi sunt contribuțiile la elaborarea: «Carnetul Studentului», Buc., 1939, 24 p., ediția II-a 1945, 86 p.; «Pregătirea arhivistilor», în «Hrisovul» anului IV, 1945, p. 5—51; «Instrucțiuni arhivistice», Buc., 1948, 45 p.; «Arhivistică», Buc., 1970/1971, 330 p.; coordonarea publicațiilor școlii: «Hrisovul» și «Lucrările Școlii de arhivistică».

51. Hotărârea Consiliului de Miniștri din 25 ianuarie 1951; adoptarea la 27 ianuarie 1951 de către Prezidiul Marii Adunări Naționale a Decretului nr. 17 pentru trecerea Arhivelor Statului de la Ministerul Învățământului Public la Ministerul Afacerilor Interne; ulterior la 29 mai 1951 a fost adoptată hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 472/1951 care reglementa organizarea instituției.

52. A.N.-D.A.I.C., fond Aurelian Sacerdoteanu, inv. 1715, dosar 6/1926—1969.

53. Dimitrie Onciul «Opere complete», vol. I Buc., 1946, 423 p.; peste ani Aurelian Sacerdoteanu a realizat o nouă ediție Dimitrie Onciul «Scrieri istorice», Buc., 1968, vol. I, 718 p., vol. II, 560 p. + ilustrații.

turii și prefața erau înlăturate mi-au amplificat curiozitatea determinându-mă să caut să pot citi și cele ce lipseau din cartea achiziționată. Ajungând la un asemenea exemplar am putut remarca preocuparea de a-l familiariza pe cititor cu cercetările întreprinse de Dimitre Onciul, dar și de a aduce cuvenitele corecturi determinate de aflarea unor noi izvoare. Realizată fără ostentație, dar argumentată, această intervenție evidențiază respectul pentru ilustrul înaintaș din partea aceluia care pe drumul deschis avea posibilitatea să aducă noi argumente pro sau contra la aspectele tratate în problema originii principatelor române. Notele incluse în volum sunt în acest sens edificatoare și pilduitoare.

Vizita acasă a dirigintelui clasei, profesorul Octavian Halunga, interesul expres să-mi cunoască biblioteca, l-a determinat să-mi precizeze că volumul a fost alcătuit de A. S., fost elev al liceului «Gheorghe Șincai». Recunosc, pentru mine a fost o zi benefică întrucât dirigințele remarcând structura bibliotecii pe care mi-o alcătuisem până la acea dată nu m-a mai considerat ca unul care trebuia să fie prompt la orele de matematică, specialitatea ilustrului modelator de viitori matematicieni și ingineri cu care școala se mândrea.

În anii facultății raporturile profesor-student au fost în limitele unor generalități. Pot afirma că te impresiona căutătura lui și parcă ochii lui ar fi avut calitatea laserului pentru a citi cele neexprimate de interlocutor. Se interesa de ceea ce era preocupare personală și ca atare te impresiona prin recomandările bibliografice pe care le oferea cu o mare culanță mai ales atunci când la o nouă întâlnire constata că cele indicate le-ai folosit și se constituiau prilej de dialog. Frecventam două discipline care în acei ani nu erau considerate de către toți necesare să fie instrumente comune în cercetarea trecutului. Pentru disciplinele arheologice și etnologie am avut în A. S. o călăuză prin care am dobândit respectul pentru tot ceea ce a devenit moștenire de la înaintași pentru urmași. În acel deceniu, oficial, problema continuității poporului român nu era de actualitate. La moara istoriei se măcinau argumentele care să ne definească cât suntem de slavi. Fără comentarii, cărțile recomandate de A. S. erau călăuză de nădejde pe drumul adevărului. După terminarea facultății, întâmplarea ne-a permis întâlniri, pe timpul verii, la grădina cinematografului din piața parcului «Libertății». Pentru mine au fost ani de navetă la Oltenița. Atunci când i-am vorbit despre bogăția de material arheologic din zona respectivă, mi-a recomandat să urmăresc situația unor veacuri din mileniul nostru. Așa am ajuns să studiez situația satelor dispărute, refăcute, a mănăstirii Cătălui și a drumurilor care se îndreptau spre schelele dunărene. Documentarea mi-a impus să ajung la Arhivele Statului pentru a studia condici de documente transcrise de Dionisie Eclesiarhul.

A urmat examenul care m-a inclus în rândurile aceluia care desfășurau activități variate la Arhivele Statului. Pentru mine reluarea activităților a ceea ce fusese Muzeul Arhivelor Statului era o primă preocupare. Modalitățile de rezolvare erau însă dificile. Anul 1956 per-

misese ca în condițiile evocării a 125 de ani de la instituirea Arhivelor Statului ca organism modern promovat de Regulamentele Organice din Țara Românească și Moldova să fie organizată⁵⁴ o expoziție permanentă obținându-se în acest scop sălile de la etajul I al muzeului. A vorbi despre muzeu era un subiect tabu. Pentru a depăși veleitarismul unora, neîncrederea altora am trecut la organizarea unor expoziții temporare. Amintesc pe cea referitoare la Ion Creangă⁵⁵, care a deschis drumul și pe cea dedicată lui Nicolae Iorga⁵⁶ în anul 1965. Printre vizitatorii care au cunoscut-o s-a aflat și A. S. A fost momentul pe care îl consider crucial, întrucât de la acea dată raporturile au fost de altă natură. Acum am dat adevăratul examen cu omul și profesorul A. S. Regret profund că cele enunțate de el cu referință la Nicolae Iorga n-au fost înregistrate. Pentru mine au fost definitorii, putând astfel să înțeleg mai deplin ceea ce subversiv aflasem în anii studenției din volumele obținute prin amabilitatea, dar și riscul, domnișoarei Vâlcu⁵⁷, bibliotecara șefă de la Facultatea de Istorie. care ne pune la dispoziție asemenea cărți recomandându-ne discreție și ținerea pe masa de lectură a unor volume din operele tovarășului Stalin.

Anii care au urmat au fost ani cu satisfacții, expozițiile temporare facilitându-mi o bogată documentare și înțelegerea epocilor tratate. De fiecare dată A. S. le-a vizitat împărtășindu-mi impresiile, nu odată chiar critice, vizând atât forma cât și conținutul. Uneori «reproșurile» erau vehemente, dar obiective. Un exemplu: pentru anul 1969 când Arhivele Statului au fost gazda⁵⁸ unei «Mese Rotunde» a conducătorilor de arhive s-au întreprins lucrări de renovare a localului muzeului. Cu acest prilej au fost «lăcuite» ușile de lemn. Când le-a văzut strălucitoare, reproșul a fost prompt că am acceptat o asemenea formulă. Timpul și mai ales calitatea materialului pus în operă a demonstrat valabilitatea celor susținute de A. S.

54. «Arhivele Statului 125 ani de activitate 1831—1956», Buc., 1957, p. 131, expoziția a fost deschisă la 27 aprilie 1957.

55. «Zilele Ion Creangă», în «Informația Bucureștiului», anul XII, nr. 3534, 15 decembrie 1964; «Munca», anul XX, nr. 5322, 16 decembrie 1964.

56. «Expoziția documentară N. Iorga», în «România Liberă», anul XXIII, nr. 6570, 30 noiembrie 1965; «Simpozion Nicolae Iorga», în «Scânteia», anul XXXV, nr. 6817, 30 noiembrie 1965; «Expoziție documentară N. Iorga», în «Săptămâna culturală a Capitalei», anul III, nr. 48 (155), 3 decembrie 1965, p. 1; «Expoziție documentară Nicolae Iorga», în «Informația Bucureștiului», anul XIII, nr. 3835, 7 decembrie 1965.

A.N.-D.A.I.C., colecția Manuscrise, «Cartea de Impresii a Muzeului Arhivelor Statului».

57. Sper că în memoria multora din cei care frecventam Biblioteca Facultății de Istorie conduita acesteia a rămas bine întipărită. Solicitudinea, delicatetea, discreția se constituiau elementele ce o defineau pe cea care la prima vedere era tentat să o consideri prin sobrietatea afișată cerberul instituției.

58. «A XI-a conferință internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor», în «Revista Arhivelor», anul XII, nr. 2, 1969, p. 285—294; nota 56.

Raporturile între conducerea Arhivelor Statului și catedra de Arhivistică din cadrul Facultății de Istorie, intrată accentuat în conul de umbră al învățământului universitar impunea realizarea unui dialog cu cei care mai erau purtători de stindard. Și erau din ce în ce mai puțini, întrevăzându-se ziua când o serie de discipline nu ar mai putea fi împărtășite noilor generații întrucât fireasca predare-preluare a ștafetei nu se mai realiza. În această conjunctură a fost provocat dialogul cu profesorul A. S., fiind invitat să cunoască evoluția instituției în cele aproape două decenii de când fusese silit să o părăsească. Nu călcase în instituție, însă ce se petrecea îi era bine cunoscut, foști elevi sau alți angajați oferindu-i posibilitatea să cunoască și cele care directorii instituției nu le cunoșteau.

Concomitent câteva împrejurări ne-au reunit la un pahar de vin, prilej de vorbă lungă, subiectele fiind variate și mai ales profitabile pentru noi cei mai tineri. Lui A. S. i s-a alăturat un alt coleg de generație și de învățământ, profesorul Mauriciu Kandel. La prima vedere părea incredibilă prietenia între cei doi, fiindu-ne cunoscută intoleranța între un oltean și un evreu. A. S. era menit să întărească regula tocmai prin caracterul de excepție. Înțelepciunea sacerdotului s-a dovedit că a moștenit-o din plin conjugând-o și cu capacitatea de a discerne caracterele umane după alte criterii decât cele etnice. Pot afirma, cel puțin pentru ultimul deceniu de viață că cei doi se comportau ca iluștrii patriarhi care cu dărnicia ce i-a caracterizat ofereau celor mai tineri, prilejul de meditație și ducere pe mai departe a acestei onorante ștafete.

În anii '70 au fost două momente care au permis organizarea sărbătoririi atât a jubileului apariției Revistei Arhivelor⁵⁹ cât și a începerii activității publice a Muzeului Arhivelor Statului⁶⁰. Anii 1974 și 1976 au înregistrat aceste momente de referință și a contribuțiilor sale în aceste două domenii. Dacă numerele Revistei Arhivelor sunt concludente pentru oricine le are în mână, pentru muzeu înțelegerea este mai dificilă întrucât după cum am afirmat mai sus spațiul fusese «provizoriu» folosit încă din anul 1935 pentru depozitarea materialelor restituite de U.R.S.S., prin preocuparea lui Nicolae Titulescu. Este demn să reținem că deși nu mai avea localul propriu A. S. a considerat ca activitatea să fie continuată în spații mai modeste. Ca atare cu contribuția angajaților și a cursanților Școlii Superioare de Arhivistică au fost continuate acțiunile de elaborare a expozițiilor.

Acum, în anii 1974 și 1976, A. S. a putut trăi emoțiile provocate de acțiunile întreprinse de foștii studenți, summum al satisfacției pe care o poate realiza un cadru didactic.

59. «Revista Arhivelor», anul LI, vol. XXXVI, nr. 4, 1974, număr dedicat sărbătoririi a 50 de ani de apariție, vezi p. 475—508 și Virgiliu Z. Teodorescu, «Expoziția jubiliară Revista Arhivelor 50», p. 528—530.

60. «Revista Arhivelor», anul LIII, vol. XXXVIII, nr. 4, 1976, nr. dedicat împlinirii a 50 de ani de la înființarea Muzeului Arhivelor, p. 363—380; Virgiliu Z. Teodorescu, «Muzeul Arhivelor — 50 de ani de existență», p. 364—367; nota 56.

Și a urmat la scurt timp momentul despărțirii⁶¹ de cel care ne-a fost călăuză și suport moral în anumite momente mai grele. Sub cupola capelei din cimitirul Bellu s-au reunit la ceasul despărțirii mulți din cei și mai mulți care i-au fost elevi și colaboratori. Vor fi fost și din cei care i-au fost detractori. Poate că atunci, în ceasul al doisprezecelea, vor fi înțeles din reacțiile celorlalți ce eroare au făcut prin actele lor necugetate.

Consider necesar să mai aduc în fața dumneavoastră o latură a personalității lui A. S. Cunoscându-mi preocupările pentru istoria culturii și predilect pentru monumente mi-a recomandat să citesc un articol⁶² în care H. Stahl își exprima punctul de vedere referitor la aducerea în forul public a unui monument care să cinstească personalitatea unui ilustru dispărut. Autorul revendica trecerea unei perioade de câteva decenii pentru ca reacțiile diverse să permită o reală apreciere a locului ce se cuvenea în panteonul de valori ale țării. Ca atare A. S. făcuse demersurile și un absolvent al Institutului «Nicolae Grigorescu», modelase bustul predecesorului său Constantin Moisil. Apoi îl turnase în gips. Atunci când, la sugestia lui A. S., am întreprins investigațiile necesare obținerii prin transfer a lucrării la Arhivele Statului am nimerit tocmai momentul când se făcuse o amplă acțiune de degajare a depozitului de lângă fosta clădire a Teatrului Național din calea Victoriei. Nu i-am putut da de urmă, dar am primit asigurări că va fi regăsit. Sper că va veni și această zi. Acum și aici, plecând tocmai de la această situație, enunț următoarele propuneri :

— atât anul 25, cât și centenarul nașterii nu sunt prea departe, bine ar fi să ne despărțim cu o hotărâre fermă de a acționa pentru realizarea în următorii ani a unui bust al lui A. S. ;

— pentru Casa de Cultură, azi Căminul Cultural din comuna Coștești să oferim materiale pentru realizarea unui colț evocator «A. S.», măsura ar fi benefică alăturându-se altei fapte de bine a unui discipol al lui A. S., mă refer la Alexandru Bălinescu, donator⁶³ pentru acel

61. Decedat la 7 iunie 1976 în București la locuința din bulevardul Nicolae Bălcescu; anunțurile mortuare au fost publicate în «România Liberă» din 10 iunie, ziua conducerii la locul de veci din cimitirul Bellu. În capela cimitirului a fost oficiat de către un sobor de preoți Serviciul Divin și au fost rostite cuvinte de despărțire omagiind omul Aurelian Sacerdoțeanu.

62. Era fireasca reacție față de explozia realizării unor monumente dedicate chiar celor în viață, atribut al deceniilor următoare când discernământul urmașilor poate decide unde, când și cum să fie realizat un simbol al cinstirii.

63. Dumitru Andronie, Nicolae Bănică-Ologu, «Vâlcea — Muzeu și Monumente», Râmnicu Vâlcea, 1986, p. 24 referință la donația fiului satului Costești, istoricul și arhivistul Alexandru Bălinescu, pasionat iubitor de artă care și-a donat colecția de pictură și sculptură localității natale organizând în clădirea Căminului Cultural o expoziție permanentă. Personal consider că și în acest caz o veche meteahnă a determinat încălcarea prevederilor donatorului, azi colecția fiind diminuată, procedându-se la transferări către alte instituții muzeale; Costea Marinoiu, op. cit., p. 101.

lăcaș de cultură a unor realizatori plastici români din domeniile sculpturii și picturii ;

— constituirea unui premiu «A. S.» care s-ar atribui pentru valoroase lucrări de teorie și practică arhivistică elaborate de cei din tânăra generație ;

— realizarea unui volum «Omăgiu lui Aurelian Sacerdoțeanu» care să reunească contribuțiile celor care au ceva de spus.

Cele enunțate la începutul expunerii poate au șocat, acum după cele amintite credem că au fost justificate. A. S. a fost un privilegiat și, ca atare, de mulți apreciat și respectat iar de alții perfid detractat.

Sperăm ca opera lui să ajungă nu numai să fie tacit preluată ci și citată, act de notorie decentă profesională care va trebui să ne caracterizeze.

Moștenirea pentru arhivistica și istoriografia românească, inclusiv prezența la Arhivele Naționale a arhivei și bibliotecii personale impune să-i acordăm cuvenita cinstire lui A. S.

VIRGILIU R. TEODORESCU

PATRIARHUL CHIRIL LUCARIS ȘI LEGĂTURILE SALE CU PROTESTANȚII *

Patriarhul Chiril Lucaris este una dintre figurile cele mai controversate din istoria Bisericii creștine ajungând să se vorbească în secolul nostru chiar de «cazul Lucaris». Părerile asupra personalității sale merg de la a-l considera ca un apostat al credinței ortodoxe convertit la calvinism, de către unii și până la a-l considera un erou național și un martir de către alții. În unele studii problematica asupra sa s-a extins chiar și în plan psihologic considerându-se că acest «caz Lucaris» nu constituie numai o problemă religioasă «ci cu mult mai mult una psihologică»¹ și una politică². Ceea ce este cert este faptul că în cazul său dimensiunea religioasă, care este fundamentală se împletește cu politicul și psihologicul. Dar ceea ce s-a petrecut în sufletul sau a fost atât de tănuit, încât nici contemporanii săi n-au știut bine.

Patriarhul Chiril Lucaris a trăit și a activat în una din cele mai tragice perioade pe care le-a cunoscut Biserica Ortodoxă. Este perioada în care «turcii amenințau să distrugă credința creștină în Răsărit» și când «Biserica Romano-Catolică și cea Protestantă căutau să câștige Biserica Ortodoxă și să o atragă de partea lor»³. Marele merit al Bisericii Ortodoxe din acele vremuri este acela că împotriva acestui atac

* Lucrare de seminar.

1. Geschichte der Kirche, Band III — *Reformation und Gegenreformation*, Benzinger Verlag, Zürich — Köln, 1965, p. 332.

2. Teodor M. Popescu, *Patriarhul Chiril Lucaris văzut după trei sute de ani*, în «B.O.R.», I.X (1942), nr. 9—10, p. 455—474.

3. Ökumenische Kirchengeschichte, Band I — *Alle Kirche und Östkirche*, Matthias-Grunewald-Verlag, Mainz, 1970, p. 260—265.

triplu — turcesc, catolic și protestant — a reușit să-și apere și să-și păstreze identitatea.

În ceea ce privește izvoarele bibliografice cu privire la viața și activitatea lui Chirii Lucaris putem menționa că ele s-au născut din polemica literară dintre catolici și protestanți, care a avut loc în Apus după moartea lui Chiril, «fiecare partidă având pretenția de a fi de acord cu învățătura grecilor»⁴.

Leo Allatius în a sa «De ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione», Köln, 1648 descrie diferite episoade din viața lui Chiril, ele fiind relatări ale unor prieteni de-ai lui Chiril cât și istorisirile iezuiților din «Historia societatis Jesu». Se pare că este un izvor care dă multe informații neautentice deoarece iezuiții au fost cei mai mari adversari ai lui Chiril, denigrându-l mereu.

Al doilea izvor este lucrarea lui Johannes Hottinger «Analecta historico-theologica», Zürich, 1652 în care avem un «Fragmentum vitae Kyrilli» de Antoine Leger, care este cea mai veche descriere a vieții patriarhului.

Thomas Smith în ale sale «Miscellanea» va publica «Brevis et succinta narratio de vita, studiis, gestis et martyrio Cyrilli Lucarii Patriarcha Constantinopolitano», Londra, 1686 iar în 1707 în lucrarea «Collectanea de Cyrillo Lucario Patriarcha Constantinopolitano» face o continuare a primei lucrări prezentând informații avute de la trimișii Angliei și Olandei la Poartă.

Un progres va fi făcut prin publicarea de către Aymon a lucrării «Monuments authentique de la Religion des Grecs et de la faussete de plusieurs confessions de foi des Chretiens orientaux», Haga, 1708 în care el publica pentru prima dată 17 scrisori de-ale patriarhului⁵.

Cea mai mare îmbogățire a aflat literatura despre Chiril Lucaris prin opera lui Emile Legrand «Bibliographie hellenique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grées au disepieme siècle». Alphonse Picard et Fild Editurs, Paris, 1896, volumul IV. Volumul aduce un mare număr — 216 — de scrisori de la și adresate lui Chiril, prin care unele neclarități despre viața patriarhului au fost înlăturate. El afirma că mai cunoaște 130 de scrisori ale lui Chiril pe care nu are însă încuviințarea de a le publica⁶.

Aceste scrisori ar fi putut pune în lumină o mulțime de puncte obscure și noi detalii în legătură cu viața patriarhului, dar despre aceste scrisori nu se mai știe nimic până acum.

În ceea ce privește studiile cu privire la viața și opera lui Chiril Lucaris, ele sunt de ordinul sutelor. Cele mai multe studii au fost

4. Richard Schlier, *Der Patriarch Kyrill Lukaris von Konstantinopel. Sein Leben und sein Glaubensbekenntnis*, Druckerei Bauer, Marburg, 1927, p. 2.

5. Una dintre ele, adresată la 10 octombrie 1613 din Târgoviște către Ioan Uttenbogaert, a fost tradusă în limba română de către Constantin Erbiceanu sub titlul: «*Epistola lui Chiril Lucaris, papă și patriarh al Alexandriei către preaînțeleptul și preavenerabilul Ioana Uttenbogaert*», în «B.O.R.», XXXV (1911), nr. 2. p. 124—134, nr. 3, p. 296—308 și nr. 4, p. 433—441.

6. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 5.

făcute de către protestanți, «cazul Chiril» stârnind un viu interes. În toate studiile lor, Chiril apare ca un convertit la calvinism și autor evident al Mărturisirii de credință apărută la Geneva în 1629. Între ele se remarcă cartea lui Richard Schiler, citată mai sus, în care se face o analiză amănunțită a izvoarelor, autorul căutând adevărul.

Teologii ortodocși sunt împărțiți în două tabere, unii, cei mai mulți și îndeosebi teologii greci, respingând influențele calvine asupra lui Chiril, alții admitându-le și admitându-l pe el ca autor al Mărturisirii⁷.

Dintre teologii români au scris articole sau studii despre Chiril Lucaris, Nicolae M. Popescu, Teodor M. Popescu, Constantin Erbiceanu, Ștefan Berechet, Vasile Loichita, Irineu Mihălcescu, Milan Sesan, Pr. Dănuț Manu și Diac. Prof. Aurel Jivi. Fiecare dintre acești autori au abordat diferite aspecte ale vieții și activității lui Chiril Lucaris, majoritatea lucrărilor lor apărând citate în acest studiu.

În studiul de față va fi tratată problema relațiilor lui Chiril Lucaris cu protestanții, urmându-se linia vieții lui, urmărindu-se formarea unei imagini complete a acestor relații cât și o analiză critică a lor. Menționăm că până acum nu există nici un studiu în limba română care să prezinte și analizeze relațiile lui Chiril Lucaris cu protestanții în totalitatea lor, ci doar abordării fragmentare. Acest lucru și-l propune studiul de față, dar într-o manieră succintă, dată fiind complexitatea și varietatea temei abordate.

1. Primii ani ai lui Chiril Lucaris. Studiile în Italia

Născut la 13 noiembrie 1572 în localitatea Candia din insula Creta, «insulă ce aparținea Republicii Veneția»⁸ îl chema Constantin. Începând școala îi va avea încă în Creta ca profesori pe Meletios Blastos și Maximos Margunios.

La vârsta de 12 ani pleacă la Veneția pentru a învăța acolo la Colegiul grecesc⁹, unde îl va avea din nou ca profesor pe profesorul său din Creta, Margunios. Aici studiază între anii 1584—1589. În 25 noiembrie 1589 îl întâlnim în Padova, unde împotriva voinței tatălui său își continuă studiile până în anul 1593.

În această perioadă a vieții lui au loc două evenimente demne de remarcat: îi va scrie lui Margunios, care se afla la Veneția și care era latinofil, împărtășindu-i «planul său de a se face catolic»¹⁰. Este primul moment în care Chiril își arată nestatornicia, deși mai târziu va

7. În teza sa de doctorat, «Importanța sinoadelor răsăritene din secolul al XVII-lea pentru unitatea Ortodoxiei», în «O», XXXIX (1987), nr. 3, p. 9—91. Pr. Dănuț Manu face o expunere amănunțită a părerilor teologilor, care s-au ocupat cu Chiril Lucaris.

8. R. Belmont. *Le Patriarche Cyrille Lukaris et l'Union des Eglises*, în «Irc-nikon», XV (1938), nr. 4, p. 353.

9. Comunitatea grecească din Veneția era atât de puternică încât avea chiar o școală grecească, iar din 1578 Consiliul Veneției a permis ca această comunitate să aibă în fruntea ei un ierarh ortodox, pe Gabriel Severos, cu titlul de Arhiepiscop al Filadelphiei, care era și reprezentant la Veneția al Patriarhului ecumenic.

10. Irineu Mihălcescu, *Les idées calvinistes du patriarche Cyrille Lucaris*, în «S. T.», III (1932), nr. 1, p. 4.

deveni cel mai mare dușman al catolicilor și al iezuiților în special. Al doilea eveniment este primul său contact cu umaniștii germani David Horschel și Friedrich Lylburg¹¹. Schimbul de scrisori dintre ei nu cuprinde însă întrebări teologice, de aceea nu se poate vorbi de o influență protestantă asupra lui Chiril în această fază a vieții lui¹².

După sejurul din Padova există presupunerea că Chiril ar fi vizitat Geneva și alte orașe din Apus intrând în legătură cu teologi reformați¹³. Smith, Papadopulos, Hottinger și Allatius atesta acest lucru dar nu sunt de acord asupra datei, unii dând anul 1595 iar alții 1601. Dar în afară de presupunerea că ar fi călătorit în Apus «nu avem nici o informație sigură asupra activității lui acolo»¹⁴, acest episod rămânând până acum o simplă ipoteză. Mai mult decât atât el nu a făcut de-a lungul vieții sale nici o afirmație sau aluzie la această călătorie care se pune pe seama lui.

După terminarea studiilor se va întoarce la Alexandria unde era patriarh vărul său, Patriarhul Meletie Pigas (1590—1601), care îl va tunde în monahism dându-i apoi demnitatea de sincl. Acum va primi numele de Chiril și va merge destul de des la Constantinopol, unde între toamna lui 1595 și primăvara lui 1596 Meletie Pigas fusese locțiitor de patriarh ecumenic¹⁵, funcție pe care o va împlini și în 1597—1598 din cauza deselor schimbări de patriarhi.

2. Chiril Lucaris în Polonia (1596—1601)

În anul 1596, în luna iunie, Chiril va pleca spre Polonia trimis de către Meletie Pigas, împreună cu Nichifor Cantacuzino, exarhul patriarhiei ecumenice, spre a-i ajuta pe ortodocșii de acolo, împotriva lor pornindu-se o puternică ofensivă catolică, dar și protestantă.

Aici este mai întâi profesor la școala grecească din Vilna¹⁶, unde în anul viitor — 1597 — va tipări o carte polemică contra iezuiților intitulată *Dialogos*¹⁷. Încă din 1596 el era deja rector al Institutului teologic din Ostrog, Lituania¹⁸, înființat de către prințul Constantin din Ostrog, mare apărător al ortodocșilor.

După ce în sinodul de la Brest-Litovsk 1595—1596 o parte a rutenilor ortodocși s-au unit cu Roma, la 6 octombrie 1596 are loc, tot la

11. Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, Ed. Anastasia. București, 1996, p. 80.

12. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 11.

13. Eusebiu Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, vol. IV, Ed. Tipogr. Cărți Bisericești, Ed. a II-a, Buc., 1928, p. 54.

14. R. Belmont, *art. cit.*, în «Irenikon», XV (1933), nr. 6, p. 542.

15. Diac. Nicolae Șerbănescu, *Patriarhul Meletie Pigas și legăturile lui cu Țările Române*, în «B.O.R.», LXIII (1945), nr. 11—12, p. 710. În această lucrare se găsește o expunere amănunțită a întregii vieți și a activității lui Meletie Pigas.

16. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 12.

17. Pr. Prof. Teodor Bodoșogae, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani*, Sibiu, 1943, p. 32.

18. Irincu Mihălcescu, *op. cit.*, p. 4.

Brest, un sinod ortodox «la care participă și Chiril cu Nichifor, ambii semnând documentele sinodului de opoziție față de unire»¹⁹.

La 26 martie 1598 Chiril se mai afla încă în Polonia. Regele Sigismund al III-lea (1587—1632), îl va trimite la Alexandria cu o scrisoare către Meletie Pigas, în care îi cere patriarhului Alexandriei să recunoască supremația papei Clement al VIII-lea (1592—1605). Chiril se întoarce în anul 1600 cu scrisoarea, dar datorită faptului că regele a început persecuții împotriva creștinilor care nu acceptau unirea, nu i-o mai dă²⁰. Rămâne aici până la începutul anului 1601, când chemat de către Meletie Pigas se întoarce la Alexandria.

Anii petrecuți în Polonia vor avea implicații deosebite asupra activității lui de mai târziu, deoarece aici el s-a încredințat că «pericolul romano-catolic este mult mai mare decât cel protestant și că o alianță cu protestanții împotriva iezuiților este singurul mijloc de a ține piept acestora»²¹.

În ceea ce privește legăturile lui cu protestanții, la Vilna va cunoaște personal primii protestanți, făcându-și primele impresii asupra protestantismului²². Plecând de la Vilna la Ostrog, aici va avea legături și cu protestanții de aici. Informațiile pe care le avem despre aceste relații sunt foarte puține, dar concluzia la care au ajuns majoritatea cercetătorilor este aceea, că nu poate fi vorba de vreo influență protestantă asupra sa. În această perioadă a vieții sale²³.

O problemă care se ridică aici este o scrisoare, dată publicității de către iezuiți, adresată episcopului Dimitrie Sclikowski de Liov²⁴, în care Chiril se ridică împotriva protestanților și arată în același timp unitatea de învățătură dintre romano-catolici și ortodocși.

Dar se pare că este un fals al iezuiților, această scrisoare «fiindu-i atribuită pe nedrept»²⁵, ea contrastând cu întreaga activitate a lui Chiril, care a luptat întreaga viață împotriva uneltirilor catolice.

3. Chiril Lucaris, patriarh al Alexandriei (1601—1621)

La începutul anului 1601 el călătorește prin Țările Române și Constantinopol la Alexandria, unde protectorul său Meletie Pigas, înainte de a muri îl va desemna ca succesor pe scaunul Sfântului Marcu. Acum începe cariera patriarhului, mai întâi de Alexandria, iar din 1621

19. Diac. Prof. Aurel Jivi, *Relațiile patriarhului Chiril Lucaris cu protestanții transilvăneni*, în «R. T.», 1992, nr. 3, p. 19.

20. Pr. Dănuț Manu, *op. cit.*, p. 70.

21. Ioan Karmiris, *Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Προτεσταντισμὸς*, tomul I, Atena, 1937, în recenziia lui T. M. Popescu în «B.O.R.», LVI (1938), nr. 9—10, p. 571.

22. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 13.

23. Vezi Keetje Rozemond, *Patriarch Kyrill Lukaris und seine Begegnung mit dem Protestantismus des 17. Jahrhunderts*, în «Kirche im Osten», 13, 1970, p. 10—11 și Richard Schlier, *op. cit.*, p. 13 și 19.

24. Vezi și Ștefan Berechet, *Apologia lui Chiril Lukaris (Scrisoarea către Frăția Ortodoxă din Lion)*, în «B.O.R.», LXIV (1946), nr. 8, p. 943—950.

25. Hrisostom, Arhiepiscopul Atenei, Κύριλλος Λούκαρις. Ἐπὶ τῆς τριακοσιοστῆς ἐπετείῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, în «Ἐκκλησία» VI (1938), nr. 25—26, p. 193—198 în recenziia lui Dr. Justin Moisescu din «B.O.R.», LVII (1939), nr. 1—28, p. 75.

de Constantinopol, a cărui activitate acoperă o perioadă de aproape 40 de ani, câmpul său de activitate întinzându-se de la Vilna până la Alexandria și din Valahia până la Ierusalim»²⁶.

Odată urcat în scaunul de patriarh se afirmă ca un patriarh energic și prevăzător făcând vizite în întreaga eparhie cât și în Cipru, Damasc și la Sfântul Mormânt, reparând și construind biserici arătând interes chiar și pentru bisericile și mănăstirile din Ucraina și Constantinopol. Aceasta este perioada cea mai fructuoasă a activității lui²⁷, Chiril traversând «anii cei mai puțin agitați ai vieții sale»²⁸.

Aceasta este perioada în care el va avea contacte foarte multe cu protestanții. De aceea, pe la anul 1615 va fi acuzat de luteranism de către unii ortodocși, iezuiții acuzându-l de calvinism²⁹. Dar să vedem contactele și legăturile sale cu protestanții în ordine cronologică, acestea reducându-se în această perioadă mai ales la o fructuoasă corespondență.

În anul 1602, trecând prin Constantinopol, îl cunoaște pe Cornelius von Haga, ambasadorul Olandei la Palermo. Poarta, care va deveni cel mai bun prieten al său punându-l în legătură cu învățații protestanți așuseni. Mai mult decât atât, acesta va folosi poziția politică și comercială privilegiată a țării sale pentru a interveni pe lângă autoritățile otomane în favoarea lui Chiril Lucaris³⁰, atunci când va fi nevoie. Haga îl va pune în legătură cu pastorul reformat olandez Kuttenbogaert cu care va avea un schimb de scrisori între anii 1612—1613. În anul 1613 vine în Muntenia la domnul Radu Mihnea (1611—1616), colegul său de studii de la Veneția³¹, de unde va scrie pastorului olandez Kuttenbogaert o lungă scrisoare în limba latină în care face o expunere a doctrinei și stării Bisericii grecești. Din scrisoare se poate deduce deja o înclinare spre protestantism, în final el spunând: «Noi vom fi fără încetare cu devotament pentru voi și pentru sănătatea voastră dorindu-vă tot binele»³². Aceasta venea după ce în repetatele întâlniri pe care le-a avut cu Cornelius Haga la Constantinopol, el fiind în 1612 locțiitor de patriarh ecumenic, discutase despre o apropiere între Biserică Ortodoxă și cea protestantă³³.

După ce în 1615, trecând pe la Muntele Athos, va descoperi Codex Alexandrinus, anul următor — 1616 — încep primele sale relații cu Anglia. El vrea să-l trimită la studii pe arhidiaconul Mitrofan Critopulos, pentru a-i da o instrucție serioasă, dar și pentru a-si com-

26. Germanos, Mitropolitan of Thyatena, *Kyriillos Lukaris. A Struggle for Preponderance between Catholic and Protestant Powers in the Orthodox East*. S.P.C.K., London, 1951, p. 9.

27. Steven Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968, p. 268.

28. R. Belmont, *art. cit.*, în «Irenikon», XV (1938), nr. 6, p. 356.

29. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 459.

30. Germanos Mitropolitan of Thyatena, *op. cit.*, p. 18—19.

31. Diac. Asist. Ioan Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările Române*, în «S. T.», VIII (1956), p. 64.

32. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, nr. 4, p. 444.

33. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 20—21.

pleta cunoștințele despre Bisericele Reformei³⁴, răspândind între ele însă și învățăturile Bisericii Ortodoxe, pregătind astfel terenul în vederea apropierii și unirii lor viitoare.

Cu această ocazie Chiril începe o corespondență cu arhiepiscopul Abbot de Canterbury și chiar cu regele Angliei, Jacob I. Între roadele acestui contact se numără și faptul că aceștia îi vor trimite lui Chiril un număr important de cărți din Apus³⁵, din care el va lua contact mai profund cu teologia protestantă. Este doar o legătură prin corespondență, pe arhiepiscopul Abbot neîntâlnindu-l niciodată în viața sa.

Anul 1618 va aduce o îmbogățire a relațiilor sale cu teologii apuseni, el corespondând cu David Leleu de Wilhem și Marc Antonio de Dominis. Lui David, care era consilier în Consiliul principilor de Orania și Brabant i-a trimis douăzeci și șapte de scrisori. David îi va trimite un mare număr de cărți, depunând tot zelul spre a-l câștiga la protestantism. Scrisorile lui Chiril «arată o strânsă prietenie între cei doi, Chiril își exprima părerile cu privire la cărțile pe care David i le trimitea și abordează subiecte teologice declarându-se aproape întotdeauna de acord cu el»³⁶. Într-una din scrisori își exprima bucuria că poate fi de acord cu calvinistii în ceea ce privește chestiunile de credință și regretul că nu poate reforma Biserica greacă din cauza superstițiilor»³⁷.

Din data de 6 septembrie 1618 se păstrează o scrisoare către Marc Antonio de Dominis, fost arhiepiscop de Spalato, convertit la Biserica anglicană, în care vorbind de cinstirea sfinților Chiril spune: «precum în acestea (cele privitoare la cinstirea sfinților), tot așa în multe altele sfinția ta să mă știi reformat»³⁸. Este una dintre cele mai grave afirmații ale lui Chiril, dar chiar dacă în această scrisoare vorbește astfel, cu alte prilejuri va accepta invocarea sfinților și chiar va canoniza pe unii dintre ei³⁹.

Astfel în timpul patriarhatului său la Alexandria asistăm la o intensificare treplată a relațiilor cu teologii protestanți, în cadrul cărora se poate observa o evoluție în direcția protestantismului, dar neputându-se vorbi de o convertire a lui Chiril la protestantism⁴⁰. Această evoluție a problemelor are și niște conotații politice, așa cum o să vedem în capitolul următor. Mai mult decât atât, Chiril este o personalitate contradictorie care, chiar dacă s-a ocupat foarte mult cu studierea protestantismului a apărut în același timp ortodoxia, opunându-se unei reforme de stil protestant în Biserica ortodoxă și trimitând, de exemplu, în anul 1620, pe protosinghelul Iosif în Rusia, ca să combată protestantismul⁴¹.

34. Ioan I. Ică, *Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Critopolos* (teză de doctorat), în «M. A.», XVIII (1973), nr. 3—4, p. 234.

35. R. Belmont, *op. cit.*, p. 536.

36. R. Belmont, *op. cit.*, p. 544.

37. Emile Legrand, *op. cit.*, p. 403—404; Irineu Mihălcescu, *op. cit.*, p. 15.

38. *Ibidem*, doc. 112.

39. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 29.

40. *Ibidem*, p. 19.

41. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 159.

4. Chiril Lucaris, patriarh al Constantinopolului (1621—1638)

În primele zile ale anului 1621, Timotei, patriarh de Constantinopol moare otrăvit. Chiril este ales în locul său și este acuzat imediat că ar fi autorul asasinatului. Această afirmație se va dovedi «că este nefondată»⁴². Prin alegerea lui ca Patriarh ajunge în cel mai influent loc în Biserica Ortodoxă, reușind să se mențină pe scaun, în chip uimitor pentru acele vremuri, timp de șaptesprezece ani cu mici intreruperi⁴³.

Era timpul Contrareformei și al războiului de 30 de ani, când îndeosebi catolicii, uzând și de influența politică, desfășurau o activă propagandă, îndeosebi în Biserica greacă, pentru a recuceri teritoriile pierdute în fața protestantismului. Iezuiții erau la Constantinopol încă din anul 1583, cu o misiune dublă: aceea de a redresa viața religioasă a catolicilor din Orient și aceea de a intensifica acțiunea de atragere a ortodocșilor la catolicism⁴⁴. Aceștia erau sprijiniți de către ambasadorul Franței la Poartă, în timp ce Chiril va fi sprijinit de către ambasadorul Angliei și Olandei. Astfel, Chiril Lucaris își va desfășura activitatea într-un climat de intrigi și lupte politice, climat de care trebuie să se țină seama în judecarea lui.

În ceea ce privește relațiile sale cu protestanții, ele vor fi foarte bogate în această perioadă.

În primul rând este în relații amicale foarte strânse cu ambasadorul Angliei la Poartă, Thomas Roe⁴⁵, care, după ce în 1623 Chiril fusese depus, reușește să-l aducă înapoi după numeroase intervenții. Acesta era prieten bun cu Cornelius Haga și împreună cu Chiril vor reuși să-i convingă pe turci să-i alunge pe iezuiți din Constantinopol în anul 1628.

Astfel Chiril are meritul de a fi înlăturat unul din cele două curențe care amenințau atunci Biserica Ortodoxă, dar a fost greșeala lui de a fi mers prea departe în alianța sa cu protestanții, chiar dacă aceștia l-au ajutat să-și mențină scaunul. Tot în ceea ce privește relațiile sale cu anglicanii, el a continuat și acum corespondența cu Abbot cât și cu urmașul acestuia William Laud, căruia în semn de cinstitie i-a trimis prin Thomas Roe în 1628 — Codex Alexandrinus. Tot legată de relațiile lui cu Anglia este și aducerea unei tipografii de la Londra, de către Nicodim Metaxa în anul 1627⁴⁶. Chiril urmărea tipărirea de cărți polemice față de prozelitismul catolic, de aceea iezuiții l-au pârât la sultan

42. R. Belmont, *op. cit.*, p. 357.

43. Chiril Lucaris a fost patriarh ecumenic cu următoarele intreruperi: 1 nov. 1620 — 20 apr. 1623; 2 oct. 1623 — mai 1630; mai 1630 — 4 oct. 1633; 11 oct. 1633 — martie 1634; apr. 1634 — martie 1635 și martie 1635 — 20 iunie 1638 la Basile Stavridis, *Histoire du Patriarcat oecumenique*, în «Istina», Paris, XVI (1970), nr. 8, p. 2—51.

44. Pentru detalii cu privire la acțiunile iezuiților în Răsărit, vezi Pr. Dănuț Manu, *op. cit.*, p. 51—55, cu bogată bibliografie.

45. Vezi lucrarea lui Michael J. Brown, *Itinerant Ambassador. The Life of Sir Thomas Roe*, Lexington, 1970.

46. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 30.

că ar vrea să atace religia musulmană, iar urmarea va fi distrugerea tipografiei de către ieniceri la 6 ianuarie 1628⁴⁷.

În al doilea rând trebuie amintite relațiile lui Chiril cu luteranii din Suedia. Austriacul Rodolph Schmidt scria în 1629 că, Chiril întreține corespondență cu regele Gustav Adolph al Suediei «pe care îl considera ca protector al Bisericii grecești orientale»⁴⁸. Prin trimisul Suediei la Poartă, Paul de Strasburg, se va lega o corespondență între Chiril și Gustav Adolph, cât și între Chiril și cancelarul regelui Oxenstiern.

Din corespondență nu rezultă de nici o parte vreun interes sau intenție de unire bisericească, nici regele, nici cancelarul nefiind teologi, iar Chiril pare să fi căutat mai mult protecția regelui Suediei, angajat în războiul de 30 de ani împotriva catolicilor.

În al treilea rând sunt relațiile lui Chiril cu protestanții transilvăneni. Într-o epistolă către Marc Antonio de Dominis, Chiril vorbește de întâlnirea sa cu Marcus Fuxius Transilvanul, cu care a discutat în contradictoriu pe seama cinstirii sfinților⁴⁹. Data la care l-a întâlnit pe Fuxius și locul sunt foarte greu de stabilit, dar știm că acesta era fiul pastorului luteran din Hărman de lângă Brașov⁵⁰. Chiril spune că Fuxius a respins cu atât de convingătoare argumente cinstirea sfinților încât Chiril și-a recunoscut greșeala cu privire la cinstirea sfinților. Dar deși vorbește așa mai târziu el va accepta cinstirea sfinților și chiar va canoniza pe unii sfinți. Aceasta este încă o dovadă asupra caracterului contradictoriu și uneori de neînțeles al personalității lui Chiril.

Cel de-al doilea moment este răspunsul pe care Chiril l-a trimis principelui calvin al Transilvaniei, Gabriel Bethlen (1613—1629), la rugămintea acestuia din urmă. Bethlen îl rugase pe Chiril să-și dea consimțământul pentru convertirea românilor ortodocși din Transilvania la calvinism⁵¹, deoarece «preoții acestora sunt neînvățați, nu sunt în stare să citească și cu atât mai mult să tâlmăcească Sf. Evanghelie»⁵². Chiril exclude posibilitatea convertirii credincioșilor ortodocși la calvinism prin sfătuirea lui Ghenadie, mitropolitul Transilvaniei, de a nu se supune acțiunii principelui, lucru pe care Ghenadie l-a și făcut.

El spune în final că dacă ar accepta acest lucru păcatul său nu ar putea dobândi iertare, chiar dacă ar suferi toate pedepsele omenești,

47. Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 46.

48. R. Belmont, *op. cit.*, p. 540.

49. Diac. Prof. Aurel Jivi, *op. cit.*, p. 21.

50. Joseph Trausch, *Schriftsteller — Lexikon oder biographisch — literarische Denk — Blätter der Siebenbürgen Deutschen Kronstadt*, 1868, p. 386—387.

51. Principele Transilvaniei Gabriel Bethlen (1613—1629) a luat parte la războiul de 30 de ani făcând parte din coaliția anticatolică, fiind căsătorit cu principesa protestantă germană Catherina de Brandenburg și având intenția să facă din Transilvania un regat protestant. Vezi Petru Bunta, *Gabriel Bethlen*, Buc., 1981 și Paul Cernovodeanu, «*Transilvania și războiul de 30 de ani*», în «*Studii și Articole de Istorie*», XXI, 1973.

52. Niculae M. Popescu, *Chiril Lukatis și Ortodoxia Română Ardeleană*, București, 1946, p. 19—21.

iar mântuirea sufletului e mai presus de salvarea pământească⁵³, cuvinte ce contrastează cu alte fapte ale sale.

În fine, sunt de amintit apoi relațiile lui Chiril cu reformații din Olanda și Elveția. Mitrofan Critopulos plecând din Anglia va trece prin marile orașe ale Germaniei ajungând în final la Geneva în anul 1627. Ca trimis al lui Chirii el vroia să știe dacă era posibil «ca Bisericile reformate să se unească cu Biserica greacă»⁵⁴. Mitrofan se va întoarce apoi la Constantinopol cu un exemplar al Catehismului din Geneva. Puțin mai târziu pastorii din Olanda aflând de interesul lui Chiril pentru Bisericile reformate au trimis la Constantinopol pe pastorul Jean Piscator pentru a-i exprima patriarhului voința întregii Biserici din Olanda pentru unire, prezentându-i în același timp și cărțile simbolice ale ei.

Ambasadorul olandez Cornelius Haga va cere un capelan la Constantinopol și se va adresa pentru acest lucru Asociației Pastorilor din Geneva, care va trimite pe pastorul Antoine Leger, care era însărcinat să pună în aplicare un plan de acțiune care viza convertirea ortodocșilor la calvinism⁵⁵. El va rămâne la Constantinopol din 1628 până în 1636, devenind prieten apropiat și colaborator al lui Chiril, care va continua corespondența cu el și după părăsirea Constantinopolului. După lungi discuții cu Chiril acesta nu va accepta metoda de reformare propusă de Leger și Cornelius Haga⁵⁶, același refuz arătându-l și patriarhul Gherasim al Alexandriei. Chiar dacă Cornelius Haga și Antoine Leger l-au ajutat pe Chiril cu numeroase intervenții la Poartă și însemnate sume de bani⁵⁷, el se va opune acestui plan cu desăvârșire. Dacă în unele momente Chiril a mers prea departe cu afirmațiile sale, în plan practic el nu și-a trădat niciodată Biserica⁵⁸. O legătură foarte strânsă este desigur între relațiile lui Chiril cu Antoine Leger și Asociația Pastorilor din Geneva și apariția unei Mărturisiri de credință, cu foarte multe elemente calvine, sub numele lui Chiril, la Geneva, în anul 1629, în limba latină.

În anul 1633 va apare o a doua ediție și în limba greacă, tot la Geneva. Dacă Chiril este sau nu autorul mărturisirii a rămas până astăzi o problemă nerezolvată⁵⁹. Abordarea acestei probleme ar nece-

53. Diac. Prof. Aurel Jivi, *op. cit.*, p. 24.

54. R. Belmont, *op. cit.*, p. 547.

55. Basile Stavridis, *op. cit.*, p. 144—145. Reforma consta din trei puncte: traducerea N. T. în limba poporului; înființarea de școli conduse de pastori și citirea de Catehisme. Ortodocșii nu au acceptat decât primul punct.

56. Richard Schlier, *op. cit.*, p. 33.

57. Ioan Karmiris, *op. cit.*, p. 572.

58. Exista o ipoteză protestantă conform căreia acceptarea unei reforme radicale în Biserica Ortodoxă așa cum o propunea Leger, i-ar fi fost fatală, de aceea a încercat acest lucru prin publicarea Mărturisirii de credință, care apoi să fie acceptată treptat.

59. Dănuț Manu în teza sa de doctorat, «Importanța sinoadelor răsăritene din secolul al XVII-lea pentru unitatea Ortodoxiei», prezintă părerile și argumentele tuturor teologilor protestanți, catolici și ortodocși care s-au ocupat cu studierea acestei probleme, ajungând la concluzia că Chiril nu este autorul Mărturisirii. Din contră, Irineu Mihălcescu, în studiul mai sus menționat, plecând de la identifi-

sita un studiu întreg și o muncă anevoioasă. Greșeala lui Chiril se rezuma la faptul că el «nu a dezmințit în scris»⁶⁰, că nu este autor al Mărturisirii. Aspectul pozitiv al apariției acestei Mărturisiri este faptul că ea a făcut ca în tot secolul XVII în Răsărit să se țină un număr de șase sinoade, care au precizat diferențele dintre ortodoxie și protestantism și ortodoxie și catolicism precizându-se învățătura ortodoxă și condamnându-se această Mărturisire calvinizată.

Tot legat de relațiile lui Chiril cu calvinii amintim aici și ceremoniile intereclesiastice de la Constantinopol. În niște scrisori de-ale lui Cesy, ambasadorul francez la Constantinopol este atestată participarea ambasadorilor și pastorilor reformați la diferite slujbe oficiate de către Chiril. Într-un an în Joia Patimilor ambasadorii Angliei și Olandei «au participat la slujba spălării picioarelor și au sărutat chiar Evanghelia»⁶¹. Sunt descrise și participări ale lui Chiril, însoțit de cei mai înalți clerici din preajma sa, la cultul reformat. Acest lucru este ceva nou pentru relațiile dintre cele două Biserici, dar este sigur că nu exista o liturghie comună sau slujbe speciale.

Având în vedere cele prezentate până aici problema s-ar reduce la următoarele aspecte: Dacă Chiril Lucaris și cei din jurul său reprezentau Biserica Ortodoxă Greacă? Avându-se în vedere afirmațiile și înclinațiile evidente ale lui Chiril spre calvinism, greșeala sa rămâne numai o greșeală personală? Se pare că din timpul lui Chiril protestanții nu aveau nici o îndoială asupra faptului că el reprezintă Biserica Ortodoxă. Dar Biserica Ortodoxă va răspunde prompt în sinoadele ce vor urma arătând «că ea nu învață infailibilitatea patriarhului»⁶² și că greșelile clericilor, oricât de grave ar fi și oricine ar fi ei «sunt întotdeauna personale și nu angajează Biserica»⁶³.

În ziua de 27 iunie 1638 Chiril Lucaris, care fusese arestat din ordinul Pasei Beyram, sultanul Murad IV (1623—1640) fiind plecat într-o expediție împotriva perșilor, fiind transportat de către ieniceri spre San Stefano, a fost ștrangulat și aruncat în mare⁶⁴. Găsit de pescari a fost înmormântat.

Se pare că cei care au intrigat la Sultan împotriva lui Chiril au fost ienicerii sau calvinii, sau chiar dușmanul său Chiril Contaris, viitorul patriarh. Chiril moare totuși ca un martir și victimă a fana-

---

carca făcută în facsimil prin compensarea manuscrisului Mărturisirii cu câteva scrisori de-ale lui Chiril de către Legrand, cât și de la niște scrisori în care el vorbește despre această Mărturisire nu are nici o îndoială asupra apartenenței Mărturisirii lui Chiril. Vezi E. Legrand, *op. cit.*, p. 403—404. Ioan Karmiris prezintă o nouă variantă spunând că M. a fost alcătuită de către Leger, pentru semnarea ei de către patriarh insistând Cornelius Haga. Atitudinea lui echivocă de după publicarea M. ne-ar îndreptăți la această ipoteză. I. Karmiris, *op. cit.*, p. 572—573.

60. Ioan Karmiris, *op. cit.*, p. 572.

61. Belmont, *op. cit.*, p. 552.

62. Ioan Karmiris, *op. cit.*, p. 573.

63. I. Mihălcescu, *op. cit.*, p. 10.

64. Evenimentele privitoare la moartea sa sunt relatate de 2 prieteni de-ai săi, Nathanael Canopios — protosincol și Pococke, canonic de Oxford, care se afla la Constantinopol.

tismului religios, iar despre moartea lui, probabil nu vom cunoaște niciodată adevărul «afacerea omorării lui fiind probabil una verbală»⁶⁵. Moartea sa violentă și neprevăzută nu i-a mai dat timp să se explice, astfel că valurile grele ale Bosforului au dus și au acoperit, cu trupul lui și marele său secret și drama greu de descifrat, care s-a petrecut în sufletul lui.

5. Chiril Lucaris în lumina adevărului istoric

A așeza această personalitate paradoxală și ambiguă, care a fost Patriarhul Chiril Lucaris, în fața adevărului istoric, înseamnă a o așeza în fața judecății istoriei. Adevărul istoric apare abia după ce istoria depășește evenimentul dat. Cu privire la Chiril Lucaris, ceea ce putem constata cu adevărat sunt efectele activității desfășurate de el în istoria de mai târziu, documentele de care dispunem pentru a ști adevărul cu privire la persoana sa fiind de cele mai multe ori puse sub semnul întrebării. Multe din ele presupunându-se a fi false, nu se poate ajunge la un adevăr absolut cu privire la persoana sa. De aceea vom prezenta adevărul istoric cu privire la Chiril Lucaris sub două aspecte: cu privire la persoana sa și cu privire la ce a însemnat momentul Chiril Lucaris în istoria Bisericii.

Cu privire la persoana sa putem distinge clar două planuri: un plan al afirmațiilor și al scrierilor sale, iar altul practic al faptelor sale.

În primul plan se poate vorbi de o influență calvină asupra sa, ea manifestându-se în particular în convorbirile și corespondența pe care le-a purtat cu protestanții. Se poate ca el să se fi făcut numai că admite ideile calvine din diplomație, oportunism sau complezență, încercând prin aceste compromisuri să reziste, cu ajutorul protestanților, în fața iezuiților și a turcilor. Ortodox față de ortodocși, patriarhul admite față de calvini ideile calvine, ceea ce — oricum s-ar explica — este condamnatibil. Greșeala lui este însă personală și nu se răsfrânge asupra Bisericii Ortodoxe.

În cel de-al doilea plan, al faptelor, Chiril Lucaris s-a arătat un apărător neobosit al ortodocșilor de pretutindeni: din Lituania și Polonia până în Rusia, unde și-a trimis delegați care să lupte împotriva protestanților și iezuiților, din Alexandria până la Ierusalim, Damasc, Cipru și Constantinopol și până la Târgoviște și Iași, unde a predicat împotriva catolicilor. S-a opus pastorilor din Geneva, care îl trimisese pe Antoine Leger să introducă o reformă de tip protestant în Biserica grecească, cu toate isistențele lui Cornelius Haga. În sufletul său el a rămas ortodox și grec și n-a făcut nimic pentru calvinizarea Bisericii Ortodoxe.

În ceea ce privește însemnătatea lui Chiril Lucaris pentru istoria Bisericii Ortodoxe, putem distinge o serie de fapte pozitive. El are meritul de a fi înlăturat unul din cele două curente care amenințau

65. R. Belmont, *op. cit.*, p. 362.

atunci Biserica Ortodoxă și anume cel romano-catolic. Apoi greșeala sa, mergerea prea departe în relațiile cu protestanții, va duce la o reacție promptă a Bisericii Ortodoxe, care va condamna acest lucru prin șase sinoade (1638—1691), prin două Mărturisiri de credință (Petru Movilă și patriarhul Dositei) și prin unele scrieri teologice, arătând clar diferențierea sa față de catolici și protestanți.

Tot datorită patriarhului Chiril Lucaris se va ajunge la un mare interes al apusenilor pentru cunoașterea Bisericii Ortodoxe, între ei stârnindu-se o polemică literară în care catolici și protestanți deopotrivă căutau să arate că au o învățătură asemănătoare cu a Bisericii Ortodoxe.

Umbri'ă de părți negative, dar plină de realizări și efecte pozitive personalitatea lui Chiril Lucaris rămâne totuși una dintre cele mai mari ale sec. al XVII-lea, lucru dovedit prin judecata istoriei și prin aprecierea de care Chiril s-a bucurat și se bucură și astăzi în rândul istoricilor ortodocși⁶⁶. Numai sinodul din 1638 de la Constantinopol, desfășurat sub președinția dușmanului lui Chiril Lucaris, Chiril Kontaris, a condamnat atât persoana lui Chiril Lucaris cât și Mărturisirea de credință calvinizantă apărută la Geneva sub numele lui. Celelalte sinoade au condamnat Mărturisirea de credință, cel din 1572 de la Ierusalim precizând că dacă Chiril este autorul ei îl condamnă și pe el.

Drd. DANIEL BENGA

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Berechet, Ștefan, *Apologia lui Chirii Lukaris (Scrisoarea către Frația Ortodoxă din Lion)*, în «B.O.R.», LXIV (1916), nr. 8, p. 943—950.
2. Erbiceanu Constantin, *Epistola lui Chiril Lucaris, papă și patriarh al Alexandriei către preaințeleptul și preavenabilul Ioana Ultenbogaert*, în «B.O.R.», XXXV (1911), nr. 2, p. 124—134, nr. 3, p. 296—308 și nr. 4, p. 433—444.
3. Legrand Emile, *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des grecs au dix-septième siècle*, vol. IV, Alphonse Picard et Field Editurs, Paris, 1896.
4. Mihălcescu Irineu, *Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche*, Leipzig, 1904.
5. Cairns, Earle E., *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, Buc., 1992.
6. * * * *Geschichte der Kirche*, Band III — *Reformation und Gegenreformation*, Prof. Dr. Hermann Tühle, Benzinger Verlag, Zürich — Köln, 1965.
7. Karminis, Ioan, *Ἐπιτομή καὶ Προεστειρισμὸς*, tomul I, Atena, 1937 în recenzia lui T. M. Popescu în «B.O.R.», LVI (1938), nr. 9—10, p. 565—585.
8. * * * *Istoria Bisericească Universală*, vol. II, Ed. Institutului Biblic, Buc., 1993.
9. Meyendorff, Jean, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, Ed. Anastasia, Buc., 1996.

66. Numai sinodul din 1638 de la Constantinopol, desfășurat sub președinția dușmanului lui Chiril Lucaris, Chirii Kontardo, a condamnat atât persoana lui Chiril Suceris, cât și Mărt. de credință calvinizantă apărută la Geneva sub numele lui. Celelalte sinoade au condamnat Mărturisirea de credință, cel din 1672 de la Ierusalim precizând că dacă Chiril este autorul ei îl condamnă și pe el.

10. Mustafa, Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
11. * * * Okumenische Kirchengeschichte, Band I — *Alte Kirche und Östkirche*, Matthias-Grunewalt-Verlag, Mainz, 1970.
12. Popovici, Eusebiu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. IV, Ed. Tipogr. Cărți Bisericești, Ed. a II-a, Buc., 1928.
13. Runciman, Steven, *The Great Church in captivity. A study of the Patriarchat of Constantinople from the eve of the turkish conquest to the greek war of independence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.
14. Stavridis, *Histoire du Patriarcat oecumenique*, in «Istina», Paris, XVI (1970), p. 2.
15. Balamaci, Fotie, *Confesiunea lui Chiril Lucaris și a lui Dositei Patriarhul Ierusalimului și doosebirea dintre ele*, București, 1906.
16. Belmont, R., *Le Patriarche Cyrille Lukaris et l'Union des Églises*, in «Irenikon», XV (1933), nr. 4, p. 342—363; nr. 6, p. 535—554.
17. Bodogac, Teodor, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani*, Sibiu, 1943.
18. Brown, Michael J., *Itinerant Ambassador. The Life of Sir Thomas Roe*, Lexington, 1970.
19. Bunta, Petru, *Gabriel Bethlen*, Buc., 1981.
20. Cernovodeanu, Paul, «*Transilvania și războiul de 30 de ani*», in «Studii și Articole de Istorie», XXI, 1973.
21. Germanos, Metropolitan of Thyatena, Kyrillos Loukaris. *A Struggle for Preponderance between Catholic and Protestant Powers in the Orthodox East*, S.P.C.K., London, 1951.
22. Hrisostom, Arhiepiscopul Atenei, Κόρυλλος Δούκαρις. 'Επί τῆ τριακοσιοστῆ ἐπετειῶ θανάτου αὐτοῦ, in «Εκκλησια» I (1938), nr. 25—26, p. 193—198 în recenzia lui Dr. Justin Moisescu din «B.O.R.», LVII (1939), nr. 1—2, p. 75—77.
23. Ică, Ioan I., *Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Critopulos* (teză de doctorat), in «M. A.», XVIII (1973), nr. 3—4, p. 209—473.
24. Jivi, Diac. Prof. Aurel, «*Relațiile patriarhului Chiril Lucaris cu protestanții transilvăneni*», in «R. T.», 1992, nr. 3, p. 17—27.
25. Loichiță, Vasile, *Mărturisirea lui Dositei și Mărturisirea pseudolucariană*, in rev. *Candela*, 1942—1943, p. 173—226.
26. Idem, *Patriarhul Chiril Lucaris*, Caransebeș, 1912.
27. Manu, Pr. Dănuț, «*Importanța sinoadelor răsăritene din secolul al XVII-lea pentru unitatea Ortodoxiei*», in «O.», XXXIX (1987), nr. 3, p. 25—105 și nr. 4, p. 31—100.
28. Mihălcescu, Irineu, *Les idées calvinistes du patriarche Cyrille Lucaris*, in «S. T.», III (1932), nr. 1, p. 3—16.
29. Popescu, Teodor M., *Patriarhul Chiril Lucaris văzut după trei sute de ani*, in «B.O.R.», LX (1942), nr. 9—10, p. 455—474.
30. Popescu, Nicolae M., *Chiril Lukaris și Ortodoxia Română Ardeleană*, București, 1946.
31. Pulpea-Rămureanu, Diac. Asist. Ioan, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările Române*, in «S. T.», VIII (1956), p. 58—81.
32. Rozemond, Keetje, *Patriarch Kyril Lukaris und seine Begegnung mit dem Protestantismus des 17 Jahrhunderts*, in «Kirche im Osten», 13, 1970.
33. Schlier, ichard, *Der Patriarch Kyrill Lukaris von Konstantinopel. Sein Leben und sein Glaubensbekenntnis*, Druckerei Bauer, Marburg, 1927.
34. Șerbănescu, Diac. Nicolae, *Patriarhul Meletie Pigas și legăturile lui cu Țările Române*, in «B.O.R.», LXIII (1945), nr. 11—12, p. 699—711.
35. Șesan, Milan, *Comemorarea patriarhului Chiril Lucaris*, in «M. A.», III (1958), nr. 7—8.
36. Joseph Trausch, *Schriftsteller — Lexikon oder biographisch — literarische Denk-Blatter der Siebenbürgen Deutschen*, Kronstadt, 1868.

STATUTUL JURIDIC AL DENOMINAȚIUNILOR RELIGIOASE DIN UNELE ȚĂRI EUROPENE. TRĂSĂTURI ALE ASOCIAȚIILOR ȘI ORGANIZAȚIILOR RELIGIOASE

Drepturile și libertățile de care se bucură Bisericele, Cultele, confesiunile și celelalte denominațiuni religioase, raporturile interdenominaționale, cât și cele cu Statul au, în țările europene, atât unele trăsături comune, cât și unele proprii. Istoria și trăsăturile specifice fiecărui popor, condițiile în care a fost creștinat, modul de asimilare a ideilor și practicilor religioase precreștine, particularitățile culturii religioase dominante, dinamica fenomenului religios după Declarația drepturilor omului și cetățeanului, nivelul de modernizare și democratizare a societății, autonomia instituțiilor societății civile față de Stat au determinat natura acestor drepturi și raporturi; ele nu s-au constituit de la sine, ci prin lupta Bisericilor, a forțelor politice și culturale. Nu se poate vorbi de un conținut static al libertății și vieții religioase; apar noi fenomene și tendințe, se caută noi forme de exprimare religioasă, de îmbogățire și diversificare a conținutului libertății religioase. Se discută foarte mult despre statutul juridic al denominațiilor religioase, despre necesitatea elaborării unor acte normative care să acorde adeptilor și noilor denominațiuni religioase aceleași drepturi ca cele acordate Bisericilor, Cultelor și confesiunilor. Unele cercuri politice, religioase și ale societății civile sunt de acord cu acest deziderat, altele se opun.

A. DE LA STATELE CONFESIONALE ȘI OBLIGATIVITATEA APARTENENȚEI LA O BISERICĂ, LA LIBERTATEA RELIGIOASĂ

a. **Nenumăratele și tragicele războaie religioase din Europa și din alte zone ale lumii**, disfuncționalitățile produse de Statele confesionale în organizarea societății, obligativitatea normelor și legiuirilor unei Biserici pentru toți cetățenii unui Stat, indiferent de confesiunea acestora, gravele manifestări de intoleranță și discriminare religioasă și alte fenomene asemănătoare *au dus la complicații în viața oamenilor și la perturbatii în funcționarea societății*. În aceste condiții, unele persoane sau grupuri de persoane s-au desprins de Cultele, Bisericele sau confesiunile în care s-au născut ele sau înaintașii lor, fapt pentru care au fost persecutate și discriminate atât de autoritățile bisericesti, cât și de cele civile.

În acest sens sunt semnificative observațiile profesorului J. Martin Velasco de la Universitatea Pontificală din Salamanca, filiala Madrid: «S-ar cuveni... să amintim faptul cel mai greu de înțeles din toată istoria religiilor, anume pervertirea comportamentului moral din motive religioase. Radicalitatea cu care prezența Misterului afectează omul îl poate duce pe acesta la convingerea absolutei validități a formei religioase în care el trăiește și, în anumite împrejurări — marcate cel mai adesea de intervenția altor factori: politici, economici sau ideo-

logici —, îl poate face să impună, prin forța exterioară sau prin aceea, mai subtilă, a violării libertății de conștiință, propria sa convingere celorlalți oameni. Ca să înțelegem această maladie — ce a atins într-o măsură mai mică sau mai mare toate religiile — trebuie să fim atenți la motivele nonreligioase care le-au determinat în mare parte. Cât privește motivația lui religioasă, nu putem uita ispita permanentă a omului religios de a se servi de sacru, de a folosi divinitatea în loc de a o recunoaște, mărturisi și adora. Excesele de zel religios sunt, în majoritatea cazurilor, dovezi clare ale acestei tendințe. Se simte inclinat să impună propria convingere religioasă altor oameni numai acela care e absolut convins că deține soluția religioasă. Omul deschis spre Transcendența Misterului va recunoaște mai degrabă insuficiența formei lui de a împlini această legătură, precum și posibilitatea existenței altor forme. În cele mai trist celebre cazuri istorice de opresiune a omului din motive religioase, în loc să propovăduiască mântuirea, nu s-au înfăptuit decât cuceriri pentru Biserica proprie. Războaiele religioase... n-au fost războaie ale religiei, ci izvorâte din lipsa de religie a celor care le-au dezlănțuit» (1, 113—114).

b. Încă în Renaștere au apărut curente și tendințe teoretice și practice care au militat pentru *laicizarea Statelor și secularizarea societăților*. Începând cu Constituția americană s-a stipulat că nimeni nu poate fi constrâns să facă parte dintr-o Biserică sau să practice o credință religioasă și se interzicea discriminarea din motive religioase. Procesele de laicizare și secularizare s-au dezvoltat neconținut și au îmbrăcat forme specifice în diferite perioade, zone geopolitice și țări. Declarația Universală a Drepturilor Omului și pactele internaționale pe această problemă au stimulat — atât pe plan internațional, cât și național — afirmarea tendințelor politice, culturale și chiar religioase favorabile asigurării libertății religioase. Laicizarea Statelor este un proces istoric și a cunoscut trei faze: separarea de Biserică, neutralitatea confesională și asigurarea în mod egal a libertății religioase pentru toți cetățenii și denominațiunile religioase.

B. LIBERTATEA RELIGIOASĂ ȘI DIVERSIFICAREA FORMELOR INSTITUȚIONALIZATE ALE DENOMINAȚIUNILOR RELIGIOASE

a. Evoluția teoretică și practică a libertății religioase.

Diversificarea opțiunilor de credință și a celor instituțional-religioase ale oamenilor și comunităților au determinat modificarea conținutului libertății religioase. Unele concepții și acte normative naționale noi privind libertatea religioasă au influențat documentele internaționale privind drepturile omului, și invers. Studiul Constituțiilor, legilor libertății religioase și al altor acte normative naționale, cât și al documentelor internaționale privind drepturile omului arată că începând cu Constituția americană și până astăzi s-au îmbogățit și diversificat continuu drepturile și libertățile religioase acordate cetățenilor

și denominațiilor religioase. O serie de lideri politici și specialiști din Franța, dar și din alte țări occidentale europene, consideră că se impune elaborarea unor noi acte normative naționale privind libertatea religioasă.

Se apreciază că cel mai democratic principiu juridic este asigurarea dreptului de schimbare a propriei religii. El a fost formulat prima dată în Declarația Universală a Drepturilor Omului, apoi în Convenția europeană privind protecția drepturilor omului (art. 9 prevede: «1. Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie: acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea»), în documentele privind drepturile omului de la Viena și Copenhaga (1990). Datorită opoziției țărilor islamice și comuniste, acest principiu nu a fost inclus în Pactul internațional privind drepturile civile și politice (1976) și nici în Declarația O.N.U. din 1981 privind libertatea religioasă. Acest principiu a fost inclus și în actele normative din unele țări în care există forțe politice democratice puternice, în care societatea civilă este autonomă față de Stat, Statul este separat de Biserică etc. Dreptul persoanei de a-și schimba religia este respins de reprezentanții unor religii tradiționale și este susținut de reprezentanții noilor mișcări religioase și de cei ai instituțiilor societății civile.

b. Apariția noilor denominațiuni religioase.

Îmbogățirea conținutului libertății religioase și dinamica proprie a fenomenului religios în condițiile societății contemporane au permis apariția *denominațiilor religioase netradiționale* sau noile mișcări religioase, cum sunt denumite în literatura de specialitate: grupuri, asociații, societăți, fundații, organizații religioase etc.

Asociațiile și fundațiile religioase din România au avut și au un statut juridic diferit de cel al Cultelor. Legile Cultelor din 1929 și 1949 au asigurat Cultelor un set de drepturi superior celui prevăzut de legea persoanei juridice din 1924 pentru asociații și fundații religioase. Deși actele normative amintite nu interzic asociațiilor și fundațiilor religioase să realizeze aceleași activități pe care le desfășoară Cultele, totuși autoritățile publice au impus aceste limitări asociațiilor religioase atât înainte de 1948, cât și după 1989. Această practică a fost cerută de reprezentanții unor Biserici istorice, iar autoritățile publice au acceptat-o, atât pornind de la convingerea că pe această cale contribuie la protecția acestor Biserici, ca instituții fundamentale ale societății românești, cât și din rațiuni politice și electorale. Această concepție și practică a fost reluată după decembrie 1989, fapt posibil datorită atât acțiunii deliberate a unor subiecți ai vieții religioase, acțiunii interesate și speculative a partidelor politice parlamentare, a reprezentanților acestora în conducerea instituțiilor de Stat competente, cât și datorită ignoranței unor funcționari de stat.

Treptat, după declarațiile universale ale drepturilor omului din SUA și Franța, țările occidentale au renunțat la această concepție și practică juridică și administrativă.

Asociațiile și organizațiile religioase independente, cele legalizate fără avizul unor Culte sau Biserici, au generat ample dezbateri și controverse atât în mediile bisericesti tradiționale, cât și în cele politice și laice. Ele își au originea fie în grupările care s-au desprins din motive doctrinare, de cult din Bisericile tradiționale, fie sunt rezultatul lucrării unor misionari străini.

Forma cea mai avansată de dezvoltare a creștinismului și a altor religii a constituit-o instituționalizarea, respectiv constituirea Bisericilor cu toate structurile lor : eparhii, protopopiate, parohii, comunități religioase, mănăstiri, asociații religioase, instituții de învățământ teologic, alte instituții religioase sau bisericesti etc. Au fost perioade în care aceste structuri organizatorice nu au oferit cadrul adecvat pentru satisfacerea nevoilor spirituale ale credincioșilor, pentru îndeplinirea misiunii Bisericilor în societate. În aceste condiții, unele grupuri de credincioși și clerici s-au desprins de Bisericile de care au aparținut și au constituit noi forme organizatorice religioase, care ulterior au devenit organizații religioase, iar unele, mai târziu, noi Biserici. Istoria religiilor este plină de asemenea exemple ; specialiștii susțin că religia creștină oferă premise prielnice pentru manifestarea acestui fenomen.

Date deosebit de interesante privind evoluția acestui fenomen oferă cercetarea de sociologie concretă din 1990 cu tema «Valorile europene». Cercetarea s-a desfășurat în Irlanda, Italia, Portugalia, Spania, Austria, Belgia, Franța, Germania, Olanda, Marea Britanie, Finlanda, Danemarca și Suedia. 77% din locuitorii acestor țări au susținut că sunt catolici sau protestanți ; 3% de alte religii și 25% fără religie. Dar numai 47% au declarat că au o mare sau o oarecare încredere în Biserică. Se găsesc peste această medie credincioșii din Irlanda (72%), Italia (60%), Portugalia (56%) și sub această medie cei din Marea Britanie (42%), Germania (40%), Suedia (35%), Olanda (31%), Finlanda (30%).

Din această cercetare rezultă că dintre cei care se declară credincioși, 63% susțin că nu au încredere în Biserică, iar 25% din populație afirmă că nu aparține de nici o religie (2, 7).

Îndeosebi după Declarația Universală a Drepturilor Omului, în țările democratice civilizate a avut loc un proces de îmbogățire a libertății religioase, ceea ce a permis ca toate organizațiile și asociațiile religioase, atât cele vechi, cât și cele mai noi, să se bucure de aceleași drepturi și libertăți, mai puțin facilitățile materiale și spirituale acordate de Stat Bisericilor.

c. Principalele trăsături ale noilor denominațiuni religioase.

1) *Particularități organizatorice* : flexibilitate și funcționalitate ; urmăresc să prevină depersonalizarea relațiilor dintre adepți sau dintre aceștia și lideri ; oferă adepților posibilitatea de a participa activ la viața organizației ; favorizează crearea unor raporturi interpersonale bazate pe căldură umană și pe un grad mai înalt de solidaritate frățească sau umană ; sunt mai funcționale feed-backul și sistemul de autoreglare ; adepții își plătesc taxele prevăzute sau prestează activități

voluntare ; instituționalizarea nu reprezintă un scop în sine, ea este realizată numai în funcție de cerințele îndeplinirii obiectivelor organizației ; principiile de organizare și funcționare sunt deduse din managementul și din științele socio-umane ale organizării social-economice și politice etc.

Unele din organizațiile religioase rezultate din al doilea val de fărâmițare protestantă și evanghelică au realizat structuri organizatorice mai stabile, au atins un grad de instituționalizare mai ridicat, începând, în anumite privințe, să se asemene cu Bisericile creștine istorice.

Alte organizații, numite de unii sociologi, dar mai ales de teologi, secte periculoase, au creat mecanisme care să asigure izolarea noilor adepți de familie, de mediile sociale pe care le-au frecventat până la înscrierea în organizație.

2) *Învățăturile, activitatea spirituală, raportarea la societate.*

Organizațiile religioase, mai ales cele care fac parte din noile mișcări religioase, sunt mai pragmatice, se străduiesc să demonstreze că pot face ca Biblia sau alte cărți sfinte să ajute oamenii, în mai mare măsură, acum și aici. Așa, spre exemplu, Meditația Transcendentală și alte organizații religioase care susțin că pot spori capacitățile intelectuale ale omului își propun îmbinarea învățăturilor și practicilor religioase cu metodele și tehnicile psihologiei și ale altor discipline care sunt preocupate de studierea și îmbunătățirea capacității intelectuale a omului.

Există sisteme bine puse la punct de însușire a învățăturilor organizației. Se inițiază activități comune, pe grupe, dar, în același timp, se pune accent și pe studiul individual și pe verificarea cunoștințelor dobândite pe această cale.

Adepții majorității organizațiilor religioase se consideră mai bine pregătiți, mai buni, «situați pe calea cea bună», diferiți de credincioșii Bisericilor sau religiilor istorice etc.

Unele organizații religioase sunt de părere că secularizarea, societatea de consum au deturnat sensul nobil, umanist al științei și culturii. Adepții acestora sunt îndemnați să desconsidere valorile științei și ale culturii, să se izoleze de circuitele publice ale valorilor culturale.

Organizațiile de tip Aum sau sataniste susțin concepții și învățături pseudo-religioase, cu un caracter imoral (viață sexuală colectivă, poligamie etc.), antisocial și antiuman. Adepții sunt indoctrinați în spiritul acestor învățături și sunt pregătiți pentru a ucide, a înșela, a încălca legea sau pentru a comite alte acte antisociale.

3) *Activitatea de evanghelizare, de propagandă religioasă.*

După modelul comunităților creștine din primul mileniu, ca și după cel al altor comunități religioase care au avut un rol însemnat în constituirea marilor religii, noile denominațiuni religioase pun un accent deosebit pe activitatea de difuzare a propriilor învățături. În acest scop sunt investite însemnate mijloace materiale, financiare și de logistică și importante resurse umane ; toți adepții, în funcție de nivelul

de pregătire și de capacitatea de persuasiune, au atribuții ample în această activitate.

După exemplul fostelor organizații religioase evanghelice, majoritatea devenite între timp Biserici, actualele organizații religioase folosesc cele mai avansate și eficiente tehnici laice din domeniul persuasiunii și al convertirii. Din păcate, unele merg până la folosirea narcoticelor și a altor mijloace de manipulare care lezează integritatea psihică și fizică a omului. Din aceste motive, mai ales reprezentanții Bisericilor tradiționale, uneori inclusiv cei ai celor Evanghelice, dar și specialiști laici și autorități publice, acuză unele organizații că practică prozelitismul agresiv, care încalcă drepturile și libertățile altor credincioși. Așa, spre exemplu, sunt acuzate de prozelitism agresiv Biserica Scientologică, Hare Krishna, Biserica lui Moon, Martorii lui Iehova etc.

În același timp, trebuie subliniat că, în ultima perioadă, unele autorități publice și unii specialiști laici din Franța, dar și din alte țări occidentale, nu mai consideră ca fiind prozelitism agresiv propaganda religioasă practică de Martorii lui Iehova și de alte organizații asemănătoare.

Reprezentanții instituțiilor de stat și specialiștii laici în studierea fenomenului religios apreciază că trebuie făcută distincția necesară între conceptele de evanghelizare, de propagandă religioasă, de răspândire a propriilor învățături religioase — ca dimensiune esențială a libertății religioase —, pe de o parte, și prozelitism sau prozelitism agresiv, pe de alta, care în unele medii religioase, culturale și chiar politice are conotații peiorative, negative. Se consideră că instituțiile Statului nu au dreptul să se implice în prevenirea sau interzicerea unor acțiuni de prozelitism până nu se va realiza o definiție juridică a acestui concept, cu participarea reprezentanților instituțiilor specializate de stat, a specialiștilor laici și a reprezentanților subiecților instituționalizați ai vieții religioase. Până acum majoritatea partidelor politice și oamenii de știință din țările democratice, cu excepția Greciei, au considerat că însăși încercarea de a defini din punct de vedere juridic prozelitismul duce la crearea unor premise favorabile încălcării libertății religioase.

4) *Durata existenței.*

Specialiștii sunt de părere că ne găsim într-o perioadă caracterizată prin afirmarea tendinței de căutare a unor noi tipuri de subiecți instituționalizați ai vieții religioase, mai dinamici, adecvați nevoilor spirituale ale omului și societății contemporane, mai eficienți în demersul punerii unor noi temelii ale vieții religioase individuale, comunitare, naționale și internaționale, care să permită recuperarea oamenilor îndepărtați de religie, a credincioșilor fără Biserică, care au mutat Biserica, forma comunitară a trăirii religioase, în inimă și conștiință, în forul lor intim. Unele organizații religioase satisfac aceste nevoi individuale și sociale noi în domeniul vieții religioase, altele nu.

Reprezentanții Bisericilor tradiționale susțin că aceste căutări și formule instituționale constituie noi forme de erezie și de rătăcire bisericască și religioasă. Unii sociologi, psihologi nu sunt de acord cu

aceste judecăți globale, propunând aprecieri nuanțate, diferențiate. Aceștia consideră că unele organizații religioase pot oferi formule instituționale de perspectivă, viabile, iar altele rămân la stadiul de simple experimente sau chiar constituie expresia încercării unor indivizi sau grupuri de persoane de a folosi oportunitățile oferite de libertatea religioasă pentru realizarea unor obiective extrareligioase (ocolirea fiscului, practicarea unor activități ilegale etc.).

5) *Perspectivile organizațiilor religioase.*

Creșterea sau scăderea apetitului credincioșilor sau indiferențelor religioși pentru înregimentarea în organizațiile religioase depinde de următorii factori :

a. Calitatea lucrării Bisericilor tradiționale, capacitatea acestora de a reforma structurile organizatorice anchilozate, disfuncționale, crearea altora noi care să permită constituirea cadrului adecvat pentru reactivarea clericilor și credincioșilor dornici de a ajuta Bisericele să satisfacă cerințele spirituale și sociale tot mai sporite ale omului și societății contemporane. Este necesar ca Bisericile Creștine să facă în mod sincer un bilanț global al istoriei lor, să individualizeze necusitele în activitatea de evanghelizare și încreștinare, să propună noi formule instituționale și de acțiune care să ducă la reevanghelizarea și recreștinarea acelor segmente ale societăților care s-au dezevanghelizat și descresținat sau care s-au născut sau au apucat să fie neevanghelizate sau necreștinate.

b. Dacă se menține în ascensiune actuala concepție politică și juridică de a se acorda aceleași drepturi și Bisericilor și noilor denominațiuni religioase atunci este posibil să sporească numărul organizațiilor și al credincioșilor care vor dori să folosească cadrul instituțional oferit de acestea pentru profesarea propriei credințe.

Organizațiile religioase se străduiesc să evite toate formulele instituționale și de acțiune bisericască care au avut ca efect secundar scăderea încrederii credincioșilor în slujitorii de cult și în Biserică, să găsească noi structuri organizatorice și funcționale care să fie capabile să satisfacă în mai mare măsură nevoile spirituale, morale și sociale ale credincioșilor și ale societății. Societatea, credincioșii sunt singurele foruri care vor decide dacă organizațiile religioase răspund unor nevoi reale, naturale sau constituie o anomalie, o rătăcire instituțional-religioasă, care va deveni de domeniul trecutului după ce Bisericile vor depăși criza actuală și vor recâștiga încrederea credincioșilor și a societății, după ce vor exercita din nou o influență modelatoare determinantă, hotărâtoare asupra vieții religioase și a societății în general.

Facem mențiunea că nu ne referim la asociațiile și organizațiile religioase constituite din inițiativa unor unități de cult sau Biserici cu scopul de a spori randamentul participării credincioșilor, laicilor, a voluntarilor la îndeplinirea unor activități ale Bisericilor : acte de caritate, asistența socială a bătrânilor, a orfanilor, bolnavilor, deținuților, drogaților etc., editarea și difuzarea de literatură religioasă etc.

Unitățile bisericești intermediare sau centrale hotărâsc asupra atribuțiilor acestor asociații deoarece statutele lor sunt legalizate de instituțiile abilitate ale Statului numai dacă au fost avizate de forurile bisericești menționate. De regulă, asociațiile religioase de această natură din țările europene nu au creat probleme nici Bisericilor nici autorităților publice.

C. LEGALIZAREA SAU ACORDAREA STATUTULUI DE PERSOANĂ JURIDICĂ DENOMINAȚIUNILOR RELIGIOASE

1. Una sau mai multe Biserici sunt declarate Biserici naționale, de stat sau majoritare. Exemple : Danemarca, Suedia, Irlanda, Anglia, Grecia, Islanda, Norvegia, Malta, Liechtenstein, Monaco etc. Actele normative din aceste țări prevăd facilități și privilegii pentru legalizarea și funcționarea Bisericilor de Stat, naționale sau majoritare ; unele stipulează aceleași drepturi sau mai puține pentru celelalte Biserici sau Culte tradiționale (nu li se acordă sprijinul material și financiar asigurat de Stat Bisericilor naționale etc.).

Constituția Regatului Danemarca (1953) : «Biserica Evanghelică Luterană este Biserica națională daneză și, în consecință, este subvenționată de Stat» (art. 4) ; «Statutul Bisericii naționale va fi reglementat prin lege» (art. 66) ; «Legea va reglementa statutele comunităților religioase diferite de Biserica creștină» (art. 69).

Constituția Greciei (1975) : «Religia predominantă în Grecia este Biserica Creștină Orientală Ortodoxă» (art. 3) ; «Orice religie cunoscută este liberă ; practicile propriului cult se exercită fără obstacole, sub protecția legilor... Prozelitismul este interzis» (art. 13).

În unele din aceste țări nu există legi ale cultelor. Reglementarea organizării și activității Bisericilor de stat sau naționale și a celorlalți subiecți ai vieții religioase se face numai pe baza Constituției și a legii organizațiilor neguvernamentale. De asemenea, în țările în care există legi ale cultelor sau acorduri între Stat și fiecare Cult, Bisericile sunt recunoscute ca persoane juridice de drept public, iar organizațiile și asociațiile religioase sunt legalizate ca persoane juridice de drept privat. Se stipulează că celelalte denominațiuni religioase se legalizează prin legi speciale sau în baza legii referitoare la dreptul de asociere. Organizațiile din aceste țări se bucură de aceleași drepturi și libertăți ca Bisericile, mai puțin facilitățile materiale și financiare asigurate de Stat, Bisericilor. Fac excepție unele proiecte de asistență socială, alte activități sociale utile, care sunt subvenționate parțial de Stat, atât în cazul Bisericilor cât și al unor organizații religioase.

2. Se prevede că Statul este separat de Biserici. Exemple : Polonia, Rusia, Spania, Ungaria etc. În unele din aceste țări prin aceeași lege se legalizează atât Bisericile, cât și comunitățile și organizațiile religioase. Și unele și altele îndeplinesc aceleași formalități pentru legalizare și se bucură de aceleași drepturi și libertăți, uneori inclusiv în ceea ce privește sprijinul financiar acordat de Stat.

În această situație se cere, la legalizare, și organizațiilor religioase să prezinte informații despre principalele învățături și ritualuri.

1) *Prevederi ale Constituțiilor.* Constituția Italiei (1947): «Statul și Biserica Catolică sunt, fiecare în domeniul lor de activitate, independente și suverane» (art. 7); «Toate confesiunile religioase sunt egale în fața legii. Confesiunile religioase diferite de cea catolică au dreptul de a se organiza după propriile statute, astfel încât să nu vină în contradicție cu ordinea juridică italiană. Raporturile lor cu Statul sunt reglementate de lege, pe baza înțelegerii cu reprezentanții acestor confesiuni» (art. 8). Constituția Olandei (1914, cu amendamente până în 1987): «Fiecare își profesază propriile opinii religioase în deplină libertate» (art. 18); «Tuturor comunităților religioase din Regat le este asigurată o protecție legală» (art. 182).

Constituția Spaniei (1978): «Nici o confesiune nu va avea caracterul de religie de stat. Puterea publică va ține seama de credințele religioase ale societății spaniole și va întreține relații de colaborare cu Biserica catolică și cu alte confesiuni» (art. 16).

Constituția Ungariei (1990): «În Republica Ungară Biserica funcționează separat de stat» (art. 59).

Constituția Germaniei: «1. Nu există nici o religie de Stat; 2. Libertatea de a se reuni în asociații religioase este garantată...; 3. Fiecare asociație religioasă își urmărește și gestionează propriile interese în mod autonom, în limita legilor generale. Ea își stabilește propriile însărcinări și funcții fără intervenția Statului sau a autorităților legale; 4. Asociațiile religioase, care prin dreptul anterior erau considerate instituții de drept public, rămân ca atare. Aceleași drepturi trebuie recunoscute și altor asociații religioase, la cererea acestora, dacă ele, în ceea ce privește organizarea și numărul propriilor membri, oferă garanții de durată» (art. 137).

Constituția Cantonului elvețian Jura (1977): «Biserica Romano-Catolică și Biserica Evanghelică Reformată sunt recunoscute colectivități de drept public. Parlamentul poate recunoaște și alte Biserici importante și durabile. Alte comunități religioase sunt supuse dreptului privat» (art. 130).

2) *Prevederi ale legilor libertății religioase.* «*Legea privind garantarea libertății de conștiință și de credință*» (Polonia, 1989): «Bucurându-se de libertatea de conștiință și de credință, cetățenii au posibilitatea: 1. Să constituie Biserici și alte asociații religioase...; 13. Să se unească în organizații laice cu scopuri religioase» (art. 2); «Manifestarea individuală sau colectivă a unei religii sau convingeri religioase poate fi subiectul acelor limitări legale care vizează protejarea siguranței Statului, a ordinii publice, a moralei, a sănătății sau a libertăților fundamentale ale celorlalți oameni» (art. 3); «Libertatea de conștiință și de credință în relațiile dintre Stat, Biserici și asociații religioase este garantată prin: a) separarea Bisericilor și asociațiilor religioase de Stat; d) drepturi egale pentru toate Bisericile și asociațiile religioase, independent de formula prin care le-a fost legalizată situația» (art. 9);

«Polonia este un Stat laic, neutru în ceea ce privește problemele și convingerile religioase» (art. 10); «1. Bisericile și asociațiile religioase sunt independente față de Stat în ceea ce privește împlinirea funcțiilor lor religioase; 2. Bisericile și asociațiile religioase își supun activitatea protecției legilor și implicit limitelor impuse de acestea» (art. 11); «1. Bisericile și organizațiile religioase se bucură, în mod egal, de libertatea de a-și desfășura activitatea religioasă; 2. Desfășurarea activității religioase a Bisericilor și organizațiilor religioase înseamnă: 2. să organizeze și să practice cultul în public; 3. să ofere servicii religioase persoanelor menționate în art. 4 și să organizeze ceremonii și adunări religioase; 7. să achiziționeze, să posede și să dispună de bunurile mobile și imobile și să le administreze; 11. să folosească mass-media; 18. să facă parte din organizații de cult și interconfesionale și să întrețină legături externe în probleme legate de îndeplinirea propriilor funcții» (art. 19); «Dreptul de a crea Biserici și organizații religioase se obține ca urmare a unei cereri adresate Biroului pentru Probleme de Culte și prin înscrierea într-un registru a numelui Bisericii» (art. 30); «Dreptul de a înainta o asemenea cerere, ca cea menționată la art. 30, aparține unui grup alcătuit din cel puțin 15 cetățeni polonezi, cu drepturi civile depline (apți să încheie o tranzacție legală)» (art. 31); «Cererea menționată la art. 30 trebuie să cuprindă: 1. o informare privind baza doctrinară a credinței în discuție; 2. lista cu persoanele care alcătuiesc asociația, cu numele, prenumele, data nașterii, domiciliul și semnătura; 3. adresa sediului temporar al Bisericii sau asociației religioase respective; 4. statutul» (art. 32).

«*Legea referitoare la libertatea religioasă*» (Portugalia, 1971): «1. Statul nu adoptă nici o religie, iar relațiile sale cu confesiunile religioase se bazează pe principiul separării; 2. Confesiunile religioase au aceleași drepturi, ținându-se seama de diferențele care se impun în reprezentarea lor numerică» (titlul I); «Nu se va permite unei persoane să invoce libertatea religioasă pentru a practica acte care ar fi incompatibile cu viața, integritatea fizică sau demnitatea persoanei, bunele moravuri sau principiile fundamentale ale ordinii constituționale sau suveranitatea portugheză» (titlul VIII); «1. Confesiunile religioase pot obține elaborarea unui act normativ care va acorda persoană juridică organizației care cuprinde membrii respectivei credințe; 2. Actul normativ de recunoaștere va fi solicitat guvernului prin cerere scrisă semnată de un număr nu mai mic de 500 de membri, care pot fi identificați, sunt majori și locuiesc pe teritoriul portughez; 3. Cererea va fi însoțită de documentele necesare din care să rezulte: existența confesiunii pe teritoriul național, principiile esențiale ale doctrinei, numele confesiunii, descrierea sintetică a actelor de cult, regulile disciplinei și ierarhiei organizației, identitatea conducătorilor și durata activității în țară...; 4. Dacă organizația este străină sau depinde de o organizație din străinătate, guvernul va putea cere nu numai probele necesare pentru a cunoaște regimul căruia este supusă respectiva organizație, dar chiar și prezentarea cererii de către responsabilii respectivei organizații; 5. Guvernul poate ordona anchetele pe care le consideră necesare,

pentru a se convinge de existența confesiunii și exercitarea efectivă a cultului pe teritoriul național...» (titlul IX); «Legalizarea poate fi revocată de guvern dacă se dovedește că organizația este responsabilă de violarea dispozițiilor prevăzute la titlul VIII, că folosește mijloace ilicite sau se consacră unor activități străine scopurilor specifice confesiunilor religioase» (titlul X).

«*Legea organică privind libertatea religioasă*» (Spania, 1980): «1. Având în vedere credințele religioase existente în societatea spaniolă, Statul încheie, după caz, acorduri sau convenții de cooperare cu Bisericele, confesiunile și comunitățile religioase înscrise în registrul public și care, prin influența și numărul de fideli, pot dovedi că se bucură de o pondere însemnată în viața religioasă a Spaniei. În toate cazurile, aceste acorduri sunt supuse aprobării, prin lege, Cortesurilor generale; 2. În aceste acorduri sau convenții, respectând principiul egalității, se vor putea prevedea pentru Biserici, confesiuni și comunități religioase avantaje fiscale, care, conform prevederilor juridice în vigoare, pot fi acordate societăților cu scopuri nelucrative și instituțiilor de binefacere» (art. 7).

«*Legea privind libertatea credințelor religioase și statutul Bisericilor și al societăților religioase din Cehia*» (1991): «Fiecare are dreptul de a-și manifesta liber propria religie sau credință... Fiecare are dreptul să-și schimbe propria religie sau credință» (art. 1); «Conform acestei legi, prin societate religioasă sau Biserică se înțelege o asociație voluntară de cetățeni profesând aceeași religie într-o organizație cu propriile sale structuri, foruri de conducere, reglementări interne și rituri sau ceremonii religioase» (art. 4); «1. Pentru a-și îndeplini misiunea, Bisericele și societățile religioase au dreptul: VI. să organizeze întruniri fără a fi necesară notificarea; VII. să posede proprietăți mobile și imobile și alte drepturi de proprietate materială sau intelectuală; VIII. să creeze și să întrețină dotări speciale necesare activităților religioase; 2. Se impune ca activitățile prevăzute la paragraful I să nu fie în contradicție cu Constituția, să nu reprezinte amenințări pentru: securitatea populației, ordinea publică, sănătate și moralitate, drepturile și libertățile altora, independența și integritatea teritorială a țării» (art. 6).

Reglementarea libertății religioase din țările din această categorie se face prin: a) *Legea Bisericilor și organizațiilor religioase*; b) *Legea libertății religioase*; c) *Legea Persoanelor Juridice Religioase* (Japonia); d) în unele din aceste țări noile mișcări religioase sunt legalizate pe baza legii asocierii sau a persoanelor juridice.

3. În unele țări și Bisericele și organizațiile religioase au același statut juridic. Așa, spre exemplu, în SUA se prevede că Statul nu are dreptul prin lege nici să aprobe nici să interzică o religie, toate fiind recunoscute din punct de vedere juridic cu statutul de denominațiune religioasă. În alte țări legea vorbește numai de asociații de cult (Franța), nefăcându-se nici măcar o distincție terminologică între Culte și diferite organizații religioase. Din punct de vedere legal și

unele și altele au același statut și aceleași drepturi. Desigur, din perspectivă sociologică există deosebiri între Bisericile Creștine istorice și alte religii istorice, pe de o parte, și Martorii lui Iehova, Adventiștii Reformiști, Baha'ii etc., pe de alta. Opinia publică, instituțiile societății civile din Franța și SUA se raportează în mod diferit la cele două categorii de subiecți instituționalizați ai vieții religioase, chiar dacă instituțiile Statului și legile le acordă același tratament. Actele normative din aceste țări prevăd că toți subiecții vieții religioase au statutul de persoane juridice de drept privat, respectă aceleași criterii de înregistrare și din punct de vedere moral și juridic se bucură de aceleași drepturi și libertăți. În Franța există unele trăsături particulare: după al doilea război mondial Statul practică o «separare binevoitoare» față de Biserică în sensul că îi acordă sprijin material și financiar pentru proiectele sociale, culturale și de educație; deși Statul este laic, sunt cazuri când segmente ale opiniei publice și unele autorități publice au manifestări de intoleranță sau de discriminare față de unele minorități religioase. Ne referim la cazul Cultului islamic și la organizația Martorii lui Iehova, care până în anii 1991—1993 au fost supuse la unele discriminări, dar după cazul Kokinakis — adept al organizației Martorii lui Iehova din Grecia — au intervenit schimbări în atitudinea unor instituții și funcționari de stat din Franța față de unele minorități religioase.

«Legea privind separarea între Biserici și Stat» (Franța, 1905): «Republica nu recunoaște, nu salarizează și nu subvenționează nici un cult» (art. 2); «Asociațiile formate pentru a asigura cheltuielile, întreținerea și exercitarea publică a cultului se vor constitui conform art. 5 și următoarele din legea din 1 iulie 1901»; «Asociațiile și uniunile elaborează documente privind veniturile și cheltuielile lor; redactează în fiecare an darea de seamă financiară a anului precedent și inventarul bunurilor mobile și imobile. Controlul financiar asupra activității asociațiilor și uniunilor este exercitat de forurile administrative care le-au înregistrat și de inspecția generală a finanțelor» (art. 21). «Legea referitoare la contractul de asociere» (Franța, 1 iulie 1901): «Asociația legalizată pe cale judecătorească, fără autorizație specială, poate primi de la persoane fizice, de la instituții de utilitate publică, să cumpere cu titlu oneros, să posede și să administreze bunuri, independent de subvențiile primite de la Stat, regiuni, departamente, comune și instituțiile lor publice» (art. 6). Decretul nr. 66—388 din 13 iunie 1966 referitor la tutela administrativă a asociațiilor, fundațiilor și congregațiilor (Franța): «Acceptarea donațiilor și legatelor făcute instituțiilor de utilitate publică și asociațiilor de cult este autorizată prin decret adoptat de prefectul departamentului în care își are sediul instituția publică sau asociația când valoarea donației este inferioară sau egală cu suma de 5 milioane franci. Când valoarea donației depășește 5 milioane de franci autorizarea acceptării se face prin decret al Consiliului de Stat, care se adoptă pe baza unei hotărâri a ministerului de interne» (art. 1).

4. Principalele trăsături ale actelor normative privind libertatea religioasă și dreptul la asociere din motive religioase :

1) Se adoptă principiile generale ale organizării și funcționării Bisericilor și organizațiilor religioase într-o lege cu caracter general în care se prevede că relațiile dintre principalele Culte și Stat se vor reglementa prin legi speciale (Spania, Italia) sau prin statute de organizare și funcționare a Bisericilor. Se acordă aceleași drepturi pentru toate Cultele tradiționale, mai puțin sprijin material și financiar pentru unele (nu acceptă Statul sau nu acceptă ele). Toate Cultele tradiționale au personalitate juridică de drept public, mai puțin Cultul islamic în unele țări ale Europei occidentale.

2) Se prevăd procedurile de înregistrare și drepturile acordate Bisericilor și cele specifice organizațiilor religioase în aceeași lege. Drepturi specifice Bisericilor : subvenții din partea Statului ; organizarea unui sistem permanent de asistență religioasă în forțele armate, închisori, spitale, azile etc. Drepturi comune Bisericilor și organizațiilor religioase : construirea și întreținerea locașurilor de cult sau a celor de întruniri religioase ; dreptul de a primi în vizită, pe perioade mai mici sau mai mari de timp, coreligionari din alte State pentru a le ajuta la realizarea activităților religioase sau de asistență socială pe care și le-au propus ; dreptul de a crea instituții de specialitate de caritate și asistență socială ; dreptul de a organiza întruniri religioase ; dreptul de a-și răspândi dogmele sau învățăturile religioase prin viu grai sau prin mass-media etc.

3) Un caz original și probabil echitabil creionează «Legea comunităților și asociațiilor religioase» din Lituania (1995), care instituie trei tipuri de subiecți ai vieții religioase : «Statul recunoaște nouă comunități și asociații religioase tradiționale în Lituania, care fac parte din patrimoniul istoric, spiritual și social al Lituaniei : Romano-Catolici, Greco-Catolici etc.» ; «Alte asociații religioase (netradiționale) pot obține recunoaștere din partea Statului ca făcând parte din patrimoniul istoric, spiritual și social al Lituaniei, dacă au influență în societate iar învățăturile și riturile lor nu sunt contrare legilor și moralității. Recunoașterea de către Stat înseamnă că acesta sprijină valorile spirituale, culturale și sociale ale asociațiilor religioase. Recunoașterea de către Stat va fi acordată de Seim. Asociațiile religioase pot cere recunoaștere după ce au trecut cel puțin 25 de ani de la înregistrarea lor în Lituania. Dacă cererea este refuzată poate fi supusă din nou aprobării după o perioadă de cel puțin 10 ani din ziua în care a fost respinsă. Înregistrarea inițială la care se face referință în alineatul 2 al acestui articol este considerată valabilă dacă respectiva asociație religioasă a acționat legal (a fost înregistrată) în Lituania după 16 februarie 1918» (art. 6) ; «Alte asociații și comunități religioase vor fi legalizate după înregistrarea statutelor și a documentelor însoțitoare. Comunitățile religioase pot fi înregistrate din inițiativa a cel puțin 15 membri adulți, cetățeni ai Republicii Lituania. Asociațiile religioase

pot fi înregistrate din inițiativa a cel puțin două comunități religioase» (art. 11).

4. Instituțiile care participă la aplicarea actelor normative privind libertatea religioasă și la procesul de legalizare : a) ministere, departamente, comitete sau direcții pentru probleme religioase care sunt instituții de sine stătătoare sau care fac parte din ministerele învățământului, culturii, internelor, justiției etc. ; b) Consiliul de Stat sau alte instituții asemănătoare ; c) ministerele de interne (poliția, jandarmeria etc.), justiție, finanțe, externe, prefecturi, serviciile de informații ; d) instituțiile de stat în care este asigurată asistența religioasă ; e) tribunale, curți de apel, curți supreme de justiție ; e) Șeful Statului.

Instituțiile de stat menționate au obligația de a asigura drepturile și libertățile religioase legale și de a urmări dacă Bisericele și noile mișcări religioase respectă prevederile actelor normative privind libertatea religioasă. Mai mult, Ministerele Cultelor sau instituțiilor similare, ministerele de interne, al justiției sunt solicitate să dea referințe de specialitate când apar controverse, dezbateri publice, probleme deosebite referitoare la Biserici sau la noile mișcări religioase.

D. UNELE DINTRE NOILE DENOMINAȚIUNI RELIGIOASE SUNT CONSIDERATE SECTE

1) S-au formulat puncte de vedere comune ale teologilor și specialiștilor (inclusiv ale juriștilor) în ceea ce privește definirea Cultelor, Bisericilor, Confesiunilor, Religiiilor tradiționale.

2) *Există controverse și păreri diferite în ceea ce privește definirea denotațiunilor religioase netradiționale sau noile mișcări religioase.* Unii specialiști laici vorbesc despre asociații, societăți, fundații și organizații religioase. Alți specialiști, dar mai ales teologii și unii sociologi, desemnează unele noi mișcări religioase cu termenul de secte, pe unele considerându-le periculoase. *Unele organizații religioase au fost create de persoane sau grupuri de persoane rău intenționate, cu scopul de a folosi libertatea religioasă ca un paravan pentru a crea structuri de putere ocultă, pentru a ocoli fiscalul, pentru a exploata fizic, psihic și intelectual adeptii, pentru realizarea unor activități antisociale, contrare moralei și ordinii publice, integrității fizice și psihice a adeptilor, cerințelor unei societăți democratice, în scopuri de manipulare, pentru obținerea de venituri nemeritate (prin beneficierea de scutiri de taxe și impozite pe activitățile economice și comerciale) etc.* Sunt specialiști laici, dar mai ales juriști, care sunt de părere că numai unele dintre noile mișcări religioase pot fi desemnate cu termenul de secte. Definierea sectelor religioase periculoase și propunerea unor măsuri juridice și administrative antisectă trebuie să se facă prin respectarea drepturilor credincioșilor și denotațiunilor religioase care folosesc cu bună credință libertatea religioasă. Se apreciază că instituțiile Statului și specialiștii laici nu au competența de a defini din punct de vedere religios, teologic, doctrinar sectele, ci numai prin raportarea învățăturilor și practicilor acestora la cerințele unei societăți democratice, care

sunt de natură politică, juridică, sociologică. Elaborarea acestei definiții nu trebuie să împiedice reprezentanții denominațiilor religioase, teologii și credincioșii să dezbată, să susțină sau să combată cu mijloace democratice dogmele, doctrinele, învățăturile și practicile religioase.

3) *Până în anii '60, sectele religioase au constituit obiect de preocupare numai pentru Biserici și teologi. După 1970 au început să se preocupe de această problemă și societatea, autoritățile publice și specialiștii laici.* În acest sens sunt cunoscute trei rapoarte ale autorităților publice franceze (unul elaborat de A. Vivien) și unul prezentat Adunării parlamentare europene. Atât legiuitorul francez, cât și cel european încă nu s-au hotărât să elaboreze, într-un act normativ, definiția sectelor religioase periculoase și nici să adopte măsuri pentru stoparea acestui fenomen. Am putea spune că există un fel de excepție politică, respectiv în 1984 Parlamentul european a adoptat o declarație referitoare la sectele religioase în care acestea erau definite ca: «organizații religioase care încalcă legile în numele libertății religioase», folosind în acest scop mijloace materiale sau psihologice. În același timp, parlamentarii francezi și europeni au fost de acord că trebuie continuate cercetările și dezbaterile pentru a propune măsuri adecvate pentru prevenirea situațiilor în care unii indivizi sau organizații profită de/escrochează sentimentele și credințele religioase ale oamenilor.

4) *În Franța, S.U.A., Marea Britanie, Suedia, Italia și în alte țări occidentale s-au constituit asociații anti-sectă care își propun să apere contra sectelor: familia, demnitatea, integritatea fizică, psihică a persoanelor umane, îndeosebi a tinerilor. Unele asociații sunt subvenționate de Biserici iar altele și de Stat (se acordă numai sprijin financiar). Acestea urmăresc activitatea noilor mișcări religioase și încearcă să le demaște activitatea sau chiar să le dea în judecată pentru rațiuni de natură religioasă sau civilă. Majoritatea instanțelor judecătorești nu acceptă acțiunile intenționate de acestea deoarece, conform principiilor juridice democratice, acțiunile judecătorești trebuie intenționate de cei vătămați și nu de asociații sau persoane juridice care nu au fost vătămate.*

Asociațiile anti-sectă inițiază și întrețin campanii mediatiche împotriva noilor mișcări religioase. Uneori sunt folosite de Bisericile și confesiunile tradiționale ca instrumente civile pentru contracararea concurenței pe planul vieții religioase. Fiind formate din rudele victimelor sectelor, din cetățeni lipsiți de cunoștințele de specialitate necesare, duc o campanie globală, nediferențiată deoarece nu-și propun, nici nu ar reuși, să indice care dintre noile mișcări religioase sunt secte. Activitățile acestor asociații sunt amplu mediatizate, se încearcă sensibilizarea opiniei publice și executarea de presiuni asupra instituțiilor Statului pentru a le determina să ia măsuri anti-sectă. Specialiștii sunt de părere că aceste acțiuni, datorită lipsei cunoștințelor de specialitate despre noile mișcări religioase ale asociațiilor anti-sectă și ale ziariștilor, sunt în curs de a crea premisele morale și politice pentru adoptarea unor măsuri de natură totalitară în domeniul libertății de con-

știință și de religie, îndeosebi împotriva unor organizații religioase și chiar împotriva unor minorități religioase istorice.

5) *Statutul juridic și perspectivele instituțiilor religioase în țările occidentale.* Majoritatea Statelor occidentale a adoptat acte normative privind drepturile și libertățile religioase acordate credincioșilor și denominațiunilor religioase. În unele țări există Biserici de Stat; în unele țări Statul este separat de Biserici: toate Bisericile au același statut, fără privilegii și fără discriminări. Noile mișcări religioase sunt legalizate în baza unei legi speciale sau a legii persoanelor juridice. Specialiștii susțin că are loc un proces de dezinstituționalizare a religiilor tradiționale și de apariție a unor noi forme instituțional-comunitare în domeniul vieții religioase, numite noile mișcări religioase. Acestea cunosc o continuă multiplicare și diversificare, o existență efemeră sau o dezvoltare continuă. Ele dovedesc că E. Durkeim s-a înșelat: nu are loc scăderea rolului religiei în societate, ci declinul unor forme instituționale tradiționale; nevoia de religie, fenomenul religios îmbracă forme noi și originale de manifestare, necunoscute în perioadele istorice anterioare. Sunt în creștere presiunile societății civile de a se asigura aceleași drepturi pentru toate denominațiunile religioase, atât pentru Cultele tradiționale, cât și pentru noile mișcări religioase.

Specialiștii consideră că numai unele dintre noile mișcări religioase pot fi desemnate cu termenul de secte, de regulă cele constituite de indivizi care urmăresc să speculeze, să escrocheze sentimentele și nevoile religioase ale oamenilor. Se studiază posibilitatea elaborării unor acte normative care să permită prevenirea apariției și activității sectelor religioase periculoase. Se apreciază că asemenea măsuri sunt necesare, dar încă nu au fost găsite.

6) *Statutul juridic și perspectivele instituțiilor juridice în țările postcomuniste.* Actele normative privind libertatea religioasă din Rusia, Polonia, Cehia, Ungaria și Lituania precizează fie că Statul este separat de Biserică și organizațiile religioase, fie că acesta nu desfășoară activități specifice Bisericilor și organizațiilor religioase și invers.

Se prevăd proceduri asemănătoare pentru legalizarea Bisericilor și a noilor mișcări religioase. Dacă acestea din urmă doresc să se bucure de același statut juridic ca Bisericile, trebuie să dovedească că au acționat o anumită perioadă în țara respectivă, că sunt cunoscute în comunități mai ample sau chiar la nivel național, că nu au învățături și practici care să contravină cerințelor unei societăți democratice. Există preocupări și disponibilități mai ample ale autorităților publice din aceste State de a se asigura aceeași libertate religioasă și pentru noile mișcări religioase. Unele acte normative prevăd că acestea se bucură de aceleași drepturi și libertăți religioase ca Bisericile sau Cultele, alte acte normative prevăd că Statul are dreptul să sprijine financiar numai activitățile sociale, culturale și de educație ale Cultelor tradiționale. Cu excepția Bulgariei, asociațiile și organizațiile religioase au dreptul să fie ajutate de misionarii străini, să construiască și să

dețină în proprietate lăcașuri de cult sau de întruniri religioase și alte proprietăți pentru realizarea scopurilor aprobate în statute sau în alte documente ale acestora. De asemenea, au aceleași drepturi ca Bisericele tradiționale în desfășurarea ceremoniilor religioase în lăcașuri proprii și în alte locuri prevăzute de lege, cât și organizarea de întruniri religioase în locuri publice.

Este de presupus că după ce va spori numărul fostelor țări socialiste care vor intra în structurile europene și euroatlantice, în Europa se vor înregistra noi curente și tendințe, care vor viza perfecționarea mecanismelor juridice, administrative și politice pentru a asigura în mod egal libertatea religioasă pentru toți cetățenii și subiecții vieții religioase, dar care, în același timp, să prevină abuzul de libertate religioasă sau folosirea acesteia ca un paravan pentru realizarea altor obiective.

ILIE FONTA

1. J. Martin Velasco, «Introducere în fenomenologia religiei», Polirom, Iași, 1997.

2. Yves Lambert, «Religion et modernité. Une définition plurielle pour une réalité en mutation», în «Cahiers français», nr. 273, octobre-décembre, 1995

PROBLEME ALE INVENTARIERII, CONSERVĂRII, RESTAURĂRII ȘI VALORIFICĂRII PATRIMONIULUI CULTURAL BISERICESC

(Considerații generale)

După abrogarea, în anul 1990, a Legii 63/1974, cea referitoare la ocrotirea patrimoniului cultural național, problematica acestui domeniu a constituit obiectul a numeroase acte normative (Hotărâri de Guvern, unele devenite ulterior legi, Ordine ale unor organe centrale abilitate etc.), care însă au marele dezavantaj că nu abordează unitar și în totalitate problematica acestui sector prioritar și esențial în definirea spiritualității noastre culturale și religioase.

În consecință, în răstimpul scurt din 1990 și până-n prezent, aproape după fiecare schimbare a conducerilor, de la Ministerul Culturii (șapte la număr), s-au elaborat noi proiecte de legi referitoare la protejarea patrimoniului cultural național. Nici unul dintre aceste proiecte nu a fost însă adus în discuția forurilor legislative și ca atare ne găsim în situația de a nu avea, după scurgerea a mai bine de șapte ani de la abrogarea vechii legi, o nouă lege care să reglementeze problemele de mare delicatețe ce frământă acest domeniu.

Există ecouri și motive ca ele să fie luate ca adevărate, că de fapt nu s-a dorit să se aducă reglementările necesare în acest domeniu.

Se cunoaște că o parte însemnată a patrimoniului cultural național, imobil și mobil, se află în proprietatea cultelor din țara noastră. Valoarea acestui patrimoniu, având în vedere vechimea, faptul că foarte multe din obiectivele respective (biserici, ansambluri mănăstirești, case domnești etc.) sunt ctitorii voievodale sau ale unor mari ierarhi ori mari demnitari, este inestimabilă.

Cele mai multe din bisericile vechi sunt pictate. Frescele respective, reprezentând în afară de semnificația lor religioasă, mărturii ale măiestriei artistice și documente unice, prin tablourile votive, în care apar, ca unicate, chipurile ctitorilor, cu ținuta lor veșmântară și însemnele caracteristice poziției politice și sociale ocupate. Pe multe din pisanii apar stemele Țărilor Române sau alte însemne heraldice de mare importanță istorico-documentară.

La momentele istorice imobile se adaugă un număr impresionant de bunuri culturale mobile : documente, cărți, icoane, obiecte liturgice, veșminte arhieresti, broderii, pietre funerare etc.

Desigur că a cunoaște acest tezaur de cultură și spiritualitate românească reprezintă o mare tentație, dar în același timp și o mare, am putea spune imensă, responsabilitate.

În acest sens este firească nevoia unei inventarieri făcută cu mare rigoare științifică a tuturor bunurilor cuprinse în această categorie.

Precizăm că asemenea preocupări, mai vechi sau mai recente, au existat și s-au materializat în studii de specialitate, în lucrări bibliografice a localităților și monumentelor feudale din România (amintim cunoscuta lucrare monumentală prin cuprinderea ei, a profesorului dr. Nicolae Stoicescu, publicată în mai multe volume, începând din anul 1970 și organizată pe zone geografice). Au apărut, de asemenea, numeroase monografii privind bisericile din lemn, având drept autori specialiști recunoscuți ai domeniului. S-au publicat istorii ale arhitecturii românești, dicționare de specialitate, monografii consacrate celor mai importante monumente religioase, albume și ghiduri etc.

În ce privește bunurile culturale mobile s-au publicat volume referitoare la cartea veche românească, răspândirea acesteia în diverse zone. Au apărut lucrări dedicate special unor muzee sau colecții de artă bisericească : Muzeului Mănăstirii Putna ; Colecțiilor Arhiepiscopilor Timișoarei, Craiovei, Clujului etc., ceea ce a constituit în mod indirect un inventar al bunurilor expuse în colecțiile respective. Publicarea unui mare număr de monografii dedicate unor importante ansambluri monahale («Cozia», «Agapia», «Văratec» etc.), în care se găsesc capitole speciale dedicate zestrei patrimoniale ceea ce reprezintă, de asemenea, un important aport la cunoașterea acestei inestimabile zestre a spiritualității românești, în expresia ei sacrală. Menționăm că foarte multe din aceste lucrări au apărut din inițiativa editurilor bisericești.

Referitor la publicarea unor acte normative, în anul 1955, la 22 aprilie, a apărut H.C.M. nr. 661 cu privire la păstrarea și folosirea monumentelor de cultură. În același an, 1955, la 23 iunie, apare H.C.M. nr. 1160, care publică o listă anexă cu monumentele de cultură din țara noastră, inclusiv cele religioase, reduse ca număr, în conformitate cu vederile politice ale vremii.

După apariția, în 1974, a Legii 63, privind ocrotirea patrimoniului cultural național, s-au întocmit noi liste cuprinzând monumente istorice și de arhitectură, organizate în conformitate cu noua împărțire administrativ-teritorială a țării.

Aceste liste, care nu au fost niciodată publicate oficial, au suferit pe parcurs o serie de modificări determinate atât de modul de interpretare a noțiunii de monument istoric, cât și de dispariția, prin demolare, a unor monumente, inclusiv religioase.

Și în ceea ce privește bunurile culturale mobile au existat preocupări oficiale de identitate și inventariere. Ne referim, în primul rând, la cele anterioare apariției Legii 63/1974, când la Departamentul Cultelor s-a inițiat întocmirea unor inventare în 7 liste care cuprind în totalitate bunurile culturale mobile aflate în unitățile de cult (filii, parohii, protoierii, centre eparhiale etc.).

Ulterior, după apariția Legii 63, deci după anul 1974, C.C.E.S. (instituția abilitată în aplicarea acestei legi) și Oficiile județene ale patrimoniului cultural-național au manifestat preocupări intense și sistematice în această direcție.

În vederea realizării unei asemenea inventarieri, în anul 1977, la intervenția C.C.E.S., Departamentul Cultelor emite Circulara nr. 603 în care se arată: În vederea realizării unei evidențe generale și centralizate a datelor și informațiilor privind bunurile culturale ale cultelor religioase, în conformitate cu prevederile Legii nr. 63/1974, pentru ocrotirea patrimoniului cultural național, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, prin adresa nr. 17.622/1976, solicită copii de pe inventarele bunurilor culturale mobile, indiferent de valoarea lor, existente la toate unitățile de cult (filii, parohii, comunități, școli teologice, așezăminte monahale, protopopiate, centre eparhiale etc.).

Aparent, această acțiune pare benefică și pozitivă, ea decurgând practic din aplicarea prevederilor Legii 63. În realitate, prezentarea acestor copii pe listele de inventar, care trebuie să fie autentificate de Oficiile Județene ale patrimoniului cultural național, au stat la baza întocmirii unor situații care au condus la preluarea de la culte și date în custodia sau trecerea directă în inventarele unor instituții ale statului (muzee centrale sau județene, Banca Națională sau sucursalele acesteia) a o serie de bunuri de mare valoare culturală sau cu valoare intrinsecă ce au aparținut cultelor.

Un aspect pozitiv, totuși, al acestei acțiuni de inventariere l-a constituit crearea din inițiativa Bisericii Ortodoxe Române, a unor așa-zise depozite de concentrare a bunurilor culturale mobile care nu mai erau folosite în practicile curente ale cultului, la nivelul tuturor județelor. Aceste depozite («centre de ocrotire») există și în prezent. În cea mai mare măsură organizarea lor a fost bine venită, în sensul că s-a putut forma baza inventarelor de preluare, o imagine atât asupra numărului de bunuri, pe categorii, cât și asupra valorilor reale ale acestor bunuri. Un câștig deosebit, poate cel mai important, l-a constituit posibilitatea de a reflecta în cunoștință de cauză, asupra stării de conservare a acestor bunuri.

Concentrate în spații special amenajate, s-au putut asigura condiții de păstrare incomparabil mai bune decât cele existente în multe din unitățile de la care au provenit.

În câteva situații concrete s-au obținut autorizații speciale pentru construirea unor clădiri a căror destinație a fost aceea de a se amenaja în ele respectivele depozite. Asemenea exemple la Reșița, Tg. Mureș, Deva, Mănăstirea Vorona.

Menționăm că astfel de centre de ocrotire au fost amenajate, în afară de Biserica Ortodoxă Română, și la cultele : romano-catolic, reformat, evanghelic C.A., mozaic etc.

Toate aceste încercări de realizare a unui sistem centralizat de evidență și de asigurare a unor condiții de păstrare cât mai optime, nu depășesc fazele incipiente ale unei activități care trebuie aduse la nivelul unui sistem de lucru modern în conformitate cu realizările actuale în domeniu.

Pentru bunurile imobile s-a propus în etapa actuală realizarea unei noi inventarieri pe baza fișelor model stabilite și promovate prin Comisia Națională a Monumentelor Istorice. S-au obținut într-o primă fază, folosindu-se acest sistem de elaborare, o nouă listă care cuprinde cca. 5300 monumente bisericesti (față de cca. 3200 în listele anterioare) organizate în trei categorii, în funcție de vechime, originalitate și importanță.

După apariția noii legi de protejare a patrimoniului cultural-național este de presupus că se vor elabora normele necesare privind modul de întocmire a evidenței bunurilor culturale mobile, inclusiv cele aflate în posesia cultelor.

În ce privește conservarea și restaurarea patrimoniului cultural religios, situația actuală este deosebit de dificilă. Lipsa cadrelor de specialitate proprii și a bazei materiale, precum și a fondurilor necesare pentru crearea acestei baze, au dus la apariția unei adevărate prăpastii între ceea ce se face și ceea ce ar trebui făcut. Rămase în exclusivitate pe scama eforturilor bisericesti, după desființarea, în 1976, a Direcției Monumentelor Istorice, activitățile de conservare și restaurare a monumentelor istorice religioase sunt reluate în 1990, prin unele încercări de reorganizare și stabilire de criterii adecvate care să ducă la întocmirea listelor de priorități și la reluarea efectivă a acestor lucrări prin finanțare de la bugetul de stat.

În ce privește problema conservării și restaurării bunurilor culturale mobile, situația nu s-a schimbat, puținele laboratoare care au atestările necesare și ca atare pot executa asemenea lucrări nu fac acest lucru decât pe baza unor comenzi ferme primite din partea beneficiarilor.

După cum se cunoaște, problema esențială care privește conservarea și restaurarea atât a monumentelor religioase, imobile, cât și a bunurilor mobile cu valoare patrimonială, este legată de resursele și modalitățile de finanțare.

Alocarea de fonduri de la bugetul de stat, în acest scop, se face prin Ministerul Culturii, instituția guvernamentală abilitată în administrarea lor. Ministerul Culturii virează sumele alocate, în regim de finanțare integrală, firmelor care contractează lucrările respective de conservare și restaurare. Secretariatul de stat pentru Culte nu se poate

implica în acțiunea de conservare-restaurare decât într-o foarte mică măsură prin acordarea de subvenții pentru lucrări de mică amploare care nu figurează în planul Ministerului Culturii.

Aprecierile privind insuficiența fondurilor alocate prin cele două sisteme în vederea realizării unui plan minim de conservare și restaurare a obiectivelor religioase, monumente istorice sunt unanime.

În consecință, în ultimii ani au existat o serie de încercări de suplimentare a fondurilor alocate prin Hotărâri speciale de Guvern. Aceste tipuri de intervenții sunt greoaie și nu pot fi abordate decât în situații speciale, fiind condiționate de disponibilitățile bugetare.

Un alt aspect foarte discutat legat de lucrările de conservare și restaurare îl reprezintă modul de utilizare, de multe ori total inefficient, de către firmele implicate, a resurselor financiare alocate. În mod deosebit trebuie reținut ritmul nejustificat de lent în care se desfășoară unele lucrări, inclusiv atunci când se impune un regim de urgență, aflându-se în joc integritatea fizică a monumentelor.

Experiența obținută în ultimii ani, precum și nenumăratele sesizări primite de la beneficiari, în mod deosebit Biserica Ortodoxă Română (inclusiv în urma unei ședințe a Sfântului Sinod din februarie 1996) impun unele măsuri care să ducă la îmbunătățirea condițiilor în care se desfășoară activitatea de conservare și restaurare a monumentelor istorice bisericesti.

Printre altele se solicită ca fondurile alocate de către Ministerul Culturii să nu mai fie dirijate prin firmele de restaurare, ci să fie remise direct de către minister beneficiarului, ceea ce va conduce la o folosire mult mai eficientă.

O altă soluție ar reprezenta-o și creșterea posibilităților de autofinanțare de către unitățile de cult a lucrărilor de conservare și restaurare prin restituirea unor bunuri și proprietăți de care bisericile au fost deposedate și care le-ar asigura prin aceste restituiri o îmbunătățire a situației lor materiale și deci posibilitatea de a-și conserva și restaura monumentele și bunurile de valoare pe care le dețin.

Din inițiativa Secretariatului de Stat pentru Culte, în ultimul timp s-a emis o nouă opinie, potrivit căreia s-ar putea contribui substanțial la îmbunătățirea și în mod deosebit la creșterea eficienței sistemului de finanțare a lucrărilor de conservare și restaurare. Astfel se propune ca fondurile alocate de la bugetul statului pentru executarea unor asemenea lucrări să nu mai fie date prin Ministerul Culturii, ci prin Secretariatul de Stat pentru Culte, organul central al Statului cu atribuții exprese în domeniul cultelor. De altfel, formula respectivă este folosită cu rezultate bune — este adevărat că la o scară incomparabil mai redusă — la alte ministere sau organe centrale deținătoare de obiective și bunuri cu valoare patrimonială, care sunt finanțate direct de la bugetul statului pentru realizarea lucrărilor de conservare și restaurare.

O altă problemă de mare importanță și acuitate pentru activitatea de conservare și restaurare o reprezintă formarea specialiștilor și dotarea cu mijloace tehnice și de specialitate adecvate.

În întâmpinarea acestei situații, Biserica Ortodoxă Română, deținătoarea celei mai mari părți a patrimoniului cultural religios, imobil și mobil, a inițiat în ultimii ani o serie de acțiuni. Astfel cu sprijinul Secretariatului de Stat pentru Culte și Ministerului Învățământului s-au înființat în cadrul facultăților de teologie din Iași, București, Constanța și Cluj-Napoca, secții de teologie-patrimoniu cultural în care sunt pregătiți specialiști și în probleme de conservare-restaurare.

De modul în care va reuși finalizarea investiției făcute cu formarea acestor contingente de specialiști, depinde, în mare măsură pe termen mediu și lung destinul patrimoniului cultural religios în ansamblu. Licențiatii acestor secții vor trebui avuți în vedere pentru includerea lor în sistemul general de atestare ca specialiști în domeniul patrimoniului, precum și a-i avea în vedere pentru a beneficia și pe linie de stat, de burse de perfecționare în străinătate.

În aceeași măsură este necesară preocuparea, inclusiv a organelor centrale de stat, abilitate, pentru organizarea unor centre bisericești specializate în probleme de conservare și restaurare și datarea acestora cu laboratoare, echipamente tehnice de profil, substanțe chimice etc.

Cunoscând valoarea deosebită a bunurilor culturale mobile deținute de cultele din țara noastră se cuvine să insistăm și asupra modului în care a existat o preocupare privind valorificarea pe cale expozițională a acestor bunuri. Ne vom referi atât la colecțiile mai vechi, unele din ele devenite puncte de referință pentru domeniul discutat, chiar într-o perioadă în care acest sector era ținut sub control, dar mai ales la acțiunile întreprinse începând din anul 1990 și până-n prezent.

Astfel, în perioada 1990—1997 s-au organizat (ne referim desigur la acele acțiuni la care Secretariatul de Stat pentru Culte s-a constituit ca parte organizatorică sau a asigurat asistența de specialitate) un număr de 11 expoziții temporare, dintre care unele de mare anvergură, fără precedent în țara noastră. Ne referim, în mod deosebit, la cea organizată la Muzeul Național de Istorie a României în 1991, intitulată «Mărturii de cultură religioasă pe teritoriul României»; la cea organizată în același loc în anul 1992, consacrată «Sfinților români canonizați de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în anul 1992»; la cea organizată în anul 1994 la Muzeul Național Cotroceni, cu tema «Cultură și imagine cantacuzină în Țara Românească».

În anul curent, 1997, în cursul lunii iunie, s-au organizat în București, la Camera Deputaților și la Senat, în colaborare cu Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, Ministerul Învățământului și Oficiul de specialitate al Camerei Deputaților, în primul caz, și cu Federația Comunităților Evreiești, în al doilea caz, expozițiile «Icoana din sufletul copilului» (cea de a V-a ediție a expozițiilor cu icoane pictate de copii) și «Obiecte rituale ale Cultului Mozaic».

Acțiunile întreprinse în acest sens nu s-au oprit aici. Expozițiile temporare fiind doar una din formele de valorificare a patrimoniului cultural religios. Accentul s-a pus și se va pune, în continuare, pe organizarea unor colecții cu caracter permanent și care să valorifice, într-o viziune științifică, dar respectându-se semnificația spirituală a obiectelor ce se expun, întregul potențial al zonei în care se întreprinde

acțiunea respectivă. Există, de asemenea, preocuparea reorganizării într-o manieră nouă, adecvat climatului spiritual contemporan, a unor colecții de artă veche bisericească existente.

În sensul celor arătate mai sus semnalăm : «Muzeul creștinismului românesc de la Dunărea de Jos» — la Mănăstirea «Sfânta Maria», Techirghiol, jud. Constanța ; «Muzeul de artă veche religioasă», de la Protoieria ortodoxă din Reșița, jud. Caraș-Severin ; «Muzeul spiritualității românești» — la Catedrala ortodoxă din municipiul Sfântu Gheorghe, jud. Covasna «Muzeul de cultură și artă bisericească» din Borzești, orașul Onești, jud. Bacău ; «Muzeul de cultură religioasă» — la Mănăstirea «Sfântul Prooroc Ilie» din Toplița, jud. Harghita ; «Muzeul Antim» ; Mănăstirea «Antim» — București ; «Muzeul Episcopiei Dunării de Jos» — Galați, jud. Galați.

La Mănăstirea «Pasărea» din București a fost reorganizată într-un spațiu nou, adecvat, «Colecția de artă religioasă». De asemenea, au fost amenajate colecții de artă religioasă, în două biserițe de lemn, monumente de arhitectură, care nu erau folosite în cult, în localitățile Băița și Nadășu, județul Mureș.

În 1996 s-a amenajat la Mănăstirea «Brâncoveanu», Sămbăta de Sus, jud. Brașov, din inițiativa Î.P.S. Antonie, Mitropolitul Ardealului, o colecție care îi poartă numele.

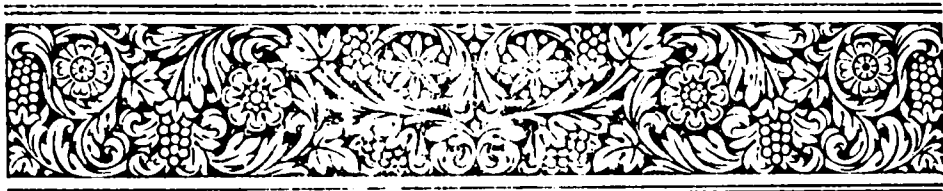
Toate aceste noi obiective s-au realizat inclusiv cu sprijinul Secretariatului de Stat pentru Culte, atât din punct de vedere financiar, cât și muzeologic, prin participarea nemijlocită a specialiștilor de la compartimentul patrimoniu, conjugat cu participarea personalului bisericesc de specialitate de la fiecare obiectiv, iar de la caz la caz și cu participarea unor specialiști de la muzeele județene sau ai direcției de resort din Ministerul Culturii.

Asemenea noi obiective, muzee, colecții vor fi amenajate sau reamenajate și în viitor, ca de exemplu : «Colecția de artă veche bisericească» a Episcopiei Romanului (încă în toamna acestui an) ; «Muzeul Episcopiei Argeșului» ; «Muzeul Mănăstirii Neamț» ; colecțiile Protoierilor ortodoxe din Făget, jud. Timiș și Beiuș, jud. Bihor.

În sensul celor arătate mai sus, un deziderat important merită să suplinească lipsa unui asemenea obiectiv de anvergură din peisajul spiritualității românești, îl constituie punerea bazelor unui muzeu național al ortodoxiei românești.

Demersurile întreprinse în acest sens, chiar dacă aflate încă în fază incipientă, după cedarea către Biserica Ortodoxă Română a fostului Palat al Parlamentului României, lasă suficient loc încrederii în realizarea într-un viitor cât mai apropiat al acestui deziderat.

Cu toate preocupările manifestate, prezentate rezumativ în cele de mai sus, situația patrimoniului cultural religios, privită prin prisma exigențelor generale și la nivelul cerințelor actuale este foarte departe de aceste cerințe. Activitatea de evidentă, conservare, restaurare și punere în valoare pe cale expozițională este mult sub nivelul cerințelor obiective ale perioadei în care ne aflăm și în mod deosebit comparativ cu modul de soluționare al acestor probleme pe plan mondial.

• PĂRTEA OFICIALĂ •

LUCRĂRILE SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul ședinței de lucru din 13—14 februarie 1997 *

Pe temeiul prevederilor statutare și regulamentare bisericești, la convocarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în zilele de 13—14 februarie 1997 a avut loc ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În dimineața zilei de 13 februarie 1997, la ora 9,30, după săvârșirea Sfintei Liturghii, P. S. Episcop Andrei al Alba Iuliei, împreună cu un sobor de preoți și diaconi, a oficiat *slujba Te-Deum-ului* la care au participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist împreună cu ceilalți membri ai Sfântului Sinod.

La orele 10,00, în sala sinodală a reședinței patriarhale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist deschide ședința de lucru a Sfântului Sinod, invitând pe P. S. episcop-vicar patriarhal Teofan Sinaitul, secretarul Sfântului Sinod, să dea citire *apelului nominal*.

După citirea apelului nominal, constatându-se prezența statutară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist *declară deschisă ședința de lucru a Sfântului Sinod*.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, supune plenului componența Comisiilor de lucru pentru sesiunea de lucru a anului 1997, după cum urmează :

COMISIA PENTRU DOCTRINA, VIAȚA MONAHALĂ ȘI MISIUNE SOCIALA

I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului	Președinte
I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei	Membru
I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăuților	Membru
P.S. Episcop Eftimie al Romanului	Membru

* Sumarul a fost redactat de Pr. Augustin Rusu, secretarul Cancelariei Sf. Sinod, pe baza procesului-verbal al ședinței, aflat la Cancelaria Sf. Sinod.

P.S. Episcop Andrei al Alba Iuliei	Raportor
P.S. Episcop Ioachim al Huşilor	Membru
P.S. Episcop Ioan al Covasnei şi Harghitei	Membru
P.S. Episcop Galaction al Alexandriei şi Te'leormanului	Membru
P.S. Episcop-vicar Gherasim Putneanul	Membru
P.S. Arhiereu-vicar Justin Sigheteanul	Membru

COMISIA CANONICA-JURIDICA ŞI PENTRU DISCIPLINA

I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei	Preşedinte
I.P.S. Arhiepiscop Lucian al Tomisului	Membru
P.S. Episcop Gherasim al Râmnicului	Membru
P.S. Episcop Epifanie al Buzăului	Membru
P.S. Episcop Calinic al Argeşului	Raportor
P.S. Episcop Laurenţiu al Caransebeşului	Membru
P.S. Episcop Justinian al Maramureşului şi Sătmarului	Membru
P.S. Episcop-vicar Calinic Botoşăneanul	Membru

COMISIA ÎNVAŢAMANTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei	Preşedinte
I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviştei	Membru
I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului	Membru
P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos	Raportor
P.S. Episcop Ioan al Oradei	Membru
P.S. Episcop-vicar Teodosie Snagoveanul	Membru
P.S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul	Membru
P.S. Episcop-vicar Irineu Bistriţeanul	Membru

COMISIA RELAŢIILOR EXTERNE BISERICEŞTI

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului	Preşedinte
I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei şi Europei Centrale	Membru
I.P.S. Arhiepiscop Victorin	Membru
P.S. Episcop Timotei al Aradului	Membru
P.S. Episcop Nifon al Sloboziei şi Călăraşilor	Raportor
P.S. Episcop-vicar Teofan Sinaitul	Membru
P.S. Episcop-vicar Vincenţiu Ploieşteanul	Membru
P.S. Arhiereu-vicar Irineu Sălătineanul	Membru

După citirea componenţei comisiilor, la propunerea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, Sfântul Sinod hotărăşte :

— *Aprobă componenţa Comisiilor de lucru pentru sesiunea de lucru a Sfântului Sinod pe anul 1997.*

Intrucât I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, preşedintele Comisiei învăţământului pentru pregătirea personalului bisericesc este plecat din ţară, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* adresează I.P.S.

Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului rugămîntea de a accepta prezidarea comisiei respective, pentru această şedinţă de lucru a Sfântului Sinod.

Ca urmare a acceptului Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, Sfântul Sinod hotărăşte :

— *Aprobă ca Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului să prezideze Comisia învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc în şedinţa sinodală din 13—14 februarie 1997.*

În continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, dispune citirea *Ordinii de zi*. La acest punct, Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Justinian al Maramureşului şi Sătmăruului şi P. S. Episcop-Vicar patriarhial Vincentiu Ploieşteanul adresează plenului rugămîntea de a accepta înscriserea pe *Ordinea de zi* a unor noi probleme.

După ce se aduc completările respective conform cu solicitările făcute, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Sfântul Sinod hotărăşte :

— *Aprobă ordinea de zi cu înscrierea noilor propuneri făcute de unii membri ai Sfântului Sinod ;*

— *Aprobă repartizarea temelor înscrise pe ordinea de zi la comisiile sinodale, în vederea examinării şi întocmirii referatelor.*

După înmănarea mapelor cu lucrări PP.SS. Ierarhi referenţi, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, şedinţa de lucru în plen se suspendă, urmând ca lucrările să se continue în comisiile sinodale.

În cursul zilei de 13 februarie 1997, în pauza şedinţei de lucru, membrii Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, s-au întâlnit, la reşedinţa patriarhală cu preşedintele României, Dl. Prof. Emil Constantinescu. A fost pentru prima dată când un preşedinte al României s-a întâlnit cu membrii forului suprem de conducere al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care l-a întâmpinat pe distinsul oaspete, a prezentat, pe rând, pe fiecare membru al Sfântului Sinod.

În continuare, Preşedintele României s-a întreţinut cu fiecare ierarh în parte pe probleme cu care se confruntă eparhiile pe care le conduc după care, a ţinut o alocuţiune în care a subliniat chemarea şi rolul Bisericii în societatea românească contemporană.

În aceeaşi zi, la ora 17,00, se reiau, în plen, lucrările Sfântului Sinod. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe Prea Sfinţitul Episcop Andrei al Alba Iuliei raportorul *Comisiei pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială* să prezinte referatele asupra problemelor date spre examinare, după cum urmează :

Temei nr. 29/1997 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu itinerariile pastorale ale membrilor Sfântului Sinod şi Dările de seamă

privind activitatea pastoral-misionară de teren, desfășurată în cursul anului 1996.

În lucrarea desfășurată de membrii Sfântului Sinod și în cursul anului 1996, în cadrul itinerariilor pastorale, s-a urmărit îndeaproape întărirea propovăduirii și păstrării unității de credință, prin mijloacele specifice ale lucrării învățătorești, sacramentale și de conducere.

În cadrul referatului prezentat, a fost evidențiată preocuparea ca, activitățile pastoral-misionare desfășurate în cursul anului 1996, la nivelul centrelor eparhiale, al protopopiatelor și al parohiilor, să fie direcționată către promovarea vieții spiritual-religioase a clerului și credincioșilor, susținerea activităților filantropice și caritative și luarea măsurilor pentru preîntâmpinarea prozelitismului sectar.

În cadrul discuțiilor care au avut loc în plen în legătură atât cu itinerariile pastorale ale ierarhilor, cât și cu activitatea pastoral-misionară și administrativă din cadrul eparhiilor, au fost reținute unele neajunsuri de ordin intern și extern cât și necesitatea luării de măsuri adecvate pentru remedierea și preîntâmpinarea lor.

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act că toți membrii Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și-au îndeplinit îndatoririle pastoral-misionare potrivit întregii slujiri arhieresti : învățătoarească, sacramentală și jurisdicțională ;*

— *În act că se simte nevoia revigorării activității pastoral-misionare, la nivelul centrelor eparhiale, al protopopiatelor și al parohiilor pentru a preîntâmpina prozelitismul sectar și al cultelor minoritare ;*

— *În acest scop Sfântul Sinod recomandă ca centrele eparhiale să ia măsuri pentru ocuparea posturilor vacante de preoți, cu titulari sau cu preoți misionari, rânduiți în acest scop de fiecare eparhie, în mod special pentru utilizare temporară în parohiile vacante ;*

— *Fiecare centru eparhial va studia posibilitatea transformării filiilor în parohii în care să încadreze noi absolvenți și licențiați ;*

— *Se va studia posibilitatea de a se asigura slujire la fiecare din bisericile filiale din parohii, mai ales acolo unde credincioșii au fost divizați confesional sau există acțiuni prozelitiste ;*

— *Se vor lua măsuri pentru punerea în aplicare a hotărârilor Sfântului Sinod referitoare la încetarea navetismului și obligația preoților de a locui în parohii ;*

— *Fiecare centru eparhial va întocmi tabel cu preoții navetiști care vor fi avuți în vedere la notările administrative, pentru scăderea notei ;*

— *Centrele eparhiale se vor îngriji de luarea măsurilor pentru construirea de case parohiale, acolo unde acestea nu există ;*

— *Se va acorda atenția necesară învățământului religios în școală și relațiilor dintre școală și biserică ;*

— *Se va relua obligativitatea catehizării în cadrul vecerniilor ce se vor oficia duminică după-amiază ;*

— *Centrele eparhiale vor lua măsuri ca, pe lângă conferințele preoțești semestriale, să organizeze, în mod obligatoriu, și două conferințe administrative cu prezidare de către delegați de la centrul eparhial. La conferințele preoțești va participa în mod obligatoriu și personalul de conducere din administrația bisericească ;*

— *Se vor aplica sancțiunile disciplinare prevăzute de statut, regulamente și hotărârile sinodale clericilor care vor lipsi de la conferințele preoțești și de la cursurile pastorale și de metodologie didactică, precum și celor care practică îndeletniciri incompatibile cu misiunea preoțească ;*

— *Centrele eparhiale să se îngrijească de găsirea și instituirea unui mod de colaborare între preoții din parohii și profesorii care predau Religia în școli, pentru ca elevii să participe la slujbele religioase din duminici ;*

— *Centrele eparhiale vor reacualiza planul de măsuri misionare care le-a fost trimis cu adresa Cancelariei Sf. Sinod nr. 8400/5 aprilie 1995, potrivit nevoilor, la nivel eparhial, protopopesc și parohial.*

Temei nr. 849/1997 -- Referatul privind studiul relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin din România, în lumina procesului-verbal al Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului (Alba Iulia — 23 ianuarie 1997), a Dării de seamă elaborată de Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului în legătură cu situația actuală din Arhiepiscopia Sibiului privind relațiile cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin, a raportului Arhiepiscopiei Bucureștilor privind sediul Protopopiatului ortodox din Ploiești și a Scrisorii de răspuns a Vaticanului la scrisoarea Patriarhiei Române nr. 3156/9 august 1996, în legătură cu aniversarea a 300 de ani de la uniația de către Biserica Catolică Orientală de rit bizantin din România.

În urma analizării acestor documentații, din care rezulă că, în pofida demersurilor constante ale Bisericii Ortodoxe Române, atât pe plan intern cât și pe plan extern, pentru continuarea dialogului pașnic cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin, s-a constatat că aceasta continuă, în mod nejustificat și premediat atacurile în presă la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a ierarhilor ei, acționează în justiție parohiile ortodoxe și inițiază sau se pretează și în continuare, la ocuparea prin forță a bisericilor ;

Luând în considerație opiniile exprimate în cadrul discuțiilor purtate, precum și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Este de acord cu propunerea Sinodului mitropolitan din Ardeal și a membrilor Sfântului Sinod, de a se trece la publicarea în presă a adevărului istoric despre uniație, ca răspuns la atacurile greco-catolice, oferindu-se astfel un spațiu mai larg în presa*

lisericicească și în programele analitice ale școlilor teologice ortodoxe pentru prezentarea fenomenului uniaticismului ;

— *Cenarele eparhiale, cu sprijinul școlilor teologice vor organiza misiuni în parohiile expuse prozelitismului sectant și uniatic ;*

— *Pentru lămurirea credincioșilor și a opiniei publice, se va publica Documentul de la Balamand, cu explicațiile cuvenite ;*

— *În cazul eventualelor inițiative legislative promovate de Camera Deputaților sau Senat, Biserica Ortodoxă Română va da răspunsul cuvenit la acestea ;*

Referitor la univiersarea uniției în România de către Biserica Catholică Orientală de rit bizantin, chiar dacă răspunsul cardinalului Angelo Sodano precizează că «acest eveniment va fi sărbătorit în același spirit ca și comemorarea unirii de la Brest și a unirii de la Ujgorod», Biserica Ortodoxă Română își reafirmă în mod ferm protestul său și va lansa către Vatican un nou apel de sistare a acestei acțiuni pentru salvarea păcii, unității și continuării dialogului dintre Ortodoxie și Catholicism ;

— *Un apel similar de unitate, pace, post și rugăciune, reconciliere și iertare se va adresa și Bisericii catolice orientale de rit bizantin din România ;*

— *Aprobă ca prin grija Arhiepiscopiei Tomisului să se re publice lucrarea «Uniaticismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român», de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae.*

Temei nr. 890/1997 — Proiectul Pastoraliei Sfântului Sinod în legătură cu colecta pentru Fondul central misionar din Duminica Ortodoxiei pe anul 1997 (16 martie) și referatul privind execuția bugetului acestui fond pe anul 1996.

În cadrul ședinței a fost examinat proiectul pastoraliei întocmit, în colaborare, de către P. S. Episcop Timotei al Aradului, P. S. Episcop-Vicar Irineu Bistrițeanul și P. S. Arhiepiscop-Vicar Irineu Bistrițeanul și s-au adus îmbunătățirile necesare în concordanță cu obiectivele pe care și le propune această pastorală și cu momentul religios la care aceasta va fi citită — Duminica Ortodoxiei.

De asemenea, Sfântul Sinod a examinat execuția bugetului Fondului central misionar pe anul 1997, destinat ajutorării parohiilor cu posibilități materiale reduse, construirii, reparării, restaurării și pictării unor locașuri de cult, acțiunilor de ajutorare a comunităților ortodoxe române din diasporă și a celor din jurul granițelor țării.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă textul Pastoraliei Sfântului Sinod pentru colecta Fondului central misionar din Duminica Ortodoxiei (16 martie) pe anul 1997, în forma definitivată de Sfântul Sinod care se va tipări și difuza la parohiile și mănăstirile din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Române, prin purtarea de grijă a Sectorului II al Admi-*

nistrației Patriarhale împreună cu inscripțiunile privind desfășurarea colectei în care vor fi incluse și dispozițiile privind obligativitatea protoierilor de a informa centrele eparhiale și Administrația Patriarhală despre rezultatul colectei ;

— *La act de situația colectei Fondului central misionar realizată în Duminica Ortodoxiei din anul 1996 și aprobă contul de execuție bugetară a acestui fond pe anul respectiv ;*

— *Aduce mulțumiri ierarhilor, centrelor eparhiale și unităților bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române pentru modul în care au contribuit la realizarea colectei Fondului central misionar din anul 1996 ;*

— *Proiectul bugetului Fondului central misionar pe anul 1997 va fi întocmit la nivelul anului 1996 și va fi revizuit și aprobat de Sfântul Sinod după realizarea colectei din Duminica Ortodoxiei din anul 1997 ;*

— *Sumele alocate parohiilor fără venit sau cu posibilități materiale reduse, în vederea completării salariilor, urmează a fi redistribuite după primirea la Sectorul II economic al Administrației Patriarhale a situației centralizate pe eparhii, cuprinzând numărul unităților, numărul de posturi și numărul de contribuții simple și duble de la acestea.*

La acest punct de pe Ordinea de zi, Sfântul Sinod a analizat solicitarea Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului ca fondul ce se va realiza din colectă în cuprinsul Arhiepiscopiei Clujului în anul 1997 să nu mai fie virat la Patriarhia Română, ci să rămână la centrul eparhial drept contribuție de la Fondul central misionar pentru restaurarea catedralei arhiepiscopale din municipiul Cluj-Napoca.

Ca urmare a consultării, Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu plenul Sfântului Sinod, se hotărăște :

— *Aprobă solicitarea Î.P.S. Episcop Bartolomeu al Clujului.*

Temei nr. 7128/1996 — Proiectul Cuvântului pastoral al Sfântului Sinod privind darul sfânt al vieții și păcatele împotriva acestuia, întocmit de Prea Sfințitul Episcop Andrei al Alba Iuliei.

În cadrul discuțiilor purtate în plen, s-a apreciat că este necesar ca proiectul prezentat de P. S. Episcop Andrei al Alba Iuliei, să fie revăzut și îmbunătățit în lumina hotărârilor anterioare ale Sfântului Sinod în această problemă, astfel ca duminică, 1 iunie 1997, *Cuvântul pastoral* al Sfântului Sinod să poată fi citit în toate bisericile și, ca urmare, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Adresează P. S. Episcop Andrei al Alba Iuliei rugămintea de a reface proiectul Cuvântului pastoral și a-l înainta Cancelariei Sf. Sinod în timp util, pentru a se da posibilitatea tipăririi lui, astfel ca, duminică 1 iunie 1997, să poată fi citit în bisericile din cuprinsul Patriarhiei Române.*

Temei nr. 108/1997 — Referatul Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ, privind data serbării Sfințelor Paști în anul 1998.

Din referatul prezentat, s-a constatat că, potrivit calculelor pascale, în anul comun 1998, Sfințele Paști se vor sărbători în ziua de duminică, 19 aprilie.

Ținând seama de caracterul unitar al calendarului bisericesc pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română și de necesitatea înscrierii Sfinților canonizați de Sfântul Sinod, în anul 1992 ;

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teotist ca Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ, care a întocmit ani în șir calendarul, să întocmească și calendarul pe anul 1998, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act că în anul comun 1998, Sfințele Paști se vor sărbători în ziua de duminică, 19 aprilie ;*

— *Intocmirea Calendarului bisericesc unitar pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română se încredințează Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ ;*

— *Centrele eparhiale vor lua măsurile necesare pentru tipărirea Calendarului bisericesc pe anul 1998, pe cât posibil, numai în editurile și tipografiile eparhiale, potrivit hotărârii Sfântului Sinod, nr. 8250/1994, pentru a se proteja interesele Bisericii și dreptul de copy-right ;*

— *Intrucât s-a propus înscrierea în calendarul Bisericii noastre a unor Sfinți cinstiți local de alte Biserici (Sf. Cuv. Serafim de la Sarov, la 2 ianuarie și Sf. Cuv. Metodie și Chiril, apostolii slavilor, la 11 mai), Comisia pentru canonizarea sfinților va face propuneri privind modul de înscriere în calendar a acestora și a altor sfinți.*

Temei nr. 57/1997 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod în legătură cu stabilirea subiectelor Conferințelor preoțești semestriale din anul 1997, pe baza propunerilor de la centrele eparhiale.

În cadrul discuțiilor din plenum Sfântului Sinod au fost evidențiate unele aspecte privind : creșterea interesului și a participării clerului la aceste conferințe ; necesitatea ținerii unor conferințe administrative cu teme de interes special și pe plan eparhial pentru preoți ; obligația ca la conferințele preoțești semestriale să participe și personalul clerical de conducere din administrația bisericească ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Conferințele preoțești semestriale pentru anul 1997 vor avea următoarele teme :*

Pentru luna iunie : *«Darul Sfânt al vieții și combaterea păcatelor împotriva acestuia» ;*

Pentru luna noiembrie : *«Biserica și problemele sociale actuale, cu referire la «Apostolatul social» promovat de Patriarhul Justinian Marina». Planul și bibliografia temelor vor fi întocmite prin grija*

centrelor eparhiale și vor fi trimise în timp util la protoierii pentru a fi comunicate preoților ;

— Se vor organiza și două conferințe administrative pe an (martie și septembrie), prezidate de delegați rânduiți de chiriarh. Data și tema acestora vor fi stabilite de centrele eparhiale și se vor comunica protoierilor și preoților ;

— La conferințele preoțești semestriale și la cele administrative va participa, în mod obligatoriu, personalul clerical cu funcții de conducere și din administrația bisericească ;

— Impotriva clericului care absentează de la conferințele preoțești și administrative se vor propune sancțiuni corespunzătoare : scăderea notei administrative, reținerea corespunzătoare a salariului, participarea la conferința suplimentară organizată special de eparhie ;

— În legătură cu organizarea și desfășurarea conferințelor preoțești, se vor respecta prevederile hotărârii Sfântului Sinod din 13—14 februarie 1996 (temei nr. 7050/1994).

Temei nr. 52/1997 — Referatul cancelariei Sf. Sinod în legătură cu organizarea în anul 1997 a seriei a 82-a a Cursurilor pastorale și de metodologie didactică.

Potrivit referatului prezentat pe baza datelor transmise de Centrele eparhiale, se constată că pentru seria a 82-a a Cursurilor pastorale și de metodologie didactică din anul 1997, din cei 2.064 preoți îndreptățiți a participa, doar un număr de 1.000 pot fi programați la cele 10 centre organizatoare de cursuri.

Totodată, se ia în discuție propunerea Facultății de teologie din Iași ca, în programa actuală să se includă un nou capitol intitulat «Misiunea Bisericii în fața prozelitismului sectar», constituit din 5 teme care să fie elaborate de cadre didactice de la Facultățile de teologie, din București, Iași, Sibiu și Cluj Napoca.

În urma discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă organizarea în anul 1997 a seriei a 82-a a Cursurilor pastorale și de metodologie didactică cu un efectiv de 1.000 preoți repartizați pe cele zece centre de cursuri care au funcționat în anul 1996 : București, Iași, Sibiu, Cluj-Napoca, Craiova, Pitești, Oradea, Alba Iulia, Galați și Caransebeș.*

— *Aprobă menținerea tematicii stabilită prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 8700/1994, cuprinzând 18 prelegeri, organizate în trei capitole, la care se adaugă, la propunerea Facultății de teologie din Iași, un nou capitol intitulat : «Misiunea Bisericii în fața prozelitismului sectar».*

— *Întrucât majoritatea Facultăților de teologie au propus datele de 7—19 iulie, Cursurile pastorale și de metodologie didactică, se vor desfășura în perioada 7—19 iulie 1997. La centrele unde nu vor fi condiții pentru organizarea cursurilor în această perioadă, chiriarhii centrelor respective împreună cu instituțiile*

organizatoare și cu ceilalți chiriarhi care au programați preoți la centrul respectiv, vor stabili o altă perioadă de două săptămâni în lunile iulie-septembrie, urmând a informa Cancelaria Sf. Sinod și a lua măsurile necesare pentru înștiințarea preoților ;

— Potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești, centrele organizatoare au îndatorirea de a transmite Cancelariei Sf. Sinod rezultatele examenelor de la cursuri, pentru validare, de către presedintele Sfântului Sinod. ;

— Cancelaria Sf. Sinod se va îngriji, în colaborare cu Facultățile de teologie, pentru revizuirea tematicii cursurilor pastorale și de metodologie didactică în raport cu cerințele actuale și cu scopul cursurilor.

Temei nr. 845/1997 — Adresa Episcopiei Alba Iulia nr. 159/1997 privind activitatea «Compartimentului de asistență socială» de la centrul eparhial, problema absolvenților specializării Teologie — Asistență socială, precum și propunerea de înființare a «Serviciului de asistență socială a Bisericii Ortodoxe Române».

Din materialul supus examinării se constată că funcționarea «Compartimentului de asistență socială» de la Episcopia Alba Iulia reprezintă modul practic de aplicare a hotărârii Sinodului Permanent nr. 4221 din 6—7 iulie 1995, prin care s-a recomandat eparhiilor să înființeze un compartiment special în cadrul administrațiilor eparhiale în vederea coordonării activității de asistență socială în armată, spitale, penitenciare, case de copii, cămine de bătrâni și alte instituții care asigură protecție și asistență socială diferitelor categorii de persoane defavorizate.

În cadrul discuțiilor purtate s-a semnalat faptul că în rândul credincioșilor ortodocși desfășoară activități de asistență socială, cu important sprijin din străinătate, alte culte religioase și diferite asociații religioase sectare, care utilizează aceste acțiuni ca mijloc de prozelitism.

Pentru promovarea și susținerea de asistență socială cât și pentru utilizarea absolvenților de Teologie-Asistență socială, s-a apreciat, că este necesar ca atât Centrul patriarhal, cât și Centrele eparhiale, să procedeze prioritar la înființarea unui Serviciu sau Compartiment de asistență socială care vor putea lucra în colaborare cu primăriile, cu organizațiile de asistență socială, cu parohiile, urmând ca asistenții sociali, care constituie personal calificat, să fie salarizați fie direct de la Fugetul de Stat, fie printr-o colaborare între Biserica Ortodoxă Română și Ministerul muncii și protecției sociale.

În urma discuțiilor și ținând seama de propunerile Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă înființarea unui Serviciu de misiune și asistență socială la nivelul Patriarhiei Române, care să poarte legătura cu Ministerul muncii și protecției sociale, Ministerul sănătății, Ministerul justiției și cu alte instituții ale Statului care au în competență activitatea de asistență socială și umanitară, pentru ca Biserica să-și poată îndeplini vocația sa socială ;*

— *La Centrele eparhiale se vor organiza compartimente de asistență socială, care vor putea organiza, prin colaborare cu primăriile, Direcțiile sanitare, școlile etc., asistența celor ajunși în situație critică, asigurând astfel locuri de muncă absolvenților specializării Teologic-Asistență socială din cadrul Facultăților de teologie ;*

— *Materialul elaborat de Episcopia Alba Iuliei în această problemă va putea servi ca model documentar pentru începerea organizării acestei activități*

Temei nr. 211/1997 — Adresa Ministerului de interne-Inspectoratul general al corpului pompierilor militari nr. 27.006/1997 cu solicitarea de a desemna ca patron spiritual al acestei instituții fie pe Sfântul Sfințit Mucenic Corneliu Sutașul (13 septembrie), fie pe Sfântul Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș (15 septembrie) ;

Din referatul asupra problemei, se constată că propunerea a avut în vedere viața, minunile, calitățile spirituale ale acestor sfinți și legătura lor cu activitățile cotidiene ale pompierilor de a salva vieți omenești, bunuri materiale și spirituale, omnia, devotamentul, curajul și jertfa pompierilor în acțiunile pe care le întreprind ;

Apreciindu-se că Sfântul Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, ca Sfânt național ale cărui sfinte moaște se păstrează în catedrala ortodoxă din Timișoara, este mai legat de instituția pompierilor militari prin minunile și faptele sale, în urma opiniilor exprimate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca patronul pompierilor din România să fie Sfântul Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, prăznuit la 15 septembrie.*

Temei nr. 858/1997 — Darea de seamă privind activitatea de asistență religioasă desfășurată în armată în cursul anului 1996.

În cuprinsul referatului se arată că în baza Protocolului încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Apărării Naționale la data de 11 octombrie 1995, în cursul anului 1996 a avut loc examenul pentru selecționarea preoților de armată, în urma căruia, după absolvirea cursului special ținut la Academia de înalte studii militare, în cuprinsul Patriarhiei Române au fost încadrați și își desfășoară activitatea, ca angajați ai Ministerului Apărării Naționale, un număr de 23 preoți de armată. Aceștia au desfășurat numeroase activități cu caracter pastoral, cultural și de asistență religioasă în structurile militare române alături de membrii Sfântului Sinod, participând activ și la diferite întruniri specifice, organizate peste hotare.

Din referatul prezentat, s-a constatat că, pentru asigurarea normală a asistenței religioase, liturgice și spiritual-duhovnicești în armată, au fost construite, amenajate sau sunt în construcție și amenajare numeroase locașuri de cult.

Au fost examinate o serie de aspecte privind îmbunătățirea activității preoților de armată și care se referă în principal la : elaborarea în

comun de către Biserică și Armată a unui program cadru al activităților de asistență și educație religioasă în structurile militare; reluarea demersurilor pentru promovarea Legii clerului militar; includerea în programele analitice a disciplinelor de specialitate de la Facultățile de teologie a unor cursuri și teme privitoare la asistența religioasă în armată; organizarea unor consfătuiri de analiză și evaluare între Patriarhia Română și Ministerul Apărării Naționale și altele.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

— *la act de activitatea de asistență religioasă desfășurată în armată, în cursul anului 1996, cu concursul Secției de asistență religioasă din cadrul Ministerului Apărării naționale;*

— *Se vor continua demersurile pentru promovarea Legii clerului militar și a Regulamentului pentru organizarea clerului militar;*

— *Programa cursului de pregătire a preoților ce vor activa în armată, și care se va desfășura la Academia militară va fi elaborat, în comun, de factori responsabili de la Patriarhia Română și Ministerul Apărării Naționale;*

— *Se va elabora, în comun, de către Biserică și Armată un program cadru al activităților de asistență și educație religioasă în structurile militare, potrivit misiunii Bisericii în acest domeniu, cerințele reale ale militarilor și specificului armatei;*

— *Instituțiile de învățământ teologic vor include în programa analitică de la Istoria Bisericii Ortodoxe Române și Teologia pastorală, teme și capitole referitoare la asistența religioasă în armată.*

Temei nr. 1016/1997 — Darea de seamă privind activitatea de asistență religioasă desfășurată în penitenciare, în cursul anului 1996.

Din referatul prezentat s-a constatat că, în cursul anului 1996, în cele 33 penitenciare din România au fost încadrați și au activat ca salariați ai Ministerului Justiției, un număr de 30 preoți recomandați de eparhii. Aceștia și-au desfășurat activitatea în cele 22 biserici și capele construite în incinta penitenciarelor, printre numeroase activități remarcându-se cele cu caracter pastoral, cultural-științific, editorial, de asistență și educație religioasă.

În acest cadru s-a evidențiat că, prin conlucrarea ierarhiilor cu comondanții de penitenciar și prin lucrarea nemijlocită a preoților din aceste instituții, au fost introduse ore duhovnicești și de educație moral-religioasă care se desfășoară pe baza unor tematici specifice.

În cadrul analizei făcute au fost examinate o serie de aspecte privind îmbunătățirea activității preoților de penitenciar și care se referă la: necesitatea creșterii numărului de preoți care să acorde asistență religioasă în penitenciare; necesitatea amendării Protocolului dintre Patriarhia Română și Ministerul Justiției în vederea aplicării prevederilor referitoare la analizarea și evaluarea, în comun, a activității de

asistență religioasă ; difuzarea de literatură religioasă ortodoxă ; introducerea în programele analitice de la Facultățile de teologie a unor teme și capitole speciale privind asistența religioasă în penitenciare ; studierea posibilității ca studenții de la specializarea Teologie-Asistență Socială să efectueze o parte din practică în cadrul sistemului penitenciar ; găsirea modalităților pentru implicarea asociațiilor religioase ortodoxe în opera caritativă și filantropică destinată ajutorării celor din penitenciare ;

În urma discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *La act de activitatea de asistență religioasă desfășurată în penitenciare, în cursul anului 1996 ;*

— *Se va studia, de comun acord, cu Direcția generală a penitenciarelor posibilitatea sporirii numărului de preoți pentru asistența religioasă în penitenciare, fie prin cooptarea preoților învecinați, fie prin angajarea de noi preoți la penitenciarele cu număr mare de deținuți ;*

— *Fentru a nu se încuraja prozelitismul, conducerile penitenciarelor vor fi rugate să acorde permisiunea personalului altor culte, în penitenciare, numai în măsura în care, în penitenciarele respective există membri ai cultului respectiv și numai pentru credincioșii aparținând aceluși cult ;*

— *Se va studia posibilitatea implicării studenților de la specializarea Teologie-Asistență Socială în sprijinirea activității preoților de penitenciare ;*

— *Se va elabora un program cadru de desfășurare a activității de asistență religioasă în penitenciare, cu acordul Patriarhiei Române și al Direcției generale a penitenciarelor ;*

— *Se va organiza o consfătuire a preoților de penitenciar cu un program stabilit în comun de Patriarhia Română și Direcția generală a penitenciarelor ;*

— *Instituțiile de învățământ teologic vor lua măsuri pentru a introduce în programele analitice, teme speciale privind asistența religioasă și socială în penitenciare ;*

— *Patriarhia Română și Direcția generală a penitenciarelor vor studia, în comun, posibilitatea amendării Protocolului cu privire la acordarea asistenței religioase în unitățile subordonate Direcției generale a penitenciarelor și statu'ul protoului de penitenciar.*

Temei nr. 1014/1996 — Darea de seamă a P. S. Episcop Calinic al Argeșului privind activitatea Asociației Oastea Domnului, desfășurată în cursul anului 1996.

Referatul de prezentare a dării de seamă a P. S. Episcop Calinic al Argeșului informează Sfântul Sinod că prin activitatea desfășurată în cursul anului 1996, prin învățătura și practica vieții religioase, Asociația Oastea Domnului s-a menținut în vatra spiritualității Bisericii Ortodoxe.

Sunt relevate unele aspecte, din care se constată că, Asociația Oastea Domnului se bucură de sinceri sprijinitori atât în rândul ierarhi-

lor și al preoțimii cât și în rândul mirenilor, prezența acesteia alături de alte asociații religioase care funcționează cu binecuvântarea Sfântului Sinod având un rol pozitiv în lucrarea misionară a Bisericii. Cu regret se reamintește însă că, în sânul Asociației Oastea Domnului se mențin încă cele două curente dizidente de la Cluj și de la Simeria, care prin doctrină și practici se apropie de curentele sectante, tulburând pacea și activitatea generală desfășurată de marea majoritate a membrilor acestei asociații.

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act de darea de seamă privind situația actuală a Asociației Oastea Domnului și exprimă mulțumiri P. S. Episcop Calinic al Argeșului pentru activitatea desfășurată în calitate de coordonator al Asociației Oastea Domnului ;*

— *Adresează membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a sã-țui pe preoți să acorde, în continuare, și mai multă atenție Asociației Oastea Domnului și activității acesteia pe care sunt îndatoriți să le îndrumeze.*

Temei nr. 1013 1997 — Darea de seamă privind activitatea Asociației studenților creștini ortodocși din România desfășurată în cursul anului 1996.

În cadrul prezentării făcute a fost subliniată lucrarea misionară desfășurată de Asociația în rândul tinerilor studenți din România având menirea de a-i apropia pe tineri de Sfânta Biserică și de a-i ancora cât mai mult în viața parohiei.

Între activitățile specifice desfășurate în rândul și cu participarea tineretului, sunt amintite : organizarea unor conferințe de spiritualitate ortodoxă, a unor acțiuni cu caracter misionar și social, a unor manifestări cultural-științifice și religioase, concerte de colinde, pelerinaje și tabere de muncă și rugăciune, multe dintre acestea desfășurate în incinta unor spitale, azile de bătrâni, cămine de copii sau instituții de învățământ, o laborioasă colaborare cu organizații similare din alte țări cât și prin acțiuni îndrumate și sprijinite de Biserică și membri ai Sfântului Sinod.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act cu binecuvântare de misiunea desfășurată de tineretul ortodox în anul 1996 și, adresează membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a sprijini, în continuare, activitatea Asociației studenților creștini ortodocși din România.*

Temei nr. 952/1997 — Adresa Comitetului Național Român UNICEF nr. 63/1997 privind activitatea desfășurată în anul 1996 cu solicitarea de continuare a colaborării cu Patriarhia Română și în cursul anului 1997.

Din adresa respectivă rezultă sprijinul de care s-a bucurat din partea Bisericii Ortodoxe Române, Comitetul național român UNICEF, prin ierarhii, preoții și credincioșii ei la realizarea, în cursul anului 1996 a unor multiple și diversificate acțiuni umanitare de sprijinire a copiilor orfani și nevoiași și a familiilor aflate în dificultate, acțiuni menite a consolida colaborarea dintre acest organism și Biserica Ortodoxă Română, pe linia slujirii aproapelui și a propovăduirii mesajului creștin, în mod special în rândul copiilor și tineretului.

În cadrul discuțiilor s-a luat act de scrisoarea de mulțumire și prețuire a Comitetului național UNICEF adresată Bisericii Ortodoxe Române, personal Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, precum și celorlalți ierarhi pentru sprijinul acordat cât și de solicitarea de a fi sprijinite și în cursul anului 1997 acțiunile ce se vor iniția de acest organism în folosul copiilor și tineretului.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act cu mulțumiri de sprijinul acordat acțiunilor Comitetului național român UNICEF de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și ceilalți ierarhi din cadrul Sfântului Sinod, adresându-le rugămintea de a sprijini și în viitor aceste acțiuni.*

Temei nr. 1072/1997 — Propunerea Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului în legătură cu formula de pomenire a conducătorilor țării la sfintele slujbe.

Din prezentarea făcută de Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, rezultă că pomenirea cârmuitorilor țării este îndătinată în cultul ortodox fiind necesară rediscutarea acestei probleme liturgice potrivit rânduielilor bisericești.

În cadrul discuțiilor purtate în plenul Sfântului Sinod, a fost diortosită și acceptată formula de pomenire propusă și, în urma recomandării Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *La sfintele slujbe, formula de pomenire a autorităților de stat va fi următoarea :*

La ectenia mare

«Pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni, pentru cârmuitorii țării noastre, pentru mai marii orașelor și ai satelor și pentru iubitoarea de Hristos oaste, Domnului să ne rugăm...»

La ectenia întreită

Încă ne rugăm pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni, pentru cârmuitorii țării noastre, pentru mai marii orașelor și ai satelor și pentru iubitoarea de Hristos oaste, pentru sănătatea și pentru mântuirea lor...»

La ieșirea cu Sfintele Daruri

Pe binecredinciosul popor român de pretutindeni, pe cârmuitorii țării noastre, pe mai marii orașelor și ai satelor și pe iubitoarea de Hristos oaste să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăția Sa ! ».

Temei nr. 7798/1997 — Adresa Băncii internaționale a religiilor nr. P-1418/1997, prin care a solicitat binecuvântarea Bisericii Ortodoxe Române pentru realizarea proiectului de amenajare a unor capele ortodoxe în gările Societății naționale a Căilor Ferate Române.

În cadrul discuțiilor a fost apreciată inițiativa Băncii internaționale a religiilor de a amenaja capele în marile gări, după modelul marilor gări și aeroporturi din lume, dar s-a opinat că în prezent, pentru Biserica noastră au prioritate spitalele, penitenciarele și azilele de bătrâni, către care trebuie îndreptată atenția Bisericii și a tuturor binevoitorilor și sponsorilor privind construirea și amenajarea de capele.

În urma examinării în plen a acestor aspecte și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de buna intenție a Băncii internaționale a religiilor privind construirea sau amenajarea de capele ortodoxe în principalele gări dar, adresează conducerii Băncii rugămintea ca, aceste frumose inițiative și eforturi să fie direcționate pentru concretizarea în spitalele SNCFR, penitenciare și azile.

Temei nr. 1107/1997 — Scrisoarea unor asociații religioase (Frăția ortodoxă română, Asociația studenților creștini ortodocși, Liga tineretului ortodox, Societatea națională a femeilor ortodoxe, Asociația «Sf. Stelian», Asociația «Pro Vita-Brâncoveanu», Asociația «Christiana»), adresată președintelui Societății naționale de televiziune în legătură cu structura și conținutul emisiunilor religioase și cu stoparea filmelor cu conținut violent, obscen și imoral de la Televiziunea Română.

Din scrisoarea respectivă, supusă examinării Sfântului Sinod la propunerea I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, rezultă solicitarea acestor asociații adresată Bisericii Ortodoxe Române de a interveni la conducerea Televiziunii române spre a se avea în vedere criteriile obiective privind constituirea și componența Colegiului consultativ și redacțional al TVR care, se cuvine să reprezinte instituțiile și așezămintele fundamentale ale neamului nostru, cum sunt Biserica, Armata, Sănătatea, Cultura și domeniile economice și în acord cu locul și menirea acestor așezăminte tradiționale și cu cerințele spiritual-morale și social-economice ale poporului român, să se ofere atenția corespunzătoare în legătură cu calitatea, durata și momentele de audiență maximă în care vor fi programate emisiunile privind viața spirituală a poporului român.

Examinând scrisoarea respectivă s-a constatat că propunerile formulate reflectă modul practic de punere în aplicare a principiilor mai sus amintite în scopul reglementării statutului, conținutului și audienței emisiunilor religioase și de spiritualitate creștin-ortodoxă din cadrul programelor Televiziunii române.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act cu binecuvântare de scrisoarea asociațiilor creștine din România în legătură cu programele religioase ale Televiziunii

naționale, adresată președintelui Societății naționale de televiziune ;

— *Rouă pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist să adreseze Societății naționale de televiziune o scrisoare de sprijin a poziției Asociațiilor religioase din România, privind emisiunile cu caracter religios ale acestei Societăți.*

Temei nr. 1088/1997 — Referatul Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, în legătură cu necesitatea reeditării unor cărți de cult epuizate din stocul tipografiei Institutului Biblic și cu eventualitatea preluării spre reeditare a unora dintre acestea de către unele Centre eparhiale care dispun de imprimării corespunzătoare.

Din referatul prezentat rezultă că se propune reeditarea unor cărți liturgice epuizate din stocul tipografiei Institutului Biblic, între care sunt amintite : *Mineiele, Sfânta Evanghelie, Apostolul, Triodul, Pentecostarul, Octoiul mare, Molitfelnicul, Aghiazmatarul, Slujba Învierii, Slujba Te-Deum-ului* subliniindu-se, pe de o parte, că tipărirea acestora este mai dificilă datorită imprimării policrome, iar pe de altă parte, acestea sunt mai puțin rentabile din punct de vedere economic, deoarece difuzarea și folosirea lor se face pe o perioadă mai îndelungată de timp.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă retipărirea cărților de cult propuse de către Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul tipografiei acestuia ;

— Centrele eparhiale, care dispun de tipografii proprii, vor putea tipări cărți de cult cu obligația de a se pune de acord cu Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, spre a se evita tipărirea lor în paralel și cu condiția ca la retipărirea acestora să se folosească textul diortosit și aprobat de Sfântul Sinod și numai după ce s-a epuizat stocul existent în depozitul Institutului Biblic.

În continuare au fost prezentate referatele Comisiei privind înființarea sau reînființarea unor mănăstiri.

În urma discuțiilor purtate, ținând seama de prevederile art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și de cele ale art. 5 al Regulamentului pentru organizarea vieții monahale, ținând seama și de avizul favorabil al Chiriarhului respectiv, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod a hotărât următoarele :

— Se aprobă înființarea mănăstirii «Nașterea Sf. Ioan Botezătorul» din satul Cârșiniș, comuna Crasna, județul Gorj, Arhiepiscopia Craiovei, cu destinație pentru călugărițe, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor bisericești (temei nr. 7640/1996) ;

— Se aprobă înființarea mănăstirii «Sf. Ioan Valahul» în localitatea Bichigiu, județul Bistrița-Năsăud, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, cu destinația pentru călugări, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericesti (temei nr. 1073/1997) ;

— Se aprobă reînființarea mănăstirii cu hramul «Sf. Nicolae», din localitatea Cărlomănești, comuna Certești, județul Galați, Episcopia Dunării de Jos, cu destinație pentru călugări, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericesti (temei nr. 517/1997) ;

— Se aprobă înființarea mănăstirii «Sfânta Maria», în localitatea Rus, județul Sălaj, Episcopia Oradiei, având hramul «Adormirea Maicii Domnului», cu destinație pentru călugări, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericesti (temei nr. 645/1997) ;

— Se aprobă înființarea mănăstirii cu hramul «Nașterea Maicii Domnului», în localitatea Lăpușul Românesc, jud. Maramureș, Episcopia Maramureșului și Sătmarului, cu destinație pentru călugărițe, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericesti (temei nr. 673/1997) ;

— Se aprobă înființarea mănăstirii «Acoperământul Maicii Domnului», în localitatea Pctău, județul Satu Mare, Episcopia Maramureșului și Sătmarului, cu destinație pentru călugărițe, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericesti (temei nr. 1015/1997).

În continuare, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* invită pe P. S. Episcop Calinic al Argeșului, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină*, să prezinte plenului referatele asupra problemelor date spre examinare, după cum urmează :

Temei nr. 733/1997 — Adresa Episcopiei Argeșului nr. 188/1997 în legătură cu hotărârea Adunării eparhiale pentru schimbarea titlaturii acelei eparhii în Episcopia Argeșului și Muscelului.

Prezentând hotărârea Adunării eparhiale de modificare a titlaturii eparhiei, referatul arată că aceasta este motivată de dorința ca titlatura propusă să reflecte realitățile unei importante zone geografice de mare interes istoric, cultural și de spiritualitate ortodoxă, care face parte din jurisdicția canonică și administrativă a acestei eparhii și anume zona Muscelului ;

Potrivit prevederilor art. 7, al. 3 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române : «schimbarea titlaturii mitropoliilor, arhiepiscopiilor și episcopiilor precum și înființarea de noi eparhii, se fac prin hotărârea Adunării Naționale Bisericești», fiind necesar ca Sfântul Sinod să se pronunțe, în prealabil, în legătură cu modificarea titlaturii acestei eparhii ;

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Este de acord cu modificarea titlaturii Episcopiei Argeșului în Episcopia Argeșului și Muscelului, urmând ca problema să*

fie supusă Adunării Naționale Bisericești, spre examinare și hotărâre, potrivit prevederilor art. 7, al. 3 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Temei nr. 7681/1996 — Documentația transmisă de Î.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală privind: Statutul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională, Procesul-verbal al Adunării eparhiale din 9 noiembrie 1996 și Procesul-verbal al Colegiului electoral bisericesc din 10 noiembrie 1996 pentru alegerea titularului Arhiepiscopiei, Regulamentul interior pentru aplicarea Statutului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională și Statutul Vicariatului din Franța al acelei Arhiepiscopii.

Din examinarea acestor documente s-a constatat, în legătură cu Statutul Arhiepiscopiei, că acesta a fost adoptat inițial de Adunarea Eparhială la 25 noiembrie 1995 și că, după înaintarea sa la Sfântul Sinod pentru aprobare, în ședința de lucru din 23—24 octombrie 1996 Sfântul Sinod a făcut o seamă de recomandări referitoare la: precizarea limitelor jurisdicționale ale Arhiepiscopiei, la introducerea unor prevederi referitoare la activitatea și la disciplina clerului, la alegerea Chiriarhului etc.

În referatul asupra problemei se precizează că Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională a ținut seama de recomandările Sfântului Sinod pe care le-a introdus, fie în Statut, fie în Regulamentul interior aprobat în cadrul ședinței Adunării eparhiale ținută la 9 noiembrie 1996. Totodată, se constată, că Adunarea eparhială, în ședința din 9 noiembrie 1996, a stabilit limitele jurisdicționale ale acesteia și a modificat titulatura eparhiei care în prezent, poartă denumirea «*Arhiepiscopia ortodoxă română a Europei occidentale și meridionale*».

Ca urmare a acestor constatări și a discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei Canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

— *la act de Statutul Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională adoptat de Adunarea eparhială a acesteia în ședința din 9 noiembrie 1996.*

— *la act că potrivit Statutului respectiv, noua titulară a acestei eparhii va fi: «Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa occidentală și meridională».*

— *Î.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală își va continua activitatea cu locțiitor de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională și va iniția împreună cu organele statutare demersurile pentru alegerea unui Arhiepiscop al acestei eparhii.*

Temei nr. 562/1997 — Adresa Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului nr. 4/B/1997 cu propunerea de reorganizare a Vicariatelor ortodoxe

române din Gyula-Ungaria și Vârșeț-Jugoslavia care, până în prezent nu au o organizare canonică.

În cadrul referatului prezentat s-a arătat preocuparea constantă a Sfântului Sinod pentru consolidarea legăturilor bisericești ale parohiilor care alcătuiesc aceste Vicariate cu Biserica mamă din țară și necesitatea asigurării dependenței lor directă canonică juridicțională și administrativă de un ierarh potrivit prevederilor Sfintelor canoane și rânduielilor bisericești în vigoare în Biserica Ortodoxă ;

În legătură cu *situația canonică a parohiilor ortodoxe române din Banatul sârbesc*, se precizează că acestea formează o structură bisericească organizată ca Episcopie, recunoscută de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române încă de la 23 octombrie 1933, prevăzută de «Convenția între România și Jugoslavia, privitoare la regimul bisericilor ortodoxe române din Banatul jugoslav și al celor sârbe din Banatul românesc», semnată la Belgrad la 2 iulie 1934.

Privitor la *situația canonică a parohiilor ortodoxe române din Ungaria*, se precizează că acestea formează, de asemenea, o structură bisericească organizată ca Episcopie, recunoscută de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin hotărârile sale din iulie și octombrie 1950 și din martie și noiembrie 1951, ca urmare firească a hotărârii Congresului național bisericesc din 27 martie 1946, privind organizarea Episcopiei ortodoxe române din Gyula-Ungaria, sub dependența canonică și dogmatică a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Din referatul asupra problemei s-a reținut că actuala funcționare a acestor structuri bisericești cu statut de Vicariat, fără a avea jurisdicția canonică și spirituală în mod nemijlocit a unui ierarh, nu se încadrează în principiile canonice, fiind necesar a se asigura preoților și parohiilor funcționarea canonică și dependentă de un episcop, membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, căruia să i se încredințeze păstoria lor până la alegerea unui Episcop titular.

Pornind de la necesitatea adaptării statutelor actuale după care se călăuzesc parohiile din cele două Vicariate la realitățile canonice, spirituale și jurisdicționale bisericești, astfel ca prin prevederile lor să se asigure în mod corespunzător afirmarea acestor structuri ca Episcopii, în relațiile lor cu alte jurisdicții canonice similare ;

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște :

A. — Aprobă reglementarea situației canonice a parohiilor ortodoxe române din Republica Ungară, asigurându-le conducere ierarhică directă, învățătoarească, harismatică și administrativă, ca Eparhie.

— *Aprobă reactualizarea și punerea în aplicare a hotărârilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 12 iulie și 4 octombrie 1950, privind organizarea și funcționarea Episcopiei ortodoxe române cu sediul la Gyula (Ungaria) ca răspuns la hotărârea Congresului național de la Gyula (27 martie 1946).*

— *Până la alegerea Chiriarhului Episcopiei ortodoxe de la Gyula (Ungaria), se încredințează P. S. Eiscop Timotei al Aradului*

responsabilitatea de episcop locuitor, cu toate prerogativele chiriarhale pentru Episcopia ortodoxă română de la Gyula (Ungaria).

— Episcopia ortodoxă română de la Gyula și unitățile sale bisericești componente se vor conduce în conformitate cu prevederile Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române ;

P.C. Pr. Pavel Ardelean își va desfășura în continuare activitatea ca vicar administrativ eparhial din încredințarea P.S. Episcop Timotei al Aradului.

— Prezentă hotărâre se aduce la cunștință P.C. Pr. Pavel Ardelean, vicar administrativ al Episcopiei, episcopilor ortodoci din Ungaria și Guvernului Republicii Ungare.

Is. — Aprobă reglementarea situației canonice a parohiilor ortodoxe române din Republica Federală Jugoslavia, asigurându-le conducere ierarhică directă, învățătoarească, harismatică și administrativă, cu Eparhie.

— Aprobă reactualizarea și punerea în aplicare a hotărârilor Sfântului Sinod referitoare la «Convenția între România și Jugoslavia privitoare la regimul bisericilor ortodoxe române din Banatul jugoslav și sârbe din Banatul românesc» încheiată în 1933 între reprezentanții Patriarhiei Române și Patriarhiei Sârbe, aprobată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 23 octombrie 1933 și semnată la Belgrad, la 2 iulie 1934, în legătura cu organizarea unei Episcopii ortodoxe române cu sediul la Vârșeț și a unei Episcopii ortodoxe sârbe cu sediul la Timișoara (România), condusa fiecare de câte un episcop cu atribuții eparhiale ;

— Se încredințează P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului responsabilitatea de episcop locuitor al Episcopiei ortodoxe române de la Vârșeț, cu îndeplinirea atribuțiilor episcopale, până la alegerea unui episcop al acestei eparhii ;

— Episcopia ortodoxă română cu sediul la Vârșeț și unitățile sale bisericești componente, grupate în cele trei protopopiate (Vârșeț, Panciova și Toracul) vor funcționa conform Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

— Prezentă hotărâre sinodală se va aduce la cunoștință P.C. Fr. Moise Ianeș, vicar administrativ al Episcopiei, Patriarhiei Sârbe și autorităților Republicii Federale Jugoslavia.

Temei nr. 7207/1996 — Participarea I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei la festivitățile de proclamare a canonizării Mitropolitului Petru Movilă al Kievului, organizată de Biserica Ortodoxă Ucraineană în zilele de 14—16 decembrie 1996 și propunerile privind modalitățile de cinstire ale acestuia ca sânt în Biserica Ortodoxă Română.

Referatul subliniază că participarea I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei la festivitățile proclamării canonizării Mitropolitului Petru Movilă al Kievului a fost aprobată de Sfântul Sinod în ședința de lucru din 23—24 octombrie 1996 și că aceasta constituie un răspuns la invitația adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de către Prea Fericitul Vladimir, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene ;

În cadrul discuțiilor s-a constatat că prin Tomosul de canonizare și Sinaxarul rânduit, pomenirea Sfântului Mitropolit Petru Movilă al Kievului a fost statornicită la 31 decembrie propunându-se ca înscrierea în calendarul bisericesc să fie «Sfântul Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului» iar icoana Sfântului să fie realizată prin concurs pentru a fi cât mai reprezentativă.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen și a sugestiilor formulate, la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se ia act de canonizarea «Sfântului Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului» săvârșită la 6 decembrie 1996 de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ucrainiene și proclamarea la 15 decembrie 1996 ;*

— *Prăznuirea Sfântului Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului va fi introdusă și în calendarul Bisericii Ortodoxe Române și se va sărbători la 31 decembrie ;*

— *În Biserica Ortodoxă Română, icoana de reprezentare a Sfântului Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului se va realiza prin concurs ; se va picta și în bisericile care se zidesc din nou la noi în țară și în cele în care se realizează pictura nouă și nu sunt monumente istorice ;*

— *Unele biserici care se zidesc din nou vor putea lua drept hram pe Sfântul Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului ;*

— *Eparhiile mai strâns legate de viața și activitatea Sfântului Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, cum sunt Arhiepiscopia Iașilor, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, Arhiepiscopia Târgoviștei, să intervină la autoritățile locale pentru ca unele străzi din municipiile Iași, Suceava și Târgoviște să primească numele Sfântului ;*

— *Cu timpul, fie să se traducă în românește slujba Sfântului Ierarh Petru Movilă, întocmită la Kiev cu prilejul canonizării sale, fie să se alcătuiască o slujbă în limba română și să se introducă în cărțile de cult ;*

— *Să se trimită Prea Fericitului Vladimir, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene, o scrisoare de mulțumire pentru canonizarea Sfântului Ierarh Petru Movilă, mitropolitul Kievului, originar de pe plaiurile românești.*

Temei nr. 427/1997 — Grupajul tematic informativ desprins din scrisorile și sesizările primite la Patriarhia Română în cursul anului 1996.

Ca urmare a celor constatate, a precizărilor aduse în cadrul discuțiilor pe marginea referatului prezentat și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de grupajul tematic referitor la viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, desprins din sesizările și scrisorile înregistrate la Cancelaria Sfântului Sinod în anul 1996 ;*

— Centrele eparhiale sunt rugate să dea atenția cuvenită cazurilor disciplinare semnalate, îndeosebi acelor care pot deveni «probleme» pentru disciplina bisericească, fiecare eparhie luând măsuri eficiente pentru stingerea sau aplanarea lor ;

— Să se răspundă conform prevederilor legale la corespondența primită pentru a se preîntâmpina producerea de noi sesizări care pun administrația bisericească în situații nefavorabile ;

— Să se manifeste atenție la încadrarea în lege, privind aplicarea măsurilor disciplinare spre a se evita contestațiile, suspiciunile și apelurile la alte organe ierarhice.

Temei nr. 1090/1997 — Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind stadiul actual al proiectului «Legii Cultelor».

Examinarea referatului relevă că ultimul proiect al Legii Cultelor a fost transmis Patriarhiei Române de către Secretariatul de Stat pentru Culte la 17 noiembrie 1993 și că acest proiect a fost trimis Centrelor eparhiale pentru formularea de noi propuneri pe care ulterior o Comisie specială le-a analizat și le-a supus analizei Sfântului Sinod în ședința de lucru din 9 decembrie 1994.

Punctul de vedere și amendamentele propuse de Patriarhia Română au fost transmise Secretariatului de Stat pentru Culte, în martie 1995, spre a fi avute în vedere la definitivarea proiectului Legii Cultelor.

În cadrul referatului se reamintește că, de la ultima formă a Legii Cultelor definitivată în cadrul întâlnirii reprezentanților Cultelor religioase din 28 octombrie 1994 și până în prezent, și alte Culte au propus amendamente la proiectul Legii Cultelor în care se contestă denumirea Bisericii Ortodoxe Române ca Biserică Națională și Majoritară, precum și prevederile legale referitoare la școlile confesionale și cele referitoare la problema restituirii către culte a bunurilor bisericești.

În urma discuțiilor în cadrul cărora s-a apreciat că este necesar ca, în contextul actual, o comisie de ierarhi și specialiști din cadrul Patriarhiei Române să revadă integral actualul proiect al Legii Cultelor, ținând seamă de noile realități social-politice din țara noastră și de relațiile existente între cultele religioase din România, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă să se solicite Centrelor eparhiale sugestii și propuneri la actualul proiect al Legii Cultelor, în completarea celor transmise anterior de către acestea, ținând seama de evoluția realităților social-politice și a relațiilor existente între Cultele din țara noastră ;*

— *Propunerile vor fi transmise Cancelariei Sf. Sinod spre a fi examinate de către o Comisie specială formată din : I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului (președinte), I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, P.C. Arhid. Prof. Ioan Floca, P.C. Pr. Prof. Dumitru Radu, P.C. Pr. Constantin Pârveu, vicar administrativ și Dl. consilier juridic Ion Neagu.*

Ședința de lucru a Sfântului Sinod a continuat în ziua de 14 februarie 1997, la ora 9,00. După rostirea rugăciunii Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos, rapor-

torul *Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc*, să prezinte plenului referatele asupra problemelor date spre examinare, după cum urmează :

Temei nr. 728/1997 — Referatul Sectorului de învățământ în legătură cu stabilirea planului de școlarizare pentru admiterea în instituțiile de învățământ teologic preuniversitar și universitar din cuprinsul Patriarhiei Române în anul de învățământ 1997—1998, pe baza propunerilor de la eparhii.

Referatul evidențiază că planul de școlarizare luat în dezbatere constituie rezultatul definitivării rețelei instituțiilor de învățământ teologic și a cerințelor formulate de eparhii pentru pregătirea de personal de cult, de cadre didactice pentru predarea Religiei în școlile publice de stat, de personal specializat care să activeze în domeniul asistenței social-umane care și pentru pregătirea corespunzătoare a altor categorii de personal care să activeze în diferite domenii ale vieții bisericești cât și în alte domenii ale vieții sociale, potrivit cu menirea Bisericii.

În urma definitivării cifrelor din planul de școlarizare și la propunerea *Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc*, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă cifrele din planul de școlarizare, propuse de Centrele eparhiale, la toate instituțiile de învățământ teologic — preuniversitar și universitar — din cuprinsul Patriarhiei Române, pentru anul de învățământ 1997—1998 ;*

— *Se va interveni la Ministerul învățământului în vederea aprobării planului de școlarizare pentru anul 1997—1998, cu întocmirea notei de fundamentare corespunzătoare ;*

— *Aprobă ca pentru învățământul teologic superior, să se solicite aprobarea planului de școlarizare prin centrele universitare.*

Temei nr. 21/1997 — Adresa nr. 1730/1996 a Facultății de teologie ortodoxă «Andrei Șaguna» a Universității din Sibiu privind simplificarea sau înlocuirea unor probe la examenul de preselecție și de admitere în învățământul teologic superior și propunerea datei examenului de admitere

În cadrul examinării acestei probleme, pe marginea referatului prezentat, în luările de cuvânt, ierarhii au apreciat că se impune respectarea principiilor stabilite anterior de Sfântul Sinod cât și a reglementărilor în vigoare elaborate de Ministerul învățământului privind structura și datele calendaristice ale organizării examenului de admitere

În urma recomandării Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist ca, pe viitor, eventualele sugestii și propuneri privind modificarea structurii examenelor de admitere să se facă în timp util pe baza unei riguroase argumentații, a discuțiilor care au avut loc și la propunerea *Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc*, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca examenul de admitere la Facultățile de teologie ortodoxă să se desfășoare la o dată fixată în mod unitar pentru întregul învățământ universitar în conformitate cu metodologia examenului de admitere elaborată de Ministerul învățământului.*

— *Aprobă menținerea prevederilor hotărâri Sfântului Sinod nr. 7473/1996 și a reglementărilor anterioare, privind probele examenului de preselecție (etapa I) și ale examenului de admitere (etapa a II-a), proba de Limba română neputând fi înlocuită cu o probă de Istoria biblică a Vechiului și Noului Testament.*

— *Aprobă introducerea, începând cu anul 1998—1999, a unei probe de preselecție (eliminatoire) de limbă (pronunție) la specializarea Teologie-Limbi străine, după practica curentă a Facultăților de Filologie Limbi străine.*

Temei nr. 729/1997 — Referatul Sectorului de învățământ privind necesitatea reactualizării comisiilor pentru redactarea și revizuirea manualelor pentru învățământul preuniversitar teologic.

Referatul precizează că, pe baza hotărârii Sfântului Sinod din octombrie 1996 privind restructurarea și completarea comisiilor aprobate în anul 1988, Sectorul de învățământ supune spre examinare propunerile de comisii pentru elaborarea și revizuirea manualelor de învățământ preuniversitar teologic, lista cuprinzând stadiul manualelor tipărite sau epuizate, a celor netipărite și a celor care trebuie elaborate, precum și lista cadrelor didactice de la Seminarile teologice liceale ortodoxe, pe specializări, pentru completarea comisiilor propuse.

În cadrul discuțiilor care au avut loc în plen, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a subliniat că pentru o bună corelare a activității acestor comisii este nevoie ca întreaga lucrare să țină seama de planurile de învățământ și de programele analitice în care scop acestea trebuie să fie analizate și unde este cazul îmbunătățite pentru a corespunde normelor didactice și pedagogice.

Ca urmare a amplelor discuții din plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă elaborarea unui plan de învățământ adecvat cerințelor actuale ale învățământului teologic ;*

— *Pe baza acestui plan de învățământ se va trece la revizuirea programelor analitice în funcție de termatica vieții bisericești și sociale actuale, ținându-se seama de exigențele metodice și pedagogice ale Ministerului învățământului, în rețeaua căruia sunt incluse școlile teologice, și de tradiție dinamică a învățământului românesc și teologic ;*

— *Proiectul planului de învățământ și programele analitice pentru învățământul preuniversitar teologic vor fi elaborate de către Seminarile teologice liceale și vor fi înaintate Sectorului de învățământ până la 31 martie 1997, după care vor fi supuse studierii și definitivării Comisiei de curriculum ce va avea o consultare cu cei mai reprezentativi propunători în cadrul unei*

întruniri lărgite care va avea loc la București în luna mai 1997, la care să participe autori, consultanți universitari și ierarhi care au formație de specialitate și care predau în învățământ și au o percepție justă asupra realității pastoral-misionare actuale.

— *Aprobă ca pe baza programelor cadru să se treacă la elaborarea manualelor, în regim colectiv sau personal, precum și la revizuirea celor existente.*

Temei nr. 730 — Referatul Sectorului învățământ privind reglementarea numirii de inspectori de specialitate pentru Religie, licențiați în teologie, în cadrul Inspectoratelor școlare județene.

Referatul arată că, pe baza hotărârii Sfântului Sinod din ianuarie 1994, Patriarhia Română a făcut cuvenitele demersuri la Ministerul învățământului pentru înființarea la Inspectoratele școlare județene a posturilor de inspectori pentru Religie, dar că Ministerul a adoptat formula neinspirată ca inspectorii școlari pentru Limba română sau cei pentru istorie-filosofie, care nu au nici un fel de pregătire de specialitate teologică, să facă și controlul orelor de Religie.

În cuprinsul referatului se prezintă cadrul legal de numire și funcționare a inspectorilor de specialitate în cadrul Inspectoratelor școlare și constatarea că, la cele 42 de Inspectorate școlare județene sunt încadrați cu 1/2 normă doar 8 inspectori cu pregătire teologică deși, în prezent există numeroase cadre didactice titulare sau cu grade didactice care predau Religia.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca Centrele eparhiale să intervină și să recomande Inspectoratelor școlare județene candidați care, pe baza examenului de competență și al interviului, să fie selecționați în vederea numirii ca inspectori pentru specialitatea Religie, conform reglementărilor potrivit cărora, pentru 300 de catedre se încadrează 1 inspector cu normă întreagă iar pentru 150 catedre, 1 inspector cu 1/2 normă.*

Temei nr. 1067/1997 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 46/1997 prin care solicită aprobarea pentru înființarea de clase cu profil teologic în cadrul unor licee din cuprinsul eparhiei (județele Iași, Botoșani și Neamț).

Din adresa Arhiepiscopiei Iașilor, se constată că înființarea acestor clase este motivată de : a) gradul înalt de religiozitate a majorității populației locale și dorința unui număr foarte mare de părinți ca studiul Religiei să nu se oprească la clasa a VIII-a ; b) aceste clase de profil teologic, pe de o parte, nu se suprapun Seminarilor teologice, nu se constituie în unități școlare distincte și nu afectează planurile de învățământ ale liceelor în care vor funcționa, iar pe de altă parte celelalte confesiuni au constituite deja astfel de clase care funcționează cu aprobarea Ministerului învățământului ; c) se dezvoltă posibilitatea de

a oferi cunoștințe teologice și etice mai ample decât la orele de Religie în scopul intensificării vieții spirituale și morale a tinerilor și, d) se realizează antrenarea și participarea laicului într-un mod mai evident la viața Bisericii sub diferitele sale forme, în dialogul credință-cultură al Bisericii cu societatea, în opera filantropică și socială a Bisericii precum și în contracararea extinderii fenomenului sectar mai ales în rândul tinerilor.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă înființarea de clase cu profil teologic în cadrul unor licee din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor după cum urmează : Pașcani — Liceul «Mihail Sadoveanu» ; Târgu Frumos — Liceul «Ion Neculce» ; Hârlău — Liceul «Ștefan cel Mare» ; Săveni — Liceul «Dr. Mihai Ciucă» ; Darabani — Grupul Școlar ; Bucecea — Liceul teoretic ; Mun. Iași — două licee ;*

— *Aprobă să se intervină la Ministerul învățământului în vederea aprobării acestor clase cu profil teologic ;*

— *Aprobă extinderea înființării unor astfel de clase cu profil teologic și în cadrul altor licee, urmând ca solicitările eparhiilor să fie făcute cu acordul Inspectoratelor școlare județene, iar instrumentarea în Sectorul învățământ.*

Temei nr. 991/1997 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 468/1997 cu solicitarea de a se aproba înființarea unui Colegiu de institutori cu dublă specializare Teologie-Limbi străine (engleză, franceză) în cadrul Facultății de psihologie-științele educației din cadrul Universității «Al. I. Cuza» din Iași.

Din adresa Arhiepiscopiei Iașilor rezultă că propunerea este motivată de lipsa acută de cadre didactice calificate în mediul rural în cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor cât și de necesitatea intensificării educației religioase și a formării unor cadre calificate care să acopere, în mediul rural necesarul de cadre didactice specializate.

În urma discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă înființarea unui Colegiu de institutori cu dublă specializare Teologie ortodoxă — Limbi străine (engleză, franceză), în cadrul Facultății de psihologie — științele Educației de la Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași, cu mențiunea că Universitatea respectivă va înainta la CNAA raportul de evaluare cu suportarea tazei legale aferente, pentru obținerea autorizației de funcționare ;*

— *Aprobă planul de școlarizare de 25 locuri (13 + 12) începând cu anul de învățământ 1997—1998 ;*

— *Se va interveni la Ministerul învățământului în vederea aprobării înființării acestui colegiu ;*

— *Aprobă extinderea înființării unor astfel de colegii de institutori cu dublă specializare Teologie ortodoxă — Limbi străine (engleză, franceză) și în cadrul altor centre universitare, urmând ca solicitările ulterioare ale eparhiilor să fie făcute cu acordul senatelor universitare, iar instrumentarea prin Sectorul învățământ, în spiritul prezentei hotărâri.*

Temei nr. 447/1997 — Adresa Arhiepiscopiei Timișoarei nr. 94/1997 privind înființarea unei clase de Seminar cu profilul teologie-filologie (băieți și fete) în cadrul Școlii normale «Eftimie Murgu» din Timișoara, începând cu anul de învățământ 1997—1998.

Din adresa Arhiepiscopiei Timișoarei rezultă că solicitarea este motivată de situația confesională din acea zonă geografică, de faptul că în cadrul eparhiei nu funcționează nici un Seminar teologic și că în sprijinul soluționării ei a fost obținut acordul prealabil al Inspectoratului școlar județean Timiș și al Școlii normale «Eftimie Murgu» din Timișoara care oferă spații de școlarizare și cazare.

Ca urmare a precizărilor aduse în plen de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă înființarea unei clase de Seminar teologic liceal (băieți și fete) cu profil de teologie-filologie, în cadrul Școlii normale «Eftimie Murgu» din Timișoara, cu 25 locuri pentru clasa a IX-a, începând cu anul de învățământ 1997—1998, urmând a se interveni la Ministerul învățământului în vederea obținerii aprobărilor necesare.*

Temei nr. 582/1997 — Adresa Arhiepiscopiei Clujului nr. 88/1997 privind proiectul de Regulament-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române.

Din referatul asupra problemei reiese că, potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 3727, luată în ședința de lucru din 3—5 iulie 1996, o comisie specială prezidată de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului s-a reunit la Cluj-Napoca și a elaborat un proiect de Regulament-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă, în acord cu noile condiții în care își desfășoară activitatea aceste unități de învățământ, cu principiile autonomiei universitare și cu prevederile Legii învățământului.

În urma discuțiilor purtate în plen, a recomandării Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca proiectul cadru de Regulament să fie trimis Facultăților de teologie ortodoxă pentru eventuale amendamente și observații, după care va fi supus Comisiei speciale pentru învățământul teologic și apoi aprobării Sfântului Sinod, urmând a deveni «Regulament-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă» pe baza căruia, fiecare Facultate de teologie își va întocmi Regulamente de ordine interioară în acord cu contextul universitar local.*

Temei nr. 1011/1997 — Adresa Episcopiei Buzăului nr. 209/1997 cu propunerea de înființare a Seminarului teologic liceal monahal pentru călugări la mănăstirea Ciolanu, jud. Buzău.

În referatul asupra problemei se arată că solicitarea Episcopiei Buzăului este motivată de numărul mare de așezăminte monahale din cuprinsul eparhiei, de necesitatea însușirii unei pregătiri teologice adecvate de către personalul monahal și de ancorarea acestora, în conformitate cu realitățile pastorale și misionare actuale, în activitatea de propovăduire a dreptei credințe și de revigorare spirituală și morală a neamului.

Ca urmare a precizărilor aduse în plen de către P. S. Episcop Epifanie al Buzăului și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă înființarea Seminarului teologic liceal monahal pentru călugări la mănăstirea Ciolanu, jud. Buzău, cu 25 locuri pentru clasa a IX-a, începând cu anul de învățământ 1997—1998, urmând a se interveni la Ministerul învățământului în vederea obținerii aprobărilor necesare.*

Temei nr. 792/1997 — Adresa Episcopiei Maramureșului și Sătmarului nr. 64/1997 cu solicitarea de a se aproba ca Sf. Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș să fie desemnat ca patron spiritual al Seminarului teologic liceal ortodox din Baia Mare și includerea în titulatura școlii.

Din examinarea referatului se constată că solicitarea este în acord cu prevederile art. 6 din Regulamentul în vigoare al învățământului teologic și cu prevederile art. 24, al. 1 din Legea învățământului, potrivit căroră școlile teologice pot avea în denumirea lor numele generic al patronului spiritual.

În urma precizărilor aduse de P. S. Episcop Justinian al Maramureșului și Sătmarului și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă solicitarea Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului și Sătmarului ca Seminarul teologic din Baia Mare să poarte denumirea Seminarul teologic liceal ortodox «Sf. Ierarh Iosif Mărturisitorul» — Baia Mare :*

— *Este de acord ca, pe viitor, astfel de propuneri să fie aprobate la nivelul sinoadelor mitropolitane, după care vor fi înaintate Sectorului de învățământ al Administrației Patriarhale spre a se face demersurile necesare la Ministerul învățământului.*

Temei nr. 1063-A/1997 — Adresa Episcopiei Aradului nr. 240/1997 cu propunerea de a se aproba reînființarea specializării Teologie-litere în cadrul Facultății de teologie ortodoxă a Universității din Arad, începând cu anul de învățământ 1997—1998.

Din adresa Episcopiei Aradului rezultă că pentru aprobarea acestei solicitări s-a obținut acordul prealabil al Universității din Arad elaborându-se și dosarul de acreditare potrivit prevederilor legale.

Ca urmare a lămuririlor aduse în plen de către P. S. Episcop Timotei al Aradului și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă reînființarea specializării Teologie-litere în cadrul Facultății de teologie ortodoxă a Universității din Arad, cu mențiunea că Universitatea respectivă va înainta la CNAA raportul de evaluare cu suportarea taxei legale aferente, pentru obținerea autorizației de funcționare ;*

— *Aprobă cifra de școlarizare de 25 locuri cu anul de învățământ 1997—1998 ;*

— *Se va interveni la Ministerul învățământului în vederea aprobării reînființării acestei specializări.*

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, raportorul Comisiei relațiilor externe bisericești, să prezinte plenului referatele asupra problemelor date spre examinare, după cum urmează :

Temei nr. 7789/1996 — Darea de seamă a Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului privind activitatea desfășurată în cadrul Vicariatului ortodox român de la Vârșeț (Jugoslavia), în cursul anului 1996.

Din darea de seamă prezentată se constată că în cursul anului 1996, în cuprinsul celor 39 de parohii românești din cele 3 protopopiate ale Vicariatului, viața bisericească a decurs normal sub toate aspectele ei pastorale, misionare, culturale prin menținerea unor tradiții și obiceiuri românești, un accent deosebit punându-se în ultima vreme pe intensificarea catehizării copiilor dar și a asistenței religioase în spitale, azile și orfelinate.

De asemenea, a fost evidențiată preocuparea pentru pregătirea viitorilor preoți din acel Vicariat în instituțiile de învățământ teologic din România.

În darea de seamă se amintește că pentru consolidarea legăturilor cu Biserica mamă, în pofida neajunsurilor existente, sunt menținute contacte frecvente cu preoții din acel Vicariat, fie prin vizitarea lor la parohii, fie prin invitarea lor la Centrul eparhial de la Timișoara precum și trimiterea pastoralelor chiriarhale la Paști și Crăciun.

În cadrul discuțiilor pe marginea dării de seamă a fost examinată propunerea Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ca, Sfântul Sinod să încredințeze unui ierarh mai tânăr responsabilitățile oblăduirii canonice ale Vicariatului și a unităților sale bisericești.

Ca urmare a opiniilor exprimate în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act cu mulțumiri de darea de seamă a Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului privind activitatea desfășurată în cadrul Vicariatului ortodox român de la Vârșeț (Jugoslavia), în cursul anului 1996 ;*

— *Se va acorda, în continuare, sprijin parohiilor ortodoxe române din Serbia urmând ca sarcina oblăduirii canonice asupra*

acestora să fie încredințată P. S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului, ca «Locum tenens» al Eparhiei de la Vârșeț (Jugoslavia).

Temei nr. 7654/1997 — Darea de seamă a P. S. Episcop Timotei al Aradului privind activitatea desfășurată în cadrul Vicariatului ortodox român de la Gyula (Ungaria), în cursul anului 1996.

Din darea de seamă prezentată s-a desprins că, în cursul anului 1996, în pofida greutăților existente, în primul rând din cauza lipsei de preoți, în cuprinsul celor 20 de parohii din Vicariat, viața religioasă s-a desfășurat în condiții de normalitate, sub aspect pastoral, misionar și cultural românesc.

Pentru suplinirea lipsei de preoți și la solicitarea românilor ortodocși din acel Vicariat, P. S. Episcop Timotei al Aradului a trimis periodic preoți misionari din România care să acorde asistență religioasă, numeroși studenți teologi din România sprijinind lucrarea acestora.

Sunt amintite, de asemenea, numeroasele contacte ecumenice locale sau simpozioane și manifestări pe teme religioase și culturale românești în care s-au implicat preoții locali și comunitățile românești, la unele dintre acestea participând și P. S. Episcop Timotei al Aradului.

În concluzie, darea de seamă prezentată subliniază că este necesar să se continue acțiunile de sprijinire a elementului românesc pe plan spiritual, cultural și lingvistic și de menținere a credinței ortodoxe, prin acordarea de ajutoare substanțiale preoților, bisericilor și românilor din parohiile Vicariatului de la Gyula.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act cu mulțumiri de darea de seamă a P. S. Episcop Timotei al Aradului privind activitatea desfășurată în cadrul Vicariatului ortodox român de la Gyula (Ungaria), în cursul anului 1996 ;

— Să se continue acordarea de sprijin parohiilor ortodoxe române din Ungaria, urmând ca sarcina oblăduirii canonice asupra acestora să fie încredințată P. S. Episcop Timotei al Aradului, ca «Locum tenens» al Episcopiei de la Gyula (Ungaria).

Temei nr. 6348/1996 — Vizita oficială în Armenia a unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist (7—11 noiembrie 1996).

Din referatul asupra problemei rezultă că, la invitația Sanctității Sale Catolicosului Suprem Karekin I al tuturor armenilor, și ca răspuns la vizita și participarea Sanctității Sale la sărbătorile aniversării Autocefaliei și Patriarhiei Române din octombrie 1995, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în fruntea unei delegații compusă din Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Timotei al Aradului, Dl. Academician Virgil Câdea, Pr. Lect. Univ. Ștefan Buchiu de la Facultatea de teologie din București și Dl. Popa Liviu de la Sectorul relații externe

bisericești al Patriarhiei Române, au efectuat o vizită oficială frățească în Armenia în perioada 1—11 noiembrie 1996.

Prin întregul său program, vizita se înscrie în lungul șir și al buzelor relații dintre cele două Biserici, statuate și consolidate, în mod special, în timpul marilor patriarhi Justinian Marina și Vasken I.

Pe tot parcursul vizitei delegația Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a fost primită cu multă căldură și simpatie de credincioși și clerici, iar Prea Fericirea Sa, în semn de prețuire a gazdelor și pentru marcarea acestui moment în relațiile bilaterale a oferit icoane, obiecte de cult, cărți teologice și altele.

Luând act de modul deosebit de desfășurare a vizitei delegației noastre, de completările aduse în plen de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de vizita făcută în Armenia de delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist ;*

— *Având în vedere că, pe parcursul vizitei au fost discutate și aspecte ce privesc acordul încheiat în cadrul Dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale, Biserica Ortodoxă Română să insiste pentru concretizarea acestui acord doctrinar, astfel încât să se ajungă la realizarea comuniunii depline dintre cele două familii de Biserici Ortodoxe.*

Temei nr. 7563/1996 — Vizita oficială în România a Prea Fericitului Părinte Patriarh Ignatie al IV-lea al Antiohiei și al întregului Orient (25 octombrie — 1 noiembrie 1996).

Referatul prezintă vizita oficială în România a Prea Fericitului Părinte Patriarh Ignatie al IV-lea al Antiohiei și al întregului Orient, în fruntea unei delegații a acelei Biserici, la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în perioada 25 octombrie — 1 noiembrie 1996.

Vizita, prin programul dens și plin de încărcătură spirituală, a prilejuit reconfirmarea istoricelor relații statornicite între aceste două Biserici Ortodoxe surori de-a lungul timpului.

Din darea de seamă rezultă că, pe tot parcursul vizitei, Prea Fericitul Patriarh Ignatie al IV-lea al Antiohiei, însoțit peste tot, în semn de aleasă prețuire, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegațiile însoțitoare, au fost primite cu multă căldură de ierarhi, cler, monahi și credincioși cât și de reprezentanți ai vieții publice din Capitală și din localitățile vizitate.

Luând act de modul deosebit de desfășurare a vizitei în țara noastră a Prea Fericitului Părinte Ignatie al IV-lea, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient, de completările aduse în plen de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de vizita oficială în România a delegației Patriarhiei Antiohiei și a întregului Orient, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Ignatie al IV-lea ;*

— *Față de numeroasele probleme cu care sunt confruntate Bisericele creștine și lumea, în general, și Bisericele Ortodoxe, în special, în perioada actuală, se ia act de propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Ignatie al IV-lea de a se intensifica comunicarea dintre Bisericele Ortodoxe surori, în vederea unei mai bune coordonări între acestea, prin organizarea de întâlniri periodice, în cursul cărora să se facă o analiză a acestor probleme, pentru găsierea unor soluții ;*

— *Se va studia posibilitatea creării, împreună cu Bisericele Ortodoxe surori, a unor structuri panortodoxe și inițierea unor acțiuni comune prin intermediul cărora să se exprime, mai eficient, punctul de vedere ortodox, în diferite probleme de actualitate ;*

— *Pe parcursul vizitelor reciproce, să se aloce spațiu pentru discutarea problemelor dintre Biserici, în vederea formulării de propuneri concrete, practice de rezolvare a acestor probleme ortodoxe.*

Temei nr. 6345/1996 — Invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a participa la cel de al II-lea simpozion «Religie, știință și mediu înconjurător — Marea Neagră în criză» (septembrie 1997).

Din referatul asupra problemei se constată că Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, prin scrisoarea adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, informează despre primul simpozion, care a avut loc în septembrie 1996, cu tema «*Revelația și mediul în anii Domnului 95—1995*», sub auspiciile Sanctității Sale și ale Ducelui de Edinburgh, când s-au luat în discuție probleme privind : *ameliorarea prăpastiei dintre omenire și natură și refacerea echilibrului mediului înconjurător și adresează, totodată, Prea Fericirii Sale invitația de a lua parte la cel de al II-lea simpozion cu tema «Religie, știință și mediu înconjurător — Marea Neagră în primejdie» care va fi organizat sub aceleași auspicii, în perioada 20—28 septembrie 1997, pornind, pe calea apei cu vaporul, de la Tesalonik (Grecia — capitala culturală a Europei în 1997), continuând prin Trabzon (Turcia) și apoi în Georgia, Rusia, Ucraina, România, Bulgaria, și Istanbul.*

Luând act de motivațiile organizării simpozionului, între care și contribuția Bisericii Ortodoxe la salvarea mediului înconjurător și de faptul că Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost invitat să facă parte din Comitetul de onoare și să participe la lucrările simpozionului, în urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de invitația adresată de către Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului de participare la cel de al II-lea simpozion cu tema «Religie, știință și mediu*

înconjurător - Marea Neagră în criză», urmând ca Biserica Ortodoxă Română să fie reprezentată de o delegație, condusă de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Temei nr. 7557/1996 — Referat în legătură cu propunerile Patriarhiei Ecumenice privind sărbătorirea anului 2000.

În cadrul referatului sunt prezentate propunerile Patriarhiei Ecumenice privind modalitățile sărbătoririi Schimbării la Față a Domnului în anul 2000, precum și rezultatele *primei Consfătuiri de coordonare a manifestărilor sărbătorești panortodoxe*, programată la Locurile Sfinte (20—22 iunie 1996).

În legătură cu propunerile Patriarhiei Ecumenice, printr-un comunicat dat publicității la 7 iunie 1996 se adresează invitația ca «*toți cei care cred în Hristos și duc lupta sa cea bună, oriunde s-ar afla pe pământ, să aniverseze ziua de 6 august 2000, timp de 24 de ore, printr-o veghe solemnă, prin servicii liturgice și alte manifestări prevăzute în programul pregătit, slăvindu-L astfel pe Dumnezeuul cel veșnic «născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere» (Gal. 4, 5)*», acest lucru fiind adus la cunoștința Bisericii noastre ca și altor Biserici prin scrisoarea Sanctității Sale, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului din 20 iulie 1996.

În urma amplelor discuții care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de propunerile Patriarhiei Ecumenice privind sărbătorirea Schimbării la Față a Domnului din anul 2000 ;*

— *la act de propunerile Comisiei de coordonare a manifestărilor panortodoxe, următorii ierarhi fiind delegați să reprezinte Patriarhia Română în subcomitetele de lucru pentru pregătirea acestor manifestări : P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos în Subcomitetul de presă, publicitate și relații cu publicul, P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor în Subcomitetul artistic și P. S. Arhiereu-vicar Irineu Slătineanul în Subcomitetul științific.*

Temei nr. 7212/1996 — Informare privind recente canonizări de sfinți în cadrul Patriarhiei Ierusalimului.

În scrisoarea sa din 12 noiembrie 1996, Prea Fericitul Părinte Diodor I, Patriarhul Ierusalimului se adresează Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, informându-l că Sfântul Sinod al acelei Patriarhii a hotărât canonizarea următorilor «*părinți duhovnici și monahii, care au trăit în de-Dumnezeu-umblatul munte al Sinaiului și care, în conștiința călugărilor și a credincioșilor, sunt deja cinstiți ca sfinți*» : *Cel între sfinți Părinte Netras, episcop de Faran ; Cuvioșii : Avramie Dendrituli Amon și Anastasie din Rait, Anastasie, autorul «Povestirilor», Andrei Taumaturgul, Gheorghe, fratele Sf. Ioan Scărarul, Gheorghe din Vizantia, Gheorghe Faranitul, Gheorghe Gasimitul, Daniel Faranitul, Dulas Proestosul, Dulas, întâiul stareț al mănăstirii Sinai, Elisei Armeanul, Epifanie Zăvorățul, Zaharia din Gherara, Isihie Horevitul, Isihie de la Rugul Nears, Ignatie Cretanul, Iustinian Prințul, Ioan din*

Cilicia, Ioan Savaitul, Longhin, Isaurul, Marcu Caligraful, Martirie, duhovnicul Sf. Ioan Scărarul, Matei din Peloponez, Matei Arandulitul, Matois Taiteanul, Meghetie cel Smerit, Mihail Ivireanul, Nicandru, Izvorătorul de Mir, Nikon Sinaitul, Nisteroos Raiteanul, Xoios Tebeul, Orenție cel minunat, Petru Pionitul, Sava din Tesalonic, Serapion cel înduhovnicit, Serghie Anahoretul, Ștefan din Vizantia, Ștefan Cipriotel, Ștefan Malohas, Ștefan Eremitul, Stratighie Zăvorățul, Simzon Poliglotul, Filotei Nipticul, Hristofor Romanul; Sfinții slăviții și bunii biruitori mucenici: Anastasie, Ioan Atenianul, Siluan din Palestina și alți 13 sfinți anonimi din Sinai.

Din scrisoarea respectivă rezultă că pomenirea acestor sfinți acum canonizați se va face într-o singură zi, adică în miercurea Săptămânii Sfințelor Patimi a fiecărui an, adresându-se rugămintea ca și în Biserica noastră acești Sfinți să fie cinstiți.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de hotărârea Sfântului Sinod al Patriarhiei Ierusalimului privind trecerea în rândul sfinților a unora dintre trăitorii în mănăstirea «Sfânta Ecaterina» din Muntele Sinai, urmând ca aceștia să fie cinstiți după rânduială ;*

— *Se va comunica Patriarhiei Ierusalimului că s-a luat act de aceste canonizări.*

Temei nr. 7564/1996 — Participarea Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la întrunirea pregătitoare a celei de a II-a Adunări ecumenice europene (Graz, Austria, iunie 1997), desfășurată la Zürich, Elveția între 9—14 decembrie 1996.

În referatul asupra problemei se arată că, această penultimă întrunire pregătitoare dinaintea celei de a II-a Adunări ecumenice europene de la Graz s-a desfășurat sub copreședinția a doi moderatori, episcopul romano-catolic Paul Verschuren de Helsinki și Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, având ca obiectiv stabilirea programului acestei Adunări, desemnarea vorbitorilor principali, modul de participare a delegațiilor oficiale reprezentând alte religii, instituții, organizații creștine și reprezentanți ai mass-media din Europa, astfel ca să permită o angajare activă a celor peste 5.000 de participanți care vor fi prezenți la Graz în perioada 23—29 iunie 1997.

Sunt, de asemenea, prezentate structurile programelor care se vor organiza la această mare Adunare ecumenică europeană privind : dezbaterile temelor, desfășurarea programelor liturgice comune sau specifice marilor familii de Biserici, a rugăciunilor comune și a meditațiilor biblice, desfășurarea programelor culturale, privind participarea tinerețului și laicului creștin.

În cadrul întrunirii pregătitoare s-a pus un accent deosebit pe necesitatea întrunirii delegațiilor participante în fiecare țară ca mod de pregătire practică a Adunării cât și pe sensibilizarea Bisericilor privind misiunea lor în societatea de azi.

Ca urmare a discuțiilor purtate pe marginea celor prezentate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de participarea Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la întrunirea pregătitoare a celei de a II-a Adunări ecumenice (Graz, Austria, iunie 1997) care a avut loc la Zürich, Elveția.*

Temei nr. 816/1997 — Participarea P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos la Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștină (Padova, Italia, 21—26 ianuarie 1997).

Din referatul prezentat rezultă că, participarea P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos s-a făcut la invitația Arhiepiscopului de Padova, Antonia Matiazzo și, pe lângă programul ecumenic și de rugăciuni comune din cadrul Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștină, Prea Sfinția Sa a avut posibilitatea să cunoască modul de organizare a activității misionar-filantropice, instructiv-educative în școlile teologice, a vieții monahale din Arhiepiscopia de Padova și să se întâlnească cu cei șase bursieri români de la Padova.

În urma acestei prezentări și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de participarea P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos la programul ecumenic din cadrul Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștină, organizat în cadrul Arhiepiscopiei de Padova, Italia.*

Temei nr. 7565/1996 — Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române condusă de P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor la Conferința mondială asupra misiunii și evanghelizării (Bahia, Brazilia, 24 noiembrie — 3 decembrie 1996).

În referatul asupra problemei, se arată că această conferință, a fost organizată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor și a prilejuit reunirea a peste 600 de participanți din 80 de țări de pe toate continentele, delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, fiind compusă din 5 persoane.

Dezbaterea temei principale «*Chemați la o singură nădejde : Evanghelia în diverse culturi*» s-a făcut în 4 secții : 1. *Evanghelia — măr-turie autentică în cadrul fiecărei culturi* ; 2. *Evanghelie și identitate în societățile pluraliste* ; 3. *Comunitățile locale în societățile pluraliste* și 4. *O Evanghelie — diverse expresii culturale*.

Luându-se act de conținutul rapoartelor fiecărei secții prezentate sintetic în referat, ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de participarea delegației condusă de P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor la Conferința mondială asupra misiunii și evanghelizării cu tema «Chemați la o singură nădejde : Evanghelia în diverse culturi» ;*

— *Recomandă Consiliului Ecumenic al Bisericilor să inițieze, cât mai curând posibil, un dialog cu cei implicați în misiune din cadrul mișcării ecumenice și mai ales din afara acesteia, pentru a analiza cu toată responsabilitatea problema prozelitismului.*

Temei nr. 34/1997 — Participarea P. S. Episcop Teofan Sinaitul, vicar patriarhal la lucrările Comitetului central al Conferinței Bisericilor Europene (Geneva, Elveția, 10—13 ianuarie 1997).

Referatul asupra problemei înfățișează caracterul extraordinar al lucrărilor Comitetului executiv al Conferinței Bisericilor Europene datorat alegerii noului secretar general, întrucât mandatul actualului secretar general, pastorul Jean Fischer încetează la finele anului 1997. Alegerea efectivă a noului secretar general s-a făcut cu 27 voturi pentru și 2 împotriva, în persoana teologului și pastorului baptist Keith Clements, propus de Comitetul de numiri, după o căutare și selecționare a candidaților care a durat peste un an de zile.

În cuprinsul referatului se arată îngrijorarea provocată de faptul că Pastorul Clements, deși un teolog bine pregătit, inteligent și cu o largă deschidere ecumenică ar putea rămâne foarte atașat viziunii baptiste asupra creștinismului ceea ce ar putea fi resimțit cu putere de către partea ortodoxă prezentă în Conferința Bisericilor Europene. În acest context, ortodocșii din Comitetul central al C.B.E. au redactat un *Apel către Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe* pentru a binecuvânta organizarea, în luna mai 1997, a unei întâlniri inter-ortodoxe, cu participarea delegaților ortodocși din Comitetul central al C.B.E. și a conducătorilor delegațiilor ortodoxe la Adunarea de la Graz, în care să se discute următoarele două probleme: a). *Participarea ortodoxă la cea de a doua Adunare ecumenică europeană de la Graz, Austria, iunie 1997* și b). *Viziunea Bisericilor Ortodoxe asupra viitorului Conferinței Bisericilor Europene.*

În urma discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște:

— *Ia act de alegerea noului secretar general al Conferinței Bisericilor Europene în persoana teologului și pastorului baptist Keith Clements;*

— *Este de acord cu organizarea unei întâlniri interortodoxe în cadrul căreia să fie analizate: a). Activitatea Conferinței Bisericilor Europene din perspectivă ortodoxă și b). Pregătirea celei de a doua Adunări ecumenice europene de la Graz, Austria (iunie 1997);*

— *Este de acord ca la această întâlnire interortodoxă să fie invitată și Biserica Armeană (în calitate de singură Biserică Ortodoxă Orientală din Europa).*

Temei nr. 7205/1997 — Participarea P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul la cea de a II-a Conferință europeană pentru pace, democrație și cooperare în Balcani (Atena, Grecia, 7—10 noiembrie 1996).

În referatul prezentat se arată că această conferință a fost organizată, sub patronajul secretarului general al Consiliului Europei, de Federația balcanică pentru pace și cooperare (FEBANGO), constituită din 17 organizații neguvernamentale reprezentând 6 state între care și România (cu o delegație de 20 de membri între care și P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul), și a reunit 200 de reprezentanți ai unor organizații neguvernamentale din peste 20 de state.

Lucrările desfășurate în plen și pe secții au abordat numeroase teme între care : *Balcanii astăzi — intrudiri (apropieri) și diferențe între popoarele lor. Pericole și amenințări împotriva păcii și nevoia protejării acestora ; Asistența mutuală între organisme internaționale și organizațiile neguvernamentale. Rolul puterilor care asigură pacea ; Civilizație și ecologie — întâlnirea civilizațiilor și a organizațiilor ecologice.*

În urma discuțiilor pe marginea celor prezentate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de participarea P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul la cea de a II-a Conferință europeană pentru pace, democrație și cooperare în Balcani.*

Temei nr. 36/1997 — Participarea P. S. Episcop-vicar Damaschin Severineanul și a Pr. Ion Chivu la cel de al II-lea Congres de patrologie (Abba Bishoy, Egipt, 27—28 decembrie 1996).

În cadrul referatului se prezintă faptul că acest al II-lea Congres de patrologie, organizat de Biserica Coptă și profesorul de Patrologie Stelianos Papadopoulos, de la Facultatea de teologie din Atena, a reunit teologi din Grecia, Cipru, România, Bulgaria, Rusia și Serbia și a avut ca temă : «*Sfântul Grigorie Teologul (329—390)*».

Lucrările congresului, deschis printr-un mesaj al Prea Fericitului Patriarh Șheuda al III-lea al Bisericii Copte au dezbătut cele 9 referate privind teologia Sf. Grigorie Teologul în toată bogăția și varietatea sa. Principala problemă dezbătută, cea *hristologică*, a permis participanților să evedențieze că, urmare dialogului teologic derulat, între Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale (necalcedoniene) nu există diferențe, existând o singură Biserică Ortodoxă. S-a opinat că diferența cu privire la cele două firi ale Mântuitorului este de fapt, una terminologică, ea exprimând de fapt aceeași credință ortodoxă.

În urma discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de participarea P. S. Episcop-Vicar Damaschin Severineanul și a Pr. Ion Chivu la cel de al II-lea Congres de patrologie de la Abba Bishoy, Egipt.*

La ora 20,30, epuizându-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, mulțumește membrilor Sfântului Sinod pentru contribuția adusă în plen și în comisiile sinodale în vederea soluționării adecvate a problemelor dezbătute, adresându-le rugămintea de a urmări, în eparhiile pe care le conduc, aducerea la îndeplinire a hotărârilor luate.

Prea Fericirea Sa declară închisă această ședință de lucru și prorogă sesiunea sinodală pe anul 1997.

Se rostește rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Procesul-verbal este semnat de :

Președintele Sfântului Sinod

† TEOCTIST

**PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE
ROMÂNE**

**SECRETARUL SFÂNTULUI
SINOD**

**† EPISCOP TEOFAN SINAITUL
VICAR PATRIARHAL**

LUCRĂRILE SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

(Sumarul ședinței de lucru din zilele de 27—29 mai 1997) *

Convocată de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, pe temeiul prevederilor art. 12, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ședința de lucru a Sfântului Sinod s-a desfășurat în zilele de 27—29 mai 1997, la reședința patriarhală.

În dimineața zilei de 27 mai 1997, după săvârșirea Sfintei Liturghii, în catedrala patriarhală un sobor de slujitori, în frunte cu P.S. Arhiepiscopul Iustin Sigheteanul a săvârșit Te-Deum-ul la care au participat membrii Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

La ora 10, în sala de ședințe a reședinței patriarhale, după citirea apelului nominal, constatând prezența regulamentară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist declară deschisă ședința de lucru a Sfântului Sinod, rostind un cuvânt ocazional.

Este reamintită componența comisiilor sinodale, apoi este prezentată ordinea de zi care este aprobată fără completări sau modificări.

În continuare ierarhii-raportori primesc mapele cu lucrări care vor fi examinate de fiecare comisie, după care ședința se suspendă, în vederea studierii problemelor repartizate și a întocmirii referatelor în chestiune.

Lucrările se reiau în aceeași zi, la ora 17, când Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcopul Andrei al Alba-Iuliei — raportorul *Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială*, să prezinte referatele asupra problemelor repartizate acestei comisii.

Temei nr. 2852/1997 — Referat privind: a) modul de aducere la îndeplinire a hotărârii sinodale nr. 4243/1996, în legătură cu serbarea a două milenii de creștinism de către Biserica Ortodoxă Română în anul 2000 și b) lucrările Consfătuirii de coordonare a manifestărilor sărbătorești panortodoxe din anul 2000 (consfătuire care a avut loc la Ierusalim la 20—22 ianuarie 1997).

a) *Modul de aducere la îndeplinire a hotărârii sinodale nr. 4243/1996, în legătură cu serbarea a două milenii de creștinism de către Biserica Ortodoxă Română în anul 2000.*

În cuprinsul referatului se reamintește hotărârea luată de Sfântul Sinod al Bisericii noastre în ședința de lucru din 3—5 iulie 1996 privind modul de sărbătorire a 2000 de ani de creștinism, precizându-se că hotărârea respectivă și proiectul de măsuri aprobat de Sfântul Sinod în acea ședință au fost trimise centrelor eparhiale pentru studiu și completare

---

* Sumarul a fost redactat de Pr. Augustin Rusu, secretarul Cancelariei Sfântului Sinod, pe baza procesului-verbal al ședinței, aflat la Cancelaria Sfântului Sinod.

adecvată urmând ca apoi, toate aceste propuneri să fie sintetizate și examinate de către Sfântul Sinod.

b) *Lucrările Consfătuirii panortodoxe de coordonare a manifestărilor sărbătorești din anul 2000 (Ierusalim 20—22 ianuarie 1997).*

Referatul prezintă, în sinteză, lucrările Consfătuirii panortodoxe preconizate pentru anul 2000, la care a participat și reprezentantul Bisericii noastre, Arhim. Ieronim Crețu, superiorul Așezămintelor românești de la Ierusalim și Iordan, din care au fost reținute următoarele :

— exprimarea dorinței tuturor Întâistătorilor de a participa la concelebrarea patriarhală ortodoxă care va avea loc pe 25 decembrie 1999 (7 ianuarie 2000) ;

— să se adreseze conducătorilor statelor (țărilor) ortodoxe invitația de a participa la concelebrarea patriarhală ;

— stabilirea unui ciclu de conferințe teologice prima urmând să aibă loc în cursul anului 1999 iar a doua, înaintea praznicului Cincizecimii din anul 2000 ;

— închiderea ciclului de sărbători dedicate celor 2000 de ani de creștinism să aibă loc la 25 decembrie 2000 (7 ianuarie 2001) ;

— stabilirea a 6 subcomitete pregătitoare pe următoarele domenii : Comitetul liturgic ; Comitetul științific ; Comitetul artistic ; Comitetul de presă, publicitate și relații cu publicul ; Comitetul de publicații și Comitetul financiar.

Referatul prezintă și recenta scrisoare a Prea Fericitului Diodor I, Patriarhul Ierusalimului, prin care se comunică reprogramarea ședințelor Subcomisiilor de lucru pentru zilele de 20—21 iunie 1997, la Ierusalim, urmând ca, ulterior, în perioada 30 septembrie — 5 octombrie 1997 să aibă loc tot la Ierusalim întrunirea Comitetului de coordonare.

În urma amplelor discuții purtate în plen și a numeroaselor puncte de vedere exprimate, în legătură cu problemele aduse în examinarea plenului și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de stadiul în care se găsesc pregătirile serbării a 2000 de ani de creștinism atât pe plan intern cât și panortodox și intercreștin ;*

— *la act de propunerile Comisiei de coordonare a manifestărilor panortodoxe, următorii ierarhi urmând să reprezinte Biserica Ortodoxă Română, în subcomitetele de lucru pentru pregătirea acestor manifestări : P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos în Subcomitetul de presă, publicitate și relații cu publicul, P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor în Subcomitetul artistic și P.S. Arhiepiscop-Vicar Irineu Slătineanul în Subcomitetul științific ;*

— *Aprobă înființarea unei Comisii de ierarhi care să se ocupe de elaborarea programului aniversării a două milenii de viață creștină, de elaborarea unui volum special care, pe baza tematicii pe care o va alcătui, va reflecta viața spirituală în Răsărit — la români, comparativ cu ce a fost în Apus în această perioadă, urmând ca din tematică să nu lipsească : lucrarea misionară și de asistență*

religioasă a Bisericii, lucrarea tineretului și a asociațiilor, latinitatea în viața Bisericii etc.;

— Comisia va fi compusă din: I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, în calitate de coordonator, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos, P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, P.S. Arhiepiscop-vicar Irineu Slătineanu și colaboratorii teologi și mireni: Pr. Prof. Univ. Dumitru Popescu, Pr. Prof. Univ. Mircea Păcurariu, Dl. Prof. Univ. Emilian Popescu, Dl. Academician Virgil Cândea, Dl. Prof. Univ. Răzvan Teodorescu, Dl. Academician Dan Berindei, Dna. Academician Anca Vasilecu. P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos se va îngriji de contactarea colaboratorilor în vederea convocării Comisiei;

— Pe plan local (regional), eparhiile vor putea închina numere speciale din revistele proprii aniversării a două milenii de creștinism, reflectând lucrarea Bisericii în zona respectivă, în această perioadă.

Temei nr. 3336/1997 — Referat în legătură cu necesitatea înființării unei structuri de asistență socială în Biserica Ortodoxă Română și cu proiectul Regulamentului de organizare și funcționare a sistemului de asistență socială în Biserica Ortodoxă Română.

Referatul amintește hotărârea Sinodului Permanent nr. 4221/6—7 iulie 1995 și hotărârea Sfântului Sinod nr. 845/13—14 februarie 1997, prin care s-a recomandat Centrelor eparhiale înființarea unor compartimente de asistență socială pentru coordonarea activităților bisericesti de asistență socială și pentru sprijinirea diferitelor categorii de persoane defavorizate.

Ca urmare, la inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Permanența Consiliului național bisericesc în ședințele din 27 februarie și 4 aprilie 1997, a aprobat organizarea la nivelul Administrației Patriarhale a Sectorului «Biserica și societatea», în cadrul căruia funcționează un Birou de asistență socială al Patriarhiei Române.

Discuțiile purtate în plen au evidențiat că, instituționalizarea unor structuri de asistență socială în Biserica noastră, și aprobarea Regulamentului cadrul supus dezbaterii Sfântului Sinod au menirea de a statua cadrul de organizare și desfășurare a acestor activități la nivel central și local bisericesc.

Tot în legătură cu această problemă, a fost reluată în discuție și o mai veche propunere, făcută în anul 1993, în legătură cu necesitatea înființării Comisiei Sinodale «Biserica și societatea», evidențiindu-se necesitatea studierii și aprofundării atente a acestei propuneri care să conducă la o hotărâre adecvată, corespunzătoare cu cerințele și preocupările privind misiunea socială a Bisericii și relațiile Bisericii cu societatea.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală, și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

— Aprobă punerea în aplicare, cu titlu experimental, a Regulamentului de organizare și funcționare a sistemului de asistență socială în Biserica Ortodoxă Română, acesta constituind cadrul de desfășurare a activităților specifice la nivelul unităților bisericești centrale și locale din cuprinsul Patriarhiei Române ;

— Regulamentul va fi pus în aplicare în concordanță cu realitățile din fiecare eparhie, pe baza experiențelor locale urmând a se face propuneri de îmbunătățire ce se vor comunica Sectorului «Biserica și societatea» de la Patriarhia Română în vederea revizuirii, definitivării și supunerii spre aprobare Sfântul Sinod ;

— În vederea cunoașterii, aplicării corespunzătoare și îmbunătățirii, Regulamentul poate fi publicat în presa Centrelor eparhiale și difuzat unităților bisericești ;

— Aprobă repartizarea pe eparhii a unui număr de 300 posturi cu contribuție dublă de la bugetul de stat pentru asistenții sociali-teologi, urmând ca acestea să fie folosite în funcție de cerințele pastoral-misionare specifice ;

— Completarea salariilor asistenților sociali-teologi ce vor fi încadrați se va face din fondurile proprii ale parohiilor în cadrul cărora își vor desfășura activitatea și din fondul «Filantropia» pentru asistenții sociali-teologi care își vor desfășura activitatea la Birourile de asistență socială din cadrul Administrației Patriarhale și de la Centrele eparhiale.

Temei nr. 2854/1997 — Referat privind stadiul actual al elaborării textelor liturgice în cinstea Sfinților Români a căror canonizare a fost proclamată în anul 1992.

În cuprinsul referatului se evidențiază că prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 1466/ 1995 a fost aprobată metodologia de lucru în vederea elaborării textelor liturgice destinate cinstirii Sfinților Români, iar prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 6615/1997, a fost aprobat modul de înscriere a acestor sfinți în calendar și în cărțile de slujbă (sfinți cu cruce roșie, neagră, cu polieleu etc.) comunicându-se centrelor eparhiale implicate îndatoririle ce le revin.

Referatul amintește că, potrivit metodologiei stabilite, *Slujba și Acatistul la Duminica Sfinților Români*, au fost transmise membrilor Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, în vedere definitivării din punct de vedere doctrinar și liturgic și că, între timp, Sinodul mitropolit al Mitropoliei Olteniei, în ședința din 7 mai 1997, a definitivat textul *Slujbei și Acatistul Sf. Niceta Remesianul* (24 iunie) pe care le-a înaintat Cancelariei Sf. Sinod pentru studierea și avizare de către Comisia pentru doctrină, viață monahală și misiune socială ;

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă ca *Slujba și Acatistul Sf. Niceta Remesianul* (24 iunie), definitive de Sinodul mitropolitan al Olteniei să fie trimise membrilor Comisiei pentru doctrină, viață monahală și mi-

siune socială în vederea cercetării, după care vor fi prezentate spre aprobare, Sfântului Sinod ;

— Adresează membrilor Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiunea socială rugămintea de a urgenta procedura de cercetare și avizare a Slujbei și Acatistului Sfinților Români, puse la dispoziție cu adresa Cancelariei Sf. Sinod nr. 6615/8 aprilie 1997 în vederea supunerii, spre aprobare, Sfântului Sinod ;

— Adresează Chiriarhilor eparhiilor rugămintea de a urgenta elaborarea textelor liturgice destinate cinstirii Sfinților canonizați în 1992, din raza eparhiei respective (slujbe, acatiste, sinaxare, tropare, condace etc.), potrivit tabelului transmis fiecărei eparhii de Cancelaria Sf. Sinod cu adresa nr. 6615/8 aprilie 1997 și care apoi să le înainteze Sinoadelor mitropolitane respective pentru definitivare iar acestea să le transmită la Patriarhia Română spre cele de urmare.

Temei nr. 3281/1997 — Lucrările Comisiei pentru revizuirea Regulamentului pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor.

Referatul Comisiei sinodale prezintă lucrarea Comisiei prezidată de P.S. Episcop Epifanie al Buzăului care a revizuit acest Regulament și pe care l-a înaintat spre a fi supus analizei Sfântului Sinod.

În discuțiile purtate în plenul Sfântului Sinod s-a scos în evidență importanța și complexitatea acestei lucrări pentru viața monahală în Biserica Ortodoxă Română și necesitatea ca ierarhii să-și exprime punctele de vedere, observațiile și sugestiile în legătură cu această variantă de Regulament revizuită de comisia respectivă.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor, deus la Cancelaria Sf. Sinod de către Episcopia Buzăului în varianta aprobată de Sfântul Sinod în anul 1950 și în varianta Comisiei prezidată de P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, pe două coloane, să fie pus la dispoziția ierarhilor pentru eventuale amendamente, sugestii și propuneri ;*

— *Amendamentele ce se vor propune, vor fi transmise la Cancelaria Sf. Sinod până la 1 septembrie 1997 în vederea sintetizării lor și supunerii spre examinare și hotărârea Sfântului Sinod la proxima ședință sinodală.*

Temei nr. 2852 și 3281/1997 — Aspecte privind : a) relațiile cu Biserica catolică orientală de rit bizantin (greco-catolică) ; b) Proiectul de lege privind utilizarea unor locașuri de cult de către Biserica catolică orientală de rit bizantin (greco-catolică) ; c) Documente de la eparhii privind relațiile pe plan local și situația parohiilor ortodoxe acționate în justiție.

a) *Relațiile cu Biserica Catolică Orientală de rit bizantin (greco-catolică).*

În cuprinsul referatului, Comisia sinodală a reținut că, în pofida repetatelor inițiative și apeluri ale Bisericii Ortodoxe Române la dialog și înțelegere, Biserica catolică orientală de rit bizantin (greco-catolică) a continuat *atacurile în presă și sub alte forme la adresa Bisericii Ortodoxe Române, a ierarhilor, preoților și credincioșilor ei, a continuat să acționeze în justiție parohiile ortodoxe sau a inițial noi acțiuni de ocupare prin forță au nor locașuri de cult și mai ales, a reluat procesul de introducere a unor inițiative legislative având ca obiectiv anularea Decretului-Lege nr. 126/1990 cu finalitatea vădită de aplicare a principiului «restitutio in integrum».*

Pentru preîntâmpinarea și stoparea acestor acțiuni și în scopul relansării dialogului pașnic dintre cele două Biserici, cu aprobarea Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a lansat, la data de 12 martie 1997, un «*Apel la reconciliere și unitate*» către I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșanu de la Blaj și colaboratorii săi.

La acest *Apel*, cu scrisoarea nr. 376/21 martie 1997, I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan de la Blaj a transmis Patriarhiei Române «*Mesașul oficialilor celui de al IV-lea Consiliu provincial al Bisericii române unite cu Roma (greco-catolică)*», desfășurat la Blaj (17—21 martie 1997) care, de fapt, vedește lipsa de receptivitate la apelul adresat de Patriarhia Română.

b) *Proiectul de lege privind utilizarea unor locașuri de cult de către Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică).*

Referatul arată că pe linia acestei lipse de receptivitate se înscrie și proiectul de lege depus la Senatul României de senatorul Matei Boilă (preot greco-catolic) privind «*utilizarea unor locașuri de cult de către Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică)*», care prevede: «*în localitățile rurale în care există mai multe locașuri de cult, utilizate actualmente de Biserica Ortodoxă Română, din care, cel puțin una era utilizată în octombrie 1948 de Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică), aceasta sau acestea, după caz, vor fi utilizate de parohia greco-catolică din localitate*».

Referatul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială subliniază, pe de o parte că, inițiativa legislativă urmărește desființarea articolului din Decretul Lege nr. 126/1990 care, de fapt, reglementează situația juridică a locașurilor de cult și a caselor parohiale care au aparținut Bisericii Române Unite cu Roma (greco-catolice) înainte de anul 1948, reglementare care se face prin comisii mixte locale, pe calea dialogului dintre cele două Biserici, ținându-se seama de dorința credincioșilor din comunitățile respective, iar pe de altă parte că, în lumina Deciziei Curții Constituționale 127/1994, Decretul Lege nr. 126/1990 este constituțional și că această inițiativă legislativă a senatorului Boilă nu se justifică.

În contextul soluționării problemei unor locașuri de cult pe calea dialogului, în lumina prevederilor Decretului Lege nr. 126/1990, referatul Comisiei sinodale constată că, între bisericile care au fost retrocedate Bisericii Catolice Orientale de rit bizantin (greco-catolică) pe calea dialogului și a consultării cu credincioșii, se numără: biserica

Bob din Mun. Cluj-Napoca, bisericile din Zau de Câmpie, Chețani, Bradu, Galtiu în jud. Mureș, biserica din Grindeni în jud. Sălaj și altele.

c) *Documente de la eparhii privind relațiile pe plan local și situația parohiilor ortodoxe acționate în justiție.*

De asemenea, referatul arată că, și după *Apelul* Biserici noastre din 12 februarie 1997, Biserica catolică orientală de rit bizantin (greco-catolică) continuă și chiar intensifică metodele de acționare în judecată a parohiilor ortodoxe, fie pentru restituirea locașurilor de cult, fie pentru obținerea prin sentință judecătorească a dreptului de slujire alternativă. În Arhiepiscopia Clujului din 10 parohii ortodoxe chemate în instanță, în 4 cazuri s-a pronunțat sentința de slujire alternativă; în Episcopia Oradiei, numai în Protoieria Beiuș, din 6 parohii ortodoxe chemate în instanță, în 2 cazuri sentința a fost dată în favoarea greco-catolicilor, în Episcopia Maramureșului și Sătmarului se exercită presiuni pentru cedarea de biserici, cu concursul personalului din justiție sau a unor persoane publice influente.

În legătură cu aceste situații, examinând memoriul nr. 1148/1997 I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului adresat Sfântul Sinod și Ministerul Justiției și pe cele ale Episcopiei Oradiei și Episcopiei Maramureșului și Sătmarului, Sfântul Sinod a luat cunoștință cu mâhnire și cu îngrijorare că aceste acțiuni seamănă vrabă între credincioși și denotă abuz din partea instituțiilor judecătorești în soluționarea cauzelor, luările de cuvânt ale ierarhilor din Transilvania confirmând realitățile celor relatate în sesizările primite la Patriarhia Română.

Ca urmare, în baza amplelor discuții și opinii exprimate pe marginea problemelor examinate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se va adresa o scrisoarea Corpurilor legiuitoare României arătându-se că inițiativa legislativă a senatorului Matei Boilă este nejustificată și că ingerințele Statului sau ale Parlamentului în problemele bisericesti sunt neavenite, creând posibilitatea deschiderii unor conflicte nebănuite ;*

Biserica Ortodoxă Română își menține propunerea ca o comisie mixtă să rezolve problemele de la caz la caz ;

— *Ia act cu regret că și în urma apelului de reconciliere al Prea Fericitului Parinte Patriarh Teoctist, greco-catolicii continuă să acționeze în judecată parohiile ortodoxe și să încerce ocuparea de biserici în forță ;*

— *Aprobă ca memoriul Arhiepiscopiei Clujului nr. 1148/1997 și memoriul Protopopiatului Beiuș nr. 201/1997 să fie trimise Ministerului Justiției pentru cercetarea cazurilor semnalate, în vederea stabilirii și restabilirii dreptății.*

Temei nr. 3326/1997 — Informarea I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei privind prozelitismul sectar și unele activități ale grupării sectare «Noul Ierusalim» în cuprinsul Arhiepiscopiei Târgoviștei.

Din documentația prezentată de I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei, în referatul Comisiei au fost reținute acțiunile prozelitiste desfă-

surate de «Caravana evangheliștilor» din SUA, care au staționat în perioada postului Paștilor în zona Târgoviște, acțiunile grupării sectare «Fundația Sf. Virginia — Cetatea Noului Ierusalim», precum și dificultățile Centrului eparhial de a oficia, ca în anii anteriori, slujba vecherniei în ziua de Paști la biserica din incinta complexului «Curtea Domnească», motivată de lipsa aprobării Ministerului Culturii dar și de lipsa de bunăvoință a conducerii complexului.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de relațiile I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei în legătură cu activitățile prozelitiste desfășurate de «Caravana evangheliștilor» din SUA și de adepții grupării «Noul Ierusalim» ;*

— *I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei va lua măsurile canonice concrete împotriva preoților din eparhie care simpatizează sau sprijină activitatea grupării sectare «Noul Ierusalim» ;*

— *I.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei va interveni personal la Ministerul culturii în legătură cu retrocedarea bisericuței din incinta complexului «Curtea Domnească» și cu organizarea activității culturale, cu caracter religios de către gruparea sectară «Noul Ierusalim», precum și la autoritatea de resort, sesizând portul ilegal de uniformă monahală de către aderenții acelei grupări sectare, urmând ca Patriarhia Română să sprijine aceste intervenții.*

Temei nr. 7773/1997 — Scrisoarea Academiei Române nr. 121/1996, privind includerea Teologiei în «Secția de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie».

În scrisoarea Academiei Române, după ce se aduc mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru participarea la aniversarea a 130 de ani de existență a acestui for academic și pentru expunerea rostită cu acel prilej, se arată că Prezidiul și Adunarea generală a Academiei Române au examinat propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist de a include a Teologiei între disciplinele reprezentate în Agora culturii române și a aprobat ca Teologia să facă parte din «Secția de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie», Teologia putând avea reprezentanți proprii în forul academic. Cu aceeași scrisoare au fost prezentate și criteriile de alegere a membrilor activi titulari și corespondenți, care vor sta la baza propunerilor Bisericii Ortodoxe Române.

În cadrul discuțiilor care au avut loc, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adus numeroase lămuriri asupra demersului făcut, între care și aceea că Teologia în totalitatea ei cuprinde cele patru secții cu disciplinele aferente : Secția Teologiei sistematice, Secția Teologiei exegetice, Secția Teologiei istorice și Secția Teologiei practice, recomandând Comisiei învățământului să explice conținutul cuvântului Teologie și să studieze criteriile de alegere a membrilor acestui for academic.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Exprimă mulțumiri Academiei Române pentru includerea Teologiei în disciplinele care formează «Secția de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie», Teologia putând avea reprezentanți proprii în forul academic și ia act de criteriile care trebuie îndeplinite în vederea alegerii ca membru titular sau corespondent al Academiei ;*

În scrisoarea ce se va adresa Academiei Române de către Patriarhia Română se va preciza că nu numai Teologia dogmatică din cadrul Secției sistematice, ci toate celelalte discipline care alcătuiesc cele patru secții ale Teologiei trebuie luate în considerare la alegerea ca membru al Academiei Române.

— *Recomandarea pentru dobândirea titlului de membru al Academiei Române de către teologi, este de competența Facultăților de teologie din Universități și a Sfintei Patriarhii.*

Temei nr. 3399/1997 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 3360/1997, cu propuneri privind intensificarea cultului Sfântului Apostol Andrei la români.

Adresa prezintă o informare despre desfășurarea pelerinajului cu moaștele Sf. Apostol Andrei la Iași și Galați și solicită aprobarea Sfântului Sinod de a înscrie în calendarul eparhiei, la data de 13 octombrie a acestui eveniment și completarea înscrierii în calendarul bisericesc a sărbătorii Sf. Apostol Andrei, la 30 noiembrie cu adăugirea «*Ocotitorul României*», solicitarea motivată de următoarele :

— a fost cerută în mod solemn și public de I.P.S. Mitropolit Nicodim de Patras, aducătorul în România al sfințelor moaște, în cadrul slujbei speciale de pomenire a Sfântului Apostol Andrei care a avut loc la Iași, la 13 octombrie 1996 ;

— calendarul bisericesc ortodox consemnează mai multe sărbători în care se pomenesc aduceri sau aflări de moaște ale unor sfinți ;

— evenimentul aducerii în România, la Iași și Galați, a moaștelor Sf. Apostol Andrei are o semnificație spirituală unică și un impact misionar neașteptat în rândul celor peste două milioane de credincioși ortodocși români, pelerini și închinători, atât pentru descoperirea sau redescoperirea, în conștiințele românilor faptul că Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos a fost predicată pe teritoriul României chiar de Sf. Apostol Andrei, cel întâi chemat între ucenici, cât și pentru că lumea se știe că, în România creștinismul are origine apostolică și nu așa cum afirmă unii istorici care plasează creștinarea românilor, în mod tendențios, în sec. IX—XI ;

— odată cu aprobarea înscrierii în calendarul Arhiepiscopiei Iașilor, la 13 octombrie a aducerii moaștelor Sf. Apostol Andrei, și alte eparhii care doresc, pot face acest lucru ;

— în viitoarele ediții ale Mineiului pe luna noiembrie în sinaxarul Sf. Apostol Andrei din 30 ale lunii cât și în viitoarele ediții ale Vieții Sfinților pe luna noiembrie să se menționeze clar predica sa pe teritoriul Dobrogei pe baza mărturiilor istorice.

În adresa Arhiepiscopiei Iașilor se menționează și hotărârea Sfântului Sinod nr. 8702 din 12—13 ianuarie 1994 prin care s-a aprobat ca : «Sfântul Apostol Andrei să fie înscris în calendar cu cruce roșie, pentru a sublinia cinstita lui deosebită în Biserica Ortodoxă Română».

Cu acest prilej a fost examinată și solicitarea P.S. Episcop Ioachim al Hușilor privind înscrierea în calendarul bisericesc, la 7 iulie și a pomenirii Sf. Mc. Chiriachi, motivată de existența unor părți din moaștele Sf. Mc. Chiriachi la Huși ;

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod o hotărât :

— *Aprobă ca în cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor și a celorlalte eparhii din Mitropolia Moldovei și Bucovinei să fie prăznuită ziua aducerii moaștelor Sf. Apostol Andrei, urmând a fi înscrisă în calendarul bisericesc al eparhiei, cu cruce neagră, la data de 13 octombrie astfel : «† Aducerea moaștelor Sf. Apostol Andrei la Iași».*

— *Arhiepiscopia Iașilor se va îngriji de alcătuirea slujbei liturgice pentru această prăznuire, în condițiile aprobate de Sfântul Sinod pentru alcătuirea slujbelor Sfinților Români.*

— *Aprobă ca la 30 noiembrie sărbătorirea Sf. Apostol Andrei să fie completată și înscrisă în calendarul bisericesc astfel : «† Sf. Apostol Andrei cel întâi chemat, ocrotitorul României».*

— *Aprobă înscrierea în calendarul bisericesc la 7 iulie a pomenirii Sf. Mc. Chiriachi.*

Temei nr. 3345/1997 — Situația realizării colectei Fondului central misionar din «Duminica Ortodoxiei» a anului 1997.

În referatul Sectorului II al Administrației Patriarhale se arată că, în urma colectei din Duminica Ortodoxiei a anului 1997, față de suma de 420.000.000 lei propusă prin buget, a fost realizată suma de lei 338.745.873, urmând ca sumele realizate să fie alocate, potrivit prevederilor aprobate prin bugetul Fondului central misionar, pentru ajutorarea parohiilor cu posibilități materiale reduse, construirea, repararea, restaurarea și pictarea unor locașuri de cult, pentru ajutorarea Centrelor eparhiale ortodoxe române și a comunităților ortodoxe române din diasporă și pentru plata contribuției Bisericii noastre la organizațiile creștine internaționale din care face parte.

Pe baza datelor prezentate în referat, Sfântul Sinod constată dificultățile privind administrarea corespunzătoare în acest an a bugetului Fondului central misionar generate de cele 65 de protoierii restante și apreciază ca necesar să se urmărească, la nivelul fiecărui Centru eparhial, transmiterea la Administrația Patriarhală a sumelor colectate, urmând să se respecte în continuare criteriile aprobate pentru distribuirea acestora, în raport cu realizările pe anul 1997.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărâște :

— *Ia act de realizarea sumei de 338.745.837 lei la Fondul central misionar până la data de 20 mai 1997 ;*

— *Ia act de faptul că 65 de protoierii din cuprinsul eparhiilor nu au virat încă sumele realizate urmând ca acestea să fie îndrumate de Centrele eparhiale să le vireze în cel mai scurt timp la Administrația Patriarhală ;*

— *Până la realizarea integrală a colectei se vor transmite Centrelor eparhiale subvențiile pentru salariile preoților din parohiile cu posibilități materiale reduse, la nivelul anului 1996, urmând ca după realizarea integrală a colectei, să se transmită diferențele stabilite cu respectarea proporțiilor din anul 1996 ;*

— *După realizarea integrală a colectei, la repartizarea sumei se vor respecta criteriile aprobate de Sfântul Sinod pentru distribuirea acesteia.*

Temei nr. 3269/1997 — Apelul unităților de cult și administrative din cadrul Patriarhiei Române, către Guvernul României cu scopul de obținere a unor facilități de ordin economic (inițiativă a Protopopiatelelor Oradea și Beiuș din Episcopia Oradei).

În referatul asupra problemei se arată că, Protopopiatele Oradea și Beiuș cu acordul P.S. Episcop Ioan al Oradei și cu sprijinul I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, au elaborat un documentar înaintat la Patriarhia Română, solicitând sprijinirea unităților de cult pentru obținerea, din partea autorităților de stat abilitate, a unor facilități de ordin economic privind :

— scutirea de plată către buget a impozitului pe salariu reintregit din fondurile proprii care sunt constituite din contribuția benevolă (donăția) credincioșilor ;

— plățirea energiei electrice și termice la nivelul cuantumului plătit de persoanele fizice ;

— restituirea TVA-ului plătit la cumpărarea materialelor de construcție și la manoperă, pentru construirea bisericilor și edificiilor bisericesti.

Referatul prezintă faptul că aceste măsuri pot constitui o formă de «*protecție socială*» pentru unitățile bisericesti și reamintește și demersurile făcute până în prezent de Patriarhia Română.

Ca urmare a discuțiilor din plen, în care s-a evidențiat că este necesar să se intervină la Guvernul României, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se va interveni la Guvernul României în sprijinul soluționării solicitării unităților de cult privind :*

a. — *scutirea de plată către buget a impozitului pe salariu reintregit din fondurile proprii care sunt constituite din contribuția benevolă (donăția) credincioșilor ;*

b. — *plățirea energiei electrice și termice la nivelul cuantumului plătit de persoanele fizice ;*

c. — *restituirea TVA-ului plătit la cumpărarea materialelor de construcție și la manoperă, pentru construirea bisericilor și edificiilor bisericesti.*

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. *Episcop Calinic al Argeşului şi Muscelului, raportul Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină* să prezinte referatele asupra problemelor date spre examinare, după cum urmează :

Te mei nr. 2856/1997 — Referat privind stadiul actual al proiectului Legii clerului militar.

Referatul asupra problemei arată că, Patriarhia română, de comun acord cu Ministerul Apărării Naţionale, a elaborat încă din luna februarie 1991 două anteproiecte de acte normative care să reglementeze această activitate, precum şi statutul preotului militar intitulat: *Legea clerului militar şi a asistenţei religioase în armata română şi Regulaamentul pentru organizarea şi funcţionarea clerului militar*, documente aprobate de Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 5074 luată în şedinţa de lucru din 26 iulie 1991 şi transmise Ministerului Apărării Naţionale şi Secretariatului de Stat pentru Culte spre a fi promovate în Parlamentul României.

În referat se arată că, pentru soluţionarea temporară a asistenţei religioase în armată, Patriarhia Română şi Ministerul Apărării Naţionale au elaborat şi semnat la data de 11 octombrie 1995, un *Protocol cu privire la organizarea şi desfăşurarea asistenţei religioase în armata română*, pe baza căruia, în structurile militare şi în organizarea Secţiei de asistenţă religioasă a Armatei, au fost încadraţi şi activează în prezent, ca «personal civil», un număr de 22 preoţi.

Subliniind că, în ultima vreme sunt tot mai frecvente cererile venite din structurile Ministerului Apărării Naţionale, în acord cu dorinţa mai veche a Patriarhiei Române, pentru promovarea în Parlamentul României a Legii clerului militar şi asistenţei religioase în armata română, referatul prezintă întâlnirea de lucru dintre reprezentanţii Ministerului Apărării Naţionale şi reprezentanţii Patriarhiei Române din 28 martie 1997, în cadrul căreia s-a apreciat necesitatea urgentării promovării Legii clerului militar.

În urma examinării în plen a proiectului Legii clerului militar şi la propunerea Comisiei canonică-juridică şi pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăşte :

— Aprobă proiectul Legii clerului militar în forma propusă de Ministerul Apărării Naţionale cu amendamentele aduse de Sfântul Sinod, în vederea promovării în Parlamentul României.

Miercuri, 28 mai 1997, la ora 9,30, la reluarea lucrărilor Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. *Episcop Calinic al Argeşului şi Muscelului* să prezinte, în continuare, referatele asupra problemelor examinate :

Te mei nr. 3069/1997 — Referat privind stadiul actual al proiectului Legii Cultelor.

Din referatul respectiv reiese că, Secretariatul de Stat pentru Culte a transmis Patriarhiei Române proiectul Legii Cultelor în forma rezultată în urma consfătuirii reprezentanţilor Cultelor religioase şi ai unor

ministere, care a avut loc la 23 octombrie 1993 și care, la vremea respectivă, a fost transmis Centrelor eparhiale pentru studiere și propuneri.

Propunerile au fost apoi analizate de o comisie specială formată din I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, Pr. prof. dr. Dumitru Radu, Arhid. prof. dr. Ioan Floca, Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ, care au formulat o serie de puncte de vedere prezentate în consfătuirea reprezentanților cultelor religioase din România din data de 28 octombrie 1994.

În cadrul discuțiilor, care au avut loc în plen, pe marginea proiectului Legii Cultelor a fost subliniată necesitatea menținerii în Legea Cultelor a prevederilor privind prozelitismul și includerea unor prevederi privind principiul proporționalității în relațiile Statului cu Cultele și în relațiile dintre Culte, așa cum este practica internațională, precum și aprofundarea tuturor aspectelor aduse în discuție în lucrările Comisiei speciale pentru Legea Cultelor.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Comisia formată din I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, P.C. Arhid. prof. univ. Ioan Floca, Pr. prof. univ. Dumitru Radu, P.C. Pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ și dl. Ion Neagu, consilier juridic se va întruni pentru a analiza proiectul Legii Cultelor, transmis de Secretariatul de Stat pentru Culte, ținând seama de hotărârile adoptate până în prezent de Sfântul Sinod și de opiniile care au fost însușite în prezenta ședință sinodală, privitoare la proiectul Legii Cultelor.

Temei nr. 3398/1997 — Referatul Sectorului «Biserica și Societatea» privind statutul preotului de spital.

În cuprinsul referatului Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, după ce se prezintă o serie de constatări în legătură cu prevederile Protocolului încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Sănătății privind acordarea asistenței religioase în unitățile spitalicești, activitățile concrete ale preoților în acest domeniu și statutul preotului de spital, sunt prezentate unele propuneri privind : reglementarea statutului de paroh pentru preotul de spital, în vederea administrării adecvate a bunurilor materiale și financiare ale capelei sau bisericii spitalului ; aspecte în legătură cu angajarea și salarizarea de cântăriți bisericești la bisericile și capelele spitalelor ; asigurarea plății indemnizației de paroh pentru preoții de spitale în scopul asigurării unui salariu decent și aliniat la cuantumul salariilor preoților de parohie.

În cadrul discuțiilor din plen s-a evidențiat necesitatea studierii atente a acestor propuneri în concordanță cu legiurile bisericești și cu legislația de stat în speță, apreciindu-se că în momentul de față nu sunt condiții pentru aplicarea lor.

Ca urmare a concluziilor desprinse din discuțiile purtate și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se va respecta Protocolul încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Sănătății la 21—23 iunie 1995 privind acordarea asistenței religioase în spitale.

— Preotul de spital cu unitatea spitalicească în care își desfășoară activitatea vor depinde de Protopopiatul în raza căruia funcționează, ca oricare dintre preoții protopopiatului, de la care vor primi lumânări și colportaj.

— Preoții de spital vor participa la conferințele preoțești și la programul întocmit de eparhie, depunând periodic rapoartele de activitate la Protoierie care, la rândul ei le va înainta Sectorului competent din cadrul administrației eparhiale. Centrele eparhiale vor informa anual sectorul «Biserica și Societatea» din cadrul Administrației patriarhale pentru darea de seamă anuală.

— Programul preotului de spital se va afișa în scris la locul de muncă și la protoierie iar protopopul va informa Centrul eparhial despre modul de aducere la îndeplinire.

— Sectorul «Biserica și Societatea» va studia și aprofunda statutul preotului de spital.

Temei nr. 2857/1997 — Referat privind propunerea Bisericii Ortodoxe Române pentru amendarea Legii fondului funciar (nr. 18/1991).

Referatul asupra problemei arată că la elaborarea Legii nr. 18/1991, nu s-a ținut seama de doleanțele Bisericii Ortodoxe Române, constatându-se existența a numeroase neajunsuri și abuzuri în aplicarea ei privind unitățile bisericesti între care: existența a sute de parohii care deși, în trecut au avut sesii parohiale, nu au primit nici o suprafață de teren, comisiile locale manifestând totală lipsă de înțelegere și bunăvoință; existența, iarăși, a sute de parohii care, deși au avut sesii parohiale care au depășit 10 ha, nu au primit decât 5 ha teren arabil, comisiile prevalându-se de formularea arbitrală a art. 21 din Lege care lasă la latitudinea comisiilor de a acorda parohiilor «până la 5 ha»; numeroase parohii care nu au posedat în trecut terenuri agricole, iar Legea nr. 18/1991 le-a exclus în mod nedrept de la posibilitatea obținerii unor astfel de terenuri; numeroase alte parohii nou înființate înainte de anul 1990 cât și după apariția Legii nr. 18/1991, care, de asemenea sunt excluse de la acordarea de terenuri agricole, precum și excluderea «de plano» a parohiilor din mediul urban de la acordarea de terenuri agricole.

În scopul remedierii acestor situații și în perspectiva modificării Legii nr. 18/1991, referatul prezintă demersurile Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist către cele două camere ale Parlamentului României prin care s-a solicitat :

a. Reconstituirea și constituirea de terenuri agricole pentru :

— Centrul patriarhal	— 200 ha, minimum ;
— Centrele eparhiale	— 100 ha, minimum ;
— Protoieriile	— 50 ha, minimum ;
— Mănăstirile și schiturile	— 50 ha, minimum pt. fiecare.
— Parohiile și filiile	— 10 ha, minimum pt. fiecare.

b. Reconstituirea și constituirea de terenuri cu vegetație forestieră, păduri, zăvoaie, tufișuri, pășuni, potrivit drepturilor de proprietate pe care le-au avut Centrul patriarhal, Centrele eparhiale, protoierile, mănăstirile și schiturile, parohiile și filiile, dar nu mai puțin de 50 ha de fiecare, iar pentru mănăstirile și schiturile reînființate în mediul rural și urban, care au fost desființate și distruse în mod abuziv să li se constituie o suprafață de minimum 25 ha ;

c. Reconstituirea dreptului de proprietate a Centrului patriarhal, Centrelor eparhiale, protoierilor, mănăstirilor și schiturilor, parohiilor și filiilor, asupra suprafețelor cu plantații pomicole, viticole, sere, heleșteie, iazuri, fânețe etc., pe care le-au deținut în trecut și de care au fost deposedate în mod abuziv.

În urma discuțiilor purtate în plen în cadrul cărora s-a exprimat acordul cu demersul îndreptățit al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist făcut în numele Bisericii Ortodoxe Române și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de amendamentele la Legea fondului funciar nr. 18/1991 propuse de Biserica Ortodoxă Română la inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și își exprimă acordul cu propunerile făcute.

— Adresează Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist rugămintea ca, pe baza datelor ce se vor comunica de către Centrele eparhiale, să intervină și pentru retrocedarea patrimoniului imobil și mobil care a aparținut Bisericii Ortodoxe Române.

Temei nr. 3297/1997 — Adresa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei nr. 3068/1997 cu propunerea de ridicare a pedepsei caterisirii fostului arhimandrit David Dumitrașcu, viețuitor la mănăstirea Neamț, jud. Neamț.

Referatul constată avizul favorabil al I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și recomandarea către Sfântul Sinod de a se acorda iertare fostului arhimandrit David Dumitrașcu, sancționat cu pedeapsa caterisirii prin sentința nr. 5/1951 a Consistoriului monahal al Arhiepiscopiei Iașilor.

În concordanță cu hotărârea Sfântului Sinod nr. 1223/1990 privind ridicarea pedepselor grave aplicate pentru motive politice, ținând seama de prevederile art. 49, lit. «p» din Regulamentul organelor centrale și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ridică pedeapsa caterisirii aplicată fostului arhimandrit David Dumitrașcu de la mănăstirea Neamț, jud. Neamț, aplicată de către Consistoriul monahal al Arhiepiscopiei Iașilor la 4 august 1951 și îi acordă iertare.

În continuarea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos, raportorul *Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc* să prezinte referatele asupra problemelor date în examinare, după cum urmează :

Temeiul nr. 1282/1997 — Referatul sectorului «Învățământ teologic» privind proiectul Regulamentului-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă din Patriarhia Română.

Referatul constată că prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 582 adoptată în ședința de lucru din 13—14 februarie 1997 s-a luat act de proiectul Regulamentului-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă elaborat de o comisie de cadre didactice universitare prezidată de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, stabilindu-se atunci, ca acest proiect să fie trimis Facultăților de teologie pentru observații și propuneri.

Ca urmare a constatării că nu toate Facultățile de teologie au dat curs acestei hotărâri și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca Facultățile de teologie să comunice observațiile și propunerile lor sectorului «Învățământ teologic» până la data de 1 iulie 1997.*

— *Aprobă ca pe baza tuturor observațiilor și propunerilor ce se vor primi, Comisia special constituită pentru elaborarea proiectului de Regulament să se întrunească, la o dată ce se va stabili ulterior, pentru a lua în discuție propunerile făcute, urmând ca cele considerate corespunzătoare, în raport cu cerințele pastoral-misionare ale Bisericii, să fie introduse în Regulamentul cadru care, apoi, să fie supus avizării Comisiei sinodale a Învățământului și înaintat Sfântului Sinod spre examinare și aprobare.*

Temei nr. 2273/1997 — Referatul sectorului «Învățământ teologic» privind proiectul Regulamentului-cadru pentru organizarea și funcționarea Seminarilor teologice ortodoxe liceale.

În referat se arată că, urmare a hotărârii Sfântului Sinod din 13—14 februarie 1997, proiectul «Regulamentului-cadru al Seminarilor teologice liceale», a fost trimis Comisiei de Curriculum a Seminarilor teologice care, în ședința de lucru pe care a avut-o la mănăstirea Neamț, în februarie 1997, i-a adus o seamă de îmbunătățiri, textul finalizat fiind trimis Centrelor eparhiale și Seminarilor teologice liceale pentru formularea de observații și propuneri.

Ca urmare a constatării că nu s-au primit răspunsuri de la toți cei solicitați și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca sectorul «Învățământ teologic» al Administrației Patriarhale să solicite Centrele eparhiale și Seminarilor teologice liceale să transmită propunerile și observațiile referitoare la «Regulamentul-cadru al Seminarilor teologice liceale» până la data de 30 iunie 1997.*

— *Comisia de Curriculum împreună cu sectorul «Învățământ teologic» se vor întruni într-o ședință, la o dată ce se va fixa ulterior, pentru a lua în examinare propunerile primite, urmând ca cele considerate corespunzătoare, în raport cu cerințele pasto-*

ral-misionare ale Bisericii, să fie introduse în Regulamentul-cadru care, apoi, să fie supus avizării Comisiei sinodale a învățământului și înaintat Sfântului Sinod spre examinare și aprobare.

Temei nr. 3156/1997 — Adresa Episcopiei Caransebeșului nr. 388/1997 cu solicitarea de a se aproba înființarea Secției de teologie — istorie în cadrul Universității «Eftimie Murgu» din Reșița, care să funcționeze la Caransebeș.

Referatul constată, pe baza documentației primită de la Episcopia Caransebeșului, că există spațiul de școlarizare necesar, bibliotecă, arhivă, spații de cazare, precum și cadrele didactice de specialitate teologică și istorică pentru asigurarea predării disciplinelor din planul de învățământ, discuțiile pe marginea solicitării evidențiind necesitatea îndeplinirii condițiilor legale pentru înființarea și organizarea unei astfel de instituții de învățământ.

Ca urmare, la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă înființarea Secției teologie-istorie în cadrul Universității «Eftimie Murgu» din Reșița, care să funcționeze la Caransebeș, începând cu anul de învățământ 1997—1998, cu cifra de școlarizare de 25 studenți în anul I de studiu, în condițiile în care acea Universitate este acreditată și dispune de cadre didactice universitare de specialitate istorică.

— Se va interveni la Ministerul învățământului în vederea obținerii convențelor aprobări, urmând ca Universitatea «Eftimie Murgu» din Reșița să înainteze Consiliului național de evaluare și acreditare academică raportul de autoevaluare și să achite taxele legale pentru obținerea autorizației provizorii de funcționare.

Temei nr. 3175/1997 — Adresa Arhiepiscopiei Timișoarei nr. 795/1997 cu propuneri privind simplificarea examenului de preselecție la admiterea în învățământul superior teologic.

În referatul asupra problemei, se arată că propunerea Arhiepiscopiei Timișoarei este motivată de necesitatea simplificării examenului de preselecție cât și a introducerii unui interviu cu candidații, menit a evidenția motivația opțiunii candidaților pentru profilul teologic cât și constatarea vocației acestora pentru teologie și preoție, interviu la care să participe Chiriarul locului.

Ca urmare a discuțiilor, care au avut loc în plen, în cadrul cărora s-a subliniat că acest interviu are loc cu prilejul acordării binecuvântării de înscriere și că includerea lor în examenul de preselecție nu constituie o simplificare ci o completare a examenului respectiv, la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă ca pentru candidații care susțin examenul de preselecție la specializările Facultăților de teologie ortodoxă, să se solicite, cu ocazia acordării binecuvântării de înscriere, partici-

parea la un interviu privind motivația candidatului pentru Facultatea de teologie ortodoxă și legătura lui cu viața Bisericii. La interviu va participa Chiriarhul sau delegatul său.

Temei nr. 3400/1997 — Adresa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei nr. 3370/1997 prin care solicită modificarea metodologiei examenului de admitere la specializarea Teologie-conservare, restaurare patrimoniu cultural.

Referatul asupra problemei cât și expunerea făcută în plen de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei au subliniat necesitatea modificării metodologiei respective, începând cu anul de învățământ 1998—1999, motivat de oferirea unor condiții atractive tinerilor candidați talentați și de alinierea acestora la standardele practicate la Academia de Artă.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă modificarea metodologiei examenului de admitere pentru specializarea Teologie-conservare, restaurare patrimoniu cultural din cadrul Facultăților de teologie ortodoxă după cum urmează :*

Etapa I (preselecție), la care aprecierea se va face prin «admis» sau «respins», va consta din :

1. Vizita medicală (eliminatoire) ;
2. Învățătura de credință ortodoxă (eliminatoire) — scris.

Etapa a II-a (examenul propriu-zis) va consta din :

1. a. Chimie sau Biologie — scris (pentru direcția Conservare-restaurare) ; b. Istoria Artei — scris (pentru direcția Pictură eclesială bizantină) ;
2. Desen — practic (probă comună pentru ambele direcții) ;
3. Culoare sau modelaj — practic (probă comună pentru ambele direcții).

Temei nr. 2741/1997 — Adresa Facultății de teologie a Universității din Craiova nr. 365/1997 cu solicitarea de a se aproba introducerea Limbii latine ca disciplină de studiu în cadrul specializării Teologie-filologie (Limbi străine).

Referatul asupra problemei cât și discuțiile purtate în plen au apreciat ca justificată propunerea făcută pentru care există acordul Universității din Craiova și al Arhiepiscopiei Craiovei.

Ca urmare, la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă introducerea în planul de învățământ al specializării Teologie-filologie (Limbă străină) din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din Craiova a disciplinei de studiu Limba latină, începând cu anul de învățământ 1997—1998 ;*

— *Aprobă cu în privința studiului limbilor străine, care au caracter opțional și facultativ, studenții să poată alege pentru studiu și limbi ale popoarelor învecinate în funcție de posibilitățile asigurării cu specialiști.*

Temei nr. 2271/1997 — Referatul sectorului «Invățământ teologic» privind Consfătuirea cu reprezentanții Centrelor eparhiale (București, 22—24 mai 1997) pe probleme referitoare la activitățile extrașcolare în vederea realizării educației religios-morale în rândul tineretului școlar.

În referatul asupra problemei se subliniază necesitatea aprobării organizării unor astiel de activități extrașcolare, în scopul promovării și realizării și pe această cale a educației religios-morale în rândul tineretului, după modelul activităților extrașcolare organizate în învățământul de stat de nivel corespunzător.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod adoptă hotărârea prin care se aprobă organizarea unor activități extrașcolare, menționate în referat, în scopul promovării și realizării, și pe această cale, a educației religios morale în rândul tineretului după modelul activităților extrașcolare organizate în învățământul de stat de nivel corespunzător.

Temei nr. 2272/1997 — Referatul sectorului «Invățământ teologic» privind inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist ca sărbătoarea Înălțării Domnului — Ziua Eroilor, să devină sărbătoare oficială în școlile de stat.

În referatul asupra problemei este prezentat demersul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist către Ministerul învățământului pentru a se aproba ca sărbătoarea Înălțării Domnului — Ziua Eroilor să fie consacrată ca sărbătoare oficială în școlile de stat, precum și răspunsul Ministrului învățământului în care se precizează că, pentru a se consemna ca atare această sărbătoare, se vor *«lua măsurile cuvenite ca în întregul învățământ să aibă loc manifestări culturale, istorice și religioase la care vor participa elevi, studenți, cadre didactice împreună cu reprezentanții Bisericii și ai comunității locale — în program comun — ca moment de împreună regăsire în spațiul spiritual și educațional»*.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ziua Înălțării Domnului este pentru Biserica Ortodoxă Română și Ziua Eroilor neamului, potrivit tradițiilor poporului român ;*

— *Ia act de aprobarea Ministerului învățământului și de circulara pe care a trimis-o Inspectoratelor școlare, precum și de circulara transmisă Centrelor eparhiale de sectorul «Invățământ teologic» al Administrației Patriarhale ;*

— *Recomandă ca la activitățile legate de Ziua Eroilor, elevii să poarte ținută școlară festivă, să li se prezinte importanța reli-*

gioasă și semnificația națională a acestei sărbători, să participe în mod organizat la Sfânta Liturghie și apoi să aducă omagiu eroilor Patriei, cu specială amintire a jertfei tincretului din decembrie 1989 pentru libertate și democrație, prin participarea la ceremoniile organizate la monumentele din localitățile respective :

— Recomandă factorilor bisericești responsabili colaborarea cu reprezentanții armatei și ai comunităților locale pentru organizarea acestor ceremonii.

Temei nr. 1524/1997 — Referatul sectorului «învățământ teologic» privind planul de învățământ unitar pentru Seminariile teologice ortodoxe liceale.

Din referatul asupra problemei rezultă că urmare a consfătuirii organizată de Secretariatul de Stat pentru Culte la 7 martie 1997 cu membrii Comisiei de Curriculum a Seminariilor teologice ortodoxe liceale, aceasta a procedat la îmbunătățirea Planului de învățământ unitar pentru acest tip de școli având ca obiective : definirea cu precizie a profilului teologic a acestor școli ; descongestionarea programului școlar ; creșterea ponderii în pregătirea de specialitate ; punerea accentului, în anii terminali, pe disciplinele de bacalaureat și de admitere în facultate ; valorificarea cunoștințelor din ciclul primar și gimnazial ; intensificarea laturii formative și a gândirii logice.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă Planul de învățământ unitar pentru Seminariile teologice ortodoxe liceale conform prevederilor art. 9, al. 2 din Legea învățământului.*

Temei nr. 3414/1997 — Referatul sectorului «Învățământ teologic» privind acordarea bursei de studiu în străinătate.

Referatul asupra problemei arată că, în prezent, pe baza relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile Ortodoxe, cu alte Biserici creștine sau cu organizații intercreștine internaționale, anual se primesc 13—14 burse de studii și perfecționare în străinătate care sunt girate de Centrul patriarhal, existând și numeroase alte burse de studii obținute pe căi particulare, toate având ca scop pregătirea viitoarelor cadre didactice sau a specialiștilor pe tărâmul învățământului teologic și al cercetării științifice-teologice.

În discuțiile care au avut loc în plen pe marginea criteriilor și a priorităților care trebuie avute în vedere la selecționarea candidaților care vor beneficia de aceste burse, s-a apreciat că prioritate trebuie să aibă cadrele didactice din învățământul teologic și personalul din cadrul Administrației Patriarhale aflate în stadiul pregătirii tezelor de doctorat, fiind de dorit ca stagiul de pregătire la burse să nu fie mai mare de 2 ani de zile.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă ca, în vederea selecționării pentru trimiterea la burse de studiu în străinătate, fiecare Facultate de teologie ortodoxă să înainteze la Sectorul Învățământ teologic al Administrației Patriarhale, la jinele fiecărui an de învățământ, lista primilor trei absolvenți care să aibă recomandarea a trei cadre didactice precum și aprobarea Consiliului profesoral și binecuvântarea Chiriarhului.

— Aprobă ca, pe lângă absolvenți, să fie recomandați și preparatori, asistenți, lectori de la Facultățile de teologie, profesori de la Seminariile teologice liceale și personal din Administrația Patriarhală sau de la Centrele eparhiale, în special, din rândul celor aflați în fază de pregătire a tezei de doctorat, în care scop, se va solicita Facultăților de teologie și Seminariilor teologice liceale listele cu propuneri.

Lucrările Sfântului Sinod au continuat joi 29 mai 1997. La ora 9,00, la remarca Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, raportorul Comisiei relațiilor externe bisericești să prezinte referatele asupra problemelor încredințate spre examinare, după cum urmează :

Temei nr. 2689/1997 — Referat privind adresarea unui Apel pentru sprijinirea comunităților ortodoxe românești din jurul granițelor României.

Referatul arată că, în contextul menținerii și intensificării legăturilor cu românii din jurul granițelor actuale ale României (din Mitropolia Basarabiei ; din Bucovina de Nord și Ținutul Herței ; din parohiile eparhiilor românești din Jugoslavia și Ungaria și vlahii din sudul Dunării) este necesară sprijinirea efectivă a acestora printr-un suport material adecvat, considerându-se necesar adresarea unui Apel către parohiile și mănăstirile Patriarhiei Române.

În urma discuțiilor purtate, a definitivării proiectului de Apel lecturat în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă să se adreseze un Apel pentru sprijinirea românilor din afara granițelor actuale ale României în vederea colectării de fonduri care va fi citit în biserici și mănăstiri în perioada 15 august — 15 septembrie 1997 ;

— Apelul va fi, de asemenea, înaintat, cu adresă însoțitoare semnată de chiriarhi unor instituții și persoane cu posibilități materiale de pe raza fiecărei eparhii ;

— Apelul să fie făcut cunoscut mass-mediei pentru sensibilizarea întregii opinii publice românești ;

— Inițierea unor demersuri la autoritățile statului în vederea sprijinirii mai susținute a românilor din jurul granițelor.

Temei nr. 3344/1997 — Referatul sectorului II «Economic» al Administrației Patriarhale privind situația realizării colectei în urma Apelului către credincioșii Bisericii Ortodoxe Române din 15 august și 14 septembrie 1996 pentru sprijinirea Mitropoliei Basarabiei.

Din referatul prezentat rezultă că, până la data de 20 mai 1997, s-a primit suma de 169.908.465 lei de la un număr de 90 de protopopiate din totalul celor 140 protopopiate.

În cadrul discuțiilor care au avut loc s-a evidențiat necesitatea ca protopopiile restante să vireze la Administrația Patriarhală sumele colectate pentru a se putea da curs programelor de ajutorare a Mitropoliei Basarabiei care sunt în curs de derulare.

Luându-se act de situația prezentată, în urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de situația colectei rezultată în urma Apelului din 14 septembrie 1996, adresat credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, pentru sprijinirea Mitropoliei Basarabiei ;

— Centrele eparhiale să insiste ca protopopiile care nu au virat încă la Administrația Patriarhală sumele rezultate în urma colectei, să o facă în cel mai scurt timp.

Temei nr. 2691/1997 — Poziția Bisericii Ortodoxe Române în discuțiile neoficiale privind problema Mitropoliei Basarabiei.

Referatul arată că, de la reactivarea Mitropoliei Basarabiei în luna decembrie a anului 1992, această structură canonică aflată în jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române nu a fost recunoscută, ca atare, de către autoritățile Republicii Moldova. În același timp, Patriarhia Moscovei, direct sau prin structurile sale bisericești din Republica Moldova, contestând dreptul la existență a Mitropoliei Basarabiei.

În vederea depășirii divergențelor existente între Patriarhia Română și Patriarhia Moscovei în problema Mitropoliei Basarabiei, la 30 aprilie 1995, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis Sanctității Sale, Patriarhul Alexei II al Moscovei și a toată Rusia o scrisoare prin care se exprima disponibilitatea Bisericii noastre pentru inițierea unui dialog privind situația bisericească ortodoxă din Republica Moldova, dar abia la 10 noiembrie 1996, Sanctitatea Sa, Patriarhul Alexei II, a trimis o scrisoare Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în care propunea ca dată de întâlnire a delegațiilor celor două Biserici, luna februarie 1997, aceasta urmând să se desfășoare la Geneva (Elveția).

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a răspuns afirmativ la propunerile făcute și astfel, la 9 februarie 1997 a avut loc prima întâlnire neoficială a celor două delegații reprezentate, din partea română de : II.PP.SS. Mitropoliți Daniel al Moldovei și Nestor al Olteniei și P.C. Pr. Petru Buburuz ca traducător, iar din partea rusă de : I.P.S. Mitropolit Kiril de Smolensk, P. Cuv. Egumen Elisei Ganaba și P.C. Prot. Teodor Roșca.

Referatul consemnează punctele de vedere exprimate de cele două delegații, precum și hotărârea luată ca discuțiile să fie continuate și cu prilejul celei de-a doua Adunări ecumenice europene, ce urmează să se desfășoare în luna iunie în localitatea Graz din Austria.

Din numeroasele luări de cuvânt pe marginea celor prezentate s-au desprins o serie de aspecte privind dialogul celor două Biserici în pro-

blema Mitropoliei Basarabiei, între care : la Graz, cu ocazia următoarei întâlniri de dialog ce va avea loc, să se semnaleze delegației ruse necesitatea înlăturării obstacolelor puse de I.P.S. Mitropolit Vladimir și revizuirea comportamentului său față de I.P.S. Mitropolit Petru și Eparhia Basarabiei ; să se mențină rangul actual al Mitropoliei Basarabiei ; faptul că, continuarea dialogului cu Patriarhia Moscovei va putea influența în bine poziția Guvernului de la Chișinău mai ales că Bisericele Ortodoxe Surori nu au condamnat reactivarea Mitropoliei Basarabiei.

În urma discuțiilor purtate, a punctelor de vedere exprimate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ținând cont de necesitatea clarificării tuturor aspectelor ce privesc raporturile Patriarhiei Române cu Patriarhia Moscovei în legătură cu Mitropolia Basarabiei, dialogul dintre cele două Biserici trebuie să continue ;

— În cadrul discuțiilor ce urmează a avea loc la Graz pe tema Mitropoliei Basarabiei, delegația Bisericii Ortodoxe Române să susțină următorul punct de vedere : posibilitatea existenței pe teritoriul Republicii Moldova a două mitropolii, cea condusă de I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei în legătură canonică cu Patriarhia Română și cea condusă de I.P.S. Mitropolit Vladimir sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse ;

— Pe ordinea de zi a discuțiilor de la Graz să fie inclusă și problema atitudinii I.P.S. Mitropolit Vladimir față de Mitropolia Basarabiei și față de Patriarhia Română, în general ;

— În ce privește pe bursierii recomandați de I.P.S. Mitropolit Vladimir, aflați la studii în școlile Patriarhiei Române, dat fiind faptul că discuțiile cu Patriarhia Moscovei legate de Mitropolia Basarabiei vor continua, o decizie definitivă în legătură cu prezența studenților și bursierilor recomandați de I.P.S. Mitropolit Vladimir, aflați la studii în școlile Patriarhiei Române să nu fie luată decât după încheierea sus-menționatei discuții cu Patriarhia Moscovei, avându-se în vedere rezultatele respectivei întâlniri de dialog.

Temei nr. 3317/1997 — Referatul sectorului pentru Relații externe asupra alegerii chiriarhului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională.

În referatul asupra problemei se arată că, la 3 mai 1997, Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, întrunit la Milano, sub președinția I.P.S. Mitropolit Serafim, a propus noi nume de persoane care ar putea candida la postul vacant de arhiepiscop, persoane asupra cărora Sfântul Sinod al Bisericii noastre să-și dea avizul și anume : P. S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului ; Ierom. Dimitrie Irimia și Ierom. Iosif Pop, aflați în prezent la cursuri de doctorat la Institutul St. Sêrge de la Paris și Ierom. Juvenalie Ionașcu, aflat la cursuri de doctorat la Roma, parohul Parohiei ortodoxe române din Roma.

Referatul subliniază că, întrucât toți cei patru au primit unanimitatea de voturi a celor prezenți, Consiliul eparhial a propus lista celor

patru persoane tuturor parohiilor ortodoxe române din diaspora europeană, în comuniune sau nu cu Biserica Ortodoxă Română și le-a invitat ca, în vederea desăvârșirii unității tuturor românilor, să se asocieze la alegerea viitorului ierarh, care ar urma să aibă loc la data de 27 noiembrie 1997, când va fi convocată adunarea generală.

În urma discuțiilor purtate, a punctelor de vedere exprimate în luările de cuvânt și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de procesul verbal al întrunirii Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională desfășurată la 3 mai 1997, la Milano, sub președinția Î.P.S. Mitropolit Serafim ;

— Aprobă lista candidaților propuși de Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională în persoanele P. S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului și a PP.CC. Ieromonahi Dimitrie Irimia, Iosif Pop și Juvenalie Ionașcu, urmând ca Î.P.S. Mitropolit Serafim să se îngrijească de buna organizare a alegerii noului ierarh al Arhiepiscopiei de la Paris, ca și de aspectele practice ce privesc buna desfășurare a activității noului ierarh ales ;

— Să se solicite fiecăreia din cele patru persoane propuse pentru postul de arhiepiscop la Paris acordul scris privind dorința lor de candidare pentru această responsabilitate.

Temei nr. 1892/1997 — Informare asupra invitației adresată Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, de a vizita Patriarhia Română (octombrie 1997).

Urmare inițiativei comune a Patriarhiei Române și a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, la data de 14 martie 1997 Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, o scrisoare prin care i s-a adresat rugămintea de a lua parte, în luna octombrie 1997, la cea de-a 500-a aniversare a mănăstirii Neamț, precum și de a da curs programului ce se va stabili cu acest prilej.

Prin scrisoarea din 22 aprilie 1997, Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, a răspuns, acceptând invitația de a reveni în România pentru a efectua o vizită frățească în cadrul căreia să participe și la sărbătorirea mănăstirii Neamț.

În urma discuțiilor purtate, în cadrul cărora s-a convenit ca detaliile asupra vizitei să se definitiveze de către factorii implicați în derularea acțiunii și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se ia act de invitația adresată Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, de a vizita Patriarhia Română în luna octombrie a anului curent, și de răspunsul afirmativ al Sanctității Sale la această invitație.

Temei nr. 2084/1997 — Darea de seamă a Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului asupra întronizării Prea Fericirii Sale Petru al VII-lea în Scaunul de Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa.

În referatul asupra problemei se arată că Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, a participat, ca reprezentant al Patriarhiei Române, la festivitățile prilejuite de întronizarea Prea Fericirii Sale Petru al VII-lea în Scaunul de Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, în ziua de 9 martie 1997.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se ia act de parviciparea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, ca reprezentant al Patriarhiei Române, la festivitățile prilejuite de întronizarea Sanctității Sale Petru al VII-lea în Scaunul de Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa.*

Temei nr. 2405/1997 — Referat privind canonizări de sfinți în unele Biserici Ortodoxe Surori.

Referatul arată că la Patriarhia Română a fost primită scrisoarea Sanctității Sale Ilie al II-lea, Patriarhul catolicos a toată Georgia, prin care informează despre hotărârea luată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Georgiei în ședința din 23 decembrie 1996, privind canonizarea Sfinților *Zabulon* și *Suzana*, părinții Sfintei *Nino*, «cea întocmai cu Apostolii, luminătoarea și evanghelizatoarea Georgiei», a căror prăznuire a fost rânduită la 2 iunie (stil nou) și Scrisoarea Sanctității Sale Alexei al II-lea, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, prin care aduce la cunoștință hotărârea Sinodului episcopilor Bisericii Ortodoxe Ruse, luată în ședința din 18—23 februarie 1997, privind canonizarea Sfinților Martiri : *Mitropolitul Petru Polianski de Krutițki*, locțiitor al Scaunului patriarhal (1862—1937) ; *Mitropolitul Serafim Șicagov* (1856—1936) și *Arhiepiscopul Tadeus Ispenski* (1872—1937).

Ambele scrisori exprimă, de asemenea, frățeasca rugămintă ca acești sfinți să fie cinstiți și prăznuiți și în Biserica noastră.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de recente canonizări de sfinți, care au avut loc în Biserica Rusă și în Biserica Georgiei, urmând ca numele acestor sfinți să fie incluse în calendarul Bisericii noastre, spre cuvenita pomenire și prăznuire ;*

— *Se va comunica celor două Biserici hotărârea Sf. Sinod al Bisericii noastre în legătură cu respectivele canonizări de sfinți.*

Temei nr. 2081/1997 — Referat privind recente caterisiri în Patriarhia Moscovei și în Episcopia Ortodoxă Română din America.

În referat sunt prezentate scrisoarea Sanctității Sale, Alexei al II-lea, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia prin care comunică Patriarhiei Române deciziile Sinodului episcopilor Bisericii Ortodoxe Ruse privind excomunicarea călugărului Filaret (Mihail Denisenko) și a lui Gleb Yakunin prin anatemă și depunerea clericilor suspendați Arhim. Valentin Rusanov, Arhim. Adrian Starina și Egumenul Ioasaf Shibaev, precum și scrisoarea P. S. Episcop Nathanael al Episcopiei Ortodoxe

Române în America privind caterisirea preotului Ion Mărmureanu din acea eparhie.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de excomunicarea și anatemizarea de punere din treaptă a persoanelor menționate ;*

— *la act de caterisirea preotului Ion Mărmureanu de către Biserica Ortodoxă din America și să se comunice acest lucru Prea Sfințitului Episcop Nathanael ;*

— *Se vor comunica tuturor eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române aceste hotărâri, pentru a evita intrarea în comuniune bisericească cu vreuna dintre persoanele menționate.*

Temei nr. 2688/1997 — Participarea Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și a P. C. Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Necula la festivitățile organizate de către comunitatea «Del Sacro Cuore» (Arezzo — Italia, 14—21 februarie 1997).

Din referatul asupra problemei rezultă că participarea Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și a P. C. Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Necula la festivități a avut loc ca urmare a invitației adresată de comunitatea «Del Sacro Cuore» din Arezzo și de către Excelența Sa, Episcopul de Arezzo, Mons Flavio Carraro.

Programul a cuprins întâlniri cu un grup de monahi români care studiază la Schitul bizantin român de la mănăstirea «Sf. Grigorie» din Italia, participarea la festivitățile închinare sârbătorii «Madona del conforto», ocrotitoarea diocesei Arezzo-Costona-Sansepolcro, oficierea Sfintei Liturghii la biserica Parohiei ortodoxe române din Florența, vizitarea Seminarului teologic catolic din Fiesole, a comunității «Del Sacro Cuore» din Arezzo și a unor mănăstiri din împrejurimi.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei Relațiilor Externe Bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de participarea Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și a Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Necula la festivitățile organizate de către comunitatea «Del Sacro Cuore» din Arezzo și la Roma - Italia (14—21 februarie 1997).*

Temei nr. 2688/1997 — Participarea Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului la întrunirea unui grup de lucru din cadrul Comisiei mixte pentru dialog teologic internațional ortodox-catolic (Roma, 5—10 aprilie 1997).

În referatul asupra problemei se arată că, în perioada 5—10 aprilie 1997 a avut loc la Roma, din inițiativa Vaticanului și după o consultare cu Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, o reuniune a unui comitet ad-hoc ortodox-catolic, cu menirea de a analiza stadiul dialogului dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, mai ales că, în ultimii patru ani, de la întrunirea de la Balamand, nu a mai avut loc o reuniune a comisiei de dialog.

La întrunirea de la Vatican au luat parte, *din partea ortodoxă*, pe lângă Î.P.S. Mitropolit Antonie și II.PP.SS. Mitropoliți Ioan de Pergam

(Patriarhia Ecumenică) și Hrisostom de Peristerion (Biserica Greciei), iar *din partea catolică* Card. Edward Idris Cassidy, episcopul Pierre Duprey, Mons. Emmanuel Lanne, Prof. Jean Corbon și un prelat din Beirut.

La încheierea celor trei zile de discuții s-a ajuns la redactarea unui document intitulat «*Implicațiile eclesiologice și canonice ale uniatismului*», care se adresează sinoadelor Bisericii Ortodoxe, dar are deocamdată restricții de publicare, documentul putând ajuta la depășirea ultimelor dificultăți înainte de a se trece, în cadrul dialogului teologic internațional ortodox-catolic, la dezbaterea temelor asupra primatului papal și a infailibilității papale.

Referatul arată că documentul redactat la Roma va fi supus analizei a trei subcomisii, referatele pe care acestea le vor elabora urmând a fi prezentate apoi Comitetului de coordonare a dialogului, probabil la începutul anului 1998 și abia după aceea el va fi prezentat plenului Comisiei mixte internaționale pentru dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru relații externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de conținutul documentului intitulat «Implicațiile eclesiologice și canonice ale uniatismului», redactat la întrunirea ad-hoc de la Roma (5—10 aprilie 1997), urmând ca acesta să fie folosit în întrunirile de dialog ce vor urma.*

Temei nr. 2687/1997 — Referat privind punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române asupra mișcării ecumenice, în general, și a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în special.

În referatul asupra acestei probleme se arată că, în anul 1994, Secretariatul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a solicitat Bisericilor membre ale C.E.B. să facă o evaluare a activității de până acum a acestui for ecumenic și să exprime un punct de vedere asupra perspectivelor de viitor ale Mișcării ecumenice în general și ale C.E.B. în special, în perspectiva împlinirii, în 1998 a cincizeci de ani de activitate a C.E.B.

În scopul elaborării unui document, cu prilejul unei întruniri a Comisiei Bisericii Ortodoxe Române pentru relații bisericești și colaborare teologică cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost analizată activitatea de până azi a acestui for ecumenic, precum și perspectivele de viitor ale Mișcării ecumenice în general și ale C.E.B., în special, hotărându-se, între altele, ca documentația existentă pe această temă să fie trimisă Facultăților de teologie ortodoxă de la București, Sibiu, Iași și Cluj, în vederea întocmirii unor referate privind atât Mișcarea ecumenică cât și C.E.B.

Pe baza acestor referate elaborate de cele patru Facultăți de teologie ortodoxă, a fost redactat un proiect de document care se supune examinării Sfântului Sinod :

În cadrul discuțiilor care au urmat, s-a apreciat că *Documentul* nu are nevoie de completări, putând fi prezentat în această formă la C.E.B.,

chiar cu riscul de a fi ignorat de către redactorii documentului final referitor la *concepția și viziunea comună asupra C.E.B.*

Ca urmare, la propunerea Comisiei pentru relații externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă acest document ca reprezentând punctul de vedere oficial al Bisericii Ortodoxe Române în ceea ce privește mișcarea ecumenică, în general, și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în special.*

Epuizându-se examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist mulțumește membrilor Sfântului Sinod pentru contribuția adusă la soluționarea adecvată a problemelor dezbătute, declară închisă ședința de lucru și prorogă sesiunea sinodală pe anul 1997.

Se rostește rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Drept pentru care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Președintele Sfântului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE
ROMÂNE

SECRETARUL SFÂNTULUI
SINOD

† EPISCOP TEOFAN SINAITUL
VICAR PATRIARHAL

ANEXA I

Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit
LUCIAN MUREȘAN

Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică
B L A J,

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Cu frățescă dragoste, Vă trimitem alăturat textul «Apelului la reconciliere și unitate» pe care hotărât-a Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să-l adreseze ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii catolice de rit bizantin (Greco-catolică) din România.

În nădejdea unor roade binefăcătoare pentru Bisericile noastre spre slava lui Dumnezeu și năzuințele de unitate ale neamului românesc, Vă îmbrățișez cu dragoste întru Hristos Domnul,

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

APEL LA RECONCILIERE ȘI UNITATE *

Acum, la începutul sfântului și marelui post, care ne conduce pașii spre slăvita Înviere; acum, când Bisericile noastre, împreună cu celelalte Biserici din Europa întregă, se pregătesc pentru Adunarea ecumenică europeană de la Graz (23—29 iunie 1997), având ca temă: «Reconcilierea — dar al lui Dumnezeu și izvor de viață nouă»; acum, când atmosfera politică și socială din țara noastră ne cheamă la armonie și cooperare interetnică, interconfesională și inter-religioasă, adresăm în numele Sfântului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române cuvânt de iubire și chemare la împăcare și unitate întru credință către frații catolici de rit bizantin (greco-catolici) din România. Această chemare izvorăște din cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9), având ca imbold și adevărul spus de Sfântul Apostol Pavel că «Dumnezeu, care ne-a împăcat cu Sine prin Hristos, ne-a dat nouă slujirea împăcării» (II Corinteni V, 18).

Spre această mult dorită împăcare, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a îndemnat stăruitor și în repetate rânduri în ultimii 7 ani, dar nu s-a primit, spre tristețea noastră, răspuns potrivit prin graiul faptelor la dorința noastră de pace și frățietate întru neam și Biserică. Înseși înțelegerile oficiale stabilite la nivel internațional între reprezentanții oficiali ai Bisericii Catolice și Bisericii Ortodoxe n-au fost acceptate de conducerea Bisericii Catolice de rit bizantin din România (greco-catolică) și cu atât mai puțin puse în aplicare. Și de o parte și de alta, suntem, poate, supuși unor subiectivisme

---

* Text dat publicității.

locale și confesionale. Nu s-ar cuveni oare ca împăcarea decisă de aceste două Biserici în totalitatea lor să fie aplicată și la noi ? S-ar rezolva atâtea probleme, s-ar domoli atâtea patimi !

De aceea, este necesar să se renunțe la tot ce poate învrăjbi, umili și răni sufletește pe celălalt, să se evite cuvinte și fapte care nu izvorăsc de la Duhul Sfânt și din dragoste creștină. Rugăm, așadar, episcopii, clerul și credincioșii Bisericii Catolice de rit bizantin (Greco-catolice) să cultive în cuvântul vorbit, în cuvântul scris, în fapte și atitudini, duhul reconcilierii și al dragostei creștine, pentru ca Bisericile noastre să poată împreună să înțeleagă și să trăiască slujirea împăcării în fața lui Hristos și a oamenilor.

Trebuie să lucrăm la vindecarea rănilor din suflete, pe care le provoacă exprimarea jignitoare din presa bisericească, din predici, din cărți scrise cu patimă, din interviurile expuse sub formă de judecată aspră, din procesele de la tribunal, din ocuparea cu violență a unor biserici, din critica sub formă de resentiment. Nu este suficient ca reconcilierea să fie o politică bisericească la vârf, adică ierarhii celor două Biserici să se întâlnească sau să se roage alături în diferite ocazii, ci este nevoie ca dorința de reconciliere, necesară dialogului frățesc sincer și de cooperare să devină o stare de spirit la toate nivelurile, o mărturie a spiritualității pe care o aduce lucrarea Duhului lui Hristos în inimile noastre.

Așa lucrând, aflându-ne permanent în stare de dialog frățesc, vom restabili unitatea Bisericii lui Hristos pe pământul românesc așa cum a fost ea timp de peste un mileniu și jumătate. Desigur, acest lucru este anevoios, fiindcă cere o luptă cu propriul nostru egoism confesional, individual sau de grup. Dar tocmai în aceasta trebuie să aflăm îndatorirea noastră de a ne supune harului unificator al Sfântului Duh pentru ca acest neam să se înfățișeze în fața istoriei și a

Dreptului Judecător în unitate, ceea ce este însăși slava sa (Apocalipsă 21, 24—26).

Din partea noastră, vom cultiva acele cuvinte și fapte pe care le cerem altora, încercând să fim după fapte ceea ce suntem după nume.

Nădăjduim că Hristos Domnul, cel răstignit și înviat din morți, ne va ajuta să înțelegem și să trăim împreună taina reconcilierii lui Dumnezeu cu lumea și a Bisericilor noastre întrecolaltă, în vederea realizării unității noastre creștine dintru început de pe pământul românesc.

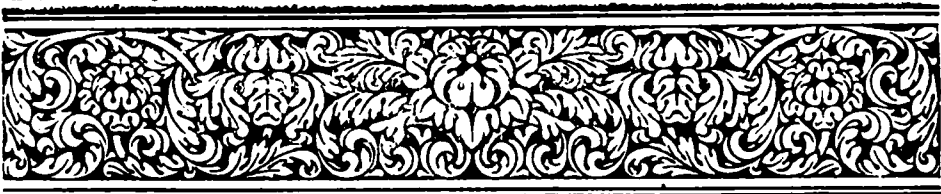
Președintele Sfântului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

• R E C E N Z I I •

O MARE VICTORIE SPIRITUALĂ A LIMBII ROMÂNE

Noul Testament în versiunea revăzută, redactată și comentată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania al Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli (București Editura Institutului Biblic și de Misiune, 1993, 470 pag.), este o piatră de hotar a spiritualității ortodoxe române în istoria culturii și literaturii noastre naționale contemporane.

Sunt opere literare de restaurare spirituală a unui neam întreg, mai ales în epocile de acută criză națională, când acumulările ateiste și luciferice ating cele mai înalte cote de alarmă existențială, iar sufletul creștin sufocat de presiunea forțelor satanice mai face o ultimă încercare, disperată, de a sparge întunericul minciunii cu lumina adevărului întemeiat pe dreptatea divină.

Asistăm în România la o luptă de proporții titanice, demnă de Turnul Babel, în care doar Cuvântul lui Dumnezeu mai poate face liniște în vacarmul stârnit de viforul patimilor dezlănțuite până la cer și potoli valurile sufletești răscolite de fostul uragan comunist, înalte și amenințătoare ca și valurile infuriate ale mării pe coama cărora corabia Neamului nostru își saltă speranțele și dorurile spre limanul credinței străbune.

În acest context istoric, Noul Testament de la București (1993), care merită să poarte numele Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu, după cum și Noul Testament de la Bălgrad (1648) poartă în veșnicie numele Mîtropolitului Simion Ștefan este, înainte de toate, o mare victorie spirituală a limbii românești, deschizând, acum ca și atunci, o epocă nouă de afirmare ortodoxă și națională a sufletului românesc. La o distanță de 345 de ani, asemănările redacționale, preocupările

lingvistice și modalitatea de interpretare și glosale teologică (dar și deosebirile impuse de vitregiile timpului și de creșterea culturii și a limbii române), dintre Noul Testament de la București (1993) și Noul Testament de la Bălgrad (1648), nu sunt deloc întâmplătoare. Ele ar merita un studiu comparativ, deoarece în concepția lor teologică, literară, culturală și mai ales națională, atât a Mitropolitului Simion Ștefan, cât și a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu, Noul Testament rămâne temelia de granit a unității etnice și spirituale a întregului neam românesc, forțată pe aceeași limbă și credință străbună.

Evident, după patru ani de la marea revoluție eliberatoare a tinerilor martiri români din Decembrie 1989, cel mai mare eveniment național și literar, care se impune de la sine, este apariția Noului Testament de la București, într-o limbă, românească dezrobită sufletește de toate servitutiile unei ideologii revolute. Este marele semnal de victorie, de profeți naționale, al credinței strămoșești și al limbii românești prin Noul Testament al Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu.

Pentru că, orice s-ar spune, adevărata purificare spirituală și harică, a Neamului nostru, începe bisericeste cu tipărirea Noului Testament de la București, înveșmântat de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania într-o limbă românească resfințită și demnă de adevărul biblic pe care-l exprimă cu bună cuviință și pătrundere duhovnicească. Se știe prea bine de cine și cum a fost degradată sfințenia limbii românești în anii de cruntă dictatură. Nu ne mai recunoaștem unii cu alții nici în vorbire și nici în scriere. Uitasem că noblețea spirituală a unui neam ține și de sacralitatea limbii pe care o vorbește și o scrie. De fapt, desacralizarea, mai precis profanarea Neamului nostru, a Bisericii, a Ierarhiei, a credinței străbune și a literaturii naționale începe cu profanarea și desacralizarea deșăntată a limbii române.

Nu era vorba numai de simpla ortografiere ostentativă, cu literă mare sau mică, a numelor divine proprii, începând cu Dumnezeu și terminând cu Sfinții, ci mai ales de păgânirea și urâtirea limbii noastre naționale, prin schimbarea sensurilor creștine ortodoxe și înlăturarea abuzivă a noțiunilor creștine fundamentale din vorbirea zilnică, și din scris, chiar și din limbașul bisericesc. Legea noastră strămoșească era umilită și batjocorită pe față, în limba ei sfântă silită oficial să înalte osanale oamenilor și să injure pe Dumnezeu și toate lucrurile sfinte.

Urmele acestei rușini naționale încă nu s-au șters cu desăvârșire. Fără să acuzăm o anumită protestantizare și laicizare a limbajului nostru bisericesc, observăm că și după eliberarea spirituală din Decembrie 1989, Fiul lui Dumnezeu nu mai este numit, cu credință și cu evlavie, ca în copilăria noastră Domnul nostru Iisus Hristos, ci pur și simplu «Iisus Hristos». Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți și toți Sfinții din Calendar, sunt chemați pe nume ca oricare dintre oamenii, fără identitatea lor creștină,

fiind jefuiți de sfințenia lor. Titulaturile îndătinute de «Prea Fericitul», «Înalt Prea Sfințitul» sau de «Prea Sfințitul», sunt ignorate chiar și de profesori universitari de Teologie, care vorbesc și scriu fără nici o jenă ierarhică: «Patriarhul», «Mitropolitul», «Arhiepiscopul», «Episcopul» sau «Archiereul», anulând astfel Înălților Ierarhi ai Sfintei noastre Biserici, dintr-un condei, sfințenia treptei ierarhice respective, dobândită prin hirotonie. La fel se întâmplă și cu cinul preoțesc și călugăresc. Nu se mai spune decât rar «Sfântul Sinod», ci doar «Sinodul», iar Înviătura de Creștină Ortodoxă a devenit o «doctrină» dacă nu chiar o «ideologie» ca oricare alta dintre doctrinele și ideologiile politice și filosofice ale veacului. Se spune și se scrie fără nici o ezitare «doctrina creștină», «ideologia creștină» sau «doctrina lui Iisus». Sub masca unor îngăduieli nepermise din partea Bisericii, și a unor delăsări spirituale nejustificate, se practică în continuare o demitizare subtilă a Creștinismului Ortodox Românesc, urmărindu-se pe toate căile desacralizarea și profanarea lui definită și totală. Desigur în văzul lumii întregi și în nepăsarea, evidentă, a celor care s-au lăsat prinși în acest joc diavolesc, de defăimare inconștientă a Bisericii, a slujitorilor ei și legii noastre strămoșești.

Exemplele se pot înmulți după voie, dar ele sunt semnele degradării noastre spirituale și naționale și ale desdumnezeirii la care au fost supuși, diavolește, în anii de tristă amintire, și care ne-au lăsat aceste urme dureroase, încă persistente, de batjocorire și desfigurare a limbii noastre sfinte strămoșești. Încă se mai scrie și se vorbește o limbă numită abuziv «românească» sau «moldovenească», deoarece este golită de conținutul ei creștin original și străină cu desăvârșire sufletului nostru ortodox românesc. Ce să mai vorbim de gazetarii care ne-au poreclit limba bisericească «limbă de tămăie», sau de scriitorii români care s-au întrecut în desacralizarea limbii și a literaturii românești moderne, fără să-și dea seama că descreștinarea și spurcarea limbii mamei lor este o altă formă de înrobire spirituală și intelectuală a sufletului românesc, vecină cu blasfemia și apostazia națională.

Din nenorocire, cu toată rezistența opusă, de multe ori extrem de riscantă, în apărarea limbii noastre ortodoxe române bisericești, atacurile diavolești disperate au lăsat totuși răni adânci, uneori de-a dreptul scandaloase. Nici măcar Sfânta Scriptură nu a scăpat neatinsă de această calamitate. A rămas de pomină infiltrarea unei rușinoase răstălmăcirii a textului biblic, pe care a semnalat-o cu indignare P. Cuv. Arhimandrit Dr. Vasile Vasilachi, în ediția Noului Testament din 1952, la Epistola Întăia Sobornicească Sfântului Apostol Petru (2, 17), unde în loc de «dubiți frația», (sau cum zicea Mitropolitul Simion Ștefan, la 1648: «fărtăția Îndrăgiți»), preoții și credincioșii au putut citi cu stupeoare: «Iubiți tovărășia dintre frați». Insinuarea politică era vizibilă de la o poștă. De aceea n-a fost de mirare că edițiile următoare, spre cinstea lor, s-au lipsit de o asemenea perlă de înjosire a limbii și simțirii ortodoxe românești.

În lumina celor de mai sus, apariția Noului Testament de la București ni se pare de-a dreptul salvatoare și providențială. În primul rând Noul Testament, prin Sfânta Evanghelie de pe Sfânta Masă din Altar și Apostolul de la strană, fac parte esențială din cultul ortodox. Toate textele liturgice și imnografice ortodoxe, psalmodiate sau cântate psaltic, de inspirație biblică sau patristică, sunt fragmente întregi sau citate și ilustrații speciale din Sfânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament. Din nefericire, limba română a acestor texte liturgice și imnografice, cuprinse în cărțile de ritual din Altar sau de la strană, tipărite în ultima jumătate de secol, nu mai este nici pe departe satisfăcătoare nevoilor cultice, deoarece nu mai poate fi înțeleasă cu ușurință de credincioși și nici nu mai corespunde cadentelor muzicale bizantine ale cântărilor psaltice de la strană. Printre altele, acest neajuns se datorează și faptului că limba română a cărților de ritual respective a fost mereu schimbată, uneori nejustificat, în funcție de traduceri necontrolate suficient bisericește și de retipăririle grabnice ale Sfintei Scripturi, precum și din pricina diortosirilor grăbite și neliterare din această perioadă de timp. Imperativul unei primeniri literare și înduhovniciri a limbii românești contemporane se impune tot mai mult, în primul rând ca o datorie de onoare față de noi înșine. Unitatea lingvistică și literară a traducerilor Sfintei Scripturi în limba română trebuie să fie respectată cu strictețe și în unitatea lingvistică și literară a textelor Sfintei Scripturi întretesute (atât de artistic în vechile noastre cărți bisericești) cu toate textele liturgice și imnografice, bizantine, pe care le folosim zilnic la Sfintele Slujbe.

Spre surpriza și bucuria noastră emoționată, Noul Testament de la București în versiunea revizuită, redactată și comentată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu, reasează limba română în sfințenia și drepturile ei naționale, restituind într-o formă literară superioară adevărurile biblice în simplitatea și adâncimea lor spirituală, cuceritoare și pe înțelesul tuturor. Desigur a fost o muncă istovitoare și o luptă nesfârșită cu fiecare cuvânt și expresie în parte, pe care numai energia creatoare și forța de transfigurare literară nelimitată a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu a reușit să o ducă la bun sfârșit, întru preamărirea lui Dumnezeu, Celui în Treime lăudat, și a limbii românești.

Acum 345 de ani, Mitropolitul Simion Ștefan se străduia cu aceeași râvnă apostolică să descopere acele cuvinte românești pe înțelesul tuturor, convins fiind «că Scriptura fără înțeles iaste ca și trupul fără suflet». «Bine știm, zicea vrednicul de pomenire Mitropolit, că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni care umblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sunt bune carele le înțeleg toți; noi de drept aceea ne-am silit deu cât am putut, să izvodim așa ca să înțeleagă toți, iară de nu vor înțelege toți, nu-i de vina noastră, ce-i de vina celui ce-au răsfirat ru-mânii printr-alte țări, de și-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăescu toți într-un chip». Conștiința unității naționale și religioase a Românilor, înfăptuită de

Mihai Viteazul cu sabia, în anul 1600, era dovedită acum și de Mitropolitul Simion Ștefan, la 1648, cu Noul Testament în limba românească. Era desigur biruința Duhului Neamului, care niciodată nu piere.

Fără îndoială, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu îi este recunoscător și Mitropolitului Simion Ștefan, în titulatura căruia este pomenită și Episcopia Vaduului, precum și tuturor celor ce, de-a lungul a trei secole, au tradus sau au revizuit Noul Testament în limba română. Din toate îndrăznițele, policnirile și împlinirile traducerilor și tipăririlor de până acum, s-a rotunjit ca o pâine euharistică a limbii românești Noul Testament al Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu.

Acolo, în singurătatea chiliei de la Sfânta Mănăstire a Văratecului, Înalt Prea Sfinția Sa, cutremurat de marea lui răspundere în fața lui Dumnezeu și a tuturor Românilor, a înțeles, cu frângere de inimă, taina Psalmistului care mărturisea smerit despre «Cuvintele Domnului» că sunt «Cuvinte curate, argint lămurit în foc, curățat de pământ, curățat de șapte ori» (Psalm III, 6). Așijderea și Înalt Prea Sfinția Sa, urmând învățătura Psalmistului, a luat fiecare cuvânt românesc, pe care l-a socotit vrednic de Noul Testament, lămurindu-l în focul creației sale și curățindu-l de pământ de șapte ori, până l-a așezat, transfigurat, la locul lui de înveșnicire în eternitatea Neamului nostru, prin Sfânta Scriptură. Și așa, încercând adâncimile Duhului i s-au adăugat Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu și frumusețile cuvântului, biruind astfel prin Înalt Prea Sfinția Sa și limba românească și credința strămoșească. De aceea, nu ne sfiim să numim Noul Testament de la București, al Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania, un adevărat îndreptar de Credință, dar și de limbă literară românească înduhovnicită, folositor deopotrivă tuturor scriitorilor și credincioșilor Sfintei noastre Biserici.

Dar dincolo de crudiția exegetică și de restituirea creatoare a sensurilor biblice originare, și mai ales dincolo de toate semnificațiile lui teologice sau literare în cultura și spiritualitatea românească, Noul Testament de la București, al Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania, tipărit și cu binecuvântarea și Prefața înțeleaptă a Prea Fericitului Patriarh Teoctist al României, se înscrie, mobilizator, în marea operă de redresare morală a Sfintei noastre Biserici și în primul rând în marea acțiune de resacralizare, de resfințire a limbii românești și odată cu ea a întregului Neam.

Tipărirea neintinată ideologic și cu reintroducerea vechii ortografii românești, a Noului Testament, ne deschide adevărata noastră cale de purificare națională, spirituală și harică, dar și literară, prin limba românească, sfințită și adânc martirizată, în care ne rugăm și vorbim cu Dumnezeu, cu strămoșii și cu Sfinții Neamului nostru în sânul Sfintei noastre Biserici, și pe care cu volumul de lucru și priceperea unei întregi comisii de diortositori, a primenit-o duhovnicește, de unul singur, și a

restaurat-o în deplina ei demnitate literară și națională, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu.

Ajungând și în America, la Centrul nostru Eparhial din Detroit, Noul Testament de la București ne-a încredințat o dată mai mult de dragostea pe care Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania o poartă în egală măsură și Sfintei noastre Arhiepiscopii, precum și Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin.

La împlinirea unui an de la apariția Noului Testament de la București și de la întronizarea Înalt Prea Sfinției Sale la Cluj, și pătrunși de cele mai sfinte sentimente românești în Domnul nostru Iisus Hristos, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin, P. Cuv. Arhimandrit Vicar Dr. Vasile Vasilachi, împreună cu toți preoții și credincioșii Sfintei noastre Arhiepiscopii, urează Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania bogate înfăptuiri duhovnicești și literare, întru preamărirea lui Dumnezeu și apărarea credinței noastre strămoșești din Sfânta Arhiepiscopie Ortodoxă Română a Clujului, Vadului, și Feleacului, precum și a Ortodoxiei românești din Țară și din toată lumea.

În ceea ce ne privește personal, credem cu nestrămutare că Noul Testament de la București va rămâne, peste vreme și dincolo de vreme, cununa de aur, nemuritoare, dăruită limbii literare românești și Neamului întreg, de către Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania al Clujului. Și va rămâne, mai ales, sursa de transcendere spirituală a literaturii noastre naționale din marasmul defunctelor ideologii ale acestui sfârșit nefericit de secol și mileniu.

GEORGE ALEXE

MANUSCRISELE DE MUZICĂ BIZANTINĂ DIN MUNTELE ATHOS

(Τὰ χειρογράφα βυζαντινῆς Μουσικῆς)

TOM III — de Gregorios Stathis

Beneficiind de o pregătire teologică, filologică și muzicologică, Gregorios Stathis este astăzi un cercetător reductabil și un cunoscut profesor de Muzicologie bizantină și de Cânt bizantin al Universității din Atena.

Activitatea sa științifică s-a concretizat în articole, comunicări la colocvii internaționale și în editarea unor înregistrări discografice de referință. Principalele coordonate ale activității sale sunt:

- inventarierea și catalogarea manuscriselor din Muntele Athos;
- editarea în cadrul Institutului de Muzicologie Bizantină a unor serii de discuri sub genericul «Creatori bizantini și postbizantini»;
- dezbaterea unor probleme ale transcrierilor cântărilor din notație bizantină;
- restituirea unui bogat patrimoniu laic, consemnat în notație bizantină, începând cu exemplul din anul 1562.

În urmă cu 15 ani, Gregorios Stathis a pus bazele formației «Maestrii cântului bizantin», în fruntea căreia a realizat numeroase înregistrări pe discuri, pe casete și pe CD-uri, cuprinzând creații ale lui Ioan Cucuzel, Balasie, Gherman al Noilor Patre, Parthenios din Meteora etc. De asemenea, el a patronat editarea de către Patriarhia ecumenică din Constantinopol a seturilor de discuri: *Nașterea și Botezul Domnului, Săptămâna sfântă, Acatistul Sfintei Cruci, Slujba Sf. Simon, Privegherea sărbătorii Sf. Maria Magdalena ș. a.*

După mai multe studii ample (*Exegeza vechii notații bizantine — 1978, Imnografia în versuri de 15 silabe în creația bizantină — 1977, Anagramele și matematicile în componistica bizantină — 1978 ș. a.*), eminentul bizantinolog și-a propus un ambițios plan — șapte volume masive ale catalogului *Manuscrise de muzică bizantină din Muntele Athos*. Primele două volume au apărut la Atena, în 1975 și 1976, cel de-al IV-lea aflându-se sub tipar.

Recentul volum, apărut, al III-lea, prezintă o importanță sporită pentru noi, prin multitudinea datelor despre prezența psalților români, a cântărilor și a manuscriselor lor în Sfântul Munte și despre permanenta legătură dintre principalele centre muzicale românești (București, Iași, Buzău ș. a.) cu marile lavre athonite.

Catalogul descriptiv al manuscriselor de muzică bizantină din acest al treilea volum aparțin mănăstirilor Sf. Pavel, Cutlumuș, Stavronikita, Caracalu, Filothei și Iviron, cea mai bogată în codice românești, în limba română sau cuprinzând cântări ale unor psalți numiți pentru a fi distinși dintre ceilalți «Vlahu», este Sf. Pavel, unde au ajuns multe dintre manuscrisele realizate la schiturile Lacul și Prodromul, locuite de monahi de proveniență română.

Cele 991 de pagini ale lucrării, apărută sub egida Institutului de Muzicologie Bizantină din Atena, continuă în forme asemănătoare pe cele ale volumelor anterioare și sunt urmate de facsimile deosebite ca realizare artistică, din materialul parcurs de bizantinolog, vast, divers și deosebit de relevant pentru importanța acordată muzicii bizantine în lăcașurile de cult athonite. Printre aceste facsimile se găsesc file în limba română, cu scriere chirilică și cu notație bizantină, dovezi ale contribuției românești la păstrarea și teaurizarea dar și la înflorirea muzicii ortodoxe. Menționăm câteva semnificative în acest sens: «Începutul cu Dumnezeu cel Sfânt al Antologiei adecă cântări ce trebuiesc unui cântăreț preste tot anul...» (Ms. 252 din Mănăstirea Sf. Pavel — o *Antologie* scrisă între 1835—1840), «Scara diatonească» cu note suitoare și pogorătoare din *Antologia* lui Nectarie Hușanu, copiată în 1915, «*Antologie* sau floare alegire de cântări bisericesti, tomul al treilea, tradusă dupe originalurile grecești, faceri a feluri de dascăli (...). S-au scris în Sfântul Schit Prodromul din Sf(ă)n(tul) Munte Athon la anul 1882», aflată în aceeași mănăstire athonită, la cota nr. 432. «*Axioane* pe toate glasurile mari, compuneri a feluri de psalți» din *Antologia* anului 1882 (din Mănăstirea Sf. Pavel

nr. 432), începând cu axionul românesc a ieromonahului Nectarie, «Doxologia lui Grigorie întâiul cântăreț» din *Engolpion* sau flori alese de cântări bisericești, compuse iar altele traduse din grecește în românește de sfinția sa părintele Nectarie Sh(i)m(onamhul). S-au scris la anul 1907, martie 12, Sf(ă)n(tul) Munte Athon, Schitul românesc Lacu, Casa Sf(ă)ntu(l) Nicolae, Ștefan Ieroschidiacon» (Sf. Pavel nr. 502), «*Anixandarele mari* ale lui Ioan Cucuzel traduse după ifosul Sf(ă)n(tului) Munte de S(finția) S(a) Păr(intele) Nectarie Pro(topsaltul)» din codicele românesc nr. 507, din aceeași mănăstire athonită etc.

Nu putem trece cu vederea o adevărată sinopsă a cheilor glasurilor bizantine, realizată prin facsimilarea lor din diferite manuscrise: sub forma a patru pășări — churile I—IV având deasupra patru cercuri — glasurile autentice, copacul și policandru cu nouă brațe, având în interior formulele mnemonice de intonare, în cercuri concentrice, frumos împodobite și rămase, se pare, de la Ioan Cucuzel, al cărui nume apare despărțit în silabe în cele patru cercuri mici laterale sau în forma cadranului solar cu mai multe raze între care se cuprind intervalele și sistemul modal ș.a.m.d.

Un inventar al numelor autorilor riscă să se întindă pe un mare spațiu sau să nu cuprindă măcar majoritatea lor. Trebuie spus totuși că numele marilor reprezentanți ai muzicii bizantine sunt prezenți aici cu lucrările lor cele mai importante: Ioan Damaschin, Ioan Cucuzel, Ioan Glikis, Daniil Protopsaltul, Balasie, Petru Berechet, Manuil Hrisafi, Ioan Cladas, Xenos Coroni, Hurmuz Hrisaf, Constantin Manuil, Hrisafi cel Nou, Iacov Protopsaltul, Gheorghe Cretanul, Gherman Neon Patron, Matei Vatopedinul, Ioan Protopsaltul, Sinesie Iviritul, Ioan Hrisoverghi, Serghie din Cezareea, Cosma Dohiaritul, Meletie Sinaitul, Chiril din Marmara, Dimitrie din Mitilene, Ioan Lascari, Athanasie arhiereul, Cosma Macedoneanul, Petru Pelponisiul, Petru Vizantie, Theodor Focheos, Anastasie Rapsaniotul etc., etc.

Pentru bizantinologii români rămân importante cântările numite «vlahica», de tipul *Doxologiei cate se numește vlahica* din *Antologhionul* scris de Andrei din Hios, în anii 1790—1800, sau cele care au ca autori psalți supranumiți «Vlahu». Este cazul lui Ioan Vlahu, autor al unor irmoase calfonice din tomul al doilea al *Papadichiei* din 1774 (nr. 132 din fondul monastic citat), psalt despre care se știe până în prezent foarte puțin.

Și pentru creația lui Iovașcu Vlahu pot fi aduse completări consistente. El apare, sub numele de Giobascus Vlahu, ca autor al unui irmos calfonic, glasul I, necunoscut până în prezent, în *Antologia* din secolul al XVIII-lea (Ms. nr. 37 din Mănăstirea Sf. Pavel) și al *Doxologiei* glas IV, apărută în două *Antologhioane* din același fond monastic (nr. 98 și nr. 132).

Acestora se adaugă nume noi de psalți, alcătuitori, tălmăcitori în limba română și copiiți de cântări bisericești. Înainte de a urmări o trecere fugară în revistă a acestora se impune precizarea că toate manuscrisele prezentate sunt în semiografie bizantină: rotundă, Coislin, Chartre, cucuzeliană și hrisantică. Lista

copiștilor români, care au scris în grecește și în românește, cântări memorabile, practicate în mănăstirile din Muntele Athos dar și în cele românești cuprind nume care țin de secolul al XIX-lea: Nicandru Ierodiaconul Prodromitul, Iacov Monahul, Gavriil Monahul, Serghie Schimonahul, Antonie Ieromonahul, Isihie Ieromonahul (poreclit Somnorosul), Pimen Monahul, Inochentie, Procopie (supranumit și el Somnorosul), Paisie Lambru, alții care aparțin secolului nostru: Onufrie Ierodiaconul, Ștefan Ieroschimonahul (pe care-l vom întâlni și în calitate de autor), Eftimie Ieromonahul, preotul Ștefan Bazzanescu, Theodosie Luca, Inochentie Schimonahul, Ioachim Ieromonahul etc. Numărul lor este impresionant ca și cel al codicelor rămase de la ei și al cântărilor notate cu cuvinte românești. Facem precizarea că este fondul provenind doar dintr-o parte a lăcașurilor de cult athonite, unele manuscrise precizându-ne locul scrierii lor, în două importante lăcașuri românești din Athos: Schitul, numit uneori și Mănăstirea românească *Prodromul* și *Schitul Lacu*, în acesta din urmă o bună parte a monahilor fiind de origine română. Cei mai mulți dintre acești copiști au conștiința că alcătuiesc culegeri, antologii diferite din punctul de vedere al autorilor: Irmologhioane, Anastasimatare, Doxastare, Antologhioane, Stihirare, Mathimatate, Triod-Pentecostare, Papadichii, Engolpioane, Heruvico-Chenonicare, Prosomiare, Idiomelare, Vercerniere, Anastasimatare syntomon, Antologhioane pentru Ceasuri, Priveghere ș. a. Ei găsesc soluțiile pentru a-și nota multe cântări în codice grecești sau în limba greacă: «adunate de la mai mulți dascăli și psalți», «în dialect vlahica», «altul vlahica» etc.

Alături de copiști, trebuie amintiți creatorii, melurgii, prelucrătorii care-și exprimă deschis preferințele pentru stilul «syntomon» — simplu, concis. Printre ei reținem numele celor ce apar în codicele athonite prezentate de lucrare: «Gherontie Dascăl român-moldovean» — autor al unor doxologii traduse și prescurtate după Meletie Sinasiu, Ignatie Ierodiaconul — autor al adaptării în limba română a unui heruvic după Petru Vizantie și care poate fi unul și același cu Ignatie Semenitul, autor al *Anixandarelor syntomon*, adaptate în limba română după Theodor Focheos și Macarie Ieromonahul, Dascălul din Schitul Lacu, autor al unor chenonice, polielee axioane, kekragarii și al anixandarelor prelucrate după Chiriac Zaharescu din Mănăstirea Xiropotamu. Creația lui va putea fi identificată numai prin investigarea directă a manuscriselor, multe lucrări putându-se confunda cu ale celui alt Macarie Ieromonahul, autorul și editorul celor dintâi cărți cu muzică bizantină în limba română tipărite în anul 1823, la Viena. Un alt nume care atrage atenția este cel al lui Mihail Moldovitu, autor al unei pasapnoarii glas III și al unui heruvic, aflate în patrimoniul Mănăstirii Iviron.

Catalogul permite și investigarea inversă, cea a pătrunderii în fondul de cărți athonite a creațiilor unor psalți din țară. Vom găsi astfel urmele legăturii indestructibile dintre Muntele Sfânt și Țările Române. Vom putea urmări circulația

în mănăstirile athonite a «facerilor» lui Macarie Ieromonahul, numit, pentru a-l deosebi de celălalt psalt omonim «Românul», a celor aparținând lui Anton Pann Ghelasie Basarabeanu, Dimitrie Suceveanu, Visarion de la Mănăstirea Neamț, Varlaam Barancescu, Mihalache Protopsaltul, Nectarie Frimu, Gheorghe Scofariu, Iosif Naniescu etc. Nu-i vom trece cu vederea pe cei doi mari psalți greci ai secolului trecut care au activat la București — Petre Efesiul — autor a mai multe heruvice și la Iași — Gheorghe Paraschiade, autor al *Anixandarelor*, aflate în nu mai puțin de patru manuscrise din fondul Mănăstirii Sf. Pavel. Anton Pann este prezent în fondul muzical descris cu *Tatăl nostru* — adevărat imn al ortodoxiei românești, cu *Crezul*, cu *Axionul*, menționate ca fiind ale lui «Antoniu Pan» și cu un *Catavasier* copiat de Paisie Iambrou după unul catat 1854 (să fie vorba de o lucrare necunoscută a «finului Popelei»?). Protopsaltul ieșean, de la moartea căruia vom comemora în acest an un secol — Dimitrie Suceveanu — este reprezentat în fondul amintit de *Cântarea la tunderea în călugărie*, de kekragariile, heruvicele, eotinalele, evloghitarele adaptate în limba română după marii clasici bizantini, Iacov Protopsaltul, Petru Peloponisiu etc.

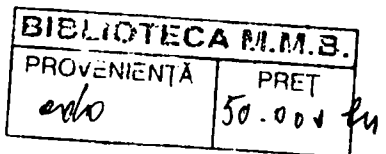
A treia perspectivă ce se deschide asupra manuscriselor athonite este cea a corelării lor, chiar dacă se află la mari distanțe. Avem în vedere pe psaltul grec Anastasie Vaias, autor al unui manuscris de la Mănăstirea Xiropotamu, devenit într-un alt manuscris, de la Mănăstirea Neamț, Anastasie sin Vaias (poate o asociere cu contemporanul său român, Filothei sin Agăi Jipei).

Cea mai importantă contribuție pe care o poate aduce lucrarea bizantinologului grec Gregorios Stathis istoriei muzicii noastre este cea referitoare la Nectarie Schimonahul, considerat timp de aproape o jumătate de secol «privighetoarea Sfântului Munte». Propunându-ne să revenim cât mai curând asupra personalității ilustrului reprezentant al muzicii bizantine, vom consemna aici largă paletă de supranume sub care apare: Nectarie Schimonahul, Nectarie Protopsaltul, Aghioritul, Prodromitul, Schi-Protopsaltul, Românul, Vlahul, Nectarie Gh. Ionescu, «protopsalt și dascăl a tot Sfântul Munte», «Nectarie Monahul și psaltul Sf. Schit românesc Prodromul din Sfântul Munte», «Nectarie Ieromonahul, Protopsaltul, dascălul românelinilor». Schițăm în continuare o primă listă a bogatei sale creații, din păcate necunoscută sau prea puțin cunoscută, deși ea a fost apreciată și cultivată, inclusiv de psalții greci ai timpului: *Trisaghion*, *Alilulia* de la Liturghie, *Anixandare* (în mai multe variante), *axioane* duminicale și praznicale (în diferite glasuri), *Binecuvântările Invierii*, *Căți în Hristos*, *Chenonice*, *Dogmatica* (în mai multe versiuni), *Doxastica*, *Doxologia*, *Fericit bărbatul*, *Heruvicel dilerite*, *Idiomelar*, *irmoasc*, *kekragarii*, *Lumina lină*, *Pasapnoaria*, *Polieleele Cuvânt bun* și *Robii Domnului* (în mai multe variante), *Prochimnele săptămânii*, stihiri, condacul *Suflete al meu*, *Tradicaledle*, *Troparul Nașterii și al Botezului Domnului*, *Troparul Născătoarei de Dumnezeu* — «Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te...», *Troparul Litiei* etc.

Lucrarea menționează și manuscrise autografe ale marelui psalt român, descendent din școala muzicală de la Huși și de la Mănăstirea Neamț și multe copii în care se găsesc cântările enumerate mai sus. Menționăm câteva apărute chiar în timpul vieții lui: *Carte de cântări bisericești prelucrate și traduse din grecește în românește, Știința sa Schimonahul Nectarie Protopsaltul Sf. Munte Atonului* (1883), *Engolpion sau Flori alese de cântări bisericești prelucrate și traduse din grecește în românește, de Nectarie..* (1884), *Engolpion (Antologie) de cântări traduse din grecește în românește de Nectarie...* (1897), *Heruvico-Chenonicar cuprinzând cântări prescurtate și traduse din grecește în românește de Nectarie...* (1898). După trecerea sa în eternitate copiile cuprinzând lucrările sale au continuat cu: *Pri-vegherul* din 1903, cu *Antologia* din 1907 (scrisă la Sf. Munte Athos, Schitul românesc Lacu, Casa Sfântu Nicolae), *Doxastarul* lui Iacov Protopsaltul și Hurmuz Hartofilax, traduse din grecește în românește de Nectarie (1908), *Heruvico-Chenonicarul*, prescurtat și tradus în românește (1908), *Indiomelarul* (1908), *Antologie* din 1910, *Doxastarul* din 1929, majoritatea în patrimoniul cultural al Mănăstirii Sf. Pavel. O parte a lucrărilor menționate pot cuprinde și «faceri» ale lui Nectarie publicate la București, în 1898, de Dometie Ionescu. Nu trebuie uitată bine-cunoscuta *O, prea frumoasă pustie — Cântarea Sfântului Ioasa!*, împăratul Iudeii «care a lăsat împărăția și umbla prin munții Sinaiedului, căutându-l pe starețul său, Varlaam», cântare în limba română aflată și la Mănăstirea Sf. Pavel și la Stavronichita.

Lucrarea reprezintă o dublă invitație: la realizarea unor instrumente similare ale culturii noastre, în care să fie descris asemănător, tezaurul nostru muzical din secolele trecute și la investigarea codicelor athonite pentru a găsi legăturile trainice statornicite de-a lungul secolelor între mănăstirile din Athos și cele românești, urmând exemplele voievozilor noștri care sunt recunoscuți ca având cea mai consemnabilă participare la întreținerea, repararea și reconstituirea lăcașurilor de închinăciune ortodoxă din «Grădina Maicii Domnului».

VASILE VASILE

— «In memoriam: Pr. dr. Sabin Verzan, Consilier Patriarhal» (Pr. Constantin Drăgușin)	99
— Cronică (Diac. Nicolae Vladu)	107

DOCUMENTARE

Diac. prof. dr. Ioan Barnea: <i>Ctitoriile bisericesti ale lui Constantin Brâncoveanu</i>	117
Tudor Mateescu: <i>Biserici românești în satele și ostroavele Dunării (secolele XVIII—XIX)</i>	176
Ing. Victor Alexandrescu: <i>Monografia bisericii Sfânta Vineri-Herasca din București</i>	194
Pr. prof. Ion Ionescu: « <i>Tatăl nostru</i> » — versiunea Luca Stroici, Craiova — 1594	227
Pr. prof. dr. Ion Bria: <i>Un mare teolog ortodox, intelectualul român și pionier ecumenic: Părintele Ioan Coman (1902—1987)</i>	233
Pr. lector Ștefan Buchiu: <i>Contribuții apologetice în opera Părintelui Dumitru Stăniloae</i>	242
Virgiliu Z. Teodorescu: <i>Aurelian Sacerdoțeanu — omul</i>	250
Drd. Daniel Benga: <i>Patriarhul Chirii Lucaris și legăturile sale cu protestanții</i>	263
Ilie Fonta: <i>Statutul juridic al denominațiilor religioase din unele țări europene. Trăsături ale asociațiilor și organizațiilor religioase</i>	277
Ioan Gașpar: <i>Probleme ale inventarierii, conservării, restaurării și valorificării patrimoniului cultural bisericesc</i>	293

PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Sumarul ședinței de lucru din 13—14 februarie 1997 (Pr. Augustin Rusu)</i>	300
<i>Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Sumarul ședinței de lucru din 27—29 mai 1997 (Pr. Augustin Rusu)</i>	339

RECENZII

<i>O mare victorie spirituală a limbii române: Noul Testament, în versiune revăzută, redactată și comentată de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic, București, 1993, 470 p. (George Alexe)</i>	370
<i>Gregorios Stasis, Manuscrisele de muzică bizantină din Muntele Athos, voi. III, Atena, 1993 — în limba greacă (Prof. Vasile Vasile)</i>	375